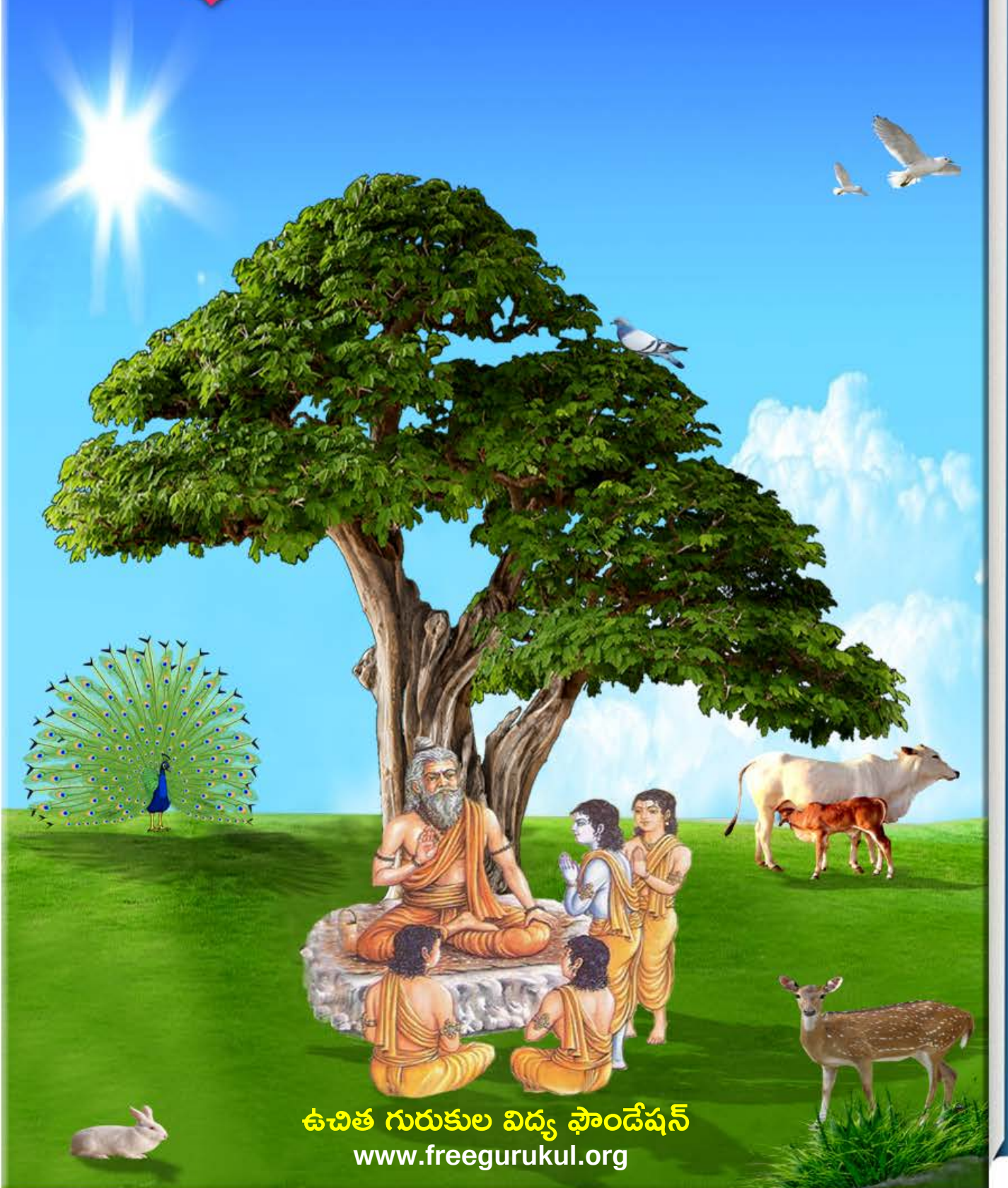

దేవిదేవతలు

కృష్ణ చరిత్రము

ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్
www.freegurukul.org

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు శుక మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు కృష్ణుడు

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాహుజి

గురు గోతమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు మైత్రన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

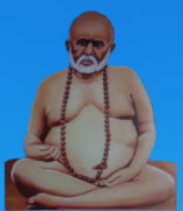

గురు వీరభక్త్యంద్ర స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు చైలింగ్ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయ

గురు రామకృష్ణ పరమహంస

అమ్మ శారదా దేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయిబాబా

గురు అరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తవేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళ స్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..

“ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్” ద్వారా విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందించే సేవా కార్యక్రమంలో భాగంగా ఈ పుస్తకాన్ని భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా) నుంచి సేకరించి అందిస్తున్నాము. ఇందుకు మేము వారికి కృతజ్ఞత తెలియచేసుకుంటున్నాము.

సాయి రామ్ వారి సేవల విస్తరణలో భాగంగా ఈ ఫౌండేషన్ స్థాపించబడినది. ఈ స్వచ్ఛంద సంస్థ ద్వారానే అన్ని సేవలు అందించబడును. ఇటువంటి పుస్తకాలు మీరు వ్రాసినట్లయితే (లేక) సేకరిస్తే మాకు తెలియచేయండి. మేము ప్రతి విద్యార్థికి ఉచితంగా అందేలా చేస్తాము, తద్వారా ఉన్నత విలువలు, నైపుణ్యాలు కలిగిన విద్యార్థులను మన దేశానికి అందించవచ్చు. మాతో కలిసి నవ భారత నిర్మాణ కార్యక్రమంలో పనిచేయుటకు, భాగస్వామ్యం అగుటకు ఆసక్తి ఉంటే సంప్రదించగలరు.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in>
- 2) ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ వెబ్ సైట్ : www.freegurukul.org
- 3) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్ : <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) మొబైల్ ఆప్: Free Gurukul

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన,ధర్మ ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు డిజిటల్ లైబ్రరీ సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఇది లాభార్జన దృష్టిలేని ఉచిత సేవ. ఈ సేవలో అంతర్జాలంలోని(ఇంటర్నెట్) లైసెన్సు / కాపీరైటు అభ్యంతరాలు లేనివి అనుకొన్న పుస్తకాలను గ్రహించటం జరిగినది. అనుకోకుండా ఏవైనా అభ్యంతరకరమైనవి ఉన్నచో మాకు తెలుప మనవి, వాటిని తొలగించగలము అని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Website: www.freegurukul.org

Mobile App: Free Gurukul

email: support@freegurukul.org

Facebook: www.facebook.com/freegurukul

Help Line / WhatsApp: 904 202 0123

“ మన లక్ష్యం: విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య అనేది ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందరికీ అందించబడాలి “

ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ – Free Gurukul Education Foundation

సర్వం పరమాత్మ పాద సమర్పణమస్తు

శ్రీ కృష్ణ చరిత్రము

గ్రంథకర్త

మొదటి గానవచ్చు

దొడ్డా వేంకట రామ రెడ్డి కాగితములు
ప్రకటింపజేసెను.

కావలి.

గ్రాఫ్ మాచు

వారే వహించి

గృతజ్ఞతాభి

సర్వస్వామ్య సంకలితము.

ఇట్లు,

దొడ్డా వేంకట రామ రెడ్డి.

విజాపనము

ఈ గ్రంథరచనము శ్రీ విక్రమనామ సంస్కరణ కర్త
దశమినాటికిఁ బూర్తియయ్యెను. తర్వాతఁ గొన్ని నెలలలోనే
ప్రారంభమైన ముద్రణార్థము శ్రీ వాయునందన ప్రెస్సువారి
చేయించితిని.

శ్రీమంత్రిగారి ముద్రణార్థముగాఁ జాగితములుగాని,
ముద్రణ సామగ్రిగాని, దొరుకుట మహాదుర్లభమాయెను.
ప్రెస్సువారు ఎట్లో శ్రమపడి చాగితములు ముద్దగువానిని
కొంతకుఁ గొంత సంపాదించుచు ముద్రణంబును గొనసాగించుచు
తే 7-12-46 దినాటికి 500 ప్రతులను మాత్రమే ముద్రింపఁ
గలిగిరి.

ఈముద్రణమునందుఁ బెక్కు స్థానిత్యంబులు గానవచ్చు
చున్నవి. వాని సవరణపట్టిని ముద్రించుటకై చాగితములు
దొరకనందున సవరణపట్టిని ముద్రింపక వదలవలసివచ్చెను.

గ్రంథ ముద్రణ భారమునేగాక పూర్వ చూచు
భారమునుగూడా శ్రీ వాయునందన ప్రెస్సువారే వహించి
యీ గ్రంథము వెలువడఁజేసినందులకు వారికిఁ గృతజ్ఞతాభి
వందనములను సమర్పించు చున్నాను.

కావలి,
25-4-1947.

ఇట్లు,
దొడ్డా వేంకటరామరెడ్డి.

సీ అరాంగి యనుమాట యందదుకులటంచు
 సామెనుగూడ నొసంగినావు
 అమృతంపు జీవులై యుత్సాహం వెలయంగ
 తణిపాలతో భక్తిఁ త్రాసినావు
 కాగుణ్యచిత్తంబై కడతేటఁ దెరవంచుఁ
 గ్రించుఁదనంబుఁ ద్యజించినావు
 పార్వతీ పరమేశ పాదాబ్జసేవగో
 యుడివోని కల్కిగాఁ బడసినావు.

గీ. సహన సంపత్తి మీఱ సంసారభరము
 ముప్పదియు నాటువర్షముల్ మోసినావు
 పతికృతస్థితాప్రేమ కల్పక ఫలంబు
 ఆదిలక్ష్మ్యాబ ! యీకృతినందికొమ్ము.

విషయ సూచిక.

ప్రీతి లాభము.		తృణావరుణము	40
భూమి విలాసము	1	కృష్ణుడు ప్రజాపురవాసులు	43
ఆర్యావర్తము	3	శైవవలీలలు	44
యజ్ఞ వర్ణము	3	యశోద గోపికలు	44
మృగ వర్ణము	4	మాయాకృష్ణులు	45
బృహదావని	5	విశ్వహుప దగ్ధనము	45
నాగులు	6	కృష్ణుని గోటికి కట్టివైచుట	47
గోవులు	7	నలకూబరమణిగ్రీవులు	49
దేవగీర్వాణము	7	రత్నప్రదానము	52
తమిషేవ జననము	8	బృందావన ప్రామాణము	53
నా బలభా బృహదావని	8	నానాసురుడు	55
దేవగీ నామ దేవుల వివాహము	9	బాకాసురుడు	56
ఆకాశ నాణి	10	అహుసురుడు	57
కంసుని మనోన్యాకులము	13	వైష్ణవ మాయావిలాసము	59
కంసుడు దేవగీ సంతానము	13	బ్రహ్మసూతి	62
కంసునాగములు	14	ధనుశాసురుడు	65
బలగాహి నామము	15	కాళీయుడు	68
రాజ్యకర్తలము	16	దవాగ్ని	75
కంసుని గుండ్రోత్సము	17	ప్రలంబాసురుడు	78
బ్రహ్మాది నేత్రము	18	ముంజాచంద్రము	80
శ్రీకృష్ణావతారము	18	వనయ్యవు	81
శ్రీకృష్ణావతార కాలపితాము	25	శరదృతువు	82
కంసుని మంత్రిల యుపదేశము	28	కృష్ణగోపము	83
జాగ్రత్తవము	30	వృత్తారాధనము	86
నామగీర్వాణము	31	ఇంద్ర గోపము	91
నందవసుదేవుల సందర్శనము	32	నందగోపాధిము	94
పుత్రు	34	గోపానామహారము	96
కంసు పరితాపము	35	కృష్ణుల భార్యలు	100
రాక్షస కృష్ణ వివాహము	36	రాసగ్రీవ	104
శక్తి భక్తి	38	కంసు నాగములు	117

కంసుని దుర్మంత్రము	117	సంధిభాగము.	
అక్రూర పరితాపము	120	కురుపాండవులు	190
మధుర ప్రయాణము	122	లాక్ష్యగృహము	196
వస్త్రహారణాదులు	122	గృహములు	197
ధనుర్మఖము	125	క్రౌంచే స్వయంవరము	108
చాణూరి ముష్టికులు	127	కృష్ణ సాండవుల ప్రభువు	
కంపవధ	128	సమావేశము	201
మాతాపితృ సందర్శనము	130	కాంచ దుర్మంత్రము	202
మధుర రాజ్య పట్టాభిషేకము	131	అగ్రన ని త్రివిధములు	203
ఉపనయన సంస్కారము	133	సుప్రదా వివాహము	204
నందాదుల పీడోక్తులు	134	మయ-భా పాణి నిర్మాణము	207
ఉద్ధవుని గోపికల యుద్ధము		రాజసూయయాగ విచారము	209
గృహ్యండు పంపుట	135	జరాసంధవధ	212
ధ్రువరగీతలు	140	అగ్రపూజ	219
కృష్ణుడు త్రివక్త్రు సందర్శించుట	145	శిశుపాలాధిక్షేపము	220
అక్రూరుని హస్తినాపుర ప్రయాణము	148	భీష్మ సమాధానము	222
గురుకులవాసము	152	భీష్మపాలన భనము	224
ధనుర్విద్యాభ్యాసము	156	శిశుపాలవధ	227
తపోవ్రతానష్టము	156	సాన్వయము	228
జరాసంధుడు	157	చంతక కృతిమార్గములు	229
జరాసంధ కామవనం దండయాత్ర		విమానములు	229
ద్వారకానిర్మాణము	161	దుర్యోధనసభా ప్రలంభము	231
ముచుకుంగుడు	162	దుర్యోధన దురాలోచనము	232
శేవతీ వివాహము	163	ద్యూతము	233
రక్తిణీకల్యాణము	168	క్రౌంచే మానరతుణము	234
కృష్ణుని భార్యలు	168	కుశేలుడు	239
రాజయగము	179	మహిమా ప్రదర్శన విచారము	242
స్వయంవరము	182	కృష్ణ! నీ బేసండవు;	245
నరకాసురవధ	183	ద్యూత కర్మ దోష ప్రాయశ్చిత్తము	250
శ్రీకృష్ణ శత్రువు	186	కృష్ణుడు పాండవులతో గాల్చుట	250
	188	సత్యభామాకృష్ణులు పాండవుల కడగ నుచ్చుట	252

చుక్కాసుని యాతిధ్యము	254	పరిజాప వివర్తనములు	343
సాంఘికరాజ్య పునస్సంస్థాపన		గుణగ్రంథాధారము	344
విచారము	257	ఈశ్వరుడు బీభత్సుడు	344
యాదవకుల వివాహకాండము	262	కార్యకారణ విచారము	345
గ్రూపద పురోహితుని దుర్భేదము	262	అనాది పంచారము	349
సమర సన్నాహము	265	సంకల్ప మెప్పుడొకలిగెను	350
శ్రీ కృష్ణుని కురుసాదవము		సృష్టి యాదృచ్ఛికమా!	351
సాహాయ్యముకోడిట	266	సృష్టాననమేమి!	351
సంజయుని రామచారము	268	సృష్టి చరిత్రాలసము	353
సంధిమా! సమరమా!	275	హృదయముని గ్రహింపలే!	355
కృష్ణుని రాయబారిము	279	అజ్ఞాన స్వరూపము	356
కృష్ణ కర్ణ సమాగమము	301	అధిష్టానము	356
శ్రీకృష్ణ దూత్య కనకశృంగము	306	కామోద్వేగము	357
కృష్ణుని వనమోక్షము	311	గుణశక్తి	358
అయుష్కాలము	311	మూడు గుణముల స్వరూపము	358
భీష్ముడు యుద్ధము	312	రూపములు	359
ధర్మము	316	లక్షణములు	359
		వృత్తులు	359
గీతాశ్లోకములు		ఫలము	359
అర్జున విషాదము	320	రుచి-వ్యవహారములు	359
గీతావచారము	321	గీత	360
గీతోపదేశనినము	323	గుణవృద్ధి కారకములు	360
గీతాప్రయోజనము	323	వృద్ధి మార్గద్వయము	360
గీతమగూర్చిన మంత్రాంతరములు	324	గుణములు-సృష్టివిభాగము	361
గీతాశాస్త్రము	329	సృష్టి వైచిత్ర్యము	362
గీతోపదేశము	330	ఫలవిభాగము	362
పరమాగమము	330	బంధ ముక్తులు	363
తత్త్వవిచారము	332	భ్రమజ్ఞానము	363
పరిచ్ఛేదము	332	భావశ్రుతియను	364
నిర్విపదాగ్ర విచారము	332	బంధస్వరూపము	366
అభావము	333	బంధమోక్షము	367
సృష్టి	334	అజ్ఞానము	367
అద్వైత విశిష్టాద్వైతములు	340	జ్ఞానావగతములు	367
వ్యక్తావ్యక్తములు	342		

అవరణభంగము	368	సవ్య సన్యాసము - సముచ్ఛయము	390
జ్ఞానాజ్ఞానలక్షణములు	368	వాదము - గీతి	390
జ్ఞానసాధనములు	369	సన్యాసము	392
వివేకము - అంతరాయములు	369	హంస పరిమహంసులు	392
వివేకాంతరాయ నివారణ సాధనములు	369	దొంగి - జ్ఞాని	393
ఈశ్వర సామోచ్ఛాద మూహాత్మ్యము	370	నిష్కామము - శివ - రిలక్షలు	393
వైరాగ్యము	371	కర్మయోగాను సామిధానము	394
వైరాగ్యధేయములు	371	యోగాంగములు వానిఫలములు	394
శమాది షట్కము	372	ధారణ ఆలంబనములు	395
శమము	372	సమాధాన - నిధి భ్యాసము - ధారణాదు	397
దమము	372	భ్యాసము	397
శ్రద్ధ	373	సమాధి	397
సమాధానము	373	ధారణ - భ్యాస సమాసము	397
ఉపరతి	376	సమాధి ధేయములు	398
తితిక్ష	377	సవికల్ప - విరక్త ల్పములు	398
ముముక్షుత	377	అంతర్వేషములు	399
శ్రవణము	379	యోగా సమంధ - వేదాంత సమాధి	400
మననము	379	సమాధి - వ్యక్త విస్మయము	401
నిదిభ్యాసము	380	సమాధి - సుషుప్తి	402
పదార్థ శోధనము	381	నిర్వ్యా ల్పన దాధ - విధి భ్యాసము	402
జ్ఞానభూమికలు	382	సాక్షాత్కారునిలక్షణములు	402
జ్ఞానుల తరగతులు	382	సుఖానుభవము - వేదాంతము	403
జ్ఞాన-విజ్ఞాన-స్మృతజ్ఞానములు	383	సమాధి - అంతరాయములు	403
జ్ఞానివ్యవహారము - తత్ఫలము	384	అంతరాయ కారణములు - లెన్ని	404
అవిజ్ఞానివ్యవహారము - తత్ఫలము	385	వృత్తి మూర్ఖములు	405
యోగము	385	ప్రాప్త్యాస్థితి	406
యోగాంతరములు	386	వాసనలు - వానిక్షయము	406
యోగఫలము	387	మనస్సు	406
ప్రాప్త్యాయోగము	387	మనోనాశము	407
ప్రాప్త్యాయోగఫలము	388	మనోనాశము - ముక్తి	408
కర్మ సన్యాసము	389	జపము	408
కర్మ - నిరోధము	389	ప్రణవతత్త్వము	409
		ప్రణవజై శీఘ్రము	409
		జపకథానము	410

ప్రణవోచ్ఛారణభేదములు	410	సగుణనిష్ఠాజీవుడు-సామాన్య	
ప్రణవశక్తులు	411	జీవుడు	440
ప్రణవజపవిభాగాములు	411	అకాలమరణములు	441
జపకాలము	411	ముక్తి-మతాంతరములు	441
చిత్తశుద్ధి	412	అగ్రభ్యుక్తులు	442
ధ్యాయము	413	ముక్తి-అభేదవదగ్ధనము	442
ద్వివిధబ్రహ్మము	414	విశ్వరూపవదగ్ధనము	442
సగుణ బ్రహ్మస్వనిధ్యము	414	గీతోపదేశము-అనుభూతి	444
ప్రతిమారాధనము	416	గమణగీతాసారము	444
ఈశ్వరత్వము	416	అష్టాశ్రమము	447
అవతారము	417		
సృష్టిగానికేగారణములు	418	ధర్మసావన ఖండము	
అవతారము-శుద్ధబ్రహ్మము	418	యద్ధ మగ్ధ్యాజలు	449
అవతారపురుషులు-సామాన్య		శ్రీకృష్ణ పరాక్రమము	450
పురుషులు	419	భీష్మ పతనము	451
భగవదతుల-లోకజ్ఞానము	420	కృష్ణవిక్రమ విమర్శనము	452
అజ్ఞానము భూమికిలు	420	ద్రోణ ప్రతి	453
అజ్ఞానము, బోగ్గొట్టుకొనుటకు		అభిమన్యుడు	455
శుశ్రూష ముఖ్యము	421	అర్జున ప్రతి	458
గురువులు	422	కృష్ణుని సుత్తాసము	460
శాస్త్రము	423	కృష్ణ నిశ్చయవిమర్శనము	460
ప్రమాణము	423	పైంధనధ	462
అచారము	426	ద్రోణపతనము	465
ఆత్మగ్పణము	427	హింస-అసత్యము	468
దుష్కృతులు	428	కర్ణుడు	470
భజనము	429	దుర్యోధనుడు	472
ఆత్మస్వాతంత్ర్యము	431	గాంధారిశాపవచనము	478
స్వభావము	432	ధర్మరాజుపట్టాభిషేకము	479
స్వధర్మము	432	భీష్మధ్యోము	479
ప్రారబ్ధము-జ్ఞాని	433	ధ్యాన్మగ్రవాణిహాసము	481
జ్ఞాని-అనువతిజ్ఞానము	434	సంకల్పతత్త్వము	482
పురుష కారము	435	సవరాజము	483
ముక్తి	438	శరణాగతి	485
జీవునియాశ్ర	439	కామగీత	487

అనుగీత	489	16 మత్స్యము-ఆశాపరిత్యము	517
బ్రహ్మ తానులు	490	17 పింగళ-నైరాశ్యము	517
పరిక్షిత్వాణగనము	491	18 కుకు ను-మమ కాగమదేశఖ బీజము	521
ఉపదేశ ఖండము.		19 పసిబాలుడు-పరమా నందము	522
శ్రీకృష్ణ నారద సమావేశము	495	20 కన్య-వివి క నేవిత్వము	523
శ్రీకృష్ణ బ్రహ్మల సమావేశము	496	21 విజు విద్యాభ్యాసగుడు-	
ఉద్భవుడు	497	యోగాభ్యాసక్రమము	524
అవధూతయదుసంవాదము లోక గురువులు	505	22 సర్పము-ఆవిద్యోగము దాదులు	525
1 భూమి కుమాపద్మాజీవికలు	507	24 దోగ్ధనాథము-స్వస్థి స్థితిలయములు	526
2 వాయువు-జీవితనిర్వాహ కర్తవ్యము-అత్మనిస్సం గర్వము	507	23 కటము-తస్మాదూర్జయము	531
3 ఆకాశముఆత్మాపరిచ్ఛేద్యము	508	25 స్వదేహము-ప్రబోధి విజ్ఞానము	532
4 జలము-సహజస్థిగనిర్మల స్వభావము	508	భగవత్ప్రసత్తి	535
5 అగ్ని-నిస్కప్రకాశాదులు	508	సత్యాస్యవివేకము	537
6 చంద్రుడు-అత్మనిర్వి కారత్వము	510	కర్మము	537
7 నూర్మడు-అత్మవేకము కుద్ధము	511	స్వభావము	538
8 పావురములు-మమ కారము- పతనద్వారము	511	భక్తిలక్షణములు	539
9 అకగరము-యథాప్రాప్త సంతృప్తి	513	మాయ	540
10 సముద్రము-నిర్వికల్పస్థితి	513	మాయ-ఆవిద్య	542
11 శలభము-సంసార కూపపతనము	514	చార్వాకమతము	542
12 మధుకరము-గుణగ్రహణము- సంగ్రహణాసక్తిదోషము	514	సుఖవిచారము	543
13 గజము-శ్రీస్పర్శ	514	బంధము క్షిత స్వవిచారము	545
14 మధుహారి-లోభితనము	515	బంధ ముక్తులు భావభేదములు	549
15 మృగము-ఇంద్రియవశత్వము	515	బద్ధముక్తుల బాహ్యలక్షణములు	549
		ముక్త్యవస్థాత్రయము	549
		అనుష్ఠాన ప్రాధాన్యము	550
		భక్తుల విభజనము	555
		పరాభక్తుడు	556
		జ్ఞాన మిశ్రభక్తుడు	557
		ధ్యానపూర్వాంగము	560

ప్రభాకరమతము	561	ప్రభాకరమతము	596
భావావస్థలు	562	బౌద్ధమతము	598
సత్సంగత్యము	563	నైయ్యాయికమతము	595
భక్తిరహస్యము	566	వేదాంతము-అశ్వమతము	601
శివప్రవేశము	567	అధ్యాసము-అవిద్య	603
శీవలక్షణములు	569	అనువ-ఉద్ధవులతత్త్వభేదము	611
సూత్రాల్ప	570	ఉద్ధవుఁడు బదరికాశ్రమమునకుఁ	
విశ్వసృతము	570	బోవుట	612
కాంతానీతిము	572	నిర్వాణ ఖండము	
వాంఛోపదేశము	564	ప్రభాసత్రేత్రము	614
అధ్యాసము	581	శ్రీకృష్ణనిర్వాణము	616
సూమాంసకవాదము	595		

సమాప్తము.

ఐక్యపరబ్రహ్మణేనమః.

సత్యం జ్ఞాన మనంతమేకమజరం గీత్యం విభుం శాశ్వతం,
 (సత్యగ్రహ)హ్మగసాయనం సుఖసంపదం పూర్ణం పరంపావనమ్,
 స్వాత్మజ్యోతి గనాదినుభ్యనిధనం మాయావిలాసై ర్ముహు,
 ర్విశ్వకార సంపాస్తమాయ మథయం వందే విశుద్ధం పరమ్.

యం శైవా స్స సాసతే శివశతి, బ్రహ్మాతి వేదాంతికః,
 బౌద్ధాః బుద్ధశతి ప్రమాణపటపః, కర్తేతి నైగూయికాః,
 అగ్నిన్యైశ్చైవ శాసనరతా, కర్మేతి మీమాంసకాః,
 సోఽయం నో విదధాతు వాంఛితఫలం త్రైలోక్యవాఙ్మోచారిః॥

త్రయీ సాంఖ్యం యోగః పశుపతిమతం వైష్ణవమితి
 ప్రభిన్నే ప్రస్తావే పరమిదమదః పథ్యమితి చ,
 రుచీనాం వైచిత్ర్య దృఙ్మ కుటిలనానాపథ్యాషాం,
 నృణామేకో గవ్యస్త్వమసి పయసా మర్ణవ ఇవ॥

నమో నేదిస్తాయ ప్రియదన దవిస్తాయ చ నమో,
 నమః క్షేదిస్తాయ స్మరహర మహిస్తాయ చ నమః,
 నమో వర్షిస్తాయ త్రిణనయ యవిస్తాయ చ నమః,
 నమః సర్వస్మై తే తదిదమితి సర్వాయం చ నమః॥

బహుళరజసే విశ్వోత్పత్తౌ భవాయ నమోనమః,
 ప్రబలతమసే తత్సంహారే హరాయ నమోనమః,
 జనసుఖకృతే సత్వోద్రిక్తౌ మృడాయ నమోనమః,
 ప్రమహసిపదే నిష్ప్రేగుణ్యే శివాయ నమోనమః॥

అ వ తా రి క

శ్రీకృష్ణభగవానుడు కలియుగారంభమునకుఁ బూర్వము నూటయిరువదియెనిమిదేండ్లనాఁడు జనించి కలియుగారంభమున శరీరత్యాగముఁ గావించినట్లు పురాణంబులు తెలుపుచున్నది. ఈ పురాణవచనంబును బట్టి శ్రీకృష్ణజననము నేటికి 5168 సంవత్సరంబులనాఁడని యేర్పడును. అయినను వానిజననంబులఁ గూర్చి నానామతంబులు నాఁడెట్లొ నేఁడు నట్లే గలవు. శ్రీకృష్ణుడు లోకసంగ్రహార్థమై యవతరించిన భగవానుడని కొందఱును, మహాయోగేశ్వరుడని కొందఱును, అతాకికప్రతిభాశాలి ధైర్యరాజమాత్రుడని కొందఱును బలుకుదురు. మహేంద్రజాలకుండనియు గేవల కల్పితమూర్తి యనియు వానిని మఱి కొందఱు భావింతురు. ఇట్లు నానామతంబులకు మూలమై లోకంబునెల్లఁ దీఱనిభ్రాంతిలో ముగించుచున్న యీమూర్తిసంగతి యేమో యెఱుంగుకుతూ హలము జనింపక మానదు.

శ్రీకృష్ణచరిత్రనుగూర్చినప్రత్యేక గ్రంథము గానరాదు. వాని జీవితంబును బురాణంబులనుండియు, ఇతిహాసంబులనుండియు నుద్ధరింపనగు. అవియు సమగ్రంబులు గావు. పురాణంబులలో విష్ణుపురాణంబు మొదటిదనియుఁ బ్రమాణభూతమనియు నంగీకరించిరి. అది విష్ణవతారంబులనెల్ల సంగ్రహంబుగా సూచించుచున్నది. ఏయవతారచరిత్రయు సమగ్రంబుగా దానివలన దెలియరాదు. హరివంశంబు నట్టిదిగానే యున్నది. శ్రీకృష్ణచరిత్రను గొంతకు గొంత యెఱుంగవలయునన్న భాగవత భారతంబులే శరణంబులు.

అందు భాగవతంబు శ్రీకృష్ణలీలాఖండంబును భారతంబు ధర్మ
స్థాపనఖండంబును బ్రహ్మచరించును.

శ్రీకృష్ణలీలలనుగూర్చి భాగవతంబు చెప్పినట్లుగా నితర
గ్రంథంబులు చెప్పవు. ఋష్ట్ర పరస్పరవిరుద్ధాంశంబుల నాధా
రంబుగాఁగొని భాగవతంబు ప్రమాణ గ్రంథము గాదని కొం
దఱు వాదింతురు. అంతయుగాదు. భాగవతము శ్రీసరచితమే
గాదనియు, దానిని బోపదేవుఁడు పదమాఁడఁగొని యున్నందు,
అనఁగా సిప్పటికి 700 సంవత్సరంబులనాఁడు రచించెననియు,
సత్యమునకన్న కపితాచాతుర్యమే ప్రధానముగా నతఁడు
గ్రహించి యా గ్రంథంబును వ్రాసెననియు, ఆకారణంబున
శ్రీకృష్ణచరిత్ర యథారూపము మాట యకాచిత్యదూరమై
యసంభావనావిపరీతభావంబులకు నాస్పదమగుచు భగవ
తారంబునకే కళంకముఁ గలిగించుచున్నదనియు నచనాగరకులు
వాదించుచున్నారు. భాగవతమందలి రాసక్రీడలు 16 వ
శతాబ్దంబునఁ బ్రశస్తింపబడులయ్యెనని మఱికొందఁ జూపింతురు.

వ్యాసమహర్షి శ్రీనారదోపదేశప్రకారము భాగవ
తంబున దనజీవితసాఫల్యగ్రంథముగా రచించితినిని ఘంటా
పథంబుగా నుడివెను. వ్యాసుఁడు శ్రీకృష్ణునకు సహకారికుఁడు.
శ్రీకృష్ణనిర్యాణముతోడఁ గలియుగంబు ప్రారంభమయ్యెను.
భాగవతంబునందు శ్రీకృష్ణనిర్యాణప్రశంసయుఁ గలదు
గావునఁ దద్గ్రంథమును వ్యాసుఁడు కృష్ణనిర్యాణానంతరమే రచిం
చెననక తప్పదు. వ్యాసుఁడు భారతంబును గూడ రచించెను
గాని, అందు శ్రీకృష్ణశైశవప్రశంసాదులకు నవకాశము
గలుగమింజేసి తత్పూరణార్థము భాగవతంబు ప్రణీతమయ్యెను.

వ్యాసుఁడు మహర్షియు, బహుశక్తయు గావున నౌచిత్య మెట్టిదో వానికి స్పష్టము. మఱియు శ్రీ కృష్ణుని మర్త్యమా త్రునిగా వర్ణింపక లోకోద్ధారణార్థమై యవతరించిన పరమాత్మునిగా వర్ణించెను. అట్టివానిని వ్యాసుఁడంతటివాఁడు ఔచిత్యభంగ నిదర్శనప్రాయునిగా వర్ణింపఁడు. కాబట్టి సామాన్యదృష్టికి హేయంబులుగాఁ దోచు రాసక్రీడాదులు భావగర్భితంబులుగా నున్నవని గ్రహింపఁదగును.

వ్యాసుఁడు భాగవతంబును రచించి తనపుత్రుఁడైన శుకునకు గలపెను. శుకమహర్షి పరిక్షిన్నహారాజునకు సమకాలికుఁడు. పరిక్షిత్తు కలియుగారంభంబున రాజుగానుండి ఋషిశాపహతుఁడై చాపునిగీక్షించుచు మహావ్యాకులముతో నుండగా వానికి నునశ్శాంతిఁ గూర్చుటకై శుకమహర్షి భాగవతంబును వినిపించెను. కావున భాగవతంబు కొందఱుభావించు నట్లుగా 13 వ శతబ్దిదిగాదనియు, అది బోపదేవునికృతము గాదనియు స్పష్టము. మఱియు భాగవతంబు 13 వ శతాబ్ది గాదనుటకు మఱికొన్ని ప్రమాణంబులు గలవు.

(1) కలియుగానంతరము ముప్పదిసంవత్సరంబులకు భాద్రపద నవమి మొదలు భాగవతంబును బరిక్షిత్తునకు శుకమహర్షి బోధించెననియు,

(2) కలియుగానంతరము 230 సంవత్సరంబులనాఁడు ఆషాఢ శుద్ధనవమి మొదలు సప్తాహకాలంబున దుంధుకలికి గోకర్ణుఁడు భాగవతంబును బోధించెననియు,

(3) కలియుగంబారంభమైన తర్వాత 260 సంవత్సరంబులకు సనత్కుమారుఁడు నారదునకు భాగవతంబును విని

పించెననియుఁ బద్మపురాణము తెలుపుచున్నది. 5040 సంవత్సరంబులనాటి కలియుగప్రారంభమెక్కడనో నేటికి నేడు వందల సంవత్సరంబులనాటి బోపదేవుఁడెక్కడనో యూహింపనగును.

ఇక బోపదేవునిసంగతి విచారితము. మహాదేవుఁడను పేరి యాదవరాజు దేవగిరిని క్రీస్తు. వెనుక 1260 మొదలు 1271 వఱకుఁ బరిపాలించెను. వాని తర్వాత రామచంద్రుఁడను యాదవరాజు 1271 మొదలు 1309 వఱకు దేవగిరి నేలెను. ఆరాజులిద్దఱకు హేమాద్రి మంత్రిగానుండెను. హేమాద్రికిఁ బ్రియముఁ గూర్చువాడై బోపదేవుఁడు పెక్కు గ్రంథములు రచించెను. అందు భాగవతతత్త్వంబును గూర్చిన గ్రంథములు “పరమహంసప్రియము, హరిలీలామృతము, ముక్తాఫలము” అనునవి మూఁడు గలవు. ముక్తాఫలంబునకు హేమాద్రి వ్యాఖ్య రచించెను.

హరిలీలామృతంబునకు భాగవతానుక్రమణిక అను నామాంతరము గలదు. శ్రీధరస్వామి తానురచించిన భాగవతమంజరియందు భాగవతసారంబు నెట్లు గూర్చెనో, అట్లే బోపదేవుఁడు గూడ హరిలీలామృతమనుపేర భాగవతసారంబును రచించెను. ఆగ్రంథమును గాంచి, అది భాగవతకథకు నొకవిధమైన యనుక్రమణికగా నుండుట చేతను దానిని బోపదేవుఁడు రచించుటచేతను, అతఁడే భాగవతంబును రచించెనని యూహింతురు.

ద్వైతమతప్రతిష్ఠాపకులైన శ్రీ మధ్వాచార్యులవారు భాగవతంబునకు ‘తాత్పర్యనిర్ణయ’ మనువ్యాఖ్యను రచించిరి. వారు క్రీ.శ.వ. 1118 మొదలు 1198 వఱకు నుండినట్లు

వారిచీవితచరిత్రవలన నేర్పడుచున్నది. అనఁగా మధ్యాహ్నము 12వ శతాబ్ది వాఁడు. ఆయన 13వ శతాబ్ది ప్రారంభమునకుఁ బూర్వమే పరమపదమొందెను. బోపదేవుఁడు 13 వ శతాబ్దము సగముచన్నతర్వాతఁ బుట్టెను. 13 వ శతాబ్దిలోని బోపదేవుఁడు భాగవతంబును రచించియున్నచో తత్పూర్వమే గతించిన మధ్యాహ్నము దానికి వ్యాఖ్య వ్రాయుట యెట్లు సంభవించును ? మఱియు భాగవతంబునకు వ్యాఖ్యలను శ్రీహనుమానుఁడు, శంకరాచార్యుఁడు, చిత్సుఖాచార్యుఁడు రచించియున్నట్లు మధ్యాహ్నము తనవ్యాఖ్యలోఁ బల్కరించెను. మధ్యాహ్నమునకుఁ దర్వాతివాఁడైన బోపదేవుఁడు భాగవతకర్తయైనచో మధ్యాహ్నమునకుఁ బూర్వమైన హనుమానుఁడు మున్నగువారు దానికి వ్యాఖ్యలు రచింప నెట్లు సాధ్యమగును ? ఇదియునుగాక మధ్యాహ్నము తనగీతాభాష్యమందు భాగవతంబును బంచమవేదంబుగా సూచించుచు నందలి నారాయణాష్టకాక్షరకల్పమునుండి ప్రమాణంబు గ్రహించెను. భాగవతకర్త బోపదేవుఁడగునేని ఇది యెట్లు పొసఁగు ?

శ్రీరామానుజాచార్యులవారు మధ్యాహ్నములకన్న 250 సంవత్సరములు పూర్వముండిరి. వారు తనవేదాంతసారతత్త్వమును గ్రంథమందు భాగవతంబునుండి విరివిగాఁ బ్రమాణంబుల గ్రహించిరి.

భాగవతవ్యాఖ్యాతలలో శ్రీధరస్వామి యొకఁడని తన భాగవతవ్యాఖ్యలో హేమాద్రి పల్కరించెను. శ్రీధరస్వామి తనవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యలో చిత్సుఖాచార్యుని బేర్కొనెను. దీనింబట్టి బోపదేవునికన్న శ్రీధరుఁడను వానికన్న చిత్సుఖాచార్యులును బూర్వులని స్పష్టము.

చిత్సుఖాచార్యులు శంకరునకుఁ దర్వాత మూడవ
యాచార్యుడనిరి. శంకరాచార్యులు క్రీ. వె. 5 వ శతాబ్ది
వాడని నవీనులు కొందఱు నిర్ణయించిరి. శంకరుఁడు క్రీస్తువు
నకుఁ బూర్వము వాడగునట్లు వాసిగ్రంథములు తెలుపుచున్న
వని కొందఱు వచింతురు. నవీనుల మతము నంగీకరించినను
శంకరుఁడు 5 వ శతాబ్దివాడగును. శంకరునకు శ్రీ గోవింద
పాదులవారు గురువులు. వారికి శ్రీ గౌడపాదాచార్యులవారు
గురువులు. కాబట్టి శ్రీ గౌడపాదాచార్యులవారు నాల్గవ
శతాబ్దివాడనుట నిర్వివాదాంశము.

శ్రీ గౌడపాదాచార్యులు వారి 'పంచీకరణ' మందును
'ఉత్తరగీతావ్యాఖ్య'లోను భాగవతశ్లోకంబుల నుఁ హరించిరి.
మఱియుంవారు రచించిన మాండుకోవ్యపసిషత్కారికలను
భాగవతంబు నాధారంబుగాఁగొనియు రచించిరి. అప్పటికే
భాగవతంబు ప్రచారంబులోనున్నదని యందువలన స్పష్టము.

పైవివరంబులను బట్టిభాగవతంబు 13 వ శతాబ్దివాడైన
బోపదేవుఁడు రచించెననుట ప్రమాదమనియు, దానినివ్యాస
మహర్షి కలియుగారంభమున రచించెననియుస్పష్టమగును.

శ్రీ కృష్ణశీవితరచనకు సాధనసంపత్తి యిట్టిదైయున్నది.
అసమగ్రంబులైన యిట్టి యుపకరణంబులతో లోకపూజ్యు
డైన శ్రీకృష్ణుని చరిత్రను స్వస్వరూపంబునఁ దెలుపుటగాని
తెలియుటగాని దురాశయగు. అయినను గన్నంత విన్నంత
శాస్త్రదృష్టిచేతను విచారదృష్టిచేతను విమర్శించి తేలిన
నిగ్గునకు రూపంబుఁదీర్చి యాంధ్రలోకంబునకు సమర్పింపఁద
లంచితిని. నా యీ సాహసంబును మన్నింతురుగాక.

శ్రీ కృష్ణ చరితము

లీలా ఖండము.

భూదేవి విలాపము.

ద్వాపరయుగాంతము సమీపించెను. రాజులు దంభ మానవశుల్కై నీతినియంబులు వదలి విచ్ఛలవిడి వ్యవహరింప సాగిరి. ఆస్థలేముజేసి ప్రవృత్తినివృత్తులు హద్దుమీఁతెను. ధర్మము సన్నగిల్లెను, అధర్మము దేశమెల్ల నాక్రమించెను. తత్ఫలముగా భూభారము మోయరాని దయ్యెను.

భూదేవి యాదురవస్థ నోర్వలేక బ్రహ్మయొద్దకుఁ జని 'మహాత్మా! రాజు లహంకారపూరితులై స్వార్థభోగలాలసులైరి. సత్య మందందుఁ దారాడుచున్నది. దయాదాక్షిణ్యంబులు స్రుక్కెను. బలవంతులదే లోకమయ్యెను. బీదసాదలు గోడు గోడుమనుచున్నారు. ఈదుష్టులభారము నాకు దుర్భరమగుచున్నది. యుగయుగాంతరంబుల నాకిట్టి దుర్వ్యసనంబు దాపరించుచున్నదేగాని యొకనాటికిఁ దీఱునట్లు దోఁపదు. లోక కర్తృవు నీవుండియు నీసృష్టి యిట్లుగుటకుఁ గారణంబూహింపరాదు. దీనవత్సలా! నాయెడఁ గరుణింపవేని నేను నిలువఁజాల' నని దుఃఖాలాపంబులు గావించెను.

పరమేశ్వరి యయ్యారాలాపంబులు విని 'దేవీ! వగవ
వలగు. వ్రక్రతలోకగతికి నాయుపేక్షనో కారణంబుని నీవు
ఁ - మచున్నావు. అదినిజముగాదు. సృష్టియెల్లఁ ద్రిగుణ
కార్యమైయున్నది. గుణంబు లప్పుడప్పుడు స్వధర్మనిబద్ధంబు
లుగాక విజృంభించుచుండును. అది వాసిస్వభావము. ఎల్ల
యనర్థంబులకు రజస్తమస్సుల విజృంభణము కారణమగును.
వాసిఁ గట్టుఁబాట్లు గలుగదా యని యందువుగాఁబోలు.
కట్టుఁబాట్లుగలవు. కాలవశంబున నవి సడలుచుండు. అవి
సడలినంతనే కామాంధకారంబు లోకంబును గప్పిపైచును.
ఆ పెండీకటఁబడి జనులు యధార్థజ్ఞానహీనులై యహితంబును
హితంబుగా భావించి తదభీష్పిత సిద్ధికై ప్రాకులాడుదురు.
ఇట్టిముప్పుగలిగినప్పుడు శ్రీమన్నారాయణుఁడు అవతరించి సం
సారంబును సమీక్షించుచుండు. సృష్టిచక్రము తిరుగుపర్యంతము లోపసం
స్కారంబులు తప్పవు. సృష్టికి విడినైజము గావున దీనిని నీవు
సమీక్షింపవలయును. ఇందులకు వగచియు ఫలములేదు.' అని
పలికి యామెను వెంటఁగొని నిర్జరాదులతోడ క్షీరసాగరంబు
నకుఁజని శ్రీమహావిష్ణువును బురుషసూక్తంబున స్తుతించి
తద్ధ్యానైకచిత్తుఁడై సమాధ్యవస్థఁ గాంచెను.

విష్ణువును బ్రహ్మకుఁ బ్రసన్నుఁడై 'పరమేశ్వరి! మీ
వచ్చినకార్యము నేను మున్నే యెఱుంగుదు. భూభారంబు
నుడుపుటకై నేను గోకులమందు వసుదేవునకు జనింపనున్నాను.
సురలు వారి యంశంబుల యాదపులై పుట్టనగు. దేవకన్యకలు
గోవికలై జనించి నాకుఁ దోడ్పడనగు' నని తెలిపెను. పితా
వఃహుఁ డంతట వ్యుత్థానుఁడై భగవదాజ్ఞను వారికిఁ దెలిపి

జాగువలదనెను. అంతట వాడు విష్ణువును కేనోళ్లనుగ్గడించి
స్వస్థానంబులకుఁ జనిరి.

ఆర్యావర్తము.

హిమాచల వింధ్యపర్వతంబులకును మాండ్పు పడనుటి
సముద్రంబులకును మధ్యనున్న దేశంబును ఆర్యావర్తమందురు.
ఆర్యు లాక్రమించిన దేశంబుకావున దానికట్టి పేరుగలిగెను.
ఆర్యులెవరో ఎందుండినచ్చిరో యను సంశయము గూర్చి భిన్న
భిన్న మతములు గలవు.

ఆర్యులందందుఁ జిఱురాజ్యంబులు స్థాపించి పరిపాలింప
సాగిరి. అట్టిరాజులలోఁ గొందఱును సూర్యవంశరాజులనియుఁ
గొందఱును చంద్రవంశరాజులనియుఁ బేర్కొనిరి. ఆవంశంబు
లకు సూర్యచంద్రులు మూలపురుషులగుటంజేసి యాపేర్లు
వచ్చెనందురు.

యదువంశము.

చంద్రవంశరాజులకుఁ జంద్రుఁడు మూలపురుషుఁడు. వా
నికి బుధుఁడును, వానికి ఇలుఁడును, వానికిఁ బురూరవుఁడును,
వానికి ఆయువును, వానికి నహుషుఁడును, వానికి యయాతియు
జనించిరి. యయాతికి దేవయానివలన యదువు, తుర్వసుఁడును,
శర్మిష్ఠవలన ద్రుహ్యువు, అనుఁడు, పూరువు అనువారును గల్గిరి.

యదువునకు సహస్రజిత్తు మున్నగు కొడుకులు నల్గురు
గలిగిరి. సహస్రజిత్తునకు శతజిత్తు, వానికి హేహయాదులు
గల్గిరి. హేహాయునకు ధర్ముఁడు, వానికిఁ గుంతి, వానికి సౌ
భంజి, వానికి మహిష్మంతుఁడు, వానికి భద్రసేనుఁడు, వానికి

దుర్మదుఁడు, వానికి ధనికుఁడు, ధనికునకు కృతవీర్యాదులు
నల్లుగురు గల్గిరి. అందు కృతవీర్యునకు అర్జునుఁడు (కార్తివీర్యార్జు
నుఁడు,) గలిగెను. వానికి వేయిమందిసుతులు జనించిరి. వారి
లోఁజెక్కఁడుగురు పరశురామునివలన హతులైరి. జయధ్వజు
దులేవురుమాత్రము శేషించిరి. జయధ్వజునకుఁ బాశజగముఁడు
జనించెను. వానికి వేయిమందితనయులు గల్గిరి. వారిలోఁ జ్యేష్ఠుఁ
డైన వీతిహూత్రునకు వృష్ణుఁడును, వానికి మధువును
జనించెను. మధువునకు వృష్ణి మొదలైనవారు నూర్గురు పుట్టెరి.
మధుసంతానమగుటంజేసి వారిని మాధవులనియు, మూల
పూరుషుఁడైన యదువునుబట్టి యాదవులనియుఁ బేర్కొనిరి.
వృష్ణివంశజులను వృష్ణులనిరి.

మధువునకునలువదియైదవ తరమువాఁడు శూరసేనుఁడు
ద్వాపరయుగాంతంబున యమునాతీరంబుల నాశ్రమించి
రాజ్యముస్థాపించెను. శూరసేనస్థాపితంబగుటంజేసి యంరాజ్యం
బును శూరసేనకమనిరి. వానికి మధుర ముఖ్యపట్టణమయ్యెను.
ఆకారణంబునఁ దద్రాజ్యంబునకు మధురరాజ్యంబనియు
నామాంతరము గలిగెను.

మధుర రాజ్యము.

మధురరాజ్యమందు యదుభోజాంధక కురర సాత్వత
దశార్హవృష్ణివంశ్యులు ప్రాయకముగా వసించుచుండిరి. వానికి
గోవులే ధనముగా గోరక్షణమే వృత్తిగా గోక్షీరాదులే రస
వత్తరమైన యాహారంబుగా నుండెను. ఆహారము రసవత్త
రంబగుటవలన వారెల్లరు బలోన్నతులైయుండిరి. వారినిబట్టి
యారాజ్యము బలపరాక్రమోన్నతులఁ బ్రసిద్ధికెక్కెను.

మధురనగరంబునంటి యమునానది ప్రవహించుచుఁ
చన్నగరలక్ష్మీపాద పద్మంబులఁ గడుగుచున్నదో యననుండును.
ఆనగరంబు నలువైపులఁ బచ్చికబయల్లు చూపుమేరదూరము
పఱచి తన్నగరలక్ష్మీ కట్టుపచ్చపట్టుపుట్టాబు నాటవైచిరో
యన నొప్పారెను. ఆబయల్లలతో నందందువెలయు చిఱు
పల్లెలును శృంగార వనంబులును శత్రోత్సవంబుఁ గూర్చు
చుండును. మఱియు మధురనుండి నాల్గుదెసలకు నాల్గురాజ
మూర్త్యులు పఱచి యుద్ధవీరరథంబుల రాకపోకలతో నడ
గొండలఁబోనిగజుంబులతో లొట్టియబిడారములతోఁ గ్రిక్కి
రిసి పట్టణశ్రీవిలాసంబును బ్రకటించుచుండెను.

బృందావనము.

మధురనగరంబునకుఁ బశ్చిమభాగంబున బృందావనము
గలదు. ఆననము వకుళ కదంబ తమాలాది మహాన్నత
వృక్షంబులతో వివిధలతాగృహంబులతోఁ బూర్ణబాదలతో
మనోహరమై సుకపికాదిమధుర రుతంబుల వీనులకు విందుచేయు
చు నుండెను. బృందావనమధ్యదేశంబున గోవర్ధనపర్వతంబు
తద్వనలక్ష్మీకేఁగా నెత్తినగొడుగోయన విరాజిల్లుచుండును. అం
దలి వనవాటికలు దట్టాబులై యరులుగప్పుచుండుటఁజేసి హరిణ
ద్విపాదిమృగసంచార శోభితంబులయ్యెను. అయినను బృందా
వనము శూరసేనకదేశమందలి యన్యననంబులవలెఁ గీకారణ్య
మయము గాదుగావున నయ్యది ఘోరమృగభయరహితమై
విహారయోగ్యమై ప్రసిద్ధిఁ గాంచెను.

నాగులు.

శూరసేనరాజ్యస్థాపనంబునకుఁ బూర్వము బృందావనా

రణ్యంబునందు నాగులనువారుండిరి. వా రార్యులంత నాగర
కులు గాకున్నను గేవలవన్యప్రాయులుగాక యథోచితంబుగా
రాజ్యాంగవిధానంబును సాంఘికనుతసిబంధనంబులును గలిగి
యుండిరి. వారు నాగసర్పరబులఁ బూజింతురనియు, ఆకార
ణంబున వారిని నాగులనిరనియుఁ జెప్పదురు. నాగపూజ
వారియందేగాక యార్యజాతులందుఁ నేటిదనుక గలదనియు,
నగశబ్దము వృక్షపర్వతంబులకుఁ గూడ నన్వయించు ననియు,
వారు నగమయప్రదేశంబులందు వసించుటఁజేసి వారిని నాగు
లనిరనియుఁ గొందఱుఁహింతురు. నగమయప్రదేశంబులందు
వసించుజాతులు పెక్కుగలవనియు, వారిన్ల నాగులనుట
లేదనియు ప్రధానపూరుషునిఁబట్టి సయితము వంశనామము
గలుగుచుండుట సాంప్రదాయము గావున నాగుఁడను ప్రధాన
వ్యక్తినిఁ బట్టి వారికి నాగులను పేరుపచ్చెననియు మఱికొందఱు
భావింతురు.

శూరసేనకరాజ్యస్థాపనకాలంబున నాగులకును వృష్ణి
రాజులకును బెనుపోరాటంబులు జరిగెను. నాగులు తుదకు
విజితులై స్వాతంత్ర్యముఁ గోల్పోయి వలసవచ్చి బృందావనా
రణ్యంబులు పట్టి కాలగతికిఁ గట్టుపడి వృష్ణిరాజులకుఁ గప్పం
బులు చెల్లించుచు వారిరాజ్యంబులతోడ బేరసాగంబులు
సాగించుచునుండిరి. అయినను బగచిచ్చు వారియెడఁ జల్లార
దయ్యెను.

గోపులు.

నాగులువలె గోపులనుజాతి మఱియొకటి యుండెను.
గోరక్షణమే వృత్తి యగుటఁజేసి వారికట్టి పేరుపచ్చెను.

గోపులుగూడ స్వస్థానంబునుండి తరుమఁబడి వనాంతరంబులు
వట్టి, మధుగనగరపరిసర ప్రదేశంబులు పచ్చికబయళ్లతోఁ
జల్లసినీడనృచుంబులతో నిరువాఱనిసెలయేళ్లతో నిండి తమ
గోగణంబునకు నివాసయోగ్యమగుటజేసి యందుఁ జేరిరి.
గోపులను ప్రజలనుటయుఁ గలదు. ఆకారణంబున వారు
నివసించినచోట ప్రజపురంబయ్యెను.

గోపులు నిస్సంగులపరాక్రమవంతులును బహుసంఖ్యా
కులు నై యుండియు సహజశాంతస్వభావులగుటంజేసి తమ
వనాంతరగతికిఁ గారకులైన మధురరాజులతో వైరంబును
వెంచక తలయొగ్గి వారికిఁ గిప్పంబులు చెల్లించుచు తదాజ్ఞాబద్ధు
లై నెమ్మదిగాఁ గాలముఁ గడపసాగిరి.

జీవకీజననము.

గోగ్రసేనునియనంతరము వానివంశ్యులు పెక్కురు
క్రమానుసారంబుగా మధురరాజ్యంబును బాలించిరి. వారిలో
ఆహలకుండనువాఁ డొకడుండెను. వానికి నుగ్రసేనుఁడు, దేవ
కుఁడు అను పుత్రు లిద్దఱు గలిగిరి. ఉగ్రసేనుఁడు జ్యేష్ఠుఁ
డగుట వానికి రాజ్యముఁగట్టిరి. వానికిఁ దొమ్మిండుగురు
సుతులు నొకసుతయుఁ గలిగెను. ఆసుతులలోఁ గంసుఁడు
జ్యేష్ఠుఁడు.

ఉగ్రసేనునకుఁ గంసుఁ డంగజాతుఁడు గాఁడనియు,
ఉగ్రసేనుని భార్య కొండొకనాఁడు విహారార్థము వనాంతరం
బునకుఁ జనెననియు, అచ్చట శాభరాజు ద్రుమిళుఁడనువాఁ
డామెను గామించెననియుఁ దత్ఫలంబుగాఁ గంసుఁడు పుట్లై
వనియుఁ జెప్పుదురు.

దేవకునకు నల్వరు పుత్రులు ఏడ్వరు పుత్రికలు
గలిగిరి. ఆపుత్రికలలోఁ గనిష్ఠను దేవకి యెదిరి.

వసు దేవజననము.

మధురరాజ్యమందు అంధక నంశ మొకటి యుండెనని
చెప్పితిమి. అంధకునకు నల్వరుకుమారులు గలిగిరి. వారిలో
భజమానుఁడు పెద్దవాఁడు. వానికి విచారధుండును, వానికి
శనియు, వానికి భోజుండును, వానికి హృదీకుండును, బుట్టిరి.
హృదీకుఁడు ముగ్గురుకొడుకులఁ గాంచెను. అందు దేవమీ
డుఁడు జ్యేష్ఠుఁడు. వానిని శూరుఁడనియు నెదిరి. శూరునకు
మారీషయను భార్యయందు బదుగురు కొడుకులును ఏనుగు
కూతులును జనియించిరి. పుత్రులలో వసుదేవుఁడు పెద్ద
వాఁడు; పుత్రికలలోఁ బృథయనునది జ్యేష్ఠురాలు.

సంబంధ బాంధవ్యములు.

శూరునకుఁ గుంతియను మిత్రుండుండెను. వానికి
సంతానము గలుగదు. అతఁడు తనయనపత్యుఁఁబునుండి
వాయఁదలంచి శూరునిఁ గోరి పృథను తనపుత్రికనుగా స్వీక
రించెను. కుంతిని గుంతిభోజుఁడనియు నందురు.

ఆకాలంబున మగధరాజ్యంబును జరాసంధుఁడనువాఁడు
పరిపాలించుచుండెను. వానికి అస్తి, ప్రాప్తి, యను పుత్రి
కలిద్దఱు కలిగిరి. వారినిద్దఱును గంసుఁడు పెండ్లాడెను. పృథును
గురుజాంగలరాజయిన పాండురాజు వివాహమయ్యెను. వసు
దేవుని నాల్గవతోఁబుట్టువు శుత్రుశ, వయను దానిని చేదిరాజు

దముఘోషుఁడు పరిగ్రహించెను. ఆచేదిపట్టణమే యిప్పటి
అలహాబాదు.

మధురరాజ్యం బంతపెద్దదిగాకున్నను దద్రాజులకును
అనంతి మగధ కురు కరూశ కాకేయ విదర్భ విదేహ కోసలాది
రాజులకును సంబంధ బాంధవ్యంబులు గలుగుటంజేసి యది
మహాప్రశస్తి గాంచెను.

దేవకీవసుదేవుల వివాహము.

దేవకీకి పెండ్లియీడు వచ్చెను. ఆమెను వసుదేవుని
కిచ్చి వివాహముచేయ నిశ్చయించిరి. అప్పటికి వసుదేవునకుఁ
బౌరవి, రోహిణి, భద్ర, మదిర, ఇళ, మున్నగుభార్యలుండిరి.
అట్లున్నను దేవకీకి దగువరుఁడు దొరకనందుననో మఱియేకార
ణంబుననో వసుదేవునకే యామెనిచ్చి పెండ్లిగావించిరి.

పెండ్లిపండుగలు యథావిధిఁ గడచెను. దేవకిని భర్త
యింటికిఁ దరలించిరి. వఘావరులు సముచితసత్కారంబులంది
రథంబు నారోహించిరి. భేరీనినదంబులును మురజధ్వనులును
శంఖపటహనాదంబులును జడిగొని మ్రోసెను. అరణంబు
లైన రథంబులును మత్తమాతంగంబులును నానాజాతితురం
గంబులును దాసీదాసజనంబును వస్త్రభరణశకటంబులును
బారులు తీతెను. పురవీధు లిమ్ము చాలవయ్యెను. చెలి
యలిని మఱిదిని సంతోషపెట్టుటకై కంసుఁడు సారథ్యము
వహించి వాగెలు సడలించెను. జనసమ్మర్దమున రథము మెల్ల
మెల్లగాఁ గదలెను. ఎల్లరు సంతోషపరవశులై యుండిరి.

ఆకాశవాణి.

అంతలోన మేఘంబులు మింటఁ దటాలునఁ బడిచి రవి
మండలంబుఁ గప్పెను; కాఱుచీకటు లావరించెను; ప్రలయ
ఝంఝామారుతము వీచెను; పెంధగాళిపరంపరలు లేచెను;
పక్షులు వికృతాగావంబులు గావించెను. ఎల్లరు నివ్వెఱఁగంది
నిలిచిరి. రోదసీకుహరంబునుండి 'మందమతీ! కంసా! దేవకి
యష్టమగర్భంబు నిన్ను హరించు' నను ధ్వని యుప్పతిలెను.

అధ్వనితోడ నెల్లరగుండియలు ఝల్లుమనెను; ఎచ్చటి
వారచ్చట టిచ్చపడి నిలిచిరి. కంసుఁడు క్రోధమూర్ఛితుఁడై
వాగెలు బిగించి రథంబునిలిపి కత్తిగూసి కుప్పించి యెగసి దేవ
కిని శిరోజంబులఁబట్టి యిడ్చి యామెతలఁ దెగవేయ నుంకిం
చెను. జనులు హాహాకారంబు లొనర్చిరి.

వసుదేవుఁ డది గాంచి తత్తఱమంది ఊనునొడఁచి
'రాజకుమారా! భోజనంశమునకు యశోబింబమలై శూరజన
శ్లాఘ్యగుణసంపన్నుడవుగా నలరితివి. అట్టి నీవ్విట్టి శుభ
సమయంబున నాదుదానిని దోఁబుట్టువును జంపఁదగునా?
కంసా! చావుపుట్టువులు ప్రాణికోటికి సహజంబులు. అందులకు
వెఱచి యిట్లు పలుకుట గాదు. నీయూయకార్యము నిన్ను
పాపకూపంబునఁ ద్రోయనున్నది. నీభావిశుభంబును గోరుదుఁ
గాన నిట్లు చెప్పుచున్నాను. కర్మంబునకు ఫలంబు తప్పదు.
ఇఁకఁ గ్రూరకర్మము సంగతి చెప్పవలయునా? నామాట విని
క్రొర్యము మాని దయాదాక్షిణ్యపరుడవై యాయబలను రక్షిం
పుము' అని ప్రణయమధురంబుగాఁ బలికెను.

దేవకియు నంతలోనఁ చెప్పటిల్లి,

“ఉ :— అన్నవు నీవు చెల్లెలికి నక్కట ! మాడలు సీరలిచ్చుటో,
మన్నవ సేయటో, మధురమంజులభావల నాదరించుటో,
మిన్నుల ప్రాతలే నిజము మేలని చంపకు మన్న ! నూనిగా
వన్న ! సహింపు మన్న ! తగదన్న ! వధింపకుమన్న ! వేడెదకా”

“మ :— చెలియలో గన్నియ ముద్దరా లబల నీసేమంబ చింతించుని
గ్మల, దీని బయలూడఁమాటకునై మర్యాదఁబోఁదట్టి స
త్కుల జాతుండవు పుణ్యమూర్తి వకటా ! కోపంబు, పాపంబు, నె
చ్చెలి నోహో ! తెగవ్రేయఁబాడియగు నే చింతింపు భోజశ్వరా ?

అని సామపూర్వకంబుగా బ్రణయంబులు పలికి వాని
చరణంబుల వ్రాలెను. జనులెలుగెత్తి ‘కంసా ! వలదు వలదు,
పాపకార్యము వల’ దని మొఱలిడిరి. ఎవరెంత ప్రార్థించినను
గంసుఁడు నిజోద్యమంబును మానునట్లు తోఁపకుండెను.

కంసునిమతము మాఱకుండుట వసుదేవుఁడు గ్రహించి
‘ముప్పును దప్పించుకొనుట యుక్తము. బ్రతికియున్న
శుభముఁ బడయవచ్చు.’ నాకు దేవకివలన బిడ్డలెప్పుడు
గల్గుదురో చెప్పరాదు. అందాకఁ గంసుఁడు జీవించునని
నిశ్చయమేమి ? ఈశ్వరేచ్ఛ దురూహ్యము. మృత్యుముఖ
గ్రస్తులెందరో బ్రతికిరి. చావుదప్పెనన్నవారు తటాలునఁ
జచ్చిరి. మహారణ్యమందు దవాగ్నిపుట్టినప్పు డేచెట్టు దగ్ధ
మగునో యేచెట్టు నిల్చునో చెప్పఁ దరమా ? చేరువనున్న
చెట్టు చెక్కుచెదరకుండనగు, దవ్వననున్న దరువు దగ్ధము
కావచ్చు. అట్లే జీవులలో నెవ్వరు సంతముందురో నట్ల
నదుమనే నశింతురో తెలియనేరదు. అని తలపోసి కృతసిశ్చ

యుడై 'కంసా! ఆకాశవాణిని వింటివిగదా? అది నమ్మితివి గదా? ఆపలుకును బట్టి నీకు దేవకివలన నపాయము లేదు గదా? దేవకీదేవియెనిమిదవకాన్పు నిన్ను హరించునని యాకాశవాణి పల్కెనుగదా? దేవకిని జంపుటెల? ఆమెకు జనించు బిడ్డలనెల్ల నీచేతనుంతు. నీయిచ్చ యొనర్పుము" అని జాలిగలుగ నుడివెను. వసుదేవుడు సత్యముశప్పుడనుట కంసునకు స్పష్టము. వానివచనంబులు యుక్తియుక్తంబులుగాఁ దోఁచెను. కంసుని ముచ్చు కొంచెము మెత్తపడెను. అతఁడు తనపూర్వీక జాలించి రథంబునుండి దుమికి నిజమందిర మార్గము పట్టెను.

అంతలోన మేఘంబులు విడిసెను; సుడిగాడ్పులు శమించెను; రవికాంతి ప్రసరించెను. జనులు స్వస్థచిత్తులై వధూవరులను దీవించి మరలిరి. దేవకీవసుదేవులు నాటికిఁ జూపు తప్పుటకు భగవంతుని గీర్తించి పయనము సాగించిరి.

* ఆకాశవాణింగూర్చి మనపురాణంబులే గాక యన్యదేశ గ్రంథంబులుగూడఁ దెలుపుచున్నవి. ఇట్టివి యద్భుతంబులగునే గాని యతిశయోక్తులుగావు. ఇంద్రియాతీతములైన రహస్యంబులు సృష్టిలో నెన్నోగలవు. పెద్ద లూహించియేసియెఱుంగనివి నేఁడునేఁడు మనకు స్వానుభవసిద్ధము లగుచున్నవి. వేయేల? ఇప్పుడింటింటనున్న 'రేడియో' యనునది యాకాశ వాణిగాక మతేమగు?

ఆకాశము సర్వవ్యాపి; అదికలుగనిచోటు నింగినైనను భూగర్భములోనైనను దుదకు సముద్రాంతరమందైనను లేదు.

ధ్వని యేమూలఁబుట్టినను ఆకాశగతమగును. ఆకాశము సర్వ వ్యాపిగావున, అట్లుకాశగతమైన ధ్వని యాకాశమెల్ల వ్యాపించును. యోగులు తమయోగప్రభావంబున దానిని గ్రహింప నేర్తురు. పూర్వము యోగసాధ్యమైన దూరశ్రవణము నేడు యంత్రసాధ్యమై మాఱుమూలలుగూడ వ్యాపించెను.

శ్రీ కృష్ణచరిత్రమం దెన్నోవితలు గలవు. అవి మన యల్పబుద్ధికి నందనిమాత్రానే కల్పితంబులనియు న్ముక్కుడి పురాణవచనంబులనియుఁ ద్రోసివేయుట సమంజసముగాదు. శూన్యమునుండి భావము పుట్టదు. భాగవతమైనది యాకృతి నొందక మానదు. ఈతత్త్వరహస్యంబును గ్రహించి, భగవన్మహిమాతిశయంబును దలపోసి, నిజమును నిల్కడమిద నెఱుంగు టొప్పు.

కంసుని వనోవ్యాకులము

కంసునిచెవిలో నాకాశవాణిపల్కులు నిరంతరము మాఱుమ్రోయ సాగెను. వానిహృదయము తడేకచింతా మయమై యొండు దలంపకుండెను. ఊహలు పరంపరలుగా లేచి వానిని గలంపఁ జొచ్చెను. వానికి నిద్రాహారంబులు దూరమయ్యెను. దినములు యుగాయతంబులుగాఁ దోఁచెను.

కంసుడు—దేవకీ సంతానము

దేవకీ కొన్నాళ్లకు గర్భవతియై కాలక్రమంబునఁ గీర్తి మంతుడను బుత్రుని గాంచెను. వసుదేవుడు సత్యవాది గావున నాటితనబాసనుదలంచి యాశిశువును దెచ్చి కంసుని మ్రోలనుంచెను. పుణ్యాత్ములు సత్యమునకై ప్రాణంబులఁ గూడ నిత్తురుగదా. వసుదేవుఁ డట్లు గావించి శిశువిషయక

చింత యావంతయు లేక భగవంతునందు మది నిల్చి నిస్తరంగ సముద్రమువలె, దనయెదుట నుండఁగాఁ గంసుఁడు గాంచి తదీయసత్యవాక్యపరిపాలనబుద్ధికిని వానినిబ్బరంబునకును మెచ్చి 'వసుదేవా ! దేవకియెసిమిదవకాన్పువలన నాకు ముప్పు గల్గునని యాకాశవాణి పల్కెను. కాఁబట్టి యీశశువువలన నాకు నెట్టి యపాయములేదు. ఈబిడ్డను గొని పొమ్మ' నెను. వసుదేవుఁ డంతట నాబిడ్డను గొని యింటికిఁ బోయెను.

కంసు నారదులు

ఒకనాఁడు నారదమహర్షి కంసునొద్దకు వచ్చి యేకాంతంబునఁ గొంతవడి వానితో సంప్రతించి 'కంసా ! నందుఁడును వ్రజపురమందలి గోపికాగోపకులును, వసుదేవాది వృష్ణీయ శ్యులును, దేవకిమున్నగు యాదవాంగనలును, వారివారి బంధువులును వీరెల్లరు మనుష్యమాత్రులని నీవు భావించితివి. వారెల్లరు నమరులుగాని వేఱుగారు. అతియగాదు, నిన్ను గొల్చుచున్నవారిలోఁ బెక్కురు నిర్జరులని గ్రహింపుము. భూదేవి యసురబాధనోర్వలేక గోడుగోడుమనుచు విష్ణువు పాదంబుల వ్రాలెను. అసురసంహారసిమిత్తము సురాంశంబు లిట్లు జనించెను. కంసా ! నీ సంగతి యెఱుంగుదువా ? తొలి జన్మంబున నీవు కాలనేమి యను రాక్షసుండవు. శ్రీమన్నారాయణుండు దేవకీదేవిగర్భంబున జనించి నిన్ను హరింప నున్నాడ'ని చెప్పి చనెను.

నారదుని మాటలు కంసునెద సూదూలై నాఁటెను. అతఁడు వెనువెంటనే దేవకీవసుదేవులను బట్టి తెచ్చి బందిచేసి వానిసంతానంబు సప్పటికున్నవారినెల్లఁ జంపించి యాదవకుల

నాశనంబు సంకల్పించి తనతండ్రి యైన యుగ్రసేనునిఁ జెఱచుంచి
తాను రాజ్యాధిపత్యము వహించి శూరసేనంబులను మహా
కఠోరంబులఁ బాఠానర్పణగెను. తగదన్నవారి తలలు తెగెను.
వలదన్నవారు వాడిచచ్చిరి.

కంసుఁడంతటితోఁ దసివి నొందక యసపత్నరాజ్యముఁ
గోరి ప్రలంబ, బక, చాణూర, తృణావర్త, అఘ, ముష్టిక, అరిష్ట,
ద్వివిధకేశి, ధేనుక, బాణ, భౌమాది, రాజులతో రాక్షస
తత్వాత్ములతో మైత్రి యొనర్చెను. కంసునిబాములకు నోర్వ
నోపక యాదవులు కురు, పాంచాల, కేకయ, సాల్వ, విదర్భ,
నైషధ, విదేహ, కోసలాది రాజ్యంబులకు వలసపోయిరి.
అక్రూరాదులు కొందఱు గత్యంతరము గానక కంసుని యాజ్ఞకు
లొఁబడి యుండే యుండిరి.

బలరామ జననము.

దేవకీదేవి యనంతరము సుషేణ, భద్రనేన, ఋజు,
సమదర, భద్రులను పుత్రుల నేపురఁ గాంచెను. వారినెల్లఁ
గంసుఁడు గావుగొనెను. ఆమె మఱల చూలు చాలెను.
వసుదేవాదులు దిగులు పడసాగిరి. భగవంతుఁడు యోగ
మాయను రప్పించి 'నాయశమైన యనంతుఁడు దేవకీగర్భముఁ
జొచ్చెను. ఆమె కంసునిచెఱలో నున్నది. నీవు చని దేవకీ
గర్భంబు నాకర్పించి కొనిపోయి నందగోకులమందున్న వసు
దేవునిభార్య రోహిణిగర్భంబునఁ జేర్చిరమ్ము. అనంతరము
నేను దేవకీ గర్భంబున జనింతును. అప్పుడు నీవు నందుని
భార్యయైన యశోదకుఁ బుత్రివై పుట్టుము. నీకు వరప్రహాస
శక్తి గలుగును. జనులు నీకుగా సాలయంబులు నిర్మించి నిన్నుఁ

బూజింతురు. దుర్గా, భద్రకాలీ, విజయా, వైష్ణవీ, కుముదా, చండికా, కృష్ణా, మాధవీ, కన్యా, మాయా, నారాయణీ, ఈశానీ, శారదాంబికాది నామంబుల నీవు సమారాధ్యనై వెలయుదువు. అనంతుఁడు దేవకీగర్భంబునుండి యాకర్షింపఁ బడినందున వానిని సంకర్షణుఁడనియుఁ జెప్పుదురు. వానిని రాముఁడనియు బలరాముఁడనియు గూడవచింతురు' అని పలికెను.

యోగమాయ వెనువెంటనే వచ్చి దేవకీగర్భస్థపిండంబు నాకర్షించి కొనిపోయి రోహిణీగర్భంబునఁ బ్రవేశపెట్టెను. దేవకీగర్భస్థావమయ్యెనని ప్రజలు తలంచిరి. కంసుఁడు సంతోషించెను. రోహిణీ కాలక్రమంబునఁ బుత్రోదయ మయ్యెను.

* యోగమాయ యననేమని శంకింపవచ్చు. భగవత్సంకల్పమే యోగమనియు తచ్చక్తిమే మాయయనియు అంతర్లీనమైయున్న శక్తి భగవత్సంకల్పంబుతోడ రూపుదాల్చి వ్యవహరించుననియు, దీనినే యోగమాయా వ్యవహారమని రనియు గ్రహింపనగు.

రాజ్యశల్లోఁము

కంసుని దుండగంబులు మితిమీఱెను. రాజ్యమెల్ల నుడ్డుడకసాగెను. ప్రజలు క్రోధమూర్ఛితులైరి. దేశమెల్ల వానికి నోడి లోలోన పుగ్గుచు నాకాశవాణిని నమ్మి యప్పరమ భాగ్యంబును నిరీక్షించుచు, దేవకియష్టమగర్భంబును సంరక్షించుటకై వివిధోపాయంబు లూహించుచు దినమొక యుగంబు గాఁ బుచ్చునైరి. మధురరాజ్యంబెల్ల నొక్కభావముతో నేక దీక్షాపరమై వర్తించెను.

కంసుని యాందోళనముః

దేవకి మఱల చూలుదాల్చెను. ఆమెమేనిమెఱుంగును ముఱుతెల్వయు నపూర్వశోభను వహించెను. ఆమె నిరంశులు భగవద్ధ్యానచిత్తయై తానెందున్నదియుఁ దన గర్భముగతి యేమికానున్నదియు మఱచెను. ఆమె యంతఃకళ క్షణక్షణంబునకు నూత్నకాంతిఁ దాల్చుచుఁ దద్వదన మండలంబునఁ దొల్కాడసాగెను.

దేవకి యట్లు మఱల గర్భవతి యగుట కంసుఁడు విని 'కటా ! ఇది యెనిమిదవకాన్పు. ఆకాశవాణి పల్కును నారదమహర్షి యూర్జితపఱచెను. ఈకాన్పు నాకుఁ బ్రాణ గొడ్డమగుట నిజము. ఎప్పుడు శిశువుదయించునో యేమి యగునో తెలియరాదు. నాకు దినంబొక గండముగా నున్నది. నిద్రాహారంబులకుఁ బగయైతిని. ఒకనాటికిని మనశ్శాంతి గలుగదు. ఎనిమిదేండ్లుగా భయంబు నన్ను వెన్నాడి తఱుము చున్నది. ఇంక సహింపరాదు. దేవకినిఁ గడతేర్తునేని నా యెదిలెల్లఁ దీఱును. సుఖపడుదు! నని నిశ్చయించి వాడి ఖడ్గంబును జేతఁబూని చెఱసాలకుఁ జోయి దేవకియెదుట నిలిచెను.

దేవకి లేచి 'అన్నా ! రమ్మ'నెను. ఆమాటతోడ వానిక్రూర్యము జాతెను. చిఱునగవుదేటలతో నపూర్వ శోభతోఁ బసలారుచున్న యామెముఖమండలంబును గాంచి నంతనే వానితలంపులు మాతెను. అతఁడట్టే నిలిచి 'కటా ! నాచెల్లెలిని జంపఁదలంచితి. ఆమె మీఁదుమిక్కిలి గర్భవతిగా నున్నది. ఈమెను జంపుట యపకీర్తికరమేగాక మహాపాత

కమునగు. పాపాత్ములకు సిరిదక్కదు ; వారిజీవితకాలమును దటిగిపోవును. ఇహపరంబులకు వారు దూరులగుదు' రని తలపోసి మరలి పోయెను.

బ్రహ్మాదిదేవతలు.

దేవకికిఁ బ్రొద్దులు నిండెను. బ్రహ్మాదిదేవతలు వచ్చి నింగి నిలిచి 'దేవదేవా ! లోకరక్షకా ! నీసంకల్పము లమో ఘంబులు ; నీమహిమ లచింత్యంబులు. నీకుఁ బుట్టువులేదు ; సమస్తము నీవలన జనించును. సృష్టి నెల్ల నీవు చూతువు ; నిన్నెవ్వరుఁగానరు. నీతత్త్వంబు నెఱుంగని యజ్ఞానులు మాయామోహితులై భేదబుద్ధికిఁజిక్కి పరిపరివిధంబులఁ బరిభ్రమింతురు. నీవు సర్వమయుండవు ; నీవులేని చోటు లేదు. నీయవతారాదులు లీలామాత్రంబులును స్వేచ్ఛాకృతంబులు నై యుండు. లోకసంగ్రహార్థము మూర్తీభవింతువు.

“మ॥ గురుపాతీసమపై జలగ్రహమపై కోలంబపై శ్రీస్వకే,
సరిపై భిక్షుండపై హయాననుండపై శ్మాదేవతాభగ్తపై,
భరణీనాథుండపై దయాగుణగణోదారుండపై లోకమక్ష,
పరిరక్షించిన నీకు మొక్కద మిలాభారంబు వారింపవే ?”

అని ప్రార్థించి, దేవకీదేవితో 'అమ్మా ! నీగర్భంబునఁ బ్రధానపూరుషుండున్నవాఁడు. రేపు శిశూదయమగు. కంసు నకు వెఱవవలదు. నీకడుపు చల్లఁగా యాదవులకును లోకంబు నకును మాకును శుభంబగు' నని దీవించి చనిరి.

శ్రీకృష్ణావతారము.

దేవకికి నొప్పులు పొడసూపెను. సప్తజలనిధులు; స్వచ్ఛంబులై పొంగెను ; నభోభాగము గ్రహతారాభిరామమై విరా

జిల్లెను. దిక్కులు తెలివొందెను ; మందమారుతము వీచెను ;
పుష్పవృష్టి గురిసెను ; హోమాగ్నులు ప్రజ్వరిల్లెను.

కమలాకరంబులు ప్రఫుల్లకమలాకరంబులై చెన్నారెను.
కాంతారంబులును వృక్షవాటికలును బూచి కమ్మనితావుల
వెదచల్లెను. పక్షుల పుధురాలాపంబులును భ్రమరంబుల
ఝంకారంబులును జెలరేగెను. అకారణంబ సత్పురుషుల
హృదయంబులు సంతోషపరవశంబులయ్యెను.

దేవకీప్ర సవవేదనవార్త వినవచ్చినంతనే జనులు తహ
తహపడుచు 'ఆకాశవాణికిఁ దటియయ్యె ; దేవకీవసుదేవులు
కంసుని కోటలో భూగర్భంబున బందియై యున్నారు. చలి
చీమయు నచ్చోటు జొఱఁజాలదు. ఏమిసేయనగు' నని తల
పోయుచు, బందికాపులకు లంచంబు లిత్తమనియుఁ గంసుని
యాంతరంగజనులను వశపఱచుకొందమనియుఁ దలకొక యూ
హగాఁ బల్కసాగిరి.

చెఱకాపరులు చని కంసునకు సంగతి తెలిపిరి. ఆ
మాటతోడ భయము రూపుదాల్చి వానికట్టెదుట నిలిచెను.
వానికి ధైర్యము విలోలమయ్యెను ; బుద్ధి నిలుకడ మానెను;
ఊహలు పెచ్చుపెరిగెను ; నోట మాట వెలువడదయ్యెను.
ఎట్టకేలకుఁ గంసుఁడు సుంత తాల్మిఁదాల్చి శిశువుజనించుటే
తడవుగావచ్చి తెలుపుమని వారినాజ్ఞాపించి, బోనులోని పులి
వలె మందిరాంతరమెల్లఁ దిరుగుచు గిల్లంతచప్పుడునకు దిగ్గున
నుల్కిపడుచు సారెసారెకు ద్వారమునొద్దకు బరుగెత్తుచుఁ
దొంగిచూచుచు నున్నట్లునిక్రియ వర్తింపసాగెను.

నేటికి దాదాపుగా 5167 సంవత్సరముల క్రిందట
 శ్రీముఖసంవత్సర భద్రమాస కృష్ణాష్టమినాడు నడిరేయి
 నిర్జరమంగళవాద్యంబులును గిన్నరగంధర్వగానంబులును సిద్ధ
 చారణస్తుతులును మాఱుమ్రాయఁగా నప్పరోవిద్యాధర
 నృత్యంబులతో దివియెల్లఁ బరమానందోత్సవంబున బొంగారు
 చుండగా, రోహిణీ నక్షత్రంబున పృషభలగ్నమందు నీలమేఘ
 చ్ఛాయతో నాజానుచతుర్బాహువులతో శంఖచక్రపద్మ
 గదాహస్తంబులతోఁ గౌస్తుభమణిసమలంకృతకంఠదేశంబుతో
 శ్రీవత్సలాంఛనవిరాజమానవిశాలవక్షంబుతో నొప్పారుచున్న
 శిశువునుఁ బరమతేజఃపుంజమోయననున్నదానిని దేవకీదేవి
 ప్రసవించెను.

శిశూదయంబుతోడఁ గారాగృహమెల్ల దేదీప్యమాన
 ముగా శోభిల్లెను. దేవకీవసుదేవులనయనంబులు మిలుమిట్లు
 గాంచెను. బాహ్యాజ్ఞానము లోలఁగి వారు తదేకమతులైరి.
 అప్పుడు శ్రీభగవానుఁడు వారి సాషంత్రించి,

‘అమ్మా ! స్వాయంభువమన్వంతరమం దీనసుదేవుఁడు
 సుతపుండను బ్రజాపతిగానుండెను. నీవు పృథ్వియనుపేర
 వాని భార్యవై యుంటివి. మిమ్మిరువురను బ్రజాసర్గంబునకు
 బ్రహ్మనియమించెను. ఐహికసుఖంబులెట్టివో యెఱుంగని
 మీరు మీయింద్రియంబుల నియమించి వాతాతపవర్షశీతంబుల
 నోర్చి ప్లవాయుభక్షణవ్రతంబుఁ బూని ద్వాదశదివ్యవర్షం
 బులు నన్నుఁ గూర్చి దుష్కరతపంబాచరించితిరి. మీతపంబు
 నకు మెచ్చి యీరూపంబున మీకుఁ బ్రత్యక్షుండనై వరం
 బులఁ గోరునుంటిని. నాయట్టికుమారుని ముమ్మఱు కొరి

తిరి. అట్లే యని యప్పుడు మీగర్భంబున నవతరించితిని. నన్ను బృశ్నిగర్భుడనిరి.

“మీరు రెండవజన్మంబున అదితియుఁ గశ్యపుఁడునై పుట్టితిరి. అప్పుడు నేను ఉపేంద్రుఁడనువేర మీగర్భంబున జనించితిని. నన్నువామనుఁడనియుఁ బల్కిరి. ఇది మీ మూఁడవజన్మము. ఇప్పు డీరూపంబున మీకు జనించితిని. మీరు ముమ్మాఱు కోరుటంజేసి నేను ముమ్మాఱు మీగర్భంబున నవతరించుటయ్యెను. మీవరంబులు మూఁడును దీతెను; మీరు సద్గతిఁ బడయుదురు. మీకుఁ బూర్వజన్మస్మరణంబు గల్గుటకై యీరహస్యంబుఁ దెలిపితి. అంతియగాదు. తొలు దొల్త నన్నేరూపంబునఁ గాంచితిరో యదేరూపంబును నన్నుఁ మీరు గుర్తించుటకుగా గ్రహించితిని.”

“వసుదేవా ! నాయీయవతారంబున మీకోర్కి దీటు టయే గాక దేవకాద్యముగూడ సిద్ధింపనై యున్నది. నన్ను గొనిపోయి గోకులమందున్న యశోదయొద్దఁ జేర్చి, యామెకుఁ బుత్రికయై యిప్పుడే జనింపనున్న నామాయను గొనివచ్చి యిటఁజేర్చుము. చెఱద్వారములు తమంతనఁ దెఱచును. యమునయు నీకు సుఖముగా దాఁటనగు. భయంబింతయు వలదు.” అని చెప్పెను.

దేవకీవసుదేవు లాదివ్యమంగళవిగ్రహంబును గాంచి యాపచనంబులు విని పరమానందవివశులై ‘స్వామీ ! నీవు పరమాత్ముండవనియు, అఖండజ్ఞానానందస్వరూపుండవనియు, జగదంతర్యామివనియు, సర్వసాక్షివనియు, బ్రహ్మికి నాశ,

యుండవనియు, స్వప్రకృతి నధిష్ఠించి సంకల్పమాత్రంబునఁ
 ద్రిగుణాత్మికమైన సృష్టినిఁ గలిగింతువనియు, నీ సృష్టి మాయా
 మాత్రమేగాని వేఱుగాదనియుఁ, దూర్పుముఖంబునఁ జూచ్రో
 దయంబట్లు నీయవతారంబులగుననియు, సర్వము నీవయగుటం
 జేసి భవదన్యంబుగలుగదనియు, ఈరహస్యం బింద్రియాతీత
 మగుట యజ్ఞలెఱుంగఁజాలక నిన్నును నీయవతారంబులను
 బలువిధంబుల నూహింతురనియు, నీవకర్తవును గుణాతీతుండ
 వును వికారరహితుండవు నై యున్నను సృష్టిస్థితి లయం
 బులు నీవలన సాగుచున్నవనియు, ఈనీయైశ్వర్యప్రభావము
 నిర్వికల్ప యోగబుద్ధికి మాత్రమే గోచరించుననియు, భ్రాం
 తింజేసి సర్వత్వంబును రజ్జువునందువలె గుణకార్యంబులను నీ
 యెడ నారోపించి యదే సత్యమని లోకమెల్ల విభ్రాంతివశమై
 యున్నదనియు, వేదవేదాంగంబులు ఘోషించునట్టి నీతత్త్వం
 బును నేఁడు గంటిమి ; కృతకృత్యులమైతిమి. దేవదేవా ! ఈ
 నీదిన్యమంగళాకారము మాకు నిరంతరధ్యేయమై తనరుఁగాక
 అని ప్రార్థించిరి.

అంతలోన యోగమాయ వారిని గప్పెను. వారు
 సమాధ్యవస్థనుండి బహిర్గతులై ప్రాకృతస్థితిఁ దాల్చిరి. భగ
 వంతుఁడును మర్త్యశిశురూపంబును వహించెను.

రోదసీకుహరము కాటుకరాశియయ్యెను. మేఘగర్జంబు
 లకు భూతలంబెల్ల నుఱ్ఱుఁతలూగెను ; ప్రళయఝంఝా
 నిలము వీచెను ; కుంభవృష్టి కురిసెను. వసుదేవుఁడు శిశు
 వును గైకొని చెఱవాకిటకు వచ్చెను. తలుపులు తమంతలు
 విచ్చెను ; చెఱకాపరులు నిద్రావశులై మైమఱచి యుండిరి.

వసుదేవుడు చెఱునుండి వెడలెను. కుంభవృష్టి కురియుచున్నను
వాసిపైఁ జినుకరాలదయ్యెను. ఆవంతకు నతఁడాశ్చర్యపడుచు
హుటాహుటి యమునాతీరముజేరెను. ఆనది రెండుదరులు
గవిసి పాటుచు దాటరాకుండెను. వసుదేవుడదిగాంచి దిక్కు
తోఁపక యేమిచేయనగునా యని చింతించి భగవదాజ్ఞను
స్మరించి యేటిలోదిగెను. నదీజలంబులు పాయలై వానికి
దారినిచ్చెను. వసుదేవుడు వడివడి నేఱుదాఁటి గోకులము
చేరి నందునియిల్లు చొచ్చి యప్పుడే యశోదప్రసవించిన పుత్రి
కను గైకొని తనశిశువు నామెప్రక్కలో నుంచి వేవేగమవచ్చి
యాబిడ్డను దేవకిప్రక్కలోనుంచెను. యోగమాయాప్రభా
వంబున యశోదకు నిదియెల్లఁ దెలియదయ్యెను.

మేఘ స్థూకారంబులు శమించెను ; వాన నిలిచెను ;
దిక్కులును విశదంబులయ్యెను. బుదికాపరులు మేల్కొంచి
శిశురోదనంబులు విని పరుగెత్తి పోయి కంసుచకు సంగతి విన్న
వించిరి. ఆమాటతోడ మృత్యువు వానియెదుట నిల్చినట్లు
య్యెను. అతఁడు తటాలునఁ బొన్నునుండి దుమికి కత్తిదూసి
వెరిసిన కేశజాలంబుతోఁ దడఁబడునడకతోఁ జెఱసాలకుఁ బరు
గెఱ్ఱెను. వానినిఁ గాంచి దేవకి మహాభయశోకంబులంది
శిశువును జేతులలో దాచి 'అన్నా ! నీకుఁ గోడలు పుట్టెను.
ఆడుపాపవలన నీకు భయంబు లేదు. ఆకాశవాణిని దలంపు
ము. అన్నా ! ఏడ్చుబిడ్డలను జేతులార నీకు నర్పించితిమి.
దైవయోగం బట్లుండెను. నిన్ను నిందించుటలేదు. పుత్ర
శోకంబునకుఁ జిక్కి కృశించుచున్న యీ నీ చెలియలకుఁ
గడపటి బిడ్డయైన యీ యాడుకూసను దక్కింపుము. ఈ

పాటిభాగ్యంబును నీచెల్లెలకుఁ గృపసేయఁ దగదా ? ' యని దుఃఖదీనస్వరంబున వేడెను.

కంసుఁడొక మ్రోత్రయంబులఁ జెవిఁబెట్టక యాబుడుత నొడిసి యడుగులఁబట్ట తిగిచి గిఱగిఱఁద్రిప్పి తాతివై మోదె ను. ఆశిశువు మింటికి నెగసి సాయుధంబులైన యష్టభుజంబులతో మహాభయంకరాకారయై తోచుచు 'దురాత్మా ! స్వార్థపరత్వము నీయెడలోని దయారసంబు నింకించెను. మహా ఘోరకర్మండవై తివి. మందమతీ ! నన్నుఁ జంపిన ఫలమేమి ? నిన్ను హరించువాఁడు పుట్టియే యున్నాఁడు. నోరులేని నిసువులఁ జంపి కడలేని పాతకంబు నొడిగట్టకు' మని యంతర్ధాన మయ్యెను.

ఆవింతకుఁ గంసుఁడు టిచ్చపడి కొండొక తడవునకుఁ దేటి 'సోదరీ ! ఆకాశవాణిని నమ్మి నోరులేని నీ నిసువులఁజంపి మహాపాతకి నైతిని. నాపాపంబునకుఁ ప్రాయశ్చిత్తము గలుగదు. ఏనరకకూపంబు నాకు శరణమగునో యూహింపరాదు. ఆత్మరక్షణార్థము కఠోరకార్యంబు లొనర్చితిని. నాసేత లేవగించి బంధుమిత్రులు నాకు దూరమైరి. మర్దులు బొంకుట గలదు. దైవము గూడ బొంకి నన్నేమరించెఁగదా ! దేవకీవసుదేవులారా ! ఈపాపాత్మునిఁ గనికరింపఁదగు. చన్న బిడ్డలకై వగవవలదు.' అని వారిపాదంబులకు నమస్కరించి వారికి బంధముక్తిఁ గావించెను.

కంసుని పరితాపంబును బరికించి దేవకీదేవి వానికై యనుతాపమొందెను. వసుదేవుఁడు చిఱునవ్వు నవ్వుచు 'కంసా ! ప్రాణులు కర్మవశులు. ప్రార్థనబెవ్వరికిని దప్పదు.

జననమరణంబులు దేహంబులకేగాని దేహంతర్గతమైన యాత్మ
కెన్నడును గలుగవు. అట్లుండియు జీవునకుఁ బ్రారబ్ధకర్మ
ఫలంబుగా దేహంబుద్ధి కలుగుచున్నది. దానితోడ నహం
కారమమకారంబులు జనించును. వాని నంటి రాగద్వేషంబు
లును సుఖదుఃఖంబులును వచ్చును. ఆద్వంద్వంబులకుఁ జక్కి
నిక్కముఁ గానలేక తానే కర్తనని భావించును. ఇదంతయు
నజ్ఞానజనితము గాని వేటుగాదు. కంసా ! ఈశత్వరహస్యం
బును గ్రహించి చింతమాని శాంతినొందు' మనెను. కం
సుఁడు కొంతశాంతిఁ బడసి తనమందిరంబునకుఁ జనెను.

శ్రీకృష్ణజననకాల విచారము.

శ్రీకృష్ణుని జననకాలనిర్ణయంబును గూర్చి నానామత
ములు గలవు. పాఠము విశోదార్థము కొన్నింటి వివరింతు.

1. శ్రీకృష్ణుఁడు భారతయుద్ధమందుఁ బ్రధానపురుషుడై
వర్తించెను. కాబట్టి భారతయుద్ధకాలమును నిర్ణయించినచో
శ్రీకృష్ణజననకాలము స్వతస్సిద్ధమగుచున్నది. శ్రీకృష్ణుఁడు
128 సంవత్సరంబులు జీవించెననియు, వాని నిర్యాణముతోడఁ
గలియుగంబు ప్రారంభమయ్యెననియు భారతమే తెలుపు
చున్నది. కలియుగము క్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వము 3102
సంవత్సరములనాఁడు ఫిబ్రవరినెల తే 17 ది గురువారము
రాత్రి ప్రారంభమయ్యెను. క్రీస్తుశకము ప్రారంభించి యిప్పు
టికి 1940 సంవత్సరంబులగుచున్నవి. కాబట్టి కలియుగప్రా
రంభము 1940 + 3102 = 5042 సంవత్సరములగును. కృష్ణ
జీవితకాలము 128 సంవత్సరములు. కాబట్టి కృష్ణజననకాలము

$5042 + 128 = 5170$ సంవత్సరములు క్రిందట యగును. ఇది యొకమతము.

2. కలియుగారంభమునఁ బరిక్షితునకుఁ బట్టాభిషేక మొనర్చిరని భారతము. పరిక్షితు షుమారు 60 సంవత్సరంబులు రాజ్యంపఱియుండును. పరిక్షితుని యనంతరము 1115 సంవత్సరంబులకు సందుని పట్టాభిషేకము జరిగెను. కాఁబట్టి నందపట్టాభిషేకమునాటికిఁ గలియుగప్రారంభము $60 + 1115 = 1175$ సంవత్సరములగును. ఈనందూడే మహాపద్మసం దుఁడు. ఇతనితోడ నవసండులు రాజ్యమేలిరి. వారికాల మెల్ల 100 సంవత్సరములు. తర్వాత చంద్రగుప్తుఁడని రాజ్య మునకు వచ్చెను. కాఁబట్టి చంద్రగుప్త పట్టాభిషేకము నాటికిఁ గలియుగారంభము $1175 + 100 = 1275$ సంవత్సరంబులు. చంద్రగుప్తుడు అలెగ్జాండరునకు సమకాలికుఁడు. అలెగ్జాండరు క్రీస్తుపూర్వము 327 సంవత్సరముల నాఁడుండె ను. కాఁబట్టి కలియుగారంభము క్రీస్తుశకమునాటికి $1275 + 327 = 1602$ సంవత్సరంబు లగును. క్రీస్తుశకమిప్పటికి 1940 సంవత్సరములు. కాఁబట్టి కలియుగారంభమిప్పటికి $1602 + 1940 = 3542$. దీనికిఁ గృష్ణుని జీవితకాలము 128 సంవత్సరములు చేర్చఁగా శ్రీకృష్ణజననము నేటికి $3542 + 128 = 3670$ సంవత్సరంబులని యేర్పడును. ఇది యొక మతము.

3. పరిక్షిజ్జననకాలంబున సప్తరులు మఖిలోనుండిరి. మహా పద్మనందుని పట్టాభిషేకకాలంబున వారు పూర్వాషాఢలో నుండిరి. సప్తరులు ఒకనక్షత్రంబునుండి మఱియొకనక్షత్రంబు నకు వచ్చుటకు 100 సంవత్సరంబులు పట్టును. కాఁబట్టి

వారు మఖనుండి పూర్వాషాఢకు వచ్చుటకు $14 \times 100 = 1400$ సంవత్సరములు పట్టును. నవనందుల రాజ్యకాలము 100 సంవత్సరము. తర్వాత చంద్రగుప్తుఁడు వచ్చెను. కాబట్టి చంద్రగుప్తుఁడు పట్టాభిషేక కాలమునకుఁ బరిశీలనకాలము $1400 + 100 = 1500$ సంవత్సరములు. చంద్రగుప్తుఁడు అతఁ యొక్క గౌడమనుకు సమకాలికుఁడు. అతఁడొక్క క్రీస్తునకుఁ బూర్వము 327 సంవత్సరములనాఁడుండెను. కాబట్టి పరిశీలనకాలము క్రీస్తునకుఁ బూర్వము $1500 + 327 = 1827$ సంవత్సరములగు. క్రీస్తుశకము నేటికి 1940 సంవత్సరములు. కావునఁ బరిశీలనకాలము నేటికి $1827 + 1940 = 3767$ సంవత్సరములు. పరిశీలనకాలము భారతయుద్ధాంతమున జరిగెను ; కలియుగప్రాగంభమునాటికి సతఁడిరువదియేడుల ప్రాయమువాఁడై యుండును. అట్లుగా కలియుగము నేటికి $3767 + 20 = 3787$ సంవత్సరములనాఁడు ప్రాగంభమై యుండును. దీనికిఁ గృష్ణజీవితకాలంబును 128 సంవత్సరములను జేర్చగా శ్రీకృష్ణజననకాలము నేటికి $3787 + 128 = 3915$ సంవత్సరములయ్యెనని గాఁగొడును. ఇది యొక మతము.

4. యుగంబులు షోఢశ్శాస్త్రీయంబులనియుఁ జారిత్రకంబులనియు రెండువిధంబులనుండుననియు, జీవితకాలంబును జారిత్రకయుగప్రమాణంబున నిర్ణయింపవలయుననియు, శ్రీకృష్ణజననకాలంబును జారిత్రకయుగప్రమాణంబున నిర్ణయించినచో, అది నేటికి 3600 సంవత్సరంబులగు లోపుగానే యుండుననియు మఱి యొక మతము.

* మధురలో శ్రీకృష్ణుఁడు జన్మించినచోట దేవాలయం

బును గట్టి యందు శ్రీకృష్ణని గ్రహంబును బ్రతిష్ఠించిరి.
దానికి సమీపంబునఁ బాతాళకూపమను బావిగలదు. అందలి
నీటితో శ్రీకృష్ణునకుఁ బుట్టున్నాసము చేసిరాదును.

కంసుని మంత్రులయుపదేశము.

కంసుఁడట్లు దేవకీవసుదేవులను బంధవిముక్తులఁజేసి స్వ
మండిరంబునకుఁ బోయి పదుండెను. వానికి నిదురరాదు. తలం
పులు వేనవేలుగాఁబుట్టి వానిని గలంప సాగెను.

తెల్లవాటినంతటఁ గంసుఁడు తనమంత్రులను రప్పించి
నాటిరాత్రి సంగతి వారికిఁ దెలిపెను. మంత్రు లాసురప్ర
వృత్తులగుటఁ గంసుని విన్నంతచే రజోగుణాబుష్పింగి బుద్ధిని
వారిహితాహితవిమర్శనంబునకు దూరముచేసెను. వారు దీక్ష
మాలోచించి 'దేవా ! ఇదంతయు సురసన్నాహము. వారు
మనకెల్ల నాగర్భశత్రువులగుట మీకు స్పష్టము. పిఱికిపందలు
గావున నెదయిచ్చి వారు నిన్నుఁ బోరలేక కపటోపాయంబులఁ
బన్నుదురు. ధైర్యసాహసంబులు వారికిఁ గలుగవు. ఎదిరి
లేనిచోఁ దమంతటివీరులు లేరని వారు ప్రగల్భంబు లాడు
దురు. ఇటీవలసనే వారు దురహంకారప్రేరితులై నిన్నెదిర్చి నీ
ప్రేటులకు నోడి భయాక్రాంతులై నీపాదంబులవ్రాలిరి. శర
ణన్నవానినిఁ జనకుట శూరధర్మముగాదు గావున వారిని
మన్నించితివి. వారు మనకు హితశత్రువులు గావున నిన్నటి
మాట యింతలోనే మఱచి నీకుఁ గీడు రోయించుచున్నారు.
తమకు విఘ్నవుగలఁడని వారు విట్టవీగుదురు. అతఁడు నీకు
వెఱచి యెందో దాగియున్నాఁడు. వెదకించినను గానరాఁడు.
శంకరుఁడు నీదాడికినోడి వనాంతరగతుఁడయ్యెను. ఇందుని

సంగతి చెప్పనేల ? బ్రహ్మయన్ననో నిరంతరతపోవ్రతుడై యుండు. ఒండు తలంచుటకుఁగూడ వానికి వ్యవధి గలుగదు. దేవా ! దేవతలట్టి యుపేక్షణీయులైనను వారికి మనయెడఁ బగ చల్లారదు. ఋణశేషము నగ్ని శేషమును శత్రు శేషము నుంచ రాదు. ఈపందలదొంగయేడ్పులు విని నిన్ను సంహరించుటకై విష్ణు నవతరింపనున్నాడని నాఁడు నారదమహర్షి చెప్పెను. నిన్ను హరించువాఁడు పుట్టియే యున్నాడని యోగమాయ రాత్రి తెలిపెను. ఇక నాలోచనములేల? పెఱతలపోతలేల ? మునువెనుకలు చూడఁ దడవులేదు. తగవుతగములు విచారింప వలదు. నీరాజ్యమందలి పల్లెలు పట్టణంబులు వెదకివెదకి బాలురను బురుడుగడచినవారిని గడువనివారిని నొక్కుమ్మడిఁ దెగటార్చినగు. ఒండుచొప్పుదోఁపదు. ఎల్లరఁ జంపనేలయందు వా ? నీప్రాణహారుడెవఁడో తెలియరాదు. చానంజేసి బాలుర నెల్లఁ జంపుట మనకు విధియగు. ఇది ఘోరకార్యమందు వా ? ఆత్మరక్షణార్థమై యేహనియైనను ధర్మమేయగు. ఇంతియ గాదు. విష్ణువు తపశ్శాలులందును సత్యవ్రతులందును వైదిక యాగకర్తలందును వేదవిదులైన బ్రాహ్మణులయందు నుండు నందురు. ఈధర్మాబులెల్ల ఋషులయందు వర్తించును. విష్ణువు నకు నిల్కడయైన నివాసము లేదు గావునను, అతఁడు ఋషుల నాశ్రయించియుండును గావునను, ఋషులను బరిమార్తుమేని యాశ్రయస్థానహీనుడై యతఁడు మనచేతఁబడు. అప్పుడు వానిమాయలెట్టివో చూత' మని యేకగ్రీవమునఁ బల్కిరి.

కంసుని రజోగుణసర్పము హృదయబీలస్థమై యుండినది మంత్రిజనదుర్మూత్రతమోగుణతాడితమై చెలరేగి వెలికిఁ బ్రాఁ

కి దీగ్గోచ్చాస్యసంబులు గావింప సాగెను. వానియెడలోఁ బా
రాడుచుండిన భూతదయానుతాపంబులు వలసవోయెను. అతఁడు,
తోడ్తోడఁ దనయనుచరులైన రాక్షసులను వివిధమాయాసంప
న్నులను రావించి మంత్రజననిశ్చయంబును దననిశ్చయంబుగా
వారికి నాజ్ఞాపించెను. రక్కసులకు దౌష్ట్యంబులు దిశక్రీడ
లగు. వారికి రాజాజ్ఞతోడ్పడినప్పుడు చెప్పనలయునా ?

జాతకోత్సవము.

అట నందుఁడు తనకుఁ బుత్రుఁడు కలుగుట కెంతయు
సంతసించి వటువాతనే స్నానమొనర్చి వస్త్రాభరణంబులు ధరిం
చి వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణోత్తముల రప్పించి నిగమోక్తుల
శిశువునకు జాతక క్రియలు చేయించి 'మహాత్ములారా! జననము
కాలవశంబునను, దేహము స్నానమువలనను, మలినపస్తువులు
శుద్ధిక్రియవలనను, గర్భము జాతకకర్మములవలనను, ఇంద్రి
యంబులు తపంబువలనను, ద్విజులు యజ్ఞాదులవలనను, ధన
ము దానంబువలనను, హృదయము సంతృప్తివలనను, శీఘ్ర
డాత్మజ్ఞానంబునను బరిశుద్ధిగాంచునందురు. వేదమూర్తులైన
మీరు జాతకకర్మంబులొనర్చి నాపట్టినిఁ బునీతునిగా నొనర్చిరి.
మీకెంతయుఁ గృతకృత్యుఁడ నైతిని. అపరిగ్రహము మీ
వ్రతమగుట యెఱుంగుదు. మహాత్ములను సన్మానించుట
మాబోంట్లకు నాత్మకళ్యాణార్థమగు. నాప్రణయంబు నొప్పురి
కేంపవల'దని వినయపురిస్సరంబుగాఁ బలికి 'యథోచితవిధి వారినీ
సత్కరించెను. విప్రోత్తములును నందునకెంతయుఁ బ్రీతులై
యాగమోక్తుల వానిని వానిపట్టిని నాశీర్వాదించి భసిది నం
దుని పుత్రోదయంబునకు వ్రజపురంబెల్ల నానందమందిరి.

య్యెను. గోపకులు వివిధోత్సవంబులు గావించిరి. గోక్షి
కలు వస్త్రాభరణసమలంకృతలై ఫలపుష్పనవనీతఖండంబులు గొ
నిపోయి యశోదకు నిచ్చి యామె పట్టిని ముద్దాడి దీవించి
వచ్చిరి.

నామకరణము.

దేవకీసుతుఁడు నందునియిల్లు చొచ్చినదాదిగా వ్రజ
పురంబు నూతనశోభఁ దాల్చెను. పచ్చికలు తఱుగవు ; ఆ
వులు కుండలఁబిడికెను ; ధధిక్షీరఘృతవాసనలు పిచ్చిలెను ;
లేగలు క్రేళ్ళు దాటుటయ్యెను ; వృషభంబుల ఱింకెలు మ్మెం
డయ్యెను. శిశువృద్ధియుఁ బశువృద్ధియుఁ బాడిపంటల సమృద్ధి
యుఁ గలుగుట గోకులం బాబాలవృద్ధము నిరతిశయసంతోష
సుఖంబుల నోలలాడసాగెను. రోహిణీయశోదా పుత్రకులు
గోకులంబునకు మహాప్రియులైరి. అందు యశోదాసుతుఁ
డెల్లరకు నల్లారుముద్దయ్యెను. వానిని ముద్దాడనినాఁడు గోపాం
గనలకు దుర్దినముగానుండెను.

“ఉ :—వేమకతోడఁ గ్రొమ్ముడులు వీడఁ గుచోపరిహారరేఖ ల
ల్లాడఁ గపోలమాలికల హాటకపత్ర రుచుల్ నోదనం
బాడఁ బటారచలంబు లసియాడఁగఁజేరి యశోదయింటికిం
జేడియలేగి యబ్బుడుతఁజేకొని ముద్దిడి గూర్తురెంతయున్॥”

రోహిణీసుతుఁడు జనించి యప్పటికి నేడాదియైనను,
వసుదేవుఁడు చెరినుండుటచేతనో మఱియేకారణంబుననో
వానికి నామకరణాదులు జరుగకుండెను. నందుడు తనసుతుని
తోడ రోహిణీతనయునకుఁగూడ నామకరణంబు జరుప నిశ్చ
యించెను.

అంతలోనఁ గంసుని దుర్మూత్రము దేశమెల్లఁ బ్రాకెను. అందులకు రాజ్యమెల్ల నుడ్డుడికెను. కంసునాజ్ఞకు నోడి నందుఁడు తనసంకల్పంబును బహిరంగముగా జరుప వెఱచి వృష్టికులగురువైన గర్గాచార్యునివలన శిశువుల నామకరణంబును రహస్యంబుగా జరిపించెను. ఆబాలకుల రూపరేఖా విలాసంబులను గర్గాచార్యుడు పరీక్షించి రోహిణీసుతునకు రాముఁడనియు, యశోదాపుత్రునకుఁ గృష్ణుడనియుఁ బేరిడి 'నందా ! వీరిరువురు నతాకికపురుషులు. అందు నీసుతుని వలన లోకకళ్యాణమగు' నని పలికి సత్కృతులంది వానిని వీడ్కొనెను.

నందవసుదేవుల సందర్శనము

వసుదేవునకు బంధవిముక్తియైనను అతఁడు మధురను దాటరాకుండెను. వానిముద్దుపట్టి నందునింటనున్న వాఁడు వానికన్నుల మ్రోలఁగాన్పింపసాగెను. ఆబుడుతను గన్నారఁ జూచుకల్మి వానికి దూరమయ్యెను. వాని యోగక్షేమంబులు విచారించుదమన్ననో గుట్టు రట్టగునోయని యతఁడు నోరు కుట్టుకొనవలసివచ్చెను.

వ్రజపురము కంసునకు నేతేట కప్పము చెల్లించు చుండెను. అయేడు దానికి దణియయ్యెను. నందుఁడు ముల్లఁ గొని మధురకుఁబోయి దానిని జెల్లించి యొకయింట బసచేసెను. వసుదేవుఁడు నందునిరాక విని వానిని జూడ నువ్విస్లూరుచు నతఁడున్నయింటికిఁ బోయెను. నందుఁడు వసుదేవునిగాంచి సంతనే పెన్నిధిఁగన్నపేదచందాన సంతోషమంది యెదురేగి కవుంగిటఁగూర్చి మర్యాదలతోడ వానిని లోనికిఁ దోడితెచ్చి

సుఖాసీనుని గావించి యోగశ్రేయంబులు విచారించెను. వసుదేవుడును నందునకై యెంతయు సంతసమంది 'అయ్యా ! మిమ్ముజూచుట నాకుఁ బునర్జన్మమట్లయ్యెను. నా పూర్వ పుణ్యవిశేషంబున నేడు మిమ్ముఁ జూడఁగంటిని. ఆత్మీయుల సందర్శనంబునజనించు సుఖసంతోషము లన్యంబులఁగలుగవు. నదీప్రవాహములోని దారువులక్రియ జీవులు కూడుచుఁ బాయుచునుందురు. సగఃసగఃబులు శాశ్వతంబులుగావు. వారి వారికర్మంబులు వారివారినిఁ బెక్కు-గతుల నీడ్చుచుండును. అయ్యా ! లేక లేక ముదిరిమాప్పునఁ బుత్రునిఁ బడయ నోచి తివి. ఆబిడ్డిఁడు సుఖమేగదా ? మననారెల్లరు సేమమేగదా ? బృందావనమునందలి శాశ్వతప్రదేశగబులును, వనంబులును, సేలదేవులును మనగోగణంబునకుఁ దనివిఁ గూర్చునుగదా ? అన్నా ! ఆ కూనకు నీవేత్రాద్రివి యశోదమేతల్లి' యని తన పుత్రవాత్సల్యంబును భావగర్భితముగాఁ దెలిపెను.

నందుఁడు వానిభావంబును గ్రహింపలేక మాట సామెతకుగా నతఁడట్లనియెనని తలంచి 'ఎసుదేవా ! బిడ్డఁడు సేపముగానున్నఁడు. రోహిణీసుతుఁడును గుశలము. దురాత్ముడైన కంసుఁడు దేవకీసుతులనెల్ల బలిగొన్న శోకంబున నీవు వనరుదువు. నీకుఁగా నాకొంతయుఁజింతయగు. ఏమి సేయుదము ? అట్టి నష్టము నీకేలఁగల్గెనో యూహింపరాదు. ప్రాణులజీవితంబు లదృష్టంబులుగానున్నవి. అదృష్టంబునకైన ప్రాకులాటలతోఁ గాలమెల్లఁ గడచుచున్నది. ఈభ్రాంతి యెంత కాలముగడగినో యందాఁక 'శాంతిగూర' దనెను.

అట్లు వారు కొంతకడపు పుచ్చిరి. అంత వసుదేవుడు

నందునితో 'అయ్యా ! నిన్ను జూడనోచితి ; నీముఖంబున నెల్లరసేమము వింటి. ఇంక జాగువలదు ; గోకులంబునకుఁ దరలుము. అచ్చట నుత్పాతంబులు అఁచుచున్న' వని పలికి వానిని వీడుకొని తనయింటికిఁ బోయెను.

పూతన

నందుడు వెంటనే మధురనుండి తరలి గోకులమార్గముఁ బట్టి 'వసుదేవుడేమో శంకించెను. స్వజనులకు శంకలు సిష్టాఁగణంబుగా జనింపవు. ఏమిరానున్నదో తెలియదు. సర్వము దైవాయత్తము. భగవంతుడే శరణ' మనుచు హుటాహుటి రాసాగెను.

అత్తణి నొకానొకసుందరీరత్నము మల్లెవిరులుముడిచిన కేశబంధంబుతోఁ గుచభారంబున నసియాడుచున్న మధ్యదేశంబుతో, గత్తుకుండలకాంతికిలీతంబులైన కపోలతలంబులతో, లలితదరహాసచంద్రికలుగురియుచున్న ముఖమండలంబుతో, వలీపంపుమేలిపుట్టాబుతో, హస్తాగ్రగత లీలాకమలంబుతో సొబగారుచు ప్రజపురంబునకు వచ్చి నందుని యిల్లు చొచ్చెను. ఆశ్చ్యంగారవతిని గాంచి సిరివచ్చెనోయని గోపీగోపకులు భావించిరి.

అయితి యట్లు నందునియిల్లుచొచ్చి యుయ్యెలలో నిద్రించుచున్న చిన్నికృష్ణుని గాంచి చన్నులు చేపుటగోయన నబ్బాలకు నెత్తి కులువెక్కించుకొని కాలకూటవిషనిర్భరమైన దనతోమ్ము నబ్బడుతకుఁ గుడువఁ బెట్టెను. ముద్దుబిడ్డలఁ జూచినప్పుడు స్త్రీలకుఁ బాలుపొంగుట సహజముగావున

రోహిణీయశోద లాయుతికై లోలోన నగవుచు మిన్నకుండిరి.

కృష్ణుడు దానిచన్ను రెండుచేతులబట్టి యెత్తి గట్టి గాఁ బీచెను. ఆయితి బిట్టఱచి గిజగిజలాడి నేలఁగూలి యసువులుతొలంగెను. ఆకేకలకు గోకులము తత్తటిల్లి యెత్తి వచ్చి నందునిగుల్లుమూఁగి, యట మహావికృతరూపముతోఁ జచ్చిపడియున్న స్త్రీని, దాని చాకలోనున్న కృష్ణుని గాంచి విభ్రాంతిచెందెను. యశోదాదేవియుఁ దెలివొంది కృష్ణునొడిచి యెత్తి చాకనిడి గోపుచ్చభ్రమణాదులవలన రక్షగావించి గోమూత్రంబున జలకంబానర్చి గోరజంబు బొట్టుపెట్టి గోమయంబున దృష్టితీసి స్తవ్యమిచ్చి పాన్పుపైఁ బరుండఁబెట్టెను.

అంతలోన నందుఁ డిల్లుచేరి యందున్న జనంబునుజూచి మహాతురంబుండ చోడపలదూఱి స్త్రీశవంబునుగాంచి సంగతివిసి 'కటా ! మహామాయావిని బూతనయనురాక్షసిని బాలసారణార్థము కంసుడు పంపెననియు, అది రాజ్యమెల్లఁ దిరుగుచుఁ గన్నబిడ్డలను విషలిప్తములై న తన స్తవ్యంబులిచ్చి చంపుచున్న దనియుఁ జెప్పిరి. ఇది యదేకాఁబోలు. వసుదేవుడు వ్రజ పురమందు నుత్పాతంబులు శంకించి త్వరపెట్టి నన్నుఁబంపెను. అతఁడు మహాయోగి యనవలయు'నని తలపోసి యాశవంబును దహింప నాజ్ఞాపించెను.

కంసపరితాపము.

పూతరచాపువార్త కంసునికిఁ దెలిపిరి. అతఁడు వాని మృత్యులెవ్వరై నదియు నెందున్నదియు గ్రహించెను. అతఁ డశ్లేఘినిగాయు బాహుటముగా వానిని వధించిన రాజ్యవిప్లవం

బగునని శంకించి తనకూర్చుమిత్రులను తృణపర్తాదిరాక్షసులను రావించి రహస్యంబుగా వారితో మంతనంబులు సలిపి జాగరూకులై కార్యము సాధింపుమని వారికిఁ గట్టడిగావించెను.

రాక్షసతత్త్వవిచారము.

రాక్షసులు గలరా ? యని నవనాగరకులు శంకింప వచ్చును. స్వభావమును బట్టి మనుష్యులో రాక్షసులొ యగుదురు. మనుష్యులు సుకృతులనియు దుష్కృతులనియు రెండు తెగలుగానుందురు. దుష్కృతులు మూఢులనియు, నరాధములనియు, మాయాపహృతజ్ఞానులనియు, అసురులనియు మఱల నాల్గువిధములగుదురు.

భగవంతుని స్వరూపజ్ఞానము బొత్తుగాలేనివారిని మూఢులనిరి. భగవంతుని స్వరూపజ్ఞానంబుండియు భగవంతునకు సుముఖులుగానివారిని నరాధములనిరి. “భగవంతుని స్వరూపజ్ఞానముండియు భగవంతునకు సుముఖులుగాక పోవుటయేగాక కూటయుక్తులు పల్కుచు విపరీతభావమునకుఁ జిక్కియున్నవారిని మాయాపహృతజ్ఞానులనిరి. భగవత్స్వరూపజ్ఞానము దృఢముగాఁ గల్గియు భగవంతుని ద్వేషించువారు అసురులనిరి.

అసురులకు రాజసీప్రకృతి ప్రధానమైయుండును. అందువలన వారు కేవల స్వార్థభోగైకపరులై తదర్థము శాస్త్రగర్హితవిషయంబుల నాచరించుచు అదేజీవితావధిగా భావించుచుందురు. రాజసీప్రకృతికన్నఁ దామసీప్రకృతి ప్రధానమైనచో వారినే రాక్షసులందురు. తామసీప్రకృతికి హింసా ద్వేషములు నై సర్గికములు. చానంజేసి రాక్షసులకుఁ బరహింసలు క్రీడలగును.

యోగశక్తులు అణిమాదులు గలవు. యోగాభ్యాసం
లున నవి సిద్ధించును. యోగాభ్యాసంబునకు సుకృతులును
దుష్కృతులును రెండుతెగలవారు తగుదురు. ఏతెగవారు
యోగంబునభ్యసించినను అణిమాదిసిద్ధులు వారివారి ప్రయ
త్నదార్థ్యంబునుబట్టి కలుగుచుండును. సుకృతులకు మోక్ష
ము ప్రధానముగావున యోగఫలంబుగా అణిమాదిసిద్ధులు
లభించినను, అవి మోక్షమునకు సహకారులుగానందున వారు
వానిని మన్నింపనేమన్నింపరు. ఎప్పుడైనను వారట్టిశక్తులఁ
జూపనైనప్పుడు అవి పరోపకారార్థమగునేగాని యపకారార్
థముకానేరవు. దుష్కృతులు తమకులభించిన పైశక్తులను
స్వార్థముపయోగింతురు. దుష్కృతులలో అసురులట్టిశక్తు
లను స్వార్థముఁ బరహింసార్థము రెంటునుపయోగింతురు.
రాక్షసులన్ననో పరహింసయే వారికిఁ గ్రీడకావున నట్టిశక్తులను
దదర్శమై వినియోగింతురు.

మఱియు దుష్కృతులు వారిమహాత్కృత పాప
కార్యఫలముగా భూతప్రేతపిశాచాదులై యుందురు. ఈ
సంగతిని మనశాస్త్రమేగాక మహమ్మదీయ క్రైస్తవశాస్త్రం
బులు సయిత మంగీకరించుచున్నవి. అంతియగాదు. భూత
ప్రేతపిశాచంబులు బాధించుట నేడును మన మందందు విను
చున్నాము. ఇవియెల్ల మంత్రశక్తి లోఁబడివర్తించును.
ఇట్టిమంత్రంబులను తుద్రవిద్యలందురు. తామసప్రకృతు
లట్టి తుద్రవిద్యలఁగఱచి తన్ములకంబుగాఁగూడ లోకంబు
నకు బాధకలిగించుట గలదు.

కంసునియందు ఆసురప్రకృతి ప్రధానమైయున్నందున

అతఁడు స్వకార్యార్థమై రాక్షసాదులను జేరఁదీసి వారిమూల
కంబున నిజకార్యంబును సాధింప యత్నించెను. భగవంతుఁడు
సర్వశక్తులకు మూలము. వానియెడలఁ బరశక్తులు సా
గవు. కృష్ణుఁడు భగవదవతారము. ఈరహస్యము కంఠుఁ
డెఱుఁగును. అయినను వానిప్రకృతి వానికిఁ గన్నులుగప్పెను.
అతఁడు మోహగ్రస్తుడై వర్తింపసాగెను. స్వభావము దుర
త్యయముగదా.

యోగశక్తివలనఁగలుగు కామరూపము నిద్రాకాలంబు
నను సంగమసమయంబునను బ్రాణాశమునను నిలువదు.
ఎంతకాలము బుద్ధి యోగశక్తియందే నిలుచునో అంతకాలము
మాత్రమే యాశక్తి వర్తించును. పైనఁ జెప్పిన మూఁడు
కాలములందు బుద్ధికిఁ బతనము గలుగుచున్నది. ఆకారణం
బున నప్పుడు యోగశక్తి నశించుచున్నది. ఆశక్తి నశించి
నంతనే తత్ఫలమైన కామరూపముగూడ నశించును. నైజ
రూపము స్వతస్సిద్ధముగను.

పూర్వము యోగిగై క్ష నాశ్రయించి మహాసౌందర్యవతి
యై నచ్చెను. కృష్ణుఁడు దానిప్రాణంబులను హరించినంత
నే యది స్వయంపంబును దాల్చుటయ్యెను. రాక్షసులకును
మర్ద్యులకును అంగప్రత్యంగవిధానంబున భేదంబును బట్టి
క్షులయుసికియుఁ జూపును భయాకరముగాఁ గ్రూరము
గానుండును.

శకటభగ్నుఁడు.

మూఁడునెలలు నిండినతర్వాత బిడ్డలను బోర్లఁబండ్లవే
యదురు. నాఁడు పండువు చేయదురు. కృష్ణుఁడు మూఁడు

నెలలఁబుడుతయ్యెను. నాఁడు వానిజనన నక్షత్రమగుట యుఁ తటస్థించెను. యశోదాదేవి యాదినము వేడుకలు చేయఁ దలంచి గోపకాంతలను విందునకుఁ బిలిచి పుత్రునకు మంగళ స్నానము గావించి స్వస్తివాచకంబులిప్పించి బ్రాహ్మణోత్తములను యథార్హ సత్కారంబుల పీఞ్కొలిపి, సుతునకుఁ బాలిచ్చి యుయ్యెలతోట్టి బరుండఁబెట్టి జోలపాడి నిదురపుచ్చి విందలకు మర్యాదలు గావించుచునుండెను.

కొంతపడికిఁ గృష్ణుఁడు మేల్కొంచి పాలకై యేడ్చెను. యశోదాదేవి కార్యాంతరతత్పరయై యుండి సుతునియేడ్చు వినదయ్యెను. ఎంతనేపటికిఁ దల్లిరామికిఁ గృష్ణుడుకినిసి కాళ్లు చిమ్మెను. ఆతన్నుపడికి నుయ్యెల యుట్టూఁగి చేరువనున్న శకటంబును దాఁకెను ఉయ్యెలతాఁకువేగంబునకు శకటంబు తలక్రిందయ్యెను. ఆబండినిండుగాఁ బాలకడవలుండెను. అవి యెల్లదొర్లి యిల్లు పాలవెల్లిగాఁ దోఁచెను.

ఆసడికి రోహిణీయశోదలు పరువెత్తి వచ్చి యందాట లాడుచున్న గోపబాలకులవలన సంగతియెల్ల విని వింతపడిరి. యశోద తనపట్టిని జంకనిడి చుంచువులు దువ్వి కాళ్ళుచమిరి చన్నిచ్చి యేడ్పుమాన్చి నిదురపుచ్చి తనపనికిఁ బోయెను.

మూఁడునెలల బుడుతయేడ ? కాళ్ళూచుటయేడ ? ఉయ్యెల యుట్టూఁగి శకటంబును దాఁకుటేడ ? అది దొర్లు టేడ ? అని శంకింపవచ్చు. భగవన్మహిమలకు మేరగలుగ దనియు, కృష్ణావతారము భగవన్మహిమావతారమనియు నమ్మినచో నిట్టి శంకలకు నవకాశముగలుగదు. భగవన్మహి

మలు అతాకికంబులై యూహకుమించియుండును. ప్రతి
మహిమకు నేదేనొకప్రయోజనముండును. ఆఫలము తా
త్కాలికదురూహ్యమైనను గాలాంతరమున స్పష్టపడుచుండును.

తృణావ త్తడు.

కృష్ణుఁ డేడాదిబాలకుఁడయ్యెను. ఒకనాఁడు యశోద
గోపికలతోడఁ దనయూటిముగదున్న పచ్చికబయలులోఁ గూ
ర్చుండి కృష్ణుని వారిమ్రోలఁ పరుండబెట్టి ముచ్చటలాడుచు
డెను. తటాలున సుడికాలి వీచి కెఱఘాళిచీకట్లు గప్పెను.
కన్నులు మూతపడెను. గాలివడికిఁ గొందఱు దవ్వునఁబడిరి.

కొంతవడికి గాలి నిలిచెను ; దుమ్ముచీకట్లు విరిసెను.
యశోదాదులు తెప్పటిల్లి కనువిచ్చి చూచిరి. కృష్ణుఁడు
గానరాడయ్యెను. గాలికిఁ దవ్వువీవఁబడెనోయని నలువలా
కులు వెదకరి. ఎదునుబాలుఁడు గానరాఁడు. యశోద గుం
డియలు మోఁదుకొనుచు నేలఁబొర్లాడుచు దూడచన్నగోవు
చందాన రోదనముచేయసాగెను. ఆమెతోడ గోపికలును
బెనురొదగావించిరి. వారియేడ్పులకు గోకులమెల్ల 'నొక్కట
నెత్తి వచ్చెను. బాలకునికై వెదక నైనచోల్లు వెదకిరి.
శోకార్తిధ్వనులు పెల్లయ్యెను.

అట్లు వాడుశోకనిహతలై రొదసేయుచుండఁగా వారి
మ్రోల దబ్బునఁ బెనుబండ పడినట్లుండెను. ఎల్లరు టిచ్చ
వడిరి. వారిభయభ్రాంతులు కొంతవడికిఁ దీతెను ; కనువిచ్చి
చూచిరి. వారిమ్రోలఁ బెనుభూతమునంటివాఁడు పడియు
డెను. కృష్ణుఁడు రెండుచేతుల నమ్మహావికృతాకారుని

కుత్తుకఁబట్టి వానియురంబున వ్రాలియుండెను.

గోపిక లెగచి కృష్ణునొడిచి లేవనెత్తి చూచిరి. ఆ కూన కసుగందక చిటునవ్వులు నవ్వుచుండెను. ఆబుడుతను గొనిపోయి మూర్ఛాక్రాంతయైపడియున్న యశోదయొడిలో నుంచిరి. ఆమె మెల్లఁగాఁ దేటి ముద్దుపట్టిసిగూర్చి ముద్దాడి హర్షాశ్రులు వర్షించెను. ఆవింతకు నెల్లరు నచ్చెగువందుచు,

‘మ॥ గతజన్మంబుల నేమి నోచితిమొ ? యాగ శ్రేణులేమేమి సే,
సితిమో ? యెవ్వరికేమి పెట్టితిమొ ? యేచింతారతిం బ్రొద్దు పు,
చ్చితిమో ? సత్యము లేమి పల్కితిమొ ? యేసిద్ధప్రదేశంబుఁ ద్రొ,
క్కితిమో ? యిప్పుడు దక్కఁగంటిమిసుమా కృష్ణార్భకుఁ నిర్భయుఁ’

అనుచుఁ బరమసంతోష పరవశలైరి. అంతలోన నం దాదిగోపవృద్ధులచ్చటకు వచ్చి చచ్చిపడియున్నవానిం గాంచి వాఁడు కంసునియనుచరుడైన తృణావర్తుడను రాక్షసుఁ డగుట గుర్తించి ‘కటా ! ఈపాపాత్ముఁడు కృష్ణుని హరింపవచ్చెఁ గాఁబోలు’ ననుచు నోటితోఁటవోవ వానినిదిట్టి బుడుతనెత్తికొని యింటికిఁ బోయిరి. నాటి ముచ్చటలతో వ్రేపల్లెకుఁ దెల్ల వాతెను.

* రాక్షసమాయలను యోగసిద్ధులను నమ్మనికొందఱు మాంసాశనియైన యొక పెద్దపక్షిని గవి యట్లు చమత్కరించెనని పల్కుదురు. క్రీస్తువును మహమ్మదును యోగసిద్ధిప్రభా వంబులను మహాగృథులై నవానిని జూపినట్లు వారిసిగూర్చిన గ్రంథములు తెలుపుచున్నవి. శ్రీశంకరభగవత్పాదులవారు గూడఁగొన్నిటిఁ బ్రదర్శించినట్లు వారిజీవితచరిత్ర తెలుపును. ఇవియెల్లఁ బ్రాతపురాణంబులన్నను, ఇటీవలివఱకునుండిన

సాయిబాబాగారి సంగతినైన సమ్మందం ? వారిమహిమలు కన్నారంగించిన నిన్నటిమొన్నటివాకు తమయనుభవంబులను లోకోపకారార్థము గ్రంథరూపంబున వెలువరించిరి. వారిని గూడ విశ్వసించరా ?

వేయేల ? స్వానుభవంబును వినుఁడు. నాస్వస్థానమైన కాపలి గ్రామంబునకు నుత్తరదిశయందు 30 మైళ్ళదూరమున గందుకూరు గ్రామము గలదు. అచ్చట నామిత్రుఁడు శ్రీ కంఠం కృష్ణరావుగారు బోర్డుపాఠశాలలో 1931 వ సంవత్సరంబున సహాయోపాధ్యాయులుగానుండిరి. అప్పుడచ్చట నొకమహాత్ముఁడుండెను. వారినిసందర్శించుటకై నన్నును నాచిరమిత్రమును బ్రకృతము కీర్తిమూర్తియైన శ్రీరావు సాహెబు వెన్నెలకంటి కృష్ణ స్వామిరావుగారిని శ్రీకృష్ణరావు గారు ఆహ్వానించిరి. మేమిరువురముఁ గందుకూరునకుఁబోయి రెండుదినములు మామిత్రమునకు విందలమై యుండి యా మహాత్ముని సందర్శించితిమి.

ఆమహానీయుఁడు పాంచాలదేశీయుఁడుగాఁ దోచెను. ఆయన యొక-చోట నిలువఁడు; పెక్కుమాటాడఁడు. హిందూ స్థానిభాషలో నన్యూపదేశముగా నొండురెండుమాటలు పలుకును. పిడికెడు వేటుసెనగకాయలు వానియాహారము. ప్రతి దినము ఏపూటనో యొకపూట యాయన శ్రీకృష్ణరావుగారి యింటికి వచ్చువాడట. ఆయనను సందర్శించితిమి. ఆయన చర్యలు కొన్నివింటిమి ; స్వగ్రామముచేరితిమి.

తర్వాత రెండుమాసములకు నేను చెన్నపట్టణము చనుటయ్యెను. ఒకనాఁడు సాయంకాలము హెకోర్టువెంబడి వచ్చు

చుంటిని. ఆమహాత్ముడు నాకచ్చట నెదురయ్యెను; నమస్కరించితిని. వాసిదృష్టి యెదో యుండెను. నిస్సంగుడైన యాచార్యుడు పట్టణమునకు నేలవచ్చెనో యనుకుతూహలము నాకు జనించెను. వెంటనే నేను మరలి హైకోర్టులోని తంతె యాఫీసునకుఁ బోయి 'స్వాములవారు కందుకూరులోనున్నారా?' అని నామిత్రుడు శ్రీకృష్ణరావునకు అజ్ఞెఱు తంతె యిచ్చితిని. అప్పుడు తనయింటనే యున్నాడని నామిత్రము బదులు తెలిపెను. నాకు మహాశ్చర్యమయ్యెను. తర్వాత విచారింపఁగా స్వాములవారట్లు ప్రత్యక్షమగుట కందుకూరు ప్రాంతమందు సామాన్యవిషయమే యని తెలిపిరి. శ్రీస్వాములవారు తర్వాత కందుకూరులోనే సిద్ధిగాంచిరి. అచ్చట వారికిప్పుడు పూజాదులు జరుగుచున్నవని విందుము.

కృష్ణుడు—ప్రజపురవాసులు.

కృష్ణుఁ డతొకకలావణ్యశాలియగుటయేగాక పుట్టువు దొట్టి యసదృశపరాక్రమవంతుఁడును నిరంతరానందపదనశుఁ డునై ముద్దునగుఁదేటల నెల్లరనాకర్షించుచుండెను. గోప బాలికాబాలకులు వానితోడిమాటలకు మఱిగి తలిదండ్రులను గూడ మఱచిరి. తెల్లవాటిలేచుట నందునియింటికిఁ బరుగెత్తుట కృష్ణుని మేల్కొలుపుట వానితో నాడుచుండుట, ఇవి యా పిల్లలకు దినచర్య యయ్యెను.

గోపవృద్ధులును గృష్ణునిఁ దమకన్నబిడ్డలకన్న మిన్న గాఁ బ్రేమించిరి. కృష్ణుని దినమొకసారియైనను జూడకున్న వారికి మనశ్శాంతి కలుగకుండెను. వానియెడ నట్టినిష్కారణ నాత్సల్యబేలకలుగఁచున్నదో వారికే యూహింప రాదయ్యెను.

పఱియుఁ గృష్ణుఁడు పెద్దయగుకొలఁది గోపకులంబున
నపూర్వమైనమార్పు గలుగసాగెను. అంతఃకలహాగ్నులు చల్లా
రెను ; పరస్పరప్రేమానుగాగంబులు పఱచెను ; ఇంటింట
సంతోషదేవత వెలిసెను.

శైశవలీలలు.

కృష్ణుఁ డందునిందునెందునుండును. ఒకపరి గోవులను
దోకబట్టి యీడ్చును ; ఒకపరి వృక్షాగ్రమెక్కి విహగ
ధ్వనులు గావించును ; ఒకపరి పచ్చికయెడారుల నృత్యమాడి
గోపబాలికల నాకర్షించును ; ఒకపరి ఎల్లరంగనుఁబ్రామి
శ్మశానవాటికల సంచరించును ; ఒకపరి గోపికలయండ్లుమాటి
వెన్నముద్దలు మ్రుచ్చిలి తోడివారికి గుడువఁబెట్టును. ఉట్ల
మీఁదినేతిదుత్తలకుఁ దూట్లుపొడిచి నవ్వుచుఁ బాటిపోవును ;
అకాలంబునఁ గ్రేపుల విడుచును ; అదలించిన బెదరించును ;
పట్టుకొనఁబోయినఁ బఱచును.

యశోద—గోపికలు.

కృష్ణుని దుడుకులు గోపికలకు సహింపరావయ్యెను.
ఒకనాఁడు వారు గుమిగూడి యశోదయొద్దకుఁ బోయి,

‘కం॥ ఓయమ్మ ! నీకుమారుఁడు

మాయొండ్రనుబాలు పెఱుఁగు మనసీడమ్మా !

పోయెదమెక్కడికైనను

మామన్నల సురభులాన, మంజులవాణీ ॥’

అని మొఱపెట్టిరి. యశోద వారిని విని ‘అమ్మలారా !
కృష్ణుఁడు నన్ను విడిచి చనఁడు. ఏపాపంబెఱుంగనిపాప నిల్లు
ఱవ్వసేయనగునా ? మీమాట నిజమేని దొంగను బట్టితెండు’

అనెను. గోపికలు తలవ్రాల్చి యట్లేకానిమ్మని పలికి చనిరి.

మాయాకృష్ణులు.

ఒకనాఁడు కృష్ణుఁడు పెక్కుకృష్ణరూపంబులు చాల్చి గోపికలయిండ్లలో నేకకాలంబున దూఱి వెన్నదొంగిలింపసాగెను. గోపికలొక్కొక్కరు నొక్కొక్కకృష్ణుని బట్టుకొని దొంగజిక్కెననుచు యశోదయొద్దకు వానినిఁగొని వచ్చిరి. కృష్ణుఁడు యశోదయొద్దఁ గూర్చుండి యాటలాడుచుండెను. గోపికలు పట్టితెచ్చినకృష్ణులు వారిచేతులలోనే మాయమయిరి. ఆవింతకు నాశ్చర్యంబుగాంచుచు దమయత్నభంగంబునకు సిగ్గునొందుచు నేమియుఁబ లుకనోపక వారు వచ్చినదారిఁ బట్టిరి.

విశ్వరూపదర్శనము.

ఒకనాఁడు కృష్ణుఁడు బలరామగోపబాలకులతోఁగూడి యాటలాడుచు మన్ను తినెను. తోడిబాలకులు వానినిఁబట్టి యశోదయొద్దకుఁదెచ్చి 'అమ్మా ! నీకొడుకు మన్ను తిన్నా'డనిరి. యశోద యందులకు మిక్కిలి విసివి కృష్ణునిఁ గేలఁబట్టి

“కం॥ మన్నెలభక్షించెడు ?

మన్నియమములేల నీవు మన్నింపవు ? మీ

యన్నయు సఖులును జెప్పెద

రన్నా ? మన్నెల ? మఱిపదార్థములేదే ?”

అని గద్దించెను. కృష్ణుడు తల్లికిఁ భయపడినవాఁడువోలే గడగడవడఁకుచుఁ గన్నీరు నించుచు 'అమ్మా ! మన్ను తినలేదు ; వీరు బొంకుచున్నారు. ఇదిగో చూడు' మని నోరు

తెఱచెను. వానివక్త్రాంతంబున సమస్తలోకంబులును చరాచరభూతజాలంబును గోపికాగోపకులును దానును వ్రజపురంబును గాన్పించెను. అదిగాంచి యశోదాదేవి మహాశంకాకులయై,

“మ॥ కలగొనె, వైష్ణవమాయగొనె, యితరసంకల్పార్థమో, సత్యమో,
తలఁపన్నేరకయున్నదాననో, యశోదాదేవిఁగానో, పర
స్థలమో, బాలకుఁజింతి ? యిహనిముఖస్థంబైన యజాండంబు ప్ర
జ్వలమైయుండుట కేమిహేతువా? మహాశ్చర్మంబు చింతింపఁగల॥”

అనితలంచుచుఁ దడేకచిత్తయై మైమఱచెను. కృష్ణుఁడది గాంచి ‘నాతత్త్వంబు నొకకొంత యీమెకుఁ జూపితి. ఈయవస్థ స్థిరమయ్యెనేని బుత్రవాత్సల్యానందంబునకు నీమె దూరమగు. ఇఁకఁ జాలు’ నని భావించి వైష్ణవమాయను గప్పెను. యశోదాదేవి బహిర్ముఖయై తాఁగన్నదెల్ల స్వప్నముగాభావించి పుత్రునిదొడవైనది బుజ్జవించెను.

కృష్ణునియెడ యశోదానందులకుఁగల ప్రేమానురాగంబులు దేవకీవసుదేవుల ప్రేమానురాగంబులకన్న విలక్షణంబులనుట స్పష్టము. కన్నవారికన్న నియ్యిరువురకుఁ గృష్ణునెడ నిట్టిభావంబుగలుగుటకుఁ గారణము గలదు. నందుఁడు పూర్వజన్మంబున అష్టవసువులలో నొకడైన ద్రోణుఁడుగా నుండెను. యశోద యప్పుడు ధరయనుపేర వానికి భార్యయై యుండెను. బ్రహ్మదేవుఁడు వారినిరువురను బ్రజాసర్గంబునకు నియమించెను. వారు పరమేశ్వర్యాజ్ఞదలదాల్చి ‘స్వామీ ! భూలోకమందు మేము జన్మించినప్పుడు మాకు భగవంతునెడ నిష్కలంకనిరూపాధికభక్తి యుండునట్లుగా నను

గ్రహింపనగు' నని వేడిరి. సీతామహుఁడు వల్లెయనెను. పర
మేష్ఠివచనంబును జెల్లించుటకై భగవంతుఁడు కృష్ణావతార
మెత్తి యశోదానందులకుఁ బుత్రుఁడైనటించెను. ఎల్లవాత్స
ల్యంబులలోఁ బుత్రవాత్సల్యం బత్యధికంబు గావునను, బుత్రు
నందువలె నన్యంబులందుఁ దల్లితండ్రులమనంబు లీనముగాదు
గావునను, భగవంతుఁడట్లు గావించెను. ఆకారణంబున య
శోదానందులప్రేమానురాగంబులు కృష్ణునెడ నట్లత్యంత గా
ఢంబులయ్యెను.

కృష్ణుని తోటికిఁ గట్టిజైచుట.

ఒకనాఁడు యశోదాదేవి వటువాతలేచి పనివాండ్రును
చారివారిపనులకు నియమించి పాలయిల్లు చొచ్చి కృష్ణునిలీలలు
పాడుచుఁ బెరుగు చిల్కుచుండెను. దధిమథనశ్రమకు జనిం
చిన చెమ్మట బిందువులు ముఖమండలంబునకు నూత్నశోభఁ
గూర్పఁగాఁ, జిలుకువడికిఁ గొప్పలోనిమల్లెపువ్వు లొక్కొక్కటి
జాతి పడుచుండఁగాఁ, గవ్వపుఁద్రాటితోడ నటునిటు నసి
యాడుచున్న పిడికెడునడుము కుచకుంభభారంబునకు నూఁగు
చున్నదోయను భ్రాంతిఁ గలిగించుచుండఁగా యశోదాదేవి
యపూర్వశోభాతిశయంబున విరాజల్లుచుఁ దడేకచిత్తయై యుం
డెను.

అత్తటిఁ గృష్ణుఁడు 'అమ్మా! పాలు' అనుచు దగ్గఱకు
వచ్చి కవ్వపుఁద్రాడు పట్టుకొనెను. ఆమె చిలుకుట మాని
పట్టినిఁ జుక్కఁ గూర్చి తొమ్ముఁగుడువపెట్టెను. అంతలోనఁ
బ్రక్కగదిలోని ప్రాయ్యమీఁదిపాలు పొంగిపొరలుట విన

వచ్చెను. అసడి విని యశోద పట్టిని డించి గబగబప్రాయ్యు
వంకఁబోయెను. కృష్ణుడలిగి యేడ్చుచు గుండ్రతితోఁ
బెరుగుబాసను బగులవైచి యందలివెన్నముద్దను గైకొని బిఱ
బిఱఁజని దొడ్డిలోనున్న తోటిపయిసిలిచి కొంచెకొంచెముగాఁ
దాను వెన్న దినుచుఁ గోతులకు వైచుచు వానితో నాడు
చుండెను

యశోదాదేవి ప్రాయ్యమీఁది పాలబాసదింపి వచ్చెను.
గదియెల్లఁ బెలుగుచింది యుండెను ; బాస పగిలియుండెను ;
కృష్ణుడనుఁగానరాడు. ఆమె సంగతియెల్ల క్షణములో
గ్రహించి బెత్తము చేతఁబూని కృష్ణుని వెదకుచుఁ బోయెను.
ఆమె వచ్చుట కృష్ణుడు చూచి వెఱచినవాఁడువోలెఁ దటా
లున తోలునుండి దుమికి పరుగెత్తసాగెను. యశోదాదేవి
వానిని వెన్నాడి తఱిమెను కృష్ణుడు గృహస్థంభముల
చాటుచేసి పట్టువడక తప్పించుకొనుచు నేడ్చుచుఁ గొండాక
తడ వామె నాడించి యెట్టకేలకుఁ బట్టుపడెను.

యశోదాదేవి వానినిచేతఁబట్టుకొని 'నాయనా! నిన్ను
నాపను వ్రాల్చును నాతరముగాదు. ఏటిలో నీదులాడవలదం
టిని ; మానవైతివి. పొరుగిండ్లకుఁ బోవలదంటిని ; పదల
వైతివి. పులుగువేటలు కూడదంటిని ; వినవైతివి. చెప్పి
చెప్పి నానోరు కాయగాసెను. నీమతమింతయు నుఱలదు. నీ
వలసి అచ్చయితనరాదు.' అనుచు వానిని గొనివచ్చి పగ్గ
ముతోతోటికిఁ గట్ట యత్నించెను. ఆపగ్గము బెత్తెను తక్కువ
య్యెను ; వేతొకతుంటతెచ్చి ముడివైచి మరలఁగట్టనుంజీచె
ను; అదియు బెత్తెను తక్కువయ్యెను. ఎన్నితుంటలు ముడివెట్టి

నను యథాపూర్వము బెత్తెడు తక్కువయగుచునే యుండెను. యశోద యుని సొలసెను ; ఆమెమోమునఁ జిటుచెమ్మటలు గ్రమ్మెను. ఆమెకై గోపాంగనలు నవ్వసాగిరి. ఆమెయు ముసిముసినవ్వులు నవ్వుచు నేమిచేయుటకుఁ దోపక తీచ్ఛపడి నిలిచెను. కృష్ణుడదిగాంచి తనమాయను మానెను. ఆమె యాత్రాటితోనే వానిని తోటికిఁ గట్టివైచి పాలుచిలుక వోయెను.

నలకూబర మణిగ్రీవులు.

యశోద యట్లుచన్నంతటఁ గృష్ణుడు తోటిని మెల మెల్లగాఁ జేరుపుననున్న జంటమద్దివృక్షంబులమధ్యకు నీడ్చి యందిరికించి గుంజెను. ఆవృక్షంబులురెండును ఘెళఘెళ విఱిగి నేలఁగూలెను.

అందుండి దివ్యపురుషులిద్దఱు వెలువడి 'దేవదేనా ! లోకనాయకా ! కుబేరకుమారులు నలకూబరమణిగ్రీవులిదే నీకు నమస్కరించుచున్నారు. మాతండ్రి ధనపతియగుట మమ్ము ధనమదము పైకొనెను ; రుద్రునిసిద్ధగణముఁగోనివార మగుట నధికారమదము మాకన్నగప్పెను. మైమఱచుటకు నివి రెండేచాలాను. ఇవిచాలవోయన మేము కొండొక నాఁడు వారుణీమద్యముఁ గ్రోలి యక్షాంగనల పెటఁగొని కైలాసగిరియాదు మందాకినీతీరంబునందలియుపవనంబు ల విచ్ఛలవిడి విహరించి గంగానీరంబుల జలక్రీడలకు దొఱుగితిమి. నారదమహర్షి యాదారివచ్చెను. వానినిజూచి యక్షాంగనలు తమదిగంబరత్వంబునకు ఋషిశపించునోయని వెఱచి నీరు వెడలి

వలువలు ధరించిరి. షేనుగువురము మధుపానవివశలము
గాన ఋషిని లెక్కింపమెతిమి.

నారదమహర్షి మాకు నాగ్రహపడి 'యశులం' !
అభీజనగర్వము, విద్యాహంకారము. ధనమదము—ఒండొండే
పతనమునకుఁ జాలు. ఇవిమూఁడు మీయెడఁ గూడెను.
ఇవి చాలవోయనఁ బదవీగర్వముగూడ మీకు సిద్ధించెను.
రజోగుణము మిమ్ము మ్రొగుట వింతగాదు. రజగ్రస్తులకు
దేహభోగమే సర్వమగును. వారొండుగానరు. దేహబనశ్వర
ముగా శాశ్వతంబుగా వారికిఁ దోచు. దానికిఁ బతననా
శంబులు కలలోఁగూడ వారు తలఁపరు. బ్రాహ్మణదేహ
మగుఁగాక ; రాజదేహమగుఁగాక ; మఱియెట్టిదై ననగుఁగాక.
దాని యంత్యగతియేమి ? దేహమును బూడ్చి రేని కుళ్ళించదలు
పట్టి నశించును ; కాల్చి రేని బూదియైపోవును ; పాతివైచి రేని
మృగపక్షులకు నాహారమగు. ఈపాటిదానిని మూఁఢులెంతో
మక్కువచేయుదురు. దానిపోషణార్థము నానాప్రాణుల నీలు
వున జంపుదురు. ఈక్రూరకర్మఫలముగా నరకాదికఘోర
దుఃఖంబులు గలుగుట యెఱుంగరు.

ఆసంగతి యట్లుండనిమ్ము. శరీరంబెవ్వరిసొమ్ము ? అది
కన్నవారి సొమ్మా ? పోషించినవారిసొమ్మా ? పనిగొనువాని
సొమ్మా ? కొనువారిసొమ్మా ? అది యెవరిసొమ్మునుగాదు ;
ప్రకృతివలనఁబుట్టి ప్రకృతియందే లయుచును. దానికెన్న
డును నిల్కడలేదు. ఈరహస్యంబును మీరుమఱచితిరి ; దాని
లాలనార్థము విశృంఖలవృత్తిఁ దొక్కితిరి. ఇందులకు మీ
రజోగుణమే కారణము. ఆగుణవృద్ధికి ధనాధికారాభీజనం

బులు మూడును బ్రాపులయ్యెను. దారిద్ర్యంబున ధన
మదంబుడుగు; అధికారగర్వంబునకు సేవావృత్తి ప్రాయశ్చిత్త
మగు ; అభిజనాహంకారంబు సీచజననంబున నివృత్తిగాంచు.
మీరు కుబేరపుత్రులగుట తీవ్రశాపంబు నీయనైతి. మీరు
భూలోకంబున వ్రజపురమందు యమశాసనవృక్షంబులై పుట్టి
నూలుదివ్యవర్షంబులుండి శ్రీకృష్ణపాదస్పర్శచేతఁ బునీతులరై
యథాపాపము నొందుదునుగాక' అని శపించి పోయెను.

దేవా ! నాగదళాపహతులమై వృక్షరూపంబులందుఁ
బుట్టి నూలుదివ్యవర్షంబులుగా భవత్పాదతాడనార్థము వైచి
యుంటిమి. నేటికి మాపాపము తీఱెను. నీదివ్యపాదంబులశోకు
కల్మిఁ గననోచితిమి. లోకరక్షకా ! ఏనీపాదదర్శనార్థము
ఋషులును రాజులును దేవగంధర్వసిద్ధచారణాదులును నిరం
తరము పరితపింతురో నీదివ్యపాదసందర్శనము మాకు నేడు
చేకూఱెను. ఇదియెల్ల మహర్షియనుగ్రహఫలమని భావిం
తుము.' అని పునఃపునర్నమస్కారంబు లొనరించిరి. కృష్ణుం
డును లోలోననవ్వుచు 'శుభమగుఁ బొమ్ము' అనెను. అంత
వారు కేల్దొయి గూర్చి 'హిస్సతి నీకశ్యాణగుణస్మరణంబు
నందును, మావాక్కు నీదివ్యనామోచ్ఛారణంబునందును,
మాకరంబులు నీసేవాకార్యంబులందును, మాశీత్రంబులు
నీదివ్యమంగోవిగ్రహదర్శనమందును, మాచిత్తము నీపాదార
విందంబులయందు నిరంతరముఁ దగిలియుండునట్లు కృపసేయు'
మని కేడి యనుజ్ఞాతులై చనిరి.

మద్దివృక్షంబుల కేళ కేళధ్వని పురయెల్లఁ బ్రాకెను.
ఏమియుత్పాతమోయని గోపికాగోపకులు పరువెత్తి వచ్చిరి.

కృష్ణుడు బాటవైచి యశోదాదేవియు హుటాహుటిఁ జరు
దెంచెను. నందుఁడు ముంగిటనుండి యెగిరి గంతువై చెను.
మద్దిచెట్లు గెండును గూలియుండెను. వానిమధ్య కృష్ణుఁడు
తోటితోడనిటికికొని యుండెను. సంగతియేమో యెవ్వరును
గ్రహింపలేరైరి. నందుఁడు బిటబిట బంధనము వదలించి
కృష్ణుని జంక చేర్చెను. యశోద వానిని బుడికిముద్దాడెను.

అచ్చటకు దాపున గోపబాలకులు కొందఱాడుచుండిరి.
సంగతి యేమని వారినడిగిరి. కృష్ణుఁడు తోటినిఁ జెట్లనడుమ
నిటికించి లాగెననియు, ఆవృక్షంబులు తెగికూలెననియు, అం
చుండి యెవరో దివ్యపురుషులద్దఱు వెలువడి వచ్చిరనియు
నబ్బాలకులు చెప్పిరి. ఆమాటలను గొందఱు నమ్మరైరి.
'కృష్ణుఁడు పుట్టినదిమొదలు మనముచూచినవింతలలో నిదియు
నొకటిగావచ్చు' నని కొందఱు తలయూచిరి.

రత్నప్రదానము.

ఒకనాఁడు కృష్ణుడు తోడిబాలికాబాలురఁగూడి ముం
గిట నాడుచుండెను. ఒకముదుసలి నెత్తిమీఁదగంపనుంచి
'పండ్ల' యనుచు నద్దారివచ్చెను. కృష్ణుఁడు హుటాహుటి
నింటిలోనికిఁబోయి దోసెడు గింజలు తెచ్చి పండ్లదానిపాటఁ
బఱచి గంపలో గింజలువైచి దోసెఁడు పండ్లు గైకొనివచ్చి
తానుఁ దోడివారిగూడి యారగించెను.

ఆముదుసలి యందుండి చని యింకొకరికిఁ బండ్లమ్ము
టకుగాఁ నెత్తిగంపను దింపెను. అగు రత్నాలుగానవచ్చె
ను. ఆముదుసలి యావితకు నాశ్చర్యపడి తన్నుఁ చానమ్మఁ
జాలక రత్నవ్యాపారులయొద్దకుఁ బోయి గంపలోనివానిని

జూపెను. వారు చిరపరీక్షచేసి యవి మేలిరత్నంబులనిరి. ఆ ముదుసలి యామాటకు సంశోషవివశయై యనియెట్లునచ్చెనో యూహింపఁజాలక నాటితో నిజదారి ద్రవ్యంబు తీతెనని భావించి వానినమ్మి జీవితశేషంబును సుఖముగాఁ బుచ్చెను.

బృందావన ప్రయాణము.

వ్రజపురము మధురకు ననతిదూరమగుట యందలి సంగతులు కంసునకు నప్పడప్పుడే యందునుండెను. అతఁ డెప్పుడేమిచేయునో యనుభయంబు నందాదుల వెన్నాడసాగెను. ఎందైనఁ బోవుదమాయని వారుతలంపఁజొచ్చిరి. ఏచోట ననువారి గోధనంబునకు యోగ్యముగా నుండవలసినదయ్యెను.

ఇట్లుండ నొకనాఁడు తోఁడేళ్లు గుంపులు గుంపులుగా వచ్చి యాలమందలు చొచ్చి లేమాడల నూర్లకొలఁది చంపెను. వ్రజపురనివాసము మేలుగాదని తోఁచెను. గోపకులెల్లరుఁ గూడి కర్తవ్యము నూహింపసాగిరి. గోపకులలోనెల్ల వయోజ్ఞానంబుల రెంటు వృద్ధుండును దేశకాలోపాయజ్ఞుండునైన యుపనందుఁడనువాఁడు వారినిజూచి 'వ్రజపురమందు మహిమాత్పాతంబులు పెక్కుగలిగెను. మనబిడ్డలయొక్కయు మనగోధనముయొక్కయు మేలుగోరుదుమేని పేనువెంటనే యీపల్లె వదలి పోవుట యుక్తము. ఇదిగో యీనందుని పట్టిని మనమ్రమాలనాడుచున్న వానినిఁ జూడుఁడు. పూతనబారి నుండి యీ బుడుత యెట్లు బ్రతికెనో యూహింపరాదు. తృణావర్తుఁడు సుడిగాలియై వచ్చి యీపాపను హఠాత్తుగా నెత్తికొనిపోయెను. మనయిలువేల్పు లడ్డపడుటవలనఁ గృష్ణుడు

మింటనుండి పెనుబండపైఁబడియుఁ గనుగందక జీవించెను. ఇతడు
మద్దివృక్షంబులమధ్యఁ జిక్కికొనెను. అవి నిలువునవిటిగి
పడెను. మనపూర్వపుణ్యవశంబున నితఁడు మనెను. మును
ముందు మన కెట్టివిపత్తురానున్నదో తెలియదు; మనగతి యేమి
గానున్నదో యూహింపరాదు. ముప్పుమ్రొంగకమున్నే మేల్చా
నుటొప్పు. ఈ సంగతిని దీర్ఘమాలోచించితిని. ఇటుకు సమీపం
బున బృందావనము గలదు. అది నదీగిరులతోను లతావనం
బులతోను విశాలశాద్వలప్రదేశములతోను విరాజిల్లుచున్నది.
అంతకన్నమంచితావు మనకు నివాసయోగ్యమైనది గానరాదు”
అని పలికెను.

ఉపనందునకు గోపకులెల్లరు మేలుమేలనిరి. నాఁడే
ప్రయాణంబును నిశ్చయించిరి. ఆలమందలు కదలెను ;
సంభారశకటంబులు తరలెను ; శంఖారావంబులు గావించుచు
థక్కాలు మ్రోయుచు గోపకులు నడచిరి. గోషికలు చిత్ర
వస్త్రాభరణంబులు దొడిగి పాలకడవలెత్తికొని కపోలముకురం
బుల రత్నకుండలకాంతులు దొల్కాడఁగా, గటకధ్వనులు
మందగతులకుఁ దాళమానంబులుగా మధురగానంబులొనర్చు
చుఁజనిరి. రోహిణీయశోదలు రామకృష్ణులతోడ శకటంబుల
మీఁదఁ బయనము సాగించిరి.

ఎల్లరు బృందావనము చేరి యొకచోట విడిసిరి. శకటం
బుల నర్థచంద్రాకారంబుగాఁ దీర్చి తన్మధ్య భాగంబున నాల
మందలఁదోలిరి. కొండలు మాదలకుఁ గాపుండిరి ; కొండలు
మొక్కమొకలఁ జక్కచేసిరి ; గుడారంబులు లేచెను ; సంభా
రంబులు దిగెను ; ప్రాయ్యులు రాజెను ; సరససల్లాపధ్వనులు.

చెలరేగెను. ఆసందడికి నందలివన్యమృగంబులు వెఱచి
వనాంతరంబులు ప్రాకెను. రాత్రియైనంత వారు భోజనా
దులు గావించి పరుండి మైమఱచి నిద్రించిరి.

గోవులు వ్రజపురమందుఁ దరతరంబులుగా నుండిరి.
వారికడియెంతయుఁ బ్రీయమయ్యెను. ఇది సహజమే. అందుం
డుట వారికిఁక మేలుగాదని కృష్ణుఁడు భావించెను. ఏతన్నాత్ర
కారణంబులకు వారాపల్లెను వదలనట్లు తోపదయ్యెను. గోధ
నమే వారిధనము. అట్టిజీవనోపాయంబునకు ముప్పుగల్గినఁగాని
వారు వ్రజపురంబును విడనాడరని కృష్ణుడు నిశ్చయించి నిజ
మాయాబలంబున వృకంబులఁబుట్టించి యట్లు గావించి వారినం
దుండి బృందావనముఁ జేర్చెను. సాధుజనరక్షణము భగవంతు
నకు వ్రతమైయుండు. ఎవరికెప్పుడెట్లు మేలుగావింపవలయునో
భగవంతుఁడొనర్చుచుండు. భగవల్లీలలు దురూహ్యంబులు.
ప్రాకృతులది గ్రహింపనేరక తమ ముక్కునకు సూటిగా
భావించి విఱ్ఱవీఁగుదురు.

వత్సాసురుఁడు.

ఒకనాఁడు రామకృష్ణులు తోడిబాలురఁగూడి యాల
మేపుచుండిరి. రాక్షసుఁడొకఁడు కంసునిపంపున వత్సరూప
ముదాల్చి యాలమందఁ జేరి కృష్ణునకై తఱివేచి యుండెను.
కృష్ణుడది యెఱింగి రామునకుఁ జెవిలో బలికి మెలమెల్లగాఁ జని
యామాయావత్సంబును దటాలున వెనుఁగాళ్లఁబట్టి దిద్దిరఁ
చిప్పివిసరి చెంగటివెలగమానుపయి మోదెను. ఆవ్రేటు
నకు మాయావత్సంబు నెత్తురులుమిసి యాచెట్టుతోడ నేలఁ

'గూలి యసువులు వాసెను. ప్రాణంబులు వెడలుటేతడవుగా
వత్సరూపంబు మాయమయ్యెను. అచ్చట రాక్షసుడు చచ్చి
పడి యుండెను.

గోపబాలకులు గుమిగూడి మేలుమేలని కృష్ణునభినం
దించిరి. ఆసంగతి క్షణములో బృందావనము పరచెను.
గోపకులు గుంపులుగా వచ్చి యారక్కసుని గాంచి 'కటా !
ఇందును గంసునిబాధ తప్పదయ్యెగదా' యనుచు గృష్ణుని
వెంటగొని బృందావనమునకుఁ జనిరి.

అకాశుడు.

ఒకనాఁడు రామకృష్ణులును గోపబాలురును యథా
ప్రకారము చలిదిమూటలు చిక్కంబులనిడికొని యాలమండ
లను తోలుకొనిపోయి వానిని మేతకు విడిచిరి. అవి కొంత
సేపు మేసి దప్పిగొనెను. కాపరులు గోవులను గాళిందీజలం
బులఁద్రాపి మరలివచ్చుచుండిరి. దారిలోఁబెద్ద బకంబుం
డెను. దానిని జూచి గోపబాలకులు భీతిల్లిరి. ఆబకంబు
చంచువుదీటి వక్షంబులు విడిల్చి కుప్పించి యెగచి బిలంబువోని
వక్త్రంబుఁ దెరచి తీవ్రవన వచ్చి కృష్ణుని మ్రింగెను.

అది చూచి గోపబాలకులు శోకార్తులై 'అయ్యో !
అయ్యో !' అనుచు గొందఱును 'కృష్ణా ! కృష్ణా !' అను
చు గొందఱును గేకలిడుచు జెల్లాచెదరైరి. కృష్ణుడు
బకవందనంబుజొచ్చినంతనే దానితాలువులు కార్చిచ్చునంబోలె
కాలసాగెను. అవేడిమి నోర్వఁజాలక యది నోరప్పళించెను.
కృష్ణుడు తన్నుభాంతరమునుండి వెడలివచ్చి దానిదవుడలు

రెంటి రెండుచేతులఁ బట్టి గడ్డిపఱకునువలెఁ జీల్చివైచెను. ఆబకము నేలఁగూలి ప్రాణంబులు వదలెను. అంతలోన గోపబాలకులువచ్చి కృష్ణునిఁ గవుంగలించి తమయానందముఁ దెలిపిరి.

సాయంకాలమయ్యెను ; గోవులు మందభూమిఁజేరెను. నాఁటికత గోకులమొల్ల క్షణములోఁబఱచెను. గోపికాగోపకులు తండతండంబులుగా వచ్చిరి. నందునియిల్లు కిటకిట నయ్యెను. వారట్లు వచ్చి 'అహహా! కృష్ణా! పుట్టినదిమొదలు నిన్ను గండంబులు వెన్నాడుచునే యున్నవి. నీకుఁగీడురోయు వారే చెడిరి. ఎందును నీకుఁగీడు గలుగదు. గర్గాచార్యుని పల్కులు జరుగుచున్న' వని పలువిధంబులఁ దమసంతాపసంతోషంబులఁ దెలిపి చనిరి.

అఘాసురుఁడు.

కృష్ణునకు నై దవయేడువచ్చెను. ఒకనాడు గోపకులు వనాంతరమందుఁ జలిదికుడుపులారగింపఁ దలంచిరి. కృష్ణుఁడు వణువాతలేచి భూరుగయూఁదెను. గోపబాలకులు పడకలువదలి చలిది చిక్కంబులు మూఁపులఁదగిల్చి లేగలతోడవెడలి మేత పొలముచేరి దూడలనువదలి యంటలకుఁ దొడంగిరి.

కొంతసేపు దొంగలాటలాడిరి ; కోతులట్లు చెల్లెక్కి కొమ్మకొమ్మకు బ్రాకుచుఁ బండ్లుకోసి కొటికివైచుచుఁ గొంత వడి వుచ్చిరి ; పూగుత్తులుదాల్చి నెమ్మిపురిదండలు గైసేసి నాటకంబుఁ గొంతవడి ప్రదర్శించిరి ; వేణుగానంబులు గావించిరి ; నీకఁబట్టి పులుఁగులమోటఁబఱచిరి ; మయూరనృత్యం

బులు సలపిరి ; కాళిందీజలముల సేవరి. అట్లుకొంతవడ సుచ్చ
యగునె సొలసి చట్టముడుపులకుఁ గడంగిరి.

ఒకఁడొకనిమూట బాఁచెను ; ఒకఁడు చానిసి మఱి
యొకనిచేతికి సందించెను ; చానిసి చుట్టియొకఁడు మొదటిసారి
కొనంగెను. అట్లు కొంతనడి చెల్లాటములాడి చలుములు
కుడిచి పందలనంకకు మరలిరి.

అటంగంనుఁడు తనయత్నంబులెల్ల వ్యర్థములగుటకు వ్రాస
నాశ్రమములంది యస్థిరస్థితి నుపాయము గానన తనాత్ శా
పక గెడు. నాటియవయముకల నాటలచచ్చి వృష్టి కలయును
నీచెడిది. కంఠమందలలు అఘామమున చచ్చివి 'అనుగోర్తి' అ
కృష్ణుఁడు నీలకంఠున పూశనను, నీయన్నయైన బయని నంది
చెను. వారిమూలయతనయెరుట సాగెను. నీరక్తి యోగిని
గాడు. నీమోరినిజిహ్వను అన్యతాననులై నను బ్రతుకను.
మూలమువెద్యి మూలములుచెరుగును. మూలమునెల్ల మూలముగోర్తిని
నిబ్బుమునో కోర్కొప్పొనునో చూడనగు. కృష్ణుఁడెప్పుడు గోపబాలు
కులతోడ గాళిందీతీరముననున్నవాఁడు. కర్తవ్యము సూచించు
మఁను.

అమాటతోడ గూతనయు బకానురుకు నడవట నిచ్చి
శత్రుపథసుగూర్చి వానిని మంపించుచున్నట్లుగాఁగా, పంశా
నుగతమైనవారిశక్తి మూర్తీభవించి కార్యోన్మయంబునకుఁగ్రేరే
పిదగా, అఘానురుఁడు క్రోధసంఘాన్భితుడై 'కృష్ణా!
ప్రేమబుడతను నానోదగిసోదగులరు మారెనువా ? నీరక్తి
బులతో వారికిఁగ్రేతబలియయ్యును నీయనుభూనురుఁడు

జీవితమున ? ఇదిగో చూడుము సీతతోడ ప్రసవాలకులనెల్ల
గావుగొందు' ననుచు బండ్లనీటి కన్నులెత్తవచ్చెనె కంఠమిహు
జ్జులమని తలలెను.

అంతలోన గృహస్థులు మరల రాసాగిరి. వారిపూ
ర్వమున బెరుగువనోని మోక్షాదిగానవచ్చెను. గోపబాలకులు
దానిని జూచి పెరిచిపడుట కాయునున్నది. అది కడలకనెనల
కుండెను. వారునులెల్లగా జాయవచ్చి కర్మలతోడ
పరిసించి పెనుదాడమని స్వయంచరి. కొందరు దానిపయ
నెక్కి గంతులాడిరి ; పెరుగుహయోని దానివడనాతరమును
గొందఱుచొచ్చి తుండసాగిరి.

అదాక కృష్ణుడు మున్నకుండి గోపచాలకు లచ్చాన
వశంబున మృత్యుముఖంబు చూఱుటకు బరితాపపడి వారిని
రక్షింపగోరి తానుగూడ దానినోరుచొచ్చి కుత్తుకకు నడ్డ
ముగా నిల్చి మేనుపెంచెను. అచిలువకు సూపిటి యాడ
దయ్యెను ; మిగిలెట్లుపడెను ; ప్రాణంబులు దానిచూర్ణంబు
నగల్చి వెడలెను.

గోపబాలకు లప్పుడది పెనుచిలుముకుట గ్రహించిరి.
భయాబువానిని బైకొనెను. వారెల్లరు దటాకున బహిర్గతులై
తమప్రమాదంబునకు లజ్జపడి చావునుండి రక్షించిన కృష్ణుని
వేసోళ్ల బొగడిరి.

వైష్ణవ మామూలీయము.

అంతలోన మధ్యాహ్నముయ్యెను. వారెల్లరును యమనాతీరము
చేరిరి. కృష్ణుడు వానిచెలులకు నచ్చటిలెల్లని యిసుకలిస్సెలు

చూపి 'మనక్రీడలకు నివియెంతయునొప్పు. సమీపలాంతరంబులఁ గమలంబులు వికసించి కమ్మనితావులు వెదజల్లునున్నవి. ఆవాసనలఁబట్టి భ్రమరంబులు మరందలాలనకుఁ జిక్కి యుంకఁ గరంబులు గావించుచుఁ బద్మవనంబును మూఁగెను. ఇచ్చట మనము మధ్యాహ్నభోజనంబు లారగించి సుంతసేదదేఱి తరలుద'మనెను.

ఎల్లరు వల్లెయనిరి. వారంతట యనునాజలంబులఁ గాలుసేతులు కడిగివచ్చి చెట్లనీడఁగూర్చుండి మూఁటలు విచ్చి కుడువసాగిరి. కృష్ణుఁడు వారినడుమ నిల్చి డాకేల దధ్యోదన పుముద్దసిడి వలకేలఁ గొంచెకొంచెముగాఁ దీసి తినుచు మేలంబులఁజెలికాండ్ర నవ్వించుచు నుండెను. గోపబాలకు లాసంతోషంబునఁ గ్రేపుల సంగతి మఱచిరి.

దూడలు చూపుమేరదవ్వు దాఁటి కావరావయ్యెను. బాలకులు భీతల్లి కుడుపులు మాని వత్సంబులకై పాటనుండిరి. కృష్ణుఁడు వారిని వారించి తాను జని వనమెల్ల వెదకెను. ఎందును గ్రేపులు గాని మెటనున్నవారుగాని గాన్పింపరైరి. అంతనతఁడు మరలి యథాస్థానమునకు వచ్చెను. అచ్చట గోపబాలకులొక్కరై నను గానరారైరి. కృష్ణుఁడు సుంత తలపోసి 'సరిసరి ; ఇదంతయుఁ బరమేష్ఠికాగ్యము. నా మాయాశక్తి యెంతో చూచుతలంపున విధాత యిట్లు క్రేపులను గోపబాలకులను దాఁచెను. ఒంటరిగా నింటకీ బోవుదు నేని క్రేపులకై యావులును బిడ్డలకై గోపికలును రొదనేయుటగు; కానిమ్ము' అని నిశ్చయించి సంకల్పమాత్రంబునఁ దానే గోపకుమారులుగా గోవత్సంబులుగా ఎందఱెన్నియెట్లుండునో

యందఱునన్నియుఁ గా నై సాయంకాలమునకుఁ బల్లెచేరెను. గోవులు వత్సంబులను యథాప్రకారము కుడుపుకొనెను ; వ్రజాంగన లాబాలకులఁ దమబిడ్డలుగానే భావించిరి.

అట్లొక్కసంవత్సరము గడచెను. అది బ్రహ్మకుఁ దృటిమాత్రకాలమయ్యెను. పగమేష్ఠి యంతట సంగతియేమో చూచుకుతూహలంబున బ్రహ్మలోకమునుండి బృందావనము నకు వచ్చెను. అచ్చట గోపకుమారులును గ్రేవులును యథాపూర్వముండెను. బ్రహ్మ యది గాంచి తాను గోవర్ధనగిరియందు దాచినట్టి గోపకుమారులును వత్సంబులును దప్పించుకొనివచ్చెనో యని భావించి యటకు బోయెను. అచ్చట గోపకుమారులును వత్సంబులును గట్టుకదలక యల్లెయుండెను. అది బ్రహ్మకు నెంతయు విస్మయమొదవించెను. అంతియగాదు; రెండుచోట్లఁదానుచూచిన గోపకుమారులలో గోవత్సంబులలో నిక్కంబులేవో మాయాస్పృష్టంబులేవో వానికేఁగూడ గోచరింపదయ్యెను.

పితామహుఁ డట్లు విభ్రాంతచిత్తుఁడై యుండఁగా, గోపకుమారులును గోవత్సంబులును శ్రీకృష్ణరూపంబులు దాల్చి, నీలనీరదశ్యామలవర్ణంబుతో, బీతాంబరంబుతో, శంఖచక్రగదాకమలవిరాజమానచతుర్బాహువులతో, నవరత్నఖచితకిరీటంబుతో, మణికుండలంబులతో, దారహారంబులతో, వనమాలికతో, శ్రీవత్సవక్షుంబుతో, దరహాసచంద్రికాకందళితముఖారవిందంబుతో నొక్కరూపంబున వానియెదుటఁ దోచెను. ఒక్కొక్కకృష్ణమూర్తి యెదుట నొక్కొక్కచతురాస్యుఁడు నిలిచి నేవించుచుండెను. వారినివలకొని

యశిమాదిపక్షులును, మహాదాదులును, గాలపూరుషుఁడును,
బ్రహ్మలియు, వాసనాజేవతలును, గుణకామశర్మఫలదేతలును
గొలుచుచుండిరి.

అచింత్యమైన యామహాద్భుతమును బ్రహ్మగాంచి
విస్మయ విభ్రాంతి వహించుకొనినది యం
బులును న్మహావరంబులుడిగి స్తాభించెను. వాని సగమజ్ఞానము
వలనవోయెను; కన్నులుమిటుమిట్లుగొనెను; అతడు మ్రోహము
నిలిచెను.

అత భగవానుఁడు తనమాయ నుపసంహరించెను.
బ్రహ్మ వరల స్సృతిని బడసి పునర్జన్మమొత్తినట్లు భావించి
కనువిచ్చెను. విభూతులెల్ల మాయమయ్యెను. శ్రీకృష్ణుఁ
డొక్కఁడవమాత్రము కట్టెమటనుండెను. అదియాతము
జ్ఞానమాయావిలాసనుగుట పరమేస్థి గ్రహించి శ్రీకృష్ణు
నకుఁ బునఃపునఃసాక్షాత్కాంగ ప్రాప్తమంబుగొనరించి యిట్లు
స్తుతించెను.

బ్రహ్మస్తుతి.

'జేవా ! నీశక్తి నెఱుంగఁగోరితి. నుంతప్రదర్శించి
నాకోర్కెఁ దీర్చితివి. నీశక్తికి మేరగలుగదు. సమస్తము నీన
యై యుండును. నీయందే సమస్తము నుండు. భసదన్యోబు
గలుగదు. నీతత్త్వమును చెలియఁగొందఱు జ్ఞానయోగింబు
నాశ్రయితురు. దానికి నీవందను. కొందఱు కర్మసాగరము
ననుస్థింతురు. ఎల్లకర్మములకు నీవేమూలముగావున దానికి
నీవు దొరకవు. కొందఱు భక్తియోగంబునవలంబించి సర్వా
త్మకంబుగా నీనుసమర్పించుకొని నీనామస్మరణంబుఁ గావించుచు

సీమూర్తిలఁ జేయుచు స్త్రీతోడిదేలోకంబుగా నుండును.
అట్టివారిసనుగ్రహించి వారిమనః పరిణతిప్రకారము నీదివ్య
మంగళవిభూతినిఁ బ్రకటించును. దేవా ! నీవీలలఁగాంచుట
కును, నీవిభూతులను సందర్శించుటకును, నీవలని యానందంబుఁ
బడయుటకును, నిన్నుఁబొందుటకును భక్తికన్న నుత్తమమార్గ
ము గలుగదు. ✓

దేవా ! నీవు నిర్గుణుడవును సగుణుడవునై వెలయు
దువు. నీస్వగుణతత్త్వము నిర్వికారము. వికారరహితంబగుట
చాసికి రూపముగలుగదు ; రూపము లేమింజేసి యది యదృ
శ్యము. చానికై ప్రాచుర్యాడి యోదతో మహర్షులు భగ్ను
మనోరథుడైరి. నీసగుణతత్త్వమన్ననో యట్టిదిగాదు. లోక
కళ్యాణార్థము నీవు రూపముఁచాల్చి యనతరించి నీవిలాస.బు
లఁ బ్రకటించి చిత్తంబుల నాకర్షించువు. నీవచనామృతం
బును గ్రోలి నీసందర్శనానందంబుఁ జవిగాంచినచిత్తం బన్యం
బుల నిరసించు. అదే నైరాగ్యమగు. తత్ఫలంబుగాఁ దుచ్చ
వాసనలు జన్మపరంపరాపాదితంబులైనవి సహితము సజీజంబు
గా నశించు. ఆత్మకళ్యాణము సిద్ధించును.

దేవదేవా ! సృష్టికర్త నని యహంకరించితిని. నా
శక్తికి మించినశక్తి లేదని విశ్వసించితిని. నిక్కము గ్రహిం
చితిని. దేవా ! ఈవరాటాని యపరాధంబు పైరింపనగు.
నీ సేవకునిగా నన్ను గ్రహింపుము ; స్థికరుణాపాత్రునిగా
నన్ను గ్రహింపుము.

దేవా ! నేనొక్కలోకంబునకే కర్తయగుదు. నీరోమ
తూపంబులనుండి వేనవేలు లోకంబులు పుట్టుచుగిట్టుచునుండు.

నాశక్తియెక్కడ ? నీశక్తియెక్కడ ? వేయేల ? నాశక్తియెల్ల
నీయనుగ్రహఫలమేగదా. దేవా ! నిన్నూహించుటకు బుద్ధి
చాలదు ; నీవు వాక్కునకు నందవు.

దేవా ! సమస్తజీవరాశికి నీవు మూలంబవును, నియం
తవును, సాక్షివియు, నాశ్రయంబవు నగుటజేసి చతుర్విధం
బుల నారాయణపదవాచ్యుండవై తనరుదువు. బాహ్య
దృష్టికి నీవు గానరావు. అంతర్దృష్టితో నిన్ను సులభముగా
దర్శింపనగు.

దేవా ! నీవు అవాప్తసమస్తకాముండవు. కోరఁదగి
నదియుఁ బడయఁదగినదియు నీకుఁగలుగవు. అట్లుండియు నీ
శక్తి నిరంతరము వ్యవహరించుచునేయుండు. అది యెప్పు
డెచ్చటనెందులకు వ్యవహరించునో యూహింపరాదు. నీ
శక్తివ్యవహారంబునకు దేశకాలప్రయోజంబులను వేదాదులు
నిర్ణయించుట ప్రాకృతతృప్త్యర్థమేగాని వేఱుగాదు. నీశక్తి
వ్యవహారమెల్ల నైజమగుట జ్ఞానులుమాత్రమేయెఱుంగుదురు.
ఈనీస్వభావంబునే గాలచక్రమందురు.

స్వామీ ! నీవు పూర్ణుండవు, కేవలుండవు, అద్వితీయుం
డవు, స్వయాప్రకాశుండవు, అపరిచ్ఛిన్నుండవు, శాశ్వతుండవు
నిర్వికారుండవు, సచ్చిదానంద లక్షణుండవు, చరాచరసమస్త
మందు నంతరాత్మవై యుండువు. నీశక్తి నెఱుంగలేమియే యజ్ఞా
నము. ఈయజ్ఞానఫలంబుగా సంస్కృతిగలుగుచున్నది. బంధ
మోక్షంబులు అజ్ఞానజనితభావంబులేగాని వేఱుగాదు. అవి
మానసికస్థితులగు. అంతర్యామివైన నీవే జీవుండవగుచుండఁగా
నీకులేనట్టి బంధముక్తులు జీవునకెట్లు గలుగు ?

స్వామీ ! నీకు రాగద్వేషములు గలుగవు ; సర్వ
సముండవై వర్తింతువు. శరణన్న నెట్టివారినైనను రక్షిం
తువు. భక్తులపాలిటి కల్పకంబవై చరింతువు. దేవా ! నిన్నుఁ
గంటి ; నీమహిమఁ గనుగొంటి ; తొంటియజ్ఞానంబు నెడసి
మంటి.

‘శా॥ దేవా ! నీచరణప్రసాద కణలబ్ధింగాక తేకున్న నొం
డేవెంటం జను నీమహామహిమ నూహింపంగ నెవ్వారికిఁ !
నీవారై చనువారిలో నొకఁడనై నిన్గొల్చుభాగ్యంబు నా
కీవే ? యిప్పటిజన్మమందయిన నొండెందైన నోయిశ్వరా ?

‘శా॥ ఏలా బ్రహ్మపదంబు ? వేదములకుఁ వీక్షింపగారాని ని,
న్నీలోకంబున నివ్వనాంతరమునం దీమందలోఁ గృష్ణయం,
చాలాపాది సమస్తభావములు నీయందే సమర్పించు నీ,
ప్రేలందొక్కని పాదరేణువులు పైవేష్టించినం జాలదే ?’

‘మ నిను హింసించినపూతనాదులకు ముక్ నీమేటిసంకేత మి
చ్చిననీకుం బురదారపుష్ట గృహగోస్థీప్రాణదేహాదు లె
ల్లను వచింపకయిచ్చిన గోపకులకుఁ లక్షింపనేమిచ్చెదో ?
యని సందేహము దోచుచున్నయది ప్రసన్నానీకరక్షామణి ?’

అని స్తుతించి యనుజ్ఞాతుఁడై చనెను.

ధేనుకాసురుఁడు.

కృష్ణునకు నాటవయేఁడు వచ్చెను. అందాఁకఁ గృష్ణా
దులు గోవత్సంబుల మేపుటకు మాత్రమే గోపకులనుమతిం
చియుండిరి. ఆరణ్యయేఁడు వచ్చినందునఁ గృష్ణుఁడు గోవు
లను మేపనియ్యకొనిరి.

రామకృష్ణులును గోవబాలకులును గోవులను దోల్చు
కొని బృందావనమందుఁ బూర్వము త్రొక్కని ప్రదేశంబు
నకుఁజనిరి. గోవులు ముందును వానివెనుకఁ బాడుచు బాల

కులును బోసాగిరి. రామకృష్ణులు పొసె పెట్టించిరి. వన
మెల్లఁబూచికాచి సొబగారుచుండెను. కొదమతుమ్మెదకడు
పులు మధురఝంకారంబులు గావించెను; లేడిపండు లటునిటు
నెగచి పటవసాగెను ; పక్షులకలకలరావంబులు శ్రవణంబు
లకు విందుగావించెను ; అందందుఁగొలంకులు నిర్మలనీరపూరి
తంబులై యోగిజనహృదయంబులఁ దలపించెను ; కమలగంధ
బంధురమై చల్లనిగాడ్చువీచెను ; తరువులు ఫలభరన మ్రములై
నేలజీరాడుచుండెను ; లతలు సాగి పూగుత్తులబరువునకు వంగి
దారిఁ నడ్డముగాఁ బటచీయుండెను.

ఆ వనసౌభాగ్యంబును గృష్ణుఁడు పఱికించి 'అన్నా !
బలరామా ! నీపాదపద్మంబులను బూజించుట పరమభాగ్యం
బుగా దేవతలు భావించురు. దేవతలొనర్చు పూజలనుమె
చ్చకయోయన జడంబులైన యీవనపాదపంబులు తలలతో
నీకుఁమ్రొక్కుచు దివ్యఫలపుష్పంబుల నీకు సమర్పించుచున్నవి
చూడుము. బృందావనపుణ్యక్షేత్రంబున జనించినవానికి
నిది యుపపన్నమేగదా ? అన్నా ! యోగిజననిరంతరధ్యానా
హ్వనంబులకు విసివియోయన నీవు నీస్వరూపంబునుమాని
రూపాంతరము దాల్చి వారిని గనుమెఱంగి యిందువచ్చితివి.
యోగిబృందము నీమాయలెఱింగి భ్రమరంబులై వెన్నంటి
యిందువచ్చి నీగుట్టు రట్టడి చేయుచున్నవో యన నీకీర్తిని
మధురగీతికలఁబాడుచున్నవి వినుము. ఇవి నిన్ను వదలునట్లు
గానరాదు. అన్నా ! అపూర్వమైన యతిధివి నీవు వచ్చుటకు
సంతసించి యవిగో మయూరంబులు నృత్యరూపంబున నీకు
నాతిశ్యమొనర్చుచున్నవి. అన్నా ! నీరూపలావణ్యంబులను

గోపాంగనలు వాల్గంటులఁ జూచుచున్నపుడు వారికి నపాంగ
వీక్షణ చాతుర్యంబు గల్గదని వారిని బరిహసించుటకొయనఁ
గురంగంబులు ప్రేమార్ద్రకటాక్షవీక్షణంబుల నిన్నెట్లు పరికించు
చున్నవో చూడు. అన్నా ! గోపికాంగనల సంగీతంబులకు
నానందింతువు. వారితోఁబంతగించియోయనఁ బికంబు లెం
తయు మృదుమధురంబుగాఁ బాడుచున్నవి. అతిథులను స్వా
నులు తమకుఁగల యుత్తమార్థంబులతోఁ బూజించుట సహ
జము. వనవాసంబొనర్చుచుండియు నివిసజ్జనసాంప్రదాయంబు
వదలవుగదా. అహూ ! ఇవి యెంతయుఁ గృతార్థులు
సుమా ? అన్నా ! నీపాదస్పర్శజేసి యీ పనభూమియు,
నీకరాదరణంబుఁగాంచి యీలతాకుంజ విటపంబులును, నీవీక్ష
ణభాగ్యంబునకు బాత్రంబులై ఝరీగిరులును మృగపక్షులును
బరమపాపనంబులయ్యెను' అని అన్యోపదేశంబుగా నాత్మపరి
తోషంబును దెలిపెను.

అట్లు రామకృష్ణులు కొండొకతడవు వనవిహారము
సలిపి యొకవృక్షంబు నీడగూర్చుండిరి. గోపబాలకులును
వచ్చిచేరిరి. అటకు సమీపంబునఁ దాళవనంబొకటియుండెను.
అందుండి పండినపండ్లమధురవాసనలు వీచెను. ఆతావికి
నొరూరి 'కృష్ణా! తాటిపండ్లవాసన మూర్ఛిండువా? ఇటకుఁ
జేరువున గొప్పతాటివనముగలదు. అందు తాటిప్రాకులు
మిన్నులు ముట్టుచుఁ గిటగిటనుండు. పండ్లు రాలినేలఁబడిచి
యున్నవి. ఆవనమందు ధేనుకాసురుఁడు గలఁడు. ఆవనమునకుఁ
బోయిసవారి నెందఱి నో యతఁడు చంపెనట. వాఁడుగార్ద
భయాపంబున నుండునట. వానికి వెఱచి యానక నెవ్వరు జన

రట. ఆపండ్లకు నోరూరుచున్నదని శ్రీదామసుబలస్తోత్ర కృష్ణులనువారు పలికిరి.

రామకృష్ణులు వారినివిని 'అట్లయినఁబోవుదము, రమ్ము అని గోపబాలకులఁదోడ్కొని తాళవనముఁ జొచ్చిరి. బల రాముఁడు తాళవృక్షంబు నొకదానిని మొదలుపట్టియూచెను. ఊపువడికి నది పక్కవృక్షంబును దాఁకెను ; దానివడికిఁ బ్రక్కవృక్షంబూగెను. వృక్షంబులు క్రిక్కిరిసియుంట నొం దొండు దాకి వనమెల్లనూచెను. పండ్లు కుప్పలుకుప్పలుగా రాలెను. గోపబాలకులు యధామతిఁ బండ్లనారగింపసాగిరి.

ఆకోలాహలంబునకు ధేనుకాసురుఁడు మహాగ్రహ మొంది పరువెత్తుచువచ్చి వెనుగాళ్లతో రామునిఁ దన్న జూచెను. రాముఁడాకాళ్లనే యొడిసిపట్టి మెత్తి యాగార్ద భంబును దిద్దిరఁద్రిప్పి నేలమోదెను. అది రుధిరంబులు గ్రక్కి చచ్చెను. నాఁడునుత యావనంబెల్లరకుఁ బ్రవేశ యోగ్యమయ్యెను.

కాలియఁడు.

గోపికా గోపకు లాబాలవృద్ధము కృష్ణునిఁ బ్రేమదైవ తముగా భావింప సాగిరి. వారిప్రేమయెట్టిదో యెంతమాత్ర మో పరీక్షించుకుమాహాలము కృష్ణునకు జనించెను.

యమునానదిలో లోతైనమడుగొకటి యుండెను. దాని లో నూటాక్కపడగల నల్లత్రాచుండెను. ఆకొలనిసీరెల్లఁ దత్సర్పవిషమయమై పొగలెగయుచుండెను. అతియగాదు. ఆమ డుగునీటియావిరి పఱచినంతదూరము ప్రాణులేగాక వృక్షాదులు

సహితము జీవింపవయ్యెను. ఇవియెల్ల గోపవృద్ధు లొకనాఁడు కతగాఁజెప్పికొనసాగిరి. ఆకతయెల్లఁ గృష్ణుఁడు వినెను.

ఒకనాఁడు కృష్ణుఁడు యథాపూర్వము గోపబాలకుల తోడ నావులను దరలించి యామడుగువంకకుఁ గొనిపోయెను. వలనో బలరాముఁడు నాటిదినమున నింటనే యుండెను.

ఆవులు మేతకుఁ బటచెను. కాపరు లాటపాటలకు వొడఁగిరి. కొంత తడవుగడచెను. అంత గృష్ణుఁడు వారినివెంట గొని యామడుగునకుఁజనెను. దానిలోనినీరు సర్పవిషాగ్నికీఁ గ్రాగి పొగలెగయుచుండెను. దానిమీఁదుగాఁబటచు పక్షులు తద్విషవాయువునకు సొమ్మసిల్లి పండుటాకులవలె నందు రాలు చుండెను. దానియొడ్డునఁ బెద్దకదంబవృక్షంబొకటి నిలువున నెండి మ్రోడయి తద్విషప్రభావంబును జాటుచున్నదోయనఁ దోఁచెను. అందలిజలంబులు రక్తపీతవర్ణంబులై విషమిశ్రితంబు లగుట తెలిపెను.

కృష్ణుఁడదియెల్లఁ జూచి తోడిబాలకులను దవ్వన నిలిపి యొంటిగాఁబోయి మ్రోడైయున్న యాకదంబవృక్షమునెక్కి యందుండి దభాలున నమ్మకుగులో దుమికెను. ఆపాటునకు నందున్న సర్పము భయచకితమై లేచి పడగలువిచ్చి విషాగ్నులు గురియుచువచ్చి కృష్ణునినొక్కట నూటొక్కతలలతోఁగఱచి వాని నిలువెల్లఁ జూటెను. కృష్ణుఁడు సర్పంబునకుఁజిక్కి కదలకమెదలకుండెను. గోపబాలకు లదిచూచి కృష్ణుఁడు చచ్చెనని భావించి విలపించుచుఁ బెద్దరొదచేసిరి. వారియేడ్పులకు గోవులుగూడ నార్తారావంబులొనర్చెను.

అదేసమయంబున వ్రజావాసమందు దుర్నిమిత్తంబులు
దోచి మహాపదను సూచించెను. నందాదు లానిమిత్తం
బులఁ గాంచి మహాభయాతురులై కృష్ణుఁడెక్కడ ? అని విచా
రింపసాగిరి. అంతలోన బలరాముఁడటకు వచ్చి 'కృష్ణుఁడు
గోవులవెంటఁ బోయె'ననెను. ఆమాటతోడ వారిప్రాణం
బులు నిలువున నెగసినట్లయ్యెను. గోకులంబెల్ల నట్లు భయ
తోకహతమై యిండ్లనక బిడ్డలనక యన్నియు వదలి కృష్ణునివేద
కుచుఁ బఱచెను. బలరాముఁడు వారికైలోలోన నవ్వుచు
మిన్నకుండెను.

గోవులు స్త్రీపురుషులట్లు తరలి జాడలుపట్టి యమునా
నడికిఁబోయి యామడుగుగట్టెక్కి యందు విలపించుచుఁ బడి
యున్న గోపబాలకును మడుగులో సర్పావేష్టితుఁడై నిశ్చలన
స్థితినున్న కృష్ణుని జూచిరి. వారిసంగతి యేమనిచెప్పనగు ?
సృష్టియెల్లనొక్కట నస్తమించినట్లువారికిఁ దోచెను యశోదా
దేవి యామడుగులో దుమికి కృష్ణునిఁ జేరనుంకించెను. గోపిక
లెల్లరు నామెనుజుట్టి ముట్టడించి కదలనీయరైరి. గోపకులు
బడితెలాకో దుముకనుండిరి. వేయేల ? ఎల్లరును మైమఱచి
తమతలంపులేమో తమసేతలేమో యెఱుంగరైరి. అంతలోన
బలరాముఁడటకువచ్చి వారినెల్ల వారించి ధైర్యము పలికెను.

అట్లువచ్చిన వ్రజస్త్రీపురుషుల శ్రద్ధాభక్తులను వారి
తల్లడంబును బరికించి కృష్ణుఁడు తలయూచి మేనుపెంచెను.
సర్పంబు చుట్లువదలి కష్ణునెదుట నిలిచి పడగలెల్ల విచ్చి మహా
భయంకరముగా బుసకొట్టుచు విషాగ్నులుమియుచు వదుపు
నకై మునువెనుకలకు నూఁగుచు నాలుకలల్లార్ప సాగెను.

కృష్ణుడును ముందునకు వెరుకకు వచ్చుచుఁబోవుచు సర్పము
తోడఁ జెల్లాడుచున్నాఁడోయనఁ దోఁచెను. కొంతసేపునకు
సర్పమువడితగ్గెను. కృష్ణుడు తటాలున నెగచి దాని తలలపై
నిలచి నృత్యమాడనారంభించెను. వానిపాదతాడనంబులకుఁ
బడగలువ్రీలి నెత్తురులు గురిసెను. సర్పము సొమ్మసిల్లెను.

సర్పంబుపాటుగాంచి వానిభార్యలు దవ్వునుండి రోద
నంబులొనర్చుచు ‘కృష్ణా ! ఏడేండ్లులేని నీ యీకార్యంబు
మాకు భయంబుఁగొల్పుటంజేసి నీపాదంబుల వ్రాలవెఱుతుము.
నీవేడ ! మాభర్తయేడ ? దోమ మత్తేభంబు నోర్చుటయ్యె.
నీవు మర్త్యమాత్రుండవుగావు. నీచరితలు మహాద్భుతం
బులు. నీ తత్త్వంబు గ్రహింప నల్పమతులకు మాకుఁ
దరముగాదు. నీపాదంబులకు మ్రొక్కితిమి. పతిభిక్ష
వేడితిమి. ఎప్పుడు నీదివ్యపాదంబులు వీనితలమెట్టేనో యప్పుడే
యితడు పరమపావనుఁ డయ్యెను. ఈరూపంబున నీవు
మాపతిని మమ్ముననుగ్రహించిఁవి. మాపాపంబులెల్ల వెడలెను.
దీనరక్షామణీ ! ఈదీనురాండ్ర నాలింపు’ మని మ్రొటలిడిరి.
కృష్ణుడు వారి దీనాలాపంబులకు దయార్ద్రహృదయుఁడై,
కాళియా ! నీగర్వమే నీయీపాటునకుఁ గారణము. ఎవ్వరి
కిని గర్వము తగదు. సంగతి వినుము. తొల్లి యిచ్చట సౌ
భరమహర్షి తపంబాచరించుచుండెను. అప్పుడీమడుగు మహా
మత్స్యంబులతో నిండియుండెను. కొండొకనాఁడు గరుడుఁడు
క్షుధార్తుఁడై యెందు నాహారముగానక యిందువచ్చి యీ
మడుగులో నున్న పెద్దమత్స్యంబును దన్నుకొనిపోయి మెసవి
క్షుధార్తినిఁ బాపికొనెను. ఆమత్స్యంబునకై యందలిచేపలెల్ల

నేడువసాగెను. సౌభరమహర్షి వానిదుఃఖకారణంబువిని 'ఇక మీఁద గరుడుఁ డీమడుగులోని చేపలఁదాఁకెనేని వానితల సహస్రశకంబులగు'నని శపించెను.

'కాళియా ! నీవు కద్రూతనయుఁడవగుటయు, కద్రూ వినతలకు వివాదముకలిగి యశ్వవాలంబును నల్లగాఁజేయుమని కద్రూవు తనబిడ్డలఁగోరుటయు, ఆమెపనుపు మీరుచేయమియు మీతల్లి మిమ్ము శపించుటయు, మీలోనొక్కఁడు తల్లి మది చేయుటయు, ఆకారణంబున వినతకు దాస్యంబువచ్చుటయు, గరుడుఁడుదయించి తల్లి దాస్యంబును బాపుటయు వినియో యుండువు.

గరుడుఁడు తనకు సర్పంబులాహారమగునట్లు తల్లివలన వరంబుఁబడసెను. తల్లిశాపంబునకు వెఱచి సర్పంబులు కొన్ని రమణకద్వీపంబునకు వలసపోయెను. నీవు నందొక్కఁడవైతివి. గరుడుఁడు రమణకద్వీపంబునకు వచ్చి యాహారముఁ గోరెను. ప్రతిశుక్లపాడ్యమినాఁడు మీలోనొక్కని వానికి నాహారార్థ మిచ్చునట్లుగా నేర్పాటుచేసికొని యట్లు గావించుచుండిరి. నీవంతువచ్చెను. నీవు స్వబలగర్వాంధుఁడవై గరుడుని ధిఃకరించితివి. అతఁడు మహాగ్రహమొంది టెక్కలువిసరి నీపైవ్రాల నుండెను. వానిటెక్కలగాలివడః! నీవుదూదివలెనై యెగిరి యీమడుగులోబడితివి. సౌభరమహర్షి శాపంబునకు వెఱచి గరుడుఁడు నిన్ను వెన్నాడఁడయ్యెను. ఆకారణంబున బ్రతికి యిందుండఁగంటివి.

'కాళియా ! యమునాజలంబులు దేవతర్పణయోగ్యంబులు. నీవిషస్పర్శంజేసి యవిదోషదూషితంబులయ్యెను. ఇక

నీవిందుండఁజనడు. భార్యాపుత్రులతోడను బంధుమిత్రాదుల
తోడను నీవు నీతోల్లి తావునకుఁ జనుము. నాయాజ్ఞజేసి
గూ పుని భయంబు నీకుఁ గలుగ'దనెను.

కాళియుఁడు భార్యాపుత్రనిత్రబంధుపరివారంబుగాఁ
గృష్ణుని వలగొని వానియానతిమేరకు రమణకద్వీపంబునకుఁ
బోయెను.

కృష్ణుఁడంతట మడుగునుండి గట్టునకు వచ్చెను. య
శోదానందులును గోపికాగోపకులును వానిని బునర్జీవితునిగా
భావించి కవుంగిటఁగూర్చి యానందాశ్రుజలంబుల వర్షించిరి.

కాళీయమర్దనము విగ్రహగతముగాఁ జిత్రపటగతము
గా నేఁడును గలదు. భగవంతుని నాగకన్యకలు స్తుతించినట్లు
పైనఁజెప్పఁబడెను. అది నైజమును యుక్తియుక్తమును గాదని
ఁదానీంతనులు గొందఱు భావించి యీకతకుఁ జారిత్రకరూ
పంబొసంగుచు వ్రాసిరి. నాగకన్యకలు స్తుతించుటయందు వింత
యేమో యూహింపరాదు. ఉపాధులు బహురూపంబులై
యుండుటయు, ఆయా యుపాధికిఁ దగినట్లుగా నాహారవ్యవహా
రాలుండుటయుఁ గన్నారఁ జూచుచున్నాము. ఉపాధికిఁ
దగినట్లుగా భాషగూడ నుండరాదా? మనుష్యోపాధికిఁగల
యింద్రియంబులు జీవరాశికెల్లఁగలవు. ఇంద్రియంబులు
వానివానివ్యవహారంబులు సాగించుచునే యుండును. అట్లు
సాగనినాఁడు శరీరమే నిలువదు. క్రిమికీటకాదులకు సయితము
వాగింద్రియము గలదుగావున నయ్యది దానివ్యవహారమును
సాగింపక మానదు. ధ్వనియన్ననో యది యుపాధినిబట్టి
పలువిధముల నుండు. సంగీతవాద్యంబుల నానాత్వంబును

బట్టి ధ్వనియు నానాత్వమగుట మెల్లరచు భుజింపఁజేయును. ఒకరాశిజీవిభాష మతియొకరాశిజీవికిఁ దెలియకుండవచ్చు. ఏకరాశిజీవులైన మనుష్యులలోనే ఒకతెగవారిభాష మతియొక తెగవారికిఁ దెలియరాకుండుట స్పష్టము. భగవంతుఁడు సర్వ జ్ఞుఁడు గావున వానికిఁ దెలియని భాషగాని యూహగాని కలుగ నేరదు.

మనుష్యుఁడు తనదృష్టియే తనజ్ఞానమే నిదానంబుగా సృష్టినెల్ల విమర్శించుచున్నాఁడు. మనుష్యజ్ఞానదృష్టు లత్యల్పంబులు నసంపూర్ణంబులునని మొట్టమొదట గ్రహింపవలయును. జ్ఞానదృష్టులు యోగశక్తివలనఁ గొంతకుఁగొంత పెంపొందును. ఆకారణంబుననే యోగులు సామాన్యులకు నందనివిషయంబుల నెఱింగియుఁ జూచియు లోకోపకారార్థము తెలుపుచున్నారు. పక్షిభాష, బల్లిపలుకు మొదలైనవానిని గూర్చిన శాస్త్రంబు లిట్టివేయగు. పక్షికి భాషయున్నప్పుడు సర్పమునకేల భాషయుండరాదు ?

సుఖదుఃఖంబులు జీవరాశికి సహజంబులు. అట్లుగాని నాఁడు కష్టనుజూచి పాముపటవనేల? ఎప్పుడు సుఖదుఃఖములు గలవో యప్పుడే యానందార్తులు వానివెంటనుండు. ఆర్తికలిగి వప్పుడు తన్నివారణప్రయత్నము నెజము. ఆర్తినిబట్టియు మనఃపరిణతిని బట్టియు యత్నరూపంబుండు. బుద్ధి యెంత దుష్టమైనదిగానున్నను, అతీతము సంభవించి నప్పుడది దైవంబును దలంచును. దైవముసర్వాంతర్యామియగుటయే యిందులకుఁ గారణము. విశేషాంశంబులు శాస్తాదుల వలన గ్రహింపనగు.

శ్రీలాభండము

ద వా గ్ని.

అప్పటికి బ్రాహ్మకుంకనుండెను. నాటిదుఃఖోద్వేగంబు
లకుఁ దోడుగా నుదయమునుండి యన్నపానాదులు లేమింజేసి
యెల్లరు స్రుక్కిరి. గోపబాలికాబాలురకును స్త్రీలకును
నడయాడుపాటిచిక్కెను ఆరాత్రి యందే గడప నిశ్చయించిరి.
కొందఱుపోయి సంభారంబులుగొని వచ్చిరి. వంటలు తీతెను.
ఎల్లరు భోజనంబులు గావించిరి. నాటి శ్రమంజేసి తోడ్తోడ్
నిమరపైకొనెను. ఎచ్చటివారచ్చటఁ బరుండి మైమఱచిరి.
గోగణంబునట్లేయాయెను.

అప్పుడు గ్రీష్మర్తువుగావున నెండవేడిమికి వనమెల్లఁ
గ్రాసుచుండెను. అర్ధరాత్రియయ్యెను. కార్చిచ్చు హఠా
త్తుగా రేగెను ; మంటలు మింటికి బ్రాకెను. ఆనెగకు గోవు
లును గోవులును మేల్కొంచిరి. జ్వాలలుచుట్టఁ గ్రమ్మెను ;
తప్పించుకొనుటకు దరిహంకలు గానరావు ; ఏమిచేయుటకుఁ
దోషదయ్యెను. ఆలయపులును బిడ్డలయేడ్పులును మిక్కు
టంబులయ్యెను. ఎల్లరును బ్రాణభీతులై

‘ను అదెవచ్చెక్కడవవహ్ని ధూమకణికిలాభీల దుర్వారమై,
యాదె కప్పెక్క మమునెల్లవారి, నిటమిందేలాగు ? రక్షింపు, నీ
పదపద్మంబులకాని యెండఁబూగమోపద్యాక్ష ! దొక్కణ్ణ ! మ్రొ
క్కద మో రామ ! మహాపరాక్రమదవాగ్నిక వేగ వారింపవే?’

అని కుయ్యడిరి. ఆఱొదకుఁ గృష్ణుఁడు మేల్కొంచి
వారిదురవస్థఁ బరికించి యామంటల మ్రింగినైచెను. క్షణము
లో నగ్నియెల్ల నెచ్చటి దచ్చటనే కూలిచల్లారెను. నాటికి
గండముతప్పి బ్రతికితిమనుచు గోవులాతావువిడిచి యాలమం
దలఁచి నేపనాజేరిరి.

* కష్టుని లీలలెల్లఁ గల్పితంబులనియు, కల్పనయన్ననో
చాతురీరహితమును నీరసమునునై కథావస్థువునందు విశ్వాస
మునకు మాఱుగా నిందానిరసనంబులఁ గలిగించుచున్నదనియుఁ
గల్పనాశక్తికి మేల్బంతులైన నవలలసంగతి యటుండఁగా వాని
లో నధమాధమముగా నెన్నఁబడుదానికిఁ గూడ సంవిధానం
బున భాగవతంబు సాటిరాదనియు, గోరంతయు క్తివిజ్ఞానంబుతో
భాగవతంబును బఠించువారికి భగవద్భక్తికి మాఱుగా భగవద్వి
రక్తియే చేకూరుననియుఁ గేవలయుక్తివాదులు కొందఱు తలం
చుట గలదు.

వారిమాట వారియొడిలోనే పేయుదుము. వారు
తలఁచునట్లుగాఁ గృష్ణలీలలు కల్పితంబులేయైనచో వారుపల్కు
మాట లక్షరాక్షరంబుల సత్యమగు. అతియగాదు. కృతికర్త
యపాత్రుఁడునగు. భాగవతంబును వ్యాసమహర్షి రచించెను.
వ్యాసుఁడెంతటివాఁడో, వానిమేధాశక్తి యెట్టిదో సార్వతాకి
కము. చేతనంబులనోటనేగాక జడంబులచేతఁగూడ నపూర్వం
బులు నమోఘంబులు నైన భావంబులను తాకికపారతాకిక
దృష్టులకు రొట్టికి సమ్మతంబులైనవి పల్కించి శాశ్వతలోక
పూజ్యతఁగాంచిన మహాత్మునకు నొచిత్యజ్ఞానముగాని సంవి
ధాన చాతుర్యముగాని లేదనఁజాలరు. అట్టివాఁ డట్లురచించి
నప్పుడు కృష్ణలీలలు యధార్థములని గ్రహింపవలయునో మఱే
మిగాఁ దలంపవలయునో యూహింపనగు. తీలాకల్పనమే
వ్యాససంకల్పమైనచో తద్విధానము నేటినవలల విధానంబున
కన్న నెన్నోరెట్లు ప్రజ్ఞావిభవపరమాదర్శములై సజీవంబులై
యుండుఁగాని వేఱుగాదు.

వనప్రదేశములందు దవాగ్నులు పుట్టుట సహజము
అకాలవర్షంబులు వచ్చుటయుఁగలదు. నాఁడు దవాగ్ని యట్లు
పుట్టినప్పుడు కృష్ణసంకల్పఫలముగా మేఘంబులు కుంభవృష్టిఁ
గురిసి దానిని చల్లార్చెనని వ్యాసుఁడు రచింపలేఁడా ? అంత
మాత్రము లోకజ్ఞానముగాని సంవిధానశక్తిగాని వానికిఁగలు
గవా? ఎల్లరకుఁ దెలిసినదియు సత్యమనినమ్మఁదగినదియు నైన
యీ సంవిధానంబుండఁగా, దానివంకనేని దృష్టినిడక యా
దవాగ్నిని కృష్ణుఁడు మ్రంగెనని యామహర్షి రచింపనేల ?
అట్లురచించినను లోకము నమ్మదని వానికిఁ దెలియదా ?

ఐంద్రజాలకుని మహిమలట్లు భగవల్లీలలెల్ల మాయా
కల్పితంబులనియు, దాత్కాలికబుద్ధికి నైంద్రజాలకునిమహిమ
లెట్లు సత్యములై తోచునో భగవల్లీలలుగూడ నట్లే తోచు
ననియు, భగవల్లీలలకెల్లఁ దావన్నాత్ర సత్యత్వమునే గ్రహింప
వలయుననియు, ప్రాకృతబుద్ధినిఁ గూఢస్థమఁడూకంబువలెనుండు
దానిని నుత్తమగతిఁ నీడ్చుటకై భగవంతుఁడు లీలలుగావించె
ననియు, ఆలీలలనట్లే వ్యాసమహర్షి రచించెననియు, మఱికొం
దఱు వచింతురు. భగవల్లీలలనుగూర్చిన యీవివరము యుక్తి
యుక్తమేగాక సత్యపూతమునై యున్నది. సృష్టియే మాయా
కార్యమనిరి. మాయ యనఁగా నీశ్వరశక్తియనిరి. మాయ
నధిష్ఠించి యితసృష్టిని గల్పించినవానికి లీలలేమాత్రమగు ?
సృష్టిగూడ నొకగొప్పలీలయే యగుఁగదా ?

ఈలీలలేల ? యని యందురా ? భగవంతునే యడుగ
వలయు. ఊహకు నందినవఱకుఁ గార్యమునుబట్టి కారణంబు

నూహింతురు. ఇది బుద్ధికి నైజము. ఊహలెన్నటికి నూహ
లేయగుఁగాని సత్యములుగావు. సత్యమును బరమేశ్వరుఁడే
యెఱుఁగు.

ప్రలంబాసురుఁడు.

శ్రీష్ణర్జువు వచ్చెను, ఎండవేడిమి మిక్కుటమై లోక
మెల్లఁ దావదాహదీనమైనను బృందావనంబు నిసర్గసౌభాగ్యం
బునఁజేసి ప్రాణికోటికి సుఖావహముగానుండెను. అందలి
సెలయేఱులు బూటటిల్లిపాఱుచుఁ దాపనివారణార్థమోయనఁ
దుంపురులఁ జల్లుటయు సూర్యుఁడు కిరణజాలంబుఁ బఱచి సం
గ్రహించి కొనిపోవునీటి యావిరిని గంధవహుఁడు తెరవాటులు
గొట్టితెచ్చి యవ్వనవిటపిపుటాంతరంబుల దాఁచుటయు జడర
బులుగావున నత్తరపు లాగు వృథనంబును హరింపనేరక బిందు
రూపంబున జాఱవిడుచుటయు నయ్యది పథిక ప్రాణిగతమగుచు
వారివ్యధదీఱుటయు నప్రార్థితంబుగా సంప్రాప్తమైన యా
మహాభాగ్యంబునకై తమకుఁ గల్గిన యానందంబును దెలుపు
చున్నవోయన నందలికోకిలంబులు పంచమస్వగంబున మధు
రంబుగాఁ బాడుటయు, దన్నాద బ్రహ్మానందంబునకు మైమ
ఱచి మయూరంబులు నృత్యంబులను భ్రమరంబులు ఝంకా
రంబులను గావించుటయు నచ్చట గొప్పవితగానుండెను.

బృందావనంబట్లు శీకరశీతలమై మధురరుతంబులచేత
వీనులకు విందును. బూచి యేచి సౌబగారుచున్న లతాగృహం
బులచేతఁ గన్నులకు బండువును జేయుచుండఁగాఁ గొండొక
నాఁడు కృష్ణుఁడు బలరామ గోపబాలకులతోడ నటకుఁ
బోయెను. గోపబాలకులు కొండఱు కెందలిరుటాకు జొంప

ఋలను, గొందఱు మయూరబర్హంబులను, గొందఱు గిరిధాతు
వులను గై సేసికొని నృత్యగానాదులకుఁ దొడంగిరి. అట్లు వారు
కొంతపడి యథామతి విహరించి తత్సమీపంబున మేయుచున్న
యాలమందవంకకుఁ జనిరి. అందున్న గోపాలకబాలకులును
వారితోఁజేరిరి.

ఎల్లరు భాండీరమను వటవృక్షంబునీడఁగూడినతర్వాత
కృష్ణుఁడు వారితో 'మనమెల్లరము రెండుగా నుద్దులు తీటి
దొంగాట యాడుదము. ఓడినవారు గెలిచినవారిని భుజంబుల
నెక్కించుకొని మోయవలయు' ననెను. అందఱు సరియనిరి,
ఒకవంకఁ గృష్ణుఁడు నొకవంక బలరాముడునైరి. శ్రీరామ
వృషభాది గోపబాలకులు బలరామునిపక్షంబునను, భద్ర
సేనాదులు కష్ణుని పక్షంబునను దీటిరి. అత్తఁజీఁ బ్రలంబుఁ
డను నసురుఁడు కంసప్రేరితుఁడై గోపబాలక రూపంబుఁదాల్చి
వచ్చి కృష్ణుని పక్షంబునఁ జేరెను. కృష్ణుని పక్షంబుఁడెను.
ఆటనియమము మేరకు కృష్ణుడు శ్రీరామునిని భద్రసేనుఁడు
వృషభునిఁ బ్రలంబుఁడు బలరాముని మూఁపున నెక్కించికొనిరి.

కృష్ణాదులు గంతవృష్థానముచేరి వారిమూపుననున్న
వారిని దించిరి. ప్రలంబుఁడట్లుచేయక యెల్లదాఁటి బఱఁగిడ
సాగెను. అతఁడు పఱచుకొలఁది వానికి మూఁపుమీదభారము
దుర్భరముకాఁజొచ్చెను. ప్రలంబుఁడది చూచి ప్రచ్ఛన్న
వేషంబునఁ దనకార్యంబును సాధించుట కష్టమని తలంచి నిజ
రూపంబుఁ దాల్చెను. దంషాకరాశంబును దుర్నిరీక్షంబునైన
వక్త్రంబుతో ఘోరాకారంబుతోనున్న యాయసురుని బల
రాముఁడు చూచి వింతపడి క్షణములో సంగతియెల్ల గ్రహించి

దృఢముష్టినలవరించి యొక్కటి వానితలపయి నొడ్డించెను. అతఁకువడికిఁ బ్రలంబుఁడు తలవ్రీలి నెత్తురుగక్కి నేలఁ గూలెను. గోపబాలకులు ప్రలంబుని మాయకు భయంబును వానివధమునకు సంతోషంబును జెందిరి.

ముంజారణ్యము.

కృష్ణాదులవ్విధంబున నాటలఁడవిలియుండగా గోగణంబు మేయుచు వనంబునుండి వనంబునకుదాటి ముంజారణ్యబుఁజొచ్చి యందలిపొదలలోఁజిక్కి వెడలనోపక దాహదీనస్వరంబున నార్వసాగెను. అట గోపబాలకులు వారియాటఁజాలించి చూచుసరికి గోవులు గానరావయ్యెను. వారెంతయు బెగఁదొంది తరలి గోముఖంబులనుండి రాలినతృణశకలంబులఁబట్టి జాడలు తీయుచుఁ జనిచని ముంజారణ్యంబు జేరిరి. కృష్ణుఁడంతట మహాన్నతమైన వృక్షంబెక్కి దవ్వననున్న యాతమగాంచి యెలుగెత్తి పేర్వేట వానిఁబిలిచెను. గోవులును కృష్ణుని కంఠధ్వనిని గుఱుతించి మాఱుపలికెను. గోవులయునికి తెలియవచ్చి నందులకు గోపాలకులెంతయు సంతసమంది యావంకకుఁబడిచిరి.

అంతలోన దావావలంబు పేర్చి మంటనాల్కలుచాచుచు వనమెల్లఁజుట్టెను. ఆయగ్నిఞ్చాలలమధ్యఁ జిక్కి గోవులొక్కపెట్టున నార్వసాగెను. గోపబాలకులు దిక్కుదోఁపక నిలిచిరి. కార్చిచ్చువారినిగూడఁ జుట్టెను. వారు కృష్ణా ! అనుచుఁ గుయ్యిడిరి. కృష్ణుఁడు వృక్షోగ్రమందేయుండి వారియార్తారావంబు లాలకించి 'భయమువలదు ; ఎల్లరుఁగన్నులు మూసికొందు' అనెను. వారట్లే గావించిరి. గోపాలురును గోవులును క్షణములో భాందీరవటముచేరెను.

అంత వారు గన్నులు విచ్చి సంగతిగ్రహించి విస్మితులై
కృష్ణుని గీర్తించిరి. ప్రొద్దుకుంకవచ్చెను. గోగోవులు ప్రేవలై
జేరిరి. నాటికతతో గోపికాగోపకులకుఁ దెల్లవారెను.

వర్షర్తువు.

క్రూరుఁడగురాజువలె గ్రీష్మము మిత్రవ్యూహంబునఁ
గఠోరకరంబులు పఱచి పీల్చి లోకంబునెల్ల సారహీనమొనర్పఁ
గా జీవరాశిపరితాపాన్ని ధూమపటలంబులోయన మింటఁ
గాఱుమబ్బులు గూడెను. ప్రజాంతర్గతరోదనధ్వనులోయన
మేఘాంతరంబుల నుఱుముశబ్దంబులుప్పతిలెను. గుణచ్ఛ
న్నంబైనజీవునిప్రకాశంబుకరణి సూర్యుని తేజంబు తిరోహిత
మయ్యెను. లోకారాధనపరుఁడైన రాజువలె జీమూతంబులు
జీవనంబుల వర్షించి ప్రాణికోటికిఁ దాపశాంతిఁ గూర్చెను.
పుడమి కామ్యార్థివలెఁ దపస్తప్తమై యెట్టకేలకు సిద్ధినొంది
యలరారెను. మునిమాఁపులందు మిడుఁగుఱులు మ్మినుకు
మినుకుమనుచుఁ బాషండమతావృతమైన కలికాలమందు వేద
ప్రచారస్థితిని దోపించెను. ఉఱుములకు మండూకంబు లఱ
చుచు నిత్యకర్మావసానంబున నాచార్యనిగమంబునువిని శిష్యు
లు వేదాధ్యయనంబునకుఁ రొడరువిధంబును దలపించెను.
చిఱుకాల్వలు నీరింకి స్వగతితప్పి పాఱుచు నింద్రియవశుని సం
పదల యనియతగతుల సూచించెను. పచ్చనిపచ్చికలతో
నింద్రగోపంబులతోఁ బుడమి విరాజిల్లుచు ధర్మరాజపరిపాలిత
రాజ్యశోభను దెలిపెను. సస్యంబులు వర్షహతిః వ్రాలుచు
లేచుచుఁ గర్మగతిని జీవరాశికిఁ గలుగుసుఖదుఃఖంబులయు
హగ శోకంబులయు రాకపోకలను సూచించెను. జంతువులు

ఎనవంబందోగి భాగవతులు హరిభజనంబునబడయు సాత్త్విక
శుద్ధిని దెలుపసాగెను. నదులు కల్లోలమాలికాయ తగబులై
చాననాపకంబరాయత యోగిమనోతాల్యంబును బ్రకటించెను.
గిరులు వర్ష భారాఘాతంబులకు వెతనొందక స్థితప్రజ్ఞులు
విషయస్పర్శకు సహించుతత్త్వంబును బోధించెను. దారులు
పచ్చికల గప్పి యామ్నానాహీనంబులైన శ్రుతులగతిని వెల
లించెను. జలదంబులయందు మెలుంగులు నిలువక దాతల
యెడఁ గృతఘ్నులమన స్తత్త్వంబునకు నిదర్శనంబులయ్యెను. గడ్డా
శబ్దగుణకంబైన గగనంబున గుణరహితమైన యింద్రచాపంబు
తోఁచి గుణవ్యతికరలోకంబున గుణహీనపురుషునివర్తనంబును
జూపెను. చంద్రుఁడు నిజచంద్రికాభాసితమేఘంబునఁ గప్పుఁ
బడి జీవుఁడు స్వప్రకాశభాసితంబైన యహంకారంబునఁ బరి
వృతుఁడగుచందంబును గఱపెను. మయూరంబులు జనదా
గమంబునఁ బ్రమదంబునంది ప్రాకృతులకు భాగవతసమాగ
మంబుల సిద్ధించుకల్పిని వెల్లడించెను.

కృష్ణుఁడు తోడిబాలురఁగూడి యవ్వనాంతరవిహారం
బుల వర్షర్తువును హాయిగాఁ బుచ్చెను.

శరదృతువు.

యోగప్రశాంతచిత్తంబులు వాసనలడుల్చి స్వచ్ఛం
బులగు చందంబున మేఘంబులు నీరంబులఁగార్చి నిర్మలంబు
లయ్యెను. విషయస్పర్శంజేసి భ్రష్టంబులైన యోగిజనహృద
యంబులు పునర్యోగాచరణసిద్ధిచేత విశుద్ధంబులగుకరణిఁ గానా
రంబులు వర్షజలంబులఁజేసి మలినవంతంబులైనవి కమలసంసేవ

నంబున నిర్మలదంబులయ్యెను. జ్ఞానులు శిష్యులయధికార
తారతమ్యమునుబట్టి జ్ఞానంబును ప్రదానంబుఁ జేయుటో నిరా
కరించుటో యగునట్లు పర్వతంబులు గొన్నియెడల జలంబులఁ
బ్రవహించుచుఁ గొన్నియెడలఁ వానినిఁ దమచుండే నిల్పికొ
నుచునుండెను. ప్రాకృతులు వారియాయువు క్షణక్షణంబుఁ
దఱుగుచుండుట యెఱుంగనివిధంబునఁ జలచరంబులు తరుపల్వ
లంబుల నీరింకుట నేరవయ్యెను. సంసారికిఁ గ్లేశతాపంబట్లు
వానికి సూర్యతాపంబు వృద్ధియయ్యెను. జ్ఞానికి సహృదయకారం
బట్లు భూభాగంబున బురదయుడిగెను. ఆత్మరతుఁడు మానంబు
నట్లు సముద్రము తూష్ణీభావము వహించెను. యోగులు
తమబుద్ధిచే నిండియనిరొధంబునట్లు కృషీవలులు గట్టులచేత
జలంబుల నిల్పిరి. భగవంతుఁడు భక్తులతాపంబునట్లు చంద్రుఁ
డు శరత్సూర్యతాపతాపంబును జల్లార్చెను. తత్త్వార్థగ్రహ
ణంబున నంతఃకరణంబట్లు తారకాచయంబున నభంబు విరా
జిలెను.

కృష్ణ గానము.

అట్లు బృందావనము శరత్కాలయోగంబున నిర్మల
వారిపూరితంబులైన సరోవరంబులతోఁ గమలామోదలలితం
బులును శీకరశీతలంబులునైన పవనాంకురంబులతోఁ గుసు
మితలతాగృహంబులతో ఫలభారనమ్రశాఖామనోహరద్రు
మంబులతో సొబగారుచుండఁగా, నొకనాఁడు కృష్ణుఁడు వఱు
వాత లేచి తల్లినిమేల్కొలిపి 'అమ్మా ! ఉడుపులును గ్రోవి
యు నిమ్ము. మందవెంటఁబోవుదు' ననెను.

యశోద యశ్లే యని ముద్దుపట్టి నలుకరించి నెమలిపురి

కల్కితురాయి నౌదలఁగూర్చి, పూమాల నటుత వైచ పసపు
వన్నెపట్టుపుట్టంబుఁగట్టి బొట్టుతీర్చి భుజీర్తులుదొడవి యం
దెలుగై సేసి, పసుపువలువను వెన్నుపయి జీగాడనైచి క్రోవి
యిచ్చి పుచ్చెను. కృష్ణుఁడట్లు సమలంకృతుఁడై జగన్మోహన
మూర్తివలెఁ దోఁచెను. కృష్ణుడంతరించి యైదుపేలయేండ్లు
గడచినను నాటివేషంబుననే వానిని నేడును బూజింతురు.

కృష్ణుడంతట గ్రామకంఠంబునకువచ్చి క్రోవించాడెను.
గోపబాలకులు మేల్కొంచి కొమ్ములును బూరుగలును గై
కొని చేరిరి. మందలు తరలెను. గోపబాలకులు పాడుచు
నాడుచు మందలవెంట నంటిరి. గోపబాలికలు ముంగిళ్ళ
నిలిచి కృష్ణుని జగన్మోహనాకారమును గాంచుచుఁ దడేచిత్త
లైరి. యశోదయుఁ దనకూర్మిపుత్రునిఁ గన్నులకఱవ్రతీఱఁ
జూచుచు నానందబాష్పంబుల నించుచు వానియోగక్షేమంబు
లకుఁగా లోలోన సర్వేశ్వరుని బ్రార్థించెను.

మందలు గ్రాసభూమిఁజేరెను. ఆలను మేతకు వదలి
బాలకులు క్రోవులు పాడుచు బూరుగలూడుఁచుఁ దప్పెటలు
వాయించుచు నాటలకుఁ గడంగిరి. కృష్ణుఁడు ప్రతిబాలకుని
తో నాడుచుఁ బాడుచుఁ బ్రేమరసంబు లొలిపించుచు వారి
హృదయంబుల నాకర్షించెను. బాలకులదృష్టి వానియందే
లీనమయ్యెను.

అంతటఁ గృష్ణుఁడు గాత్ర గానంబు నారంభించెను.
ఆగానమాధుర్యంబు వనమెల్లఁ బ్రాఁకెను. లేళ్ళు మేఘమాని
యట్టులెత్తి తన్నయతనొందెను ; పక్షులు సంచారంబులుడిగి

వృక్షగ్రంబులఁజేరెను ; మయూరంబులు నృత్యమాడసాగె
ను ; పన్నగంబులు పడగలెత్తి యట్టె నిలిచెను. ఆలాపగతి
క్రమక్రమంబుగా నొక్కొక్కస్థాయిదాఁటెను. చరాచరం
బులు బ్రహ్మానందరుచిని గుంత చవిగాంచి పరవశత్వమొం
దెను.

కృష్ణుఁడు గాత్రము మాని వేణువు గైకొనెను. ఆ
గానరసము ఊణఊణమధురమధురమై వ్రేపల్లెకుఁ బ్రాకెను.
వ్రేతలు తమతమపనులు మఱచి యెచ్చటివారచ్చట నిశ్చల
వృత్తి నిలిచిరి. వారియుల్లంబులందు నపూర్వము ననిర్వచ
నీయమునైన తాపంబాక్రమించెను ; గోపబాలికలు పర
మానందవివశలై నృత్యంబులు గావించిరి. గోవులుమేఁతచా
లించి కర్ణపుటంబులువిచ్చి యాలింపఁజొచ్చెను ; క్రేపులు
మోరలందలిచన్నుఁగుడువ మఱచెను.

అంతలోన లోకబాంధవుఁడు నభోమధ్యవీధి చాఁటి
వశ్చిమదిశకు వ్రాలెను. భోజనవేళయగుటఁ గృష్ణుఁడు గాన
ము చాలించి యమునాతటంబునకు సహచరులతోడఁ జనెను.

నాటి కృష్ణగానము తాలనుసయితము గఱగించి బృం
దావనమందలి చరాచరప్రాణివర్గంబునకెల్లఁ గర్ణరసాయనం
బును హృదయస్రావియునై సకలేంద్రియవ్యాపారంబుల ను
డిగించి బాహ్యప్రపంచజ్ఞానంబునుభాపి చిత్తంబునంతరాంత
రంబునకు గొనిపోయి బ్రహ్మానందానుభవస్ఫురణంబుఁ జేకూ
ర్చెను. ఆకారణంబునఁ గృష్ణగానంబునుపేరు లోకప్రసిద్ధ
మయ్యెను.

వ్యక్తారాధనము.

వసుంధరాదేవి పచ్చటాకుపట్టుచీరెగట్టి పూబుటాపరి
కిణి ముస్తీబుఁదొడవి యామనిరాకకు నెదురుచూచుచుండెను.
గోవులు తమకులదై వతంబగునింద్రునకు యథాప్రకారము
వార్షికవసంతోత్సవంబును దలపెట్టిరి. వారియుత్సాహంబులఁ
జూచి సంగతియేమని కృష్ణుఁడు గోపవృద్ధుల నడిగెను.

‘కృష్ణా ! ఇంద్రుఁడు మేఘంబులకు నధిదై వతము.
వాని యాజ్ఞను మేఘంబులు వహించును ; వహోదయంబు
న సస్యవృద్ధియగు ; తత్ఫలముగా సకలజీవరాశి జీవించుచున్న
ది ; రాజులకు దేశక్షేమము ప్రధానము. అది గాలవహ్న
యోగంబునుబట్టి యుండు. వహ్నంబులు గురియకున్న దేశ
మెల్ల దుర్భిక్షౌద్యురిష్టంబులపాలగు. ఇంద్రప్రసాదంబుగా
వహ్నంబులుగురియుఁగాన రాజులింద్రునకు వారికృతజ్ఞ
తాభావంబును వహ్నకాలానంతరము వసంతోత్సవరూపంబులఁ
బ్రకటింతురు. దీనినే యింద్రారాధనమందురు. వసంతర్తువు
వచ్చెను. ఉత్సవంబును సంకల్పించితి’ మనిరి.

కృష్ణుఁడు వారిని విని యెలనవ్వుదాల్చి ‘గోవులును
పనపర్వతంబులును మనకు దేవతలగు. ఇంద్రోత్సవంబులు
మనకేల ?’ అని నందునివంక మరలి ‘నాయనా ! గోవులవలన
మనము జీవింతుము. గోధనమే మనకు ధనమగు. ఏవి మన
లను బోషించునో వానిని బూజించుటొప్పు. ఒకనివలన మేలు
పడయుచు వేతొక్కనిఁ గొల్చుట కృతఘ్నతయగు. కృత
ఘ్నులు జన్మజన్మంబులకుఁగూడ శుభంబుఁబడయరు. గోవు

లు మనలను బోషించుచున్నవి. గోవులను వనపర్వతనదీ నదంబులు పోషించుచున్నవి. కావున మనగోవర్గంబునకును దానికి నాశ్రయమైన సకాననగోవర్గవంబునకును బూజలు కావించుదము. కృతఘ్నతామహాపాతకంబునకు గుఱికావలదు.’

‘నాయనా ! జలు కేవలవాచోపచారంబులగునేని ఫలంబు గలుగదు. పూజావ్యాజంబునఁ బండుగలు పత్వంబులు గావించి యాత్మతుష్టిఁ బడయుదురు. ఇవియెల్ల మిథ్యాపూజ లగు. భక్తిప్రేమలను దెలుపుటయే పూజాభావము. భక్తి ప్రేమలు త్యాగరూపంబులు. త్యాగఫలము స్వార్థమెన్నడును గానేరదు ; అది పరార్థమగు. పరార్థమగుటయే పరోపకార మగు. దానినే భూతదయ యనియు వచింతురు.’

‘పూజకుఁ ద్యాగబుద్ధి జీవము గావున మనకలిమినెల్ల దానికై వ్యయింతము. మఱియు నయ్యది మనలనుబోషించు చున్న గోవులకుగానగునేని కృతజ్ఞతాఫలంబుగూడ సిద్ధించు ను. మొట్టమొదట గోవులను బుష్కలగ్రాసప్రదానపూర్వ కంబుగాఁ బూజింతము. మృషాన్నంబుల బీదసాదలకు నిచ్చు దము. ఇదే ప్రత్యక్షదైవారాధనము. ఇట్లు చేయుట యిహ పరంబులకు రెంటికి మేలగు. ఈమార్గమును వదలి పరోక్షం బున కై ప్రాచులాడుట యుట్టికెక్కలేనివారు స్వర్గంబునకై చేతులెత్తుటగు.’ ననెను.

* (1) కృష్ణునియుపదేశమందెంతో భావము గర్భితమై యున్నది. పూజ్యుఁడున్నఁగాని పూజకు నవకాశములేదు. పూజ్యుఁడున్నను వానిరూపము హృదయస్థమైనఁగాని భక్తినిలు

వదు. పూజ్యుఁడు త్తమోత్తముఁడుగా నుండవలయును. అంశంబులను బూజించినచో ఫలముగూడ నంశంబుగానే యుండును.

(2) భగవంతుఁడొక్కఁడే లోకపూజ్యుఁడు. దేవతాంతరములు వాని యంశమాత్రంబులై యల్పఫలప్రదంబులగు. భగవంతునకు వ్యక్తావ్యక్తరూపంబులు రెండునుగలవు. అవ్యక్తరూపంబు సామాన్యులకు గోచరింపదు. కావునఁ బూజార్థము భగవంతుని వ్యక్తరూపంబునే గ్రహింపనగు.

(3) సర్వసృష్టియే వ్యక్తరూపమగు. వ్యక్తావ్యక్తంబులలో దేనినారాధించినను మూలము భగవంతుఁడే గావున భగవదారాధనమేయగు. వ్యక్తరూపమైనసృష్టిని నిరసించి యంశమాత్రంబుల నారాధించుట అల్పఫలసిద్ధియగుటయే గాక భగవన్నిరసనముగూడనగు.

(4) అంతరపూజయనియు బాహ్యపూజయనియుఁ బూజ రెండువిధములు. పూజ్యుని గుణగణంబులను స్మరించుట యాంతరపూజయగు. వానియాజ్ఞలప్రకారము వర్తించుట బాహ్యపూజయగు. భగవంతుని యాజ్ఞలలో 'సత్యంవద, ధర్మంచర' అనువవి యుత్తమోత్తములు. సర్వభూతహితమే ధర్మము.

(5) సృష్టియెల్ల భూతమయముగావున సృష్టియందలి భూతంబులకు హితంబొనర్చుట ధర్మానుష్ఠానమగు. ధర్మానుష్ఠానము వారివారి యోగ్యతానుసారంబుగా నుండవలయును. ఈయోగ్యతనే వర్ణాశ్రమంబులందురు. వర్ణాశ్రమంబులు గుణవృత్తులకుఁ బర్యాయపదములనవచ్చును.

(6) గోవులు తత్త్వజ్ఞానులుగారు. గోరక్షణము వారి వృత్తియగు. గోపూజ వారివృత్తికి ననురూపమగు. గోవులను పరవశతంబులను బూజింపుమని చెప్పినప్పుడు, సృష్టియెల్లఁ జరచరాత్మకముగావునఁ జరంబులకు గోవులును, అచరంబులకు పనపరవశతంబులును బ్రత్యామ్నాయములగు. వాని పూజ సర్వవ్యక్తారాధనమేయగు.

కృష్ణునియుపదేశము దిన్ని భావంబులిమిడియున్నవి. ఇది భగవత్తత్త్వమునేగాక భక్తిలక్షణంబులను, సర్వసులభమైన ధ్యేయాకారంబును, పూజావిధానంబును, స్వధర్మానుష్ఠానంబును, ఆత్మకల్యాణమార్గంబును లోకశ్రేయోభావంబును బోధించుచున్నది. వ్యక్తారాధనమే పరమారాధనమనుటకుఁ గృష్ణుఁడెచ్చట బీజమునాటెను. ఆబీజము గీతాదులందు మొలచి యేఁచి లోకమెల్లఁ బ్రాఁకెను.

ఋష్యాదులు తమయతిథులను గోమాంపభక్షణార్పణ పూర్వకంబుగా సత్కరించుచున్నట్లు రామాయణాదిగ్రంథములందుఁ గలదు. అట్టియాచారము సర్వభూతదయాసూత్రమునకు విరుద్ధమని కృష్ణుని యుపదేశము బోధించునని కొందఱు తలంతురు. ఇది సమంజసమేయగు.

హిందూదేశమునకు వ్యవసాయమే జీవనవృత్తియనియ ఆవృత్తికి గోగణంబాధారమనియు, గోరక్షణంబునఁగాని వృత్తినిలిచి దేశరక్షణము కొనసాగదనియు, గలిప్రవృద్ధింజేసి జనలు గోహింసాపరులై జీవనోపాయంబును గోల్పోయి దుఃఖవశముగానున్నారనియు, అట్టిముప్పును గానున్నదానిని మున్నుగ

నివారించుట మేలని తలంచి గోహంసను నిషేధించుటకై
కృష్ణుడు గోసంరక్షణంబును భోధించెననియు మఱికొందఱు
భావించురు. లోకరక్షకునకు నిది భావ్యమేగదా.

గోపూజ హిందూదేశమందేగాక యీజిప్టుదేశమందుఁ
గూడఁ బూర్వము సదాచారమై యుండెను.

కృష్ణునియుపదేశము అపూర్వంబును బూర్వాచారవిరు
ద్ధంబునై గోవులకు వింతఁగూర్చెను. ఆభావము రుచింపమిం
జేసి వారొండొరుఁ జూడసాగిరి. కృష్ణునియందలి భక్తిపిశ్వా
సంబులు వారిని బదులాడనీయవు. సాంప్రదాయము కార్య
మునకు సమ్మతింపనీయదు. గుసగుసలు పుట్టెను. ఉపాయాం
తరంబులను వెదకిరి. త్రోవగానరాదు. ఎట్టకేలకు నెల్లరుఁ
దలలూచిరి. వ్రజపురంబెల్ల సంభారంబులతో గోవర్ధనగిరికిఁ
దరలెను.

ఇంద్రోత్సవార్థము సేకరించిన పదార్థములతో నానా
విధభక్ష్యభోజ్యంబులు సిద్ధమయ్యెను. బ్రహ్మవాదులు
హోమంబులు గావించిరి. గోవులకు మెత్తనిపచ్చికలు దెచ్చి
మెసవఁబెట్టిరి. శునకాదిజంతువులకును బక్షులకును నాహారంబులొసంగిరి. జనులకెల్లరకుఁ జండాలపతితాదులకు సయితము మృష్టాన్నంబున సంతర్పణంబొనర్చిరి. గోవర్ధనగిరికి బలినర్పించిరి. ఎల్లరు లెస్స భుజించి వస్త్రాభరణములు ధరించి యాలమందలతోడ గిరిప్రదక్షణంబు గావించిరి. ఆపర్వతము మూఁడుదివారాత్రంబులు దీపమయమై విందులతో నుత్సవంబులతో నృత్యగానంబులతోఁ జెలువారెను. పదియేండ్లకుఁబ్రాదు

మాటపూత్రంబున గోకులంబునెల్ల మరలించి నడుపుట వింత
గానుండెను.

ఇంద్రగర్వభంగము.

గోపకులట్లు స్వకులాచారభిన్నమార్గంబును ద్రోశి
తనపూజను నిరసించిరని యింద్రుడు మహాగ్రహాదగ్రు
డై సంవర్తకమేఘంబులఁ జీరి,

“వా॥ పెరుగుల్ నేతులు ద్రావి కొన్నిభువి నాభీరుల్ మదాభీరులై
గిరిసంఘాతకతోర పశ్చదళన క్రిడాసమారంభ దు
ర్భరదంభోలింధరుం బురందరు ననుబాటించి పూజింప క
గ్గిరికిం బూజలుచేసి పోయిరిదెపో కృష్ణుండు ప్రేరేపగాక్ష :”

‘శా॥ ఉద్యోగస్సంపదనమ్మి నందతనయోద్యోగంబునకై వెట్టులై
మద్యోగంబు విసర్జనీయమని రీమర్శ్యుల్ వడికొమారు మీ
విన్నుడల్లులఁ గప్పిగర్జనములకై వేధించి గోవుల్ జనుల్
నద్యోమృత్యువుఁబొందతాల్ గురియుఁడీ శౌర్యంబవార్యంబుగాక
అని శాసించెను. ఊణములోఁ గాఱుమబ్బులుపర్వెనుఁ,
కటికిదీఁకట్లుగప్పెను ; తీఁగెమెఱుగులకుఁ గన్నులు మూత
వడెను ; ఘేళ ఘేళధ్వనులకు భూమి కంపిలెను ; సుడిగాలిరేగి
ధ గాతలంబు నువ్వెత్తుగానూదివై చుటకోయన భోరునవీఁచెను;
వర్షంబు పిడుగులతోడ ధారాపాతంబుగాఁ గురిసెను.

వృక్షంబులు తెగి విసరి దవ్వనఁబడసాగెను ; పక్షులు
పండుటాకులవలె రాలెను ; ఇంకినయేఱు లుబ్బిబూరటిల్లి గట్లు
దాఁటి ధంధనధ్వనులతోఁ బాతెను. మిట్ట పల్లంబు లేకమయ్యె
ను. ప్రవాహవేగంబు కాలూననీయదు ; వాయువేగంబు
నిలువనీయదు; తలఁదాపఁ దావుగల్గదు. గోగోవత్సేంబులయు
గోపికాగోపకులయు రోదనంబులు శ్రవణదుర్భగంబులయ్యెను.

కురమసంతోషము తుణములో మహాదుఃఖముగా మా
టెను. 'అయ్యో ! కృష్ణునివిని చెడితిమని గోపవృద్ధు లాత్మ
నిందఁ గావించుకొనుచు లోలోన నింద్రునకు మ్రొక్కులిడిరి.
బాలికాబాలకులును యువతీయువకులును 'హా ! కృష్ణా !
నీవేగతి' యని కుయ్యిడిరి.

కృష్ణుఁడొంద్రునకై లోలోన నవ్వుచు,
చ॥ కలఁగకుఁడీ వధూజనులు కంపమునొండకుఁడీ ప్రజేశ్వరుల్
తలఁగకుఁడీ కుమారకులు తక్కివారలు తాలవానచే
నలఁగకుఁడీ పశువ్రజము నక్కడనక్కడ నిల్వనీకుఁడీ
మెలఱన మీకునీశ్వరుఁడు మేలొసఁగుం గరుణార్ద్రచితుఁడై ॥'

అని వారికెల్ల నభయంబులు పలికి గోవర్ధనపర్వతంబు
నెత్తి వ్రేలిపయినిలిపి 'ఇదిగో గొడుగు; దీనిక్రిందికి రండ'నెను.
గోపీగోపకులు గోధనంబుతోడ దానిక్రింద నిలిచిరి, శేషుఁడు
గిరినిజుట్టి కట్టగానేర్పడెను. నీరు లోనికిరాఁజాలదయ్యెను.
ఏడహారాత్రంబులు కుంభవర్ష ముగురిసెను. కృష్ణుఁడంత
పర్యంతము నగ్గిరినట్లే యెత్తి యుంచెను.

ఇంద్రుఁడావంతకు నాశ్చర్యమంది విఫలమనోరథుఁడై
దివ్యదృష్టిని సంగతియెల్ల గ్రహించి మోడ్పుగరంబులతోఁ
గృష్ణునొద్దకువచ్చి,

‘శా॥ నీసామర్థ్యమెఱుంగ మేఘములచే నీహావమున్ భీషణో
గ్రాసారంబునముంచితిన్ మఖము నాకై వల్లపుల్ సేయరం
చోసర్వేశ్వర ! భవస్మహత్వమున నాయుద్యోగమిట్లయ్యె, నీ
దాసుఁడనన్నుఁగృతాపరాధుఁగరుణన్ దర్శింపవే ? మాధవా !’

‘మ॥ నినుబ్రహ్మదుఃఖిఁగలేరు, జడతావిష్టుండ లోకత్రయా
వన ! దుర్మానగరిష్టుఁడెన్ విఫలదుర్వైదుర్యభూయిష్టుఁడెన్,

వినయశ్యాగపరిష్కారడ౯ గుజనగర్విశ్రేష్ఠుడ౯, జేవ ! నీ
ఘనలీలానిభవంబు పెంపుఁ దెలియంగా నెవ్వడ౯ సర్వగా ! ॥

అని ప్రార్థించెను. కృష్ణుడు వానింగొంచిఁ అమరేశ్వరా ! గర్వంబెవ్వరికినిఁగాదు. పదవీగర్వంబు బొత్తుగాఁ గూడదు. పాలనాధికారివై యుండియుఁ బదవీగర్వాంధుడ౯ వగుట తగునా ? నీవలన లోకంబునకుఁ ధర్మంబుగలుగునా ? నీగర్వంబును బాపుటకై యిట్లు గావించితిని. పూజలు భక్తి పురస్కరంబులు గావలయు. పూజ్యునిఁబట్టి యట్టిపూజలు గలుగుచుండు. భయంబుననొండె దానమానంబులనొండె గ్రహించు పూజలు నిరర్థకంబులు. నీపరిపాలనంబెల్లఁ బ్రతిఫలా పేక్షితంబని నీసేత తెలుపుచున్నది. నీతలంపు సరిగాదు. నీ యెడభక్తి సోపాధికంబుగావున స్థిరముగాదు.' అని పలికి వానిని వీడ్కొలిపెను.

అంతలోనఁ దెల్లవాఁడెను. పూర్వదిశాంగనామణి నొసఁటఁగూర్చిన కుంకుమాంకమోయన రవిబింబంబుదయించెను. గోపీగోపకులును గోగణంబుతో వెడలిరి. కృష్ణుడంతట నప్పర్వతంబును యథాస్థితినుంచెను. వల్లవులు కృష్ణునెంతయు సంభావించిరి. గోపికలు పూసేసలిడి దీవించిరి. గోపవృద్ధులు తమసంశయబుద్ధికిఁ బ్రాయశ్చిత్తమోయనఁ గృష్ణుని గోపాధిపత్యంబునకు నభిషిక్తుఁగావించి 'మహాత్మా ! నిన్ను మనుష్యమాత్రునిగా భావించితిమి. నీయీకార్యము దేవతలకుఁ గూడ సాధ్యముగాదు. నీవెవ్వండవో యూహింపరాదు. నీవే మాకుదిక్కు ; త్రిశుద్ధి నీకు భక్తిచేయుదు'మనిరి. కృష్ణుడు వారి నెల్ల విని 'గోపకులారా ! నేను మీయనురాగంబునకుఁ

బాత్రుడనేని నన్నిట్లు మీరు ప్రశంసింపరాదు. నాయెడ మీకు మక్కువ నిక్కమేని మీలోనివానినిగా నన్ను గ్రహింపుడు. వేటుతలంప వలదనెను.

భగవంతుడు ప్రేమస్వరూపుడనియు, ప్రేమయెప్పుడును ప్రతిప్రేమను వలచుననియు, అది దానినైజమనియు, భగవంతుడు తదర్థము విశ్వంబును సృష్టించి యందుఁజొచ్చి ప్రాణికోటియనురాగంబునకుఁ బాత్రుడై తద్విధానందంబు ననుభవించుననియు, సర్వభూతములయెడదయతో వర్తించుటగో భగవంతునెడఁ జూపునట్టి ప్రతిప్రేమయనియు, ఈరహస్యంబు నెఱింగి వర్తించుటయే జ్ఞానమనియుఁ గొందఱు వచింతురు. కృష్ణుడు పయినసూచించినకోరిక యీభావంబునేభోధించును,

కృష్ణునివాక్యంబునందు ద్వైతాద్వైతభావంబులు రెండు నిమిదియున్నవి. భేదదృష్టితోఁ జూచినయెడల ఆమాటకు ద్వైతభావము స్ఫురించును. అభేదదృష్టితోఁ జూచినయెడల దానికే అద్వైతభావము స్ఫురించును. ఈభావద్వయము ద్రష్టయొక్క మనఃపరిణతినిబట్టి యుండు. ద్వైతమగునేని భక్తియు అద్వైతమగునేని జ్ఞానమునగు.

నంద ప్రభోధము.

కృష్ణుని చర్యలెల్ల నమానుషికంబులును మహద్భూతంబులు నగుట వానింగూర్చి గోపకులకు వింతవింతభావంబులు గలిగెను. ఒకనాఁడు వారు నందునొద్దకు వచ్చి 'అయ్యా! మీతనయునికార్యంబులు మాయూహకు నందకున్నవి. ఇతఁడు మర్త్యుఁడో ఐంద్రజాలికుఁడో నిశ్చయింపరాదు. కన్నులు

విచ్చనినాఁడే పూతనను హరించెను ; మూఁడునెలలబుడుత
యేడ ? శకటంబును గాలఁదన్ని కూల్చుటేడ ? ఏడాదిప్రా
యంబునఁ దృణావర్తు నవలీలఁ జూపెను ; తోటిసీడ్చి మద్ది
ప్రానులఁ ద్రోసెను ; బకాసురుని బలిగొనెను ; వత్సాసు
రుని వధించెను ! గర్దభాసురునిఁ గాలునకర్పించెను ; కాళియు
ని గర్వమడంచెను ; దవానలంబును మ్రింగెను ; అన్నింటికి
మిన్నయోయన గోనర్ధనగిరిని బూబంతివలె నెత్తెను. ఇంద్రా
క్కటాక్కటియు మనుష్యశక్తికి మించియుండు. ఇదియెల్ల
నిద్రజాలమోయను శంకకలుగు. మమ్ము మేమే నమ్మలే
కున్నాము. ఈమహాత్ముఁడు గ్రామ్యమైన మనకులంబునందు
జన్మించుటేలనో తెలియదు. వీనియెడ మామెల్లరకు నకా
రణమైన ప్రీతిగలదు. ఏలనో యూహింపరాదు.' అని వారి
యంతర్భావంబును దెలిపిరి.

నందుఁడు వారినివిని 'గోపులారా ! ఇట్టిశంకలు మీకు
గలుగుట వింతగాదు. నాపుత్రునకు గర్గమహర్షి నామకర
ణంబును జరుపుట మీరెఱుంగుదురు. నాఁడామహర్షి నా
కూనంగూర్చి కొన్నివచనంబులు పల్కెను. అవి పరమరహ
స్యంబులు. అయినను మీశంకానివారణార్థము చెప్పక తప్పదు.

'ఇతఁడు ప్రతియుగంబున జనించుచుండు. యుగభేదం
బున వీనికి వర్ణ భేదముగలుగు ఇప్పుడు కృష్ణవర్ణుడై ప్రభ
వించెఁ గావున వీనికిఁ గృష్ణుఁడను పేరిడితి. ఈతఁడు వసు
దేవునకుఁ బుత్రుఁ గావున వాసుదేవుఁడనఁబడు. వీనిరూపనామం
బులకు లెక్కయేగలుగదు. గుణగణంబులఁబట్టి కొన్నియుఁ
గర్మంబులఁబట్టి కొన్నియు వీనికి నామంబులు గలవు. ఈతఁడు

గోకులంబునకు మేలుగావించును. వేయేల ? ఇతఁడు నారా
యణసముండు' అని యామహర్ని సూచించె' ననెను. నందుని
ప్రభోధంబునకు గోపకులు కొంతవఱకు శంకలు మానిరి.

గోపికావస్తా పహరణము.

గావకుమారికలు ప్రతివర్షంబు మార్గశీర్షమాసంబున
నీతినియమవ్రతతై యరుణోదయంబునఁ గాళిందీజలంబులాడి
తన్నదీతీరంబున సైకతకాత్యాయనీప్రతిమలు తీర్చి చందన
మాల్యఘావదీపంబుల చేతను వివిధోపహారంబులచేతను ఫల
పల్లవాక్షతతండులంబుల చేతను నద్దేవి నారాధింతురు.

మార్గశీర్షమాసము వచ్చెను. గోపకుమారికలు వఱు
వాత లేచి కాళిందీనదికిఁ బోయి కట్టుపుట్టంబులు డుల్చి గట్టున
నుంచి నీరాడసాగిరి. కృష్ణుఁడు చెలికాండ్రతోడ నటకుఁ
బోయి గట్టుననున్న వారీచీరెలు సంగ్రహించి చేరువనున్న క
దంబవృక్షమెక్కి 'ఇవిగో మ్హాచీరెలు ! ఇటకు వచ్చి కొనిపోం
డ'నెను.

వారొండొరుఁజూచుచు సిగ్గునగొంతుబంటినీటిలో మునిఁ
గిరి. చలి మిక్కుటమయ్యెను. ఎంతసేపువేచినను గృష్ణుని
భావము మరలుసూచనలు గానరాకుండెను. అంతటవారేక
గ్రీవంబున 'కృష్ణా ! రాజపుత్రుండవై జనించితివి ; గోకులం
బునకెల్లఁ బ్రేమమూర్తివైతివి. ఈపని నీకుఁదగునా ? చలి
మితిమీఱెను ; మావలువలిమ్ము. అట్లుసేయవేని నీచెనఁటి
తనంబును తేనికెఱింగింతుము. కృష్ణా ! నీకు దాసురాండ్ర
ము ; నెనరూను'మని మొఱలిడిరి.

కృష్ణుడు వారిని విని 'కుమారికలారా ! మీరు నిక్కముగా నాకు దాసురాండ్రగుదురేని నాపంచినపనిమీరు తలదాల్పవలయు. ఇందువచ్చి మీమీవలువలు గైకొమ్మంటిని. వేఱువిధంబున మీయీప్సితంబులు కొనసాగ' వనెను. గోపకుమారికలామాట విని గత్యంతరముఁ గానకయుఁ జలికి నోర్వ లేకయు గోప్యస్థానంబులఁ గేల్దొయితోఁ గప్పి నీరు వెడలివచ్చిరి. కృష్ణుడు వారిభక్తివిశ్వాసంబులకు మెచ్చి మానుదిగి 'గోపికలారా ! వ్రతపరలకు దేహాభిమానము కూడదు. సర్వాత్మ సమర్పణంబునఁ గాని యీప్సితార్థంబులు సిద్ధింపవు. అభిమానము గోరంతయున్నను భక్తి సర్వాత్మకముగాదు. దేహాభిమానము మిమ్ము వదలదండుం ? అట్లయిన వ్రతపరలు దిసమొలఁ దీర్థమాడరాదు. అట్లు నీరాడుట దేవతాపచారమగు. సర్వాత్మసమర్పణార్థమొండె నపచారదోషపరిహారార్థమొండె మీరు కేల్దొయిని శిరమునఁగూర్చి మ్రొక్కి చ్యుతదోషలై మీవలువలుగైకొను' వనెను. వారు భక్తికళంకంబునకును పపచారదోషంబునకును వెఱచి కేల్దొయి శిరమునఁగూర్చిరి. కృష్ణుడు వారివలువలిచ్చెను.

ఈగోపికావస్త్రాపహరణము కృష్ణునెడ జారచోరభ్రాంతులను గలిగించుచున్నది. జారచోరక్రియలు రహస్యకార్యములగునేగాని యెల్లరుఁ జూచునట్లుగా మూఢుఁడు సయితమొనర్పఁడు. గోపికలయెడఁ గృష్ణునకు జారభావమున్నచో వారిలోనొకఁడుకతో రహస్యస్థానంబునఁ గూడునుగాని, నూర్లకొలఁదిగోపికలతో నంతబాహుటముగా నొక్కసారిగాఁ గూడఁదలండుఁడు. ఒకచేళ నట్టిపిచ్చితలంపుగల్గినను వారివస్త్రంబును

హరించుటవలన నయ్యది సిద్ధించునా ? కావున వస్త్రాపహరణంబు నూతగాఁగొని కృష్ణునందు జారత్వదోషంబును నిరూపించుట యుక్తియుక్తముగాదు.

కార్యమునుబట్టి కారణంబునూహింతురు. కార్యము స్వార్థమైనచోఁ గారణము స్వార్థభావప్రేరితమగుట స్పష్టము. జారత్వమునకుఁ గామము కారణమగు. కృష్ణుఁడప్పుడు గోపికలతో సంభోగింపకున్నను ద్వైతప్రపంచమైనయిచ్చ వాని స్వార్థకార్యమునకుఁ బ్రేరేపించియుండరాదాయనసర్పను. కృష్ణుఁడప్పుడు పదియేండ్లవాఁడు. ఆవ్రాతంబునఁ బురుషునకుఁ గామమే యంకురింపఁజాలదు. కామాదులు కాలబద్ధములు. కావునఁ గృష్ణునికార్యము కామప్రేరితమనుటకే యవకాశము లేదు.

వలువలహరింప నేలయాదురా ? గోపికలకుఁ గృష్ణునెడ నెంతయు భక్తిగలదు. ఆయినను వారిభక్తి యొకను నిరభిమానపూర్వకముగాలేదు. వారిభక్తిని నిరభిమానపూర్వకముగాఁజేసి పరాభక్తిగా మార్చి గోపికాభక్తిని లోకాదర్శముగా నొనర్పవలయునని కృష్ణుని సంకల్పము. భక్తులయెడ భగవదనుగ్రహంబట్టిదిగానుండు. అభిమానంబులలోనెల్ల శరీరాభిమానము దురత్యయము. అందును స్త్రీలకు గోప్యగోపనాభిమానంబత్యధికము. ఉత్కటమైన యీ దురభిమానంబు నున్నూలించి కృష్ణుఁడు వారికిఁ బరమశ్రేయము నొదవించెను.

కృష్ణుఁడు భగవదవతారమని వానిమహిమలే చాటుచున్నవి. భగవంతునివలన సర్వసృష్టియుఁ గలుగుచున్నది. భగ

వంతుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు. వానికిఁ దెలియనివియు దాపకైనవియు
నైన యంగప్రశ్నోగరహస్యములే గలుగవు. కావునఁ గృష్ణుఁ
డు గోప్యదర్శన భయం యట్లుచేసెననరాదు.

ప్రీడాభావంబుండినగాని గోప్యగోపనభావంబు జనింప
దు. గోపబాలికలకు ప్రీడాభావంబావయస్సున నుండనేర
దనియు, ఇదంతయుఁ గల్పితంబనియుఁ గొందఱు వచింతురు.
అవివాహితలైన స్త్రీలు సుమంగళీత్వమునుగోరి కాత్యాయనీ
వ్రతంబాచరింతురు. అవివాహితలన్నప్పుడు పాదు కన్యకలు
గానొండె బుతుమతులుగానొండె గావచ్చును. ఎవరైనను
వారియెడ భర్తగ్రహణభావంబంకురించి యూడవలయును.
పతిభావముతోడ ప్రీడాభావంబును బుట్టును.

కృష్ణునే సతిగాఁగోరి గోపకుమారికలు కాత్యాయనీ
వ్రతంబు నాచరించిరని భాగవతము. ఉత్తముఁడు భర్తయగు
నట్లుకోరుట స్త్రీజనంబునకు నైజము. ఇట్టిభావంబు తాకిక
దృష్టికిఁ దప్పుకానేరదు. భగవంతునికన్న నుత్తముఁడు కలు
గఁడు. భగవంతుని భర్తగా గోపికలు గోరుట తప్పుగాని వింత
గాని కానేరదు. సంకల్పంబు సిద్ధింపకమానదు. దాసశుభా
శుభఫలంబులకు సంకల్పకులే బాధ్యులగుదురు. ఇందొక
రహస్యము మాత్రము గలదు. స్త్రీలెల్లరును భగవంతునే
భర్తగాఁగోగినను, వారిభావనయెల్ల నేకరూపంబుగా ఏకము
ఖంబుగా నుండనేరదు. గుణతారతమ్యమునుబట్టి భావన
యందుఁగూడఁ దారతమ్యముండును. అట్టి తారతమ్యఫలం
బుగా సంకల్పసిద్ధి యుండు. అది ఏకకాలంబునఁగాని ఏకరూ

పంబునఁ గాని గలుగఁ జాలదు. గోపికలు వారపు రిష్టజన్మంబున భగవంతుని భర్తగాఁగోరి యుందు రేని ఇట్టి కృష్ణమూర్తిని వారుభావించియైన నుండఁబోరు. ప్రకృతజన్మంబున వారు కోరరాదాయనిన, కృష్ణుఁడు వారిచెంతనేయుండెను. వానిం గూర్చి ధ్యానింపనేల ?

ఈయంతఃకరణవృత్తివిశేషంబులనెల్లఁ బరిశీలించినచో గోపికలు కోరినభర్తృత్వము అధ్యాత్మికమగుసేగాని నేమిగాఁ జాలదు. భగవంతునిఁ బతిరూపంబున వలచి సేవించుట స్త్రీలయందేగాదు ; పురుషులందఁ గూడఁ గలదు. అది మధురభక్తిలక్షణముగానున్నది. కాఁబట్టి గోపికలు శుచ్ఛమైన శారీరకభోగంబునుగోరి కృష్ణుని భర్తగావలచుటకాదనియు, జీవాత్మపరమాత్మలకు భక్తిరూపంబునఁ గలుగుసంధానంబు నట్లు వర్ణించిరనియు గ్రహింపనగునని కొందఱు తెలుపుదురు.

దీక్షితులభాగ్యము.

ఒకనాఁడు రామకృష్ణులు గోపబాలురతోడఁ బసువుల వేంటఁజని బృందావనము దాటి వనాంతరముఁ జొచ్చిరి. అచ్చటివృక్షంబులు కమ్రఫలభరితంబులై మనోహరంబుగా నుండెను.

ఆవిటపంబులనుఁ గృష్ణుఁడు సహచరులనుఁ జూపి 'మిత్రులారా ! ఈ చెట్లను జూచితిరా ? ఇవి వర్షాతపంబులను శీతోష్ణంబులను దలయొగ్గి సహించును. ఆశ్రయించినవారికిఁ జల్లని నీడనిచ్చును ; ఆకొన్నవారికిఁ గోరినఫలంబు లొసంగును. జడంబులయ్యు నియ్యవి పరార్థజీవితవిధానంబును లోకంబునకుఁ

జాటుచున్నవి. మఱియు నారలొలిచినను గొమ్మలువిడిచినను
గిమ్మనవు. దేహధారులకు సుఖదుఃఖంబులు సహజంబులని
యు, వానినెల్ల సహించుచుఁ బ్రతిఫలాపేక్షరహితంబుగాఁ
బరోపకారమొనర్చుటయే జన్మసాఫల్యమార్గంబనియు జడంబు
లుగూడ బోధించుచుండఁగా, మూఢులారహస్యంబు గ్రహిం
పక వట్టిక్రతుక్రియలచేతఁ దమకాలంబెల్ల వ్యయించుచున్నా
రని' తత్త్వరహస్యంబును సామాన్యవచనంబులఁ బల్కి, కాళిం
దీజలంబులు గ్రోలి యుపవనంబుల విహరించుచుండెను. కృ
ష్ణుని యంతర్భావమును గోపబాలకులు గ్రహింపఁజాలరైరి.

మధ్యాహ్నమయ్యెను ; భోజనవేళమించెను. కుడుపు
మూటలేలనో నాఁడు సకాలమున రావయ్యెను. గోపబాలకు
లొకలికి స్రుక్తి 'కృష్ణా ! ఏమిచేయుద' మనిరి. కృష్ణుఁడు
చారిత్రుడముఁగాంచి 'మిత్రులారా ! అదిగో యచ్చటఁ గొం
దలు బ్రాహ్మణులు స్వర్గకాములై యజ్ఞంబులాచరించుచు
న్నారు. అటకుఁజని రామకృష్ణులు పంపఁగావచ్చితిమనియు
అన్నంబును దెమ్మనిరనియు మామాటగా వారికిఁ బలుకు'
మనెను.

గోపబాలకుల క్లేషోపాయ యజ్ఞదీక్షనున్న యాబ్రాహ్మ
ణులకుఁ దామువచ్చినయర్థంబుఁ దెలిపిరి. వారువినియు విన
నట్లుండిరి. బాలకులు పెద్దయుండడపు వేచి నిరుత్తురులును
నిరాశలునై మరలివచ్చి సంగతియెల్లఁ గృష్ణునకుఁ దెలిపిరి.
కృష్ణుఁడు వారికి నవ్వి 'కార్యార్థ లాభలోదయము యత్నంబు
నుజ్జగింపరాదు. మిన్నకున్నఁ గార్యము సిద్ధింపదు. ఈసారి

పోయి యాదీక్షితభార్యలకు నామాటచెప్ప' మని మరల వారిని బంపెను.

గోపబాలకులు మరల యజ్ఞ వాటికిఁజని యందొకచోటఁ గూర్చుండియున్న యాదీక్షితభార్యలకు నమస్కరించి తాము వచ్చిన యర్థంబును వారికి విన్నవించిరి. ముసిపత్నులు వారిని విని 'కృష్ణానికతలెన్నో విందుము. ఆమహాత్ముఁడు చేరువకు వచ్చెను. వానిసందర్శనభాగ్యంబు నేటికి సంప్రాప్తమయ్యె' ననుచుఁ దద్దర్శనోత్కంఠలై లేచి రసవత్తరభక్ష్యభోజ్యంబులను శుద్ధపాత్రలసింపి తరలిరి. భర్తలు పోవలదనిరి ; తలిదండ్రులు వారించిరి. ఎవరెన్నిపలికినను వినక నిలుచక వారు యము నాతటోపవనంబునకు వచ్చి, యందున్న నీలమేఘశ్యామకోమ లాంగకుని బీతాంబరధారిని బర్హి బర్హి చూడాలంకృతుని జగన్మోహనాకారుని గాంచి తన్మయలైరి.

కృష్ణుఁడు వారినిఁ జేరఁజేరి 'భాగ్యవతులారా ! మీ నిరుపాధిక ప్రేమకు నెంతయుఁ గృతజ్ఞతాఁబడ్డఁడనైతిని. మీ యిచ్చభక్ష్యభోజ్యంబులఁ బ్రీతితో నారగింతుము. ఆఁకొన్న వారికి నన్నంబిడితిరి. ఈమీభూతదయార్ద్రబుద్ధి మిమ్ముఁ గృతార్థవతులఁ జేసెను. సత్యము భూతదయ ఇవిరెండు నుత్తమోత్తమ ధర్మంబులు. అవిలేనినాఁడు తపోయజ్ఞాదులు వ్యర్థములు. సమబుద్ధి సిద్ధించినఁగాని భూతదయ యుదయింపదు. సమబుద్ధి సంపాదనార్థము తపోయజ్ఞాదులు సాధనమాత్రములగు. అట్లుగాక యజ్ఞాదులు కామ్యార్థమగునేని జన్మపరంపరలు తప్పవు. కళ్యాణులారా ! మీభర్తలయజ్ఞములు

సమాప్తముగానున్నవి. మీరుచెంతలేకున్నచో వారు తమ
యజ్ఞంబులఁ బూర్తిగావింపరు. త్వరగాఁబోనగు' ననెను.

మునిపత్నులు కృష్ణునివిని దీనలై,

‘మ॥ తగుసేమాధవ ! యిట్టివాఁడిపలుకుట ధర్మంబులే మాయెడన్ ?

మగలున్ బిడ్డలు సోదరుల్ జనకులున్ మమ్మున్నివారింప మ

చ్చిగ నీయంఘ్రులఁజేరినార, మటవొఁజేకొందురే వారలా,

పగిదే మొల్లము, కింకరీజనులఁగా భావించిరక్షింపవే ?’

అని విన్నవించిరి. కృష్ణుఁడు వారికెంతయు సంతసించి

‘శుద్ధచిత్తలారా ! మీపతులు మీయెడ నలుకవహింతురను

నెంజలివలదు. నామాట నమ్మి మీరు పోనగు. మీకోరి

నట్లే మిమ్ములను గింకరీజనులుగా గ్రహించితి. సంశయము

వలదు. ఇందేయుఁడి మీరు నాకుభక్తిచేయుట విధిగాదు.

భక్తికి మనస్సంగమంబు ప్రధానముగాని, చక్షురాద్యంగసంగ

మంబుగాని దేశకాలాదులుగాని ప్రధానంబులుగావు. ఎందు

న్నను జిత్తంబు నాయందున్నఁజాలు. మీకోర్కె లచిరంబ

సిద్ధించును. నాలోనైక్యమొందుదు’రని వారిని సమాధాన

పఱచి పంపి వారుతెచ్చిన భక్యభోజ్యంబులను బరమప్రీతి

తో ననుచరులతోడ నారగించెను.

యజ్ఞము ముగిసెను. దీక్షితులు సావధానులై వారి

భార్యలవలనఁ గృష్ణోపదేశంబులు విని యాదలి రహస్యంబును

లోలోనఁ బరామర్శించి ‘కటా ! ఎన్ని శాస్త్రంబులు చదివినను

ఎన్నివ్రతంబు లాచరించినను దత్త్వరహస్యంబు నింతమాత్ర

ము గ్రహింపలేక నిరంతరకర్మలంపటులమై జీవితంబెల్ల రిత్త

పుచ్చితిమి. ఎట్టిచదువులును జదువని యామూఢస్త్రీలకుఁ

గల్గినపాటి చిత్తశుద్ధియుఁ బరమభక్తియు మాకుఁగల్గదాయెను. బాహ్యక్రియాపరులగతి యింతేగదా, చిత్తము కూపస్థమం దూకస్థితిని వదలి విరివించెంది సర్వభూతసమత్వంబును గ్రహించి వర్తించుటదే కళ్యాణం' బని తలచుచు నాత్మాపరాధ ప్రాయశ్చిత్తంబుగా లజ్జాచింతలఁ దలవంచి బాహ్యపూజా డంబరంబులు చాలించి 'మనఃకమలంబులను సమర్పించి కృష్ణ నాత్మగతంబున భజించుచు స్వార్థత్యాగులై వర్తించిరి.

ఈకథయందు వేదాంతసారమెల్ల నిమిడియున్నది. కృష్ణుఁడుపల్కినమాటలొక్కొక్కటియు నొక్కొక్కయుపనిష్పత్తగు. ఆత్మకళ్యాణంబునకు సంతకన్నమించిన యుపదేశంబు గలుగదు.

రాసక్రీడ.

పండువెన్నెలలు పాలవెల్లి దాపినట్లు నభోభాగంబున బలచెను. వనలక్ష్మీ హిమధామునకై సింగారించికొని పుష్పాంజలు లిచ్చెను ; కమ్మనితెమ్మెరలు రవరవవీచెను ; యమునాతరంగంబులు నునుగాడ్పులకుఁ జిటుడోలికలవలెఁ దోచెను.

ఒకనాటిరాత్రి గోపబాలికాబాలకులు వెన్నెటఁగూడిరి. కృష్ణుఁడు వేణుగానంబు నారంభించెను. ఆగానమాధుర్యంబునకు గోపబాలిక లపూర్వానందవశులై యొకరినొకరు ద్రోపాడుచుఁ గృష్ణునిచుట్టుఁ జక్రాకారంబుగాఁదీరిరి.

కృష్ణుఁడు వారిమధ్యవిల్చి యొక్కొక్కరికి నొక్కొక్క కృష్ణుఁడట్లు గాన్పించుచు మృదుమధురకటాక్షవీక్షణంబుల

నొకర్తుకను, లేనవ్వుఁదేటల నొర్తుకను, సరససల్లాపంబుల నొక
తెను నొక్కొక్కరి నొక్కొక్కవిధంబున సంతోష పెట్టుచుఁ దన
ప్రేమాతిశయంబులను వెల్లడించెను.

గోపికాబాలికలకు సర్వేంద్రియవ్యాపారంబులుడిగెను.
వారిచిత్తము నివాతదీపకళికాకృతి నేకాగ్రస్థితిఁదాల్చెను.
వారు బాహ్యప్రపంచంబును మఱచిరి. ఒక్కొక్కరిహృద
యాంతరమందుఁ గృష్ణబింబము ప్రతిఫలించి విస్తరిల్లెను. వా
రెల్లరుఁ దన్నయలైరి. అట్టిస్థితిలోఁ గృష్ణుఁడు వారిమధ్యనుండి
మాయమయ్యెను. కొంతవడికి వారికేజితైకాగ్ర్యము సడ
లెను ; బాహ్యజ్ఞానము తలసూపెను. కృష్ణుఁడు వారిమధ్య
లేడయ్యెను.

కృష్ణుఁడు కానరామికి వారు జింతాక్రాంతలై వనమెల్లఁ
గ్రుమ్మరుచు 'అశ్వత్థమా ! మామనశ్చోరుని నందతనయునిఁ
జూచితివా ? కురువకా ! ఎవనిచిటునగుఁదేటలకు స్త్రీజనము
సొక్కునో యాముద్దుకృష్ణునిఁ గాంచితివా ? తులసీ ! నీవు
సహజమృదుహృదయవు ; ఎల్లరకు శుభంబుఁ గోరుదువు ; నీ
చిత్తంబు నిరంతరము కృష్ణపాదారవిందంబులఁ దగిలియుండు.
గోపాలుఁడు నిన్నుఁగందంబునఁ దాల్చుటచేతనే నీయెడ వాని
ప్రీతియెంతో విశదము. నీప్రియుని నీలమేఘశ్యామమోహ
నాంగుని గంటివా ? ఆహూ ! కృష్ణునకుఁ బ్రియురాలననెడి
గర్వంబు నిన్నుఁ బదులాడనీయదుగాఁబోలు. మాలతీ ! ఎవని
ప్రేమకై మావఱి నీవును బరితపింతువో యామిధ్యామూర్తి
యీవంకఁజనెనా ? వానిస్పర్శగుఱంబు నీకుఁగలిగినట్లు నీతూ

కారమే తెలుపుచున్నదినుమా. పలుకవేల ? మాచకమ్మలు
మర్యాదలెఱుంగరు. చూతమా ! నీవు లోకోపకారార్థము
వెలయుదువు. స్వార్థము నీకుఁగలుగదు. ముద్దుకృష్ణుఁడు
మమ్ముఁ బాసి చనెను. వానికై వెదకివెదకి వేసారితిమి ;
మూర్ఖయయ్యెఁడు. మాప్రియుఁ డెందుచనెనో దారిచూ
పుము. బదులాడవేల ? జాతిమత్సరము నిన్ను వదలదా ?
అనుచుఁ జెట్టుచెట్టును బుట్టపుట్టను బల్కరింపసాగిరి.

గోపికలట్టు లున్నతలవలెనై కృష్ణుని వనమెల్ల వెదకి
వెదకి వేసారి వానిదర్శనాభావంబునకు శోకహతలై వానిచర్య
లనొక్కటిగాఁ దలంచుచు విలపింపసాగిరి.

అంతలోనఁ జంద్రుఁడస్తమించి చీకటిగ్రమ్మెను. ఆ
చీకటిలో నేదిగానవచ్చినను గృష్ణునిగాభావించుచు, ఆమకద
లినను గృష్ణునికాలిచప్పుడుగా నెంచుచు భగ్నమనోరథలగుచు
నానాభావంబులకుఁ జిక్కుచు నెట్టకేలకు ‘హా ! కృష్ణా !
యనుచువారు సొమ్మసిల్లిరి. అంతలోనఁ గృష్ణుఁడు వారియెదుటఁ
దోచెను. ఒకతె వానిని గవుంగలించుకొనెను ; ఒకతె వాని
పాదంబులను సందిటఁగూర్చెను ; ఒకతె వాని చేలాంచనంబు
నీడ్చెను; ఒకతె వానిమోమునందె చూపునిల్చి కదలదయ్యెను;
ఒకతె వానితో నిందాగర్భవచనంబులాడెను. అట్లు వారు
కొంతవడిఁ బరిపరివిధంబులఁ దమతమదీక్షనుండిరి.

కృష్ణుని పునస్సందర్శనంబున గోపికలమనోవ్యధ చల్లా
రెను ; కృతార్థినులమైతిమని భావించిరి. యోగులు తమ
హృదయంబునుబలె ఒకతె తనచేలాంచనంబును బఱచి కృష్ణు

నందుఁ గూర్చుండబెట్టెను. ఒకతె వానియడుగులొత్తెను ; ఒకతె వానికిదామరవీవెన వీచెను. ఒకతె తనయంతస్తాపంబును బట్టఁజాలక 'కృష్ణా ! కొందఱు తమ్మువలచినవారినేవలతురు; ఒలవనివారినిగూడఁ గొందఱు వలచుటగలదు; ఈరెండుతెగలు లోకసహజంబులు. వలచినవారినిగూడ వలవని తెగయొకటి గలదు. ఈవిపరీతమేమి ? అని యడిగెను.

కృష్ణుఁడు నవ్వుదాల్చి 'కల్యాణీ ! వలచినవారిని వలచుట స్వార్థపరత్వమగు. ఇచ్చికొలుపుచ్చికొలు భావంబులందుఁ గలవు. దయాధర్మంబులకు నచ్చటఁ దావులేదు. ఆత్మత్వప్తియే వానికిఁ బ్రధానమైయుండు. రెండవతెగవారిచిత్తవృత్తి తలిదండ్రుల చిత్తవృత్తివలె ఆకారణవాత్సల్యమయమై యుండు. వారు దయాధర్మనిబద్ధులు. నీవుచెప్పిన మూడవతెగ వారిలో నాల్గుశాఖలుగలవు. ఆత్మారాములును ఆకారణంబున ద్వంద్వజ్ఞానశూన్యులైన శాఖమొదటిది. వారికి బాహ్య ప్రపంచజ్ఞానమే గలుగదు. సిద్ధపురుషులయ్యు ద్వంద్వవాసన సుతమాత్రము గల్గినవారు రెండవ శాఖకుఁ జేరుదురు. ప్రపంచంబువలన వారెట్టి ప్రయోజనంబును గోరరు. దానంజేసి వారికి నన్యులతోఁ బనియేగలుగదు. తమ్మువలచుట యెఱింగియు విముఖులై యుండువారు మూడవశాఖకుఁ జేరుదురు. వీరిని మూఢులందురు. ఉపకరించినవారికే యపకరించు తెగ నాల్గవదియగు. వీరిని దుష్టులందురు. వీరిలో నీవేశాఖకు సంబంధింతువని నన్నడుగుదువా ? నేను వీనికెల్ల నవ్వలనుండు. ఎట్లందువా ? వలచినవారిని వలవను ; అట్లనుటవలన నాకు దయాదాక్షిణ్యంబులు లేవని తలంపవలదు. వారిహృదయం

బును మఱిమఱియాకర్షించి వారునిరంతరము నన్నే తలంచు
 నట్లు చేయుటకై వారియెడ నుపేక్షాభావంబును వహించినట్లుం
 దు. అంతియేగాని చేజుగొడు. ఒకసారి నావలపురుచిని గలి
 గించి నేను శన్మోఘగుటవలనఁ బూర్వరుచి వానినూఱకుండ
 నీయదు ; నామెటఁ బఱపించును. నేనట్లుచేయుట వానిమన
 స్తత్వపరీక్ష కేయని గ్రహింపుము. వేయేల ? మీభక్తిని
 ఖరీక్షించుటకుగా నేనట్లు మాయమైతి నేగాని మిమ్మెడఁబాయ
 లేదు. మీమెటనే యుంటిని. మీవిరహగతులఁ జూచుచుంటి;
 మీకై యానందించుచుంటి. ఇంతమాత్రాననే నాకుఁ ప్రే
 మాభావదోషంబును గట్టవలదు. నేను మీకెట్లు ప్రేమ
 మూర్తినగుదునో యట్లేమీరును నాకగుదురు. భాగ్యవతు
 లారా ! నాకై మీరు మీగృహబంధుమిత్రులను మాతాపిత
 లను మఱచితిరి. ఈత్యాగము మహాయోగులకుఁగూడ సా
 ధ్యముగాదు. ఈసిద్ధినిగాంచలేక సాధకులెందఱో మార్గాంతర
 భ్రష్టులైరి. మీనాసంబంధము ఆత్మానుసంధాన సంబంధము
 గాని కాయికచాచికమానసికమాత్ర సంబంధముగాదు. ఇది
 యత్యంత పరిశుద్ధము నిర్దుష్టమునై యున్నది. మీరునామెడఁ
 జూపునట్టి ప్రేమభావమునకును నాకొనర్చు సేవకును, నాకుఁ
 గాఁ గావించినత్యాగంబునకు మేరగలుగదు. సన్నుఁ గృతజ్ఞ
 తాబద్ధునిఁ గావించితిరి. మీఋణంబును వేయియుగంబుల
 కైనను దీర్పఁజాలను. మీభక్తిశ్రద్ధలు నిర్వాజములగుటయే
 యిందులకుఁ గారణము. నాపడినయప్పును మీరుప్రేమ
 బుద్ధిజేసి మన్నించినను నేను మీకు తీఱనిఋణగ్రస్తుండ
 'నైతి' ననెను.

కృష్ణుని వచనామృతంబున గోపికలవిగహతాపమెల్లఁ జల్లారెను. వారు తన్నయలై వాని చుట్టుదీరిరి. కృష్ణుఁడు నిజమాయాప్రభావంబున నెందఱు గోపికలుండిరో యందఱు కృష్ణులుగానై ప్రతిగోపికాపార్శ్వంబున నిలిచెను. అట్లు గావించుటంజేసి ప్రతిగోపికకు నిరుప్రక్కలఁ గృష్ణుఁడుండుట య్యెను. కృష్ణుఁడు తనవాడనుచుఁ బ్రతిగోపిక తలంచెను. అట్లు గోపికలతోఁగూడి కృష్ణుఁడు రాసక్రీడ యొనర్పసాగెను. ఆవిలాసంబును జూచుకుతూహలంబున దేవతలు తమకాంత లతోడవచ్చి నింగినిలిచిరి.

గోపికల యందెలయుఁ గంకణంబులయు ధ్వనులు తాళ మానమయ్యెను. వారు తాళలయంబులకు సరిగా నడుగులిడు చుఁ గేంగేలులఁ ద్రిప్పుచు బొమలాడించుచు నృత్యమాడ సాగిరి. కొందఱకు నెంబరంబులు చెదరెను; కొందఱకు గొప్పముడులువీడెను. అందఱతోడ నందఱుకృష్ణులు చేతులు గలపి నృత్యమాడిరి. ఒకతె తనకృష్ణునితోడ స్వరాలాపంబు గావించెను. అందులకుఁ గృష్ణుఁడానందింపఁగా నయ్యాలా పంబును ధ్రువతాళంబుగాఁ బాడి వాని నానందింపచేజేసెను. ఒకతె యాడిపాడి సొక్కి తనకృష్ణుని భుజంబులపై సోలెను. ఒకతె యామెకృష్ణుని కరతలంబునెత్తి ముద్దాడెను. ఒకతె చెమర్చియున్న నిజగండతలంబును దనకృష్ణుని గండతలం బునఁజేర్చెను. అట్లువారు కొంతవడి నుదాత్తసంభ్రమసముత్సు కత్వంబులతో రాసక్రీడసలుపుచుండఁగా బ్రభాతంబయ్యెను. అంతవారు మహాకష్టముతో నయ్యాట చాలించి యిండ్లకుఁ బోయిరి.

ఈరాసక్రీడను భాగవతంబెంతో రసవత్తరంబుగా నభి
 వర్ణించెను. ఇందు మధురభక్తియొక్క నానావస్థలభివర్ణితం
 బులు. ఈభక్తిని గూర్చిన యింతరసవత్తరవర్ణనంబు, మఱి యే
 గ్రంథంబునను గానరాదు. ఈవర్ణనభాగమందలి ప్రతిపదం
 బునకు నంతగార్హముగలదు. భక్తిపుట్టినదిమొదలు పరిణతి
 నొందువఱకు దానిగతులునవస్థలు నొక్కొక్కయవస్థయందుఁ
 గలుగు సంతోషసంతాపంబులు వాని యవాంతరభేదములు.
 అది పరాభక్తి యైనప్పుడు జీవాత్మపడయు నానందము
 ఇవియెల్ల యథాక్రమంబుగా సమగ్రమమగా నెఱుంగఁ గోరు
 వారికి రాసక్రీడకన్న నుత్తమసామ్యము దొరకదు. భక్తిరసం
 బును జవిచూచినవారికే యీరాసక్రీడాభావము బోధపడును
 గాని యన్యులకు బోధపడదు. భక్తికిదైవతభావము స్వతస్సి
 ధ్ధము. జీవాత్మలు గోపికలగాను బరమాత్మకృష్ణునిగాఁజేసి,
 జీవాత్మ దానిపూర్వసుకృతఫలంబుగా భక్తిరసంబును సుంత
 చవిగాంచి మఱిల విషయవాసనలకుఁ జిక్కి పూర్వానందం
 బును దలంచి తత్ప్రాప్తికిగాఁ బడువరితాపంబును, అదిమరలఁ
 గొంచెము లభించినప్పుడు దానిని వదలక యనుభవించుటకై
 చేయుప్రయత్నంబులును, ఆభక్తి సుస్థిరమైనప్పుడు అనుభవిం
 చు నానందంబును, ఏకారణముచేతనైనను సుతభంగంబుగలిగి
 నప్పుడు కలుగు తల్లడంబు నవస్థాక్రమంబుగా భక్తితత్వంబు
 నభివర్ణించి వ్యాసమహర్షి లోకంబునకు మహిమకారమొన
 ర్చెను. అవియెల్ల నంతఃకరణవృత్తులు. ఈవృత్తులు భక్తు
 వకును గాముకునకును సమానములు. ప్రాప్యము మా
 త్రము భిన్నము. అనందానుభవము విభావానుభావ సాత్విక

వ్యభిచారభావంబుల రూపంబున వ్యక్తమగుచుండు. ఆయా భావంబులు గల్గినప్పుడు అంతఃకరణంబు తదనురూపమైన మార్పులను జెందును. ఆమార్పులెల్ల శరీరమందు వర్ణభేదంబును అంగప్రత్యంగవ్యాపారభేదంబును గలిగించును. ఇవియెల్ల రసప్రకరణమందుఁ జెప్పఁబడియున్నవి. ఇట్టిభావవిలాసప్రదర్శనంబునకు రాసక్రీడాభాగము అపూర్వమైన సినిమాప్రదర్శనమగు.

రాసక్రీడాతత్వరహస్యం బిట్టిదెయుండ దీనికి విపరీతార్థభావంబులను గల్పించిరి. ఈకల్పనకు వారివారిదుచుతే కారణములు. రుచులన్ననో ప్రారబ్ధకర్మవాసనాఫలంబులు. అవి వివిధవర్ణదర్పణంబులవలెఁ బెక్కురంగులు గలిగి ఏకవర్ణమైన బింబంబును స్వవర్ణానురూపంబుగా నాభాసించుచున్నవి. నానాత్వంబునకు మనగుణంబుల యంతరాంతరభేదములే గారణము. ఈరహస్యంబును గ్రహింపనేరక యసలువస్తువునందే నానాత్వంబు నారోపించి యాభ్రాంతితో వర్తింతురు. ఇదే యజ్ఞానము. ఈయజ్ఞానఫలంబుగా లోకకళ్యాణమూర్తియైన కృష్ణుడు ప్రాకృతబుద్ధికి నింద్యుఁ డగుచున్నాఁడు.

ఆనందం బతీంద్రియ విషయము. అది బుద్ధికిని వాక్కునకును కెండింటికి నందదు. అట్టిదానిని సాదృశ్యరూపంబున నేనిఁ బ్రాకృతులకు ఛాయామాత్రముగాఁ జవిజూపవలయునని మహర్షి సంకల్పించెను. ప్రాకృతానందంబులలో రత్యానందము గొప్పదిగా భావింపఁబడును. అది స్త్రీపుంసస్సంయోగంబునఁ గలుగును. దానిని సాదృశ్యముగాఁ జేసి చెప్పినఁ గాని ప్రాకృతలమదికి నింపుగల్గదని జీవాత్మను స్త్రీగాను బరమాత్మను బురుషుఁడుగాను నుపమించి రాసక్రీడావ్యాజంబున

నాత్మైక్యానుసంధానానందంబును మహర్షిచిత్రించెను. అట్టి పరమభావంబునుఁ బ్రాకృతచిత్తవృత్తికి ననురూపంబుగా నిశ్చయించి యసంభావనా విపరీతభావంబులను గృష్ణునకు మూటగట్టుటయ్యెను.

ఎవనిని భగవదవతారంబనియు లోకాదర్శనమూర్తి యనియుఁ గవులు వచించిరో వానినే యానోటనే యాకవులే జారచోరశిఖామణియని వర్ణింతురా? కృష్ణుఁడు నిజముగా జారచోరశిఖామణియైనను బాత్రప్రోషణార్థము నాచితికొఱకు వానికళంకంబులను గప్పిపుత్తురేగాని వెల్లడింపరు అంత మాత్రపు సంవిధానజ్ఞానము అంతగ్రంథమును వ్రాసిన కవి పుంగవునకు గల్గదా? కవులు లోకోద్ధరణార్థము గ్రంథంబుల రచింతురు. ఉన్నతభావప్రచారంబున లోకం బుద్ధృతమగు. అందును భాగవతంబు జీవలోకసమృద్ధివమైన భగవద్భక్తిని బ్రతిపాదించుటకుఁగా రచింపఁబడెను. వ్రాసినదిమహర్షి ; ఉద్దేశ్యము మహోన్మత్తము. కావునఁ బ్రమాదంబునకుగాని, అపమార్గబోధనంబునకుఁగాని యందవకాశమే యుండనేరదు. ఉపక్రమోపసంహారంబులనుబట్టి గ్రంథభావంబును గవితాత్పర్యంబును గ్రహింపవలయును. తోచినట్లు విపరీతార్థములు చేయరాదు.

పరమాత్మ యఖండానందస్వరూపము. ఆపరమాత్మ యుపాధిగతమగుటంజేసి ఖండానందస్వరూపియట్ల గాన్పిందును. ఇదియెల్ల నావరణకార్యము. ఆవరణము భక్తిరససంతౌళితమై పరిశుద్ధమగు. అప్పుడు ఖండమఖండమందు నైక్యమగు. దీనినే బ్రహ్మానందమందురు. ఈమూనందానుభవప్రక్రియను

రతియనిరి. ఇది యొకవిధమైన క్రీడయగు. అందువలన రతి శబ్దంబును క్రీడాపరంబుగాఁ బురాణాదులందుఁ బ్రయోగించిరి. కాలక్రమంబున రతిశబ్దంబునకు లాఠికాచారమునుబట్టి కామ క్రీడయను నర్థము రూఢియయ్యెను.

ఈరాసక్రీడాకాలంబునఁ గృష్ణుఁడు పదియేండ్లవాఁడు. ఆవయస్సున వానికిఁ గామంబంకురించియైన నుండునా ? రాస క్రీడను విష్ణుపురాణంబుగూడ వర్ణించెను. ఆవర్ణంబును బట్టి కృష్ణునెడ ప్రేలుచూపుటకుఁ గూడ నవకాశము గాన్పింపదు. బాల్యమందుగాకున్నను యౌవనమందైనను కృష్ణుఁడు అంకుతనమొనర్చినట్లెచ్చటను గానరాదు. మీఁడు మిక్కిలి కృష్ణుఁడు జితేంద్రియుఁడని భాగవతమే చాటుచున్నది. జితేంద్రియత్వమెక్కడ ? జారత్వమెక్కడ ?

కవులెల్లరుఁ గృష్ణుని తప్పులు గప్పిపుచ్చిరందురా? చాని వైరులట్లు చేయరుగదా ? కృష్ణునివైరులలో శిశుపాలుఁడు ప్రథముఁడు. కృష్ణునెడ లోకద్వేషముఁ గలిగించుటయే యతనివ్రతమయ్యెను. నాఁడు శిశుపాలుఁడు సభాంతరాళంబునఁ దననోటితీటవోవఁ గృష్ణుని నిందించెను. కృష్ణునితప్పులుగా నతఁడు భావించినవానిని గోరంతలు కొండతలుగాఁ జేసి పూసగుచ్చినట్లు ప్రకటించెను. అతఁడు కృష్ణునెడ నన్నో దోషంబు లాకోపించెనుగాని అంకుతనంబును మాటసామెత త్తేనను బల్కలేదు. శిశుపాలుఁడు మఱచెనేమోయందురా? కురురాజులుగూడఁ గృష్ణునిదూషించిరి. వారిలో నొక్కని నోటనైన నట్టినిందరాదు.

అట్లయినఁ గృష్ణుని గోపికాజారుడను బిరుదేలవచ్చె నందురా? రతిశబ్దంబునకువలె జారశబ్దంబునకుగూడ వేఱర్థము కలదు. గోపికాజారుడనఁగా గోపికాహృదయంబులను హరించి నవాడని భావము. మఱియుఁ బరాభక్తిని వర్ణించునప్పుడు జార స్త్రీసునంబును సాదృశ్యముగా గ్రహింతురు. జారస్త్రీ తనగృహఃకృత్యంబుల నొకవంక నేరవేర్చుచునే హృదయాంతరమందు నిరంతరము జారునేస్మరించుచుండు. ఇది జారస్త్రీకినైజము. గోపికాంగనల మనంబులుగూడ భక్తిపారవశ్యంబునఁ జేసికృష్ణు నందులీనములైయుండెను. అదివారికి నైజమయ్యెను. గోపికల హృదయంబులను హరించినందునఁ గృష్ణుని గోపికాజారుడనిరి. జారశబ్దం బీయర్థంబునఁ బ్రయోగింపఁబడెను. దానినట్లే గ్రహింపనగు.

రాసక్రీడకు హస్తీసమను నామాంతరముగలదు. ఆక్రీడను గోపికాగోపకులేగాక రాజులును రాజకన్యలును గలసి యాడినట్లు భారతమందుఁ గలదు. అంతయుగాదు. ఈరాసక్రీడలను కృష్ణుడు ద్వారకలో నెన్నోసార్లు జరిపెను. ఈక్రీడలందు భార్యాభర్తలును బుత్రికాపుత్రులును సోదరీసోదరులును మాతాపితలునుగూడి యాడుదురు. ఇట్టివారుగూడి యాడుక్రీడలందుఁ గామమోహంబులకుఁ దావుండునా? ఈక్రీడ నేడును గొంచెము మార్పుతో నాంగలసంఘమందు జరుగుచున్నది. ఇవి వారికెంతయుఁ బ్రియమైనదిగానున్నది. ఆనందానుభవమే యీక్రీడోద్దేశ్యము.

విశుద్ధమైన యీక్రీడ యెట్లో వామాచారమైన వైష్ణవ మతమందు వైపరీత్యరూపంబును దాల్చి మధుమాంసభోజన

పూర్వక కంచుకోత్సవాది హేయచారంబునకు నాస్పద మయ్యెను. ఈసీచమార్గము తన్మతావలంబకులనేగాక యా క్రీడకు నుండు లక్షణ కృష్ణుని సర్వలోకారాధ్యునిగూడ భ్రష్ట స్థితి నీడ్చిపెంచుచున్నది.

కృష్ణుడు రాసక్రీడలనేగాక జలక్రీడలనుగూడ గోపి కలతోగూడి గావించెను. ప్రతిక్రీడయందు గోపికలెంద టుండిరో యందఱకు నందరుకృష్ణులేర్పడి క్రీడించినట్లు గ్రంథ ముచెప్పుచున్నది. కృష్ణుడు కాముకబుద్ధితో క్రీడించెనను టకు నిందఱుకృష్ణులుండుట యెట్లుపోసగునో యూహింపనగు. ఇదంతయు లీలావిశేషమో గోపికలభావనావిశేషమో కావల యును. పరాభక్తియందు అంతఃకరణము ధ్యేయాకారముదాల్చి నిల్చును. గోపికలు మహాభక్తురాంధ్రు గావున వారికి ధ్యేయా కారమైన కృష్ణుని మొక్కొక్కరి యంతఃకరణమందు బ్రతి ఫలించి నిలిచెను. అట్టి ప్రతిబింబముతో గోపికలు రతినల్ప రన్నప్పుడు అదికాయికమో మానసికమో మానిసికమైనను కామాంకితమో ఆనందఘనమోయూహింపనగు.

కృష్ణుని లీలలెల్ల విన్నంతట బరిక్షిత్తునకుగూడ నిట్టి సందేహమే కలిగి 'మహాత్మా! కృష్ణుడందఱుగోపికలతో నెట్లు రతినల్పెను ? అట్టిశక్తియున్నను గృష్ణుడట్టిది చేయనగునా ? అని యాయనయడిగెను. పరిక్షిత్తు కృష్ణతత్త్వంబును సమగ్రం బుగా గ్రహింపలేదని శుకమహర్షి తలంచి 'రాజా !

ఆ: గోపజనములందు గోపికలందును ।

సకలజంతులందు సంచరించు ।

నామహాత్మునకుఁ బరాంగనలెవ్వరు ?

సర్వమయుడఁ బు సర్వేగాఁక ॥

అని వివరించెను.

కృష్ణుఁ డీ ప్రభోధమును గోపకులకే చేయుటెల ?
అని శంకింపవచ్చును. దేశమందలె జనమల్ల జ్ఞానవర్గమునకో
అజ్ఞానవర్గమునకో చేరును. అందు జ్ఞానవర్గమునకన్న నజ్ఞాన
వర్గము బహుసంఖ్యాకముగా నుండు. ఇది నై సర్గికము. ఆ
జ్ఞానవర్గము నుద్ధరించుటయే దేశోద్ధారకమగు. అజ్ఞానవర్గము
లో గుణతారతమ్యమునుబట్టి యంతరాంతరములు గలవు.
నాటిగోపకులము తనకార్యమునకు సాధనమగునని భగవం
తుఁడు భావించి యాకులములోఁ జేరి మొట్టమొదట గోపకుల
హృదయంబధిష్ఠించి వారివలనఁ దనయవతారకార్యంబుల సా
ధించెను.

బాలికలసంగతియన్ననో, వారు భావిమాతలు. తల్లి
యనఁగా గృహదేవతయగు. ప్రజానుగుణసంపదలెల్లఁ దల్లు
లఁబట్టియుండును. మఱియు బాలికలు కోమలహృదయులు.
వారియందు బీజము సులభముగానాటును. ఆకారణంబున
భక్తిబీజంబును గోపబాలికలయెడలోఁ గృష్ణుఁడు నాఁటెను.
ఆబీజవెట్లు వృద్ధిగాంచినది భాగవతమే తెలుపును.

స్త్రీలు ధర్మప్రవర్తనలగుదురేని వారిమాట కాంతా
సమ్మితమై పురుషులనుగూడ మదలించి వారిని ధర్మోన్ముఖు
లనుగా జేయును. అందులకు మునివత్సులకతయే నిదర్శ
నము. దేశమందలిమార్పు అనఁగా జనులభావమందలి మా
ర్పుగాని వేఱుగాదు. భావగతింబట్టి ధర్మాధర్మంబులు వ్యవహా
రించును. భావపరిణతిని బురుషులయందుఁగంటె స్త్రీలయందు
సులభముగాఁ గలుగును. ఇది నై జము.

కంసనారదులు.

కృష్ణునిచర్యలప్పుడప్పుడే కంసునిచేవిఁ బడుచుండెను. కృష్ణుడే తనకు మృత్యువుగాఁబోలు ననెడి నెంజలి వానిని వెన్నాడసాగెను. ఆకారణంబునఁ గంసుఁడు నిరంతరముఁ గృష్ణునిచింతలోనే మునిగి యుండుటయ్యెను.

ఒకనాఁడు నారదమహర్షి కంసునియొద్దకు వచ్చెను. కంసుఁడు వానికి సముచితసత్కారపూజలొనర్చి 'మహాత్మా! మీరు త్రికాలజ్ఞులరు. మీయెఱుంగనియర్థంబు ముల్లోకంబులఁ గలుగను. కృష్ణుడెవఁడు? వానిచర్యలు పరమాద్భుతంబు లుగా నున్నవి.' అని యడిగెను.

నారదుఁడు వానిని విని 'కంసా! నీయడిగినయర్థంబు పరమరహస్యంబు. అయినను చెప్పెద వినుము. నాఁడు నీ చేతినుండి యెగచి చన్నయాడుపాప యశోదాపుత్రీకయని యెఱుంగుము. వ్రజపురమందు గోపబాలికలతోఁగూడి లీలలుగావించుచున్న కృష్ణుఁడు దేవకియొక్క యష్టమగర్భంబని గ్రహింపుము. దేవకికి నేడవచూలు ప్రావమయ్యెననిరి. అది నిజముగాదు. ఆపిండము రోహిణీగర్భముఁ జొచ్చి బలరాముఁడను పుత్రుఁడుగా జనించెను. వసుదేవుఁడు నీకు నోడి వానితనయునిఁ గృష్ణుని నందునకు నర్పించెను. నీవన్న మహిమలెల్ల నీరామకృష్ణుల కార్యములేగాని యన్యములు గా'వని చెప్పి చనెను.

కంసుని దుర్మంత్రము.

నారదునిమాటతోడఁ గంసుని సందేహంబులెల్లఁ దీజే

నిలువున నగచెను. అతఁడు నెమ్మదివహించి 'రాజేంద్రా ! నీకు నేను విశ్వాసపాత్రమైనందులకు సంతసించు. రాజునకు నెదురాడరాదు ; నీవు పొమ్మన్నఁ బోనివాఁడనుగాదు. స్వబుద్ధిని నమ్మి వర్తింపరాదు. హితాహితంబుల విమర్శింపవలయు. నీతలంపు నీయభిమతంబును గూర్చునని నిశ్చయించితివా ? దైవయోగంబెట్లోగదా ? ఏదియెట్లున్నను రాజాజ్ఞయయ్యెను. ఇదేపోయెద' నని వానిని వీడ్కొనియెను.

అక్రూరపరితాపము.

అక్రూరుఁడు వ్రజపురంబునకుఁ దరలెను. రాజాజ్ఞ వానిని ముందునకు నెట్టును ; తదీయదుర్వ్యాహము వెనుకకు లాగును. అతఁడట్లు డోలాయమానమానసుడై 'కటా ! ఏమిచేయుదు ! ఏమని కృష్ణునకుఁ జెప్పుదు ? వానికిఁ గల్గవచింపఁజాల ; నిజము పల్కుట స్వామిద్రోహమగు. పోకుండిన నురిత్రాడు నాకుఁదప్పదు. అయ్యో ! కంసునకు నేనే యగపడితినా ? కానిమ్ము ; సర్వజ్ఞునకు నాయంతర్భావము పుష్టమనుచు మెలమెల్లగాఁ జనసాగెను. మార్గమధ్యంబున శుభ నిమిత్తంబులు తోఁచెను. అక్రూరుఁ డానిమిత్తములఁ గాంచి;

“మ॥ అలక్రభాజితమై సుధాంకునిభమై హాసప్రభోద్ధావమై,
జలజాక్షంబులు కల్గకుండలవిరాజద్గండమైయున్నయా
జలజాదాతుముఖంబు నూడఁగలుగుకొ సత్యంబువోనాకు నా
వలదిక్కేగుచునున్న వీరసమృగ వ్రాతంబు లీత్రోవలకొ ॥”

అని ధైర్యసాతోషంబులు వహించి సాయంకాలమునకు బృందావనము వారెను. వనాబునుగడి దిగిరాకున్నగోవు

లను జీరుశబ్దంబులును, క్రేపులదలంచి స్రవించుపొడుగుల తోఁ బఱచుచు ధేనువులు గావించు సంభారవంబులును వానికి శుభ్ర స్వనంబు లయ్యెను.

అక్రూరుడు ఘోషముజొచ్చి నందునియింటికే బోయెను. నందుడు వానిని యథోచితమర్యాదల గారవించి 'అక్రూరా! సుఖమా? అయ్యో! క్రూరుడు కంసుడున్నంత కాలము సుఖముండునా? వానికిఁ బాపభీతియింతయుఁ గలుగదు. ఆత్మార్థము వాడు వానిచేయిమలబిడ్డల నామెకట్టదుట గావుగొనెను. ఇంతకన్నఁ గతినుడుండునా?' అని యనెను. అక్రూరుడు వానికిఁ దలయూచి దైవగతి చిత్రమనుచుఁ గొంతవడి వానితోఁబుచ్చి రామకృష్ణుల యొద్దకొఁ దరలి గోదోహనస్థానంగొననున్న వారియడుగుల మ్రోలఁ జాఁగిలఁబడెను.

రామకృష్ణులు వానిని గవుంగిటఁ గ్రుచ్చి యెత్తి గృహం తరంబునకుఁ గొనిపోయి యుత్తమాసనంబునఁ గూర్చుండఁబెట్టి విధివిహితంబుగాఁ బాదప్రక్షాళనాదులు గావించి మార్గాయాసంబుఁ దీగ్చి శసవత్తగంజైన యన్నంబుఁ గుడువఁబెట్టి భోజనానంతరము సుఖోపవిష్టుని గావించిరి. అట్లుకొంతవడి చన్నంత నక్రూరుడు తావచ్చినకార్యంబుఁ దెలిపెను.

కృష్ణుడు చిఱునవ్వు నవ్వి 'ఈమాటఁ బలుక జంకేల? కంసుడు తలంచినట్లే వత్తుము. తానొకటి తలంచిన దైవము వేఱొండుతలంచునందురు. యదువాశఁ గూమకేతువు వ్రాలు తఱియయ్యెను. నాబాధుని తాదుల మనస్తాపంబులు చల్లార నున్నవి.' అనెను.

కంసుని వ్యూహారహస్యంబెట్లొ ట్టణములో గోకులమెల్లఁ
బ్రాఁకెను. గోపకులు క్రోధమూర్ఛితులైరి. కృష్ణునిరక్షిం
చుటో తమప్రాణంబుల నర్పించుటో రెంటునొక్కటగునని పాచు
నిశ్చయించిరి. గోపాంగనలు కంసుని దూఱి తూర్పసఁబో
యించు నక్రూరుని నిందించుచు దుఃఖిసాగరంబున మునిగిరి.
యశోదానందులు కృష్ణునకు నెదురాడలేక లోలోన మ్రగ్గ
సాగిరి.

మధుగప్రయాణము.

అక్రూరునివెంట రామకృష్ణులు మధురకుఁదరలిరి. ఏ
డాదికప్పంబులు నెల్లించునెపంబునఁ గొందఱును ధనుగ్గ్ఱం
బును జూచువేడుకతోఁ గొందఱును గోవులు నాగులు కృష్ణుని
వెంబడించిరి. ప్రొద్దుత్తుంకువేళకు నెల్లరును మధుర బహిః
ద్వారము చేరిరి.

వస్త్రహరణాదులు.

చీకటిపడెను. రామకృష్ణులిరువురు నగరువొచ్చిరి.
చాకలి యొకఁడు తేనివస్త్రంబులు తీసికొనివచ్చువాఁడు వారి
కి నెదురయ్యెను. ఆరజకుని రామకృష్ణులు నిలిపి 'రజకా'
నీమూటలో విలువగలవస్త్రంబులుండు. మాకు చెటియొక
జత యిమ్ము. నీకు మేలగు. మీరాజునకు విందలమై వచ్చి
తిమి. తగువేషంబునఁగాని తేనిని సందర్శింపరాదు. పని
ముగిసినతర్వాత నీయిచ్చునట్టి యుడుపులను నీకుఁజేర్తు' మనిరి.
ఆమాటకుఁ జాకి వెగటును నలుకయును దాల్చి 'ఆలమేపుకా'
నుచు నడవులపాలైయుండు దొరలెప్పుడును విలువనలువలే
ధరింతురుకాఁబోలు. మైమఱచి నీకొలంది మీఱిరి. పసిపంద

లారా ! ఈవలుకు మఱియొకచోట బలుకవలదు. రాజ భటులు విన్నచో మీకుఁ బ్రాణంబులు తక్కువు. ఆవలఁ బొమ్మ' అనిచెప్పెను.

ఆమాటలకుఁ గృష్ణుఁడు కోపపడి వానితలపైనొక్కటి వడించెను. ఆవేటుతోడ వాఁడు ద్రెళ్ళి యసువులు దొరికి గెను. వానిపాటుచూచి తక్కినచాకళ్ళు మూఁపుమీఁది మాటలు పాఱవైచి పఱచిరి. రామకృష్ణు లామాటలలోని మేలివస్త్రాబులు గొన్నధరించి తోడిగోపకులకుఁ గొన్నియిచ్చి తక్కినవి పాఱవైచి యందుండి తరలి సుధాముఁడను పూల వానియింటికిఁ బోయిరి.

సుధాముఁడు పరమభక్తితో వారికిఁమొక్కి యాస నంబులర్పించి పాద్యంబులిచ్చి వివిధకుసుమమాలల వారినలంక రించి 'దేవా ! మీశుభాగమనంబునఁ జేసి మాగృహము పా వనమయ్యెను ; మాకు జన్మసాఫల్యము చేకూఱెను. లోకా భ్యుదయంబునకై యవతరించితిరి. మీమహిమంబును మూఢు లెఱుంగక ప్రమాదపడుదురు. మీకింకరునకు నాజ్ఞ యేమో సెలవీయనగు. మీవలన నాజ్ఞ పుండై వర్తించుటకన్న మించిన వరము ప్రాకృతునకుఁ గలుగదు.' అని మరల సాష్టాంగనమ స్కారమొనర్చెను. రామకృష్ణులందుండి పోవుచుండఁగాఁ గంసుని యంతఃపురదాసి గూనిది యొకతె వారికెదురయ్యెను. ఆయితి లేఁబ్రాయపురాలయ్య దాని యితరావయవంబులు సౌష్ఠవంబులయ్య గూనితనంబునఁజేసి యది వికారముగానుం డెను. కృష్ణుఁడు దానిని గనికరించి పరిహాసంబునకోయన 'సుం

దరి! నీవెవ్వతెవు? నీచేతి పాత్ర గూఢేనూన్నది?' అనెను. ఆకుంజ
తలయెత్తి చూచి కృష్ణుని దివ్యమంగళాకారంబునకు విస్మయ
మంది దృష్టివానియందే నిలిపి 'అయ్యో! నన్ను దీనక్ర
యందురు. రాజుగారికి సుగంధలెపనంబుల సనుకూర్తు. ఇది
నావృత్తి. కొలుపుమేరకు రాజుగారికి వాసనద్రవ్యంబులు
నించిన యీపాత్రను గొనిపోవుచున్నా' ననెను. కృష్ణుడు
దానికినవ్వి 'మాకుగొంచెమిత్తువా?' అనెను. ఆదాసి తో
డ్తోడఁ బాత్రయందలి గంధంబును లుమ్ముల మేననలంది
యట్టిభాగ్యంబు తనకు లభించెనని మేలనో పరమసంతోష
మందెను. కృష్ణుడు దానికి మేలుచేయునాడై 'నలతా!
నీయట్టిచక్కని యింతిగలదా?' యనుచు సద్దానిగడ్డముక్రిందఁ
జేయియుంచి తనకాలితో దానికాలుక్రిక్కిపట్టి సాగదీసెను.
ఆదాసి గూనిపోయి మహాలావణ్యవతియై కృష్ణునిఁ బ్రార్థించి
చనెను.

రామకృష్ణులటు త్రివక్త్రుని వీక్షించి ముఖశాలనరసి
యటకుఁబోయి శాలాంతరమందు నింద్రచాపంబువలె వెలుఁ
గుచున్న యుద్ధండకొదండంబును గాంచిరి. దానిచుట్టు నూర్ల
కొలంది రక్షకులుండిరి. కృష్ణుడు వారిని ద్రోపాడి లోనికిఁ
జని యాచాపంబును వలకేలఁబట్టి యవలీలగా నెత్తి చెఱకు
దండంబును గజరాజువలె రెండుగాఁ ద్రుంచివైచెను. అధను
ర్భంగధ్వని యశాలాశనిపాతధ్వనివలెఁ బురమెల్లఁబఱచి కంసు
నకుఁ తత్తరపాటొదవించెను. చాపరక్షకులు కోపవివశులై
పట్టుడుకొట్టుడనుచు రామకృష్ణులను ముట్టడించిరి. వారిదుర
హంసాగ్రహమున రామకృష్ణులు కన్నులెఱ్ఱచేసి కొదండతుండం

బులఁ జెటియొకటి చేబట్టి తమ్ముమూగియున్నవారినిఁ బడఁ గొట్టిరి. అంతలోన మఱికొండలు కంసునిపంపున వచ్చిరి. వారిగతియు నట్లేయయ్యెను. ధనుర్భంగవిషయము ఊణము లో నగరమెల్ల వ్యాపించెను.

అంత రామకృష్ణులు ముఖశాలనుండి తన్ముఖద్వారంబున వెలువడి నగరంబును జూచువేడుకతోఁ జనిరి. వారిరాజగాంభీర్యంబును రూపరేఖావిలాసంబులును బ్రజాదృష్టి నాకర్షించెను. జనులు వారినిజూచి దేవతలోయని భావించిరి. రామకృష్ణులు కొంతవడి నగరసౌభాగ్యంబును విలోకించి విడిదికిఁబోయిరి.

ధనుర్మఖము.

ఈసంగతులెల్లఁ గంసునకు నప్పుడప్పుడే శ్రుతిపథమగు చుండెను. అతఁడు ధనుర్మఖరచనా నాయకునిరావించి 'తేవు రామకృష్ణులు ముఖశాలకు వత్తురు. వారు ముఖద్వారము త్రొక్కుటే తడవుగాఁ గువలయాపీడగజంబును వారిపయిఁ బురికొల్పుము. ఆగండము వారికిఁదప్పినేనిఁ జాణూరముష్టి కులను వారితోఁ గలుపుము. రామకృష్ణులు తప్పక నుగ్గు నూచమగుదురు. అంతతో యాగసమాప్తియగు.' నని కట్టడి గావించి యెప్పుడెప్పుడు తెల్లవాఱునా యని యుండెను.

కంసునకు నిదురరాదయ్యెను ; భయంబు వానిని వెన్నాడసాగెను ; మరణసూచకంబులు గాన్పింపఁజొచ్చెను. అద్దమును జూచెను ; మొండియపుప్రతిబింబము మాత్రమేఁ గాన్పించెను ; దీపంబులు రెండురెండుగాఁ దోఁచెను ; నీడను జూచుకొనెను ; ఒడలెల్లఁ గ్రంతలుగానుండెను. చెవులు

మూసికొనెను ; కర్ణాంతరప్రాణనాదము వినరాదయ్యెను. అ
లసిసొలసి యతఁడెంచుక కనుగూర్కినంత శవంబును గవుంగ
లించికొనినట్లు, గాడిదపై నెక్కి విహరించినట్లు, విషముద్రావి
నట్లు, నూనెనొడలెల్లఁ బూసినట్లు, దిసమొలనున్నట్లు స్వప్నం
బులాయెను.

ఫాల్గుణ శుద్ధ చతుర్దశి యరుణోదయముతోడ భేరి
మ్రోగెను. వందిమాగధులు జోహారువులు పాడిరి. లోక
బాంధవుఁడు ప్రాచీముఖమండలంబునఁదోచెను. సానుంత
రాజులు మంత్రిపరివారంబులతోడ యథోచితస్థానంబుల ముఖ
శాల నలంకరించిరి. పౌరముఖ్యులు నియతస్థానంబులఁ గై
కొనిరి. కంసుఁడు మహాన్నతపీఠి నధిస్థించెను. వానిసమీ
పంబునఁ దీర్పరులు దీరిరి. అంతఃపురస్త్రీజనం బొకవంకను
బురస్త్రీబృందంబొకవంకను గూర్చుండిరి. నందునకును గోప
కులకును బ్రత్యేకస్థానంబులు చూపఁబడెను. అక్రూరనసు
దేవులను వారికి నవ్వలఁ గూర్చుండఁబెట్టిరి. ముఖశాల క్రి
క్కిరిసెను. మఖారంభమేట్లొయని యెల్లరు నిరీక్షింపసాగిరి.

రామకృష్ణులు ముఖశాలాద్వారంబునకు వచ్చిరి. రోదసీ
కుహరవిస్ఫోటితంబుగాఁ గునలయాపీడగజంబు స్థింకరించుచుఁ
దొండంబు వీచుచు నడగొండవలె ద్వారమువంకఁబఱచెను.
సంగతియేమో యెవ్వరు నూహింపలేరైరి. ప్రజాదృష్టి యా
వంకనే నిలిచెను. గజంబు రామకృష్ణులపయిఁ గవసి వారిని
దొండంబునంజుట్టి యెత్తెను. కంసునిముఖంబున సంతోష
చ్ఛాయ దొల్కఁడెను. శాలాంతరమందఁ బరహారావంబు

లును జచ్చిరినొచ్చిరను నేడ్పులు నుప్పతిలైనను. రామకృష్ణులెట్లో యేనికతొండంబునుండి తప్పించికొని దుమికిరి. సింధురము క్రోధబంధురమై స్థింకరించుచు రామకృష్ణులకై బిటబిటఁ దిరుగాడసాగెను. కృష్ణుఁడు మెల్లగా దానిని దోకంబట్టి తివిచి వదలెను. అది కొండవలె బోర్లపడి లేచి కృష్ణునెదుర్కొనెను. కృష్ణుఁడు ముష్టిసారించి యెగచి యాకుంభికుంభస్థలంబున ననచెను. దంభోళిహతినిబోని యా వ్రేటునకు నగ్గజంబు తలవ్రీలి గీపెట్టి నెత్తురులు గ్రక్కి నేలఁగూలెను. రంగమెల్ల జయజయధ్వనులతో గొల్లుమనెను. రామకృష్ణులు రంగమధ్యమునకు వచ్చిరి. వారిరూపలావణ్యంబుల నపూర్వతోభావంతంబులైన వానిని జనులు తమిటీఱ చూచుచుఁ బరమానందవశులైరి. కంసుని ముఖము నల్లవాఁతెను.

జాణారముష్టికులు.

రామకృష్ణులట్లు గజరక్తంబుల జొత్తిల్లుచుఁ గొదమసింగంబులవలె నిల్చియుండఁ జాణారముష్టికులను మల్లరు భుజంబులాస్థాలించుచుఁ దొడలు తట్టుచు వారిపయి గవిసిరి. అదిచూచి 'అయ్యో ! అయ్యో ! ఇంతయన్యాయమా ? ధర్మములేదా ? ముక్కుపచ్చలారనిబుడుతలేడ ? భూతంబులబోని యీమల్లులేడ ?' యను రొద పుట్టెను.

వలదువలదనెడి వారణధ్వనులు చెలరేగి చెవులు గీడ్పఱచుచున్నను గృష్ణుఁడవి చెవిసిడక మహాశాంతముతోఁ జాణూరుని ఢీకొనెను. బలరాముఁడు ముష్టికిని దాఁకెను. అట్లు వారు జతలై చేయిచేయి గలిపి నెట్టుచు నీడ్చుచుఁ బొడుచుచుఁ గ్రుమ్మచు ముమ్మరించుచుఁ బోరసాగిరి. ఆపోరు

కొండలకు లేగలకు నట్లుండెను. అయ్యసమానమల్లయుద్ధము
ధర్మబాహ్యమనుచు సభాస్థారులు వగచుచు 'దై వమా' యని
యుండిరి. రామకృష్ణులకై స్త్రీలకంటఁ దడియాటదయ్యెను.

చాణూరునిబలంబు క్రమక్రమంబుగా సన్నగిల్లెను.
కంసుఁడది గ్రహించి రోషకషాయనేత్రుఁడై రోజుచు గొ
ప్పుచు వాద్యంబులు నిలుపనాజ్ఞాపించెను. కృష్ణుఁడు చాణూ
రునిబట్టి యెత్తి రాత్నమువలె గిఱగిఱఁ ద్రిప్పెను. చాణూ
రుఁడు రుధిరంబులు గ్రక్కి యుక్కుఁదక్కి యసువులు దొఱ
గెను. కృష్ణుఁడంతట వానిశవమును విసరివైచెను. బలరా
ముఁడు ముచ్చికునిఁ గాలఁబొడిచి ముద్దచేసి దవ్వుఱిపెను.
రంగస్థలినున్న వస్తాదులు బెగడంది సందుగొందులఁ బఱచిరి.
సభాస్థారులదియెల్లఁ జూచుచుండియుఁ దమ్ము తామే నమ్మరైరి.

రామకృష్ణులంతట గోదాలో నిలిచి నృత్యమాడసాగిరి.
గోపబాలకులును వారిని గూడిరి. అంతలోన సభయెల్లఁదేటి
యధార్థస్థితి గ్రహించి రామకృష్ణులపయి నానందబాష్పంబు
లను వర్షించెను. జయజయ ధ్వనులు సింగిముట్టెను.

కంసవధ.

కంసుఁడు వాంఛాభంగంబునకుఁ గ్రోధమూర్ఛితుఁడై
కన్నుల నిప్పులు రాల్చుచు 'నందుని బంధింపుఁడు ; వసుదేవుని
వధింపుఁడు ; గోపకులఁ గొల్లలాడు'డని మేఘనిర్ఘోషధ్వని
నఱచెను. వానియటపులకుఁ బూరిపుడుకయుగదలదయ్యెను.
అతఁడు మఱిమఱి మండిపడుచుఁ బండ్లుగీఁటెను ; ఉఱిమెను ;
ఉంకించెను ; బెదిరించెను. మునిన నే మాడరై గి. నిజశాస

నోల్లంఘనంబెట్టిదో యెఱుంగని కంసునకు నది విపరీతమయ్యెను. వానినిలువెల్లఁ జెమర్చెను ; ఆపాదమస్తము వానిశరీరంబు వశమొకెను ; నోటఁదడియఁజెను. ఏమగునోయని జనులు తహతహపడసాగిరి. అంతలోనఁ గృష్ణుఁడు డేగవలె తీవ్రస్వ నెగచి కంసునికిరీటంబుఁ దన్ను శిరోజంబులఁబట్టి వానిని దిగిచి పడఁద్రోసి త్రొక్కి చంపి వానియరంబధిష్ఠించెను.

కంసుని చావునకు వానితమ్ములు సుమాలి కంకన్య గ్రోదాదు లెనమండ్రుగురు మహాగ్రహరోదగ్రులై యొక్కుమ్మడిఁ గృష్ణునిపయి నురవడించిరి. వారి నెల్ల బలరాముఁడుక్కడంచెను. గోపబాలకుల జయజయధ్వనులు చెలరేగెను. అదియెల్లఁ గలయోకల్లయో యని సభాస్థారులు తలంచిరి. ఆ రోదకుఁ బుగమెల్ల నెత్తివచ్చెను.

కంసవధావృత్తాంతము వానియంతఃపురమునకుఁ దెలిసెను. వానిభార్యలు గోడుగోడుమనుచు వచ్చి వీరశయ్యా నిద్రితఁడైయున్న పతినిఁ గవుంగలించి విలపింపసాగిరి. అతని తలిదండ్రులయు భార్యపుత్రులయు దుఃఖిరోదనంబులు వినువాఁకి గుండియలు నీరుగావించెను. కృష్ణుని యెదఁగూడ జాలిజనించెను.

ఆరొద సుంత సమసినంతటఁ గంసాదులకుఁ బరలోక క్రియలు యథావిధిజరుపఁ గృష్ణుఁడాజ్ఞాపించెను. పురోహితులువచ్చి యగ్నిరగిల్చి సుగంధద్రవ్యంబులు చల్లి యాజ్యధారతో మంటచేసిరి. రాజబంధువులును మిత్రులును శవంబును బీతాంబులఁగప్పి పుష్పంబులఁగూర్చి శిబికలనుంచిరి.

శవవాహకులు శిబికలను దరలించిరి. వెలిగొడుగుముందు
నడిచెను ; ఇర్వంకలఁ జామరంబులువీచెను ; వివిధ
వాద్యంబులు మ్రోగెను ; నవరత్నదానంబులు గురిసెను.

అట్లు శవంబులను రాజమర్యాదలతో^౪ శ్మశానవాటిఁ
జేర్చి సువర్ణకలశజలంబులఁ దోయమాడించి తెల్లగంధము
ఘాసి తుంగరసమిశ్ర కాలాగురుఘాపంబులొసంగి వెలివలువలు
గప్పి శ్రీగంధశకలరచితచితిపయినుంచి యగ్గిపెట్టిరి. దహన
క్రియలు సమాప్తమయ్యెను.

అంతటఁ గృష్ణుఁడు కంసునితలిదండ్రులయొద్దకుఁబోయి
వారికి నమస్కరించి యోదార్పులు పలికి వచ్చెను.

మాతాపితృసందర్శనము.

అప్పటికిఁ గృష్ణునకుఁ బదురెండేండ్లును బలరామునకుఁ
బదుమూడేండ్లునైనను వారందాక వారితలిదండ్రు లెట్టివారో
యెఱుంగరు. దేవకీవసుదేవులును గంసునకు వెఱచియు బంధ
నాడులఁజేసియుఁ గన్నబిడ్డల ముద్దాడనోచరైరి. రామకృష్ణు
లు చెఱసాలయొద్దకుఁ జని తలిదండ్రులను బంధవిముక్తులఁ
గావించి వారికి సాష్టాంగప్రణామంబు లాచరించి 'తలిదండ్రులు
వారిభావిసుఖంబునకై సంతానంబుఁగోరి వడయుదురు. మమ్మఁ
గన్నారనుటయేగాని మావలనఁ బుత్రపరిష్వంగాదిసుఖంబు
లెట్టివో యెఱుంగరు. మీమన్ననలను మీలాలనంబులను
మేమును నోచమైతిమి. పితేయగాదు. మీబందికి మేము
కారణభూతులమైతిమి. మాయట్టి మందభాగ్యులు గలుగరు.
ఈవ్యసనంబు తలంపునకుఁగూడ నందదు. ఇదంతయు మా

జాత్యగ్యవిశేషముగాని వేటుగాదు. అమ్మా ! నాయనా!
మీనుఃఖికారకులను మమ్ము మన్నింపవేడుదుము. పితృణము
ను, తేండ్రకెనఁ దీర్చరాదు. ఈశరీరంబులు మీసొమ్మని
పునఃపునస్సాష్టాంగంబు లొనర్చిరి. దేవకీవసుదేవులను బుత్ర
వాత్సల్యంబు పైకొనెను. వారు రామకృష్ణుల లేవనెత్తి
యొడిలోఁగూర్చి యానందబాష్పంబులఁ గురిసి తమకష్టంబుల
నెల్ల మఱచి పునర్భవముగాంచినట్లుగా భావించిరి.

మధురరాజ్యపట్టాపేక్షము.

కంసుఁడు రాజ్యాధిపత్యము వహించి విశ్వంఖిలమార్గ
ముఁ ద్రొక్కెను. వాని యనుజీవులకు రాజప్రీతియే పర
మార్థమయ్యెను. రాజ్యమందెల్లెడల నధర్మంబు విచ్ఛలవిడి
విహరించెను. పరిపాలనవిధానము సరిగాదన్నవారికిఁ జావో
చెఱమో రెంటునొకటి తప్పదయ్యెను. అనుచరులదుండగం
బులను తేఁడు మెచ్చుచుగెను. మొఱవినువారు లేరైరి.

లంచంబువీయఁజాలకయు, నక్రమంబుల సహింపలేక
యుఁ బ్రాణమానభయార్తులై వృష్టిదాశార్హభోజాదులెందఱో
దేశాంతరగతులై యిడుమలఁబడుచుండిరి. కృష్ణుడు దూతల
వలన వారినెల్ల రావించి జ్ఞాతిమర్యాదల సత్కరించి వారివారి
తావులందు యథాపూర్వము చేర్చెను. వారెల్లరుఁ గృష్ణు
నకుఁ గృతజ్ఞతాబద్ధులైరి.

కంసునకు సంతానముగలుగదు. రాజ్యంబనాధస్థితి
నుండరాదయ్యెను. అధికారి యెవఁడో యనుతలంపు దేశమెల్ల
వ్యాపించెను. తురాజు హతులో జితులోయైనప్పుడు వారి

రాజ్యంబులను జేతలాక్రమించుటగలదు. కంసునిఁ గృష్ణుఁడు చంపెను. మగధరాజ్యంబునకుఁ గృష్ణుఁడే నేతయగునను భావము విస్తరించెను. గోపకులును మగధరాజ్యాధిపత్యంబు నకు బహువిధంబుల కృష్ణునిఁ బ్రేరేపింపఁజేసిరి. ప్రజాను రాగంబును గృష్ణునివలననే యుండెను. జాలీవగ్గంబుగూడ నట్టిభావంబు ననుమోదించెను. ఒకచెవిలోఁ బేదటికంబు నొకచెవిలో రాజ్యకాంక్షయు నిలుకట్టి కృష్ణునకుఁ బలుకసాగె ను. ప్రజాభావంబును గాలపగిస్థితిని విగిరించి రాజ్యంబు తనకు వలదనియుఁ గృష్ణునకే కట్టనగుననియు నుగ్రసేనుఁడు విస్ఫుల్లముగాఁ జెప్పుచుఁ గృష్ణునొక్కమ్మడి బలవంతపఱచు టయ్యెను. కృష్ణుఁడేరాజని యెల్లరు నిశ్చయించి పట్టాభిషేక మహూత్సవ దర్శనార్థం బువ్విఘ్నంబుచుండిరి.

కృష్ణుఁడు ప్రజాభావంబును గ్రహించి మహాసభఁ గావించెను. సామంతరాజులును బ్రాహ్మణోత్తములును రాజనీతివేత్తలును వ్యవహారజ్ఞులును గూడిరి. జనులు మహాత్ముకులై గుంపులుగుంపులుగాఁ జేరిరి. కృష్ణుడు సభాంతరంబున నిల్చి 'మిత్రులారా! రాజ్యకాంక్షంజేసి నేను కంసుని వధింపలేదు. అట్టిచాంఛ యీషన్మాత్రముగూడ నాకుఁ గలుగదు. కాననమే నారాజ్యము, గోపకులే నాప్రజావర్గము, గోవులే మాధనము. ఇతఃపరంబుగోరను. కంసుఁడు లోకకంటకుఁడయ్యెను. వానిదుర్మార్గమే వానిని హరించెను.' అని నిజభావంబును స్పష్టపఱచి, యుగ్రసేనునివంక మరలి, తాతా! తేఁడు ప్రమత్తుడైన రాజ్యంబు సహింపదు. నీ పుత్రుని వానిదుండగమే హరించెను. నేను నిమిత్తమాత్రం

బైతి. తాతా ! మధురరాజ్యంబు తొలుదొల్త వృష్టిరాజ
న్యూలదై యుండెను. వారికి యయాతిశాపంబున రాజ్యచ్యుతి
గలిగెను. అంతటరాజ్యము వారిస్త్రీసంతాన పరమయ్యెను. ఆ
యింతిని యాదవరాజు పెండ్లాడెను. అయ్యిరువురవంశంబున నీవు
జనించితివి కావున మధురరాజ్యము నీకు వంశానుగతము. నీ
సొమ్మును నీవుగ్రహింపక తప్ప' దనెను. కృష్ణుని ధర్మబుద్ధి
కిని నిస్సంగత్వంబునకు నెల్లరు నాశ్చర్యపరవశులై వానిని
సహస్రముఖంబుల శ్లాఘించిరి. ఉగ్రసేనునకుఁ బట్టముఁ
గట్టిరి.

ఉపనయనసంస్కారము.

రామకృష్ణులు యుక్తవయస్కులైనను వారితలిదండ్రులు
చెఱునుండుటచేతనో మఱియేకారణంబుననో యందాక వారికి
నుపనయనసంస్కారము జరుగకుండెను. వసుదేవుఁడు గర్గాది
భూసుకోత్తములను రావించి నుముహూర్తము నిశ్చయించి
యావిధి నెఱవేర్చి బ్రాహ్మణుల నపరిమితానందంబులచేతనుఁ
బ్రజలనిష్టమృష్టాన్నంబులచేతను సత్కరించి యద్ధులకుఁ గామి
తార్థముఁ లిచ్చెను. రామకృష్ణులు బ్రహ్మచారులైరి.

*ఉపనయనసంస్కారము వైదికంబనియుఁ బౌరాణికం
బనియు రెండువిధంబులు. వైదికంబు బ్రాహ్మణక్షత్రియు
లందు మాత్రమే నేఁడుజరుగుచున్నది. వైశ్యులందుఁ
పౌరాణికంబనుస్థితంబగుచున్నది. శూద్రులకుఁగూడ నొక
విధమైన యుపనయనసంస్కారము గలదుగాని దానినంతగా
నెల్లచోట్ల ననుష్ఠించుట గానరాదు.

జ్ఞానోదయంబునకు నెల్లరు నర్హులగుదురు. జ్ఞానోప
దేశంబునకు యుక్తవయస్సు వచ్చుటయు జ్ఞానోపదేశమగుటయు
నివ్విధి సూచించును.

నందాదుల వీడ్కోలు.

కంసుని దుండగంబుల ఫలంబుగా వివరీతంబులు ధర్మ
విరుద్ధమైనవి మధురరాజ్యమెల్ల నల్లకొనెను. వానినెల్ల దిద్ద
నిచో ధర్మంబు కాలూనుటయుఁ బ్రజలు సుఖముండుటయుఁ
గల్గఁగాఁ గృష్ణుఁడు భావించెను. అపని యత్యవసరమయ్యెను.
దానంజేసి కృష్ణుఁడు నందప్రజంబునకు మెటనే మరలిపోఁ
జాలఁడయ్యెను.

నందాదులు ప్రజపురంబునకుఁ బోవసమకట్టిరి. రామ
కృష్ణులు నందునియొద్దకుఁజని 'నిన్నటివఱకు మాతలిదండ్రు
లెవరో మేమెఱుంగము. నీవే తండ్రిగా యశోదయే తల్లిగా
భావించితిమి. మీరును గన్నవారికన్న మిన్నగా మమ్ముఁ
ప్రేమించి పెంచితిరి. మీరుమమ్ముఁబెంచినప్రేమతో నెవ్వరు
ను వారిబిడ్డలఁబెంచియుండరు. తండ్రి ! మీవాత్సల్యవిశే
షంబున నింతవారమైతిమి. మీఱుకంబు దీర్పరాదు. మీ
రాకకు ప్రజపురి యెదురుచూచున్నది. కార్యంతరంబులు
మమ్మిందుఁ గొన్నాళ్ళు నిలుపుచున్నవి. మీవెంట మేమును
రాజులమిక్కిఁ జింతయయ్యెడు. ఈసంగతి మనవారికిఁ దెలుప
వేడుదుము. ఎందున్నను మాయంతరాత్మ మీయందేయుం
డు' నని వినయవిధేయంబులఁ బల్కి వానిని వస్త్రభరణాదుల
సన్నానించి తరలించెను. నందుఁడును వియోగవిహ్వలుడై
కన్నీరు సంచుచుఁ బ్రయాణోన్ముఖుడయ్యెను.

కృష్ణుడంతట గోపనాయకులకును గోపవృద్ధులకును మ్రొక్కి ధనకనకవస్త్రదుల వారిని సత్కరించి తదీయాశీర్వాదంబులంది వీడ్కొలిపెను. గోపబాలకులు వియోగదుఃఖాశ్రవులు నించుచుఁ గృష్ణుని ముట్టడించిరి. కృష్ణుడు వారి నెల్ల గాఢాలింగనంబుల సత్కరించి 'చెలులారా ! బాల్యంబు నుండి మీతోడిదే లోకంబుగా నుంటిమి. మీప్రేమకు మేరయేలేదు. జీవితంబెల్ల మీతోడనే పుచ్చుపేరాస యెంతో నన్ను బాధించుచున్నది. గార్యాంతరంబులడ్డయ్యెను. మన వియోగంబు తాత్కాలికంబని భావించి దానినెట్లో సహింప గోరుదు. ఒక్కటి మిమ్మువేడెద. మీచిరమిత్రుని ప్రణయంబు వమ్ముగాదని నమ్ముడు. నాతల్లి యశోదాదేవి నన్నెంతప్రేమించునది మీకుఁ గ్రొత్తగాదు. నన్నుగానక నిమిసంబైన నామె నిలువరింపదు. గోపబాలికలు నాయందే మడి నిల్పి మదేకచింతతో నుదురు. వారికి వియోగక్లేశం బని వార్యమయ్యెను. ఎట్లోవారిని సంతసపెట్టి యావ్యధను మఱి పింతురుగాక. నన్ను లాఁతిచోటికి విధిలాగుచున్నది. ఎందున్నను దనయొడిలోనున్నట్లే నన్ను భావింపవలసినదని నాతల్లి కిఁ జెప్పి వాప్రణతులామెకు నర్పింపుడు. కృష్ణుడు చెంతనే యున్నట్లుగాఁ దలంపుమని గోపబాలికలకుఁ దెలిపి వారికి నా మురిపంబులొసంగుఁ' డని యొక్కొక్కరిని మరలఁ గవుంగిటిఁ గ్రుచ్చి యెల్లరఁ దరలించెను.

ఉద్ధవుని గోపికలయొద్దకుఁ గృష్ణుడు పంపుట.

నందాదులుచనిరి. గోపబాలికలకుఁబంపినసందేశము వలన వారికి నూట గల్గునో లేదో యనుతలంపు కృష్ణునడఁ

బాయఁదయ్యెను. భక్తులయెడ భగవంతుని ప్రేమయెట్టిదో
యూహింపనగు.

ఒకనాఁడు కృష్ణుఁడు తనకు మిత్రుఁడును భక్తుఁడునైన
యుద్ధవునిఁ బిలిచి 'మిత్రమా ! గోపికలు నాకు సర్వాత్మ
సమర్పకంబుగా నిరుపాధికభక్తి సేయుదురు. భక్తియన శ్ర
ద్ధాప్రేమలసారంబగుట నీకుఁ గ్రొత్తగాదు. దేనివలననిష్టసిద్ధి
యగునని తలంతురో దానినిఁగోరుట ప్రేమయగు. ప్రేమిం
చినదానిని బడయుటకైన యాతురత శ్రద్ధయగు. గోపికలు
వారిప్రాణంపుఁ బ్రాణంబుగా నన్ను ప్రేమింతురు. నాకుఁగా
వారు పుత్రమిత్రబంధువులను మాతాపితృలనేగాక భర్తలను
గూడ విడనాడిరి. వారిప్రేమ యెట్టిదో నీవే యూహింప
నగు. వారియంతఃకరణము నాయందే లీనమైయుండు. ఎవరు
మనఃపూర్వకంబుగా నైహికాముష్మికంబులఁ ద్యజింతురో
వారిభరణరక్షణంబులు నాకుఁదప్పవు. నేను నట్టిదీక్షాపరుఁడ
నగుట నీకును స్పష్టము. నంద్రవ్రజంబునుండి నేనిందు వచ్చి
నదిమొదలు గోపికలు నారాక నిరీక్షించుచు మదేకచింతాపర
లై యున్నారు. త్వరగావత్తునని వారికి మాటయిచ్చి వచ్చి
తిని. ఆయాశాపాశంబున వారిప్రాణంబులురియాడుచున్నవి.
నాకుశలవార్తనేని వ్హారు కొంత యూటటగాంతు రేమో
యని తలంతు. నీవటకుఁబోయి వాఁకి మనశ్శాంతి నెట్లయినఁ
గూర్చి రావలయు' ననెను.

ఉద్ధవుఁడు కృష్ణునిమాటఁ దలఁదాల్చి పయనమై సాయఁ
కాలమునకు వ్రజపురముచేరి నందుని యింటికిఁ బోయెను

నందుఁడు వానికై యపరిమితానందంబునొంది యెదురేగి వానిని గ్రహించి, తోడితెచ్చి సకలోపచారంబు లొనర్చి మెత్తని పాన్పుపయిఁ గూర్చుండఁజెట్టి 'పుణ్యాత్మా ! మన మిత్రుఁడు వసుదేవుఁడు కుశలమా ? బంధవిముక్తియు స్వః నంబుతోడి కలయికయు వానికిఁ జేసూతెను. అట్టిమహాభాగ్యంబు వానికిఁ గలుగునని కలలోనైన స్మరింపనైతి. ఎట్లో వాని సుకృతఫలంబుగా నవివానికి నేటికి సిద్ధించెను. యాదవులు నిసర్గసౌజన్యహృదయులు. అట్టివారిని గంసుఁడు నిష్కారణంబుగా హింసించెను. పాపఫలంబెవ్వరికిని దప్పదు. వాని చావునకై రాజ్యమెల్ల సంతసించుచున్నది.

‘ఉద్ధవా ! కృష్ణుఁడు మమ్మెన్నఁడైనను దలంచునా ? గోపికాగోపకులెల్లరు వానితోడిదే లోకంబుగానుందురు. వారి నెన్నఁడైనను స్మరించునా ? ఈగోవుల నీబృందావనశాద్వలప్రదేశంబుల నీగోవర్ధనపర్వతసౌభాగ్యంబు నెప్పుడైనను బ్రస్తావించునా ? గోవిందుఁడు బంధుమిత్రసందర్శనార్థ మిందెప్పుడైన రాదలంచెనా ? ఆనగుమొగంబుఁ జూచి యాతేనియ పల్కులు విని యానందించు భాగ్యంబు మాకుఁ గలదా ?’

‘మిత్రమా ! ఎవ్వఁడు దవాగ్నిమధ్యనుండి మమ్ము రక్షించెనో, ఎవఁడు గోవర్ధనంబును గొడుగుగాఁ బట్టి యేడహారాత్రంబులు పీడుగులవాననుండి మమ్ముఁ గాపాడెనో, మాకుఁగల్గిన మహాపద్రవంబులెల్ల నెవ్వనిప్రేమంజేసి యువ్వెత్తుగా నెగసిపోయెనో, యాకృష్ణుఁడు మమ్ము మఱువఁడనా ? ఉద్ధవా ! కృష్ణపాదస్పర్శచేఁ బవిత్రంబులైన

యీసెలయేళ్ళను వనపర్వతంబులను దలగినమాత్రాన మా
కుఁ దన్మయత్వంబాబాదిలైడు. గర్గాచార్యులు వచించినట్లు
గా రామకృష్ణులు లోకోపకారార్థమై యవలంబించిన భగవదం
శంబులగుట మాకు నిశ్చయమయ్యెను. ఉద్ధవా ! కంసుఁడు
సహస్రనాగబలుండుగాని యేతన్నాత్మఁడుగాఁడు. వానితో
మాకు దినగండముగానుండెను. వాని నవలీలగాఁద్రుంచెను;
కువలయాపీడంబు దిగ్గజంబునకు సాటియగుఁగాని వేఱుగాదు.
అదితృటిలోఁ దెగటాఁతెను. చాణూరముష్టికులన్న మల్లలో
కంబెల్ల భీతిల్లును. వారు పెనుగాలికి గడ్డిపరకలువలె నైరి.
రామకృష్ణుల మహిమ లింతనరా' వనుచు వారిని శ్లాఘింప
సాగెను.

అంతలోన నందుని నోటిమాట తటాలున నిలిచెను ;
వానికన్నుల హర్ష బిందువులు రాలెను. యశోదాదేవియుఁ
బుత్త్రవాత్సల్యంబునఁ గాఁబోలు చన్నులఁ బాలుస్త్రవించెను.
ఉద్ధవుఁడు యశోదానందులకు మహాసంతోషమంది 'అహో !
మీభక్తిసేమనవచ్చు ! అవ్యగ్రము నిష్కళంకంబునైన యిట్టి
భక్తి సేయువారు శరీరధారులందుఁ బెక్కురుగల్గురు. మీ
పుణ్యంబింతనరాదు. భగవంతుఁడు భక్తులకుఁ దోడునీడయై
యుండు. శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు శీఘ్ర కాలములోనే యిందు
వచ్చి తలిదండ్రులైన మీకు నయనోత్సవంబును గూర్చు
సంశయింపవలద'ని వారికి నుపశమనోక్తులు పలికెను. శ్రీ
కృష్ణునిముచ్చటలతో నారాత్రిగడచుటే వారెఱుంగరైరి.

మఱునాఁడు వఱువాతనే గోపికలు లేచి తమతమ మం
దిరాంగణంబులఁ జిమ్మి కలయంపి చల్లి ద్వారంబుల నలంక

రించి కృష్ణభగవానుని బాడుచుఁ బాలుచిలికిరి. సూర్యోదయం బయ్యెను. నందుని యింటిముందు రథంబొకటి నిల్చియుండె ను. గోపికలదిగాంచి భ్రమాయత్తచిత్తలై 'కటా ! అక్రూ రుఁడు మహాపాపాత్ముఁడు కంసునకు బలియిచ్చుటకుగా మన కృష్ణునిఁ దోడ్కొనిపోయినవాఁడు మరలవచ్చెనా ? ఎవని మృత్యువై యతఁడువచ్చెనో ?' అని తలపోయసాగిరి.

అంతలో నుద్ధవుఁడు దినకృత్యంబులు తీర్చి నందునియింటి వాకిటకు వచ్చెను. వానియందుఁ గృష్ణునిపోలికలఁగాంచి గో పాంగనలు మహాకుతూహలాయత్తచిత్తలై యతఁడు కృష్ణసం దేశహరునిగా విని హుటాహుటి వానికడకుఁ బోయి మ్రొక్కి 'మహాత్మా ! నీవు యాదవేశ్వరుని మిత్రంబవనియు, వాని సందేశంబును గొనివచ్చితివనియు విందుము. కృష్ణుఁడు య శోదానందులఁ తలంచి వారికై నిన్నుఁ బంపియుండు. తలి దండ్రులయందలి యనురాగంబు బలవత్తరము. సన్యాసులు గూడ దానినిఁ ద్రైంపఁజాలరు. మైత్రీ సోపాధికమును బ్ర యోజనపూర్వకము నగుట సామాన్యము. అట్టిచెలిమి యిష్ట సిద్ధితోడ నంతరించు. ఇట్టి కపటనాటకంబుతో లోకమెల్ల జరుగుచున్నది. పురుషులు పూఁబొండ్లయెడ మక్కువలు గురిపింతురు. అబలలు నమ్మి మోసపోవుదురు. భ్రమరంబునకుఁ బుష్పమందుఁ బ్రేమయెట్టిదో యెంతకాలమో యట్లపురుషుల కు స్త్రీలయెడ మక్కువ నట్టిదిగానున్నది. మహాత్మా ! నిర్ధనుని బణ్యాంగనవలె, అశక్తవృద్ధిపతిని బ్రజలువలె, గురువును విద్యా పూర్తిగన్న శిష్యుఁడువలె, యాగంబును దక్షిణలందినఋత్వి క్కులవలె, బతులు ఫలరహితవృక్షంబును, మృగంబులు దవా గ్నిదగ్గారణ్యంబునునలె. జారుఁడు భుక్తస్త్రీని ద్యజించు ననుచు

శ్రీకృష్ణవియోగంబునఁ దమకుఁ గల్గిన వ్యసనంబును సర్వగర్భంబుగాఁ దెలిపి, వానితోడి తమక్రీడల నొక్కొక్కటి పేర్కొనుచు విలపించిరి.

భ్రమరగీతలు.

ఆగోపాంగనలో నొకతె నన్యపదేశంబుగా నిట్లనియెను. ఇందుఁ గృష్ణుని మధుపంబునకును, భక్తురాండ్రును సవతిజనంబునకును, వారిహృదయంబును బుష్పంబులకును. అనురాగంబునుఁ బూఁదేనియకును, బోల్చి భ్రమరగుణంబును బరమాత్మనందారోపించి విప్రలంభశృంగారవ్యాజంబున మధురభక్తి నెంతోరసవత్తంబుగా మహర్షి వర్ణించెను. ఈరహస్యంబు నాత్మనుంచి పాఠకు లీభ్రమరగీతల యానందంబు ననుభవింపవలయు.

‘మధుపా! మధువును గ్రోలుట నీకు సహజమయ్యెను. అతీపు నీవిఁకమఱచుట కల్ల. మఱువలేకున్న మానఁగాక ; నీబుద్ధికి నిల్కడ గలుగదయ్యెను. ఇది మధుకార్యమో ? త్రావుబోతులతత్త్వమో యూహింపరాదు. దీనింబట్టి నీవు ధూర్తబాంధవుడవే గాని నిక్కమైనచెలికాఁడవు కానేరవు. నీధూర్తత్వమేమందువా ? నీమీసంబుల నంటియున్న కుంకుమపంకంబెక్కడిది ? సవతిజన కుచవిలువితమైన పూమాలయందలి కుంకుమముగాదా ? అంతమాత్రము గ్రహింపఁజాలమా ? నీకైతవముచాలు. మాపాదంబుల ముట్టవలదు. దూతనై వచ్చితి నందువా ? నీవేషమే నీదూతత్వంబును బ్రకటించుచున్నది. ఎవనికి దూతవై వచ్చితివో యీహృదయతికిఁ బ్రియురాండ్రు యందుసభలోనున్నారుగాని

యిందులేరు. ఆహూయలుక త్రియల ప్రసాదంబు వానికినింపుఁ
 గూర్చునుగాని మాయట్టిముగ్ధల ప్రేమ రుచింపదు. మధుసా!
 నీవు పూఁదేనఁద్రావి యాపుష్పంబునెట్లు నిరసెంతవో యట్లే
 నీమధుపత్ని లోకమోహనంబైన వాని యధరగుధారసంబు
 నొక్కతూరి చవిచూపి మరలనిరాకరించెను. మీయిదువురు
 నట్టివారుగావుననే మీకుఁ బొత్తుచేకూతెను. అట్లగునేని వాని
 పాదపద్మంబులను లక్ష్మీసేవించుటెట్లందువా? లచ్చి మాయ
 లెఱుంగదు. వానియిచ్చకంబులు నమ్మిమోసబోయెను. మేమట్లు
 మోసపోవువారము కాదు. షడ్పదమా! నీయదుపతిచరితలు
 మాకుఁ గ్రొత్తులుగావు. వానినిఁ బాడిపాడి యలసితిమి. అవి
 మాకుఁ బ్రాంతపురాణంబులు. వానినే నీవు మామ్రోలఁ
 బాడినఫలమేమి? మఱియు మాకు నిండ్లువాకిళ్ళు లేవు. వాని
 నెల్లవదలితిమి. అట్టిమాకడ నీవు పాడినను బిడికెడుబిచ్చము
 గూడ దొరకదు. ఈవృథాయాసము మాని వానినూత్న
 ప్రీయలమ్రోలఁ పాడుము. వారు నీపాటకు మెచ్చి నీయిచ్చ
 చేయుదురుగాక. ద్విరేఫమా! వానికపటరుచిహాస భ్రూ
 విలాసంబులకు శ్రీదేవియంతటిదే లోఁబడి వానిపాదపద్మ
 పరాగంబు వలచి సేవించుచుండఁగా మీరెంతవారందువా?
 నీమాట నిజము. నిన్నుఁబంపినవాని నుత్తమశ్లోకుఁడందురు.
 ఆశబ్దము దీనజనపరాయణునకే యొప్పునుగాని మాయలాడు
 నకుఁ దగదు. ఇది మామాటగా వానికి విన్నవింపుము. సా
 రంగమా! ముకుందునిపదముఁ దలమోచికొని నయగారపుఁ
 బల్కుల మమ్ము బుజ్జగింప వచ్చితివి. నీచదురులెల్ల మే
 మెఱుంగుచున్నది. వానిని నమ్మి మేము మాసర్వస్వముఁ ద్య

జించితిమి. అట్లు నమ్మినవారిని నీస్వామి నట్టేటముంచి దిగ నాడెను. నీసంధికి నవకాశమేమిగలదు ? నీకృష్ణుడు మంచి వాడెందువా? వానిమంచి లోకమెల్ల నెఱుంగు. లుబ్ధధర్ముడై వానిని జంపెను. శ్రీపరతంత్రుడై యాదాక్షిణ్యంబునకు నోడి వలచివచ్చిన వనితను విరూపవతినిగాఁ జేసెను. బలిని యాచించి దానంబుఁబడసి యాదాతనే బంధించెను. ధర్మ హీనుఁడును శ్రీలోలుఁడును గృతఘ్నుఁడునైన మీరాజు సంగతిచెప్పెదవేల ? వానిచెలిమి యిఁకఁజాలు. అయ్యో ! వానితలంపే మఱితుమన్నచో, వానికధార్థరుచిఁ జవిగొన్న మాబుద్ధి మమ్మెట్లో కనుఁబ్రాముచున్నది. ఈగతి మాకొక్కరికే దాపరించుటగాదు. వానిచరితకర్ణామృతంబును గ్రోలిన వారెందఱో ద్వంద్వంబులఁగడచి ప్రపంచాతీతులై యహంకారమమకారరూపంబులైన గృహకుటుంబంబులఁ ద్యజించి భిక్షువృత్తి నవలంబించి హంసలై చరించుచున్నారు. మాబోంట్లసంగతి చెప్పనేల ? ఈగోడటుండనిమ్ము. అయ్యా ! ప్రియునివలనఁ బంపఁబడి వచ్చితివా ? నీవచ్చినయర్థమేమి ? మమ్ముఁ దోడ్కొనికమ్మనెనా ? సామ్యా ! సిరి వానియెడఁ బాయదు. మాకిఁక నెడమేమియుండు ? ఇందురాఁడా ? మమ్ములఁగాకున్నను దలిదండ్రులనైనఁ దలంపఁడా ?

ఉద్ధవుఁడు గోపికల పరాభక్తికి మహాశ్చర్యమంది. 'అహో ! వీరిభక్తి నేమనవలయు ? వీరెల్లరిమనోవాక్కాయ కర్మంబులు నిరంతరము శ్రీకృష్ణపరంబులై యున్నవి. భక్తి స్థిరమగుటకుగా దానధర్మంబులను వ్రతక్రతువులను జపతపంబులను యజ్ఞయాగంబులను యమనియమాదులను సలుపు

దురు. ఇందొక్కటియు వీరెఱుంగరు. అయినను వీరిభక్తి యస
దృశంబు నపారంబునై యసంగయోగిజనంబునకుఁగూడ నంద
రానిదై వింతగొల్పుచున్నది. చరాచరంబులందెల్ల శ్రీకృష్ణ
రూపంబునే చూచుచు దానితోనే యానందించుచున్నారు.
భక్తితత్త్వంబును నాకుఁ గలపువ్యాజంబున భగవానుఁడు నన్ని
టకుఁ బంపెఁగాబోలు. వీరింగాంచి కృతకృత్యుఁడనై తి' నని
లోలోనఁ దలపోసి, 'కళ్యాణులారా ! మీచరిత నాకుఁ బర
మపాఠమయ్యెను. ఈరహస్యమును మీవలన గ్రహించుట
కై భగవానుఁడు నన్నిటకుఁ బంపెనని తలంతు. ఆభగవా
నుఁడు నాముఖంబున మీకీపందేశము నందించుచున్నాఁడు.

‘ప్రియలారా ! నాకును మీకును వియోగంబెన్నడు
ను గలుగనేరదు. మీయందు నేనును నాయందు మీరును
నిరంతరముందుము. మీరు నన్నే తలంచుచుండుటయు నన్నుఁ
జూడ నువ్విఘ్నముటయు నెఱుంగుదును. విప్రలంబశృంగార
రసంబును మీకు సుంత చవిచూపఁడవైతిని. మీమనో
వృత్తిని బరికించితిని. మీకెంతయుఁ బ్రీతుఁడనైతి. అనన్య
చింతాపదబుద్ధితో నన్నే మీరు శరణిల్లితిరి గావున మీరు
భాగ్యవతులలో భాగ్యవతులైతి. అచిరంబ నన్నుఁ జేర
నున్నారు.’

ఆవచనంబులు గోపికలకు మధురమధురంబులయ్యెను.
వారుపరమానంద వివశలైరి. భక్తులకు భగవదభయప్రదానం
బట్టిదే యగుఁగదా. గోపికలాయుద్ధవుని గృష్ణప్రతినిధినిగా
గాఢవింపసాగిరి. ఉద్ధవుఁడు కొంతకాలము నందప్రజమందే
యుండి నదీవనగిరికాసారంబులు సంతరించుచు గోపికాభక్తి

యెట్టిదో సమగ్రంబుగా గ్రహించి, 'అహో ! వీరిజన్మమే జన్మము. ఏపరమాత్మసంయోగంబునకై వేదాంతులు ప్రాకు లాడుదురో, ఏపరంధామునికై త్యాగులు సర్వసంగసన్యాస మొనర్తురో, ఏదయామూర్తిని సందర్శించుటకై భక్తులు ధ్యా నైకవృత్తితో జీవితంబునెల్లఁ గడపుదురో, ఏలోకైకమూర్తి యొక్క ప్రీతికిఁ బాత్రులుగాఁగోరి కర్మయోగులు విశ్వా రాధనంబునకు సర్వస్వము ధారపోయుదురో, యాపరమాత్మ ను వీరు కొంగుముడిఁ గట్టిరి. వేదాదివిజ్ఞానరహితలయ్యు వన భూములఁ జరించుచుండియు మధురభక్తిచేత వీరు శ్రీకృష్ణపర మాత్మను దాసానుదాసానునిగాఁ జేసికొనిరి. ఏమియాశ్చ ర్యము ! భక్తిమాత్రంబుననే జన్మసాఫల్యసిద్ధి చేకూఱుననుటకు వేఱునిదర్శనమేల ? లక్ష్మీదేవి శ్రీవిష్ణువక్షుంబునిల్లుగాఁ గొని యున్న నుండుఁగాక. గోపాంగనలు వానివలన రాసక్రీడా దులందుఁ బడయు లాలనంబులును మురిపంబులును బడయ నేరదు. ఆయ్యా ! నేనీబృందావనములో నొకతీవియనై పుట్టి యీశశ్యాణుల పాదస్పర్శఁ బడయనోచిన నాజన్మము ధన్యధన్యమైయుండు. ఏదివ్యపాదంబులు సిరికి నిరంతరసేవ్య మానంబులో బ్రహ్మాదులకు ధ్యేయంబులో ఋష్యాదులకుఁ బూజ్యంబులో యాదివ్యపాదంబుల నీవ్రేతలు తమహృదయపే టికలందు భద్రపఱచి సర్వావస్థలందుఁ తదేకచిత్తలై తద్దర్శన పూజాధ్యానగతులఁ బరమానందంబు ననుభవించుచున్నారు. వీరిపాదధూళి నాశిరముపై వ్రాలుగాక' అని భక్తిపారవశ్యుడై గోపికలకు సాక్షాంగనమస్కారముఁ గావించి వారినివీడ్కొని మధురకుఁ బ్రయాణోన్ముఖుడయ్యెను.

యశోదానందులును గోపికాగోపకులు నుద్ధవుని జుట్టి
కొని 'మహాత్మా ! మాహ్నానయంబులు శ్రీకృష్ణపాదారవిం
దంబులందు నిరంతరము స్తుతంబులై యుండునట్లుగా, మావా
క్కు వాని దివ్యనామస్మరణమందే నిల్చునట్లుగా, మాదృష్టి
వానిదివ్యమూర్తిచింతనమందే యులరారునట్లుగా, వానిసేవయే
మాకు జీవసగుబుగా వానికైన నమస్కారాదులే మాకుదినకృ
త్యములుగాఁ గోరితి' మని మావిన్నపంబును వానికి నందిమ్ము.
ప్రార్థకర్మఫలంబుగా భగవదీచ్ఛాను సారంబుగా మేమొందు
బుట్టనున్నను, శరీరంబులెట్టివి మాకుఁ గల్గనున్నను శ్రీకృష్ణచిం
తనంబు మమ్మెడఁబాయకుండు ప్రసాదంబును వేడితిమనియు,
ఇదొక్కటే మాపరమప్రార్థనంబనియువానిచేవికెక్కఁ బల్కు'
మని వచించి యుద్ధవుని గవ్రంగిటగూర్చి కృష్ణాదులకు యథో
చితంబులైన నజరు నిచ్చి ఛానిసి బరిపిరి.

ఉద్ధవుఁడు మధురకు వచ్చి వ్రజవాసులకుఁ గృష్ణునెడ
గల శ్రద్ధాభక్తిశేషంబులనెల్లఁ గృష్ణునకు వివరించి వారుపం
పిన నజరులను రామకృష్ణులకు నుగ్రసేన వాసుదేవులకు
నర్పించెను.

కృష్ణుఁడు త్రివక్తను సందర్శించుట.

తినక్త నాఁడు కృష్ణుని జగన్మోహనాకారంబునకుఁ
గామవివశయై 'సుందరాకారా ! ఇంటికిఁ బోవుదము రమ్ము.
సీవు నామనసును హరించితివి. నిన్ను విడనాడనోప ; నామది
సేయు'మని వానినిఁ జేలాంచనము బట్టి యీడ్చెను. బల
రామాదులయెదుట లజ్జమాని యాత్రివక్త యట్లు గావించు
టకుఁ గృష్ణుఁడు నవ్వుదాల్చి 'సుందరీ ! ఇల్లువాకిలిలేని మాఁ

ఈకతనుబట్టి కృష్ణుని వర్తనంబును పలువిధంబుల భావింతురు. కృష్ణుడు జాగ్రదనుటకు నియ్యదొక్కటే చాలు ననియు భగవదవతారమై : కృష్ణుడే యిట్లుచేసి నప్పుడు నీతినియమంబులగతి యేమనియు అపమార్గాంబునకు గృష్ణుడే దారిచూపెననియు అట్టివానిని బూజింపనగునా యనియుఁ గొందఱు భావింతురు.

ఈకతవలన గ్రహింపవలసిన యర్థంబువేఱనియు త్రివక్ర దానిమనస్తత్త్వంబునుబట్టి యాసించెననియు భగవంతుడు "న్నిధానంబుననున్నను దేహత్మబుద్ధులు దేహమే పరమార్థముగా భావించి తదభ్యంగమునే గోరుదురుగాని పరమకళ్యాణంబును గోరరనియు నైజంబట్టిదై యుండుననియు ఎవరేడికోరినను భగవంతుడు దాని ననుగ్రహించుననియు దోషము కోరికయందే యుండుఁగాని దాతయంబునేదనియు గొందఱు ధనంబును గొందతైశ్వర్యంబును గొందరాయురారోగ్యంబులఁ గోరుటయుఁ బడయుటయు లోకసహజమై యున్నదనియు ప్రాకృతులు వారి ప్రారబ్ధిగర్మవాసనలెట్లొ యట్లువర్తితురేగాని వేఱుగాదనియు ప్రారబ్ధంబు దురణ్యమనఁబడి యీకత బోధించుననియుఁ గొందఱు హింతురు.

త్రివక్రశబ్దము వక్రములైన త్రిగుణంబుల సూచించుననియు మూఁడుగుణంబులు వక్రగతినొందినప్పుడు జీవిజీవితంబు నీచాతినీచమై యుండుననియు అట్టిస్థితిలోఁ బరమార్థచింతనకే యవకాశముండదనియు అట్టివక్రత భగవదనుగ్రహంబునఁగాని మఱియొక్కటఁ టక్కపడదనియు భగవద్దర్శనంబున నద్దాసి వక్రగుణంబులు శక్తి శక్యైవనియు ఎప్పుడు

గుణంబులు చక్కఁబడునో ముఖ్యుడే తత్త్వము చక్కఁనగు
ననియు విరూపిగానున్నదాసి సురూపిగాయ్యె నన్నప్పుడు వక్ర
గుణవతిగానున్నది సుగుణవతిగాయ్యె ననునగు మానించు
ననియు గుణసంస్కారమున బుద్ధియు సంస్కృతియై పరమార్థ
మునంక మఱి తదానందమును సుఖము చవిగాంచుననియు
ఆరుచి యంతమధురమధురముగావున హృదయంబు తనివొం
దక దానినే నిరంతరముఁ గోరుచుండునని యెల్ల తత్త్వమునూ
పయ్యెభగవన్నిరంతర సాన్నిధ్యంబును గోరెననుటయందుఁ బైన
జెప్పిన యర్థమే భావితమనియు ముఖ్యుడణు తలంతురు.

కృష్ణలీలలు సరమాగ్భృషాదులు ఒక్కొక్కలీలకు
నంతరార్థమెంతో గలదు. వానిలీలలభావంబు ప్రాకృతదృ
ష్టికి గోచరింపదు. అట్టిదృష్టితో వానిలీలల విమర్శించినచో
విపరీతభావంబులే స్ఫురించును.

అక్రూరుని హస్తినాపుర ప్రణాళిము.

ఒకనాఁడు కృష్ణుఁడు ఒకరామోద్ధవులను వెంటఁగొని
యక్రూరునియింటికి బోయెను. ఆ పురుషరత్నంబులను ము
వ్వర నక్రూరుఁడు దవ్వనఁజూచి లేచి యెదురేగి రామకృష్ణు
లకు నమస్కరించి యుద్ధవుని బల్కరించి వారిని దోడ్కొని
యథావిధి సత్కారంబు లొనర్చి సుఖాసీనులఁగావించి 'కంసుని
వానిబలగంబుతోడ రూపుమాపినందులకు రాజ్యమెల్ల సంత
సింపచున్నది. యాదవులదుఃఖంబు ననన్యసాధ్యమైన దానిని
మీరు హరించితిరి. మీవలన వారొన్నత్యంబునకు రానోచిరి.
మీపాదధూళిసోకి నాగృహము నేడు పవిత్రమయ్యెను. భక్తు
లయందలి నీప్రేమాతిశయంబునఁ గాక నన్యకారణంబున

మీరు మాకడపలైనఁ ద్రొక్కుదురా ? కృష్ణా ! సీతత్వము
దురూహ్యము. యోగీశ్వరులొండె స్వర్గాదివాసులొండె
నిన్ను సులభముగాఁ బొందఁజాలరు. అట్టిసీవు స్వయముగా
నిందువచ్చి మాకు దర్శనమిచ్చుట మాపూర్వసుకృతఫలము
గాని వేఱుగాదు. ధన్యధన్యులమైతిమి' అని ప్రశంసించెను.

కృష్ణుఁడు చిఱునవ్వుదాల్చి 'సీవు మాకు బంధువగుట
యేగాక హితోపదేశకుఁడవు నగుదువు. మేము మీబిడ్డలము
గావున నీవాత్సల్యరక్షణంబులకుఁ బాత్రులము. ఆత్మసుఖం
బును గోరువారికి నీయట్టిపెద్దల సేవకన్న మించినది గలుగదు.
సత్పురుషులు దేవతలకన్న నధికులు. ఎట్లందువా ? దేవతలు
స్వార్థులైవ ర్తింతురు. పుణ్యాత్ములు స్వార్థమెట్టిదో యెఱుం
గరు. పుణ్యతీర్థంబులు వానిలోఁ గ్రుఱినవారిని మాత్రమే
పునీతులఁజేయును. పుణ్యాత్ములన్ననో దర్శనమాత్రముననే
లోకంబును బవిత్రీకరింతురు. నీవు నట్టివాఁడవగుదువు'.

'పాండురాజు శతశృంగపర్వతంబునఁ చనిపోయెననియు
వానిభార్య కుంతీదేవి దుఃఖదీనయై దిక్కుగానక హస్తినాపురం
బునకుఁ గొనిరాఁబడి పుత్రకులతోడ నచ్చట దృతరాష్ట్రుని
పజ్జలఁబడియున్నదనియు విందుము. దృతరాష్ట్రుఁడు పుట్టంధు
వగుటయగాక స్థిరమతిలేక దుర్యోధనునిచేతిబొమ్మయై యు
న్నాఁడు. ఆకారణంబున నతఁడు ధార్తరాష్ట్రపాండుల నిరు
వుర నొక్కచూపుతోఁ జూడఁజాలఁడు. నీవు హస్తినాపురం
బునకుఁబోయి దృతరాష్ట్రుని నడవడి పాండవులయెడ నెఱుంగునదో
పరిశీలించి రావలయును. నిజము తెలిసిన తర్వాత నేమిసేయ

నగునోచూతమని చెప్పి వానిని వీడ్కొని బలరామోద్ధవుల
తోడ తనమందిరమునకు వచ్చెను.

అక్రూరుడు హస్తినాపురంబునకు వచ్చి ధృతరాష్ట్ర
భీష్మ విగురులను గుంతీదేవిని బాహ్లికసోమదత్తులను ద్రోణ
కృపకర్ణులను దుర్యోధనాశ్వత్థామలను గ్రమముగా సందర్శించి
యనంతరము పాండవులను దదితరబంధువర్గంబును సంధించెను.
వారెల్లరు మధురలోని వసుదేవాదులక్షేమలాభంబులు విచారిం
చిరి. అక్రూరుడు వారికెల్లఁ దగుమాటలు చెప్పి కొన్నిమాసం
బులందేయుండి ధృతరాష్ట్రుడు శకునిమున్నగువారి దుర్యోధనలు
విని వర్తించుటయు ధార్తరాష్ట్రులు పాండవుల వినయాది గుగు
ణంబులను శౌర్యోన్నతులను సహింపకయుఁ బ్రజలువారియెడ
ననురాగంబునుట యోర్వలేకయు వానికి విషాన్నాదులు పెట్ట
టయు విదురునిముఖంబుననే గాక యన్యులవలనఁగూడ విని
యథార్థము గ్రహించెను.

ఒకనాఁడు కుంతీదేవి తనపుట్టింటిని దలంచికొని యక్రూ
రునొద్దకుఁ బోయి 'అన్నా ! నాతలదండ్రులును సోదరీసోద
రులును వారిబిడ్డలును సుఖముందురా ? నామేనల్లుండ్రు
రామకృష్ణులు సౌఖ్యమా ? నాబ్రతుకు తోడేండ్ల నడు
మఁ జిక్కినలేడి బ్రదుకగుట నీవు చూచితివి. తండ్రి
లేని నాబిడ్డలు పడుపాట్లు వినియుందువు. వారెన్నడైనను
గృష్ణునిమదికి వత్తురా? 'హా ! కృష్ణా ! యోగీశ్వరా ! విశ్వా
త్మకా ! లోకరక్షకా ! నోరులేనినాబిడ్డలకు నీవేదిక్కు. ఈ
దీనుల నాలకింపుము. మృత్యుముఖంబుఁ జొచ్చియున్నలో
కంబునకు నీపాదారవిందంబులు దక్క నన్యంబులు శరణం

బులు గానరావు. ఇదేసీకు మ్రొక్కితి ; శరణిల్లితి' అని బిగ్గనేడ్చెను.

అంతలోన నటకు విదురుఁడును వచ్చెను. అక్రూరవిదురులు సుఖదుఃఖంబుల సమభావంబునఁ జూచువారయ్యుఁ గుంతి పరిదేవనంబులకు జాలిపడి పాండవుల దేవాంశసంభవత్వంబును వారిజననకారణంబును దెలిపి యామెకు నోదార్పులు పలికిరి.

అక్రూరుఁడొకనాఁడు సమయముచూచి ధృతరాష్ట్రనొద్దకుఁబోయి కొంతవడి లోకవృత్తాంతంబుల సంభాషించి తనప్రయాణంబును దెలిపి 'వైచిత్రవీర్యా ! నీతమ్ముఁడు పాండురాజు, పరలోకగతుఁడయ్యెను. హస్తినాపుర రాజ్యమెల్ల నీహస్తగతమయ్యెను. దానిని మంచినను ముంచినను దత్పుణ్యపాపంబులు నీయవియగు. ఏరాజు దయార్ద్రధర్మబుద్ధితో నిష్పాక్షికదృష్టితో, బ్రజలనెల్లఁ బ్రజవవలెఁ బ్రోచునో వానిరాజ్యంబాయురైశ్వర్యాభివృద్ధిఁ గాంచును. అట్లుచేయని తేఁ డిహ, పరంబులకు రెంటికి దూరుఁడగు. రాజా ! నీవెఱుంగని ధర్మరహస్యంబులు గలుగవు. ధార్తరాష్ట్రపాండవులు నేకరూపంబున భావించువని నమ్ముదు. రాజా ! దేహమే శాశ్వతముగాదన్నప్పుడు భార్యాపుత్రులయు సిరసంపదలయు సంగతి చెప్పవలయునా ? ప్రాణి పుట్టునప్పుడు తోడనెవ్వరుఁ బుట్టుటలేదు; గిట్టునప్పుడు తోడనెవ్వరును వచ్చుటలేదు. జీవుఁడు స్వకృతశుభాశుభఫలభోగార్థము శరీరధారణము గ్రహించుచున్నాఁడు. మూఁడుట సిరిని శాశ్వతంబుగా భావించి మూటకట్టుదురు. అదితుదకు నపాత్రులపాలగుచున్నది. కొందఱు భార్యాపుత్రులను భోగభాగ్యంబుల నాత్మతుల్యంబుగా భావించి

యెన్నోయకార్యంబులొనర్చి వారిని బోషింతురు. ఆలుబిడ్డలును, సిరిసంపదలును వానిని ద్యజించుట మందబుద్ధి గ్రహింపఁడు. ధర్మబాహ్యుఁడు నిక్కముగానాత్మశ్రేయము నెఱుంగనే యెఱుంగఁడు. ధర్మహీనుని దుఃఖము పరలోకంబునఁ గూడ వెన్నాడు. రాజా ! ఈలోకమెల్ల మాయామాత్రంబనియు స్వప్నప్రాయంబనియు గ్రహించి ధర్మనిబద్ధచి తవృత్తుండవై నిష్పాక్షికబుద్ధితో వర్తించి సుఖమందు'మనెను.

నావుడు 'అక్రూరా! నీహితవచనంబు కర్ణామృతముగా నయ్యెను. మిత్రమా ! పుత్రవాత్సల్యంబునఁజేసి నాబుద్ధి పక్షపాతంబు నెడయదు. నామనశ్చాంచల్యంబుడుగు మార్గము దోఁపదు. ఏమిసేయుదు ?' ననెను.

అక్రూరుఁడట్లు ధృతరాష్ట్రనిభావంబును వానినోటనే యెఱింగి వానిని వీడ్కొని మిత్రాదులయనుమతింబడసి మధు తకు వచ్చి రామకృష్ణులకు సంగతియెల్ల వినిచెను.

గురుకులవాసము.

కాశీపట్టణము విద్యాపీఠంబని యనాదిప్రసిద్ధము. దేశ దేశాంతరంబులనుండి విద్యార్థులు వేలకొలఁది యటకు వచ్చి కోరినశాస్త్రంబులఁ గఱచి కృతస్నాతులై చనుచుందురు. ప్రస్తావనకాలంబునఁ గాశీపట్టణమందు సాందీపనియనుబ్రాహ్మణోత్తముఁడు వేదబ్రహ్మయని ప్రఖ్యాతిగన్నవాఁ డవతి పురవాసి యుండెను. బ్రహ్మవిద్యారతులు పెక్కురు వానిని శుశ్రూషించుచుండిరి.

ఒకనాటియుదయంబున సాందీపని యొద్దకు బాలు

లిద్దఱు వచ్చి సాష్టాంగంబునొనర్చి తమ కులగోత్రంబులను
దెలిపి విద్యాదానంబును వేడిరి. వారిరువురారేఖా పీలానం
బులును వినయమధురవర్తనంబును సాందీపనిహృదయంబును
గ్రహించెను. ఆవిద్యానిధి మహాసంతోషముతో వారిని శిష్యు
లనుగా గ్రహించెను.

ఆబాలకులు చతుష్షష్టికళలను దిశంబున గ్రహింపవలెన నటు
వదినాల్గుదివసంబులలో సాంగోపాంగంబుగాఁ గఱచిరి. వారి
యతొకిక ప్రజ్ఞా విశేషంబునకు సాందీపని మహాశ్చర్యమంది
'అహో! ఎందరో శిష్యులు నాతోడఁజదివిరి. ఇంతటి ప్రతి
భాశక్తి యెవరియందును గానరాదు. ఈ ప్రజ్ఞా యమాను
షికము. వీరెవరో యూహింపరాదు. వీరిలోఁ జిన్నఁవాడు
సర్వజ్ఞఁడుగాఁ దోచు' ననుచుఁ దలపోయ సాగెను. ఆబాలు
రకు సుదాముఁడను విప్రకుమారుఁడు సహపాతిగా నుండెను.

ఆబాలకు లిద్దఱుఁ గొండొకనాఁడు సాందీపనికి భార్య
ద్వితీయుడై యున్నవానికి సాష్టాంగంబు లాచరించి 'గురు
వర్యా! మీయనుగ్రహంబున సకలవిద్యాసారంబును గ్రహిం
చితిమి. గురువు సాక్షాత్పరబ్రహ్మమగు. గురుపదవికి నెల్లరుఁ
దగరు. మీయట్టిగురువు లుండుటవలన లోకము నిలువనో
రైనను. మాకు విద్యాపరిసమాప్తియయ్యెను. గురుదక్షిణను
సమర్పింపనినాఁడు గఱచినవిద్య ఫలకారిగాదు. గురుదక్షిణఁ
గోర వేడుదు' మనిరి.

సాందీపని వారి కెంతయుఁ బ్రీతుఁడై 'రామకృష్ణులారా!
మీరు ప్రజ్ఞావతారములుగాని వేఱుగాదు. మీగుశిష్యు

లగుటనో పరమభాగ్యము. ఈప్రకారంపద పరమదుర్లభము. మీరు సర్వజ్ఞులై యుండియు శాస్త్రమర్యాదను గాపాడుటకు గా శిష్యత్వంబు నర్థించి వచ్చినదిగా నాశుభరాత్న పలుకుచున్నది. మీకు నుపదేశికుడఁగా నోచుతి. ఇంతకన్న వేఱు దక్షిణలేల ?' యని నాత్సల్యానందంబులఁ బెలిసెను.

అంతలోన సాందీపనిభార్య కనుగొనెను. సాందీపని తన్మనంబు గ్రహించి 'వత్సలాం! ఏకపుత్రకులముగా నుంటిమి. ఒకనాఁడు మాసుతుఁడు స్నానార్థము ప్రభాసతీర్థము నకుఁ బోయి తజ్జలంబులఁ గ్రుంగి మాయమయ్యెను. అది మొదలు నాభార్య పుత్రవియోగకృశయై పరితపించుచున్నది. దీనియెడకు తీర్పురాదు. విద్యావ్యాసంగంబున నెట్లో నాకు దినములు గడచుచున్నవి. మీరిందువచ్చిననాటనుండి యీయితి పేరాసతోనున్నది. దీనియూర్తి మీవలనఁ దీటునని దీనియంతరాత్మ పలుకుచున్నదట. దీనిభాగ్యంబెట్లున్నదో?' యనెను.

గురుపుత్రుడెన్నడో మాయమయ్యెను. అతఁడు చచ్చెనో లేదో తెలియరాదు. చచ్చియున్నచో వానినిఁ గృష్ణుఁడు బ్రతికించునని గురుపత్ని యెట్లు విశ్వసించెను ? ఆమెకు నట్టి భావంబెట్లు కలిగెను ? మందులో మంత్రాలో ప్రయోగించి కృష్ణుఁడు వానిని బ్రదికింపనోపునని యామె భావించె నందుమా ? పుత్రకుని శవమైననున్నచో నట్టియాసకుఁ గొంతయాధారముండును. అతియు లేదు. గురుపుత్వపుత్రకుని దెచ్చి యిచ్చుట దక్షిణిగాఁగోరెను. గురుదక్షిణ యియ్యనిచో నేర్చినవిద్య నిలువదు. ఏమిచేయనగు ?

రామకృష్ణులు సాందీపనిని విని ప్రభాసతీర్థంబునకుఁ
జని సముద్రు నడిగిరి. ఆబాలుని యమపురికిఁగొనిపోయిరని
సముద్రుఁడు చెప్పెను. రామకృష్ణుల యమపురికిఁ జనిరి.
వాడు విష్ణులీలామూర్తులగుట యముఁడెఱింగి సాందీపనిసుతుని
భక్తితోడఁ దెచ్చి యిచ్చెను. వారతనిఁ గొనివచ్చి గురువు
నకు నప్పించిరి సాంకేయ వారికెంతయు వింతజడి మీవలనఁ
గృతార్థులమైతిమి. ఈకార్యంబు పరమేశ్వరునకుఁ దక్క నన్యు
లకు సాధ్యముగాదని వారిని బహువిధంబుల శ్లాఘించెను.
రామకృష్ణులు గుర్వాశీర్వచనంబులంది వానినివీడ్కొని చనిరి.

* చచ్చినవానిని బ్రతికించుట రామాయణమందును
గలదు. రాముఁడు భగవదవతారమయ్యుఁ దననరత్నంబునకు
భంగముగలుగునని యెంచి యాకార్యంబును దానొనర్పక
యింద్రునివలనఁ జేయించెను. కృష్ణుఁడు మహిమావతారము
గావున నక్కార్యంబును దానే యొనర్చెను. గోపబాలకు
లను వత్సంబులను వేలకొలఁది సంకల్పమాత్రంబునఁ బుట్టించి
సంవత్సరపర్యంతము నిలిపి పృష్టికర్తయైన బ్రహ్మకుఁ గూడ
నాశ్చర్యంబుఁ గూర్చిన భగవానునకు నిది యేఁజాటిపనియుఁ
గానేరదు. ఈకార్యము బుద్ధికి నందదందురా? బుద్ధికినందన
దైనచో నది మహిమయే గాఁజాలదు. లోకసాధారణంబు
గాదందురా? లోకసాధారణంబైనచో భగవన్నాయావిలాసము
గానేరదు. ఆతాకికము నతీంద్రియగోచరంబు నగుటవలననే
యిట్టివెల్ల భగవన్నహిమాప్రదర్యంబులై భగవంతుఁడున్నాఁ
డనుటకుఁ బ్రమాణంబుగలగుచున్నది.

ధనుర్విద్యాభ్యాసము.

రామకృష్ణులు క్షత్రవంశంబునఁబుట్టిరి. క్షత్రియులకు
ధనుర్విద్యాభ్యాసము ముఖ్యము. సాందీపనియొద్ద నది గఱవ
రైరి. ఘోరమునయనునతఁడు ధనుర్విద్యాపారంగతుఁడనఁజెను.
రామకృష్ణులు వానిని సేవించి వానివలన ధనుర్వేదంబును
సరహస్యంబుగా గ్రహించిరి.

తపోవ్రతానుష్ఠానము.

అప్పటికి బలరామునకు బదునాల్గేండ్లును గృష్ణునకుఁ
బదుమూడేండ్లు నయ్యెను. తపోవ్రతస్నాతులైనఁ గాని
విద్యాపరిసమాప్తము గాదు. ఆకారణంబున వారు హిమవ
త్పర్వతంబునకుఁ జని యటఁ బదుమూడేండ్లు తీవ్రతపం
బాచరించిరి.

* శాస్త్రంబును జదివి దానియర్థంబును మనసముచేసి
నిశ్చితభావంబును నిదిధ్యాసంబువలన స్వాచుభవసిద్ధంబొనర్తురు.
ఇది శాస్త్రక్రమము. ఇదియే తపస్సుగు. వాసనలుకామ్యం
బులగునేని తపస్సు కామార్థమగును. అవి కామరహితంబు
లగునేని తపస్సు మోక్షార్థమగు. కృష్ణుఁడు దేనింగోరి తపం
బాచరించెను ? కృష్ణుఁడు భగవదవతారంబనిరి. భగవంతుఁ
డవాప్తసమస్తకాముఁడు. అట్టివాఁడు పొందదగినది గాని
పొందనైనదిగాని గలుగెడు. కావునఁ గృష్ణునితపస్సు కా
మార్థముగాదు. మోక్షార్థమందుమా ? కృష్ణుఁడే మోక్ష
స్థానమయ్యెను. కావున వానితపస్సు మోక్షార్థము గూడఁ
గానేరదు ? అట్లయినఁ గృష్ణుఁడు తపస్సుచేయుటేల ?
వాని విద్యాభ్యాసతపోవ్రతంబులు లోకలక్ష్యార్థంబులు.

‘యద్యదాచరతిశ్రేష్ఠః దదేవత్రోజనః’ అనియు ‘మమవర్తాను
వర్తంతే’ అనియు గీతలో సూచించిన ప్రకారము లోకనియతి
కొఱకు కృష్ణుఁ డట్లాచరించెను.

జరాసంధుఁడు.

కంసుఁడు చన్నంతట వానిభార్యలు అస్తి ప్రాప్తియను
వారు వైధవ్యదుఃఖహతలై మధురనుండి వెడలి మగధకుఁబోయి
తండ్రియైన జరాసంధుని యొడిలో వ్రాలి గోడుగోడు మనిరి.
పుత్రి కలదుఃఖము జరాసంధునియెదలోఁ గ్రోధవహ్నిని గగి
లించెను. మగధేశ్వరుఁడు మధురరాజ్యంబును యాదవసహి
తంబుగా రూపుమాపవలయునని పంతముపట్టెను.

యాదవులు నిసర్గబలదర్శిన్నతులును ప్రబలసహాయ
సంపన్నులునై సులభసాధ్యులు గాకుండిరి. జరాసంధుఁడది
గ్రహించి యొంటరగా వారితోఁబోరుట యుక్తముగాదని
నిశ్చయించి కార్యసిద్ధికై దానమాసంబులచేతఁ బెక్కురాజు
లను వశపఱచికొనెను. చేదిరాజు శిశుపాలుఁడు వానికి సేనా
నాయకుఁడయ్యెను ; కురుషాధిపతి దంతవక్త్రుఁడు వానికను
సన్నల మెలఁగువాఁడయ్యెను ; యవనభూపాలుఁడు భగ
దత్తుఁడు వానిమాట నొదలఁదాల్చెను ; వంగపాండ్రకిరాత
దేశాధీశుఁడు పాండ్రకుఁడు వానిపజ్జలాశ్రయించెను ; భోజ
విభుఁడు భీష్మకుఁడు భూభాగంబుననాల్గవపాలు నేలకునేతయు
యాదవులకు బంధువును హితుఁడునయ్యు వానియాజ్ఞ మీఱ
లేకుండెను. జరాసంధుఁడట్లు వశీకృతనానారాజేంద్రుఁడై
పగఁబూసిన త్రాచువలెఁ దఱివేచియుండెను.

ఉగ్ర సేనుఁడు పేరునకుమాత్రము రాజుగానుండెను.
ముదిమికోదోడుగా సుతవియోగదుఃఖంబుగూడి వానికి వైమన
స్యంబును బుట్టించెను. రాజ్యాంగపథానము నానాటికి సడ
లెను. దిద్దువారును లేరైరి. పదియేండ్లుగడచెను.

మధురరాజ్యస్థితిని జరాసంధుఁడు సమగ్రంబుగా గ్ర
హించి తటియయ్యెనని నిశ్చయించి యిరువది యక్షౌహిణుల
బలంబుతో దాడివెడలినచ్చెను. యదువృష్టిప్రజలకు దిక్కు
దోఁపదయ్యెను. కృష్ణుఁడు దక్క నన్యులు రక్షింపఁజాలరని
నిశ్చయించిరి. కృష్ణుఁడెందున్నదియు నేరక వానికై పనవ
సాగిరి.

కృష్ణుఁడంతలోనఁ దపోవ్రతము పూర్తిచేసి మధురకు
వచ్చెను. ఎల్లరు వానిచరణంబుల వ్రాలిరి. కృష్ణుఁడు
యాదవశాఖలఁ బదునెనిమిదింటిఁ గూర్చి కర్తవ్యము నూహిం
పుమనెను. తలకొకయూహ తెలిపిరి. కృష్ణుఁడు వారినెల్ల
విని పరిస్థితులు విమర్శించి నూరేండ్లుపోరినను వారు జరాసం
ధుని గనుగందింపలేరని నిశ్చయించి వృష్ణిసైన్యంబును గొలఁది
మాత్రము నగరరక్షణంబునకు నియమించెను.

జరాసంధునిసేన మధురనలువలంకులఁ జూపుమేరదవ్వు
పఱచెను. రాకపోకలు ముగిసెను ; సంభారంబులు నగర
మందు నానాటికిఁ దఱిగెను ; కూన కుంటి గుఱ్ఱ లాఁకటఁ జూప
సాగిరి ; పురుషులు ప్రాణంబులపై నాసవదలిరి ; స్త్రీలు
మానభంగంబునకు వెఱచి యాత్మహత్యలు తలపెట్టిరి. దుఃఖ
దైన్యంబులు నగరంబు నావరించెను. కృష్ణుఁడు మాత్రము

ధైర్యము విడువక నగరభాగంబులనెల్లఁ దాను నియమించిన
కొలంది సైన్యము వలననే రక్షింపసాగెను. వైరికి నెన్నా
ళ్లకు సందుదొరకదాయెను.

హంసుఁడు డింభకుఁడు ననువారలు మహాబలపరాక్ర
మశాలురు జరాసంధునకు మిత్రులై వానిసేనానాయకత్వంబు
వహించి వచ్చియుండిరి. హంసడింభకులమైత్రి యింతనరాదు.
ఒకరిని బాసి యొకరు జీవింపనొల్లరు. హంసుఁడొకప్రక్కను
డింభకుఁడొకప్రక్కను మధురను ముట్టడించి యుండిరి. జరా
సంధునిసేనలో హంసుఁడనుపేరి రాజొకఁడుండెను. వానికిని
బలరామునకును బాహుబాహి పోరు పదునెనిమిదిదివసంబులు
పోరాహోరి జరిగెను. తుదకు హంసుఁడు నీలెను.

హంసుఁడు చచ్చెనన్నవార్త షణములో జరాసంధుని
సైన్యమెల్లఁ బ్రాకెను. ఆమాట విని డింభకుఁడు తనమిత్రుఁ
డుచచ్చెనని భావించి దుఃఖహతుఁడై యమునాజలంబులఁబడి
యసువులు దొఱుగెను. డింభకునిచావునకు హంసుఁడెంతయు
విధినిదూటి యాత్మహత్య గావించుకొనెను.

హంసడింభకుల దుర్మరణంబును జరాసంధుఁడు విని తన
రాజ్యంబునకు మూలస్తంభంబులుగానుండిన యయ్యిరువుర
కుఁగఁ బెల్లు దుఃఖించి విరక్తిచెంది ముట్టడిచాలించి మగధకుఁ
బోయెను. మధురముట్టడి నాటికి నట్లుతీరెను.

* 'కృష్ణుఁడు భగవదవతారమగుట సత్యమేని వాని
మహిమలెల్ల నిజములేని జరాసంధుని సంహరింపఁడేల ? సంక
ల్పమాత్రంబున వాఁడు సబలంబుగా నీతియి యుండఁడా?'

అని శంకింపవచ్చు. జీవుఁడు ప్రారబ్ధకర్మఫలంబు ననుభవించు నందాక తనువును వదలఁడు. కర్మానుభవము పూర్తియైన తర్వాత తనువు తనంతట తానేవదలును. ఇది కర్మవిధానము; చంపుటయు, జంపఁబడుటయు నైమిత్తికంబులు. మఱియు జన్మకర్మానుభవంబులు శిక్షాక్రమంబులు. జీవుఁడట్లు శిక్షితుఁడగుచు, ప్రారబ్ధంబును వ్యయించుచు శాస్త్రజ్ఞానగురూప దేశ సజ్జనసాంగత్య దైవానుగ్రహంబులను బడసి దుర్వాస నలను నిరసించి యున్నతస్థితికి రావలయును. ఈయవకాశంబును భగవంతుఁడు ప్రతిప్రాణికి ననుగ్రహించెను. భగవంతుఁ డిచ్చిన యవకాశంబును భగవంతుఁడే హరింపఁడు. ప్రతివ్యక్తియు శుభంబునందుటే భగవత్సంకల్పము. తదర్థమై యెన్నోయవకాశంబులిచ్చును. ఈయవకాశములేజన్మలనఁబడు.

* సృష్టియెల్ల భగవంతుని యఖండప్రేమాభివ్యక్తి యగు. ప్రేమాభ్యున్నతిని భగవంతుఁడపేక్షించు ; అదే వాని యానందము. జౌన్నత్యం బొక్కసారిగా రాదు ; అది సక్రమాభివృద్ధిఁ జెందును. వృద్ధికిఁ గాలంబత్యవసరము.

* కర్మవాసనలు శుభాశుభమిశ్రంబులై యుండు. ఏది యెప్పుడు పరిమళించునో వాసనాబలాబలంబులఁబట్టి యుండును శుభవాసన యొక్కొక్కటికి నంతకాలంబునఁ బరిమళింపవచ్చును. అప్పుడు మూఢబుద్ధిసయితము ప్రసన్నమై మేలు వడయవచ్చును.

* జరాసంఘుని ప్రారబ్ధకర్మానుభవంబువకు నిరోధము గలిగింపరాదనియో అతడేదేని శుభవాసనచేతఁ బ్రేరేపితుడై

బుద్ధిమార్చికొనునేమో యనియో, యాదవులకు మధురరాజ్య
నివాసము మహాపద్రవకరంబని యెఱిగి వారినందుండి
తరలించువాడై ప్రాణమానధనోపద్రవంబు గల్గినగాని పాప
దులకు నియ్యకొనరని గ్రహించి యట్టికిష్టపరిస్థితిని గలిగించు
టకు మగధేశ్వరుఁడు సాధనమగునని యెంచియో కృష్ణుఁడు
వానిని దెగటార్చడయ్యెను. ఈశ్వరేశ్వర యూహింపరాదు.

జరాసంధ కాలయవనుల దండయాత్ర.

జరాసంధుఁడు మరలివచ్చినందులకు వానిని వానిరాజ్య
మెల్ల సహస్రముఖంబుల నిండించెను. వానికిఁ దలయెత్త
రాదయ్యెను. ఆమచ్చమాయుటకై యతఁడు యాదవవంశ
సమూలనాశంబును రెట్టించినపట్టుదలతో నిశ్చయించి కార్య
నిర్వఘ్నపరిసమాప్తి గోరి మహాబలపరాక్రమశాలియు బ
హూపాయజ్ఞుఁడును నైన యవనాధీశునిఁ గాలయవనుని వివిఘో
పాయంబుల విలిచి మిత్రునిగాఁ జేసికొని వానితోడ మధుర
పయి మరలదండెత్తెను.

జరాసంధుఁడు మరల దండెత్తివచ్చుట తెలిసినంతనే
యాదవుల గుండియలు ఝల్లుమనెను. యాదవు లా గౌల
వృద్ధము గూడినను జరాసంధుని సైన్యంబున శతాంశమేనియు
గాదు. పోరువలన స్వకులనాశంబగునని యాదవనాయకులు
నిశ్చయించిరి. వారెల్లరుఁ గృష్ణుని యొద్దకుఁ బోయి తమ
తమభావంబులు దెలిపిరి. కృష్ణుఁడు వారిని విని 'మిత్రులారా!
స్వపరబలంబుల విచారించి యుద్ధము తలపెట్టవలయు. మూఢ
బుద్ధిని నమ్మి మండునగ్నిలోఁ బడరాదు. జరాసంధుని బలం
బీసారి యతివేలముగానున్నది. వానినెదిరింపఁ జాలరు. నువ్వు

దొలంగి చనుటమేలు. ఇది సరియందురేని జాగుచేయగాను. నగరంబును ముట్టడించుటకుమున్నే యిందుండి చననగు. ఎందు బోవుదమందురా? ఘూర్జులదేహంబున రైవతకపగ్వతము గలదు. దానివ్రక్కఁ గుశస్థల యున్నది. అందుఁజేరి తండ్రితివిషయ మును నెమ్మదిగా నిశ్చయింపవచ్చు" ననెను.

ద్వారకానిర్మాణము.

యాదవులు గోశ్యంతరముగానక వల్లెయనిరి. సాగార శకటంబులు తరలెను. ధనకనకింబులమూఁటలు నెత్తికెక్కిను. ఎల్లరును బశ్చిమముఖులై హుటాహుటి నడల సదులు తరించి పర్వతంబులుదాటి కాననంబులుదూఱి చనిచని పశ్చిమసముద్ర తీరముననున్న కుశస్థలిఁ జేరిరి.

అచ్చటికోట తోడ్తోడ మరామత్తు చేయఁబడెను. ఇరు వదిరెండు కోపురంబులను దీర్చిరి. యాదవశాఖలు పదునెని మిదింటిలో వీరాతివీరులను గోపురముంచిరి. బాలకులను యుద్ధశిక్షాక్రమంబునకు నప్పగించిరి. వారు నానాటికి గడ తేఱి సంసప్తక సైన్యంబనుపేరఁ గాలక్రమంబున లోకవిఖ్యాతిఁ గాంచిరి.

యాదవులట్లు కుశస్థలిఁజేరి రైవతకపర్వతంబు నవ్వలి వైపున సముద్రాంతరమందుఁ బట్టణంబొందు ద్వాదశయోజ నాయతంబును రథ్యాచత్వరవీధీవిరాజమానంబును శిల్పినై పుణ్యానిధానంబును వాస్తుశాస్త్రలక్ష్మ్యంబును సురద్రుమలతో ద్యానవిచిత్రమునై హేమశృంగంబులతో స్ఫటికాట్టలగోపు రంబులతోనొప్పుచు నమరావతినిమించినదానినినిర్మించి యందుఁ జేరిరి. ఆపట్టణంబునే ద్వారకయందురు.

* అప్పుడు కృష్ణునకు నిరుపదిమూఁడేండ్లుండును. ఆ మహనీయుఁడచ్చట యేయేయద్భుతంబులు రచించెనో సమగ్రముగాఁ దెలియఁజును. పురాణంబులు గూడ నేమియు వివరింపవు. అచ్చటివానిచరిత్రను దెలుపుగ్రంథంబు లభించునం దాఁకఁ దద్విషయిక కుతూహలముతీరదు.

* కృష్ణునిసంకల్పమేమో ఆయన జరాసంధునకు వెఱచి పఱచినట్లేలనటించెనో యిప్పుడూహింపనగు. కృష్ణుఁడు జరాసంధుని నోడించియో హరించియో యున్నచో యాదవులు మధురనుండి కాలై ననుగదల్చియుండరు. ద్వారకానిర్మాణ సంకల్పము కొనసాగియుండదు. ఏదియెప్పుడు కర్తవ్యమో దేని నెట్లు నిర్వహింపనగునో సర్వజ్ఞుఁడొక్కఁడే యెఱుంగు. ధైర్యతంత్రము దురూహ్యము. మర్త్యులయంచనలెల్ల నంచనలేయగు సుమా.

ముచుకుండుఁడు.

యాదవులు ద్వారకఁజేరిన తర్వాత కాలయవనుఁడు మధురను ముట్టడించెను. కృష్ణుఁడు మధురలోఁ దోచి కాలయవనునికంటఁబడెను. యవనేశ్వరుఁడు కృష్ణుని గుఱుతించి వానిని బట్టికొనుటకై వెన్నాడసాగెను. కృష్ణుఁడు వానికి వెఱచినవాఁడువోలెఁ బఱచిపఱచి యొకగిరికందరము చొచ్చెను. కాలయవనుఁడు వానిని వెన్నంటి యాగహ్వరము దూరెను. గుహాంతరమందుఁ గృష్ణుఁడు మాయమయ్యెను. కాలయవనుఁడది యెఱుంగక చీకటిలోగుహనెల్ల వెదకివెదకి యొకచోట నిద్రావశుఁడువోలెనున్న వ్యక్తినొకనిఁగాంచి యావ్యక్తియే కృష్ణుఁడని భావించి వానినిఁ గాలదన్నెను.

ఆవ్యక్తి కనుగొనిచూచెను. వానికోపాగ్నికిఁ గాలయవనుఁడు
భస్మీభూతుఁడయ్యెను.

అంతఃకృష్ణుఁ డాచ్యక్తియెదుట నిల్చి 'ముచుకుందా !
ఐత్వాకువై నమాంధాతృనకుఁ బుత్రుండవై జనించి యమరు
లను మెప్పించి కైవల్యప్రాప్తి నర్థించితివి. నీకోర్కెఁదీర్చు
శక్తిచాలక విష్ణునిఁ బ్రార్థింపుమని వారునీకుఁబలికిరి. నీవును
రాజ్యపరివలనాసిక్లేశపిత్రుఁతుండవై యీగుహాంతరముఁ జొ
చ్చితివి. నీకు నిద్రాభంగముగల్గించువారు నీదృష్టింబడి భస్మం
బగుదురని దేవతలు నీకు వరంబిచ్చిరి. కాలయవనుని చావు
నీచేతనుండెను. వాఁడు మృత్యుచోదితుఁడై యిందువచ్చి
నీకంటినుంటకు నీలై' ననెను.

ముచుకుందుఁడు వానిమ్రోలనున్న ఘనశ్యామలకోమ
లాకారునిఁ బీతకాశేయాంబరుని శ్రీవత్సవత్సుని గొంతుభాలం
కృతుని జతుర్భుజుని వనమాలాధరుని జారుప్రసన్నవదనుని
మగరకుండలమండితకన్ఠుని గంజాతేక్షుని జగన్మోహనమూర్తిని
గాంచి 'అయ్యా ! నీవెవండవు ? కంటకమయంబైన యీయర
ణ్యంబు దాఁటి యీగిరిగహ్వరాంతరంబులకు రానేల ? నీతే
జస్సు సూర్యచంద్రాగ్నులతేజస్సును మించి భాసిల్లుచున్నది.
మహేంద్రుఁడవో లోకపాలకులలో నొక్కండవో యూహింప
రాదు. నీవెవండవో తెలుపవేడుదు' ననెను.

నావుడు 'ముచుకుందా ! నాకు జన్మంబులు వేనవేలు
గలవు ; నాకర్మంబులకు నంతమే గలుగదు. నాజన్మకర్మం
బులు కాలత్రయోపపన్నంబులై యుండు. ఋషులు సయి

తము వాని నెఱుంగనోపరు. అసురవృద్ధింజేసి భూభారంబు
 దుర్వహమయ్యెను. దానినుడుప నన్నువిరించి గోరెను. తద
 ర్థము యదుకులంబునఁ బుట్టతి. వసుదేవునకుఁ బుట్టుటంజేసి
 నన్ను వాసుదేవుఁడందురు. నీవు తొల్లి నన్నుఁ గూర్చి
 ప్రార్థించితివి. నీకోర్కీఁ దీర్ప నిందు వచ్చితి' నని చెప్పెను.
 ముచుకుందుఁడు నాటిగర్గవచనంబును స్మరించి తనమ్రాల
 నున్నది నారాయణుడని గ్రహించి 'స్వామీ! జనులు నీమా
 యావిమోహితులై నిన్నెఱుంగరు. నీవు పరమార్థసుఖ
 స్వరూపుండవు. అట్టి నిన్ను భజించి కడతేటలేక యాత్మ
 వంచితులై భౌతికసుఖమే పరమార్థంబుగా దలంచి యెండ
 మావులవెంటఁ బఱచి దుఃఖభాగు లగుదురు. కామసుఖం
 బులు సూకరాదులకును గలవు. ఆవిషయంబున నరులకును
 వానికిని భేదము గలుగదు. భగవద్భక్తి యొక్కటిమాత్రమే
 నరజన్మంబునకు విశిష్టమైయుండు. నరజన్మంబు నొందియు
 నిన్ను భజింపని మూఢుల నేమనవలయునో యూహింపరాదు.
 స్వామీ ! అజ్ఞానవశంబున దేహాత్మబుద్ధినై సుతదారధనభోగం
 బులఁ దవలి జీవితంబెల్ల వ్యర్థ మొనరించితిని. శరీరంబులు ఘట
 కుడ్యాదులవంటివి ; అస్థిరంబులు ; ఎప్పుడు పడునో తెలియ
 రాదు ; అనాత్మకంబులు. వానియందుఁ దగిలినబుద్ధి మనో
 రథపరంపరలకు లోనై చరించును. కోరికలు భగ్నమైనను
 విషయలాలసము పాయదు. అది వృద్ధియగుడు లోభంబు
 పైకొనును. లోభగ్రస్తుని నంతకుఁడు సర్పంబు మూషికం
 బును వలె మ్రింగును. స్వామీ ; రాజాధిరాజైనను విషయ
 లోలుడగు నేని నతఁడు స్త్రీలకుఁ గ్రీడామృగమగు. తృషా

కులునకు భోగశాంతియే సిద్ధింపదు. అట్టివాని తపంబెల్లఁ గామ్యార్థమైయీజన్మంబునఁ గాకున్నను జన్మాంతరమందేనియు వాంఛాసిద్ధిని సంపాదింపనుండు. బహిర్ముఖులగతి యిట్టిదై యున్నది. ఈజాడ్యము నివృత్తికావలయునన్న నీభక్తియే పరమాషధము. నీభక్తియెట్లు గల్గునందువా ? ఎవనికి భవ బంధంబు నశించుకాలంబు ప్రత్యాసన్నమగునో వానికి సత్సంగత్యంబు లభించును. సత్సంగత్యంబున సర్వసంగనివృత్తి యగు. అప్పుడతఁడు కాగ్యకారణనియంతవైన నీవంకమణులు. నీయనుగ్రహంబున కప్పుడు పాత్రుఁడగునో యప్పుడే వానికి ముక్తి సిద్ధమగు.

స్వామీ ! సత్సంగఫలంబుగా నాకు రాజ్యాదులందు మమకారము నశించెను. తత్ఫలంబుగా నీదయకు నోచితిని. స్వామీ ! ఒండుకోరిక నాకుఁ గలుగదు. పరమాత్మా ! అద్వయిందవు గావున నిర్గుణుండవు. నిర్గుణుండవు గావున నిరంజనుండవు ; నిరంజనుండవుగావున జ్ఞానఘనుండవును జ్ఞప్తిమాత్రుండవునై వెలయుదువు. అట్టి యక్షరుని నిన్ను శరణుచొచ్చితి. స్వామీ ! ప్రారబ్ధకర్మఫలంబులగు పాపవృత్తుల చేతను వానివాసనలచేతను బరితపింపఁబడుచు నాయుంద్రియంబు లాటును తృష్ణావశంబులై యాకారణంబున శత్రువులవలె వర్తించుచున్నను దైవానుయోగంబున నెట్లో శాంతిఁబడిసి లోకశరణ్యంబులైన నీపాదపద్మంబులఁ జేరితిని. అభయంబిచ్చి నన్ను పాలింపుము. అపన్నజనత్రాణము నీకు దీక్షయేగదా' యని సాష్టాంగంబొనర్చెను.

కృష్ణుడు ముచుకుందునకు సంతసించి 'రాజా ! నీచి త్తంబు విమలంబు నూర్జితంబునై' విరాజిల్లుచున్నది. కామంబు లెంత ప్రలోభించినను నీకుఁ బ్రమాదము గలుగనేరదు. నాకు నేకాంతభక్తిచేయువారిని విక్షేపంబులుగలంపఁ జాలరు. విషయాభిముఖులై నాకుభక్తిసేయనివారు ప్రాణయామాదులెన్ని యొనర్చినను వారి మనోవాసనలు చెలరేగి వారిసీడ్చుచుండు. నాకు భక్తిసేయుదురేని యావాసనలెల్ల నశించిప్రశాంతులై చరింతురు. నీకు నాయెడ స్థిరభక్తి నిరంతంబునుండుఁగాక. సమాహితుండవై తపంబాచరించి విశిష్టపాపంబులఁ బాపి కొనుము. జన్మాంతరమందు సర్వభూతప్రియుండవగు ద్విజవరుండవై నన్నుఁ జేరుదు'వని పలికెను.

ముచుకుందుఁ డంతటఁ కృష్ణునకుఁ బ్రదక్షిణనమస్కారంబు గావించి గుహాంతరంబునుండి వెడలివచ్చి యల్పప్రమాణులైన మర్త్యులను దదితరంబులను గాంచి కలియుగంబు ప్రాప్తంబగుట గ్రహించి యుత్తరదిశాభిముఖుడై గంధమాదనంబుఁ జొచ్చి బదర్యాశ్రమంబుఁజేరి నిస్సంగుఁడును ముక్తసంశయుఁడునై మనస్సును గృష్ణునందు నిల్పి పరమశ్రద్ధామయుడై తపంబు చేయసాగెను.

కృష్ణుడంతట మధురకువచ్చి యాపట్టణంబును ముట్టడించియున్న మ్లేచ్ఛబలంబునెల్ల హతమొనర్చి వారిధనంబునెల్ల ద్వారకకు దరలించెను. ఆసంగతి జరాసంధుఁడు విని మహాసైన్యంబుతో వచ్చెను. రామకృష్ణులు జరాసంధునకు భయపడినవారువోలె నటించి తాముతెచ్చుచున్న ధనంబులఁ బాతివైచి బహుయోజనంబుల దూరము బలుగెత్తసాగిరి. జరా

సంధుఁడు నగుచు వారిని వెంబడించెను. రామకృష్ణులు ప్రహర్షణాద్రిని బదునొకండు యోజనంబులయెఱ్ఱెనదాని నెక్కి యందుదాగిరి. జరాసంధుఁడు కొంతవడి వారిని వెదకి వెదకి జాడలుగానక గిరికి నిప్పుపెట్టెను. ఆయగ్ని తరువర్గంబు నెల్ల దహించుచు నింగిముటుచుఁ గొండయెల్లఁ బ్రాకెను. రామకృష్ణు లావహ్నిలోఁ బడిచచ్చిరని జరాసంధుఁడు సంతసించి తనపట్టణంబునకు మరలి పోయెను. రామకృష్ణులెప్పుడో ద్వారకఁ జేరిరి.

రేవతీ వివాహము.

అనంతరము బలరాముఁడు రైవతుఁడనురాజుయొక్క పుత్రికను రేవతియనుదానిని వివాహమయ్యెను.

రుక్మిణీ కల్యాణము.

ఆకాలంబున విదర్భ (బీహారు) రాజు భీష్మకుండను వాఁడుండెను. వానికి నేవురుపుత్రులును నొకపుత్రికయుఁ గల్గిరి. పుత్రులలో రుక్మియనువాఁడు జ్యేష్ఠుఁడు. పుత్రికను రుక్మిణి యనిరి.

రుక్మిణికి వివాహమోగ్యవయస్సు వచ్చెను. ఆమె జగన్మోహనాకారము నాటిరాజన్యుల చిత్తంబు నాకర్షించెను. నానాదేశరాజకుమారకు లామె పాణిగ్రహణమహాభాగ్యంబును గోరి భీష్మకునకు సందేశంబులఁ బుత్తెంపసాగిరి.

జరాసంధునకు భీష్మకుం డనుకూలవర్తిగానుండెను.

ఆకాతణంబున నతఁడు భీష్మకసుతను రుక్మిణినిఁ దనసర్వ సేనాపతియైన శిశుపాలునకుగా వరించెను. భీష్మకుఁడు వానికి

నెదురాడనోడెను. మఱియు భీష్మకునికుమారుఁడు రుక్మి తన
చెలియలిని శిశుపాలునకే యియ్యవలయునని పట్టుపట్టెను.

నానాటికి జరాసంధునిరాయిడి మెండయ్యెను. రుక్మిణీ
శునోరథంబు వేటుగానుండెను. భీష్మకుఁడు వారిమధ్యఁ
జక్కి యేమియుంబలుకనోడి యాపులతో దీర్ఘమాలోచించి
నాటిసాంప్రదాయానుసారముగా రుక్మిణికి స్వయంవరకళ్యా
ణంబును నిశ్చయించెను. సందేశంబులు శోడోడ దేశదేశాంత
రంబులకుఁ బఱచెను.

రుక్మిణి యాసంగతివిని 'నాతండ్రి జరాసంధునకు
బాసటమయ్యెను. నాయన్న తలంపు స్పష్టము. నాచిక్కు
దీర్చువారు గానరారు' అని పెద్దయుం దలపోసి యాపుఁడైన
బ్రాహ్మణోత్తము నగ్నిద్యోతనుని రహస్యంబుగా రప్పించి
తనగుట్టు వానికిఁజెప్పి కమ్మవ్రాసియిచ్చి వానిని ద్వారకకుఁ
బంపెను. ఆవిప్రుఁడు ద్వారకఁజేరి తనరాకను బ్రతీహారుల
వలనఁ గృష్ణునకు దెలిపి యనుజ్ఞాతుఁడై లోనికిఁ జని కాంచ
నాసనంబునఁ గూర్చుండియున్న పురుషసింహుని సందర్శించెను.
కృష్ణుఁడవిప్రుని జూచినంతనే నిజాసనంబునుండి లేచి వానికి
మర్యాదలెల్లఁ దీర్చెను. అగ్నిద్యోతనుఁడు నిష్టమృష్టాన్నంబు
లారగించి మార్గశ్రమవాసి సుఖాసీనుఁడయ్యెను.

కృష్ణుఁడంతట వానిపాదంబు లొత్తుచు 'ద్విజోత్తమా!
ధర్మము పెద్దలకు సమ్మతముగా నడచునుగదా. బ్రాహ్మణు
లెల్లరు సంతుష్టులేగదా. వారుసంతుష్టులేని లోకమెల్ల సంత
ష్టఁజెందు. ప్రాప్తుంబు పదివేలుగా భావించువాఁడు నిరంత

రహస్యమును సుఖమై యుండు. ఎవఁడు స్వలాభసంతోషియోయరఁడు సాధువును సర్వభూతసుహృత్తముఁడును సీరహంకారియు శాంతమూర్తియునై విరాజిల్లు. అట్టివానిపాదంబులఁ దలదాల్తు. ద్విజసత్తమా ! మీకుఁ గుశలమా ? మీరాజ్యమందలి ప్రజలెల్లరు సుఖముందురా ? మీరింత దవ్వువచ్చిన పని యేదైనఁగలదా ? అయ్యా ! రహస్యము దాఁపవలదు. ఏమి నలుయునో నన్నాజ్ఞాపింపనగు' నని మృదుమధురంబుగా నడిగెను.

నావుడా బ్రాహ్మణుఁడు ప్రహృష్టాత్ముడై రుక్మిణీ తనచేతనుంచిన కమ్మను గృష్ణుని హస్తలంబునఁ బెట్టి 'భువనైకసుందరా ! విదర్భాధీశునిపుత్రి రుక్మిణీ లోకైకమోహిని పంపఁగా నిందు వచ్చితిని. ఆకళ్యాణీసందేశంబు నాకర్ణింపఁ గోరుదు. ఆమె యిట్లు చెప్పిపంపెను. 'భువనసుందరా ! నీగుణగణంబులు నానునంబును హరించెను. నీదివ్యమంగళ రూపసందర్శనంబునకు నానేత్రంబు లువ్విష్టారుచున్నవి. కులకన్యలకు నిట్లు సందేశము పంపుట మర్యాదగాదందువా? కులవతులు వారికి ననురూపమైన వరులఁ గోరుట సహజము. భువనైకమంగళమూర్తిని నిన్నుఁ గోరుట వింతయేమి ? అదితప్పగు నేని దానికి నీదివ్యరూపమే కారణంబగు. నాధా ! నీకు నర్పించికొంటిని. నీదానను నన్ను శిశుపాలుఁడు సింహము పాలిసొమ్మును నక్కవలె నాసించియున్నాఁడు. నీప్రాపు నాకు మదీయబహుజన్మాంతర సుకృతఫలంబని భావించితిని. బుధువులవలనఁ జైద్యునకు నర్పితమైనదానను నన్ను గ్రహించుట పాడిగాదని శంకింపవలదు. అంతకు మున్నే నేను నీకు

నర్పించికొంటిని. కావున నేను నీదాననుగాని యన్యనుగాదు. నీధనంబును నీవు గ్రహించుట తప్పగాదు. మీఁదుమిక్కిలి యది ధర్మమేయగు. శుల్కపూర్వకంబుగా వివాహంబు కాఁదగునందువా ? నీవీర్యమే యుంకువయగు. అంతఃపుర వాసినిని శిశుపాలాదివీరబల సంరక్షితను నన్ను హరించుట యెట్లందువా ? అంబిక మాకు గృహదేవత యగును. వినాహ పూర్వము రాజకన్యకలామెకు మ్రొక్కివచ్చుట సాంప్రదాయము, నేను నట్లేచేయుదు. అది సమయంబుగా నన్నుఁగొన నగు. చైద్యుఁడు యోగ్యుఁడు కాదాయని యందువా ? అతడు నీపాదఘాతీకిఁగూడఁ జాలఁడునుమా. అంబుజాక్షా ! నా మొఱతాలింపవేని నిన్నేస్మరించుచు వ్రతోపవాసకృత్యనై ప్రాణంబులఁద్యజింతు. అంతియగాదు. కోటిజన్మంబులకై నను నిన్నే పఠినిగాఁ బడయుదు. ఇది నిక్కము'. కృష్ణా ! సందేశంబును దెలిపితి. ఏదియుక్తమో యదిసేయనగు' ననెను.

కృష్ణుఁడు సందేశంబునెల్ల విని చిఱునవ్వుదాల్చి యగ్ని ద్యోతనునికరంబు నిజకరంబునఁ గూర్చి 'రుక్మిణి నాయందెట్లా నేనును రుక్మిణియందట్లే యుండు. మాకు రాత్రులు నిద్రా రహితంబులుగాఁ గడచుచున్నవి. మాయరువురకు వివాహము జరుగకుండు యత్నంబులు చేయుట యెఱుంగుదు. రాజకన్యమాత్రులను హరించి నాయందాసక్తయైయున్న యాయన వద్యాంగిని యాగాగ్నిశిఖినుబోలెఁ గొనివత్తు'నని పలికి రథంబు నాయత్తముచేయ దారకునకు నాజ్ఞాపించెను. సార్థి తుణములో నైన్యసుగ్రీవమేఘపుష్పవలాహకంబులనెడి హయోత్త

మంబుల నాల్గింటిఁ బూన్చిన రథంబును గొనివచ్చెను. కృష్ణుఁడు భూసురోత్తమునితోడ రథంబెక్కి తరలెను.

అటఁ గుండినపురంబున మార్గరథ్యాచతుస్సధంబులు సంమృష్టంబులై వన్నీటికలయంపి వాసనలతో నిండి చిత్ర ధ్వజసతాకాసమలంకృతంబులై చెన్నాటెను. మందిరంబు లగగుఁగూపదీపితంబులును బుష్పతోరణాభిరామంబులునై వైవా హికమాంగళ్యంబును బ్రకటించెను. భీష్మకుఁడు పితృదేవ తల నర్చించి విప్రజనంబును విధిప్రకారము మృష్టాన్నసంతుష్టులఁగావించెను. రుక్మిణిని జలకమార్చి కౌతుకమంగళంబు గావించి క్రొత్తవస్త్రంబులతోను నానారత్నాభరణంబుల తోను గైసేసి యధర్వవేదవేత్తలైన ద్విజోత్తములచేత రక్ష యొనరించిరి. పురోహితులు గ్రహశాంతులు చేసిరి. హిరణ్య రాప్యంబులును వస్త్రంబులును గుడమిశ్రితతలలును ధేను రత్నంబులును యథావిధి దానంబులీయబడెను. వేయేల? అభ్యుదయోచితంబులైన కర్ణంబులెల్లఁ గావింపఁబడెను. తెల్ల వాటి రుక్మిణీశిశుపాలుర కళ్యాణమహోత్సవంబును జూచు పేరాసతోఁ బురంబెల్ల నుప్పొంగుచుండెను.

శిశుపాలుఁడు పెండ్లికొమరుఁడై రథగజతురగసేనాసమే తంబుగా వచ్చెను. వానిని దగుమర్యాదలతోడ విడిదియింట నిల్పిరి. చైద్యపక్షీయలైన సాల్వుఁడును జరాసంధుఁడును దంతవక్త్రుఁడును విదూరథుండును బౌండ్రకాదులును వేలకొలది పరివారంబుతో వచ్చి చేరిరి. ఎల్లరకు మర్యాదలును విందు లును యథావిధిజరుగుచుండెను. భీష్మకసుతయైన రుక్మిణిని హరించి తెచ్చుటకై కృష్ణుఁడొంటిగాఁజనుట బలరాముఁడు

విని కలహంబు శంకించి మహాబలసమేతుడై హుటాహుటఁ
గుండినపురంబునకుఁ దరలి కృష్ణుని గలసికొనెను.

రాత్రియయ్యెను. ఎవరెవరువచ్చినది యప్పుడప్పుడే
దాసీజనులు రుక్మిణికిఁ దెలుపుచుండిరి. రుక్మిణిమనస్సు కృష్ణు
నుండియుఁ దదీయదృష్టి ద్వారకామార్గంబునుండియు దిరుగ
వయ్యెను. రాత్రి మూడుజాములు గడచెను. కృష్ణునిసంగ
తియే తెలియకుండెను. ఆమె యపరిమితచింతాకులయై

“మ॥ ఘనుఁడాభూసురుఁడేగెనో ? నడుమమార్గశ్రాంతుడై చిక్కనో
విని కృష్ణుండిది తప్పుగాదలచెనో విచ్చేసెనో యీశ్వరుం
డనుకూలింపఁదలంచునో తలఁపఁడో యార్యామహాదేవియుక్
నను రక్షింప నెఱుంగునో యెఱుఁగదో నాభాగ్యమెట్లున్నదో”

“కా॥ లగ్నంబెల్లి వివాహముంగడిసె నేలారాఁడు గోనిందుఁడు
ద్విగ్నంబయ్యెడి మానసంబువినెనోవృత్తాంతముక్ బ్రాహ్మణుం
డగ్నిద్యోతనుఁడేటికిందడసె నాయత్నంబు సిద్ధించునో
భగ్నంజేచనునో విరించికృతమెబ్బంగిం బ్రవర్తించునో ?”

అనుచు రుక్మిణిదేవి చింతాశ్రాంతయై యటమోడ్పుఁ
గందోయితోఁ బాన్పుపయి వ్రాలెను. ఆమెకు వామోరుభుజ
నేత్రస్పందనంబయ్యెను. ఆశుభసూచకంబు లామెకు మఱల
నాసఁబుట్టించెను. అంతలోన నగ్నిద్యోతనుఁ డంతః పురము
లోనికి వచ్చి యామెకంటబడెను. వానిసంతోష ముఖం
బును రుక్మిణిగాంచి కార్యంబనుకూలించెనని భావించి చిఱు
నవ్వుదాల్చెను. భూసురోత్తముఁ డంతటఁ గృష్ణుఁడు వచ్చె
నని యామెకుఁ దెలిపి కతయెల్ల వివరించెను. రుక్మిణి
వానిని సొంతంబుగా నాలకించి ‘భూసురోత్తమా! నీముణంబు

నెట్లు తీర్చినగునో యూహింపరాదు' అని నమస్కరించెను.

రామకృష్ణులుగూడ వచ్చిరని భీష్మకునికిఁ దెలిపిరి. అతఁడు వానిపుత్రి కాభావంబు నెఱింగియున్నకతన రామకృష్ణులరాకయొక్క ఫలంబు నూహించి వారిని మధుపగ్గవస్త్రాది పూర్వకంబుగా యథావిధిఁ బూజించి యోగ్యనివాసంబునఁ జేర్చెను.

కృష్ణుఁడు వచ్చినవార్త విదర్భనగరంబెల్ల ఊణములో వ్యాపించెను. పురజనులెల్లరు గుంపులు గుంపులుగావచ్చి వానిముఖపద్మామృతంబును గన్నులారగాంచి 'అహో! రుక్మిణికిఁ గృష్ణుఁడే భర్త కావలయు ; కృష్ణునకు రుక్మిణియే భార్య గానోపు. ఇయ్యిరువురదాంపత్యం బనోన్యోన్యశోభావహమై లోకానందంబుఁ గూర్చు. కృష్ణుఁడు రుక్మిణి ననుగ్రహించి యామెపాణిపల్లవంబును గ్రహించుగాక' అని వారిప్రేమా నందంబుల వర్షించిరి.

రుక్మిణి గౌరీపూజార్థము తదాలయంబునకుఁ గాల్పడక తోఁ దరలెను. ఆమెచిత్తము కృష్ణపాదారవిందసక్తమగుటం జేసి చెలికత్తెలెటునడపిన నట్లామె నడువసాగెను. శూరులైన రాజభటులు సాయుధులై చుట్టుఁజుట్టి కదలిరి. మృదంగ, శంఖ, పణవ తూర్వంబులును భేరులు నొక్కటమ్రోగెను. వారాంగనలు వేలకొలఁది వివిధంబులైన యుపహారబలులను గైకొనిరి. ద్విజసీమంతినీమణులు సాలంకృతలై యామెమెట నంటిరి. సూతమాగధవందివాదంబులు చెలరేగెను.

రుక్మిణీదేవి దేవసదనంబుఁజేరి పాదకరకమలంబులను శుద్ధి

వఱచి యాచమించి ప్రశాంతాత్మయై యంబికాంతికమున
నిల్చెను. వృద్ధస్త్రీలు మునుపడవచ్చి భవసహితయైన భవా
నికి విధిపూర్వకంబుగా రుక్మిణీచేత వందనంబు చేయించిరి.
రుక్మిణి యట్లు నమస్కరించి

“ఉ॥ సమ్మతినామనంబున సనాతనులైన యుమామహేశులకు
మిమ్ముఁబురాణదంపతుల మేలు భజింతుఁగదమ్మ మేటి పె
ద్దమ్మ దయాంబురాశివిగదమ్మ హరిం జితిసేయమమ్మనిక
నమ్మినవారికెన్నడును నాశము లేదుగదమ్మ యీశ్వరీ॥ ”

అని ప్రార్థించి పార్వతీపరమేశ్వరులను బూజించెను. విప్రాంగ
నలంతట వాసస్రగ్గంధాక్షతలును ధూపదీపంబులును నానోప
హారంబులు నద్దేవికి సమర్పించి వధువు నాశీర్వాదించిరి.

రుక్మిణి యంతట దేవాలయంబునుండి వివాహమంట
పమునకుఁ దరలెను. ఆసంగతి తెలిసినంతనే రాజపుత్రకు
లకు నిలువెల్లఁ గన్నులాయెను. వారిదృష్టి యామెవచ్చు
చారినంకనే నిల్చి మఱల దయ్యెను. రుక్మిణి తన్నే వరించు
ననుచు నొక్కొక్కఁడు లోలోన నుబ్బి బూరటిల్లుచు మును
గాళ్ళ నుండెను. అళిసీలాలకలుగప్పి పూర్ణచంద్రబింబంబుతో
నెనయుచున్న ముఖమండలంబు లేవెన్నెలలఁ గాయుచుండగా
మృగశాబకంబులకు దృన్నైపుణ్యవిధానంబును నేర్పుచున్నవో
యను కటాక్షపీక్షణమాలికలు దిదృక్షౌజనహృదయంబులకుఁ
బాశంబులగుచుండఁగా, బ్రవాళంబుతో మచ్చరించి బింబ
ఫలంబును నిరసించి యధరపల్లవంబు లేఁగెంపుఁగ్రాంజాయల
గురియుచుండఁగా, పాదకాంతికి నేలయెఱ్ఱనై మృదువిన్యా
శంబునకుగా రక్తకంబళంబును బఱచిరోయను భ్రాంతి గలుగు

చుండఁగా, గుచకుంభంబుల భారంబునకు నెన్నడుముఁ దీవె
యసియాడుచు భావాభావవిభ్రమంబుఁ గొలుపు చుండఁగా,
దుర్మోహవివశమైయున్న రాజపుత్రలోకంబునకు హృదయ
తాడనంబులోయన శింజత్కలానూపురధ్వనులు చెలఁగుచుం
డఁగా స్వయంవర పుష్పదామంబు నరుణాంభోజహస్తంబున
దాల్చి మత్తేభరాడ్గచునంబున దేవమాయవలె వచ్చుచున్న
యావీరమోహినిని గాంచి వీరవర్గంబు మోవవివశమై 'అహో!
ఈలోకసుందరి యాత్రామిషగబునఁ దనలానన్యంబును హరికి
సమర్పింపవచ్చెనో, యని భావించుచు హస్తతలంబులనున్న
యస్త్రంబులు జాటి క్రిందబడుటసయిత మెఱుంగరైరి.

రుక్మిణి యట్లు మందమందగతి స్వయంవరమండపంబుఁ
జొచ్చి యలకపాళిని వామకరంబున నెగఁద్రోసి యపొంగ
వీక్షణంబు సారించి రాజపుత్ర లోకంబునెల్లఁ గలయ నవలోకించి

‘ను॥ కనియెం బూర్ణశకాంకమండలముఖున్ గంఠీరవేం గ్రావల
గ్ను నవాంభోజదళాక్షుఁ జారుతరవక్షున్ మేఘసంకాశదే
హం నగారాతిగజేంద్రనిభబాహుం జక్రిఁ బీతాంబుకున్
ఘనభూషాన్వితం గంబుకంఠ విజయోత్కంఠున్ జగన్మోహనున్’

అట్లు కృష్ణుని గాంచి లేనగవుఁదేట నజరువెట్టి వీక్షణ
మాలికాదామంబును వానికంతంబున వైచెను. కృష్ణుఁడు
తటాలున నామెను గయిపట్టి తనరథంబుపయి నెక్కించుకొని
బలరామాదులతోడ ద్వారకామార్గముఁ బట్టెను.

స్వయంవరమండపంబెల్ల గగ్గోలుమనెను. ఎచ్చటివార
చ్చట టిచ్చపడి నిలిచిరి. రాజకుమారకులు తేటి క్రోధ
మూర్ఛితులై పట్టుఁడుకొట్టుఁడనుచు లేచిరి. జరాసంధాదులు

రుక్మిణీహారణంబును దమయశోహారణంబుగా భావించి యుద్ధ
సన్నద్ధులైరి. వీరవరులు ధనుష్టుకారంబులు గావించి యాద
వాసీకంబుపం . . . రవర్షముఁ గురిపించిరి. ఆశ్వికులశ్వికులతో
గజారోహకులు గజారోహకులతోఁ బదాతులు పదాతులతోఁ
దలపడిరి. రుక్మిణీదేవి తనపతిసేనా బలంబు శరాసారవిచ్ఛన్నంబు
గుటఁజూచి ప్రీడాభయవిహ్వలలోచనంబులఁగృష్ణునిజూచెను.
వాసుదేవుఁడు నిజప్రియారత్నంబునకు నభయంబు పలికెను.
అంతలోన వైదవశింబున రథికాశ్వికగజకుల తఱులు సకిరీటకుండ
లోష్ఠీషంబులుగాఁ దెగి నేలఁబఱచెను. హస్తంబులుతెగియు
దొడలు విఱిగియు హస్తతురంగంబులును బదాదులును నేల
రాలుటయ్యెను. యాదవజయజయధ్వనులు రోదసీకుహారంబు
నగలించెను.

అంతట రాజపుత్రులు జరాసంధుని తోడ శిశుపాలుని
హృతదారాతురుఁడుంబోలె నున్నవానినిఁ జేరవచ్చి 'పురుష
శార్దులా ! ధార్మనస్యము వలదు ; ప్రియాప్రియంబులు
సుఖదుఃఖంబులు నీశ్వరతంత్రప్రేరితంబులై కొమ్మబొమ్మవలె
నటునిటుఁ దిరుగుచుండు. ఈకృష్ణుఁడు జరాసంధునిచేత నిరు
వదిమూఁడుసార్లు పరాజితుఁడై పఱచెను. సర్వముఁ గాల
యుక్తమై నడచును' అని వానికి ధైర్యంబులు పలికి యెల్లరు
వారివారి దేశంబులకుఁ జనిరి. శిశుపాలజరాసంధులు హత
శేషులను గూర్చికొని తమ పురంబులకుఁ బోయిరి.

రుక్మి యారాక్షసవివాహంబును సహింపకయు నవమా
నంబు నోర్వకయు కృష్ణుని ధర్మిణిని దేజాలనేనిఁ గుండిన

పురంబునఁ గాలైననిడ' నని రాచింక బు మ్రోలఁ బ్రతినజేసి
యత్నోహిణీబలసమేతంబుగాఁ జని నిలునిలునునుచుఁ గృష్ణునిఁ
దఱిమి వానినిదలపడెను. కృష్ణుఁడు వానినెనుక్కిని కొం
డొకసేపు వానియాటను సాగనిచ్చి రథంబునుండి దుమికి వానిని
సిగఁబట్టి యిడ్చి తదీయకంఠంబును దెగవేయ నుండెను.
రుక్మిణి యదిగాంచి యన్నకై జాలినొంది భయవిహ్వలమై
పతిపాదంబులవ్రాలి 'లోకకళ్యాణా ! నాయన్నను గావు'మని
వేడెను. కృష్ణుడామెఱునాలకించి రుక్మిణి విరూపునిగాఁజేసి
ప్రాణంబులతో వదలి ద్వారకకుఁ బోయెను. రుక్మి యట్లు
పరాజితుఁడు నవమానితుఁడునై నిజప్రతినందలంచి యాయుధ
భూమియందే పురంబొండు నిర్మించి యందే నివసింపసాగెను.
ఆపురంబును భోజకటకంబనిరి.

* భగవంతునినమ్మిన వారికి నెన్నఁడును నాశనము
లేదనుభావంబును రుక్మిణీకళ్యాణంబు ఘంటాపథంబుగాఁ జాటు
చున్నది. రుక్మిణిని శిశుపాలుఁడు వరించెను. ఆయింతిని
వానికే కూర్చవలయునని జరాసంధుడు పట్టుపట్టెను. రుక్మియు
వానికి ననుకూలించెను. అదితప్పుదనిదేశమెల్ల విశ్వసించెను.
రుక్మిణిగూడఁ దనయాశలెల్ల వదలి యడియాసంబట్టి వ్రేలాడ
సాగెను. పర్యవసానంబెట్లయ్యెనో చూడుఁడు. భగవంతుఁడు
భక్తులనెప్పుడును విడనాడఁడు భగవత్కృతాక్షము వ్రాలె
నేనిఁ గొండంతవిఘ్నంబులు గోరంతలై పఱచును. ఈశ్వరుఁడు
కూర్చునట్టి శుభయోగవిధానంబు తలంపునకు నందదు. అది
యద్భుతంబులకు నద్భుతమై యుండు. అహో ! భగవ
ద్వాల్లభ్యము.

కృష్ణుని భార్యలు.

కృష్ణునకుఁ బదునారువేల నూర్గురుభార్యలని విష్ణుపురాణముపేక్షను. రుక్మిణీ, సత్యభామ, జాంబవతి, కాళింది, మిత్రవింద, సత్య, భద్ర, లక్ష్మణ, యను వారెనమండ్రు గురు భార్యలు వాచికుండిరని హరివంశము వచించును. వీరలే గాక పదునారువేల మంది గోపికలుగూడఁ గృష్ణుని భార్యలని భాగవతము తెలుపును.

కృష్ణచరిత్రఘట్టంబులందెల్ల రుక్మిణీసత్యభామల వ్యవహారంబులే గానవచ్చునుగాని తక్కినవారివ్యవహారములు గానరావు. కృష్ణుని సంతానమన్ననో వేయిన్నినాల్గువందలనలువది మంది యని విష్ణుపురాణము. రుక్మిణీ జాంబవతీపుత్రులు దక్క మతెవ్వరగుఁ బేర్కొనఁబడరు.

కృష్ణుఁడు రుక్మిణీ సత్యభామలను మాత్రమే విధివిధానంబునఁ బెండ్లాడెననియు, ఆకారణంబున నయ్యిరువురను మాత్రమే యర్చనాదులందు గ్రహింతురనియుఁ దక్కినవారట్లు గృహీతలుగానందున వారిప్రస్తావనంబంతగాఁ జేయఁబడలేదనియుఁ గొందఱందురు.

కృష్ణుఁడు ధర్మసంస్థాపనార్థమవతరించి ధర్మతత్త్వంబును లోకప్రచారంబుగా బోధించెను ; కామమును ధర్మావిరుద్ధముగా నేవింపవలయునని నిర్ణయించెను. అట్టివానికి నిందఱు భార్యలుండిరన నతఁడు కామలోలుఁడనక తప్పదు. ఇదియెట్లు పొసఁగునో యూహింపరాదు. గోపికలభార్యత్వమెట్టిదో కృష్ణుని వారేభావమునఁ బో భగవాన్ గ్రహించిరో రాసక్రీడాదు

లందు వివరింపఁబడెను. గోపికాకృష్ణుల భార్యాభర్తృత్వంబులు కేవలభక్తిప్రాణితంబులు. కావున వారిసంబంధంబులను తాకిక సతీపతిత్వదృష్టితో గ్రహింపరాదు.

గోపికలు పూర్వజన్మంబున యుక్తికన్యలనియు, వారు రామావతారమందు రామునిఁబలిఁగాఁగోరి తమఁబోచఁగించి రనియు, వారికోరికలెల్ల నవతారాంతరంబున సిద్ధిచునని వారికి రాముఁడు వరముఁ బ్రసాదించెననియు, ఆమునికన్యకలు గోపికలై జనించిరనియు, కృష్ణుఁడు వారిహృదయంతరాళములందు భక్తిని నెలకొల్పి మనస్సుగమరూపరత్యాచందఁబును వారికిఁ జేకూర్చెననియు, ఆకారణంబుననే యొక్కొకగోపికకు నొక్కొక కృష్ణుఁడుండుటయ్యెననియు గోపికాకృష్ణుల భార్యాభర్తృత్వంబు లీరూపంబులేగాని ప్రాకృతులు దలంచునట్టివి గావనియు, భాగవతమందే గలదు. అతియగాదు. అష్టభార్యలలోఁ గృష్ణుఁడెవ్వఁడెను మిక్కుటంబుగాఁ బ్రేమించునను విషయమును గుఱిచి హరిలోనానికి వాదము గల్గినట్లును కృష్ణగర్వదానొక్కతయే ప్రియురాలననియుఁ దత్కారణంబునఁ గృష్ణుఁడు తన్నెప్పుడునెడఁ బాయడనియు సత్య విజ్ఞప్తిగఁగసాగెననియు, ఆసంగతి పరీక్షకు వచ్చినప్పుడు కృష్ణుఁడేకకాలంబుననే యెనమండ్రుగురు భార్యలయొద్ద గాన్పించి సత్యభామకు గర్వభంగమొనరించెననియు భాగవతమే తెలుపుచున్నది. ఇందఱు భార్యలున్నను గృష్ణుఁడుస్కలితబ్రహ్మచారియని యాగ్రంథమే చాటించెను. దీనింబట్టి కృష్ణుని పతిత్వమెట్టిదో యూహింపనగు.

భక్తిసాధనకాలమందుఁ గృష్ణుఁడు భర్తయైనట్లును దామ భార్యలైనట్లును బురుషులుగూడ నభినయించుట వైష్ణవసాం

ప్రదాయమందు నేడునుగలదు. శ్రీచైతన్యస్వామి యొక్కయు శ్రీరామకృష్ణపరమహంసయొక్కయుఁ జరితలే యిందులకు నిదర్శనంబులు. పురుషులే యట్లు నటింపఁగా స్త్రీల సంగతి చెప్పవలయునా ? ఆనందానుభవార్థము భక్తులు వివిధంబుల వర్తింతురు.

భగవంతునకు రూపనామంబులు గలుగవు. భక్తులు వారివారి రుచుల ప్రకారము భగవంతునకు రూపనామంబులు కల్పించి భక్తిచేయుదురు. ఏయేరూపంబును భావించి భక్తిచేయుదురో యాయారూపంబుననే భగవంతుఁడు ప్రత్యక్షమై వారియభీప్సితంబులఁ గూర్చుచుండు. ఇది గీతయందు విస్తృతముగాఁ జెప్పఁబడెను. భగవంతుఁ డిన్నిరూపంబులఁ దోచుటయు నిందఱయీప్సితంబుల నేకకాలంబునఁ దీర్చుటయు లీలలగునేగాని నిక్కములు గాఁజాలవు. యథార్థస్థితి యిట్లున్నను భక్తులనంటియుండు ద్వైతభావము వారినట్లు భ్రమింపఁజేయుచుండును. జ్ఞానప్రదీపనంబున ద్వైతవాసనలు నశించి నప్పుడు భ్రమలెల్ల సమసి పరమాత్మ ఏకము అద్యయము సచ్చిదానంద స్వరూపమగుట స్పష్టపడి పూర్వానుభవంబులెల్ల మనఃకల్పితంబులైన భగవల్లీలలగుట స్పష్టమగును.

భక్తి తొమ్మిదివిధములు. వానిలో మధురభక్తియందు నంతఃకరణంబు ప్రేమద్రవీభూతమగు. అందు ధ్యానమూర్తి ప్రతిఫలించును. ఆప్రతిబింబంబును భక్తులుగట్టిగాఁబట్టుకొందురు ; తన్మయులగుదురు. తన్మయస్థితి యట్లే నిలువదు. స్థితి మాటినప్పుడు ప్రతిబింబం బదృశ్యమగు ; తదర్థము

భక్తులు ప్రా కులాడుదురు. దీనినే విరహవేదనమనిరి. ప్రేమద్ర
వీభూతాంతఃకరణమందు క్షేయకారము ప్రతిఫలించినప్పుడు
తత్సందర్శనసాన్నిధ్యాదులవలన జనించునట్టి రసమేయానందము.
భక్తివలన జనించునట్టి యానందము స్థిరస్థాయి గానందున
దానిని ఖండమనిరి. జ్ఞానసిద్ధమైనట్టి జీవప్రహ్లాద్యంబునఁ గలుగు
నానందంబు చిరస్థాయిగావున దాని నఖండమనిరి.

మధురభక్తివిలాసంబులను సతీపతుల యనురాగవిర
హంబుల సామ్యంబున సభివర్ణింతురు. కృష్ణుని బహుభర్తృ
త్వాదులను విమర్శించునప్పు డీభావంబును మఱవరాదు.

రాజయజ్ఞము.

ఒకనాఁడు నారదమహర్షి కృష్ణునొద్దకువచ్చి వాని
యోగక్షేమంబులు విచారించెను. కృష్ణుఁడాప్రశ్న విని
'ముసీంద్రా! నాభాగ్యంబులో నర్థభాగంబును నాబంధువులకిచ్చి
వారినెంతోప్రీతితో మన్నింతు. అట్లచేయుచున్నను వారి
దూషణలు నాకుఁ దప్పవు. వారు నాకు బానిసలగుటకు
మాఱుగా నేనే వారికి బానిసనై యుందు. ముసివర్యా!
బలదేవుఁడును, గదుఁడును, సుకుమారుఁడును, నాపుత్రుఁడు
ప్రద్యుమ్నుఁడును లోకోత్తరసుందరమూర్తులనఁ బడుదురు.
వారొండొరు నోర్వరు. నేను వారినెల్ల సమదృష్టితోఁ
జూతును. అదివారు సహింపరు. ఆకారణంబున వారియిర్వ్యక్తు
గుఱియగుచున్నాను. ఐంధకులును వృష్ణులును బలపరాక్ర
మములందు విఖ్యాతిగాంచిరి. వారియన్యోన్యకలహంబులను
మాన్వః జాలకున్నాను. ఆహుకుఁడును అక్రూరుఁడును
నాకుఁ బరమమిత్రులు. అయ్యిరువురును రెండుకన్నులుగా

భావించును. ఒకనితో నేకాంతముగా ఊణకాలంబుందునేని రెండవవాఁడు నన్ను ద్వేషించును. మనస్సు విచ్చి మాటాడ రాకున్నది. వేయేల? జీవితంబెల్ల చార్భాగ్యగతి నున్నదనెను.

దీనిసారాంశ మేమి ? సృష్టియెల్ల రాగద్వేషపూరితము. సృష్టిగలంతకాలము రాగద్వేషములు తప్పవు. వానివిజృంభణంబు వ్యక్తికివలె సంఘంబునకుఁగూడ దుఃఖకారియగు. రాగద్వేషంబులకు మర్యాద గావించుటయే పరిపాలనమనఁబడు. వానినట్లు హద్దుల నుంచుట దైవాంశసంభూతులకుఁగూడఁగట్టసాధ్యమనఁగా మర్త్యమాత్రులసంగతి చెప్పవలయునా ? పరిపాలనం బసిధార్మావ్రతచర్యము. 'కూలినాలిచేసి కుడుచు పేదసుఖంబుఁ దక్కదిలనుమకుటదారికెందు' అన్నట్లుగాఁ బాలకునకు సుఖమేలేదు. అతఁడు జీవితంబునెల్లఁ ప్రజార్థము ధారపోయవలయు. ఇదేరాజయజ్ఞము. పాలకునియాత్మసుఖత్యాగ ఫలంబుగా రాష్ట్రప్రశాంతిగల్గుచుండు. ఆత్మలాభార్థమైన పాలనంబు చిరస్థాయిగాదు. ఈభావంబునే శ్రీరామచరిత్రయు గఱపుచున్నది.

స్వమంతకమణి.

యాదవనాయకులలో సత్రాజిత్తనువాడుండెను. అతడు సూర్యునుపాసించి వానినలన స్వమంతకమణి యనుపేరి యనర్ఘ్యరత్నంబొందు పడసెను. ఆరత్నంబెవ్వనియింట నుండునో వానియింట ధనము కురియునని ప్రతీతిగలిగెను. ఆరత్నం బెల్లరదృష్టి నాకర్షించెను. అట్టిరత్నము రాజాధిరాజునొద్దఁదక్కనన్యులయొద్ద నుండరాదని జనులు తలంపపాగిరి.

ప్రజాభావము సత్రాజిత్తునకుఁ దెలిసెను. కృష్ణుని తలంపుగూడ నట్టిదేయని యతఁడూహించెను. యికనది తన సొమ్ముగాదని విశ్వసించెను. సత్రాజిత్తునకుఁ బ్రసేనుడను వాఁడగ్రజుఁడు గలఁడు. అతఁడు వీరాతి వీరుఁడు. వానిపేరు చెప్పిన నెల్లరు భయపడుదురు. కృష్ణుఁడుగూడ వానికివెఱుచును. ఇవియెల్ల సత్రాజిత్తు తలపోసి యారత్నంబును ప్రసేనునకిచ్చెను.

ఒకనాఁడు ప్రసేనుడారత్నంబును దలఁదాల్చి వేటకు బోయి యెన్నాళ్లకు మరలిరాడయ్యెను. వానికై వెదకిరి. అతఁడు కాననాంతరంబున నొకచోటఁ జచ్చి పడియుండెను. కృష్ణుఁడు స్యమంతకమణి నిమిత్తము ప్రసేనునిజంపి యారత్నంబును హరించెనను ప్రవాదము రాజ్యమెల్లఁ బ్రాకెను. ఆనింద కృష్ణునకు మోయరాకుండెను. కృష్ణుఁడు పూర్వ పరములు పరిశీలించి యెంటిగాఁబోయి వనమెల్ల వెదకివెదకి యొకచోటఁబడియున్న యారత్నంబును గొనివచ్చి యాదవ ముఖ్యులఁజేర్చి దానినిసత్రాజిత్తునకిచ్చి దూఱుతప్పించుకొనెను.

కొండొకనాఁడు సత్రాజిత్తు నిద్రించుచుండఁగా శత ధ్వనుడనువాఁడు వానినిజంపి యారత్నంబును హరించెను. ఆఘోరకృత్యము యాదవమండలంబునెల్ల నుడుడికించెను. ఆ ధూర్తునకు మరణదండనంబును విధించిరి.

శతధన్వుడది విని స్యమంతకమణిని రహస్యంబుగా నక్రూరునిచేతనుంచి వడిగలగుఱ్ఱమెక్కి ద్వారకనుండి పలాయనమయ్యెను. ఆసంగతి రామకృష్ణులకుఁ దెల్పిరి. వారు

వానిని వెన్నాడిరి. శతధన్వుఁడు వారిచేతచాపు తప్పించుకొనఁ దలంచి గుఱ్ఱమునుండి దుమికీ వనము దూఁతెను. వానిగుఱ్ఱము డబ్బాటున నందే పడి చచ్చెను. కృష్ణుఁడు వానిని జెంజిరించెను. శతధన్వుఁడు మార్గాంతరముగానక కత్తిదూసి కృష్ణు నెదుర్కొనెను. ఇరువుఁడు గొంతవడిఁ బోరిరి. శతధన్వుఁడు నేలఁగూలెను.

కృష్ణుఁడంతట వానినిలువెల్ల శోధించి స్యమంతకమణిని గానక మరలి వచ్చి బలరామునకుఁ జెప్పెను. అతఁడామాట నమ్మక 'కృష్ణా ! కల్లవచింపవలదు. దానిని నీవేహరించితివి ఛీ ! ఇంతదురాశతగదు. ఇంక ద్వారకలో నడుగై ననిడ'నని పరుషంబులుగాఁ బలికి విడేహపురికిఁబోయి యట మూఁడెండ్లు నివసించెను.

కృష్ణుఁడు వానికిఁగా నెంతయు ఖిన్నుఁడై 'కటా ! రత్నములును గన్యకారత్నములు నెంతటివారివైనఁగలంచునందురు. వేఱునిదర్శనమేల ?' అని తలపోయుచు ద్వారకకు మరలి వచ్చెను. ఆలోన నక్రూరుఁడు ద్వారకను వదలి పోయెను. అతఁడుపోవుటఁ గృష్ణునకుఁ దెలిపిరి. వానినిర్గమణ కారణం బెవ్వరు నూహింపఁ జాలరైరి. వానిని రఘుని కృష్ణుఁడెన్నో సందేశంబులు పంపెను. అతఁడు రాడయ్యెను. వానివర్తనము కృష్ణునకు సందేహముఁ గలిగించెను. కృష్ణుఁడు బలవంతముగా నక్రూరుని ద్వారకకు రప్పించెను. అతఁడు వచ్చి నంతటఁ గృష్ణుఁడు యాదవముఖ్యులఁగూర్చి యక్రూరిని బిలిపించి 'మిత్రమా ! అక్రూరా ! నాకుఁబరమమిత్రంబవై

యుండియు నేను వచ్చులోన నిష్కారణంబుగా నీవు ద్వారక నుండి పోవుటేల? ఎన్ని సార్లు చెప్పిపంపినను రానికారణమేమి? ఈనీవృత్తము నీయెడ సంశయంబు నొదవించుచున్నది. నెంజలి వదలి చెప్పుము. స్యమంతకమణి నీయొద్దనే యున్నది గదా? యని యడిగెను. అక్రూరుఁడు కృష్ణునకుఁ గల్గవచింపనోడి 'కృష్ణా ! చక్కగా నూహించితివి'. అని చెప్పి యామణిని గృష్ణునిహస్తంబుననుంచి దానికతయెల్ల వివరించెను. ఆమణికై పెక్కురువ్విళ్లూరిరి. కృష్ణుఁడు వారినెల్ల నిరాకరించి 'మిత్రమా ! దీనిని ధరించుటకు మనలో నీకన్న నర్హులులే'రని దాని నక్రూరునకే యిచ్చెను. బలరాముఁ డాసంగతివిని తనప్రమాదంబునకు సిగ్గుపడి మరల ద్వారక జేరెను.

నరకాసురవధ.

ప్రాజ్యోతిషంబును నరకాసురుడనువాఁడు పాలించుచుండెను. అతఁడు మదాంధుఁడై యుత్పథముఁ ద్రొక్కి ప్రజలఁ బీడించుచుఁ బదునారువేల స్త్రీలను బందిచేసెను. వారు చెప్పరానియగచాట్లకుఁ జిక్కి గోడుగోడు మనిరి. నరకాసురుని యునికింజేసి లోకమెల్లఁ బాపానుబంధమై నశించునట్లాయెను. లోకానుగ్రహార్థము వానివధ విధియయ్యెను. కృష్ణుఁడు వానిని సంహరించి బందీకృతలైన స్త్రీలనెల్ల విడిపించి వారికృతజ్ఞతానురాగంబులకుఁ బాత్రుడయ్యెను.

నరకాసురయుద్ధంబున సత్యభామ కృష్ణునకు రథసారధ్యము వహించెనని పురాణము. నాటికాలంబున రాజస్త్రీలు సర్వకళాశిక్షితలగుట దీనివలన సూచిత మగుచున్నది.

నరకాసురుఁడు భూదేవీపుత్రుఁడనియు భూదేవి కృష్ణా
వతారంబున సత్యభామగా జనించెననియు, వాఁడు తనయవసాన
కాలంబున సత్యభామతో 'అమ్మా ! నీవు తొల్లి భూదేవివి,
నేను నీసుతుండను ; నాపేరు నిల్చునట్లు వదమి'మ్మని కోరె
ననియు, సత్యభామావరఫలంబుగా వాని మరణకాలంబున
నేతేట దీపావళిపండుగ చేయుదురనియు కృష్ణుఁడొదఱిగో యసు
రులఁజూపినను వారికెల్లఁ గలుగని యిట్టి విశిష్టమర్యాద నర
కాసురునకుఁగల్గిన కారణంబదేయనియుఁ గొందఱుచెప్పుదురు.

నరకమే నరకాసురుఁడని యభివర్ణితమయ్యె ననియు
గీతలోఁ జెప్పఁబడిన నరకద్వారములు కామక్రోధలోభంబు
లను జీకటిగొబలను జయింపవలసినదనియు వానిని గడచిపోవు
టకు భగవద్భక్తి యొక్కటే మహాదీపికయగుననియు దీపావళి
యనఁగా భక్తిదీపికావళి యని భావంబనియు మఱికొంద
ఱుఁహింతురు.

జనులు నరకాసురునకు వెఱచి యిగటదీపంబునుగూడ
బెట్టరైరనియు, వాఁడు చచ్చుటంజేసి యింటింట దీపమును
వెలిగించుటయ్యెననియు, ఆదినము వారికి శుభదినంబగుటవలన
దానినిఁ బండుగదివసంబుగా గ్రహించిరనియు నిఁకఁ గొంద
ఱుందురు. పండుగలు ప్రాయశముగా నేకదేశీయములు;
దీపావళి శివరాత్రి పెద్దపండుగ లట్లుగావు ; యావద్దేశీయం
బులు. కారణంబుఁహింపనగును.

నరకాసురునివధానంతరము కృష్ణుఁడు శల్యునిఁ జొండ్ర
రాజును గాసిరాజును బాణాసురుని సంహరించెను. కృష్ణుఁ

డందఱరాజులను జంపుటఁబట్టి యుద్ధలాలసుఁడా యను కేరీ
జనించును. కృష్ణుఁడు కయ్యమునకుఁ గాలుత్రవి నిరప
రాధిరాజునొక్కనైనఁ జంపినట్లుగానరాదు ; మఱియు జతుల
రాజ్యంబును గోష్పాదమంతయైనను గైకొన్నట్లు లేదు. వాని
యుద్ధంబులెల్ల దుష్టసంహార శిష్టరక్షణాత్మకములుగా నున్నవి.
రాజ్యలాలసులొ కీర్తికాములొ పరరాజసంహార క్రీడాప్రగ
ల్బులగుదురు. కృష్ణుని రాజ్యకాంక్షాభోగతృప్తి లేమాత్రం
బులొ వానినోటనే విననగు.

శ్రీకృష్ణతత్త్వము.

ఒకనాఁడు రుక్మిణీకృష్ణు లేకాంతముగా నుండిరి. రాజ
భోగాదులు ప్రస్తావనకువచ్చెను. కృష్ణుఁడు రుక్మిణితో
'కాంతామణి ! రాజాధిరాజులు నీకరపద్మంబును గోరిరి. శిశు
పాలుఁడు నీకుగావగచెను. వానికే నిన్ను సేతమ్ముఁడు నిశ్చ
యించెను. ఎల్లరనుగాదని నన్నుఁగోరి పెండ్లాడితిని. నీతలంపు
తెలియరాదు. ధైర్యపరాక్రమంబులను వలచితివోయనుటకు
బరరాజులకువెఱచి సముద్రాంతరంబున దాగినవాఁడెంత ధీరుఁ
డో యూహింపనగు. భోగభాగ్యంబులను వరించితివో యను
టకు నాలగాచి జీవించునతడెంతభాగ్యశాలియో వానివలన నెట్టి
భోగంబులబ్బునో లోకవిదితము. ప్రేమను గోరితివో యను
టకుఁ గృష్ణుఁడు స్త్రీవశవక్తిగాఁడనుట యెల్లరెఱుంగుదురు. గుణ
వర్తనంబులఁ గాంక్షించితివో యనుటకు నీవల్లభుఁడు నిర్గుణుఁడు.
వానికి నిలుకడలేదు. ప్రేయసీ ! వియ్యమునకుఁ గయ్యము
నకు సమతవలయు నందురు. నీవు రాజాధిరాజపుత్రికవు ;
ఒక్కడుగు నేలయైన నాకుగలుగదు. గ : : గాంబును

దేహభిమానంబును నాకుఁ గడుంగడు దూరంబులు. ఈషణ
త్రయంబు నన్నంటదు; నిరంతరాత్మారాముండనై చరింతును.
అట్టివానిని వరించుట దుఃఖంబును వరించుటేగాని యొండుగాదు.
ఏదియెట్లున్నను మాతైననాలించి ముదముఁ గూర్చువా యనిన
స్వతః ప్రమాణబుద్ధి నై వర్తింతును. ఓరులవినను. కళ్యాణే !
అజ్ఞానవశంబునఁ బ్రమాదపడితివిగాఁబోలు' నని మేలంబులాడు
టగా నాత్మతత్వరహస్యంబును దెలిపెను. కృష్ణతత్వనిర్ణ
యంబునకు నిష్పలుకులే పరమప్రమాణంబులు.

లీలాఖండము సమాప్తము.

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీకృష్ణచరితము.

సంధిఖండము

కురుపాండవులు.

ప్రస్తావనకాలంబున నార్యావర్తమందుఁ గురుజాంగలము పాంచాలంబునను రాజ్యంబులు వన్నెక్కియుండెను. ఇప్పటిఢిల్లీపరగణాలు కురుజాంగలంబనియు, ఘోర్వార్ రాజ్యంబు పాంచాలంబనియు, కురువంశ్యులుండుటంజేసి కురుజాంగలంబనియు బాంచాలురుండుటవలనఁ బాంచాలంబనియు వానికి సార్థకనామంబులు గలిగెననియుఁ జెప్పుదురు. కురుపాంచాలురు మొట్టమొదటఁ గూడియుండి తర్వాత కలహకారణంబునఁ జీలి దేశంబులను బంచికొనిరందురు.

కురుజాంగలంబునకు శంతనుఁడు రాజయ్యెను. వానికి భీష్ముఁడను పుత్రుఁడుదయించెను. శంతనుఁడు సత్యవతియను దానిని మత్స్యదేశాధిపుఁడైన దాశరాజు పెంపుడుసుతను వలచి నిజభావంబును దాశరాజునకుఁ దెలిపెను. దాశరాజు తన పుత్రికాగర్భజాతునకు రాజ్యంబునిత్తునని కురుజాంగలాధిపుఁడు ప్రమాణముచేయునేని వానికోర్కెయగునని మాటుచెప్పి పంపెను. రాజ్యము జ్యేష్ఠపుత్రకర్మాగతమగుటయు జ్యేష్ఠ

పుత్రుఁడు భీష్ముఁడుండుటయు శంతనుఁడు తలపోసి మత్స్యశి
శునిమతంబు సేయనోపకయు సత్యవతియందలిమరులుఁ బాయ
లేకయుఁ జింతాక్రాంతుఁడై కృశింపసాగెను.

భీష్ముఁడది విని దాశరాజనొద్దకుఁబోయి 'మత్స్యేశ్వరా !
రాజ్యంబునేగాదు వినాహంబుచుగూడఁ ద్యజించితిని. సత్యవతీ
సంతానమే వంశపారంపర్యముగా రాజ్యాధికారంబు వహించు'
నని యగ్నిసాక్షికంబుగాఁ బ్రమాణముచేసి యాతేని నొడఁ
బఱచి సత్యవతినిదెచ్చి తనతండ్రికి మనఃప్రియంబుఁగూర్చెను.

సత్యవతీశంతనులకుఁ జిత్రాంగద విచిత్రవీర్యులు జనిం
చిరి. అంత శంతనుఁడంతఃపించెను. చిత్రాంగద విచిత్రవీర్యులు
అంబాంబాలికలఁ గ్రమముగాఁ బెండ్లాడి పట్టాభిషిక్తులై నిస్సం
తానముగాఁ జచ్చిరి. భీష్ముఁడు మున్నే రాజ్యవివాహంబుల
రెంటి విస్మరించినఁ కారణంబున గురురాజ్యము పరాధీనమును
గురువంశము నామావశిష్టమునగు దుష్ఠిని యేర్పడెను.

సత్యవతి శంతనుసఁ బెండ్లాడుటకుమున్ను తండ్రినియో
గంబున యమునలోఁ బడవనడుపుచుండఁగా నామెను బరాశర
మహర్షి మోహించెను. సత్యవతికి సద్యోగర్భమయ్యెను ;
వ్యాసుఁడు జనించెను. ఆకారణంబున వ్యాసుఁడు తల్లిపార్శ్వ
మునంబట్టి చిత్రాంగదవిచిత్రవీర్యులకు నగ్రజుడయ్యెను.

కురువంశంబట్లు కానుండుటకు సత్యవతి యెంతయు
వగచి యంబాంబాలికలఁ జీరి 'పుత్రహీనలైనవిధవలు వంశం
బును నిలుపుటకుగా నాపద్ధర్మంబు నాశ్రయించి వారిభర్తల
తోఁబుట్లువులవలన సంతానముఁ బడసి వంశంబును నిలుపుట

గలదు. ఇప్పుడు కురువంశము నిర్వంశముగానున్నది. వంశంబునుద్ధరించుట పరమధర్మంబగు. చిత్రాంగద విచిత్ర వీర్యులకన్న మున్ను వ్యాసునిగంటిని. కావున నానియోగంబున మీరు వ్యాసునివలన సంతతిఁబడసి కులంబు నిలుపనగునని బోధించి వారి నొడఁబఱచెను. వ్యాసునివలన నంబ ధృతరాష్ట్రునిని, అంబాలిక పాండురాజును గని కౌరవశంశాకురంబుల బ్రతిష్ఠించిరి. ధృతరాష్ట్రుఁడు గాంధారరాజపుత్రిని గాంధారినిఁ బాండురాజు కృష్ణునిమేనయత్తయైన కుంతినిని మద్రరాజు సుతయైన మాద్రుని బెండ్లాడిరి.

ధృతరాష్ట్రుఁడు పుట్టుగుడ్డియైనను జ్యేష్ఠుఁడగుటంజేసి పేరునకు వానినే రాజుగాఁజేసి రాజ్యపరిపాలనభారంబును బాండురాజుపయి మోపిరి. పాండురాజు నిజశౌర్యోన్నతులఁ జూపి కౌరవరాజ్యంబునెంతయుఁ బెంపొందించెను. కొండొక కాలంబునకు ధృతరాష్ట్రపాండురాజులకు నంతఃకలహము జనించెను. పాండురాజు సకశత్రుముగా హిమాలయంబునకుఁ బోయెను. అనంతరము వారిగతియేమయ్యెనో యెవ్వరికి దెలియకుండెను. ధృతరాష్ట్రుఁడు దుర్యోధనాదిపుత్రుల నూర్వరగాంధారివలనఁబడిసి హస్తినాపురమందు సుఖముండెను.

అటఁ బాండురాజు కొండొకనాఁడు వేటతమింజని కురంగరూపంబులఁగవఁగూడియున్న మునిదంపతులను హరిణంబులుగాఁదలంచి యందొకదానిని వైచి చంపెను. రెండవది స్వరూపము వహించి మునియై 'రాజా! నీకార్యము ప్రమాదజనితమని యెఱుఁగుదు. అయినను గవగూడియున్నవానిని వేయరాదు. ఈదోషంబు నీకుఁ దప్పదు. భార్యసంగమ

భాగ్యంబు నీకు దూరమగుఁగాక'యని శపించెను. ఆకారణంబునఁ బాండురాజు సంతానహీనుఁడై యనపత్యచింత బ్రుంగ సాగెను.

కుంతీదేవి తనపతిచింతాకారణంబును గ్రహించి 'నాథా! నేను నావివాహపూర్వము సద్యస్సంతాన ప్రదమగు మంత్రంబును మహర్షి వలన గ్రహించితిని. అనుజ్ఞ యేని నీచింత దొలంగింతు' ననెను. పాండురాజు పుత్రప్రసవస్వంగ సుఖలాలసుఁడుగావున దానికి నియ్యకొనెను. అంతఁ గుంతీదేవి ధర్మ దేవతనుపాసించి ధర్మనందనుని, వాయుదేవు నుపాసించి భీముని, నింద్రునుపాసించి యర్జునునిఁబడసి, యామంత్రంబును మాదికినుపదేశించెను. మాద్రియు నశ్వినీదేవతలనుపాసించి వారివలన నకులసహదేవులను గాంచెను.

పాండురాజు తనయనపత్యదోషనివారణంబునకు సంతసించి భార్యాసుతులతో సుఖముండెను. కొండొకనాఁడు కుంతీదేవి కార్యాంతరతత్పరయై యుండెను. అప్పుడు పాండురాజు మాద్రితో నేకాంతముండి మదనవివశుఁడై యాయుం తితో బలవంతముగా రమించి పూర్వశాపహతుఁడై తనువు వాసెను. మాద్రి తనయపరాధప్రాయశ్చిత్తంబుగాఁ బతి తోడ సహగమనంబొనర్చెను. కుంతి యాపుత్రకుల నేవురను ఋషులసాహాయ్యంబునఁ బొందుచుండెను.

*ధర్మనందనుఁడు పుట్టిన యేడాదికి భీముఁడు జనించెను. భీముని జననమును దుర్యోధనుని జననము నొక్కనాఁడేగావున వారిరువురును సమానవయస్కులు. కృష్ణుఁడు భీమునకన్నఁ

గొన్నాళ్ళు ముందుపుట్టెను. అయినను భీమదుర్యోధనకృష్ణులు సమానవయస్కులే యగుదురు.

* మంత్రశక్తిని శంకించువారుందురుగాని దానితత్త్వమును గ్రహింతురేని సంశయంబునకే యవకాశముండదు. ఈశ్వరశక్తి యెల్లలోకంబును వ్యాపించి యున్నది. దానిని యంత్రమంత్రములచేఁచి స్వాధీనపఱచికొని యిష్టకార్యంబుల సాధింతురు. ఆశక్తిని యంత్రమూలమున వశపరచుకొని యెంతటికార్యంబులఁ జేయనగునో యిప్పటియంత్రముల వలననే మనకు స్వానుభవము. యంత్రస్థానమున మంత్రము; అతియగాని పేరుగాదు. యంత్రమనఁగానేమి ? అదియు మనఃకల్పితమేగాని యన్యముగాదు. మంత్రముగూడ మనఃకల్పితమేయగు. యంత్రము బాహ్యేంద్రియదృశ్యము ; మంత్రమన్ననో యంతరింద్రియమాత్రదృశ్యము. ఈరెండింటికీఁగలభేదము తావన్నాత్రమే. ఒక్కొక్కకార్యంబునకు నొక్కొక్కరూపమైన యంత్రముపయోగించును. ఎల్లకార్యములకు నొక్కరూపయంత్రమే గొఱగాదు. అనఁగా శక్తి యొక్కటే యైనను యంత్రభేదమును బట్టి దానికిఁ బ్రయోగ వినియోగభేదములు గలుగుచున్నది. అట్లే మంత్రముగూడ నొక్కొక్క కార్యంబునకు నొక్కొక్కరూపమైన యుపాధి నాశ్రయించి కార్యముఱిమగు. ఈయుపాధినే యధిదేవత యందురు. యంత్రమునకుఁ గీళ్లు జీవములైనట్లు మంత్రమునకు బీజాక్షరంబులు జీవములగు. కీలుసడలినప్పుడు యంత్రంబుపూర్ణముఁ ద్రొక్కునట్లే బీజాక్షరసంపుటి తప్పినప్పుడు మంత్రంబుసర్థకారియగు.

* మంత్రశక్తిని మనపెద్దలు గ్రహించి గొప్పశాస్త్రము రచించిరి. దానినే యధర్వవేదమందును. అందుఁజెప్పినట్లుగా నాచూయధిదేవతలను యుద్ధిజ-ఉరసంపుటితో జపించినచో నాయూకార్యము సిద్ధించును. మంత్రశక్తి యంతోయితో నేడును బాముకాటు మున్నగువానియందు మనకుఁ బ్రత్యక్ష గోచరము. మంత్రశక్తి యట్టిదైనప్పుడు దానినాశ్రయించి కార్యసిద్ధిఁ బడయుట యందు వింతయేమి గలదు ? విశేషము గానున్న శక్తిని యంత్రము పఠే మంత్రముగూడఁ గేంద్రీకరించును. కార్యము స్వతస్సిద్ధమగు. విశేషాంశంబులను యంత్ర శాస్త్రంబునవలె మంత్ర శాస్త్రంబున గ్రహింపనగు.

కొండొకనాఁడు ధృతరాష్ట్రుఁడు సిండుకొలువైయుండగా ఋషిపుత్రులు కొందఁ జేవురుమగళిశువులతోడ నొకస్త్రీతోడ వానియొద్దకు వచ్చి 'రాజా ! ఈమె కుంతీదేవి ; ఈశిశువులు పాండునందను'లని చెప్పి వివరంబుఁ దెలిపిరి. ధృతరాష్ట్రుఁడు భ్రాతృవియోగంబునకు దుఃఖపడి యాబిడ్డలను పసబిడ్డలుగా గ్రహించెను. భీష్మవిదురులు వారినెంతో గారాబంబునఁ జెంచుచు దుర్యోధనాదులతోడ వారికిని సకలవిద్యలు గఱపిరి. అర్జునుఁడు సాటిలేనిమేటివిలుకాఁడయ్యెను. గదాయుద్ధంబున భీమదుర్యోధనులు అద్వితీయులైరి. ధర్మనందనుఁడు నయ వినయ ఋజువర్తనంబుల నెల్లరకు నల్లారుముద్దయ్యెను. పాండు రాజునందలి ప్రజానురాగము వానిపుత్రులయెడ మూర్తీభవించెను.

పాండవులవర్తనంబు నాటినాటికిఁ బ్రజాహృదయంబు బధిష్ఠించెను. కౌరవులుగర్వమునఁజేసి దినదినమునకుఁ బ్రజకు

దూరము కాసాగిరి. పాండవులపయి నీర్వామత్సరంబులు
దుర్యోధనునియెదలో నుదయించెను. వారు జీవించుట తన
కెంతయుహానికరమని యతఁడు నిశ్చయించెను. అతఁడు న్యా
యాన్యాయంబులు విడనాడి పాండవవినాశార్థము బహుప్రయ
త్నంబులు గావించెను. పాండవులు కాలమునకుఁ గట్టువడి
దుర్యోధనుని దుర్నయంబులెల్ల సహించుచు వానిప్రేమకై
యెంతో శ్రమింపఁ జొచ్చిరి. ఎందునను వానికి వారియెడ
గరుణ యుదయింపకుండెను. ఆసమయమందే యక్రూరుడు
హస్తినాపురమునకు వచ్చి పోవుట తటస్థించెను.

లాక్షగృహము.

పాండవులకు విషము పెట్టిరి. భీముని నీటఁ ద్రోసి సర్పా
బులచేతఁ గఱపించి యేనుఁగుకాల్ల ద్రొక్కించిరి. ఎందునను
వానికిఁ జావు కలుగదయ్యెను. దుర్యోధనుఁడంతట మిత్రులతో
సంప్రతించి వారణావతంబున లక్కయిల్లు కట్టుటకై పురో
చనుఁడను శిల్పిని బంపెను.

పురోచనుఁడు వాసివనిని బూర్తిచేసెను. పాండవులను
గుంతితోడ నటకుఁ దరలించిరి. విదురుఁడు దుర్యోధనుని
దురుద్దేశ్యంబు నెఱుంగుటంజేసి రానున్నముప్పును గూఢముగా
ధర్మనందనునకు నూచించెను. పాండవులు వారణావతముఁ
జేరి యాగృహముఁ బ్రవేశించిరి. ఆరాత్రి వారితోడఁ బురోచ
నాదులుగూడ నందేపరుండిరి. అరరాత్రంబున లాక్షగృహము
దగ్ధమాయెను. దగ్ధశరీరంబులను దెల్లవారి పరీక్షించిరి.
పాండవులు కుంతీసహితంబుగామడిసిరొ నిశ్చయించిరి. ఆవార్త

క్షణములో హస్తినాపురంబునందెను. భీష్మాదులు దుఃఖవశు
లైరి. దుర్యోధనునిసంతోషంబు పట్టరానిదయ్యెను.

ద్రుపదుడు.

అక్కలంబున ద్రుపదుడనురాజు పాంచాలంబును
బాలించుచుండెను. అతడును ద్రోణాచార్యులును బాల్య
మందొక్కగురువునొద్ద విద్యగఱచిరి. ద్రుపదుడు రాజయిన
తర్వాత ద్రోణుడు బడిచెలిమిం బురస్కరించుకొని వాని
యొద్దకుఁ బోయెను. ద్రుపదుడు రాజ్యమదాంధీభూతుడై
తనసహపాతిని గౌరవించుటకు మాటుగా నవమానించెను.
ద్రోణుడది మదినిడి కౌరవులఁ జేరి వారికి గురువై వారివలన
ద్రుపదుని బట్టి తెప్పించి యగడుపఱచి వదలెను. కౌరవులు
ద్రుపదునిరాజ్యమందు సగము గైకొనిరి. అదిసుత ద్రుప
దుడు కౌరవులయెడఁ బగపూనెను.

ద్రుపదునకు ద్రౌపదియను పుత్రికయు ధృష్టద్యు
మ్నశిఖిండులను పుత్రులును గల్గిరి. ద్రౌపది యసాధారణ
రూపవిలాస సంపదయు నిఖిలకళ్యాణగుణభాగ్యంబును గలిగి
నాటిరాజన్యుల చిత్తంబు నాకర్షించెను. ఆమెకై నానా
రాజకుమారులు ద్రుపదునొద్దకు సందేశంబులఁ బంపపాగిరి.
పాండవులు మహాబలపరాక్రమ సంపన్నులగుటయు వారిలో
నర్జునుడు శరవిద్యావిశారదుడగుటయు ద్రుపదు డెఱుంగుఁ
గావున వారిసహాయ్యంబునఁ గౌరవులను సాధింపనిశ్చయించి
పాండవ మధ్యముతో వియ్యమందనెంచి యన్యరాజకుమారుల
సందేశంబులను నిరసించుచుండెను. పాండవులు లాఠిగారం
బునదగ్గులెరనిరి. అందులకు ద్రుపదుడు మహాచింతాక్రాం

తుండై తనభావంబును దిగనాడి పుత్రి కావివాహంబునకు మా
ర్గమువెదుక సాగెను.

ద్రౌపదీ స్వయంవరము.

ఒకనాఁడు ద్రుపదుని మంత్రులును బంధువులును
మిత్రులును గూడి సకలరాజకుమారక సందేశంబులను బరిశీ
లించి కులమర్యాదను బట్టి స్వయంవరకళ్యాణమే ద్రౌపదికి
యుక్తమని నిశ్చయించిరి. లాక్ష్యగృహంబున నర్జునుఁడు దగ్ధుఁ
డైనఁ దర్వాత నంతటియల్లుఁడు గల్గినచోఁ గౌరవులమీదికి
తనపగసాధింపనగునని ద్రుపదుఁడుండెను. ఎందువిచారించిన
నంతటివాఁడు గానరాఁడయ్యెను. ఆకారణంబున ద్రుపదుఁడు
మార్గాంతరముగానక మంత్రులతాత్పర్యంబునంగీకరించి రాను
న్నయల్లుని పరాక్రమంబుఁ బరీక్షించుటకై భూరిచాపంబొకటి
నిర్మించి యంతరిక్షంబున మత్స్యయంత్రంబును గట్టించి 'ఎవడా
చాపంబును జేఁబట్టి నీడమచ్చెమును జూచి నింగి మచ్చెము
నేయునో వానికి ద్రౌపది భార్యయగు'నని చాటించెను.

హస్తినాపురంబునుండి దుర్యోధనాదులును మగధనుండి
జరాసంధుఁడునుఁ జేదిదేశంబునుండి శిశుపాలుఁడును దేశదేశాం
తరంబులనుండి నానారాజకుమారకులును విచ్చేసిరి. రామ
కృష్ణులుగూడ స్వయంవరదర్శనోత్సులై యరుదెంచిరి. ద్రౌపది
మంగళస్నానమాచరించి సాలంకృతయై పూదండతోడి పసిండి
పల్లెరంబును గైకొని చెలులఁగూడి స్వయంవరమండపంబుఁ
బ్రవేశించెను. కృష్ణుఁడు సభామండపంబునెల్లఁ గలయం
జూచి 'ఁబ్బన్నా ! బలరామా ! నేఁడు గొప్పవీరఁ జూతు'మనెను.

రాజపుత్రులొక్కొక్కరుగా లేచిపోయి కార్డుకంబు నంటి యెత్తలేక కొందఱును మోపెట్టజాలక కొందఱును మరలివచ్చి పరిహాసభాజనులైరి. కర్ణుడంతట లేచిపోయి చాపంబునెక్కుపెట్టి శరసంధానంబుఁ గావించునుండెను. ద్రుపదునిమోము నల్లవాఁడెను. దుర్యోధనాదులు సెబాసు కాని మృనిరి. ద్రాపది తలయెత్తి చూచి శరసంధానంబునకుఁబూని యున్న యతఁడు కర్ణుడగుట చెలులవలన విని 'సూతునివరింప నొల్ల'నని పలికెను. కర్ణుఁడామాటకు విసువు నేవగింపువహించి వింటిని బాటవైచి వచ్చి కూర్చుండెను.

ఇతరులు వింటివంకనైనఁ జనరైరి. సభాంతరాళమెల్ల మాటుమఱఁగినట్లయ్యెను. ఒకరినొకరు చూడసాగిరి ; సభలో నుండి యవమానంబును గుఱుచుటకన్న మోము తప్పించుట మేలనుభావము తలసూపెను. రాజకుమారకులు కొందఱు ప్రయాణంబునకు వస్త్రాదులు సవరింపఁదొడఁగిరి. స్వయం వరమే యాగిపోవునట్లు తోఁచెను. ఒకవంక ద్రుపదుఁడు నొకవంక ధృష్టద్యుమ్నుఁడును దలలు వ్రాల్చి కూర్చుండిరి.

ఆసభయందు బ్రాహ్మణులకుఁగూఁ బ్రత్యేకస్థానము నిర్ణీతమైయుండెను. అచ్చట నానాదేశాగతులైన బ్రాహ్మణులు కూర్చుండి తలకొకమాటగా గుసగుసలాడుచు సంభావనప్రాప్తి సున్నయ్యెనని వెలవెలనైరి. అంతలోన వారిమధ్య నుండి యువకుఁడొకఁడు లేచెను. వానిని గాంచి యావిప్రులు మహాశ్చర్యకొపపరీతులై 'అహో! వీరాతివీరులైన రాకుమారకులు శరసనకర్మంబునకు జాలక వీగిపోవుచుండఁగా నితఁడెవ్వఁడో తనశక్తి నెఱుంగక ముందునకువచ్చెను. విప్రవంశం

బునకుఁ దలవంపుఁ దేఁగోరఁ గాఁబోలు' ననుచు వానిపయి నిందాపరిహాసంబులు వగ్గించిరి. ఆయవకుఁడు వారిని బాటి సేయక చాపంబుడాయఁబోయి గురువులకు నమస్కరించి కా ర్ముకంబును వలగొని దానినెక్కు వైట్టి బాణంబుఁగూర్చి ఛా యామత్స్యంబునుజూచి యంత్రమత్స్యంబు నేసెను. సింగి మచ్చెము తెగి నేలరాలెను.

బ్రాహ్మణులు లేచి బళిబళియనుచు సంతోషపరవశ త్వంబున నుత్తరీయంబులను విసరిరి. సభామంటపంబెల్లఁ గర తాళధ్వనుల మాఱుమోఁగెను. రాజపుత్రుల వదనంబులు నిట్టూర్పఁజొచ్చెను. మంగళవాద్యంబులు బోరుకలఁగెను ; బట్టులు పొగడిరి ; పురోహితులు దీవించిరి. ద్రౌపది మంద మందగమనంబున నయ్యువకుని దాయవచ్చి వానికంతంబునఁ బుష్పదామము వైచెను.

రాజపుత్రులది గాంచి 'కటా ; ఇందఱురాకుమారకు లుండఁగా ద్రౌపది పేదపాఱుని సొమ్మయ్యెనా? ఇది రాజకులం బునకెల్లఁ దలవంపుగదా ? ఈమచ్చమాపుకొననగు' నని తలంచి ద్రౌపదిని బలాత్కారంబుగా నారింపనుద్యుక్తులైరి. కృష్ణుఁడు వారికుహనాభావంబు నూహించి మునుపడవచ్చి సభవంకమరలి 'ఈబ్రాహ్మణబ్రువుఁడు న్యాయముగా నార్జించిన ధనంబు నన్యులాసించుట ధర్మముగా'దని ఘంటాస్వనంబున నుడివెను. ధర్మంబునకును గృష్ణునిబలంబునకును వెఱచి యెల్లరుఁ జల్లపడిరి. అతఁడెవ్వఁడను శంక జనించెను. పాండవ మధ్యముండను శబ్దము సభాంతరంబున నుప్పతెల్లెను. ద్రౌపది యానందాబ్ధి మునిఁగెను. ద్రుపదునిసంతోషంబునకు మేర

మీతెను. కౌరవులుగుడిలపడిరి. దుర్యోధనునిమోము విన్న
నయ్యెను ; శకుని వెలవెలఁబాతెను. భీష్మద్రోణకృపవిదు
రాదుల నయనంబు లానందాశ్రువులు గురిసెను. ఎచ్చటి
వారచ్చటకుఁ జనిరి.

కృష్ణపాండవుల ప్రథమసమావేశము.

తెల్లవాతినంతటఁ గృష్ణుఁడు లేచి నిత్యకృత్యములు
దీర్చి యాయువకుఁడు విడిచియున్న కుమ్మరి యింటికిఁ బోయి
యందున్న కుంతీపాండవులకుఁ దన్నెఱింగించికొని మేనత్తకు
మ్రొక్కి ‘ధర్మనందనా ! మిమ్మిచ్చటఁ జూచుకల్మి నాకుగల్గి
నందులకు నెంతయు సంతసించు. కుంతీసహితంబుగా మీరు
హస్తినాపురముచేరుటవినియుఁ శార్యాంతరప్రసక్తిజేసి స్వయ
ముగా రాజులక యక్రూరుని బంపితిని. వానివలన మీ
యోగక్షేమంబు లెఱింగితి. మిమ్ముఁ జూచుకుతూహలంబున
నుంటి. అంతలోన మీరు లాక్షాగృహమున దగ్ధమైనవార్త
విననచ్చెను. ఆకఠోరవార్త నాహృదయంబు నగలించెను.
నిన్న సభామండపంబున నర్జునునిపోలిక లక్రూరునివలన విన్నవి
యితినియందుఁ దోచెను. దైవయోగంబు వేఱనిభావించితి.
లక్కయింటినుండి యెట్లుతప్పించుకొని బ్రతికితిరోగదా’యనెను.

నావుడు ‘కృష్ణా ! దుర్యోధనుఁడు మాకుఁగా వార
ణావతంబున దివ్యగృహంబొకటి కట్టించి యటకు మమ్ముఁబొమ్మ
నెను. వాని యీర్ష్యాసూయలకు గుఱియై యతనికట్టెదుట
నుండుటకన్న దవ్వగుట మేలనితోచి యటకుఁ దరలితిమి.
విదురుఁడు మామేలుగోరువాఁడుగావున మమ్మటకు సాగనం

పుచు మాతురానున్నముప్పును సూచించెను. భూగర్భముని
రహస్యంబు నూహించితిని. వారణావతంబుఁజేరినంతనే భీముఁడు
లాక్షాగృహంబున సొరంగముఁదొలిచి కప్పియుంచెను. గృహ
ప్రవేశమైతిమి. ఆగృహమును నిర్మించిన శిల్పి పురోచనుఁడును
మఱియొకస్త్రీ తనయేవురుబిడ్డలతో నాటిరాత్రి యందే పరుం
డిరి. మేము నిద్రావశులమైయుండఁగా నయ్యింటికి నగ్ని దరి
కొల్పిగమ్మని పురోచనునకు దుర్యోధనుని యాహ్వానంబు. ఆ
కారణంబున నతఁడారాత్రియందే పరుండెను. అర్ధరాత్రమై
నంతట భీముఁడా యింటికి నగ్నిజొన్పి భూగర్భద్వారంబున
మమ్మెల్ల వెడలించెను. అట్లుబ్రతికివచ్చితిమి. పురోచనాదులు
దప్పలెరి. తెల్లవారి దగ్గశరీరంబులఁ గాంచి పురోచనునితోడ
మేమేడ్దురము నశించితిమని తలంచిరి. ఆస్త్రీయును దాని
యేవురుబిడ్డలు నాటిరాత్రి యటఁబరుండుట యెవ్వరెఱుంగరు.
మాకత యిది' యని ధర్మనందనుఁడు చెప్పి వెచ్చనూర్చెను.

కృష్ణుఁడాకతయల్ల విని 'ధర్మనందనా ! విధివిధానంబు
నూహింపరాదు. మనమొక్కటి తలంచిన దైవము వేరొ
క్కటి సేయు, నని పలికి వారిని సంభావించి కుంతీధర్మనందను
లకు మ్రొక్కి యర్జునాదుల గాఢాలోంగనపురస్సదంబుగా నాద
రించి వారినీడ్కొని ద్వారకకుఁబోయెను.

కారవదుర్మంత్రము.

ద్రౌపదీస్వయంవరవిశేషంబులు హస్తినాపురంబునకుఁ
బ్రాకి ధృతరాష్ట్రుని గుండియలగల్గెను. ద్రుపదునివైరంబును
బాండవులు వారికిఁ దోడగుటయు నతఁడు తలంచి మహాదైన్య
మొనరి దుర్యోధన, దుశ్శాశన, శకుని, కర్ణుల రావించి 'నాయనా!

దుర్యోధనా ! పాండవులతో బగవలదన్న నామాట వినవైతివి. వారిని బెనుబాములగుడిపితిరి. ద్రుపదుడు మనయెడఁబగ బూని యుండుట నీకుఁ గ్రొత్తగాదు. వానితో బాండవులు తోడైరి. ఇది తలంచుకొలఁది భయమయ్యెడు' అనిచెప్పెను.

దుర్యోధనుడు వానిని విని 'తండ్రీ ! నిన్నునిష్కారణ భయంబు పెన్నాడుచున్నది. పగతు నోర్చునుపాయంబు లెన్నోగలవు. మిత్ర భేదంబు నాశ్రయించి ద్రౌపదీపాండవు లకుఁ బరస్పరవైమ స్యంబులఁ గలిగింపవచ్చు. కౌంతేయు లకును మాద్రీయులకు ననోన్యవైరంబులఁ బెంకునగు'ననెను. కర్ణుడదివిని 'నీచెప్పినవేటవులు వ్యర్థంబులు. విక్రమంబుదక్క నన్యంబులు గొఱరా' వనెను.

ధృతరాష్ట్రుడు వారినిబంపివైచి భీష్మాదులను రావించి వానికి దుర్యోధనాదుల మతంబును దెలిపెను. వారందులకు నెంతయుఁ జింతపడి బహువిధంబుల ధృతరాష్ట్రునకు ధర్మోప దేశంబులు గావించిరి. అవియెల్ల నడవిఁగాచిన వెన్నెలట్ల య్యెను. పుత్రుని మనంబు సేయుటయే పరమధర్మంబని ధృత రాష్ట్రుడు నిశ్చయించెను.

అర్జునుని తీర్థయాత్ర.

పాండవులు తల్లియాజ్ఞను నారదోపదేశంబును గౌర వించి యేవురును సమయప్రకారము ద్రౌపదితో సుఖముం డిరి. ఒకనాఁడు బ్రాహ్మణుండొకఁడు పాండవులున్నమందిరంబు నకు వచ్చి 'అయ్యా ! నాగోవును దొంగలు ముచ్చిలిరి. దాని కుండ పాలు లేక నిన్నటఁగోలె నటచుచున్నది. శరాసనముఁ

గైకొని వెంటనే నావెంటరానగు' నని పెనురొదచేసెను. అప్పునుఁ దావిపు ని దుఃఖంబుఁదీర్చుతమకంబునఁ దమసమయంబు సుల్లంఘించి ధర్మరాజున్నగది మీదుఁగా నాయుధాగారంబు నకుఁ బోయి నిజకార్ముకంబును గైకొని యాపాటునివెంటఁజని మ్రుచ్చులను హరించి ద్విజునిఁ దనిపి మరలి వచ్చి ధర్మరాజు నకు మ్రొక్కి 'అన్నా ! మగ్యాదాభంగముఁ గావించితిని. తత్ప్రాయశ్చిత్తంబుగా ద్వాదశమాసిక తీర్థయాత్రావ్రతంబు నాచరింతు. అనుష్ఠ వేడుదు'ననెను. ఎట్టకేలకు ధర్మనందనుఁ డనుమతించెను. అర్జునుఁడు బయలుదేరి సకలతీర్థంబులను సేవించి కృష్ణసందర్శనోత్కంఠుఁడై ద్వారకకు వచ్చెను. వాని రాకను గృష్ణుఁడు విని యెదురేగి వానిని దోడితెచ్చెను.

సుభద్రా వివాహము.

ఆసమయంబున రై వతకాద్రిమహోత్సవము జరుగు చుండెను. ఆపర్వతము వివిధదీపికా సముద్దీపితమై మధుర గానంబులతో నటీనటాభినయనంబులతో నానారూపకీడ లతోఁ జెలువారెను. యాదవయువతీయువకులు దివ్యవస్త్ర భరణ భూషితులై యుత్సవదర్శనార్థము సురలోకంబుననుండి వచ్చిన దేవతలోయన నద్రితలంబెల్ల విహరించుచుండిరి.

కృష్ణుఁడర్జునుని తోడ తన్నగంబునకుఁజని వానికి నా యావిశేషంబులఁ జూపుచు నొకచోటికి వచ్చెను. అటఁ గొందఱు లీలావతులు గూడి యాడుచుఁ బాడుచు నుండిరి. వారిలో నొకతె యర్జునుని దృష్టినొకర్పించెను. కృష్ణుఁడది గ్రహించి 'అర్జునా ! శ్రీసందర్శనము సన్యాసినిఁ గూడఁ

గలంచునా ?' యని యుల్లసమాడి 'సఖా ! ఆమె నాచెల్లెలు సుభద్రాదేవి. నాతండ్రి ప్రేమ యామెయెడ మూర్తీభవించి యుండు. నీవు త్రిశుద్ధికి సుభద్రను వలతువేని నీతలంపు నా తండ్రికిఁ దెలుపుదు' ననెను.

నావుడు 'కృష్ణా ! సుభద్ర సుభద్రయేయగు. ఈ సుందరీమణి నామనంబును హరించెను. ఈయింటిని నాకుఁ గూర్తువేని సర్వలోకాభ్యుదయంబులను నాకు నొసంగుటగు' ననెను. కృష్ణుఁడు తలయూచి 'అర్జునుఁడు సుభద్రను వరించెను. ఆమెయు నితనిఁ బ్రేమించినట్లు తోచును. పాండవులు రాజ్య హీనులనియు వారిపుట్టు పూర్వంబులు సంశసీయంబులనియు వృష్ణికులంబు తలంచుచున్నది. అట్టి వారితోడి వియ్యము వారికి సమ్మతముగాదు. వారుసమ్మతించినను బలరామవసుదేవు లంగీకరింతురను నమ్మకములేదు' అని లోలోనఁ దలపోసి 'మిత్రమా ! సుభద్రకు స్వయంవర వివాహంబును సంకల్పించిరి. అది నీతలంపునకు ననుకూలంపదు. కన్యాహరణము రాజులకు నంగీకరించిరి. అది శూరమార్గమని శ్లాఘింతురు' అని నిజాభిప్రాయంబును సూచించి, యాసంగతిని ధర్మనందను నకు రహస్యముగా నెఱుకపఱచి వానియనుమతిని బడసెను.

ఒకనాఁడు వృష్ణికన్యకలు సుభద్రాసహితంబుగా విహారార్థము రైవతకాద్రికిఁ జనిరి. అర్జునుఁడది సమయంబుగా నెంచి కృష్ణుని రథంబెక్కిపోయి వారు మరలివచ్చునప్పుడు వారి నడుమఁ గ్రొవ్వెఱుంగువలె నున్న సుభద్రను గయిపట్టి తేర క్కించి యింద్రప్రస్థమార్గముఁ బట్టెను.

అర్జునునిసేతకు ద్వారకయెల్ల నుడుడికెను. సభాపాలుఁడు జయభేరిని మ్రోయించెను. భోజాంధకవృష్టివీరులు సాయుధులై పరుగెత్తి వచ్చిరి. ఆజ్ఞయయ్యెను. పట్టుఁడు కొట్టుఁడను కేకలు చెలరేగెను. అంత బలరాముఁడు కృష్ణుని వంకమరలి 'కృష్ణా! అర్జునుఁడింతపని నీయెఱుక లేకయేచేసెనా?' యనెను. కృష్ణుఁడు వానిభావంబును గ్రహించి 'అన్నా ! అతఁడు సర్వధర్మజ్ఞుఁడు ; మీఁదుమిక్కిలి పాండవసింహము. అంతియగాదు. మనమేన త్తకొడుకు. మేనమఱఁదలిని దోడ్కొనిపోయెను. ఇందేమి వింతగలదు. మీతలంపులనుడుగుఁడు. ద్రోణాచార్యశిష్యుఁడును జితకాశియునైనవాఁడు మీకు సులభ సాధ్యుఁడు గాఁడ' నెను.

ఆమాటకు బలరాముఁడు కోపపడి నీకుగావృష్టికులము వానిని గౌరవించెను. ఆమ్రుచ్చు తనపాదంబును మనతలపై మోఁపెను. ఇంతకన్న మానభంగముకలదా ? యనెను. కృష్ణుఁడు వానినివిని 'అన్నా ! అర్జునుని వలన మనకు మచ్చ వచ్చినట్లు తలంతువు. ఆభావముసరిగాదు. వానివలన మన కీర్తి దిగంతమయ్యెను. ఎట్లందువా ? మనము రూకకుఁగాఁ గన్యలను విక్రయించువారముగాము. కన్యాదానంబు నర్జునుఁడు గ్రహించువాఁడుగాఁడు. సుభద్రార్జునులు పరస్పరానురాగవశులైరి. కన్యామనంబునకువిరుద్ధముగా వివాహముచేయరాదు. స్వయంవరమందువా! సుభద్రాస్వయంవరంబున ద్వారకయెన్నో కడగండ్లపాలగు. అదిమీరెవ్వరును దలంపరైరి. అర్జునుఁ డివియెల్ల విమర్శించి కన్యాహరణమార్గముఁ ద్రొక్కెను. అది రాజవంశ సంప్రదాయమేగదా ? ఆసంగతి యటుండనిమ్ము.

కన్యను దగువరునకిచ్చుటకంటె సంతోషకరకార్యము తలదండ్రు
లకు నన్నదమ్ములకుఁ గలదా ? అర్జునునికన్న మంచివరునిఁ
దేఁగలమా ? సుభద్రార్జునులదాంపత్యము పరస్పరశోభావహ
ముగాదా ? వేయేల! అర్జునుఁడు భర్తయగుట సుభద్రాసుకృత
విశేషమగు. అందులకై యానందించుటకు మాఱుగా నతనిపయి
దాడితలంతురా ? వానిని జయించుట కల్ల. వానికి నోడితిమేని
మనకీర్తి యంతతో నంతరించు. వానిచెలిమి మనకెంతయు
మేలగు' ననెను. యాదవులు కృష్ణుని తలంపు గ్రహించి
యర్జునునొద్దకుఁ బోయి వానిని సుభద్రా సహితంబుగాఁ దోడ్చి
తెచ్చి యయ్యగుపురకు వివాహమంగళంబొనర్చిరి.

మయసభామందిర నిర్మాణము.

ధృతరాష్ట్రుఁడు భీష్మాదులను నొప్పింపనోపకయో మఱి
యేకారణంబుననో పాండవులకు నొక్కింతనేలను యమునా
తీరమందిచ్చెను. అది కీకారణ్యమగుట దానినిఁ జక్కచేసి
యందుఁ బురంబును నిర్మించుకొనుట పాండవులకు విధియయ్యెను.
ఆవనమందొక ఖండంబును ఖాండవంబందురు. అందు నగర
నిర్మాణంబును సంకల్పించిరి.

ఒకశుభదినంబున జనులు దానిని జక్కచేయుటకై ఖడ్గ
కుఠారంబులతోఁ దరలిరి. అప్పుడు కృష్ణుఁడు సుభద్రను
దోడ్కొని వచ్చియున్నవాఁ డర్జునునితోడ నవ్వనంబునకుఁ
బోయెను. దానిఁ నగ్నిదరికొల్పిరి. మంటలు మింటికెగసెను.
పక్షులఱచుచు నెగసి తెక్కలు కాలి రాలెను ; మృగంబులు
ఘోరారావంబులు గావించుచు నటునిటుఁ బఱచుచుఁ ద్రోవ

గానక యందే చిక్కి మసియయ్యెను. ఎవ్వఁడోయొకఁడు వన్యఁడామంటలోఁ జిక్కి కుయ్యడ సాగెను. అర్జునుఁడు వానిని గనికరించి రక్షించెను.

అతఁడు ప్రాణభయంబువాసి రక్షకుని యొద్దకు వచ్చి 'అయ్యా ! నీవలన బ్రతికితి. నావలన నెద్దియేనిఁ బ్రయోజనంబున్నఁ జెప్పనగు. నన్ను మయుఁడందురు ; మీరెవరో యూహింపరా' దనెను. అర్జునుఁడు వానిని విని 'మయా ! వీనినిఁ గృష్ణుఁడందురు ; నన్నర్జునుఁడందురు ; పాండవమధ్యముఁడను. నీవినయొత్తులేమాకుఁ బదివేలయ్యెను. మాయెడ మైత్రి నున్నఁ జాలు'ననెను. అనవుఁడు 'భరతాగ్రణీ ! నూపంశంబునకుఁ దగినట్లే నుడివితివి. కృతజ్ఞతాఋణముఁ దీర్చకుండ రాదు. పురనిర్మాణంబును మీరిచ్చట సంకల్పించితిరని మీ యీకార్యంబున నూహింతు. శిల్పంబున నాకుఁ గొంత నేర్పు గలదు. నన్ను దానవవిశ్వకర్మయనియు వచింతురు. నావలన నేదేనొకపనిఁగొని నాకు ఋణవిముక్తిఁ గావింపవేడుదు'ననెను. అర్జునుఁడు వానిప్రణయంబు విని 'దానవాగ్రణీ ! నీవలనఁ బ్రత్యుపకృతిని గొనరాదు. కృష్ణునకుఁగా నీయిచ్చవచ్చి నది సేయుము. అది నాకుఁజేయుటే' యనెను.

మయుఁడు కృష్ణుని వంకమరలి 'అయ్యా ! నెలవీయ వేడుదు' ననెను. కృష్ణుఁడు తలయూచి 'శిల్పకాగ్రణీ! మాకు మేలుచేయు తలంపు నీకుఁగలదేని ధర్మనందనునకుఁ దగినట్టి సభామందిరంబును నిర్మింపుము. అది నీశిల్పనైపుణ్యంబునకు మేరగాఁదగు'నని వలికి వానిని ధర్మనందనునొద్దకుఁ గొని

పోయి సంగతియెల్ల వినిచెను. పాండవాగ్రజుడు మయుని సముచితవిధంబున సత్కరించి యక్కార్యంబునకు నియమించెను.

సభామందిరనిర్మాణసంకల్పంబు కృష్ణునకుఁ గల్గుటేలనో, ఆసభానిమిత్తంబున నేమిరానున్నదో ధర్మనందనాదులెవ్వరు నూహింపఁజాలరైరి.

రాజసూయయాగవిచారము.

పాండవులట్లు ఖాండవవనంబును దహించి యట నింద్ర ప్రస్థపురంబును నిర్మించిరి. మయుఁడచ్చట ధర్మనందనునకుఁ గాఁ గృష్ణునాదేశప్రకారము సభామందిరంబు నపూర్వవిధంబున రచించెను. పాండవులపురంబును ముఖ్యపట్టణంబుగాఁ జేసి వారిబలశౌర్యోన్నయవలన రాజ్యంబును వృద్ధిపఱచిరి. ఇంద్రప్రస్థరాజ్యంబు క్రమాభివృద్ధిఁగాంచి నిరుపమబలభాగ్యోన్నతుల హస్తినాపురరాజ్యంబును దలదన్నెను. ధర్మనందనుని రాజాధిరాజుగాఁ బెక్కురాజు లంగీకరించిరి. వాని కోశము నిండి భారతీయైను.

ఇంద్రప్రస్థరాజ్యమహాన్నతిని రాజసూయయాగ ముఖంబునఁ బ్రకటించు సంకల్పంబు తద్రాజ్యమంత్రముఖ్యులకును రాజబంధువర్గంబునకును జనించెను. వారెల్లరుఁగూడి ధర్మనందనుని రాజసూయంబునకు నానావిధంబులఁ బురికొల్పిరి. పాండవాగ్రజుడు వారినెల్ల విని బదులాడక ద్వారకకు సందేశముఁ బంపెను.

27 కృష్ణుఁడు ద్వారకకుఁ జి వచ్చెను. ఎల్లరు సభగూడిరి.

ధర్మనందనుడంత 'కృష్ణా ! మావారు పుష్కరసూర్యులకు
నన్నుఁ బ్రేరేపించుచున్నారు. ఆయాగము వట్టికోరికలతోఁ
గొనసాగదు. ఎవరెంతచెప్పినను నీమతంబు నెఱుంగ నిన్నిటకు
రప్పించితిని. ఎల్లయర్థంబుల నీకన్న మాకుఁ బ్రాపుగలుగదు.
కొందఱు కేవలంబుత్సాహపూరితులై వచింతురు ; సాధ్యా
సాధ్యంబులఁ బరిశీలింపరు. కొందఱు స్వలాభార్థులై యిచ్చ
కంబులాడుదురు ; కొందఱు స్వమతమునే లోకమతమని నమ్మి
పల్కుదురు. నీదృష్టి యట్టిదిగాదు. రాగద్వేషంబులు నీకుఁ
గలుగవు. నీతలంపులు పరిశుద్ధంబులు ; నీమనం బవ్యగ్రము.
హితంబును నిశ్చయించి యానతింపనగు' ననెను.

కృష్ణుడు వానిని విని 'పాండవాగ్రణీ ! సామ్రాజ్య
పట్టాభిషేకంబులకు నెల్లవిధంబుల నీవు తగుదువు. ప్రజ
లట్లు భావించుట తప్పుగాదు. వారు చక్కగాఁ దలంచిరి.
అయినను గార్యంబు వారు తలంచునంత సులభసాధ్యము గాదు.
ఎన్నోయాతంకంబులు దోచుచున్నవి. ఏదియెట్లున్నను జరా
సంధుఁడున్నంతవఱకు మీవారికోరిక కొనసాగదు. అతఁడు
రాజులనెందఱనో గిరివ్రజపురమున బందిచేసెను. వారిగోడు
వినరాదు. వానికివెఱచి మేమును మధురవదలి ద్వారకకుఁ
బఱచితిమి. అందఱు రాజులు బందియై యుండఁగా నీవు
రాజసూయంబు నొనర్చియు ఫలంబేమి ? రాజసూయమనఁగా
నీయాధిపత్యంబు నంగీకరించుటగదా. అంగీకరించు రాజులెల్ల
బందియైరి. ఇంక నంగీకరించువారేరి ? వారిసంగతి యట్లుండ
నిమ్ము. జరాసంధుఁ డియ్యకొనెనా ? అతఁడు నీకార్యంబును
గట్టెక్కనెచ్చునా ? వానిని గాదని యత్నింతువేని యతఁడు

మీకును మీరాజ్యంబునకును ముప్పు తెచ్చును. ఎట్లువిచారించినను జరాసంధుని హరింపనిదే మీకార్యము గట్టెక్కదని కోరుచు. మఱియు వానిని గడతేర్తువేని రాజులనెందఱనో దక్షించినవాఁడ నగుదువు ; లోకంబునకు నెంతో మేలు సేయుటగు. నీకీర్తియు దిగంతవిశ్రాంతిఁగాంచు. ఔన్నత్యాధిపానంబునకు ఫలము లోకకళ్యాణమేగదా' యనెను.

ధర్మనందనుఁ డావచనంబులు విని 'కృష్ణా ! నీమాట కాదనువారు లేరు. జరాసంధునకు నీవే వెఱచి పఱచితి నంటివి. మాసంగతి చెప్పవేల ?' యనెను. భీముఁడు వాని మాటకు నడ్డువచ్చి జరాసంధునకు వెఱవవేల ? వానికి నే నొక్కండఁ జాలనా ? రారండని వోవసుంకించెను. 'జరాసంధానంత పెద్దచేయుటేల ?' అని యర్జునుఁడు పలికెను. వాని లావు చూతమని కవలనిరి. సేనానాయకులు ఖడ్గంబుల దూసి మునుగాళ్ళ నిలిచిరి.

కృష్ణుఁడు వారినెల్ల విని 'వీరికి లోకానుభవము చాలదు. దాసంజేరి వీరిదృష్టి దప్పుచునదు' అని మెల్లగా నుడివి 'పాండవాగ్రణీ ! జరాసంధుని సేనాబలంబునకును నీసేనాబలంబునకును హస్తమశకాంతరము. సైన్యసంపద నాశ్రయించి వానిని ఢీకొనరాదు. అట్లుచేయుట నీసైన్యంబును కేతులార వానికి బలిపెట్టుటగు. ఒక్కటి వినుము. మనము జయింప వలసినది జరాసంధుఁడా ? వానిసైన్యమా ? సైన్యము నాయకాధీనము. 'యథారాజా తథాప్రజా' యనిరి. సైన్య మెందైనను గూటికి నట్లుచాచియుండు ; రక్షకుఁడు చెప్పినట్లు

నడుచుట సైన్యమునకు విధివిధి-తత్కర్మము. కావున గుఱిచోషం
బులు సైన్యముగదు లేవు ; గానిని నడుపువానియందుండు.
కావున సర్వానర్థంబులకు జరాసంధుఁడే మూలము నాని
స్థానంబున సల్పరుఁడు సేనాధిపత్యము వహించెనేని
యాసైన్యమే సత్పథను ద్రొక్కి మెలంగును. కాఁబట్టి
జరాసంధునివధ ముఖ్యముగాని తత్సైన్యవధ ముఖ్యముగాదు.
సైన్యంబును వదిలి జరాసంధునితోఁ బోరుటెట్లుండు ?
ఆసంగతినే మనము విచారింపవలయును. శూరులు మల్ల
యుద్ధంబును వలతురు. కావునజరాసంధుని మల్లయుద్ధంబునకుఁ
జీరి వానితోఁ బోరనగు. అందులకు మనలో నెవ్వరందురా ?
నేనున్నాను ; భీముఁడున్నాడు ; అర్జునుఁడున్నాఁడు. మాము
వ్వరలో నెవ్వఁడైనను వానికీ జాలు. అనుజ్ఞ యేని భీమాగ్జును
లను పెంటఁగొనిమగధకుఁ బోయి జరాసంధునుని మల్ల
యుద్ధంబునకుఁ బిలుతును. మాసవాలునువాఁడు తప్పక
తైకొనును. వృధారక్తపాతము తప్పను. మనతలంపు
నెఱవేఱును. మాకుగాభయమువల్లదు.' అనెను.

జరాసంధవధ,

మగధరాజ్యంబునకు గిరివ్రజపురంబు ముఖ్యపట్టణము
గా నుండెను. అపురంబును నలువలంకుల నైదుకొండలు
చుట్టియుండు. ఆకొండలలో నేడేనొకటి దాటిగాని నగరు
చొఱరాదు.

ఒకనాఁడు స్నాతకబ్రాహ్మణులు మువ్వరు గిరివ్రజం
బును జుట్టియున్న నైదుకొండలలోఁ జైత్యకంబను గొండను
దాటి నగరుచొచ్చి రాజద్వారము చేరి సందర్శనార్థము వచ్చితి

మని తేనికిఁ దెలిపిరి. రాజాజ్ఞయయ్యెను. వారిని లోనికి బ్రవేశపెట్టిరి. జరాసంధుఁడు వారికి సముచితసత్కారంబుల నర్పించెను. ఆమర్యాదలను వారు గ్రహింపరైరి. మగధేశ్వరుఁ డాశ్చర్యమంది నింపాదిగా వారిని బరిశీలించి 'స్నాతక వ్రతులేడ ? పుష్పసుగంధధారణంబు లేడ ? మీరెవ్వరో యూహింపరాదు. మీకరతలంబులు జ్యోవల్లిటంకితంబులై యున్నవి. మీవేషంబులకును మీలక్షణంబులకును బొత్తు గలుగదు. నిక్కము దాపక చెప్పవగు. మఱియు మీరు చైత్యకామ్రమిఁదుగాఁ బురంబుఁ జొచ్చితిరనిరి. రాజమార్గం బుండఁగా నట్లురానేల ?' యని యడిగెను.

నావుడు వారిలో నొక్కఁడు జరాసంధునివంక మరలి 'రాజా ! స్నాతకవ్రతంబునకు బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులు ముగ్గురు నర్హులు. పుష్పము శుభకరము గావున ధరించితిమి. మిత్రనివాసంబును ద్వారంబునను, అమిత్రనివాసంబు నద్వారంబునను బ్రవేశించుట శాస్త్రీయము. నీతోడ మాకుఁ బసికలదు గావున నీయర్ఘ్యంబు నొల్లమైతి' మనెను. అమాటలు జరాసంధుని యాశ్చర్యంబును రెట్టించెను. అతఁడు కొంతవడికి నెమ్మది వహించి 'మీరునాకుఁగాని నేను మీకుఁగాని యెన్నఁడు నెట్టి యపకారంబును జేసినది లేదు. వైరంబునకు మూలముండవలయును. నన్ను మీశత్రువునిఁగాఁ దలంపనేల ? ధర్మలోపంబును నాయఁడు శంకితురా ? స్వధర్మంబునుండి యెన్నఁడు దొలంగినదిలేదు. రాజధర్మములోఁ ప్రజారాధనంబు తమోత్తమము. ప్రజకుఁ గలలోఁగూడ నెగ్గుతలంపను. అమరులనుగాని వసుధామరులనుగాని మీటితి

వందురా ? అదియులేదు. నాయెడ మీరు ప్రమాదపడితి' రనెను.

నావుడు 'రాజా ! రాజధర్మంబును బ్రస్తావించితివి. నృపతులనుబట్టితెచ్చి చెఱపెట్టి వారిని బశుపతికిఁ బశువరింపఁదలంచితివి. ఇది క్షత్రధర్మమా ? అంతక్రూరులుందురా ? ఈపూజలను బశుపతికోరునా ? నీవిట్లానరించుటేల ? ఐశ్వర్యప్రాప్తికిఁ గదా ? జీవితావధి యిదియగునా ? ఆత్మకళ్యాణార్థము కాకుండుఁగాక ; భోగార్థమేయగుఁగాక. భోగంబులనైనను భైరవపూజాది క్రూరకర్మంబులఁ బడయవచ్చునా ? ఇట్టిసేతలు భోగంబులకన్నఁ బాపంబులఁ జెంచుఁగదా. రాజా ! ప్రజలనుఁ బ్రేమింతునంటివి. ప్రేమరసంబు నీయెడ నిసుమంతైనఁ గలదేని నీకీట్టి దారుణసంకల్పంబుదయించునా ? అంతస్తత్వంబు నకు బహిఃకార్యము దర్పణంబగును. రాజా ! సత్పరిపాలన ప్రాపకవ్యాజంబునఁ దోడిరాజులను బంధించి బలిపెట్టనున్న వాఁడును, ఆత్మభోగార్థము ఘోరవ్రతంబు లాచరించువాఁడును లోకకంటకుఁడగునేగాని లోకరక్షకుఁడు కానేరఁడు. అట్టి పాపకర్ములను ధర్మరక్షణ లుపేక్షింపరాదు. ఉపేక్షించినచోఁ దర్పాపము వారికిని దగులు. మేము నిఖిలధర్మరక్షణక్షములము గావున లోకకళ్యాణార్థము నిన్ను నిగ్రహింపవచ్చితిమి. రాజా ! నేను కృష్ణుఁడను ; వీరు భీమార్జునులు. స్వవేషంబున వత్తుమేని రాష్ట్రమెల్ల నలజడిగాంచునని తలంచి స్నాతకవేషంబులను దాల్చితిమి. మాకు నీవొక్కండవ పగతుఁడవు గాని నీప్రజ పగతులుగారు. అందువలనఁ బ్రజాసంతోభముఁ గలిగింపమెతిమి. బందీకృతరాజవర్గంబును వదలుటో

యమలోకబందీకృతుడవగుటో రెంటనొకటి వరింపు' మనెను.

‡ధర్మానుష్ఠానంబువలె నధర్మనిరోధంబుగూడ ముఖ్యమనియు, అట్లుచేయనినాఁడు స్వధర్మదూషకుడగుననియు నిందువలన స్పష్టము. పాపబుద్ధిని మరలించుటకు నెన్నో మార్గంబులు గలవనియు, అందునుపదేశము సామ్యమార్గమగుననియు, బుద్ధాదు లాసరణినే త్రొక్కిరనియు, గృష్ణుఁడుమాత్రమట్లె చేయలేదనియు శంకింపవచ్చును. ఉపదేశంబెల్లెడలనుపయోగింపదు. అదిచాలనినాఁడేమి చేయవలయు? మానము వహించి మిన్నకుండు మందురా? అట్లానర్చినచో దౌరాత్యంబు విజృంభింపదా? తత్ఫలముగా లోకంబెల్ల దుఃఖమందదా? ఈకాలపరిస్థితులే యిందులకు నిదర్శనముగదా. అధర్మము ప్రబలినప్పుడు దానినెట్లయిన నడంచుట విధియగు. అట్లుచేయుట లోకకళ్యాణార్థమేగాని యాత్మకళ్యాణార్థముగాదు. ప్రయోగవిధానమందురా? అది దేశకాలపాత్రచితమై యుండు. కెంగేల బుడుకను వంపనగు. కొలిమినిప్పునగాని గడ్డపాటి వంగదు. ఈయర్థంబును లోకప్రదర్శనంబుగాఁ గృష్ణుఁడు చాటెను.

జరాసంధుఁడు కృష్ణునకు నవ్వి 'రాజులనోర్వరాదా? బందిసేయుట దోసమా? కృష్ణా! నీక్షత్రధర్మము విపరీతము. బెదరింపులకు జరాసంధుఁడు భయపడఁడు; భైరవార్పితులను విడువఁడు. కయ్యమునకుఁ గాల్మత్రవ్వి వచ్చితివి. నాపేరు చెప్పినఁ బఱచితివి. నాఁడెల్ల నీవీరమేమాయెను? మల్లయుధముఁ గోరివచ్చితిరా? అట్లేగానిమ్ము. మువ్వరు నొక్కటై

వత్తురా ? ఒక్కరువత్తురా ? సాయుధముగా పోరుదురా ?
నిరాయుధముగాఁ బోరుదురా ? ఇచ్చవచ్చినట్లు పోరనగు.
కృష్ణా ! నీవు కంటికిగూడఁ దాళవు ; అర్జునుఁడు పిడికిటికిఁ
జాలఁడు. మీతో జరాసంధుఁడు మల్లయుద్ధంబొనర్చెనన్న
లోకమెల్ల నన్నేనవ్వును. అసమానయుద్ధము ధర్మముగాదు.
భీముఁడొక్కొంతనాకు నుద్దయగు' ననిపలికి నిజకుమారుని
సహదేవుని రాజ్యమందు నిలిపి పురోహితకృతస్వస్త్వయనుఁడై
మల్లయుద్ధ ప్రసాదనంబుఁ దాల్చి పోరునకు వచ్చెను.

భీమజరాసంధులయుద్ధము కార్తికమాస ప్రథమదివ
సంబు మొదలు త్రయోదశివఱకు నహోరాత్రంబులు జరిగె
ను. చతుర్దశినాటిరాత్రి జరాసంధునివదనంబు మహాశ్రాంత
భావంబును సూచించెను. కృష్ణుఁ డదిగ్రహించి భీమునిఁ
బ్రబోధించెను. అతఁడు వానితండ్రియైన వాయుదేవుని స్మ
రించి తత్రప్రసాదంబున మహాసత్త్వసమేతుఁడై జరాసంధునిబట్టి
చండానిలంబు తృణఖండంబునువలె వీచెను. మగధేశ్వరుఁడు
నాసికాముఖకర్ణరంధ్రంబుల శోణితధారలొల్కి సొమ్మసిల్లెను.
భీముఁడు వానిని సంధియొమ్ములు విటిచి వధించి యార్చెను.
ఆయూర్పునకు పురజనులు భూతలంబు ప్రచ్ఛేనోయని బెగడం
దిరి. మగధాధిపునినై న్యము కృష్ణునకు జోహారువనెను.

కృష్ణుఁడంతట మాగధులకు నభయంబిచ్చి బంధీకృతుల
విడిపించి సహదేవునకు సహితంబులు పల్కి మగధేశ్వరురథంబును
భీమార్జునసహితంబుగా నధిష్ఠించి బంధముక్తరాజ చక్రపతి
వృతుఁడై యింద్రప్రస్థంబునకుఁ దరలెను.

‘మ, జనసంత్రాసకరుణ్ యోన్మతు జరాసంధుణ్ మహాంధుణ్ రణం
ఋన భంజించే బ్రభంజనాత్మజాడు భూభృన్వీరులం దన్నిరో
ధననిర్ముక్తులఁజేసె నింకఁ జతురంతఃకోణికణ్ ధన్మనం
దను సామ్రాజ్యము పూజ్యమయ్యెనని మోదంబుండ రున్వీజనుల్ ||’

కృష్ణుఁ డింద్రప్రస్థపురముజేరి భీమార్జునులతోడ ధర్మ
నందనునకు మ్రొక్కి విమోక్షిత పృథ్వీపతులచేత మ్రొక్కిం
చెను. పాండవాగ్రజుఁ డారాజులనెల్ల యధార్హప్రియగౌత
వంబులఁ బూజించి వారివారి దేశంబులకు వీడ్కొలిపెను.

వారైల్లరుఁ యృష్ణునొద్దకువచ్చి ‘శూరాగ్రణీ ! నీవీంత
లెన్నోపింటిమి. ఇట్టి పరోపకారంబులు నీకు నిత్యకృత్యము
లు. జరాసంధునకుఁ జక్కి ప్రాణాజేక్ష వదలితిమి. ఖడ్గంబు
మామెడపయినుండెను. ఎప్పుడో యేనిమిషమోయని యుం
టిమి. మానుకృతఫలంబుగా నీకు మాయెడ జాలి కలిగెను.
మాకుఁ బుత్రజన్మమెత్తుటయ్యెను. మాకృతజ్ఞత యింతనరాదు.
ఇదే కయిగూర్తుము. అజ్ఞాపింపనగు’ ననిరి. కృష్ణుఁడు వారి
కేంతయుఁ బ్రీతుఁడై ‘ధరణీశులారా ! రాజత్వము ధర్మస్థాపన
పరిపాలనార్థమేగాని యాత్మభోగార్థముగాదు. ఎవఁడు ప్ర
జానురాగపాత్రుఁడై వారిహృదయంబుల నధిష్ఠించునో యతఁ
డే రాజునాఁబడు. ధర్మనందనుఁడు రాజసూయయాగంబును
సంకల్పించెను. వానిసంకల్పంబు నామోదింతురేని మీరైల్లరు
వానికిఁ దోడ్పడఁ గోరుదు’ ననెను. అందులకు వారు పరమ
సంభావితులట్లు సంతోషించి తమసమ్మతులఁ దెలిపి యనుజ్ఞాతు
లై స్వదేశంబులకుఁ జనిరి. కృష్ణుఁడంతట ధర్మనందునునొద్దకు
వచ్చి ‘రాజాగ్రణీ ! ఇక నీయిచ్చ సేయనగు’ నని పలికి వా
ని వీడ్కొని ద్వారకకుఁ బోయెను.

రాజసూయము

రాజసూయంబును నిగ్విజయయాత్రాపూర్వకంబుగాఁ జరుపుదురు. విరోధులను జయించి రాజ్యాజ్ఞను నిల్పుటయే తద్యాత్రాభావము. తదర్థము భీమాదులు సల్వురు నాల్గు దెసలకుఁ బోయి వైరిరాజులనోర్చి యపరిమితంబులైన కప్పు బులఁ గొనివచ్చిరి.

ధర్మనందనుఁడంతటఁ దమ్ములను మంత్రినత్తములను గూర్చి 'మీరెల్లరుఁ గులగురువు ధౌమ్యుఁడును బ్రాహ్మణోత్తములును వచించునట్లు యాగవస్తుసంభారంబులఁ గూర్చవలయు' ననియుఁజూపించెను. భాండాగారము జాలదయ్యెను ; కోష్ఠాగారము ఘృతజైలంబులతోను లవణతండులాది వస్తువులతోను నిండెను ; రాజన్యులకును చాతుర్వర్ణ్యులుకును దగునివేశంబులు నిర్మితంబులయ్యెను ; యజ్ఞాయతనంబున సర్వ సంభారంబుల నించిరి ; పురప్రాంత ప్రదేశము ప్రమదవనంబుతో దీర్ఘికాకూపంబులతో వెలసెను.

విరాట, ద్రుపద, శిశుపాల, గాంధారరాజులును, ప్రాజ్యోతిషాధిపతియును, శకసాల్య బృహద్వల చంద్రసేనులును, కుంతిభోజ పాండ్రకులును, అంగవంగకశింగకాశ్మీరాధిపులును, గౌడాంధ్ర కాంభోజ సింహశేష్యులును, గేరక కుంతల ద్రవిడ మరుయవనపతులును, బార్వతీయులును సాగరానూపవాసులును, తదితరులును బంధుమిత్రపరివారంబుగా వచ్చిరి. హస్తినాపురంబునుండి ధృతరాష్ట్ర భీష్మ ద్రోణ విదుర కృపా శ్వత్థామ సోమదత్తులను, గర్జ భూరిశ్రవ శృల్య శకుని సైంధవ దుర్యోధన దుశ్శాసన వికర్ణాదులను నకులుఁడు తోడితెచ్చెను.

వేదవేదాంగవిదులైన బ్రాహ్మణోత్తములును, క్షత్రియ
వైశ్య శూద్రముఖ్యులును, వివిధప్రాంతములనుండి యరుదె
చిరి. వారు వతీనుండి రామకృష్ణాదులు విచ్చేసిరి.

ధర్మనందనుఁడు వారినెల్ల యథార్హ గతులఁ బూజించి
'మీయనుగ్రహంబున నిమ్మహాధ్వరంబునకుఁ బూనితి. కార్య
భారంబును మీరే వహించి యాగము నిర్విఘ్నపరిసమాప్తి
నొందింప వేడుదు' నని సభకు విన్నవించి, హిరణ్యరజితరత్న
దక్షిణదాన విషయంబునఁ గృపాచార్యుని గృతాకృతపరిజ్ఞా
నంబునందు భీష్మద్రోణులను, సకలవస్తువ్యయంబునందు విదు,
రుని, రాజసమాగతోపాయనస్వీకరణమందు దుర్యోధనుని
భక్ష్యభోజ్యాది వినియోగంబునందు దుశ్శాసనుని నియోగించి
మయనిర్మితమైన యజ్ఞశాలఁ బ్రవేశించి వేదమూర్తులైన
పైల ధౌమ్యులు హోతలుగా యాజ్ఞవల్క్యుండధ్వర్యుఁడుగా
ద్వైపాయనుండు బ్రహ్మగా సుసాముఁ డుద్గాతగా యాగం
బారంభించెను.

అగ్రపూజ.

యజ్ఞంబులందు నొక్కనిఁ బెద్దచేసి వానికి నర్ఘ్యమిచ్చు
ట సాంప్రదాయము. అందులకు స్నాతకునో ఋత్విజునో
గురువునో యిష్టునో సంయజునో రాజునో వరింతురు. నాటి
కార్యంబునకు నెవ్వని వరింపనగునో యనువిచారము వచ్చెను.
ధర్మనందనుఁడు భీష్మునివంక మరలి యెవ్వనిని వరింపనగునో
యానతి యిమ్మునెను.

ఆమాటతోడ యజ్ఞమండపమందు గుసగుసలు పుట్టెను.

సభాన్తారు లొండొరుఁజూచుచు భీష్మునినోట సేనుపచ్చు
నోయని చెవులు విచ్చియుండిరి. భీష్ముఁడు దీర్ఘచూచోచించి
'రాజా ! అర్కుఁడు రుచిరాంశురుచిచే రోదసీకుహరంబును
వెలిగించునట్లుఁగా, శీతాంశుఁడు సుధానిష్యందిచ్చుది కచే నా
నందంబుఁ గూర్చునట్లుఁగా, ఎవడాత్మద్యుతిచేఁ జరాచరసమస్త
లోకంబును దనువుచు జగదేకసేన్యఁడగునో యట్టి యనాది
సిధసుఁ డచ్యుతుఁడు కృష్ణుఁడుగాక యొరులర్హ్యంబునకుఁ దగ
రు. అట్టి సకలలోకపూజ్యాని బూజించుటే యజ్ఞ ఫలం' బని
వచించెను. జయజయధ్వనులు మిన్నముట్టెను. ధర్మనంద
నుఁడు కృష్ణునకు శాస్త్రదృష్టవిధానంబున నర్ఘ్యమిచ్చెను.

శిశుపాలాధిక్షేపము.

కృష్ణుని మూఁడవ మేనత్తకొడుకు శిశుపాలుఁడు లేచి
భీష్మునధిక్షేపించుచు,

'మ. అవనీనాథు లనేకులుండఁగ, విశిష్టారాధ్యు లార్చ్యల్మసీ,
దివిజుల్ పూజ్యులు పల్వరుండఁగ, ధరిత్రీ నాథ ! గాంగేయదు,
ర్వ్యవసాయంబునఁ గృష్ణుఁగట్టచరితున్ వాస్తవ్యుఁబూజించి నీ
యవివేకంబెఱిగించితిందటకు దాశార్హుండు పూజార్హుఁడే ?'

'చ. కడుకొని ధర్మతత్త్వమెఱుంగంగ నశక్యము ధర్మబాహ్యుని,
న్నొడఁబడ నిష్టఁడై కఱపి యుత్తములుండఁగ వాసుదేవుఁడన్
జడునకుఁ బూజయిమ్మని విచారవిదూరుఁడు భీష్ముడెంతయున్
వెడఁగుదనంబునం బనిచె శృద్ధులబుద్ధులు సంచరింపవే ?'

'చ. ఇతనికిఁ గూర్తురేని ధనమిత్తు రభీష్టులైన కార్యముల్
మతినొనరింతు రిష్టఁడనిమంతురుగాక మహాత్ములైన భూ
పతులయు విప్రముఖ్యులసభన్ విధిదృష్టవిశిష్టపూజనా
యతికి ననర్హునర్హుఁడని యచ్యుతు నర్చితుఁడేయఁ బాడియే ?'

రాజా ! వృద్ధునిఁ బూజింపఁదలంతువేని వసుదేవుఁడు
 లేఁడా ? ఋత్విజు నారాధింపఁ గోరుదువేని ద్వైపాయ
 నుఁడు గలుగఁడా ? ఆచార్యుని సత్కరింతువేని ప్రోణ
 కృపులుండరా ? రాజును గౌరవింపనెంతువేని యెందరో
 మండలేశ్వరులుండరా ? పూజనీయులిందఱుండఁగా గొల్లనిఁ
 బూజింపనేల ? ఏభావముతో వానినిఁ బూజించితివి ?
 రాజుని పూజించితివా యచుటకు గొల్లలు రాజులుగారు. నీవు
 పూజించినవానికి గోష్పాదమంత భూమియును లేదు. గోపాల
 శబ్దము నీకు భ్రాంతిఁగలిగించెనా ? ముదుసలిని విని యింత
 సేయఁ దగునా ? ధర్మనందనా ? నీవు ప్రజ్ఞాళాలివనియు
 ధర్మవిదుండవనియుఁ బూజ్యుండవనియు భావించి నీపిలుపు మ
 న్నించి వచ్చితిమి. నీవు గొల్లను బెద్దచేసి నిండుసభలో
 మమ్ముఁ బరాభవించుట యెఱుంగము. ఈవెఱ్ఱితలంపు నీకుఁ
 గలదేసి మమ్ము రప్పించుటేల ? నీకు భయపడి యిదెవ్వరును
 రారు. నీపొత్తును విలుచుటకై కాన్కలర్పింపలేదు. చక్ర
 వర్తిపదవిని గోఁతివి. నీసద్గుణసంపదకు మెచ్చి యిహ్యకొంటి
 మి. ఇదంతయు మఱచి మాకుఁదలవంపుఁగూర్చితివి. ఇదంతయు
 బుద్ధిపూర్వకంబైనచో నేమైయుండునో యూహింపరాదు.
 ఒరునివిని చేసితివి గావున రాజమండలంబు నిన్ను త్సమించుట
 య్యెను. తెలిసియో యెరునివినియో యర్హుంబిచ్చితివిపో.
 ఇతఁడు తనతగమిం దలంపక దానిని గ్రహింపనగునా ? రాజా !
 నీయీసేత పేడికి దారక్రియవలెను, జెవిటికి మధురగీతిక
 వోలెను జీకునకు మానవతీదర్శనంబులాగున నయ్యెను. ఈయ
 వజ్ర చాలు' ననుచు సభనుండి వెల్వడనుద్యమించెను.

ధర్మనందనుడు శిశుపాలుని గేలుపట్టి నిలిపి 'చేదీశ్వరా ! నీయట్టిరాజులకు వాక్పారుష్యము కూడునా ? అది విషముకంటె దవాగ్నికంటె మహాదారుణంబై కాల్చునుగదా. భీష్ముడు బుద్ధిజాడ్యోన్మాదుడై చెప్పెనంటివి. భీష్మునిమాట యటుండనిమ్ము. ఇందఱు రాజాధిరాజులు మెచ్చినదానిని నీవు కాదనఁదగునా ?

‘ఉ. ఆదిజుడైన బ్రహ్మయదయఁబున కాస్పదమైనవాఁడు, వేదాది సమస్తవాఙ్మయముతందుఁ బ్రశంసితుడైనవాఁడు, లోకాది త్రిలోకపూజ్యుడని యాత్మనెఱింగి పితామహుండు దామోదరుఁడెప్పఁ బూజ్యుడని, యుక్తమకాకిది యేమిదోసమే శి

అని నయవినయంబుల వాసికి శాంతముఁ బల్కెను.

భీష్మసమాధానము.

భీష్ముడు ధర్మనందను నందికొని, ‘శిశుపాలా ! బ్రహ్మణుడు బాలుడయ్య నుత్తమజ్ఞానవృద్ధువగునేనిఁ బూజ్యుడగు. క్షత్రియుడు బలపరాక్రమోన్నతుడగునేనిఁ బూజ్యుఁడగును. ఈరెండును గృష్ణునందు నొప్పియున్నవి. అట్టి మహాత్ముని గాదందువేల ? మఱియొకవిశేషము. ఎవనిఁ బూజింతురో యతఁడు మాత్రమే తృప్తుడగు. ఇది లోకసహజము. కృష్ణునిపూజ యట్టిదిగాదు. వానిని పూజించిన ముల్లోకంబులుఁ దనివినొందు. ఈమర్మము నెల్లరు గ్రహింపఁజాలరు. ఏలయందువా ? కృష్ణుని గేవలమర్మమాత్రునిగా భావించుటయే కారణము. ఎవఁడు చరాచరాత్మక సకల భూతప్రపంచంబును దనదివ్యశక్తిమై యాత్మఁ దాల్చియుండునో, ఎవ్వనితత్త్వము నిశ్చలయోగనిష్ఠాత్ములకుఁ దక్కఁ బ్రా

కృతబుద్ధులకు గోచరింపదో, ఎవని నెఱుంగ భవాదృశులకుఁ
గోటిజన్మంబులకుఁ గూడఁ గాదో, యట్టి యచ్యుతునిపూజ
నధిక్షేపించువారుండుట వింతయేగాక చింతయునయ్యెడు. శిశు
పాలా ! కృష్ణునకుఁ దలయొగ్గని నశేంద్రు నొక్కని నిమ్మహా
సభలోఁ జూపఁగలవా ? జ్ఞానవృద్ధుల నెందఱనో సేవించితిని.
వారెల్లరు నొక్క-మొగిఁ గృష్ణునెంతో యుగ్గడించిరి.
కృష్ణుని మహిమల వింటిని. అవి లోకాద్భుతంబులు. అట్టి
జ్ఞానగమ్యుని జూపఁగలవా ? అట్టి మహిమలరచించినవానిఁ
బేర్కొనఁగలవా ? బాంధవ్యంబుననో వ్యామోహంబుననో
ఫలాభిసంధిచేతనో, గృష్ణునారాధింతుమని భ్రమపడవలదు.
కృష్ణుఁడు సర్వలోకపూజనీయుఁడనుచుఁ దటాటున విరమిం
చెను.

ఏప్రేమభక్తి గోపీగోపకులనెల్ల నానందవార్ధి నోలలా
డించెనో, ఏప్రేమభక్తి యార్యావర్తమెల్లఁ బఱచి ప్రవహిం
చెనో, యాప్రేమభక్తి భీష్ముని బైకొనెను. ఆభక్తాగ్రేసరుఁడు
వివశుఁడయ్యెను. ఆకారణంబున వానిమాట నిలిచెను ; వాని
కందోయి యానందబాష్పంబులఁ గురిసెను. భీష్ముఁడు కొంత
వడికి బాహ్యజ్ఞానంబు సుంతవహించి, 'బౌనౌను; కృష్ణుని పూ
జించితిమి. కృష్ణుఁడెవఁడు ? సృష్టికి మూలంబెవ్వఁడో, ఎవని
యందు స్థితిలయంబులు నెలవైయుండునో, అవ్యక్తము శాశ్వ
తము వ్యక్తతీతమునైన యేపరతత్త్వము లోకానుగ్రహార్థము
శ్రీకృష్ణదూపంబున సాక్షాత్కరించెనో, యాపరతత్త్వంబు నా
రాధించితి' మని గభీరస్వరంబునఁ బల్కెను.

భీష్మపాలంఠనము.

భీష్ముని శ్లాఘావచనంబులకు శిశుపాలుఁడు మహాగ్రహదుర్నిరీక్ష్యమూర్తియై చివ్వున మరలి 'మూఢా ! వృద్ధబుద్ధి జాడ్యంబు నిన్నుఁగైకొని యిట్లాడించుచున్నది. కృష్ణునిగూర్చి నామ్రాలఁబల్కుట మేనత్తసౌభాగ్యంబును మేనమామయెదుట వర్ణించుటగు. నీపొగడ్డలను కృష్ణుఁడు నమ్మిన నమ్ముగాక. మేముమాత్రము క్షుణ్ణుడనంబును మెచ్చితిమి. కొరవులపటిపంచలు ప్రాకి బ్రదుకు నీయట్టివాఁడు బట్టుపనికిఁగాక వేఱొక్కటికగునా ?' యని నిందాస్వరంబునఁ బలికెను.

ఆపల్కులకు సభాంతరమెల్ల సంక్షోభించెను. ధర్మనందనుఁడు భీష్ముని సమీపించి 'మహాత్మా ! మఖివిఘ్నంబును జనాపకారంబును సంభవింపకుండుటకుఁగా రాజలోకమన శ్వాంతిని గూర్పు' మని వేడెను. భీష్ముఁడు తలయూచి 'ధర్మజా ! నారాయణుఁడు యజ్ఞపూరుషుడై నీచెంతనుండఁగా క్షయజ్ఞంబునకు విఘ్నంబుఁగూర్ప నేర్తురా ? కృష్ణుఁడు తేఱిచూచిన వీరెల్లరు నీటుగారా ?' యనెను.

ఆపల్కులు శిశుపాలునకు ముటపై నాజ్ఞాధారయయ్యెను. అతఁడు క్రోధపరీత చిత్తుడై,

‘ఉ. నెట్టన ధర్మనందనుఁడు నిన్నవలంబుచేసి యాడతొ
గట్టినయోడవోలె గతగౌరవుడై కడుదూతఁ గృష్ణుఁ జే
పట్టి విభీషీతో ధరణిపాలుర కిప్పుడుచూపి, లెందు నీ
యట్టి దురాత్ములండుదురె ? యంతయధీసులె ధారుణిపతుల్ ?’

భీష్మా ! కృష్ణమహిమఁబిలిపి. అవియేవి ? పాలిచ్చిన పూతనను జుపుట, శకటంబును ద్రోయుట, మాఁకులఁ

గూల్చుట, పుట్టగొడుగుగంతటికొండ నెత్తుట, వృషభంబును జం
పుట ఇవే గదా నీచెప్పనైన మహిమలు ? గోరంతలఁ గొండంతలు
నేయ సిగ్గుగాదా ? పొగడినను జెవికి నింపువలదా ? భీష్మా !
ఒక్కనాల్కనీకుఁ జాలదుగాఁబోలు. అదిప్రీతి వేయిపటింపు
లైయున్న నోటితీఁటవోవఁ బదరియుందువు. వెట్టివెడగా !
స్త్రీహత్యయు గోహత్యయుఁ గుడువఁబెట్టినవానిఁ గూల్చుట
యు, నమ్మినవానిని జంపుటయు మహాపాతకములగుట విందు
వా ? నీజగదీశ్వరుఁడు నీధర్మదేవత పూతనను జంపి స్త్రీహత్య
నొడిగట్టెను ; వృషభంబును వారించి గోహత్య సంపాదించె
ను. అట్టిపరమపాతకికి నర్ఘ్యంబిప్పించితివి. నీధర్మబుద్ధి నేమన
నగు ? ఒరుఁడువలసిన యంబను వారించి తెచ్చిన మహాత్మా !
నీయట్టియనపత్యుఁడు ధర్మప్రతిపాదియగునేని లోకంబుగతిఁ
జెప్పనేల ? కృష్ణుఁడు వీరాతివీరుఁడంటివి. ఆసంగతి జరా
సంధుఁడెఱుంగు. అతఁడు పరమధర్మజ్ఞుఁడంటివి. ఎదయిచ్చి
పోరలేక స్నాతక బ్రాహ్మణవేషధారియై యేమరించి పరమ
బ్రహ్మణ్యుండైన జరాసంధుని భీమునిచేతఁ జంపించిన ఘనుఁడు
ధర్మజ్ఞుఁడుగాక వేఱగునా ? భీష్మా ! నీనాల్కదురద తీఱదేని
శ్లాఘ్యులైన నరేంద్రులులేరా ? ఈకర్ణునిఁబొగడరాదా ? ఈ
శల్యునిఁ బ్రశంసింపరాదా ? ఇట్టివారెందఱో యుండఁగా వ
రాటుని వర్ణింపనేల ? భీష్మా ! వేయేల ! నీకృష్ణుఁడంతటివాఁ
డేని శిశుపాలుశక్తి సుంతచవిచూడ రమ్మ'నుమని యెత్తిపొడి
చెను.

ఆమాటలెల్లరకుఁ గర్ణశూలములాయెను ; కౌరవులు
29 సయితము సహింపరైరి. భీమునికంట మంటలుగురిసెను ;

అట్లునుని నిలువెల్ల గగుర్పొడిచెను. రాజమండలమునకు జూచలంబొదవెను. విప్రాదులు ధిక్ ధిక్కనిరి. ధర్మజుడు విన్ననయ్యెను. సభాదృష్టి భీష్మునివంకను గృష్ణునివంక నుండెను.

కృష్ణుడావచనంబులకు నుంతయుఁ జంపక చిఱుచప్పు మోముతో 'లేచి' సభాస్థారులారా ; శిశువాలుని వింటిరిగదా. ఇతఁడు నామేనత్తకుమారుడు. అట్లుండియు మాకుఁగీడునే రోయచుండు. ప్రాజ్యోతిషాధీశునిపయి మేము దాడివెడలి యుండఁగా నితఁడు మాద్వారకాపురిని దొంగతనముగాఁ జొచ్చి యచటిబాలవృద్ధులను గాల్చెను. భోజరాజన్యులు కాంతాసహితులై రైవతాద్రికిఁబోయి యందుఁ గ్రీశాప్ర మత్తులైయుండఁగా నిద్దురాత్ముఁడు దయాధర్మంబువేడి వారిని బట్టి వధించెను. నాతండ్రి వసుదేవుఁడు హయమేధయాగార్థ మై నిశ్చయించిన యశ్వంబు నిద్దురితాంధుఁడు నూరించి వాని యజ్ఞంబునకు విఘ్నంబొనర్చెను అక్రూరుఁడెట్టివాఁడో మీ కుస్పష్టము. వానిభార్య సౌభరరాజ్యంబునకుఁ బోవుచుండఁ గా మార్గమధ్యంబున నామెనిక్కుటిలుఁడు తటాలున దొంగి లించికొనిపోయెను. విశాలాధిపుఁడు వానిపుత్రియైన భద్ర ను గరూశరాజునకు వాగ్దానముచేయఁగా నీదుష్టుఁడు కరూశ రాజవేషంబునవచ్చి మోసగించి బలాత్కారముగా నామెను జెఱచెను. ఈచెఱియింపులు నూఁజునైతువని నామేనత్తకు మాటయిచ్చితి. ఆమెకుగా నిక్కూళ నిన్నాల్లునైచితి. వీని నేరములు శతాధికములయ్యెను. ఇతఁడు కావరించి కన్న అుంగఁక గయ్యమునకుఁ జీఱుచున్నాడు. యుద్ధభిక్షును వీరుఁ డు నిరాకరింపరాదు. ఆర్యావర్తరాజపుంగవులైన మీయెల్లర

మ్రోల నిట్లుసంభవించుట యెంతయుమేలయ్యెను. ఇదిగో చూడు' మనెను.

శిశుపాలవధ

మఖశాల క్షణములో యుద్ధరంగమయ్యెను. శుభసంతోషంబులు వలసబోయెను. ధర్మసందనుని ముఖమండలంబు దుఃఖిధూమావృతమై తేజంబుదొఱుగెను. భీమని దంతఘట్టనంబులు బిట్టులుములై తోఁచెను. అర్జునుఁడు వ్యసనదీనుఁడై కృష్ణునివంకఁ జూడసాగెను. ఏమగునోయనుచు సభాస్థారులు నిర్విమేషులైరి.

శిశుపాలుఁడు కత్తిదూసి రోజుచురొప్పుచు యుద్ధసన్నద్ధుఁడై నిలిచెను. కృష్ణునిచేతి చక్రము దిద్దిర తిరుగుచువెడలెను. దానికాంతిపుంజంబునకు సభాదృష్టి మిటుమిట్లుగొనెను. సభాస్థారులు స్వస్థదృష్టులై చూచునంతకు శిశుపాలుని శిరంబు నేలఁబడి దొర్లాడుచుండెను. ఎల్లరు బెగ్గడిల్లుచు నోరప్పళించిరి.

అంతట యాగము నిర్విఘ్నపరిసమాప్తిఁగాంచెను. రాజులెల్లరు ధర్మజునకు మ్రొక్కి యథార్థసత్కృతులై తమతమదేశంబులకుఁ దరలిరి. విప్రవర్యులును దదితరులును తగుమర్యాదలంది తరలిరి.

కృష్ణుఁడంతట శిశుపాలునిరాజ్యంబును వానికుమారునకుఁగట్ట నాజ్ఞాపించి ధర్మజునితో 'రాజా ! పర్జన్యుని సకల భూతసంఘంబట్లు బహుఫలవృక్షంబును బక్షిప్రాతమువలె నిన్ను బంధుకోటి యుపజీవింపఁగాఁ గీర్తికాంతనుగూడి నుఖ

ముందు' మని పల్కి ద్వారకాగమనంబునకు సన్నుతపడెను.
ధర్మజుడు కృష్ణునికరంబుఁబట్టి.

ఉ॥ నీకరుణం గరంబు రమణీయతరంబయి సర్వవిఘ్న దూ
రీకృతమై సమాప్తి నొనరెన్ ధరణీధర ! యిమ్ముఖంబు భూ
లోకములోన నేను వృషలోకనమస్కృతిఁ గీర్తిఁ బర్వితజ్ఞ,
నాకులమున్ వెల్లింగ నుగుణంబులకాస్పదమై పవిత్రమై ॥'

‘క॥ ద్వారవతినుండియునునిట,
యారసియుండునది దానవాంతక ! లోకా,
ధార ! సమీపనుండవ,
దూరంబున నుండియును జతుర్భుజమాకున్ ॥’

అని బహువిధంబులఁ గృతజ్ఞతావచనంబులు పల్కి
వివిధసన్మానంబులు గావించెను. కృష్ణుడంతఁ గుంతీద్రాపదీ
సుభద్రల వీడ్కొని ద్వారకకుఁ బోయెను.

సాల్యవధ.

శిశుపాలునివధకు వానితమ్ముడు సాల్వుడు మహా
దగ్రుడై యాదవకుల సమున్మూలనంబును బ్రతినసేసి కఠిన
వ్రతముఁబూని యన్నపానంబులు విసర్జించి పాలాక్షునిగూర్చి
ఘోరతపంబొనర్చి వానివలన సౌరభంబను విమానంబును
మయనిర్మితంబును గామచార్యుడైనదానిని బడసెను. అతఁ
డట్లావిమానంబును బడసి కృతకృత్యుడట్లు భావించి కృష్ణుడు
లేనితఱిఁ జూచి ద్వారకను ముట్టడించి యందలివారిని జించి
చెండాడసాగెను. అంతలోనఁ గృష్ణుడు ద్వారకకు వచ్చి
సాల్వుని సవిమానంబుగాఁ దునిమి సముద్రాంతరంబునఁ
ద్రోసెను.

దంతవక్త విదూరధుఃఖ.

కృష్ణుని మేనమామకొడుకులు దంతవక్త విదూరధులను వారుండిరి. వారు సాల్వునకు బరమమిత్రులైరి. సాల్వుని వధకు దంతవక్తఁడు కినిసి కృష్ణునిపై దాడివెడలెను. వానినిఁ గృష్ణుఁడు గెడపెను. అన్నకుఁగా వగచి విదూరధుఁడు కృష్ణుని దాఁకి సంచాతుఁడయ్యెను. శిశుపాలాదుల నల్వరచావుఫలంబుగాఁ దద్రాజ్యంబులు రాజోపద్రవంబులు లాసి చల్లనయ్యెను. ఐనులు కృష్ణుని వేనోళ్ళఁ గీర్తించిరి.

విమానములు.

విమానంబులు నవీనశిల్పకళాఫలంబులని కొందఱు భావించురు. అవి మొట్టమొదట మనదేశమందే నిర్మితంబు లాయెను. త్రేతాయుగంబునుండి వానివ్రసక్తి మనదేశమందుఁ గలదు. త్రేతాయుగంబునాటి శ్రీరామునికాలంబునఁ బుష్పకవిమానంబును, ద్వాపరయుగాంతమునాటి కృష్ణునికాలంబున సౌరభవిమానంబు నుండినట్లు పురాణంబులు వల్కుచున్నవి. కలియుగంబునఁగూడ, ఇప్పటికి దాదాపుగా వేయి సంవత్సరములనాఁడు ద్రవిడప్రభుఁడొకఁడు వానిభార్యకు రానున్నముప్పును దప్పించుటకై మయూరవిమానంబును జేయించి దానిమీఁద సామెనవ్వలకుఁ బంపెనని చరిత్ర తెలుపుచున్నది. కీళ్ళగుట్టములకతలు కీళ్ళయేనుంగులకతలు నెన్నో మనగ్రంథములలోఁ గలవు. అవి కల్పితంబులు గానేరవు.

పూర్వవిమానంబులకు నవీనవిమానంబులకు రచనావిధానంబునఁ జాలభేదము గాన్పించుచున్నది. అప్పటివిమానంబులు వాయుపూరణంబుననో నవరత్నప్రభావంబుననో

విహరించినట్లు చెప్పుదురు. వాయుపూరణవిధానమునకు నేడు మనకు దృశ్యములు గలవు. నవరత్నంబులు నవగ్రహంబుల యంశంబులనియు, నవగ్రహబలంబున భూగోళం బెట్లు పరివర్తించుచున్నదో యట్లే నవరత్నంబుల బలంబున విమానాదులఁ బరిభ్రమింపఁజేసిరనియు, నవగ్రహచారమర్మంబును గ్రహించి యాచార ప్రకారమే నవరత్నంబుల గూర్చి విమానంబుల నడిపించిరనియు, అంతటి శిల్ప నైపుణ్యం బిప్పుడు లేదనియు వచింతురు. శిల్పంబునఁ బ్రజ్ఞావంతులు పూర్వలో నవీనులో యూహింప నగు.

పుష్పకవిమానరచనయందు మఱియొకవింతగూడఁ గలదనిరి. దానిరూపము రోజుపుష్పాకృతినుండునట. భారము హెచ్చుకొలఁది దానితెక్కలు విస్తరించునట. అకారణంబున నెందఱైన నందెక్కవచ్చునట.

విమానంబులు నూటొక్కవిధంబులనియు, ఇప్పటివిమానంబులు గృథరూపంబులనియు, మనవిమానశాస్త్రము దేశాంతరగతమయ్యెననియు, అశాస్త్రరహస్యంబును సమగ్రంబుగా గ్రహింప శక్తిచాలక, అందొక్క విమానస్వరూపంబును జూచి గృథవిహారవిధానంబును బరీక్షించి బ్రతిభాశక్తిని వినియోగించి తైలయంత్రసాహాయ్యంబున నొక్కదానిని బాళ్చాత్ములు నిర్మింపఁగల్గిరి. ఏలఁబడియందలి కట్టుదిట్టంబులంజేసి మనదేశశిల్పప్రతిభ యడుగంటెను. రాజాజ్ఞయైనచో

శిల్పకళాచాతుర్యంబును బ్రదర్శింపఁగల నేర్పరులు మన దేశమందిప్పుడును గలరు.

ఈవిషయంబులనెల్ల నిష్పాక్షికబుద్ధితో సమగ్రంబుగాఁ బర్యాలోచించినచో మొట్టమొదటనుండి యేదేశము చతుష్పక్షికళలందు నభ్యున్నతిఁ గాంచియుండెనో, ఏదేశంబు నుండి పరదేశంబులు విశేషాంశంబుల గ్రహించెనో విశదమగు. అట్టి మనదేశము కాలవశంబునఁ దనయాన్నత్యంబును గోల్పోవుట యట్లుండఁగాఁ తానిచ్చినయెఱువు సొమ్ములతోఁ దెలుకు బెలుకులాడుచు నమమంత్రపుసిరికై మైమఱచి విషయసుఖమే పరమంబుగా భావించి తదర్థము సర్వము ధారవోయుచున్న పరదేశంబులనుండి దద్భాషావేషవ్యవహారాచారంబుల ననుకరించి వానినిమించఁదలంచి స్వకీయంబులైన యమూల్యంబులకు వైముఖ్యమగుట వింతయేగాక చింతయుఁ గూర్చు.

దుర్యోధన సభాప్రలంభనము.

ధర్మజుఁడు రాజసూయయాగానంతరము కొన్నిదినంబులు దుర్యోధనాదుల నింద్రప్రస్థపురంబుననే నిల్చుకొని భ్రాతృవాత్సల్యాతిశేయంబుల వారిపయి గురియించుచుండెను. ఒకనాఁడు వారు మయసభావిభవంబును సమగ్రంబుగాఁ జూడవేడుకపడి యటకుఁబోయి యమూల్యప్రదేశంబులఁ గ్రమ్మరుచు దాని యపూర్వరమణీయతకు విస్మయమందుచు నిర్మాణకౌశల్యంబును మెచ్చుచునుండిరి. దుర్యోధనుఁడు 'దర్పణప్రదీప్తిజేసి తెఱచియున్నద్వారంబును మూసియున్నదానినిగా భావించి యామార్గంబునఁ జననొల్లకయు, నెవృతంబైన

దానిని వికృతంబుగాఁదలంచి చొరంబోయి అలాటతలంబువడి
తాఁకఁగాఁ దనప్రమాదంబును గ్రహించి యందుండి మరలి
యు, నీలాశ్మరశ్శిస్థిగితంబైన విమలమణిస్థలంబును జలాశయం
బుగా వగచి పరిధానం బెగద్రోచికొని యావలఁజని యడి
జలాశయంబుగాదని యెఱింగి సిగ్గుపడియు, మఱికొంతదవ్వుచని
స్ఫటికదీప్తిజాలంబునంజేసి విమలమణిస్థలంబుగాఁ దోచుచున్న
జలాశయంబునఁబడెను. అతఁడు కట్టిన పుట్టుంబులు తడిసెను.
వానికిఁ బొందునందనులును బొంచాలియు నగిరి.' ధర్మనం
దనుఁ డాసంగతివిని దివ్యవస్త్రాభరణంబులను భీమునిచేత వాని
కిచ్చి పంపెను.

దుర్యోధన దురాలోచనము.

దుర్యోధనుఁడు సభాప్రలంభనంబునకు లజ్జతుఁడై లో
లోన వగచుచుఁ గొన్నాళ్ళకుఁ బొండవులవీడ్కొని నిజపురం
బునకు వచ్చి శకుని రావించి 'మామా ! ధర్మరాజునిసభను
జూచితివిగదా. అట్టిది భూలోకంబున నెందైననున్నట్లు విన
ము. దానినతఁడెట్లు పడసినో యూహింపరాదు. ధర్మనంద
నుఁ డాసభవలన సంభావితభాగ్యుఁ డయ్యెను. ప్రసిద్ధధాత్రీ
శ్వరులు వైశ్యులవలె వశ్యులై యనర్హరత్నరజతాదులు మోసి
తెచ్చి పాండవాగ్రజునకుఁ గానకల్పించుట జూడఁగా వాని
దే సార్థకజీవితంబున తోచెడు. మఱియు యాదవుఁడు శిశు
పాలునిఁ జంపుట రాజులెల్లరు బొమ్మలవలెఁ జూచుచునుండిరే
గాని వానిపై విక్రమింపనోపరైరి. పాండవలక్ష్మీ పరాక్ర
మార్జితయైనది. నాకనుగుట్టుచున్నది. మామా ! సపత్నుల
వృద్ధియు నాత్మహానియు మానధనాఘ్నులు సహింపనోర్తురా?

యని యంతర్భావంబును దెలిపెను. శకుని వానివగపు గ్రహించి తచ్చోకనివారణోపాయంబును సూచించెను. దుర్యోధనుడందులకు నెంతయు సంతసించి విదురాదులు వలదన్నను వినక తండ్రి నైట్లో యొడఁబఱచెను.

ద్యూతము.

ధర్మనందనుని జూదంబునకుఁ బిలిచిరి. యుద్ధంబునకును ద్యూతంబునకును జేరినప్పుడు కాదనుట పిఠికితనంబుగ్గా నాటిరాజలోకము ఘోరించుటయ్యెను. ధర్మజుఁడు ద్యూత కుశలుఁడుగాఁడు. అయినను బిలుపువచ్చినప్పుడు కాదనలే డయ్యెను. జూదమాదుట ధర్మమా? కాదా? యన్న నధ్వర మేయగు. ఆసంగతి ధర్మజునకు దెలియదా? యనిన తెలిసి యేయుండనోపు. అంతమాత్రము నేరజేని వానిని ధర్మరాజుని యునరు. తెలిసియు నట్లు చేయుటేల? యని శంకింపవచ్చును. తండ్రిపిలువనంపెను. వానిపిలుపును నిరాకరించుటో జూదంబును నిరాకరించుటో రెంటునొకటి వానికిఁ దప్పదయ్యెను. తండ్రిపిలుపు నాదరించెను. అట్లుసేయుట తగునా? యందురా? తగదనియే చెప్పనగు. తగనిపనినిగావించి తత్ఫల మనుభవించెను. ఇది లోకంబునకెల్ల నీతి బోధయయ్యెను.

ధర్మజుఁడు హస్తినాపురముచేరెను. వానితోజూద మాడ శకునిని నియమించిరి. శకుని మాయావిదుడగుట వానిని నియమించుటయ్యెను. తొలియాట శకుని గెలిచెను. ఓటమికి ధర్మజుఁడు మత్సరించి మఱియొకటి యొడ్డి యాడెన్లు. మ్మరల శకునియే జయించెను. పాండవాగ్రజునకుఁ గోపమత్స

నంబు లతిశయించెను. అది ద్యూతస్వభావమో కాలస్వభావమో యూహింపరాదు. ధర్మజుఁడు రెట్టించినపట్టుదలతో నొక్కొక్కటియొడ్డి యోడి తుదకు రాజ్యంబునే యొడ్డెను. శకుని దానినిగూడఁ గెలచెను. ధర్మసుతుఁడంతతో మానక తమ్ములనొడ్డెను. వారును గెలువఁబడిరి. ఒడ్డుటకు నొండేమి యులేక తన్నేయొడ్డెను. ఆపందెమునుగూడ శకుని జయించెను. కట్టకడపట ద్రౌపది నొడ్డెను. ఆమెయు విజితయాయెను. మధుసానజూదంబులందు మొదటిది తెలివిని హరించి చెఱచును ; రెండవది తెలివితోడనే చెఱచునుమా.

ద్రౌపదీమానరక్షణము.

దుర్యోధనుఁడు ధన్యుండనైతినని భావించి సంతోషపరవశుఁడై మయసభామందిరంబునఁ దనకైనగిన పాంచాలిని దలంచి 'విదురా ! ద్రోవదిని దోడితెచ్చి నాయిల్లు తుడువ నియమింపు' మనెను. విదురుఁడామాటకుఁ గటకటంబడి 'మూర్ఖా ! మదాంధుఁడైన దుర్జనుండు సిరులెడలయ్యును' మొదటిసంపదతోడ సమూలంబుగాఁ జెడును. ఏసతీమణి సామ్రాజ్యమహూత్సవంబునకుఁ బరమయోగ్యుఁడయ్యెనో, యాసతీమణిని నవమానించు తలంపు వలదు. ఎఱిగి యొఱిగి యాశీవిషంబుల నగలించుచున్నావు. దీనిఫలంబు వేణు ఫలంబువోలే సమూలవినాశంబునకు నిమిత్తంబగు' నని హితంబులు వచించెను.

దుర్యోధనుఁడు విదురునకుఁ బెడచెవినిడి ప్రాతకామినిఁ బిలిచి 'విదురుఁ డెప్పుడు నరిష్టంబకాని పలుకఁడు. అతఁడు

పాండవులకు వెఱచును. నీవుపోయి ద్రోవడిని తో
 డొక్కనిరమ్మనెను. వాడు పాంచాలికడకుఁ బోయి భక్తి
 వినతుఁడై 'దేవీ ! ధర్మనందనుఁడు ధనసంపదలను రాజ్యంబును
 దమ్ములను దన్ను నిన్ను జూదంబుననొడ్డి యోటువడెను.
 కౌరవేశ్వరునాజ్ఞ నిన్నుఁ దోడ్కొని పోవచ్చితి. చనుదేర
 నగు' నని చెప్పెను. ద్రౌపది యేకవస్త్రయు నధోనీవియు
 నై యుండియు మార్గాంతరంబు గానక యరుదెంచి కురువృద్ధు
 మ్రొల నిలిచెను. పాండవులు లజ్జాదుఃఖంబులఁ దలలువ్రా
 ల్చిరి. దుర్యోధనుండు దుశ్శాసనుని జూచి 'తమ్ముడా !
 ప్రాతకామి వృకోదరునకు బెగడుచున్నాఁడు. నీవు చని
 ద్రౌపది నీడ్చికొని రమ్మ'ని వచించెను. దుశ్శాసనుండు
 పిఱుందనఁ జని,

'చ॥ తడయకు మొందుపల్కకుము దబ్బిటలాడకు మింకనీవు నె
 క్కడకరుగంగఁబోలుఁ జూలుకం జనుదెమ్మిట సౌఖ్యండు ని
 న్నొడిచె దురోదరంబునఁ గురూత్తము నర్థమువైతి నిన్నునుం,
 బుడమిని దమ్ముఁ గోల్పడిరి పొల్తి ! భవత్పతులైన పాండవుల్ ॥'

అనుచు జాయ వచ్చెను. ద్రౌపది చుటచుటఁ బొ
 క్కుచు 'రజస్వలను, ముట్టకుము ; ఏకవస్త్రనైయున్నాను.
 ఇట్టి నేను గురుబంధుజనాధిష్ఠితంబైన సభకు నెట్లు రానేర
 ననెను. దుశ్శాసనుండు నగుచు 'ఏకవస్త్రవైననేమి ? వివస్త్ర
 వైననేమి ? నిన్నెట్లు దోడ్కొనిపోదు' ననుచు రాజసూయా
 వబృథంబున భూసుర మంత్ర పవిత్ర వారిధారాపావనం
 బులైన శిరోజుంబులఁ దెమల్చి యామె నీడ్చి సభకుఁదెచ్చెను.

భీష్మ విదురాదులు టిచ్చపడిరి ; ద్రోణ కృపా
 చార్యాశ్వత్థామాదులు నోరప్పళించిరి. ఎవ్వరు నడ్డురారైరి.

ద్రౌపది యట్లు దుశ్శాసనాపకృష్టయై విశేష కేశంబులతో వివర్ణ వదనంబుతోఁ గర్ణదుర్యోధనశకునిపై ంధవాది దుష్టగొంఱునకుం జైన సభను నిల్చి కోపలజ్జాపరవశయై 'ధర్మజుఁడు ధన్యుఁడు గావున దైవయోగహతుఁడయ్యు ధర్మపథంబుఁ దప్పఁడు. కురు వృద్ధులారా ! ఈదురాత్ముఁడు నన్నిట్లు తలఁబట్టి యీడ్చి తెచ్చుట చూచును నుచితంబుగాదనరైరి. సర్వధర్మవిదులైన భారతవీరులవంశంబు నేడధర్మవశమై రాజలోకనింద్యదృష్టికి బాత్రమయ్యెనా ?' యనెను. ఒక్కరును బదులాడరైరి.

పాండవులు ధర్మంబునకుఁ గట్టువడి పలుకరైరి. సభ్యులు పరమాన్యాయశ్రవణవికర్ణులై మిన్నకుండిరి. వికర్ణుఁడు లేచి 'కురువృద్ధులు నాచార్యులును సభాసదులును బలుకరైరి. అయినను నేను ధర్మనిర్ణయంబు చేసెద వినుండు. జూదంబును వేడియును బానంబును బహుభక్షణాసక్తియు నను నాల్గు దుర్వ్యసనంబులఁ దగిలినపురుషుండు ధర్మవ్రాత డప్పి వర్తిల్లుటగు. అట్టివానికృత్యంబులు సేకొనందగవు. కితవాహూతుఁడై వ్యసనవర్తియై పరాజితుండైన పాండవాగ్రజుఁడు పాండవుల కందఱకు సాధారణధనంబైన పాంచాలిని బణంబు సేసెం గావున ద్రౌపది యధర్మవిజితయయ్యెను. మఱియు నేకవస్త్రమైన యామాశవతిని నిటకుఁ దోడ్చితెచ్చుట యెంతయు నన్యాయా' బనెను.

వికర్ణునీ పల్కులకుఁ గర్ణుఁడు కటకటంబడి 'బేలా ! ధర్మవ్రాత మాకుఁ దెలియదా ? వృద్ధుల మ్రోలఁ జిటుతకు నీ కీత తుఱుసంటితనమేల ? ధర్మజుఁడు సభాసదులకల్లుదుట

సర్వస్వము నొడ్డి యోటువడెను. చాపదియు వానికి వెలి
గాదు. కావున నిది ధర్మవిజితయగునేగాని నీవన్నట్లుగాదు.
అట్లుకానినాఁడు పాండవులంగీకరింతురా ? ఏకవస్త్రము సభకు
నీడ్చరాదంటివి. భార్యకు దైవవిహితంబైన భర్తయొక్కరుం
డుండును. ఇది యనేకభర్తృకగావున బంధకీయనంబదు. అట్టి
దానికి మానావమానంబులెక్కడివి ? దానిని విగతవస్త్రముఁ
జేసి తెచ్చినను దోషమగునా ?' యని వానిని గద్దించెను.

దుర్యోధనుఁడు కర్ణునందికొని 'దుశ్శాసనా! పాండవులు
సర్వస్వము నోడిరి. కావునఁ బాండవులయు చాపదియు వస్త్రం
బుల హరింపు' మనెను. పాండవులు వలువలొలిచి యుంచిరి.
చాపదికి వెలుపుదోషదయ్యెను ; ఎట్టి శరణంబు లేదయ్యెను.
ఆమె కృష్ణపాదలగ్నచిత్తయై,

“ఆ॥ వె॥ దిక్కులేని నిఖిలదీనులకచ్చోట,
దిక్కుగుచు నెవండు తీర్పునెడయ,
లాదయాగ్రహృదయుఁ డార్తశరణ్యుండు,
తోడు నిల్పుఁగాక నేఁడునాకు ॥”

అనుచు నిశ్చలభక్తితో నగ్గోవిందుని ధ్యానించుచు మై
ముఱచెను.

దుశ్శాసనుండు హితాహితవివేకదూరుడై చాపది
కట్టిన పుట్టంబును నిండుసభలో నొలిచెను. ఆమె యథా
పూర్వము సవస్త్రయై గానవచ్చెను. దుశ్శాసనుం డొక్కొక్క
క్కచీరె నొలుచుటయు సామె యథాపూర్వము సచేలయై
యుండుటయుఁ గోకలు రాశిపడుటయుఁ జూచి సభాసదు

లాశ్చర్యపరవశులైరి. దుశ్శాసనుండుక్కుదక్కి లజ్జనొంది నిజో
ద్యమంబును విరమించెను. ఎల్లరకు నది, వింతనయ్యెను.
కర్ణాదులు తమ్ముఁదామే వమ్మరైరి, విదురాదులు సంశోష
పరవశులైరి. భీష్మునిచిత్తము కృష్ణునివంకఁ బఱచెను.

శీః ఎల్లయభిమానములుదుల్చి యేకబుద్ధి,
సర్వలోకైకపాలకు శరణుగన్న
పరమభక్తుల పెట్టియాపదలనైనఁ
జెనకపేరవు, తత్కర్త చెడునుగాక ||

శరణాగతిని జెప్పనప్పుడు విభీషణశరణాగతిని ద్రాపదీ
భీష్మశరణాగతులను బేర్కొందురు. అర్థార్థయై విభీషణుఁడునూ
ఆర్థయై ద్రాపదియు జిజ్ఞాసువై భీష్ముఁడును శరణిల్లిరి. ఈ
మువ్వర శరణాగతులందు నిట్టిభావభేదము గలదు. అందు
ద్రాపదీశరణాగతి సద్యఃఫలప్రాప్తిసేగాక భగవంతునిమహిమ
నుగూడ లోకప్రదర్శనము చేయుచున్నది.

వేఱుదిక్కులేదని శోచుట. నీవేదిక్కునునిశ్చయము
భగవంతునడఁ గలుగుట, బుద్ధి యేకాగ్రమగుట, దేహాభిమా
నాదుల సమగ్రంబుగా వదిలుట, సర్వాత్మకంబుగా సమర్పించు
కొనుట, ఈపంచలక్షణంబులు శరణాగతికి బ్రధానములు.
ఇవియైదును సంపూర్ణంబుగాఁగల శరణాగతి యుత్తమోత్తమ
ము. సాధారణంబుగానివి పరమార్థియందు నతితీవ్రముగా
నతివ్యక్తమగుచుండు. అర్థిత్వమట్టిదె యున్నది. ఆకారణంబున
నే యార్తులకుఁ బ్రాపించు సద్యఃఫలంబన్యులకు గలుగదు. భగ
వంతునకు భక్తిచేయునప్పు డీరహస్యంబులను మఱివరాదు.

కుచేలుడు.

అవంతిదేశంబున బ్రాహ్మణుడు బ్రహ్మవిదుండొకడు
వట్టి యడియాసల వెంట బటుగులిడక యథాప్రాప్తసంతృప్తుఁ
డగుచు గృహస్థాశ్రమము నడపుచుండెను. వానిభార్య పతి
ప్రతాపణియయ్య నిరంతర దారిద్ర్యకేశంబును భరింపఁజా
లక యొకనాఁడు భర్తను జేరఁజని 'మహాత్మా' మనసంసారము
దినదినాభివృద్ధి గాంచుచున్నది. భరించువెఱవు దోపదు.
అక్షిపతికృష్ణుడు నీకు బాలసఖుడంటివి. ఆమహనీయుడు
శరణైకదీక్షారతుండని లోకము వచించుచున్నది. వానివలన
మనకష్టంబులు దీరనోపు చిడ్డలమేలనుగ్రహింపు' మని బహు
విధంబులఁ బ్రార్థించెను.

అతఁడామె మొఱవిని 'శుభాశుభంబులు ప్రారబ్ధాధీనంబులు
తఱింబట్టి యవివచ్చుచుండు. ఈవిడ యెన్నడు నన్నిట్లు
కోరదు. శుభోదయంబునకుఁ గాలమయ్యెఁగాఁబోలు. ఈ
యింతి తలంపు నేయుదేని యిదికోరు భాగ్యంబుగాకున్నను శ్రీ
కృష్ణపునస్సందర్శనభాగ్యంబైనను సిద్ధించునుగదా' యని తల
పోసి యామె ప్రణయంబు నంగీకరించి 'కళ్యాణీ ! నీయిచ్చ
నేయుదు. దైవవృద్ధబాలురయొద్దకు రిక్తహస్తంబులఁ బోరాదు.
ఏదేనియుఁ గలదేని కొనిరమ్మ' నను. వారియింట నాపూట
కూటికేఁగూడ లేదు. ఏమిచేయవలయు ? ఆసాధ్వీమణి యరుగు
పొరుగువారి నడిగి నాల్గుపిడికిళ్ళయదుకులు తెచ్చెను. అవి
మూటకట్టుటకుఁ బ్రాతపేలికగూడఁ గఱవయ్యెను. వాని
వస్త్రమన్ననో చీకిచినిగియుండెను. అవిడయెట్లో యయ్యడు
గులను వానికొంగున ముడిచెను. అతఁడది చూచి 'కటా !

కృష్ణుడెక్కడ ? ఈయదుగులెక్కడ ? వానికివి యెట్లు సమర్పింతు ? ఏగతి వానిని సందర్శింతు' నని చింతించి గత్యంతరము గానక ద్వారకకుఁ బోయెను. ద్వారకావాసులతఁడు కట్టియున్న చీకుగుడ్డను జూచి వానినిఁ గుచేలుఁడనిరి. నాటనుండి యుపేరు వానికి స్థిరమయ్యెను.

కుచేలుఁడు ద్వారకచేరి గుల్మంబులు మూఁడుదాఁటి కక్షాత్రయము గడచి కృష్ణుని మందిరముచొచ్చెను. అత్తఁగృష్ణుఁడు హంసతూలికాతల్పంబునఁ బరుండి రుక్మిణిశో సల్లాపంబులాడుచుఁ గుచేలుని దవ్వునఁ జూచి తటాలున లేచి యెదుఁజేగి యతనినిఁ గవుంగిటఁ గూర్చి యాదరించి పరమానందబాష్పంబుల నించుచుఁ దోడితెచ్చి తనపాన్పుపయిఁ గూర్చుండఁబెట్టి ప్వయముగాఁ బూజార్చన్యంబులను గొనివచ్చి యతని యదుగులు గడిగి యాతీర్థంబును దలఁదాల్చి 'మిత్రమా ! సుదామా ! ఎన్నాళ్ళకు నన్నుఁ గననోచితి ? కుశలమే గదా ?' యని యోగక్షేమంబులు విచారించెను. కృశించి శల్యగతమైయున్న శరీరంబుతో జీర్ణమై కడుమాసినపుట్టంబుతో నున్న యాపేదపాటునిఁ గృష్ణుఁడట్లు సత్కరించుట రుక్మిణిగాంచి పతిమనంబు నూహించి మృణాళమృదులంబైన తన హస్తంబున వానికి వీవనవీవసాగెను. దారిద్ర్యావతారమోయననున్న యాబ్రాహ్మణునకు రుక్మిణీకృష్ణులన్నిపచారంబులు చేయుట యంతఃపురజనంబునకు మహాశ్చర్యమయ్యెను.

కృష్ణుఁడు తనహస్తంబున నతనిహస్తంబుఁ గూర్చి 'సుదామా ! గురుకులవాసము సమాప్తిగావించి గురుదక్షిణ యర్పించి గృహస్థాశ్రమము స్వీకరించితివా? మనము సాందీపనియొద్ద

నున్నప్పుడే నీచిత్తం బీషణాత్రయంబునకు దవ్వగాఁదోఁచెను. తేంద్రియులు లోకసంగ్రహార్థము కర్మవరులగుట గలదు. మిత్రమా ? మనగురక్షిత్తు యింధనంబులకై మనలఁ బంపుట యు, మనము చని గాఢారణ్యంబుననుండఁగా నుఱుములు మెఱుములతో గాలివానకురియుటయు, గాఱుచీకట్లు క్రమ్మి దారిద్రాంకతెలియరాక యారేయెల్ల మనమందే తిరుగాడుట యు, మనకుగా మనగురువు చింతాద్వితీయుడై రేయెల్ల నొక యుగంబుగాఁ బుచ్చి రేపకడ వెదకుచు వచ్చి కాననాంతరంబుననున్న మనలను గాంచి 'వత్సలారా ! ప్రాణులకు జేహంబత్యంతప్రియము. అట్టిదానిని మీరు గుర్వర్థము సమర్పించితిరి. మీచిత్తశుద్ధి యింతనరాదు. ఇంతకుమించిన గురు పూజ గలుగదు. మీగఱచిన విద్య మీకు నుభయలోకశుభ ప్రతిపాదినియగుఁగాక'. అని దీవించుటయు, మఱువపుగదా' యనెను.

సుదాముఁడు కృష్ణుని యాదరణంబున కెంతయుఁ బ్రీతుడై 'నాతెచ్చినయడుకులితని కెట్లీయనోర్తు' నని లోలోన సిగ్గుపడసాగెను. కృష్ణుఁడు వానిభావంబు గ్రహించి కొంగు మూటను దానేవిచ్చి 'అహూ ! ఇవి నాకెంతయుఁ బ్రీయం' బని పిడికెడు గైకొని భుజించి రెండవపిడికెడు గ్రహింపనుండెను. రుక్మిణి తటాతునఁ గృష్ణునికరంబుఁ బట్టికొని 'వాధా ! నీగ్రహించిన పిడికెటితోనే లోకద్వయసంపదలెల్ల నీబ్రాహ్మణోత్తమునకు సిద్ధించె'నని వారించెను.

ప్రయాణోన్ముఖుడయ్యెను. శృంగుడు నానిని గతిపయదూరము సాగనంపి వచ్చెను. కుచేలుడు దారెబట్టి పోవుచుఁ గృష్ణుడు చూపిన ప్రేమగౌరవంబులనే తలపయసాగెనుగాని తావచ్చిన యర్థంబునే తలంపఁడయ్యెను.

సుదాముడు స్వస్థానము చేరెను. అచ్చట దివ్య విమానమనోహరంబైన మందిరంబు చిత్రోపవనపరివృతమై వివిధవేషభూషణాలంకృత పరిటసంబృందంబుతో నిండియున్నది గానవచ్చెను. ఆపేదపాటు డదిచూచి 'ఇది నాయిల్లుగాదు. దారితప్పితి'నని యావలఁ బోనుండెను. అంతలోన వానిభార్య వచ్చి మ్రొక్కి పతినిలోనికిఁ దోడ్కొనిపోయెను. సుదాముడు కొంతవడికి భ్రాంతివీడి 'అహూ ! ఇదంతయుఁ గృష్ణుని నిర్వాజకరుణావివేషముగాని వేటుగాదు. భగవంతుడు భక్తవాత్సల్యుడనుటకు వేటునిదర్శనంబులేల ? భక్తియే సమస్తము సమకూర్చుచుండఁగా నర్థార్థులై వేటుగా భగవంతునివేడుట వెట్టితనముగదా ? ఎవ్వనికేదియెప్పుడు వలయునో యాసర్వజ్ఞుడే యిచ్చుచుండు. భక్తియొక్కటే మర్త్యులకుఁ గర్తవ్యము. వేటతలంపులు వృథాయాసంబులు. పరమేశ్వరా ! నాభక్తి యింకను సుస్థిరమగునట్లునుగ్రహింపుము.' అనుచు నానందపరవశుడయ్యెను. వానిభార్యయు భగవదనుగ్రహంబునకు నెంతయు సంతసించెను.

మహిమాప్రదర్శన విచారము.

కృష్ణుడు చూపినమహిమలకు మేరయేగలుగదు. అవియు నొక్కరూపముగాకఁ జిత్రవిచిత్రంబులుగా నున్నవి. భగవంతుడట్లు స్వమహిమలఁ బ్రదర్శింపనేల ? యని శంకింప

వచ్చును. భగవంతుడు మహిమలను జూపుట స్వకీప్రదర్శనార్థముగాదు ; లోకానుగ్రహార్థము. ఎట్లాదురా ? భగవంతుని స్వతస్సిద్ధంబు నఖండంబు ననిర్వచనీయంబు ననంతంబునై యున్నది. భగవంతుడొక్కఁడై ప్రదర్శనంబున భగవంతుడగుట లేదు. భగవంతుడెప్పుడును భగవంతుడే యగును.

మహిమల ప్రదర్శనంబు లోకానుగ్రహార్థంబెట్లనవచ్చును. జనులు వారివారికర్మానుసారంబుగా జనింతురు. కర్మవాసనలు శుభాశుభమిశ్రంబులు గానుండును. శుభవాసనలు స్వతఃప్రబుద్ధంబులై హితమార్గంబున నడపించును. అశుభవాసనలును మిశ్రవాసనలును స్వోత్కర్షంజేసి సూక్ష్మరూపంబున నుండు శుభవాసనలఁ ద్రొక్కియుంచును. అంతోయింతో శుభవాసన లేనిదే నరజన్మమురాదు. అశుభమిశ్రవాసనల త్రొక్కిడి సామాన్య బోధాదులవలనఁ దొలగదు. అదితొలంగుటకు నతీతమైన ప్రబోధవలయును. మహిమలు లోకాతీతంబులు గావున మూఢజనప్రబోధనార్థము భగవంతుడు ప్రదర్శించును. మూఢదృష్టిని మహిమలాకర్షించునట్లుగా నన్యంబులాకర్షింపవు. దృష్టియెప్పుడు భగవంతునివంకకు మరలునో యప్పుడే భగవదనుగ్రహంబునకుఁ బాత్రుడగును.

భగవన్మహిమలు దేశకాలసామ్రోప యుక్తమై చిత్ర విచిత్రంబులుగా నుండును. కొన్ని వేళలసవి సౌమ్యముగాఁ దోచును కొన్ని వేళల మహాఘోరంబులుగాఁ గాన్పించును. ఒక్కొక్కచోట నంశావతారంబులు చాలియుండ . ఒక్కొక్కచోట విశేషావతారము వలసి

యుండును. కవిభేదశాస్త్ర సమయానుసారమై యుండును.

ఉదంతయు సుద్ధరణార్థమేకాని నాశనార్థముగాదు. భగవంతుడు పరమకారణకాత్ముడు గావున జీవులకు మేలునే గోరి పాటుపడుచుండును. పాపాధమునైనను త్యజింపడు. నయముచేతనో భయముచేతనో వానిని సన్మార్గమునకు మరలించుచుండును. దైవస్వభావంబట్టిదిగా నున్నది.

ఉద్ధరణము పృథ్విపరమనియు సంఘపరమనియు రెండు విధంబులు. తదర్థమైన సాధనము ఆజ్ఞామూలకంబనియు బోధమూలకంబనియు రెండు తెఱంగులు. ఆత్మపరిణతి పర్యవసానము ఆజ్ఞతలను వంపించునేగాని యాత్మపరిణతిని గావింపదు. అందువలన నాజ్ఞాబనితపరిణామము తాత్కాలికమును మిథ్యారూపంబునగు. సత్యమును స్థిరమునైన పరిణామంబు గలుగవలయునన్నచో సంతకరణమందు మార్పుపుట్టవలయును. అట్టిమార్పును గలిగించుటకుఁ బ్రబోధమే యుత్తమోపాయము.

స్వక్రిప్రబోధంబునకు సాధారణంబుగా గురూపదేశంబును శాస్త్రోపదేశంబును సమర్థంబులగు. సంఘప్రబోధంబునకు నట్టివెల్లయెడల సమర్థంబులుగావు. మహిమలందులకుఁ జాలును. ఆకారణంబున మహిమాప్రదర్శనంబునకు నవకాశము గలుగుచున్నది. క్రీస్తువు మహమ్మదు మున్నగు మహాత్ములు మహిమలనుజూపి ప్రజలగుఱికిఁ బాత్రులై స్వమతంబులను స్థాపించినట్లు వానిచరిత్రలే చాటుచున్నవి.

ఒక్కొక్కప్పుడుపదేశము ఏకవ్యక్తివిషయంబునఁగూడ

నిరర్థకమగుచున్నది. అందులకు నర్జునుడే నిదర్శనము. అర్జునుని భావంబును మరలించుటకై శ్రీకృష్ణభగవానుడు తత్త్వోపదేశంబెంతో గావించెను. ఎంతచెప్పినను బాండవమధ్యముని నంజలి తీరదయ్యెను. కృష్ణుడది గ్రహించి వానికై విశ్వరూపప్రదర్శనమహిమను జూపవలసివచ్చెను. దానిని గాంచి నంతట నర్జునుని యసంభావనావిపరీతభావంబు లంతరించెను. అతడు పరిణదధితుడై కృష్ణునకు దాసోహమ్మనెను.

ఘోరంబులైన విప్లవంబులును రాజవిద్వరంబులును భగవంతుని మహిమంబులేయనియుఁ బ్రచ్ఛన్నవిధానంబున వయ్యవి లోకోపకారంబు నొనరించుచున్నవనియు విజ్ఞులు వచింతురు. ఏడియైనను మేలునకేయగు. తద్రహస్యంబు ప్రాకృతదృష్టికి గోచరింపదు.

కృష్ణా ! నీవెవండవు ?

గోపబాలకుండవైతివి ; కోటిరాజన్య కిరీటరత్ననీరాజనంబులందితివి. ఆలగాచితివి ; అఖిలవేదాంతసారంబును చిదికితివి. పాటలుపాడితివి; పరమప్రేమరసంబును గ్రుమ్మరించితివి. కృష్ణా ! నీవెవండవు ?

ప్రేలభామలలోఁ బెరిగితివి ; వీరాతివీరుండవైతివి. అంబోధి దాఁగితివి ; ఆర్యావర్తహృదయంబు నధిష్ఠించితివి. కృష్ణా ! నీవెవండవు ? మహాత్ముండవని కొందఱు నమానుషవ్యక్తివని కొందఱు నవతారమూర్తివని కొందఱు నిన్నుఁ బూజించిరి. నీబలపరాక్రమంబులకు నీరాజదీతికి నెల్లరుఁ డలయొగ్గిరి. నీయలొకప్రజ్ఞకు నీయసదృశపాండిత్యంబునకు నీదయాద్విధర్మబుద్ధికి మహర్షులును రాజర్షులును వేదవేత్తలును

నివ్వెఱగంది నీకే యగ్రస్థానంబు నిచ్చిరి. జనులు నిర్వాహ
భక్తిహోలికల నిన్నుచిరి. దుష్టులు వెలవెలనైరి. కృష్ణా
నీవెవండవు ?

కృష్ణా ! కంసునిఁ గూల్చితివి ; కారాములఁ బాపితివి.
ప్రేమబీజంబును నాటితివి ; అపూర్వభావంబును బఱచితివి.
కృష్ణా ! నీవెవండవు ? నీతత్వంబూహింపరాదు ; నీచరితలద్భు
తంబులు. నీవే తండ్రివనియు నీవే గురుండవనియు నీవేదై
వంబవనియు లోకము త్రిశుద్ధికి నిన్ను సేవించుటయ్యెను.
అలకాపరుల నత్యంతవీరులఁ జేసితివి ; నరేంద్రులకు నవ్య
మార్గదీపకుండవైతివి. కృష్ణా ! నీవెవండవు ?

కృష్ణా ! యమునాతరంగిణివలె నీవు మధురమూర్తివియు
సులభుండవును బ్రాప్యంబు శరణంబునై వెలసితివి. తత్త్వ
ము మాత్రము హిమాలయముకంటె మహాన్నతమై మిన్ను
లురాయుచు నందరాకున్నది. హ్రస్వదృష్టికి సర్వసమున్నా
లకారియైన ప్రలయఝుఝూనిలంబువలెఁ దోఁచెదవు? సమా
సన్నులకు శీతకరశీతలమూర్తివగుదువు. అంతఃకలహవిభక్త
మైన యార్యావర్తంబు నేకచ్ఛత్రచ్ఛాయకుఁ దెచ్చుటఁజూచి
నిన్నుఁ రాజసమూర్తిఁగా భావించిరి. వేదాంతవేత్తలయు ఋషి
సత్తములయు బుద్ధికినందని నీమతంబునుగాంచి నిన్ను సత్త్వ
సారావతారంబుగా గణించిరి. కృష్ణా ! నీవెవండవు ?

కృష్ణా ! సిరికి నీయటచేయి యిల్లయ్యెను. నీకు నిల్లువ
నీడగాని, కుడువఁగూడుగాని గలుగదు. ఎల్లరగృహదారా
దేహంబులందు వర్తింతువు. నీకు సర్వగృహదారాదేహాభి

మానంబులుగలుగవు. తాకికావర్తంబునఁజిక్కి పరిభ్రమింతువు;
పరమసన్యాసివై చరింతువు. నీవున్నచోటు బ్రహ్మనందమై
దనరు ; నీవు మాత్రము కేవలుండవై యుందువు. జీవ
ప్రకృతులు నిన్ననుసరించును. నీవెవ్వరిననుసరింపవు. నీ
జీవితంబెల్ల విపరీతమై తోచు. కృష్ణా ! నీవెవండవు ;

కృష్ణా ! నీకై లోకమెల్లఁ దరిలేని విభ్రాంతి గూలెను;
నీవోతాఁకితాఁకనట్లుందువు. నీగుణంబులు పరస్పరవిరుద్ధంబులు;
నీవర్తనంబిట్టిదనరాదు. మర్త్యమాత్రుండవో యనుటకు
సేతలు మర్త్యలోకాతీతంబులు. విద్రుజాలకుండవో యను
టకు నీయెడ మాయగానరాదు. అహోహా ! కృష్ణా ! ని
న్నుహించుటెట్లు ?

కృష్ణా ! నీసంగతి నీసమకాలికులకే వింతయయ్యెను.
పంచసహస్రాధిక దుర్మోహాంధకార నిమగ్నులకు మాకు
నేడు గోచరించునా ? నిన్నుహింపఁజాలక యూహ యురి
యాడుచున్నది. నిన్ను వర్ణింపనోడి వాక్కు వలసవోవు
టయ్యెను. వేదాంతగోచరుండవనిరి. వేదాంతముగూడ నిన్ను
'నేతినేతి' యని పల్కునేగాని యిదమిత్థమనదు. 'సత్యం జ్ఞాన
మనంతం బ్రహ్మ'యని నిన్నుఁ బలికిరి. అవియెల్ల నీకు విశే
షణంబులగునేగాని నీవుగావు. ఇంక నిన్నుఁబొందుటెట్లు ?

కృష్ణా ! నీస్వరూపజ్ఞానం బలభ్యమైననగుగాక. నీ
యుపదేశజ్ఞానంబైనను సమగ్రంబుగా సిద్ధించునాయనిన నదియు
దుర్లభమేయాయెను. నీబోధలపరమార్థంబిదియని సాటికి
నేటికిఁ దేలదు. అంతఃకరణవరిణితింబట్టియు బ్రజ్ఞాతిశయం

ఋనుబట్టియు నీభావంబునూహించిరి. వానికిని దుదగానరాదు.

కృష్ణా ! ఉపనిషత్సారంబును బిండి చూరవిచ్చితివి. మోక్షము పరమప్రాప్త్యమంటివి. అజ్ఞానంబు ప్రతిబంధకమని తెలిపితివి. అజ్ఞానకార్యంబుల నిరూపించితివి. అజ్ఞానవినాశంబునకు మార్గంబులుగాఁ గర్మభక్తిజ్ఞానంబులఁ జూపితివి. అవి యంగాంగీక్రమంబున నజ్ఞానంబును హరించునంటివి. జ్ఞానము స్వతస్సిద్ధమై ప్రకాశించునంటివి. జ్ఞానంబు పరోక్షంబనియు నపరోక్షంబనియు విశదీకరించితివి. సన్యాసరహస్యంబును జూపించితివి. లోకభ్రాంతిఁ దొలఁగించితివి. కృష్ణా ! నీవెవండవు ?

కృష్ణా ! నీబోధను స్వానుష్ఠానపూర్వకంబుగాఁ దెలిపితివి. నీమార్గంబున వర్తింపుమంటివి. హింసాతత్త్వంబును వివరించితివి ; విశ్వభ్రాంతిని దీర్చితివి. కృష్ణా ! నీజ్ఞానమార్గము వ్యాసశంకరాదులకు నున్గీతయయ్యెను ; నీభక్తిరసంబు గోపికాహృదయాంతరంబులు నిండియుబికి వెలిబ్రాకి యమునాచార్యుని దడిపి రామానుజాచార్యు నోలలాడించి దేశంబున శాఖోపశాఖలై పటచి నింబార్గమధ్యవల్లభాచార్యులకు దప్పిదీర్చి చెతన్య చండిదాస విద్యాపతుల ముంచి, మీరాబాయి తుకారాం నృసింహమొహతాదులకుఁ బరమపాసియమై యాసేతుహిమాచలంబు ప్రవహించెను.

కృష్ణా ! నీభక్తిరసంబును వర్ణింపఁ కవీంద్రులు కవితాశక్తీనెల్లఁ బ్రదర్శించిరి ; యోగులు యోగశక్తీనెల్ల వ్యయించిరి ; నీబాలక్రీడాభివర్ణనంబుతోడ విష్ణుచిత్తునకుఁ గాలము

గడచెను ; నీబృందావనలీలలను జీత్రించుటకు ఆండాళమ్మకు
జీవితము చాలదయ్యెను. నిన్ను వర్ణించి కులశేఖరుడు రాజ
కులశేఖరుడయ్యెను. నీభక్తిరసపానవిషమలై నీపాటతోడ నా
శ్వాసులు కడతేరిరి ; జయదేవమహాకవి గీతాగోవిందంబు నన
న్యసాధ్యమృదుమధుర కవితాశక్తిరచించి శాశ్వతఁడయ్యెను;
లీలాశుకునకు నీపేరు కిర్ణామృతమయ్యెను. ఆహా ! కృష్ణా !
నీవెవండవు ?

కృష్ణా ! నీవు కలవోలేవో ? యనుసందేహంబుతోఁ
గొందఱుఁబరించుచున్నాము. నీతత్వవిచారముతోఁ గొందఱుజీవి
తంబు వృథపోవుచున్నది. నీమూర్తించితనంబుతోఁ గొంద
ఱును, నీనామస్మరణంబుతోఁ గొందఱును నీరీణావినోపంబు
లతోఁ గొందఱును ధన్యధన్యులగుచున్నారు. నిన్నునమ్మి
నీయందుగుఱినిల్పి నీతోడిదేలోకంబుగా భావించి నిన్నారాధిం
చువారు సంస్మృతి సాగరంబు ననామాసంబుగా దాఁటి యనన్య
సాధ్యంబును బరమప్రాప్యంబునై స యఖండానందశైలాగ్రంబు
సథిస్థించిభవత్పవంబును శాశ్వతానంతావ్యగ్ర నిరుపమానయో
గిమనోమాత్ర గోచరంబైన దానిని జేరుచున్నారు.

కృష్ణా ! నీవెవండవో తెలియదు. నిన్ను నమ్మితిని ;
నీపాదంబుల మడిఁగూర్చితిని ; నీవేగతియంటిని ; ఇతఃపరం
బెఱుఁగనె తిని. నీటముంతువోపాలముంతువోయూహింపరాదు;
ఏదినీవొనర్చినను నాకదిమేలేయగు. ప్రారబ్ధనాసనలంజేరి పర
కాంక్షలు ప్రాకులాడుచుండు; బుద్ధివిమోహమగు; అహితంబు
హితంబైతోఁచు. ఆర్తత్రాణదీక్షోధురంధరా ! ఆదిమధ్యాంత
రంత్రా ! యోగలోకశరణ్యా ! అమృతస్వరూపా ! ఆనందా

త్మకా ! సమస్తభ్రాంతులజోపి యీ వరాటునిపై వాత్సల్యంబు
సింపుము.

కా|| యోగిన్గింశయులేదు ప్రాయమదీనానందోచ్చే నేవేళనో
జీవంబుల్చనుఁ జిద్విలాసములతో జీర్ణించె సామగ్ధ్యమున్,
దేవా ! యింతటనైనఁ జేకొనవేయిదీనాతి దీనాత్మకున్
నీవేదిక్కనినమ్మితిన్ శరమునన్ నీపాదముల్ గూర్చితిన్॥

ద్యూతకర్మదోషప్రాయశ్చిత్తము.

పాండవులు ద్యూతదోషఫలంబుగా సమస్తముఁగోల్పో
యి తత్పాపపరిహారార్థమునకును రాజ్యపురఃప్రాప్తికినిఁ బ్రాయ
శ్చిత్తమోయనద్వాదశవర్షవనవాసంబు నొక్కయేడజ్ఞాతవాసం
బును గ్రహించి ద్రాపదితోడఁ గాషాయాంబరంబులు గట్టి
భీష్మవిదురకృపద్రోణాచార్యాదులకు మ్రొక్కి వారిదీవెనలంది
కుంతీదేవికిఁ బ్రదక్షణనమస్కారంబు లాచరించి యనుష్ఠవేడిరి.
ఆమె వారింజూచి 'కటా! ఇట్టి దుర్వ్యసనోపహతులైన మిమ్ముఁ
జూడవలసిన మందభాగ్యంబు నోచితి' నని విలాపించి 'హా !
కృష్ణా ! ద్వారకాపురీశ్వరా ! నీపావాంభోరుహశ్రితులైన
వీరికి నీవేదిక్క'ని లోలోన స్మరించి, ద్రాపదిని గవుంగిటగుచ్చి
'అమ్మా ! నీనలన ద్రుపదపాండువంశంబులు రెండును బవిత్ర
ములయ్యెను. భర్తలననుగమించి వారినిగొల్చు పుణ్యంబు
నోచితి'వని పల్కి కొడుకులను గోడలిని దీవించి పుచ్చెను.

కృష్ణుడు పాండవుల నోదార్చుట.

పాండవులట్లు పురంబు వెడలియరణ్యముసొచ్చి కామ్యక
వనంబుఁజేరిరి. వారిరాక విని పాంచాలయాదవ వృష్టిభోజా
దులెల్లరుఁ గృష్ణునితోడ వారి కడకు నేతెంచిరి. పాండవులు

వారికెంతయు లజ్జపడిరి. కష్టమడది గ్రహించి 'ధర్మజా !
యుయుధానునివలన నింతయు విని యరుదెంచితి. ఆపన్నుడ
వైన నిన్నుఁజూడ మహాదుఃఖమయ్యెడు. అయ్యెడ నేను మీ
యొద్దనుండమింజేసి యిట్టి దుర్వ్యసనంబు సంభవించెను. కామ
జంబులైన స్త్రీమాతమృగయాపానంబులు నాల్గు దుర్వ్యస
నంబులకు ద్వారంబులగు. అందు ద్యూతంబు విశేషించి
యనర్థమూలంబు. వానిని బరిహరింపనినాఁడు పాపంబగు.
గతంబునకు వగచియు ఫలంబులేదు. కృప ద్రోణ విదుర
గాంగేయులం దోడుసేసికొని యాంబికేయు నొడంబఱచి
దుష్టద్యూతఫలంబు సర్వప్రకారంబుల నివారెను. నాహి
తంబును వినరేని వారిని నిగ్రహింతు. నేనుండఁగా మీకు
గట్టంబులు వచ్చునా ?' యని ధైర్యోక్తులు పలికెను.

అంతలోన ద్రాపది కృష్ణనొద్దకు వచ్చి మోక్షుఁ
గేలితో 'మహాత్మా ! నీయెఱుంగనిదెద్దియు లేదు. అయిన
నాపడిన పరాభవంబు విన్నవెను. పాండుమహీపతికిఁ
గోడలనై యుద్ధకుశలులైన పాండుతనూజులకు భార్యనై నీసఖి
యైన ధృష్టద్యుమ్నునకు భగినినై యుండియు దుశ్శాశనునిచే
దలపట్టి సభకు నీడ్వఁబడి యప్పాపకర్మునిచే గోక యెలువం
బడితి. ఇంతకన్నఁ బరిభవంబు గలుగదు. ఆదురాత్ములట్లు
చేయుచున్నను బాండవులు మిన్నక చూచుచుండిరి. భీష్మాది
కురువృద్ధబంధుజనులు పలుకరైరి. భ్రాతృపుత్రబంధుజనం
బులు నాకుఁ గలిగియు లేనివారైరి. అప్పుడు కర్ణుడు నన్నుఁ
జూచినగిననవ్వు దుస్ససేనుచేయిదికంటె నతిదారుణమై శిఖియ
వోలె నామనంబు నేర్చుచున్నది. బాలకేళీవినోదంబుననున్న

నాఁడు ప్రమాణకోటియందు నిద్రించుచుండిన శీమసేను
నంటఁగట్టి గంగనుకునునఁ ద్రోపించిరి. ఎవనీసఁగిన్నాన నే
పురను లక్కయిల్లు సొసేపి యన్నిబ్రయోగించిరి. వారఁ
చేసినయపకారంబు లిన్నియనరావు. ఇవన్నియు నొకయెత్తున
రాజులోక సమక్షంబున చగర్మద్యూతంబున దుర్యోధనుఁడు
రాజ్యంబు ననహరించి యానహానించి గుట్టలకుఁదోలుట
యొకయెత్తు నయ్యెను. ఈదుఃఖసాగరంబు నేదుఁబెట్టో యని
వలవల నేడ్చెను.

కృష్ణుఁడామెవయి గరుణార్ద్రదృష్టి నెఱపి 'అమ్మా !
ఎగవలదా; ధృతరాష్ట్ర బలసంహారయాపంబున నీహృదయ తా
పంబు జల్లాదు. నావచనంబు తప్ప'దని యోదాగ్ని వారిని
పిడ్కొని సుభద్రాభిమన్యులఁ దోడ్కొని ద్వారకకు నడిగెను.

సత్యభామా కృష్ణులు పాండవులకడకు వచ్చుట.

పాండవు లంతట ద్వైతవనంబునకు వచ్చి యందుఁ
గొన్నాళ్లు గడపి సరస్వతీ తీరనివాసంబుఁ గోరి యటఁ గలిప
యకాలంబు పుచ్చి మరలఁగామ్యకవనంబుఁ జేరిరి. అప్పటికి
వారి వనవాసకాలంబునందు స్వల్పభాగంబవశిష్టమై యుండెను.

అత్తరి సత్యభామ తానుజాప్రదినిజూడఁగోరి కృష్ణునిఁ
ప్రేరేపించెను. కొండొకనాఁడు కృష్ణుఁడు సత్యభామా
ద్వితీయుఁడై కామ్యకవనంబునకుఁ బాండవులయొద్దకు వచ్చెను.
ధర్మజాదులు వారిని యథావిధి సత్కరించిరి. కృష్ణుండును
జరకాలదర్శనోల్లాసితంబులైన యాలోకనంబుల ధనంజయు

నాదరించి 'ధర్మచందనా ! మనపార్థుడు హరనిర్జరాదులవలనఁ
గృతాస్త్రుఁడై వచ్చెనని వింటిని. నివేతయి ధన్యుడవైతివి.
ఇవియెల్ల నీధర్మనిష్ఠాతపః ఫలంబులుగాని వేఱుగావు. శమద
మంబులును సత్యంబును నిత్యత్వ ప్రియు ధైర్యనిగూఢబుద్ధియు
నీకు నైజంబులయ్యెను. కామలోభంబుల నెన్నడుఁ బొందవు.
దుర్యోధనరచితంబులై నవ్యధలను నిష్కంప ధైర్యోన్నతసహింప
నీకే చెల్లెను. నీవు సత్యసంధాబద్ధుడవై విక్రమంబొల్లమిం
జేసి కౌరవాధములయుద్ధతి సాగెను. అట్లుగాకున్నఁ జతురం
భోధిపరీతధరాతల సామ్రాజ్యలక్ష్మీకిఁ బతివైన నీవు తలంచిన
దానికి నడ్డుగలుగునా ? పాండవాగ్రజా ! అంధకవృష్టిభోజకు
మరభూపతులు నీయెడ బాంధవ సౌహృదప్రణయభక్తి విశేషం
బుల నెంతయుఁగలిగి నీయెడఁ దీర్పఁబూనియున్నా' రనెను.
నావుడు 'కృష్ణా ! అన్నిటికి నీ వేగలవు. నీశరణుసొచ్చినమాకు
శుభంబుగాక మఱియొండగునా ? అల్పావశిష్టంబైన యివ్వన
వాసంబు నజ్ఞాతవాసంబు నెట్లోగడుపుదుము. అనంతరము
నీయిచ్చ' యనెను.

అంతలోనఁ బాంచాలి యటకు వచ్చెను. కృష్ణుఁ
డామెను జూచి 'కిశ్యాణీ ! నీపుత్రులేవురు యదుకుమారుల
తోడఁ బరమస్నేహంబుఁ గలిగి కరితురగారోహణ వివిధ శస్త్రా
స్త్రవిద్యలఁ గలచుచు నొండు మఱచి ద్వారకానగరంబున
సుఖమున్నారు. ప్రద్యుమ్నుడు వారికి దివ్యాస్త్రజాతంబు
నిచ్చెను. సుభద్ర తనపుత్రునికంటె నీతనయులఁ గూర్చి
నించుచుండును. మీయెడఁగి తీరుకాలంబుగూడ సమీపించు
చున్న' దని యూరార్పులు పలికెను.

అయ్యవసరంబున మార్కండేయమహర్షి యటకువచ్చెను. వానిని గృష్ణుండును బాండవులును యథోక్తవిధులఁ బూజించి 'మహాత్మా ! నీవలన సకలధర్మంబు నెఱుంగఁ గుతూహల పడుచున్నా' మనిరి. అంతలోన నటకు నారదుఁడువచ్చి మార్కండేయుంజూచి 'ముసిన త్తమా ! పరమపుణ్యకథాకథ నంబునఁ గృష్ణపాండవప్రియహితార్థం బొనరింపు'మని చెప్పి చనియెను.

మార్కండేయమహర్షి ధర్మజునకు నారాయణ ప్రభా వంబుఁ జెప్పి

శా|| నాకమ్మైబొడనూపెదాను గృపతోనాడందు నేడియ్యెశన్
నీకుంగాదిలిమట్టమై సచివుడై నెయ్యిండునెయన్న పు,
కాకారుం గమలాయతాక్షుఁగరుడైకాయత్తు నత్యుత్తమ
శ్లోకుం గృష్ణునిఁగంటి నాసుకృతముల్ శోభిల్లెఁబక్వంబులై॥

ధర్మజా ! ఈ దేవదేవుని కరుణంజేసి నిర్వికారనిఃశ్లేదుం డవై యుందువు. వీని సాన్నిధ్యంబునఁ జేసి నాకుఁ బూర్వ స్మృతి యొదవెను. ఈపరమపురుషుని గృష్ణుని శరణుజొచ్చు' మనెను.

మార్కండేయుఁడట్లు కృష్ణపరమత తత్వంబును సూచించి ధర్మనందనునకు సకలధర్మంబుల బోధించెను. అప్పుడు కృష్ణు డచ్చట నెంతకాలముండెనో తెలియదు. మార్కండేయ కథాకథనాంతంబువఱకు నుండి యనంతరము వారిని వీడ్కొని ద్వారకకుఁ గృష్ణుఁడు జనెనని యూహింపనగు.

దుర్వాసుని యాతిభ్యము.

ఒకనాఁడు పాండవులును క్రౌంచదియు భోజనము గావించి సుఖోపవిష్టులై యుండఁగా నపరాహ్ణానంతరంబు

దుర్వాసుఁడు శిష్యులతోడఁ బాండవుల యొద్దకు వచ్చెను. ఆవచ్చినవారు భోజనము చేయకుండుట పాండునందనుండెఱింగి యెల్లరకు నాతిధ్యము నిమంత్రించి యేటికిఁజని త్వరగా స్నాన మాచరించి రమ్మనెను. వారు స్నానార్థము చనిరి. ఆసంగతి చాోపదికిఁదెలిపిరి. వంటసామగ్రి యత్యల్పముగా నుండెను. వంటచేయుటకు వ్యవధియు లేదయ్యెను. చాోపది చిత్రాకులయై 'కటా ! దుర్వాసుఁడు కోపనుఁడు ; ఆయన వచ్చులోపల భోజనము సిద్ధముగాకున్నఁ దప్పక యతఁడు శపించును. ఏమిచేయనగు' నని పెద్దయుం దలపోసి 'హా ! కృష్ణా ! సర్వలోకాత్మకా ! నీవేగతి'యని వానినిధ్యానించెను.

కృష్ణుఁడతఱి ద్వారకానగరంబున రుక్మిణితో సరస సల్లాపంబులాడుచుండి చాోపదీప్యానోద్వేగంబెదతెట్టఁగాఁ దోడ్తోడ నామెకల్బెదుటఁ దోచి 'అమ్మా ! ఆకలిమెండుగా నున్నది. పిడికెడన్నము పెట్టు' మనెను. చాోపది యాపిలుపునకు బహిర్ముఖయై కృష్ణుని విని తలవ్రాల్చి 'ఎల్లరు భోజనము గావించిరి. మెదుకైనను లేదు. సుంతనిదానించిన వంటచేయుదు' ననెను. కృష్ణుఁడామెను వినక వంటపాత్రను జూపుమనెను. ఆమె యల్లగావించి 'చూడు మెదుకైననులే' దనెను. కృష్ణుడాపాత్రనుశోధించి యందంటుకొని యున్న యన్నశాకంబును భుజించి గట్టునత్రేపి ధర్మజనొద్దకువచ్చి 'అతిథులింకనురారా ? ప్రాద్దుపోయె' ననెను. కృష్ణుఁడెప్పుడు వచ్చెనో ఆతిధ్యమునెట్లు వినెనో ధర్మనందనుఁడూహింపక విస్మితుఁడై యతిథులఁదోడ్కొనివచ్చుటకు భీమునిఁబంపెను.

దుర్వాసుఁడును వానిశిష్యులును స్నానమాడి గట్టునకు వచ్చునప్పటికి వారియుదరంబులు నిండి త్రేపులు రాసాగెను.

అవంతకు వాణాశ్చర్యపడుదుండఁగా భీముఁడు వచ్చి 'అయ్యా
అకాలమయ్యెను; భోజనంబునకు దయచేయుండు'ని త్వరపెట్టెను.
అమ్మహర్షియు శిష్యులునొకరిమో మొకరు చూచుచు 'అయ్యో!
నిమంత్రణంబు నంగీకరించితిమి. ఎంతో శ్రమపడి వండి
యుందురు. పొట్టలుబ్బి గొంతువరకు బూరటిల్లుచున్నవి.
ఒక్కమెదుకై నను బట్టుతావులేదు. అటకుఁబోయి కుడువ
కున్నఁ బాండవులు శపించినను శపింతురు. వారంతటి శక్తి
సంపన్నులు. ఇదంతయుఁ గృష్ణుని మహిమగాని వేఱుగాదు.
అయ్యో ! దుర్యోధనునకుఁ బ్రియంబు గూర్చు ద్రాపది
భక్తిని బరీక్షింపను వచ్చితిమి. అమె మనలనే పరీక్షించు
లయ్యె'ననుచు భీమునకు మాటుపల్కక నోర కాలికి బుద్ధిచెప్పిరి.
కృష్ణుఁడంతట సంతర్థానమయ్యెను.

ద్రాపది కామ్యకవనాంతరఁబునూడి ప్రార్థించుట,
ద్వారకలోనున్న కృష్ణుఁడు విని పచ్చుట, అట్టినుహిమచూపుట
కొందఱకుఁ కల్పితంబులుగాఁ దోపవచ్చును. అకాశవాణి
(రేడియో) కన్నారఁ జూచుచుఁ జెవ్వారవినుచు నింకను
నిట్టివిషయంబులగూర్చి సంతయంబులేల ? సర్వవ్యాపియైన
భగవంతునకు దవ్వదగ్గరఱు కలవా ? గజేంద్రుడెక్కడ ?
నైకుంఠమెక్కడ ? అతఁడు సర్వాత్మకంబుగాఁ బ్రార్థి చివంతనే.

‘మ॥ సిరికిగజెప్పఁడు శరణచక్రయుగముం జేదోయిసంధింపడే
పరివారంబును జీరఁడగ్ర పఠించున్నింపఁడాకర్ణికాం
తరథమ్మిల్లముఁజక్కనొత్తడు వివాద ప్రోవకశ్రీరూపో
పరిచేలాంచలమైన వీడఁడు గజప్రాకావనోత్సహియై ॥

అన్నట్లుగా హుటాహుటివానికిఁ బ్రత్యక్షము కాడా ?
భక్తియెప్పుడు పరమార్థిప్రేరితమై యేకాగ్రతనొంది తీర.

మగునో యప్పుడే భగవంతుఁడు వానిని భావించి ప్రార్థించినట్టి
యారూపంబునఁ బ్రత్యక్షమగును. భగవత్ప్రత్యక్షకాలము
భక్తిగతింబట్టియుండు. ఆకాశవీచికాగతి మందమధ్యమ తీవ్రం
బులని మువ్విధమనియు, అందు రేడియోధ్వనిని ఏవీచికాగతికి
ననుసంధానము చేయుదురో ఆవీచికాగతి ననుసరించి ప్రచా
రంబుండుననియు రేడియో శాస్త్రజ్ఞులు వచితురు. అట్లే
భక్తిగతిసహితంబని గ్రహింపనగు. రేడియోగతిత్రయము
అనుదాత్త ఉదాత్త స్వరితంబులకు సరిపోవునమో యెఱుంగ
నగు. పాశ్చాత్యులు గతిత్రయంబును మాత్రమే సాధించిరి.
మనశాస్త్రము సప్తగతులను సప్తమండలంబులను దెలుపు
చున్నది. స్పష్టిరహస్యంబు లింక నెన్నోగలవు.

పాండవరాజ్యపునస్సంపాదనవిచారము.

పాండవులు ద్వాదశవర్ష వనవాసంబుఁ గడపి మాఱు
జేషంబులు దాల్చి విరటునిగొల్చి యజ్ఞాతవాసవత్సరంబుఁ
బుచ్చిరి. పాండవులగుట్టు వెల్లడయ్యెను. విరటుఁడు మహా
సంతోషమంది పాండవుల యభ్యుదయసూచకంబుగా ధర్మనం
దనునిఁ దనసింహాసనంబుపయిఁ నిల్పి తనపుత్రికయైన యుత్త
రను సుభద్రార్జునుల పుత్రుడైన యభిమన్యునకు వివాహ
ము చేయసంకల్పించి ద్వారకకుఁ దెలిపి బంధుమిత్రాదిరాజన్య
లోకంబునకు నాహ్వానంబులు పంపెను.

కృష్ణుఁడు సాత్యకీ బలరామసమేతుడై సుభద్రాభి
మన్యులఁ దోడ్కొని కృతవర్మ ప్రద్యుమ్న సాంబయుయుధా
న రుక్మాకూరులతోడను, నింద్ర నేనాది పాండవసారథుల
తోడను, యాదవకుమారులతోడను జనుదెంచెను. ద్రుపద

రాజు బంధుమిత్రపుత్ర పరివారంబుగా నరుదెంచెను. రాజన్యులు నానాదేశంబులనుండి వచ్చిరి. రెండుతెలుగుల ముల్లులుల సమక్షంబున నుత్తరాక్షర్యాణము మహాశోభాను మానంబుగా జరిగెను.

కళ్యాణానందపమందు నానారాజన్యులుగూడి పాండవులకు నారాజ్యంబును మరలనేకాగ్య సంకల్పించి కృష్ణుని పంప జూచిరి. కృష్ణుడు వారిమనంబు గ్రహించి 'రాజన్యులారా ! సభాసదులారా ! మూతలంపు విదితమయ్యెను. పాండవులకుఁ బైత్తుకంబై నరాజ్యంబును దుర్యోధనుండు కపట ద్యూతంబున నపహరించుటయేగాక ద్రాపదీసహితంబుగా వారిని బరిభవించి గుట్టలకుఁ దోలెను. పాండవులు సత్యంబునకుఁ గట్టువడి నక్తిమంతులయ్యు స్వరాజ్యపక్షభ్రంశంబునోర్చి ఘోరవిపినంబులు దూతి క్రూరసత్త్వరాక్షసావళితోడఁ బదు రెండు పక్షంబులు గడపి యజ్ఞాతవాసవర్షంబు నెట్లో పుచ్చి సమయంబుఁ గాచిరి. పదుమూడవయేడు గడచుటకే వారు పడిన పాట్లూహింపనగునేదాని వచింపఁగోదు. దిగ్విజయంబు చేసి యరివరించుకొన్న రాజ్యంబును జేతులారఁగోల్పోవుటకుఁ దోడుగా ధార్తరాష్ట్రలోనర్చిన యపకారంబులు గూడ పాండవుల హృదయంబులందుఁ గ్రొథాగ్ని రగిల్చెను. ఆయగ్ని తీవ్రముగా మంచున్నది. కుంతీతనయులు తమబలపరాక్రమ శ్రోర్యోన్నతుల నెఱింగింతుమనుచున్నారు. గాంధారితనయుండు పాండవుల లెక్కింపక సంగరముఖంబున వారిని భరిమూర్ఖులంచును. వానికి సహాయసంపద యనంతముగానున్నది. ధర్మపరులగు రాజులు పాండవపక్షంబునఁ జేరుదురు. ఉభయ

పక్షంబులు. దేవాసురులట్లు ఘోరసంగ్రామంబునకుఁ గడంగును. తత్ఫలంబుగా నార్యావర్తమందెల్ల మహాక్షేత్రంబాపాదించును. రక్తపాతంబగుఁ, కార్యము మించకమున్నే యుభయపక్షంబులకు వెయ్యదిమేల్లో యరసి చేయనగు. అధర్మమార్గంబున మహేంద్రాధిపత్యంబు చేకూరనున్నను ధర్మనందనుండొల్లఁడు. ధర్మపథంబు మెట్టి యొక్కయూరిచ్చినను నతఁడు సంతృప్తుడగు. పాండవాగ్రజుఁడు కౌరవశ్రేయంబుఁ గోరుచుండునేగాని వారికి నెగ్గురోయఁడు. దుర్యోధనుని భావంబు తెలియదు. ఎదిరిమతంబెఱుంగక యెద్దియు నిశ్చయింపరాదు. తగువానిఁబంపి దుర్యోధనుని మనంబెఱుంగుట యుక్తము. అతఁడు ధర్మాధర్మంబులు పరిశీలించి పాండవులకు గాజ్యంబు పాలిచ్చిన మేలగు. అట్లు చేయఁడేని నప్పటికిఁ దగినది మీరే నిశ్చయింపనగు' ననెను.

బలరాముఁడు కృష్ణునినందికొని 'ఇది యిటుతెఱంగుల వారికి హితంబు ధర్మోత్తరంబునై యున్నది. కుంభీసందనులు సగఁబాలు నదలనున్నప్పుడు కాదనుట కౌరవులకుఁ దగవుగాదు. ఇయ్యిరువురకు నిట్లుపొత్తుగూర్తురేని నపాయంబు దప్పును. బాంధవలోకంబెల్లఁ బ్రియంపడును ; జగమెల్ల నుఖముగానుండు. ఈపని నెడసేయక యొక్కనిఁ బంపవలయును. అందులకు నెల్లరుఁదగరు. కార్యసాధనంబునకుఁ దగువానిని నియమింపవలయును. అతఁడు నయవినయంబులఁ గౌరవేంద్రునిచిత్తవృత్తి గ్రహించి యనువుగావర్తించి వానిం బ్రార్థించి కార్యంబును సాధింపవలయును. మఱియు నతఁడు కౌరవేంద్రునితో 'రాజా ! ధర్మకంఠనుఁడు జూదంబునుగోరి

వచ్చినవాఁడు గాదు. నీపుత్రుఁడు దుర్యోధనుఁడు నిన్నుఁ
 బ్రేరేపింపఁగా నీవు సుతవాత్సల్యంబునఁ జేసి వానికిఁ బ్రియం
 బొనర్చువాఁడవై విదురుని బంపి ధర్మనందనుని రప్పించితివి.
 వానికిఁ సత్విద్యాపాటవంబు గలుగదు. అదియెఱింగి తదీయులు
 వలదనివానిని వారించిరి. అతఁడు వారిని వినక తండ్రియైన
 నీయాజ్ఞను దలఁదాల్చివచ్చెను. దుర్యోధన ధర్మనందను
 లీడ్దఱుఁ బాచికలాడియున్న ఫలంబెట్టిడిగా నుండియుండునో
 తెలియదు. దూతకళాపరిణతుఁడైన శకునిని వానికి నెదురు
 పెట్టితివి. ఇవిసీకుఁ గ్రొత్తగావు. ఈవిషయంబులనెల్లఁ దలం
 చి యుభయులకు ఔమంబును బ్రసాదింపు'మని యచ్చచెప్పి
 పనిని దీర్చికొనరానగు' నని పలికెను.

అమాటలకు సాత్యకి కటకటంపడి 'కౌరవులు కపట
 దూతంబున రాజ్యంబపహరించిరి. దురాత్ములకు సిరివక్కదు.
 పాండవులు కేలొగ్గి దుష్టుల యాచింపనేల ? దైన్యంబు నెంత
 మాత్రము దూతచూపరాదు. సమయంబును జ్ఞప్తిచేసి
 ధర్మజరాజ్యంబు నడుగనిమ్ము. ధృతగాత్రుండందులకు నియ్య
 కొన్న వానికినాత్మగౌరవము దక్కును. విరుద్ధభాషణంబు
 లాడెనేనిఁ దత్ఫలంబతఁడనుభవించు'నని నాటఁబల్కెను.

ద్రుపదుఁడు వానినందికొని 'దుర్యోధనుఁడు సహజ
 దుష్టాత్ముఁడు. అతఁడు స్వబలపరాక్రమ సహాయసంపదల
 నమ్మి విష్ట్రవీఁగుచున్నాఁడు. వానిమహాంధత్వము హితంబును
 విననీయదు. ప్రియవచనంబులకు నతఁడు లొంగఁడు; రాజ్య
 ముఁ బంచి యాయఁడు. ఇది సిద్ధము. యుద్ధంబునఁగాని
 వాఁడు చక్కంబడఁడు. భీష్మద్రోణాదులు వానికి హితంబు

గతిపరాయనవచ్చు. కూటికై వారక్కుమతి ననుసరింతురు. ధృతరాష్ట్రుడన్ననో కొడుకుమాటకుఁ మాకాడఁడు. కర్ణుఁడు కయ్యమునకు గాల్గద్రవ్యమందు. ఎట్లు విచారించినను సంగరము తప్పుచో పప్పుకానరాదు. కాలవిలంబము సేయక పిలువందగినరాజులకుఁ బిలుపు పంచి బలంబులఁ గూర్చినగు. దుర్యోధనుఁడు మున్నుగా నరపతుల సాహాయ్యముఁగోరును. వారు మాటయిచ్చి తప్పు. వెసగలకారులఁ బుచ్చి శల్య కేకయాది భూపతులకును వారివారి బంధుమిత్రజనఁబునకును నెఱింగించుట కార్యమగు'నని పలికి చేరువనున్న తనపురోహితుని జూపి 'అలా'న వీనిని ధృతరాష్ట్రనొద్దకుఁ బంపనగు' ననెను.

కృష్ణుఁడు వానినివిని 'రాజోత్తమా! మాకుఁ బాండవ కౌరవు లొక్కరూపయగుదురు. ఉభయుల శుభంబుల నపేక్షింతుము. పెండ్లికై పిల్వబంపఁగా వచ్చితిమి. మావచ్చిన కార్యము తీఱెను. ఇంకఁ దడయరాదు. ద్వారకకుఁ జను వారము. రాజేంద్రా! మీరు మాకెల్లరకు గురుస్థానంబు. మీమాటను ధృతరాష్ట్రుఁడు గూడ బహుమానించును ; శాంతనవుఁడు మిమ్ము కొనియాడుచుండు ; మీయెడ ద్రోణకృపాచార్యులు సఖ్యంబుఁ బాటింతురు. అట్లగుటజేసి పాండవార్థమై యొక్కరుఁబనుప మీరే తగుదురు. మీపలుకే యందఱపలుకిగు.' మీమాట విననివారుచెడకమానరు. పొందు కుడిని నెల్లరకు మేలగు. విరసమైనచో నెల్లరాజుల రావించి పిదప మమ్ముఁ బిలువనంపునగు' నని వచించి వారిని వీడ్కొని బలరామసాత్యకి సమేతంబుగా ద్వారకకు జనెను.

తక్కటిగాజన్మలు వివాహార్థము వచ్చినవారు సంగ్రామ
సన్నాహంబునకై తమతమ పురంబులకుఁ జనిరి. దుప్రదుఃఖు
వానిపురోహితుని హస్తినాపురంబునకుఁ బంపెను.

యాదవకుల వినాశకాపము.

కృష్ణుఁడు ద్వారకచేరినకొన్నాళ్ళకు కణ్వనారదగాఢే
యులు వానిని సందర్శించుటకుగా నప్సరంబునకు వచ్చిరి.
తపిలగడ్డంబులతోఁ గవిలజడలతోఁ బురవీధి వచ్చుచున్న యా
ముషిసత్తములను వృష్ణికుమారులు చూచి వారినిభరిహసించు
తలంపున. సాంబునకు శ్రీ వేషమువైచి వారియొద్దకుఁ గొనిపోయి
దొంగదండంబులు పెట్టి 'మహాత్ములారా! ఈపడఁతి రాజభార్య
గర్భవతియయ్యెను. ఏబిడ్డను గనునో సెలవీయవేడుదు'మనిరి.

ఆ తపోధనులు వారియాగడంబునకు మహాకోపమంది
'ఇతడు కృష్ణునికొడుకు సాంబుఁడు. వీనిగర్భంబున సకల
యాదవకులక్షయకారియైన ముసలంబు జనించును. రామ
కృష్ణులు దక్క యాదవులెల్లరు దీనికారణంబున నశింతురు.
పొందని పల్కి కృష్ణుని సందర్శించుట భావ్యముగాదని మరలి
పోయిరి.

ఆసంగతి కృష్ణుఁడు విని 'కాలనియతిని దప్పింపఁదగ'
దని నిశ్చయించి ఒంధువులతో 'మనవారియకార్యఫలంబుగా
నెంతమూడెనో చూడు' మని పులిశీ విన్నకుండెను.

ద్రుపదపురోహితుని దూత్యము.

ద్రుపదుని పురోహితుఁడు హస్తినాపురముచేరి మొట్ట
మొదట ధృతరాష్ట్రుని సందర్శించి యనంతరము కృప ద్రోణ

విదురగాంగేయాదులను సముచితాలాపంబులఁ బ్రసన్నచిత్తులఁ జేసికొని, తర్వాత దుర్యోధనునితో సంభాషించి కొలఁదిదినంబు లందేయుండి కొండొకనాఁడు కౌరవేశ్వరుఁడు పేరోలగంబున్న యవసరంబున నటకుఁ బోయి సమస్తసేనాపతులఁ గలయం గనుంగొని 'ధర్మవిదులారా! ద్రుపదరాజు నొద్దనుండి వచ్చితిని ధృతరాష్ట్రండును బాండురాజును సహూదరులగుట లోక విదితము. తాద్రులధనంబును బుత్తులు గొనుటధర్మము. కౌరవపాండవులట్ల గావించి సుఖముండిరి. వారికై దేశమెల్ల సంతసించెను. కాలవశంబుననో కర్మవశంబుననో ద్యూత భావము తలయెత్తెను. అదియు ధర్మయుక్తముగాక వంచనా యతమయ్యెను. దీనికెల్లఁ గౌరవేంద్రుఁడియ్య కొనెను. ద్యూతఫలంబుగాఁ బాండవులకు రాజ్యభ్రంశంబును వనవా సాజ్ఞాతవాచంబులును సంభవించెను. పాంచాలినిఁ జీరమాసి యున్నదానిని బలాత్కారముగాఁ బట్టితెచ్చి నిండుసభలో దానిపతుల కట్టెదుటఁ జీరలొలుచుటయ్యెను. పాండవులట్టి దౌర్భాగ్యంబు నోచియు మాటకుఁ గట్టునడి దైన్యవృత్తితో నుగ్రాటవులఁ గాలము పుచ్చిరి. ఇవియెల్ల మీకు విదితం బులు. ఇన్నియిడుమలు గుడిచియు వారు మీతో సంధికోరు చున్నాడు. వారట్లుగోరుట నిఖిలప్రజానాశంబునకు వెఱచి యేగాని యెందుగాదు. కేవల బాహుబలసేనాబలంబుల నమ్మి యధర్మయుద్ధంబు సేయుట మేలుగాదు. పాండవుల ననదలుగాఁచిలంపవలదు. భీముని బాహుబలంబును నర్జునుని గాండీవబలంబును మీకుఁ గ్రొత్తలుగావు. మఱియు వివిధో పాయజ్ఞాదును రిపుజనభయంకరుండను ముంతరక్షఁ కళా

ప్రావీణ్యండును సమధికధైర్యవివేకాదిగుణోత్తరుండును నిఖిల విద్యాజాలసంవేదియునైన మాధవుండు వారిదిక్కుననున్నాఁడు. పాండవేయులకు నసాధ్యంబు గలుగదు. ఇవి యెల్ల మీరు ధర్మనిష్ఠాబుద్ధిఁ బరిశీలించి యుభయపక్షంబులకు హితంబును బ్రీయంబునగు మార్గంబు నిర్ణయించి పాండవులను బిల్వఁబంచి కొండొకనేల వారికిచ్చి కూడిమనుట యిరువురకు మేలగు. అదను దప్పవలదు ; తప్పి విత్తిన ఫలింప'దనెను.

భీష్ముండు వాని వంకమరలి 'ఆర్యవర్యా ! నీవచనంబు లెంతయు సమాదరణీయంబులు. పాండునందనులు వారు పడినబాములు మఱచి యీసుదక్కి సుహృజ్జనబాంధవులతో గలసి సుఖముండుట యెల్లరకు సంతోషమగు. పైతృకం బైన ధనంబున వారిపాలిచ్చి వారిని దనసుతులనువలె మన్నించుటవలన మనఁజేడు సర్వలోకసంభావితుడగును. ధర్మంబునుమెచ్చు' ననెను.

అమాటలకుఁ గర్జుండు కనలి 'అయ్యా ! జగమెల్ల నెఱింగిన దానిఁ గూర్చి మీరిట్లాడుట వింతయయ్యెడు. దుర్యోధనునికై శకుని జూదమాడెను. ధర్మజుడది యెల్లఁడేని వాని నప్పుడే యాక్షేపించియుండనగు. వల్లెత్తుమాట పల్కకవానితో నాడెను ; సమస్తము నోడెను. ఇందుఁ గపటంబొండె నధర్మంబొండె నేమిగలదు ? పాండవులు గుట్టల మ్రగ్ధిరంటివి. అట్టి పందెము నొడ్డనేల ? ఇప్పుడు చింతింపనేల ? బుద్ధిపూర్వకంబుగాఁ గోల్పడిన దానిని మరలఁగోరనగునా ? కోరినంతనే యదివచ్చునా ? యుద్ధము తప్పదంటివి. కానిమ్ము రానిమ్ము ; కారవులు గాజులు దొడివియుండరు. వట్టిబెదిరింపులకుఁ

గురుసింహంబులు వెఱచి పఱచునవిగా' వని గంఢీకముగా నుడివెను.

ఆవచనంబులకు భీష్ముడు మహారోషమంది 'కర్ణా ! నీమాటవిన్న నవ్వయ్యెడు. అర్జునుఁడొక్కరుఁడే నాఁడు మనల నార్వరఁజించి చెండాడి నప్పుడు నీమొనగాడుదసంబేమాయె' నని గద్దించెను. ధృతాష్ట్రుడు గాంగేయు ననుసరించి రాధే యుని గిసిసి ద్రుపదరాజపురోహితునితో 'భూసురోత్తమా ! నేనును బ్రహ్మత్ర విబుధజనంబును గలసి యెల్లరకుఁ బ్రీతి యగునట్లుగా విచారించి యాబిడ్డలపాలికి సౌమ్యునొక్కనిఁ బంపెదను. మీరు ముందుగాఁజని నామనోగతిని చారికిఁ దెలుపనగు' నని చెప్పి కనకాధరణ వస్త్రతాంబూలాదిమర్యాదలతో వానిని వీడ్కొలిపెను. ఆబ్రాహ్మణుఁడు ద్రుపదు పట్టణము చేరి తనపోయివచ్చిన తెఱుగు వారికిఁ దెలిపెను.

సమరసన్నాహము.

పాంచాలురకును కౌరవులకునుఁ గల పూర్వజైరా వలంబు పాంచాలీమానభంగరూప ప్రయోనిలంబున రేగి భగభగమందుచుండుటం జేసి పాండవులు సంధికోరుట వారి కేంతమాత్రమును సమ్మతముగాదు. కౌరవశతరక్తంబు లొలిచి భూతంబులకు బలి యిచ్చునందాకఁ తమకు బ్రశాంతి కలుగదని వారునిశ్చయించి సమరసన్నాహంబులందుండిరి. మఱి యు పాండవులు వలదన్నను యుద్ధముతోలఁగు మార్గము లేకుండెను. ఈయుద్ధంబు కౌరవపాండవ యుద్ధంబనుటకన్నఁ గ్క సుపాంచాలయుద్ధంబనుట యుపపన్నాబగు.

శ్రీకృష్ణుని కుగసాగడములు సాహాయముకోరుట.

యుద్ధంబు తప్పుదగిట నిరుపక్షంబులవారు తమతను
బంధుమిత్రాదులకుఁ దెలియపఱచిరి. ఆర్యావర్తమెల్ల నుడు
డికెను. రాజవర్యులు యుద్ధసన్నద్ధులు కాసాగిరి. కృష్ణుని
సంగతి స్పష్టపడకుండెను. వాసుదేవుఁ డేవలననుండునో
యావంక జయపతాకనిల్చునని యుభయపక్షంబులకు స్పష్టము.
వానిసహాయంబును మున్నగాఁ గోరుట యుభయులకుఁ బ్ర
ధానకార్యమయ్యెను. హస్తినాపురంబునండి దుర్యోధనుడు
తరలెను. ఉపప్లవంబునండి యర్జునుఁడు బయలుదేరెను.
ఇరువురు ద్వారకచేరిరి.

వారువచ్చుతఱికిఁ గృష్ణుఁడు నిద్రించుచుండెను. వానికి
నిద్రాభంగంబుఁ గలిగింప వెఱచి వానితలయంపి పాకనున్న
పీటపయి దుర్యోధనుఁడు కూర్చుండెను. కృష్ణుని పాదంబుల
మ్రోల నేలపయి నర్జునుఁడు చదికిలఁ బడెను. కొంత వడికిఁ
గృష్ణుఁడు మేల్కొంచి సాదంబులవలననున్న యర్జునుని దొలు
దొల్తఁగాంచి తలవంకనున్న దుర్యోధనునిఁ దర్వాతచూచి
యిరువురకు మర్యాదలొనర్చి వారువచ్చినపనియడిగెను.

దుర్యోధనుఁడు మునుపడి 'కృష్ణా ! భాంధవ్యంబును
బట్టియేని మైత్రింజేసియేని మేమిరువురము నీకొక్కరూపయగు
దుము. నేను ముందువచ్చితిని. మున్నువచ్చినవానిని మన్నిం
చుట సజ్జనసంప్రదాయము. అది తలపోసి నీవు నాకుఁ
దోడు కావలయు' ననెను. నావుడు 'దుర్యోధనా ! నీవు
ముందు వచ్చియుండవచ్చు. మొట్టమొదట నర్జునుఁడు నా

కంటబడెను. ఇరువురకుఁ దోడ్పడుట నాకు ధర్మమగు. నారాయణబలంబనెడి నాగోపబలము గలదు. వారు సమరకోవిదులుగాని సాక్షాన్యులుగారు. ఒకతలవారు నొకతల నేను నుందుము. ఒక్కటిసజము. ఏ ప్రక్కనున్నను నేనెంత మాత్రము నాయుధంబుఁ బట్టుటలేదు. ఇది నావ్రతము. ఈరెండు తెఱంగులలో మీకెయ్యదిప్రియమో యదికోరనగు. అర్జునుఁడు నీకు చిన్నవాఁడు. తొలుత బాలుని గోరనీయుట ధర్మమని కృష్ణుఁడు పల్కి 'అర్జునా ! ఈరెంట నీకెయ్యది యిష్టమోకోరు' మనెను.

'నివేనాకుఁజాలు'నని యర్జునుఁడనెను. దుర్యోధనుఁ డామాటవిని కత్తిపట్టని యొంటి కృష్ణునకన్న లోకవిఖ్యాతి గాంచిన నారాయణబలంబు తనకుఁ జేకూరుట పరమభాగ్యంబని యెంచి 'కృష్ణా ! నారాయణబలంబే నాకుఁ జాలు'నని పల్కి యందుండి బలరామునికడకుఁ బోయెను.

దుర్యోధనుఁడు చన్నంతటఁ గృష్ణుఁడర్జునునిజూచి 'పార్థా ! కత్తి పట్టనని గట్టిగాఁదెలిపినను నన్నేకోరితివేల ?' యనెను. అర్జునుఁడు నమ్రుఁడై 'పురుషోత్తమా ! రణంబునకై సహాయంబొల్ల, నిన్నెదిరించి మనువారు ముల్లోకంబులఁ గలుగరు. నీవు సమరంబుచేయకునికీయుఁ బ్రియంబు. విజయ మూలంబైన నీతోడు నాకుఁ గల్గినఁ జాలు. కావున నిన్నుఁ గోరికొంటి. 'నీపారథ్య గౌరవంబును నాకుఁ గృపసేయు' మనెను. కృష్ణుఁడు చిటునవ్వు దాల్చి 'అర్జునా ! ఆట్లే నీయిచ్ఛఁ జేయుదు' నని పలికి వానిని దోడ్కొని యుపప్లవంబునకుఁ దరలెను.

దుర్యోధనుడు బలరాముని జూచి తావచ్చినకార్యముఁ
దెలిపెను. ఆయన వానిని విని 'రాజోత్తమా ! ఈయుద్ధం
ఘోష సేనాస్వేపక నుండరాదని నిశ్చయించుకొంటి. నాసం
గతి వదలుము. మీరెల్లరు భరతవంశజులు. భరతవంశము
ధర్మబునకుఁ బుట్టిల్లసి ప్రసిద్ధి గాంచెను. ధర్మబెడసి
యుద్ధంబొనర్చవల' డనెను. అంతట దుర్యోధనుడు ద్వారక
నకుఁ ముఖ్యుల నెల్ల సందర్శించెను. కృతవర్మాదులు దుర్యో
ధనునివలను నిల్చిరి. సాత్యకి యర్జునుని వంకఁ జేరెను.
దుర్యోధనుఁడట్లు తనవారెవ్వరో నిశ్చయించుకొని హస్తినా
పురమునకు మరలెను.

సంజయుని రాయభారము.

ధృతరాష్ట్రుఁడట్లు ద్రుపదపురోహితుని బంచి సంజ
యుని రావించి 'సంజమా ! పాండవు లుపప్లవనంబునకు వచ్చి
యున్నారు. షిశ్యభాగంబునకు వారన్లులగుదురు. వారు
మనతోఁగూడి యుండుట మేలగు. వారు మనల నమ్మఁ
బోరు. అయినను హితాహితజ్ఞుఁడు ధర్మజుఁడు గలఁడు.
నీవటకుఁబోయి తండ్రి పంపఁగా వచ్చిననిచెప్పి వారిహృద
యంబులు పరితోషించునట్లుగా వర్తింపు' మని పుచ్చెను.

సంజయుఁడుపప్లవంబుచేరి తనరాక తెలిపి నిండుకొలు
వున్న ధర్మజుని పందర్శించెను. పాండునందనులు వానికిఁ దగు
మర్యాదలు గావించిరి. సంజయుఁడు వారిని గుశలంబరసి
కొంతవడిఁ బుచ్చి 'ధర్మనందనా ! ఎవనికెప్పుడేమివచ్చునో
యెఱుంగరాదు. సుఖదుఃఖంబులును గలిగి వచ్చును. ఇచ్చి

కోటికి సహజంబులు. వానికి దొలగి జీవించినవ్యక్తియే గానరాదు. పూర్వకర్మఫలంబులై యవి వచ్చునేగాని యెరులవలనఁ గ్రొత్తగాఁ గలుగునవి కావు. పరులు నిమిత్త మాత్రులగుదురు. ఈరహస్యంబు నెఱింగినవిజ్ఞులు వానిని సహింతురేగాని వానింబురస్కరించుకొని వర్తింపరు. ఈ యర్థంబు నీకుఁ దెలియనిదిగాదు. ధర్మజ్ఞా ! ఈసందర్భంబు లెల్ల విచారించి కౌరవ పాండవవంశంబులు సమూలనాశంబుఁ బొరయని వెఱవూహింపుము. నీచకార్యము నీకుఁదగదు ; మచ్చకు నెడమీయకు. సర్వక్షయకరంబు మహాపద్రవ ప్రదంబునైన కార్యంబును బ్రాజ్ఞులు మన్నింపరు. బంధు శ్రేయముఁ గోరువాఁడెంతయు నుత్తముఁడు. ఆత్మీయులను జూపి బ్రతుకుటయు నొకబ్రదుకా ? జయాపజయంబులరెంట నీకగుమేలు నాకుఁగానరాదు. ధర్మనందనా ! కేలొగ్గి ప్రార్థింతు. కురుపాండుకులంబులకు రెంటికిఁ బ్రశాంతిఁ గూర్పుము.'

‘ధర్మజ్ఞా ! ముదిమించేసిధృతరాష్ట్రునకుఁ జిత్తంబొక రీతి గాదు. ఆకారణంబున నతఁడు సుతుని యుద్ధతిని మాన్పలేఁ డయ్యెను. వానికి హితులైనను గల్గరాయనవచ్చును. వాని కడనున్నవారొంఁకొరుమాటఁ బోవు వాడు గారు. వారినంతగా గణింపఁబనిలేదు. నీవు శిశిరశీతలహృదయుండవై గతంబెల్ల మఱచి భావిమహూదయంబునకు బీజంబు నాటి నీయజాత శత్రుత్వంబును నిఖిలలోక విశ్రుతమొనర్పుము. పాండవా గ్రణీ ! ఎట్లయిన నీవుపశమించుట మేలగు. నీకుఁ గురుక్షేత్రా

మహుండెంతయు సంతసిల్లు. వానికి ననుమతంబైన తెన్ను
సర్వలోకసమ్మతంబగు' నని పలికి సభవంక మరలి

‘ఉ॥ మ్రొక్కెద వాసుదేవునకు మోడ్చెదఁజేతులు సవ్యసాచికిఁ,
దక్కిటి మిత్రశాంధవ, హితప్రియ మంత్రి వయస్యకోటికిఁ.
శ్రుక్కుచు విన్నవించెక ననూయలుదక్కి యనుజ్ఞ సేయఁదీ,
యిక్కరుణాకరుక శరణమేనిదె వేఁడెదఁ గ్రోధశాంతికిఁ.’

అని సభా నమస్కారంబొనర్చెను.

ధర్మజుఁడు వాని నాలకించి ‘సంజయా ! నేను నయ్య
మునే గోరుదు. తలంపునఁగూడఁ బోరు మాకు వలదు.
కయ్యము లేకుండుట చెల్లరకు మంచిదేగదా. పోరులేకయే
యర్థసిద్ధియగునేని వలదని వెడఁగెనను బల్కునా ? సంజయా !
మేము తృప్తావశ్యతలమై చరించువారముగాము. అట్లని
భోగంబుల సన్యసించుట గాదు. ఒక్కమాటచెప్పెద వినుము.
ఎదిరినిఁ దనయట్లు భావించినఁ బొత్తుకుదురును. అట్లు గాక
కుదుము తాఁదినుచు నొరుని వక్క గొఱుకుమన్నఁ బొందు
కుదురునా ?’ యనెను.

సంజయుఁడాపల్కులు విని ‘ధర్మనందనా ! నీవు ధర్మ
తత్పరుండవగుట లోకవిదితము. సర్వలోకసామ్రాజ్యా
ధిపత్యము చేకూఱినను జీవికీ జావు తప్పదు. ఇంతమాత్రా
నకుఁగా నిందఱఁజంపి రుధిరప్రదిగ్ధమైనరాజ్యంబును భోగించు
టకన్న భీష్మమెత్తి జీవింపవచ్చును. జీవితము శూణ్యభంగురం
బును దుఃఖమయంబు నగుట యెఱిఁగి తదర్థమై యధర్మంబు
నాచరించుటకన్న నజ్ఞాన-బు గలుగదు. ఎల్లయనర్థంబులకుఁ

గామము బీజము. దానిని జయింపనినాఁడు సుఖము లేదు. పాండవాగ్రణీ ! వేదంబులను గఱచితివి ; బ్రహ్మచర్యం బాచరించితివి ; పెద్దల సేవించితివి. యజ్ఞంబు లొనర్చితివి. అట్టి నీవు స్వల్పంబునకై పాపంబు నొడికట్ట తగదు. ఇచ్చటఁ జేయు పాపపుణ్యాంబు లిందే యంతరింపవు. వానిఫలంబు లో కాంతరంబువఱకు వ్యాపించును. అర్థకాంత నిన్ను యుద్ధంబు నకుఁ బురికొల్పునని నీవిన్నాళ్ళునల్పించి ధర్మవ్రతము నిరర్థక మగు. ధర్మజా ! క్రోధంబునకుఁ జక్కి దేశంబును రుధిర ప్లుతము చేయవలదు. తండ్రులును దమ్ములును బంధుమిత్ర వర్గంబుఁ జనఁగా దేశమెల్ల ననాధస్త్రీజననవిలాపమయముగాఁ గా రాజ్యమేల? మ్రుక్కడలకుఁ జేయొగ్గవలదు. అత్మకల్యాణంబునకు భంగంబు కానట్లు వర్తింపు' మనెను.

కృష్ణుడంతట వానిమాటనందికొని, 'సంజయా ! కురు పాండవులకు నుభయులకు నిరంతరము మేలు గోరుచుండుదు. వారికి నన్యోన్యమై త్రినెంతయు నపేక్షింతు. ఒండు వారికి నుప దేశింపను ధర్మజుఁడు సంధినే గోరుచుండు. ఇదినాకు స్పష్టము. ధార్తరాష్ట్రులతలంపు వేఱుగానున్నది. సంధి కుదురు టెట్లు? వీరిపగలు నానాటికిఁ బెఱుఁగుచున్నవి. అది వింతగాదు. సంజయా ! ధర్మజుఁడు నీకుఁ గ్రొత్తగాదు. వానినెఱింగియు నింద వానిపయి మోవనేల ?'

'సంజయా ! ధర్మమంటివి. ధర్మమనఁగానేమి ? త్రి కాలాబాధితంబైన సత్పదార్థంబేదో యెఱింగి దానితత్వ మేమో గ్రహించి తదనుగుణంబుగా వర్తించుట

అందులకుఁ బ్రతికూలముగా నడచుట యధర్మమగు. సత్వదార్థము కేవలాఖండానందాత్మకము. ఆయానందంబునకై యెల్లరు శ్రమింతురు. శ్రమఫలంబాత్మగతమైన నానందమగు ; అది పరవ్యాప్తిఁగాంచినఁ బ్రేమయగు. ఆప్రేమ యాశ్రయంబునుబట్టి బహురూపనామంబులఁ బరగుచుండు. ఎవఁడట్టి యానందంబును దాననుభవించుచుఁ బరులకుఁ గూడ నందఁ జేయునో యతఁడే ధర్మవేత్తయు ధర్మవర్తనుఁడు నగు. వాని వృత్తమే ధర్మము. ఈశ్రమమునే లోకోపకారంబనియుఁ బ్రజారంజనంబనియు నానావిధంబులఁ బేర్కొందురు. అట్లు చేయుటయే త్యాగము నన్యాసము సమస్తమునగు. అది యాత్మార్థమాత్రంబగుటయే లోభము రాగము నపకారమునగు.'

‘సంజయా ! ధర్మాచరణంబున జ్ఞానకర్మంబులు రెండు నంగాంగిభావంబున నంతర్భూతంబులగు. జ్ఞానంబాకలివంటిది. కర్మంబుకుడుచుట కుదువఁజెట్టుట వంటిది. ఆకలి తీయుట తీర్పుట విజ్ఞానంబువంటిది. కావున నట్టిజ్ఞానంబునఁగాని వట్టి కర్మంబునఁగాని ఫలంబు లేదు. రెండును గలసివలసి వర్తింపవలయును. అప్పుడు లోకకల్యాణమగు

‘సంజయా ! ధర్మప్రతిపాదసార్థము జ్ఞానకర్మంబులు రెండుఁగలసి వర్తింపవలయునంటిని. జ్ఞానము విషయబోధఁ గావించును ; కర్మంబునుష్ఠానసాధనంబగు. సిద్ధికి మార్గంబులు దేశకాలపాత్రోచితంబులై నానావిధంబులగును. ఒకఁకర్మంబొకఁకి సరిపడదు ; గాలివీచునేగాని యెండగాయదు.

సూర్యుడు ప్రకాశించునేగాని గాలివీవఁడు. ఏదియెవనికి నైజ
మో దాని నతఁడు చేయును. ఇదియే స్వధర్మము.'

‘సంజయా ! ధర్మజుని స్వధర్మమేమి ? కురుపాండవులు
క్షత్రియవంశ్యులు. క్షత్రియులకు ధర్మవరిపాలనరూపధర్మ
ము స్వధర్మమగు. పాలించుటకు రాజ్యము వలయును. రాజ్య
మును వదలినచో ధర్మజునకు స్వఋణానుష్ఠానంబునకు నవకాశ
మేమిగలదు ? అట్టి యవకాశంబును గలిగింపక నానిని ధర్మ
మాచరింపుమనిన ఫలమేమి ? అదియెట్లు సాగును ?’

‘సంజయా ! ఎల్లధర్మానుష్ఠానంబులు లోకకల్యాణార్థ
మనిచెప్పితిని. అనుష్ఠానఫలంబు లోకగతమైన లోకకల్యాణమగు.
అట్లుగాక యది యాత్మార్థమేయైన నధర్మమగు. ఇది నీకు
స్పష్టము. స్వార్థమనఁగాఁ బరార్థసంగ్రహణమేగదా. అది
దుర్నయమగుఁగదా. అట్టివాఁడు పాలకత్వంబునకుఁ దగునా?
కాదని యట్టివానికి నధికారమిచ్చినచోఁ గంచెచేను మేయు
టగు గదా ?

‘సంజయా ! అధర్మము విపరీతము గావున దానిని
లోకము సహింపదు. అధర్మ వర్తిని సంస్కరించుటో పరిష్క
రించుటో యగు. సంస్కారము నాల్గువిధంబులు. వానిని
సామ దాన భేద దండంబులందురు. అవి యుత్తరోత్తర
తీవ్రతరంబులు. వానినిఁ బాత్రోచితముగాఁ బ్రయోగింతు
రు. దండంబు బహువ్యక్తిపరమగునేని యుద్ధమనఁబడు. ఈ
సంస్కారమే రాజధర్మము.

‘సంజయా ? ధృతరాష్ట్రండును బాండురాజును దోఁబుట్టువులు. వారుభయులుకలసి రాజ్యంబును వృద్ధిపఱచి పరిపాలించుచుండిరి. పాండురాజు చన్నంతటఁ గురుపాండవులు రాజ్యంబును విభజించికొనిరి. పాండవరాజ్యంబు నపహరించు సంకల్పము దుర్యోధనునకుఁ గలిగెను. శకుని వానికిఁ దోడ్పడెను. మాయాద్యూతంబును రచించిరి; పాండవులరాజ్యంబును హరించిరి ; వారిని గుట్టలకుఁ దోలిరి. ఇందుఁ బరధనాపహరియెవఁడో ! వానికార్యం బధర్మంబుగాదో, దానిని సంస్కరింపవలదో నీవే చెప్పుము’.

‘సంజయా ! జూదమెవ్వరికిఁదగదు. ఇంక రాజుసంగతి చెప్పనేల ? కుంతీనందనుఁడు రాజుగానుండి ద్యూతరూపాధర్మంబొనర్చెను. తత్ప్రియశ్చిత్తముగా నతఁడు సిరినోడి వనవాసియై కష్టంబులు కుడిసెను. దోషమే శిక్షించుఁ గావున ధర్మజుని వానిదోషంబట్లు శిక్షించెను. అతఁడు శిక్షితుఁడై పునీతుఁడయ్యెను. పాండవులు సమయము చెల్లించి వారిరాజ్యంబును గోరిరి. దుర్యోధనుఁడు నిరసించెను. ఇది తెఱవాటుగాదా ? ధరణీపాలునకు నదితగునా ? తగని నాఁడతఁడు శిక్షార్హుఁడుగాఁడా ?’

‘సంజయా ! దుర్యోధనుఁడు పరమపతివ్రతారత్నంబు నేకవస్త్రను గురులుపట్టి యీడ్పించి నిండుసభలోఁ జీరలొలిపించెను ; ఆమెకుఁ దనయూరవు చూపెను ; అందుఁగూర్చుండ సన్నచేసెను. వన్యుఁడైన నట్లుచేయునా ? ఇదంతయు నామె పతులకట్టెదుట జరిపెను. నీకన్న ఘోరముగలదా ?

ఇదేగతి వానిభార్యకుఁగల్గిన నతఁడు సహించునా ? ఇంతటి రాగద్వేషపూరితుని పరిపాలనంబున ధర్మంబునకుఁ దావు గలదా ? ఈపాతకము దప్పునా ?' యని పలికి ధర్మజునివంకకు మరలి 'పాండవాగ్రణీ ! ధార్తరాష్ట్రులు శకులగుదురుగాక. వారు మీకు నపకారంబులొనర్చి యుందురు గాక. మనము సంధినే కోరవలయు. 'సంధిమిచ్ఛంతిసాధవః' అనిరి. సంధికై సర్వయత్నంబు లొనర్చు' మనెను.

నావుడు 'కృష్ణా ! ఈకార్యంబునకు నీకంటె నేర్పరులు గలుగరు. ఉభయులకు నీవు కూర్తువు. సర్వధర్మంబులు నీ యెడ మూర్తీభవించియుండు. నీమాట నెల్లరుఁ దలదాల్తురు. ఉభయవంశక్షేమంబును జగన్మంగళంబును గోరి ధర్మమువంక దృష్టి నిలిపి యెల్లరకు మేలుగూర్చి మమ్మేలుము. నీవే మాకు దిక్కు ; మాప్రణయంబు నంగీకరింపు' మని ధర్మ జుఁడు వేడెను. కృష్ణుఁడు తలయూచి 'సంజయా ! ధర్మజుని మాట కాదనఁజాల. వానితలంపు నేయుదు. కొరవులయెద్దకు వత్తు ; సంధికై యథాశక్తి యత్నింతు. నామాట వారు విందురుగాక' యనెను.

ధృతరాష్ట్రుని తలంపును దుర్యోధనుని నిశ్చయంబును బాండవుల భావంబును గృష్ణుని తాత్పర్యంబును సంజయుఁడు తలపోసి యతనిరాయబారమునకు నీళ్ళువిడిచి హస్తినాపురం బునకు మరలెను.

సంధిమా ! సమరమా !

పక్షపాతము వెలిగుడారంబులతోనిండి హంసంబులతోడి

నీలంబుకాసారంబువలె దోచెను. గజశ్రీంకారంబులును హయహేమలును రథశ్రీనిర్భరములును బెనుగొని సాగరఘోషను బురుడించెను. ఎడతూపాణివాండవబలంబులు కౌరవ రక్తాస్వాదసంబునకు నాల్కల జాపెను. అట్లు పాండవాక్ష్మికంబొకవంక క్రోధపరవశమై రణకండూతి భుజంబులు రాయుచు సిప్పులు గ్రక్కుచున్నను గృష్ణుడు సంధిఁ గూర్చి యుద్ధము వారించి యార్కావర్తపినాంబు దప్పింప మాస్తి నాపురప్రయాణంబును నిశ్చయించెను.

ధర్మజుడు కృష్ణునొద్దకు వచ్చి 'కృష్ణా ! నీప్రయాణంబునకు నేనే కారణము. అట్లుండియు నాయెడలో విపరీతభావంబేలకో యుదయించెను. నిన్ను బంపుటను గూర్చి పర్యాలోచించితిని. నీవు పోవుట యుక్తముగాఁ దోపదు. మిత్రభావంబుతో వర్తింతువుగాక ; వేయిహితంబులఁ బల్కుదువుగాక. దుర్యోధనుడు నిన్ను వినఁబోడు. శత్రువుల మధ్యకు న్నీవుచనుట తగ'దనెను. కృష్ణుడాపల్కులు విని 'రాజోత్తమా ! ధార్తరాష్ట్రుల దుస్స్వభావము నాకుఁ గ్రొత్తగాదు. నాకుఁగా భయము వలదు. నారాయణారము రిత్తవోవదు. ఫలంబెట్లున్నను సంధికై తుదివఱకు యత్నింపవలయును. నిందకు మనము సందియ్యరా'దనెను.

12

ధర్మజుడంతట నెమ్మది వహించి కృష్ణా ! నీయిచ్చ చేయుము. శుభమగుఁగాక. ఏది మాకుమేలో యదినీకు స్పృష్టము. ఏమిపలుకవలయునో ఎట్లు వర్తింపవలయునో నీకు నేర్పుపారు లేరు. నీవే మాకు బంధుండవును మిత్రుండవు. భరత

వంశంబునకుఁ విశ్రాంతిఁగూర్చుము. ఉభయులముఁ దృప్తిమొ
యుండుమాడ్కి నేయు' మనెను.

కృష్ణుఁడు వానిమనంబు గ్రహించి ధర్మనందనా !
యావజ్జీవబ్రహ్మచర్యము వీరునకుఁ దగదు. శూరుఁడు భిక్షా
టనవృత్తి మనరాదు. విజయమో వీరస్వర్గమో శూరునకుఁ
బరమేశ్వరుఁడు విధించెను. నీవు వృథాదైన్యవిషాదంబులకుఁ
జిక్కివలదు. దైన్యము న్యాయమైనవాక్కునుగూడ సాధింప
నేరదు. నీరాజ్యము నీకుఁ దక్కివలయునన్న భుజబలంబు
నాశ్రయింపక తప్పదు. అట్టిస్థితి యేర్పడెను. సమరసన్నా
హంబున నుండనగును. కౌరవుల సంగతి నాకు వదలము.
సంధికై యెల్లప్రయత్నంబు లొనర్తు. అయినను యుద్ధము
తప్పుననిమాత్రము తోఁప' దనెను.

భీముఁడు సందుకొని 'కృష్ణా ! యుద్ధప్రసక్తితోఁ గౌ
రవుల భయపెట్టవలదు. సంధినే వచింపుము. దుర్యోధనుఁడు
నిన్నునిరసించినను గోపించినను మదిఁబెట వలదు. కౌరవ
వంశంబును రూపుమాపుటకన్న మేమేవారిని గొల్చిమనుట
మేలు. ఇది ధర్మజానకును సమ్మతమేయగు. అర్జునుఁడు
మృదుహృదయుఁడు ; వానికి యుద్ధమిచ్చగింప' దనెను.

కృష్ణుఁడు భీమునకు నచ్చెరువంది 'వీరాగ్రణి ! ఇప్పు
ట్టున నీవిట్లుపల్కుట యెంతయు వింతయయ్యెడు. ఏభీముఁడు
సభామధ్యంబున దుర్యోధనసంహారము ప్రతిజ్ఞచేసెనో యా
భీమునిపల్కులాయివి ? నమ్మజాల. భీమా ! నిన్ను భయంబు
వెకొనెనా ? విషాదము మ్రింగెనా ?' యని చూపిపల్కెను.

భీముఁడాతాకుమాటలువిని 'కృష్ణా ! యుద్ధబునకు వెళుచుట గాదు. భీమునకును భయమా ? ధార్తరాష్ట్రులపయి జాలి యట్లుపలికించెను. వంశరక్షణంబునకై యెట్టికేశమైన నోర్తు' ననెను. వానికిఁ గృష్ణుఁడు నవ్వి 'వీరాగ్రణి ! నీయంతరంగము నెఱుంగుదు. నీయెడ దోషములేదని వానిని శాంతపఱచెను.

అంతట నర్జునుఁడు లేచి 'కృష్ణా ! చెప్పఁదగినదంతయు ధర్మనందనుఁడు చెప్పెను. నీమాటలు చూడఁగా సంధియాస నీకును లేనట్లే తోఁచు. అయినను యథాశక్తి యత్నింపుము. నీకన్న నధికుఁడును శ్రేయోభిలాషియు నుభయులకు గలు గఁడు. నీయిచ్చఁ దలఁదాల్తు' మనెను. నావుఁడు 'అర్జునా ! సంధికై యావచ్ఛక్తి వినియోగింతు. ఫలము నాయధీనము గాదుగదా. దున్నివిత్త నచ్చును. వానకురియకున్నఁ బండు నా ? అట్లని మిన్నకుండరు. ఏట్లో నీరుపెట్టయత్నింతురు. నీరే యభావమైన నేమిసేయనగు ? ఫలము దైవాధీనము ; యత్నము పురుషాధీనము; పౌరుషంబునకు దైవంబుతోడ్పడిన యత్నసిద్ధియగు. దైవము తోడ్పడునో లేదో యెఱుంగ రాదు. అట్లని మిన్నకుండరాదు. శుద్ధబుద్ధికి నందినంత హితా హితంబులు విమర్శించి హితంబునకై యత్నింతురు. ఆభావంబుతో నిక్కార్థంబునకుఁ బూనితి' నని కృష్ణుఁడు బదులు చెప్పెను.

పాండవులు యుద్ధాయుద్ధంబులమధ్యఁ జిక్కిరి. యుద్ధము కూడదని వారియంతఃకరణంబులు తట్టిపల్కుచుండెను. యుద్ధము కర్తవ్యముగాఁ బరిస్థితులు స్పష్టీకరించెను. ఈశ్వరేచ్ఛ

యెట్లో యట్లుగునని వారుభావించి సర్వభారము కృష్ణునందుంచి వానియాజ్ఞకుఁ దలయొగ్గిరి.

కృష్ణుని రాయభారము.

తెల్లవాఱినంతటఁ గృష్ణుఁడు దినకృత్యములు దీర్చి సూర్యచంద్రుల నర్చించి గోపుచ్చంబును దాఁకి యగ్నినివల గొని సమస్తశుభవస్తువుల సంఙ్కరించి బ్రాహ్మణోత్తములయు ఋషిసత్తములయు నాశీర్వచనంబునంది దివ్యాంబరాభరణ భూషితుఁడై సాత్యకితో 'దుర్యోధనుఁడు దుష్టస్వభావుఁడు. అంతకన్న దుష్టులైన శకునికర్ణులు వానికి మహాపదేశికులైరి. ఎంతబలశాలియైనను వైరినలతిగా భావింపరాదు. నాయు ధంబుగా రథంబు నాయత్తపఱచి తెమ్మ'నెను.

సాత్యకి యట్లే గావించెను. కృష్ణుఁడు రథంబారో హించెను. వానివెంట శూరాగ్రేసరులు పదుగురు తరలిరి. వారిని వేయికాల్బలంబనుగమించెను. దానిని సహస్రాశ్వ దళము వెంబడించెను. దానివెంట సంభారసామగ్రి శకటం బులు తరలెను. వేదఘోషలు ప్రతిధ్వనులీనెను. దధిమధు ఘృతంబులనుఁ గృష్ణునకు నర్పించిరి. అతనినిఁ జూచువేడ్కతోఁ జురంధ్రీమణులు వీధి యరుప్రక్కల బారులుతీటి నెత్తావి పుష్పంబులదోయిళ్ళ నతనిపైఁ జల్లిరి.

అట్లు కృష్ణుఁడు క్తాగికమాసంబున రేవతీయుక్తమేత్రి ముహూర్తంబునఁ దరలి మార్గాంతరరమ్యవనంబుల విలోకిం చుచు నందందు జానపదుల సత్కారంబులందుచు వృకస్థలాం బును చేరెను. అచ్చట ఋషిసత్తములు వానికై వేచి

యుండిరి. కృష్ణుడు రథముదిగి వారిని బూజించి 'మహాత్ములారా! మీతపంబులు నిర్విఘ్నంబుగా సాగుఁగదా. మీకుఁ గుశలమే గదా! మీరాకకుఁ గారణంబు గలదా? ఎందైనఁబోవుదురా? నాయొనర్పనైన సేవగలదా?' యనెను. ఆతపోధనులు వాని వినయమధుర భాషణంబులకుఁ బరమప్రీతులై 'కృష్ణా నిన్ను సందర్శించి నీకు సత్కారంబులుగావించి నీవెంటఁ గౌరవసభకు వచ్చి నీముఖంబున వెడలు మహిమదేశామృతంబును వీనులారఁ గ్రోలి యానందింపవచ్చితి' మనిరి. కృష్ణుడు వానికి వినయ నమస్కారంబులులొనర్చి తదనుజ్ఞాతుడై గ్రామము జొచ్చెను. అంతలోన రవి క్రుంకనుండెను. కృష్ణుడు సాయాహ్నికంబులు తీర్చి యారాత్రి యందు విడిదిచేసెను.

కృష్ణుడు పల్లవంబునుండి తరలుట ధృతరాష్ట్రుడెఱింగి 'విదురా ! వాసుదేవుడు హస్తినాపురంబునకుఁ దరలెనట. నాపుత్రులెదురేగి తగుమగ్నాదలతో వానిని దోడ్కొల్పెత్తురు గాక. కృష్ణునిఁ జూచుటకై మన స్త్రీలువ్యిహారుదురు. వారు ముసువులు తొలగించి చూడనగు. వానికి నగరంబెల్ల నభ్యుత్థానం బొసగుఁగాక. పురంబెల్లధ్వజ పతాక తోరణంబులతో నలంకృతమగుఁగాక. రాజవీధులు సుగంధిజల సింబులును దివ్యఘాపదీపితంబులు నగుఁగాక. దుర్యోధనుని మందిరంబునకన్న దుశ్శాసనుని మందిరంబు సర్వ విధముల నొప్పియున్నది గావున నద్దానిని గృష్ణుని విడిదికై యేర్పాటుచేయు'మని యాజ్ఞాపించెను.

తెల్లవాలుతోపల వృకస్థలంబునుండి హస్తినాపురంబు

వఱకు మార్గమెల్లఁ జలుపపందిరులతో గుడారంబులతో సొబ
గారెను. హస్తినాపురము వివిధగతుల నలంకృతఁడై ధ్వజ
పతాకతోరణంబులతోఁ గృష్ణనాహ్వనించెను. కృష్ణుఁడు
వఱువాత లేచి కాలకృత్యంబులు దీర్చి వృకస్థలంబునుండి
బయలుదేరి సపరివారంబుగా హస్తినాపురము చేరెను. తూర్వ
సినాదంబులతో శృంగారావంబులతో నగరమెల్ల నెదురేగి
తలతో మ్రొక్కి వాసిని తోడితెచ్చెను.

కృష్ణుఁడు మెలమెల్లగా ధృతరాష్ట్రనిమందిరముఖశాలకు
వచ్చి రథంబునుండి దిగి తన్నదిరాంగణంబులు దాటి కురు
రాజును జేరఁబోయెను. కౌరవేంద్రుఁడు భీష్మద్రోణాదిపుర
స్సరంబుగా నెదురేగి కృష్ణుని దోడితెచ్చి నవరత్నమయ
దివ్యాసనంబునఁ గూర్చుండఁ జెట్టి యథాశాస్త్రము మఘ
పర్కాదులర్పించెను. కృష్ణుఁడు మర్యాదతో నవిగ్రహించి
కౌరవేంద్రునకును భీష్మాదులకును బ్రతిపూజలొనర్చెను.
ఎల్లరుఁ గొంతవడి సరససల్లాపంబుల నిష్టాగోష్ఠినుండిరి. అంతఁ
గృష్ణుఁడు సదస్యులను వీడ్కొని విదుగుసంటికిఁ బోయెను.

విదురుఁడు తనకు విందయైన యయ్యతిథరత్నంబును
సమస్తాపచారపూర్వకంబుగా బహువిధంబుల గౌరవించి తన
జీవితము నాఁడు ధన్యమయ్యెనని సంతసించెను. కృష్ణుఁడంతటఁ
గుంతిదేవియొద్దకుఁ జనెను.

కుంతిదేవి కుతక్లేశపరితప్తయై హస్తగత ప్రాణగామూలఁ
బడియుండినది కృష్ణునిఁజూచి దుఃఖమువట్టఁజాలక వలవల
నేర్చెను కృష్ణుఁడు చేరఁబోయి యామెకు మ్రొక్కి 'అత్తా'

నీపాటిశ్రీ ముల్లోకంబులఁ గలుగఁడు వీరాశ్రేయకులకుఁ
 దల్లివెలివి. ఇట్టి నీవురు దుఃఖింబునకు నెడమీయనగునా ?
 జీవరాశికి ద్వంద్వంబులు సహజంబులు. వానిని సహించు
 టొప్పు. నీసుతులు నిద్రాహారంబులను జయింపిరి ; సుఖ
 దుఃఖంబుల సమదృష్టితోన్చిరి. ఆపదలెన్నిపై కొన్నను వారు
 సూక్ష్మోన్మచిత్తులై యుందురు. క్లేశలక్షణమే వారిముఖంబులఁ
 గానరాదు ; శూరులుగాపుర సలతికై యట్టుచాపరు. ఎక్కు
 నున్న నామ్రాజ్యపీతి నెక్కవలయు ; కానిన్న గహనాంతర
 సీనులౌ శ్రయంపవలయు. ఈరెంట నెద్దియేసియుఁ బరమ
 సౌఖ్యంబుఁ గూర్చు ; మధ్యమార్గము త్రిశంకుస్వర్గము.
 అత్తా ! నీపుత్రులును నీకోడలును వారితేమవార్తను నమ
 స్కారపూర్వకంబుగా నీకు నాముఖింబున నందఁజేయుచున్నా
 రు. ఎల్లరు సుఖమున్నారు. నీపుత్రులు వారి పైతృకగా
 జ్యంబు నధిష్ఠించుటఁ గన్నారఁజూతు' వనెను. కుంతీదేవి
 పెచ్చసూర్చి 'కృష్ణా ! లోకసంగ్రహార్థం బవతరించితిని ; పర
 మాత్మవు ; సర్వము నీయిష్టాధీనము ; నీమాట తప్ప'దనెను.

కురుపాండవులయుద్ధం బనివార్యమని కృష్ణుని తాతత్ప
 ర్యమగుట పైవాక్యంబులవలన స్పష్టము. ఎఱిగి యెఱిగి
 సంధికై యత్నింపనేల ? యనుసంశయంబు గలుగకమానదు.
 ఇందులకు సమాధానంబును సంధిసమరవితర్క భాగంబున శ్రీ
 కృష్ణభగవానుఁడే చెప్పెను.

కృష్ణుఁడట్లు కుంతీదేవికి నోదార్పులు పలికి దుర్యోధనుని
 మందిరంబునకుఁ జనెను. అతఁడత్తఁగి గర్భశకుని ప్రముఖులతో

కృష్ణుడు :- కారవోత్తమా ! కామక్రోధమదమాత్సర్యంబులఁ జేసిగాని, యిష్టార్థసిద్ధికైగాని, వాదార్థముగాని, లోభంబునఁగాని, మఱియేకారణంబునఁగాని ధర్మ వ్యతిక్రమంబు గావింపరాదు. ఇష్టసిద్ధిని గూర్చిన వారీయింట భుజింతురు. ఇది లోకసామాన్యధర్మము.

ధర్మంబునకు సపనామచెప్పిరి. రాజా ! నీవింకను
నాయిష్ట్యంబొనర్పనై తివి. ఇట్లు గుడువవలసిన
యాచన నాకుఁ గలుగదు.

ఆమాటలకు దుర్యోధనుఁడు మోమువాడ్చెను. కృ
ష్ణుఁడు వినయపూర్వకంబుగా వానిని పిఁడ్కొని భీష్మక్రొణ
కృపాదులను సందర్శించెను. వారొక్కొక్కరుఁ డమసర్వస్వ
మును గృష్ణునకు నర్పించిరి. కృష్ణుఁడు వారియకాదార్యసౌశీల్య
బులకు వెంతయుఁ గృతజ్ఞతఁ దెలిపి వారిని నీడ్కొని విదురునింట
భుజించెను.

దుర్యోధనుని యాతిధ్యంబును దిరస్కరించుటకుఁ గా
రణంబును గృష్ణుఁడే యొకచోట నిట్లు చెప్పెను.

‘దుష్టులిచ్చు పదార్థంబులెల్ల దోషభూయిష్టంబులై
యుండు. ఏలయన వారిస్వభావంబు వాఁిచ్చుపదార్థంబులందుఁ
గూడ వ్యాపించి యుండును. దాసంజేసి యవి గ్రహింప
రాదు. ధర్మపరుఁడు బేదయైనను వాఁడిచ్చు పదార్థంబు
లమృతప్రాయంబులగు. అవియెల్ల భక్తిప్రేమ పరిశుద్ధంబు
లగుటయే కారణము. దుర్యోధనుఁడు దుష్టుఁడు గావున
వానియాతిధ్యము కాలకూటవిషతుల్యంబగుటం జేసి నిరసించి
తిని. విదురుఁడు కురుముఖ్యులలోఁ బేదయైనను దయార్ద్ర
హృదయుండును నీతిసంపన్నుఁడు గావున వానివిందు ప్రీతితో
గ్రహించితిని.

ఇదేభావంబును ‘గంగగోవుపాలు గరిటెడైనను చాలు,
గడివెడైననీమి ఖరముపాలు, భక్తికలుగుకూడు పట్టెడైనను

చాలు' అనుపద్యము బోధించుచున్నది. అన్నపానాదులను గ్రహించునెడల నెంతజాగ్రతవలయునో యీయుపదేశము సూచించుచున్నది. దీనిబట్టి భోజనాదివిషయంబుల నార్య సాంప్రదాయము శ్లాఘ్యమో కాదో యూహింపనగు. భావ తత్త్వము పదార్థతత్త్వంబును మార్చుననుటలో నెంతో యర్థముగలదు. భావమన్నను సంకల్పమన్న నొక్కటేయగు. సంకల్పశక్తి యొకపదార్థమునేగాదు, సృష్టి నెల్ల మార్పగలదు. శుభాశుభంబులు భావంబునుబట్టియుండు. భావంబున్నచో యంతఃకరణంబును బట్టియుండు. అందువలననే మన పెద్దలు 'ఆత్మశుద్ధి, ఆత్మశుద్ధి' యని ఘోషించిరి. ఆత్మశుద్ధియే సర్వవేదాంతంబునకు మూలము. వేదాంతగ్రంథంబులెల్ల ఈముక్కకు వివరణంబులనవచ్చును.

భోజనానంతరము విదురుండు భయభక్తినముండై కృష్ణుని జేరఁబోయి 'దేవా ! మీరిటుకురాకుండుట మేలని భావించు. దుష్టుఁడు దుర్యోధనుఁడు నిజాశ్రితులైన శకుల దుర్యోధనలు విని పాండవులకు నొక్కపల్లెయైన నీయరాదని నిశ్చయించెను. మీవచ్చినకార్యము ఫలింపదు. మఱియు వైరిమండలికి మీరువచ్చుట నాకు సమ్మతము కాదు.' అనెను. నావుడు 'మహాత్మా ! జ్ఞానికిఁ తగినట్లు వచించితివి. నారాకకు గారణము వినుము. భూమండలంబెల్ల గజాశ్వ రథంబుల త్రొక్కిశ్చ నశింపనున్నది. దానిని మృత్యుముఖంబునుండి రక్షించుటకన్న నుత్తమోత్తమధర్మము గలుగదు. మఱియు మిత్రుని క్లేశపాపంబులనుండి యుద్ధరించుట సజ్జన ధర్మము. క్లేశంబులపట్ల సహాయుడై నిల్చుటయుఁ బాపంబుల

పట్ల వానిని గయిపట్టి యిచ్చియైనను మరలించుటయు సత్పు
రుషులకు విధివిధానము. ధార్తరాష్ట్రులును బాండవులును
నాకుఁ గూర్చుచారేగాని యన్యులుగారు. వారు ప్రమాద
పడినప్పుడు ధర్మంబుపదేశించి వానికి మంచిదారిఁ జూపకున్న
నామైత్రీవలని ఫలమేమి ? నాయత్నము ఫలింపదందువా ?
అది దైవమునకే యెఱుక. మనధర్మంబును మనము వదల
రాదు. సత్సంకల్పంబుతో నుద్యమింతుము. ఫలము దైవా
ధీనము. నాతలంపు కొనసాగెనేని లోకంబునకు మేలగు.
ఫలింపదేని యది నాదోషముగాదు. ఫలాఫలంబు లెట్లున్నను
స్వధర్మంబు నిర్వర్తించుటగు. పురుషప్రయత్నంబు తావ
స్మాత్ర' మని కృష్ణుఁడు వానికి సమాధానము చెప్పెను.

శ్రీకృష్ణభగవానుని మతంబును ధర్మానుష్ఠానక్రమం
బును నుద్యోగాది పర్వంబులలో నందందు సూచింపఁబడెను.
అయంకురంబులే యేచి పూచి 'గీతగా ఫలించి జగదాహ్లాదం
బును గూర్చుచున్నవి. బోధాచరణంబులరెంటు శ్రీకృష్ణ
భగవానుఁడెంత యాదర్శనమూర్తిగా వర్తించెనో యూహింప
నగు.

వందిమాగధులు వేగుమేల్కొలుపులఁ బాడిరి. కృ
ష్ణుఁడు ప్రాతరాహ్నికంబులు తీర్చి యగ్నిహోతాత్రాదికము
నిర్వర్తించి యథార్హవస్త్రాభరణ భూషితుఁడయ్యెను. దుర్యో
ధనుఁడు శకునితోడ నటసు వచ్చి 'నృష్టివంశశేఖరా ! కౌరవేం
ద్రుఁడు కొలువుదీటి మీరాకకు వేచియున్నాఁడ' నెను. కృ
ష్ణుడు - 'కీఁ దగుమర్యాదలు గావించి నేనుఁగూడ సిద్ధ

ముగానున్నా' ననెను. అంతలోన రథము ద్వారముఖంబున
నిల్చెను. కృష్ణుడు బ్రాహ్మణోత్తములను సత్కరించి వారి
దీవెనలంది యగ్నిప్రదక్షిణంబొనర్చి వృష్టివీరసంరక్షితుడై
రథంబారోహించి కౌరవేశ్వరుని సభకుఁ దరలెను. వాని
వెనుక విదురదుర్యోధనశకునులు వేఱురథంబుల వచ్చిరి. సా
త్యకియుఁ గృతవర్మయును వృష్టివీరులును గజాశ్వంబు లారో
హించి వెంబడించిరి. భటులు నూర్లకొలఁది సాయుధులై
జయంబులు పల్కుచు నడచిరి. మంగళతూర్యంబులును శంఖా
రావంబులును మ్రోగెను. కృష్ణసందర్శనార్థము పురమెల్ల
వెల్లివిరిసెను. సాధంబులు స్త్రీజనభౌరంబున నుఱ్ఱుఁగెను.
జనులు కృష్ణరథంబును జుట్టిరి. కర్పూరహారతుల సెగపొగ
లెగనెను. మేడలనుండి పుష్పవర్షముఁ గురిసెను.

కృష్ణుడు ప్రజామర్యాదల నొదలతో గ్రహించుచు
వారిని శుచిస్థిత చంద్రికల నొదరించుచు మెలమెల్లగాఁ జని
సభాముఖద్వారము చేరెను. సమస్తవాద్యంబులొక్కుమ్మడి
మ్రోసెను. ఉత్తమోత్తమపురుషునిఁ గాంచుకల్మికి సభాం
తరరాజమండలంబు పేరాసతోనుండెను.

కృష్ణుడు రథంబునుండి దిగి దుర్యోధనకర్ణులు దారీ
లీయఁగా, విదురసాత్యకులు చెఱియొకవైపున నడవఁగాఁ గృత
వర్మదులు వెన్నంటిరా సభాంతరము ప్రవేశించెను. ధృత
రాష్ట్రుడు భీష్మద్రోణాదికురువృద్ధులతోడ నెదురువచ్చి శుభా
గసుంబు పలికెను. కృష్ణుడు వానికి దత్తద్వయోబుద్ధిసిద్ధిగతులఁ
బట్టి యథోచిత సంభావంబులు వచించి కౌరవేంద్రుఁడొసఁగిన

యాననంబు నలంకరించెను. సభాస్థారులు తమతమపీఠంబుల గ్రహించిరి. దుశ్శాసనుఁడు కృతవర్మకు నర్థాసనంబొసంగెను. దుర్యోధనకర్ణులు కృష్ణునిచేతఁ గూర్చుండిరి. శకుని వారికిఁ జేరువుగా వసించెను. కృష్ణుని వెనుకపార్శ్వంబున విదురుఁడు కూర్చుండెను. సభాంతర మెల్ల నిశ్శబ్దమయమయ్యెను.

అంతఁ గృష్ణుఁడు లేచి ధృతరాష్ట్రునివంకమరలి 'కౌరవేంద్రా ! కురువంశపులకు సంధిఁగూర్ప వచ్చితిని. సంధికిఁ బూర్వాంగోత్తరాంగంబులు రెండుగలవు. మలికతములు మానుట పూర్వాంగము; పదకము కుదురుట యుత్తరాంగము. పూర్వాంగము చక్కనైనఁగాని యుత్తరాంగమును కార్య రూపముదాల్పదు. పూర్వాంగమును విమర్శింతము. మలికతంబు లెవ్వరెవ్వఁకిఁ గలిగెను ? కురువంశంబు లకుఁ గలిగెను. కురువంశంబెట్టిది ? ఆర్యావర్త రాజవంశంబులకుఁ దలలమాని కెమువంటిది. అట్టియున్నతికిఁ గారణమేమి ? శాస్త్రజ్ఞానసద్ధర్మాచరణంబులకు నిరవై, భూతదయాపశ్చాత్తాపంబులతో వెలసి, యధర్మనివర్తనపరోపకార దీక్షాబంధురమై సత్యమందు నిలిచి యపకారంబులు సహించుచు నిష్కాపట్య బుద్ధితో వర్తించుటంజేసి యావంశంబునకు నంతటి యాన్నత్యంబు స్వతస్సిద్ధమయ్యెను.

'ఈకీర్తిని నిలుపుటకై భీష్ముఁడు యావజ్జీవబ్రహ్మ చర్యవ్రతంబును, స్వీకరించి రాజ్యంబును సన్న్యసించి వంశాంకురంబుల సంపాదించెను. ఆయంకురంబులే ధృతరాష్ట్రపాండు రాజులగుట లోకవిదితము. వారు శరీరంబులు వేదానను

హృదయంబు లొక్కటిగాఁజేసి రాజ్యాభివృద్ధిఁ గావించి దిగంత విశ్రాంతయశోవిశాలురైరి. పరస్పరప్రేమాతిశయంబునఁ జేసి కారవేంద్రుఁడు పేరునకు రాజపదవి నధిష్ఠించి పరిపాలన భారమెల్లఁ గూర్చితమ్మునిపై నుంచెను.

అట్టివారి సంతానంబున నేఁడు మనస్పర్థలేర్పడుట విను వారికి మాకే యెంతో చింతయయ్యెడు. ఈస్పర్థకు బీజమేమి? రాజ్యకాంక్షయే బీజము. కారవేంద్రుఁడు దీర్ఘదర్శిగావున రాజ్యంబు నెట్లో పంచి తనపుత్రులకుఁ బాండుపుత్రులకు రా నున్నవైరంబును మాన్పెను. అందులకెల్లరు సంతసించిరి.

జ్ఞాతివహ్ని చల్లార్తుట శకులకు రుచిపడయ్యెను. హిత శత్రువులు గూడిరి ఆయగ్నిని రేపిరి. తత్ఫలముగాఁ బూర్వ వైరంబులు పెరిగెను. అది రాజధర్మనిర్వహణంబునఁగాని వట్టి మాటలతోఁ జల్లారదు. ధర్మంబు స్వపరతారతమ్యంబునుగాని పక్షపాతంబునుగాని యెఱుంగదు ; దోషమెందున్నను శిక్షించు ను. రాజేంద్రా ! కురువంశంబును మహాత్పాతము మ్రింగు నున్నది. దీనిని నివారింపరేనిఁ బ్రపంచంబెల్ల విధ్వస్తమగు. ఇందులకు నీవెంతయు సమర్థుండవు. నీయిచ్చామాత్రంబున నిది సిద్ధించును.

రాజేంద్రా ! ఇది యసాధ్యంబని వెఱవవలదు. వలయు నేని నేను నీవెంట నిలుతు; ఇరువక్షంబుల నిష్పాక్షికబుద్ధితో విచారించి దోషాదోషంబుల నిశ్చయింపుము. నీపుత్రుల వలనఁ దప్పుగల్గిన నీవు వారిని దిద్దుము. పాండవులు దోషులైన వారిని నేను సవరింతును. కారవేశ్వరా ! సంధిని

గూర్తువేనిఁ గురుపాండవులకు వెలలేని మేలొనరించినవాఁడ
వగుదువు. నీకీర్తి కలకాలముండును. పాండవులు మీకు
మిత్రులు కాఁదగుదురేగాని శత్రువులుకాఁదగరు. వారు నీ
వలను నున్న నిన్ను జయించు మేటి గలుగఁడు. లోకమెల్ల
నీఛత్రచ్ఛాయ సుఖముండును. అట్లు చేయవేని సర్వజన
సంహారంబునకుఁ గారకునిగా నిన్నే చూపుదురు. అందులకుఁ
బాత్రుఁడవు కావలదు. ధర్మదృష్టి నొండఁ గీర్తికాక్ష నొండఁ
స్వార్థలాభబుద్ధి నొండఁ లోకమంగళాభిలాష నొండఁ నెట్లు విచా
రించినను నింతకన్న హితము నీకుఁ గానరాదు.

రాజపుంగవా ! నీసుతులును నీతమ్మునిసుతులును
గత్తులుదూసి యొండొరుకుత్తుకలు దఱిగి నీయెదుట నశించుట
చూచుచుందువా ? ఈమహాపద్రవమునుండి వారిని రక్షిం
చుట నీకుఁ బితృధర్మమేగాక రాజధర్మమును గాదా ?
రాజేంద్రా ! ఈవైరానలంబు కురుపాండవవంశద్వయ విना
శంబుతోఁ జల్లారదు ; ఆర్యావర్తమెల్ల వ్యాపించును. రాజు
లిరుపక్షంబులఁ జేరిరి. దేశమెల్ల షత్రుకృత్తమై భయంక
రాకారముఁ దాల్చునున్నది. రాజవినాశంబున సమస్తధర్మంబు
లును లుప్తములగును ; అధర్మవ్యాప్తి నిరంకుశమగును.
రాజసింహమా ! వీరినెల్ల శాసించి దేశంబునకు సుఖసంతో
షంబులు గూర్చుశక్తి నీయటచేతిలోనున్నది. ధర్మజ్ఞా !
పాండవులు నీతమ్ముని సుతులుగాని వేఱుగాదు. వారిశరీరం
బులందున్నది మీరక్తమేగాని యన్యముగాదు. పిన్నటనాట
నుండి వారిని పెంచి పెద్దచేసితివి. ఆపుత్రవాత్సల్యంబు నేడు
నినుఁగనుఁ బ్రామదుగదా. నాఁడెట్లో నేడునట్లే వారియెడఁ

బ్రియదృష్టి సారించి యథాన్యాయము వారికి రాదగినది యెంతో యొకింత మనసారయిచ్చి యుభయులకుఁ బొందుఁ గూర్చుము. నీసొమ్మును వారుగూడఁ దినదగియేయున్నారు.

రాజేంద్రా ! ఆపదలెన్నిపైకొన్నను ధర్మనందనుఁడు ధర్మమును దప్పఁడు. కష్టంబులెన్ని వచ్చినను నతఁడు మీ రక్షణంబును వదలఁడు. క్షమాసహనంబులు వానియందు మూర్తీభవించియున్నవి. నాటికి నేటికి వానియందు మార్పు గానరాదు. ఇవన్నియఁ బరిశీలింపుము. పుత్రుల దురాశా పిశాచంబును దలయెత్త నీయనలదు.

కౌరవేశ్వరా ! పాండవు లనన్యసామాన్యబలపరా క్రములగుట నీకుఁ గ్రొత్తగాదు. ధర్మము వారివలన నుండుట నీయంతరాత్మయే చెప్పను. అట్లుండియు వారు నీ యాజ్ఞకై వేచియున్నారు. మీకుఁగా వారు ప్రాణంబుల నైనఁ ద్యజింతురు. సంతోషము నలదు. ధర్మంబును మఱువక శిష్టమతంబును మానక పక్షపాతంబెడసి దేశక్షేమంబు నాత్మలాభంబు దలపోసి దూరదర్శివై శాంతిఁగూర్చి ప్రశాంత హృదయుండవై శాశ్వతకీర్తి నాపాదింపుము. మననంతకాలం బింక మనఁబోవు. యశఃకాయంబునఁ జిరస్థాయివగుము.

ఉ॥ ధృతరాష్ట్రుండును దత్తుతుల్ వనము కుంతీనందనుల్ సింహముల్
మతినూహింప నసింహమైనవనమున్ మర్దింతురెందున్ వనా
వృతవృత్తంబులుగాని సింహములకున్ వేగంబుచేటొందుఁ గా
న తెగంబొందుట కార్యమియ్యుభయము న్నొటొప్పిమైనున్నికిన్ ॥

కౌరవేంద్రా ! ఇదియే నాపరమోపదేశం' బని గూర్చుండెను.

సభాసీనులై యున్న ఋషీంద్రులు కృష్ణుని యుపదేశా
మృతంబును గర్లపుటంబులఁ గ్రాలి యాశ్చర్యవివశులై
'అహా ! ఏమిపలుకులు ! ఏమిపలుకులు ! ఉద్దేశ్యమెల్ల
సత్యపూతమై పథ్యమై కౌరవుల భూతవర్తమానభవిష్యత్కాల
త్రయస్థితిగతులకు ముంజేతి యద్దముగా నున్నది. ప్రతి
పదము ధర్మతత్త్వంబు నెదతట్టి బోధించును.' అని తమలోఁ
బలికికొని 'రాజా! కృష్ణునిపల్కు లక్షరాక్షరంబుల జరుపుము.
ఇదియే మాపరమభావం' బనిరి. భీష్మాదికురువృద్ధులును
వారికిఁ దోచిన విధంబున ధృతరాష్ట్రునకు ధర్మంబు నుపదేశి
శించిరి.

కౌరవేశ్వరుఁ డెల్లరను సాకల్యంబుగా నాకర్ణించి
'కృష్ణా ! న్యాయతత్త్వంబును ధర్మరహస్యంబును నిరూపించి
తివి. ఉత్తమగతికి మార్గంబుఁ జూపితివి. నీవచనంబులు సత్య
పూతములు. అయిన నేమిసేయుదు ? అస్వతంత్రుఁడనైతి.
నామాట వినరు. దుర్యోధనుఁడు నామతంబు సేయఁడు.
నీజే వానికి హితంబు గఱపి వానిమది మరళింపు' మని డగ్గుత్తు
కతోఁ బలికెను.

కృష్ణుఁడంతట దుర్యోధనునివొక మరలి 'మిత్రమా !
గొప్పవంశంబునఁ బుట్టితివి. అట్టివానికి సకార్యంబు గాదు.
నై చ్యంబును నిర్దయయును సిగ్గులేమియు నలసులకు నగు నే
గాని యభిజాత్యులకుఁ దగవు. పాపానుబంధులు కుత్సిత
పథంబునే వరింతురు. ఉన్నతులు ధర్మమార్గముఁ దలగరు.
మిత్రమా ! నీతత్త్వంబూహింపరాకున్నది. నీతలంపు మహా

చారుణమగుట నీకు స్ఫురింపదా? నీవెక్కడ? ఈతలంపెక్కడ?
మిత్రమా ! బుద్ధిమంతులు కానిసేతలఁ ద్యజింతురు ; బంధు
మిత్రహితంబుఁ గూర్తురు. ఇది నీయెడ విపరీతంబగుట కెం
తయుఁ జింతయయ్యెడు. ఇంతటనైన నీప్రాగ్భావంబు మాని
పాండవులతో మైత్రియొనర్చుము. అది నీతండ్రిమాట సేయు
టగు ; వానిపరితాపంబు నుడుపును ; భీష్ముని సంతోషపెట్టు
ను ; గురుముఖ్యులకుఁ దృప్తిగావించును ; విదురసంభావనం
బును లోకవిశ్రుతిని గూర్చును.'

'మిత్రమా ! జీవరాశిమంగళంబెప్పుడును శాంతంబు
నాశ్రయించి యుండును. జగత్ప్రళాంతిని గూర్చుము. ఇంత
కన్న వాంఛనీయంబునుఁ గర్తవ్యంబును మర్త్యునకుఁ గలుగదు.
మిత్రమా ! దయాదాక్షిణ్యజ్ఞానంబులు ప్రకృతము నీయెడ
సుప్తంబులైనను ఉన్నతకులోత్పన్నుడనగుట హితుని ప్రబో
ధంబున మేల్కాంతువని యింతగాఁ జెప్పుదు. పదవీభద్రునిఁ
బ్రబోధించుట ప్రయాసమేగాక ప్రమాదమునగు. ఎల్లరు
నందులకుఁ దగదు. తగినవారుగూడఁ దెగింపరు. ఇది యెఱిం
గియు నాధర్మంబును దలంచి నీ మేలు గోరి మోమోటమి
వదలి యథార్థము వచించితిని. మిత్రవాక్యంబు విననివాఁడు
మేలుపడయఁడు. ధర్మదృష్టి యట్లుండనిమ్ము. లోకదృష్టికేని
నీసేత యుక్తమగునా ? ఎంతమాత్రముగాదు. ఎట్లందువా?
తెలివిగలారు శూరాగ్రేసరులైన యాత్మీయుల విడిచి కూటికై
యిచ్చకఁబులాడువారిని జేరఁదీయరు. నీటికన్న నెత్తురునిద్దం
బగుట మఱివవలదు. దుర్యోధనా ! ఎన్ని బాములఁ ద్రోసి
నను క్లేశంబులెన్నిగుడిపినను బాండవులు నిన్ను ద్వేషింపరు.

అట్టివారిని దవ్వసేయుదువా ? ఇది దూరదృష్టి యగునా ?
 అన్యులు వేనవేలకన్నఁ బాండవు లేవురు నీకుండుట యెనలేని
 సంపదయగు. ఈమాట ముమ్మాటకీ నిజము. పాండవుల
 తోడి నీకూర్చి సర్వార్థంబులను నీకుఁ జేకూర్చును. నీకెదు
 రుండరు.'

‘దుర్యోధనా ! అర్జునునకు సాటియైనమేటి నీకుఁ గలు
 గఁడు. ఉన్నాడందువా ? ఎవఁడో చెప్పుము ? అతఁడు మని
 నంతకాలము నీకు జయము కల్గయేయని గ్రహింపుము.
 పాండవులతో వృథావైరముఁ బెంచి జనప్రళయంబును గల్గింప
 వలదు. దాననీకగులాభమేమి ? మిత్రమా ? సుతులను
 సోదరులను బంధుమిత్రాదులను దలంపుము. స్త్రీలపసుపు
 నిలుపుము ; దుర్యోధనుఁడు కురువంశ సూమకేతువను దు
 ష్కీర్తి నొడిగట్టకు.’

‘మిత్రమా ! రాజ్యకాంక్ష యుదువా ? అట్లయిన
 నామాటసేయుము. పాండవులతో మైత్రియొనర్పుము ;
 వారే కౌరవేంద్రుని సామ్రాజ్యపట్టాభిషిక్తు నొనర్తురు ; నీవు
 రాజప్రతినిధి వగుదువు ; ఇష్టసిద్ధి పొకగు. అమృతంబుచేత
 నుండఁగా నన్యుల నాశ్రయింపనేల ?’

అట్లుగాక ధర్మబుద్ధి గలదేని పాండవులకు వారిభాగ
 మిచ్చి వారితోఁ గలసి మెలసి సుఖముండుము. ఎట్లు విచా
 రించినను పాండవులతోడిపాత్తు నీకు మేలేయగును. పక్ష
 పాతబుద్ధితోఁగాని వంచనామతితోఁగాని స్వలాభార్థినైగాని
 యిట్లు చెప్పుటగాదు. రాజనీతిని విమర్శించినను ధర్మంబు

విచారించినను నీకింతకన్న మేలుమార్గము గలుగదు. ఇంటికే వచ్చినసిరికి మోకాలడ్డవలదు.

‘ఉ॥ పూనినభాగ్యరేఖ చెడిపోయినపిమ్మట యెట్టి మానవుం
డైనను వానినెవ్వరుఁ బ్రియంబునఁబల్కుదు పిల్వరెచ్చటకుఁ)
తానది యెట్లకోయనినఁ దభ్యము, పుష్పమువాడి వాసనా
హీనతనొందియున్నయెడ నెవ్వరు ముట్టుదురయ్య మిత్రమా॥’

యని నొక్క వక్కాణించెను,

దుర్యోధనుఁడు సాతముగాఁ గృష్ణుని విని ‘కృష్ణా !
పాండవులను బొగడితివి ; ఎల్లదోషంబులు నాపయిమోపితివి.
పూర్వోత్తరంబులఁ బరామర్శింపక ధర్మాధర్మంబులఁ బరిశీలిం
పక తప్పు నాయందే యారోపించితివి. నీవేగాదు, భీష్మ
ద్రోణవిదురులును దుదకు ధృతరాష్ట్రండును నాదే తప్పుఁదురు.
ఎవరేమిచెప్పినను నాయెడ దోషమున్నట్లు నాయంతరాత్మ
వచింపదు. ఎట్టియక్రమంబును చేయలేదు ; నాయొనర్చిన
వానినెల్ల సూక్ష్మదృష్టితో విచారించితిని. ఒక్కటియుఁ
దప్పుగాఁ దోఁపదు.’

‘కృష్ణా ! పాండవులు జూదంబునకై వచ్చిరి. శకుని
నాకుఁగా వారితో జూదమాడెను. రాజ్యమొడ్డిరి, ఓడిరి.
ఇందు నాతప్పేమిగలదు ? వారు బుద్ధిపూర్వకంబుగా నోడిన
దానిని గూడ మరల వారికే యిచ్చివేయుమంటిని. అంతతో
నుండక వనవాసాజ్ఞాతవాసంబులు పందెమొడ్డిరి. ఓటుపడిరి.
తత్ఫలముగాఁ గ్లేశములపాలైరి. ఇదంతయు వానికి స్వయం
కృతాపరాధఫలముగదా. జూదంబు నాడుమంటినా ? రా

రాజ్యంబు నొడ్డుమంటినా ? గుట్టలు పట్టుమంటినా? నేనే యోడి
యున్న మీరు. పలుకనైనఁ బలుకుదురా ?'

ఎట్లో యిదంతయు సంభవించెను. దాని నట్లుండనిమ్ము
ఓడినవారెట్లు వర్తింపవలయును ? పాంచాలురు మాకు వంశ
పారంపర్య శత్రువులగుట లోకవిదితము. పాండవులు వారితోఁ
జేరిరి. పొటకూటికై చేరిరందురా ? అట్లయినఁ గాలంబునెట్లో
మెల్లగాఁ గడపవలయును. నన్నుఁ జూపి రాజ్యము హరింప
యత్నించిరి. ఇది ధర్మమగునా ? వారు ధర్మాత్ములగుదురా?'

పాండవులు కయ్యమునకుఁ గాలుద్రవ్వినప్పుడు నేనేమి
చేయవలయు ? మిన్నకుండుట తౌత్ర ధర్మముగాదుగదా ?
సోదరులందువా ? ఆభావము వానికి లేనినాఁడు నాకుండియు
ఫలమేమి ? వారి తలంపులును జేతలును ధర్మవ్యతిక్రమం
బులుగదా? ధర్మవ్యతిక్రమంబు సీవుమాత్రము సహింతువా?
పాండవులు బలపంపన్నులు గావున వారిని జయింపరాదంటివి.
మేముమాత్రము గాజులు దొడిగియున్నామా ? దుర్యోధ
నుఁడువైరికి నెప్పుడును నలయొగ్గఁడు. వైరికిఁ గయికూర్చుట
కన్నఁ జచ్చుట మేలుగదా.'

కృష్ణా ! రాజ్యము ధృతరాష్ట్రమకుఁ బితృపైతామహా
ము. ఇది నీకును దెలిసియే యున్నది. నాతండ్రి కేవల
భ్రాతృవాత్సల్యంబునఁ బాండురాజును బరిపాలనాధికారినిగా
జేసెను. అంతమాత్రాననే యతఁడు భాగ్యుడగునా ?
రాజ్యమును బంచించిచ్చిరందువా ? నేను పసివాఁడనైయుం
డఁగా నాతండ్రికి మాయలు గఱపి యర్థరాజ్యంబును పాండు

నందనున కిప్పించిరి. నేనుండఁగా నట్లుచేయుటకు నాతండ్రి హక్కులేదు. అట్లుచేయుటగాని చేయించుటగాని ధర్మవిరుద్ధమగు. ఇంతకన్న దారిద్ర్యపుడుండునా? కృష్ణా! రాజ్యము రాజునకు భోగార్హమేగాని దానయోగ్యమగునా? మీఁదు మిక్కిలి సంతానమున్నప్పుడట్టి దానము చెల్లునా?’

కృష్ణా! ఇందఱునుగూడి నాసోమ్మును బరాక్రాంత మొనర్చినను దుట్టతుదకు నాది నన్నే చేరెను. తానొకటి తలంచిన దైవము వేటొకటిఁ దలంనుఁగదా. మరల నాసోమ్ము నిమ్మనుటకు నాలుక యెట్లాదు? పాండవుల తోడిపొత్తుటివి. ‘జ్ఞాతిచ్ఛేదన లేనకి’యైన వినవా? త్రాచునై నను రాఁదీయవచ్చు నుగాని దాయాదిని రాదీయరాదు. కృష్ణా! వేయిమాట లేల దుర్యోధనుఁడు బ్రదికియుండఁగా, రాజ్యము పానియధీ నమైయుండఁగా, సూది మొననేలగూడఁ బాండవులకురాదు ఇదిసత్యమని పలికి పాదతాడిత కృష్ణసర్పంబువలె దీర్ఘముగా నిశ్వసించుచు సభామందిరము పదలేను. వానివెంట వాని తోయమువారును వెడలిరి.

కృష్ణుఁడంత ధృతరాష్ట్రనివంక మరలి ‘కౌరవేంద్రా! కురుముఖ్యులిందఱుండియు నొక్కదుష్టమతిని దిద్దలేరైరి. ఇది యెంతయు శోచనీయము. నీనుతుఁడు కలహకారణమైన నిజ సంకల్పంబును గప్పిపుచ్చి ప్రజ్ఞావిశేషంబు నాశ్రయించి వాచాలత్వమును జూపినంతనే లోకము నమ్మఁబోదు. ఇట్టి తెలివి తేటలు సత్యంబును మోసగింపఁ జాలవు. రాజేంద్రా! ఇఁకను పేక్షింపరాదు. ఆర్యవంశసంరక్షణభావంబు నీకు నిక్క

ముగాఁ గలదేని, ధర్మబుద్ధి నిన్నెడయదేని, యీధూర్తునుబట్టి
బంధింపనగు. ఒక్కసైకై ఎల్లరఁ జెఱుపవలదు. నాఁడు కంసుఁ
డెట్లా నేఁడితఁడట్లయ్యెను. ఇట్టివానిని సీవు త్యజింపవేని
నిన్నెల్లరును ద్యజింతురు. ఆత్మరక్షణార్థము ప్రజకు నియ్యది
విధియగును. యాదవవృష్టివంశ్యులు కంసునిఁ ద్యజించుటం
గదా శుభమందనోచిరి. రాజా ! ఈధూర్తుతోడ వాని
హితశత్రువులను గూడ బంధించుట నీకు విధ్యుక్తధర్మము.
కటా ! ఇతని గర్వంబు నేమనవలయు ? ప్రజాసంఘాతమరణం
బితనికిఁ జెల్లాటముగా నున్నది. వీనికి జాలియేగలుగదు. ఈ
క్రూరాత్మునకై వంశంబును గావుపెడెదవో, వంశంబునకై
యీపాపినిఁ ద్యజింతువో రెంట నొక్కటి నిశ్చయింపుము.
చెఱకుతుదవెన్ను పుట్టినట్లుగాఁ గురువంశంబునకు నితఁడు జనిం
చెను. రాజా ! ధర్మము దయాదాక్షిణ్యంబుల నెఱుంగదు.

‘ఉ॥ కంసుఁడు నిట్లు తండ్రి మదిఁ గందెడుచందమునర్చి ధర్మవి
ధ్వంసమునేసినం గులమువారలు నాకెఱిగింప నేను ను
ర్మాంసముఁగోయ వైద్యునిక్రమంబున నాతనిఁద్రుంచి యాన్వయో
త్తంసముఁ జేయనే జనకు !ఁ దద్విధమొప్పదె మీరుఁజేసినన్ ?

అని కోపస్వరంబునఁ బలికెను.

ఆవాక్యంబునకు ధృతరాష్ట్రుఁ డాపాదమస్తకము వడఁ
కెను ; వానినిలువెల్లఁ జెమర్చెను. పుత్రవాత్సల్యంబొక
వంకను గృష్ణుని తీవ్రవచనంబులొకవంకను వానినురియా
డించెను. ధృతరాష్ట్రుఁ డెట్టకేలకు నెమ్మది వహించి యు
పాయాంతరంబునఁ గార్యము సాధింపఁదలంచి గాంధారిని

సభకు రావించి సంగతియెల్ల దెలిపి పుత్రుని సమాధాన
పెట్టఁగోరి వానిని దోడ్కొనిరా విదురుని బంపెను. దు
ర్యోధనుఁడు వచ్చెను. వానిని గాంధారి చేరువకుఁజీరి
కన్నీరునించుచు ధర్మంబును నీతియు బాంధవ్యంబును సుఖజీవ
నోపాయంబును స్వపరబలతారతమ్యంబును గులజనమనోమా
ర్గంబును బూసగుచ్చినట్లుగా నొక్కటొక్కటి నాటఁజెప్పి
బుజ్జగించియుఁ గినిసియు హితంబుపడేశించెను. దుర్యోధనుఁడు
తల్లిమాటలెల్ల విని,

‘ఉ॥ ఏమునువారుఁ బంచికొని మేలుటగల్గు, పల్కకుండు మీ
కేమియు వాఁడినూది మొనయించుక మోపినయంతమాత్రమున్
భూమి యొనర్చి పొందునృపపుత్రు న కిత్తునె ? యెవ్వరైన సం
గ్రామమున్ జయంబుగొని రాజ్యమునేయుట నిశ్చయించితె॥’

అని పరుషంబుగాఁబల్కి కర్ణాదులవంకమరలి ‘కృష్ణుని
బోధలు వింటిరిగదా. అతఁడు మననెల్ల బందిచేయుమనెను.
ఆపని వానికే చేయుదము. అంతతోనైనను బాండవ పాం
చాలురు ధైర్యకవచంబులు జాఱవిడుతురు. యుద్ధప్రసక్తియే
సమసిపోవును. కాదని వత్తురేనిఁ బరాజయము వారినొసఁట
వ్రాసియున్న’దని రహస్యముగాఁబల్కి యందుండి చనెను.

అమాట సాత్యకి విని కృతవర్మను జీరి మనసైన్యము
నెల్లఁగూర్చి మాజ్ఞకై సభాద్వారంబున వేచియుండుమని చెప్పి
కృష్ణునకు సంగతి వినిపించెను. అది ధృతరాష్ట్రునితోఁ జెప్పు
మని కృష్ణుఁడు వచించెను. సాత్యకి యంతటఁ గౌరవేంద్రున
కును గురుముఖ్యులకునట్లే దెలిపెను. వారు నిర్విణ్ణులైరి.

దూతను జెనకరాదు. కృష్ణుడు దూతమాత్రుడే గాదు సర్వలోకప్రియుడు. అంతియగాదు. వాని నవతార మూర్తిగా గణించిరి. మఱియు నతడు విందయై వచ్చెను. అట్టివానిని బంధించు తలంపు దుర్యోధనునకుఁ బుట్టుటకు భీష్మాదులయుల్లంబులు తల్లడిల్లెను. వారు తలలు వ్రాల్చి మానముదాల్చిరి.

కృష్ణుడు మెల్లగాలేచి 'కౌరవేంద్రా! నీముద్దుసుతుఁడు నన్ను బంధింపఁదలంచెను. అంతశక్తియున్న నట్లేకానిమ్ము. కావరము గన్నుఁగప్పెఁగాబోలు. సంకల్పమాత్రంబున బూడియగుదురు. నింద్యమని యాతలంపుఁ దలంపనైతి. నీ వారు పరధనంబునకు నట్టుచాచిరి. తమదిపోవుటెఱుంగరు. ఏక్షణంబున మద్బంధనభావంబు దుర్యోధనునియెడ నంకురించె నో యాక్షణంబుననే యతడు యుధిష్ఠిరపట్టాభిషేకంబునకు బీజమునాఁజెను. ఇక యథేచ్ఛానుసారంబుగా నతడు వర్తింపవచ్చు' నని రోషకషాయస్వరంబున నుడివెను.

ధృతరాష్ట్రుడు శోకభయవిహ్వలుడై విదురునిబంపి పుత్రునిరప్పించి 'దుర్మతీ! ఈక్రూరబుద్ధి నీకేలజనించె? దుష్టులు గఱపిరా? ఒకనాటికిని ద్రోహభావము నిన్నుఁ బాయదుగదా. కృష్ణుని బందిసేతువా? నిన్నుఁ బుట్టించినవాని కైన నదిసాధ్యమా? ఇంత తలపోయవైతివా?' యని మందలించెను.

కృష్ణుడు దుర్యోధనునివంక మరలి 'ఒంటరినని తలంచితివా? సహాయమిందు లేదనుకొంటివా? ఎంతమందమతివో

నీతలంపే తెలుపుచున్న' దని పలికి, వానికిఁ దనవిశ్వరూపంబు ను జూపెను. అతఁడు నోరప్పళించి యట్టెచూచుచు నిశ్చేష్టుడయ్యెను. కృష్ణుడంతట సభనుండి సాత్యకేతోడ వెడలెను. ధృతరాష్ట్రుండు భీష్మద్రోణవిదుర సహితంబుగాఁ గృష్ణుని సాగనంపవచ్చి ద్వారమునొద్ద వానికేలుపట్టుకొని 'కృష్ణా ! నాకొడుకులు నామాటవినమి నీవే కన్నారఁజూచితివి. పాండవులయెడ నాకు ద్రోహబుద్ధి కించిన్నాత్రముగూడలేదు. సంధికై నాశక్తికొలఁది చూచితి' ననుచు వానిని వీడ్కొని యెను.

కృష్ణుడంతటఁ గురుముఖ్యులతో 'సమస్తము పెద్దలు చూచితిరి. ధృతరాష్ట్రునివింటిరి. నారాయణారము ముగిసెను. అనుజ్ఞవేడుదు. ఉపప్లవంబునకుఁ బోయెద'నని పలికి వారిని వీడ్కొని కుంతీదేవిని సందర్శించి యామె యనుమతిఁ బడసి పాండవులకడకుఁ దరలెను.

కృష్ణకర్ణ సమాగమము.

కృష్ణుడట్లు హస్తినాపురము వీడి చనుచుండఁగా నా ర్యావర్తదేశము సర్వసౌభాగ్యవిలసితంబైనది మృత్యువునోటఁ జిక్కి పరితపించుట వానికంటికిఁ గానవచ్చెను. అనాధశ్రీ జనరోదనంబులును శిశువిలాపంబులును వానికి వినవచ్చుచు న్నట్లు దోఁచెను. దేశమెల్ల రుధిరపుత్రమై వానియంతర్దృష్టికిఁ బొడసూపెను. దేశభావిగతినిఁ గృష్ణుడట్లు తలపోయుచుఁ జనుచుండఁగాఁ గర్ణుడు వానికి నెదురయ్యెను. వాసుదేవుడు వానినిఁజూచి 'దుర్యోధనునకు నితఁడు కుడిభుజంబగును. ఇతని బలంబును నమ్మి యతఁడు పాండవులతోఁ బోరుసంకల్పించెను.

సంధికై సర్వవిధంబుల యత్నింతునని పలికి వచ్చితిని. కర్ణుని తో నేకాంతముగా మాట్లాడితివా యని పాండవు లడుగుదురు. ఆయవకాశము తనంతతానిప్పుడు గల్గెను. అదియుఁ జూతము. కర్ణునితత్వంబుగూడ స్పష్టమగును. ఇతఁడు నామాటవిన్న యుద్ధము సమసి లోకము సుఖపడును. వినఁడేని నాకు గౌరవ హానిగాదు. దూతనై వచ్చితిని. ప్రయత్నలోపముండరాదు.' అని తలపోసి కర్ణుని జేరఁజీరి వానినిఁ దనరథంబుపయి నెక్కించుకొని యావలకుఁ గొనిపోయెను.

కృష్ణుఁడట్లు కర్ణుని నేకాంతప్రదేశమునకుఁ గొనిపోయి 'కర్ణా! మనకు నేకాంతసమావేశమగునని తలంపలేదు. దైవం బేలనో యది యిప్పుడు సమకూర్చెను. ఒక్కటిసీకుఁ జెప్పఁ దలంచితిని. నీవెవండవో యెఱుంగుదువా? రాధాతిరథులకుఁ బుట్టితినని తలంతువుగదా. అది నిజముగాదు. కుంతీదేవి పాండురాజును బెండ్లాడకపూర్వము మంత్రసిద్ధిని బరీక్షించుటకుగా సూర్యునారాధించి వానివలన సద్యోగర్భము వడసి నిన్నుఁగాంచెను. పెండ్లికానిదానికిఁ బుట్టితివిగావున నిన్నుఁ గనీనుఁడనిరి. కనీనునితల్లి యెవ్వని వివాహమాడునో యతఁడే కనీనునకుఁ దండ్రియగును. కావున నీవు గూఢోత్పన్నుఁడవైన పాండుసుతుండవు; ధర్మజునకుఁ బెద్దవాఁడవు. కుంతీదేవి తనకన్యాత్వదూషణంబునకు వెఱచి నిన్ను మందస నుంచి యేఁటిలోవదలెను. అది యతిరథునకుఁ జిక్కెను. రాధాతిరథులు నిన్నుఁ బెంచిరి. ఈరహస్యంబు కుంతిదక్క నన్యులెఱుంగరు. నీగుటు పాండవులకుఁ దెలిసినచో వారిప్పుడే వచ్చి నీపాదంబుల వ్రాలి యగ్రజుని నీన్నేగాజ్యపీతి నిల్పు

దురు. రాజమండలంబెల్ల నీకనుసన్నలమెలంగును. వృష్టి
భోజులము మేమెల్లరము నీవెంటనుండుటగు నీవు నీతమ్ములఁ
గూడి యసపత్నరాజ్యంబును భోగించుటగును. నీవలన లోక
మెల్ల నానందించును.

'ఉ॥ తల్లిమనంబు నేయుదువు తమ్ములకోరికఁ దీర్తువర్మిలిక,
బల్లిదులైన రాజులకుఁ బ్రాణములిత్తువు, స్త్రీలతల్లడం
బెల్లెడఁ బాపనోర్తువు సుకేంద్రసమోన్నతి మీఱ,గీర్తిసం
పల్లల నాలలామలకుఁ బ్రాపయి గ్రాలుదు వక్కజంబుగాక ॥'

అని పలికెను.

'కర్ణుడది విని 'కృష్ణా! నాయందలి దయామైత్రి వా
త్సల్యంబులఁ జేసియు, లోకహితంబు పొంటె నింతగా బోధించి
తివి. నాజననరహస్యంబు నెఱుంగుదు. కుంతీదేవి నన్నుఁగని
పాటవై చెను. మరల నన్నుఁదలంచియైన నేరదు. రాధాతి
రథులు నన్నుఁబెంచి పెద్దజేసిరి. నాతోడిదేలోకంబుగా వా
రుందురు. వారుగాక యెరులు నాకుఁ దలిదండు లగుదురా ?
వారిని నేఁడు త్యజింపఁ బాడియగునా ? అతిరథుఁడు సూత
వంశ్యుఁడు. ఆవంశంబునఁ బెండ్లాడితిని. నాకుఁ బుత్రులును
పౌత్రులును గల్గిరి. ఈసంబంధబాంధవ్యంబులు త్రోసినను
దొలగునవి కావు. సామ్రాజ్యాధిపత్యము చేకూర్చుఁగాక ;
నవనిధులు నాయంటనిల్చుఁగాక ; సర్వసంపదలు నాయుచిత
నుండుఁగాక. ప్రాణోపద్రవము వచ్చుఁగాక ; ఈబంధం
బులఁ ద్రెంపఁజాలను.'

'కృపా! దుర్యోధను నాశ్రయించితిని; వానియన్నంబు

నిన్నాళ్ళు తింటిని ; వానివలన రాజ్యాధిపత్యంబు ననుభవించి
తిని ; అతఁడు నన్ను నమ్మి యుద్ధము తలంచెను. ఇప్పుడు
వానిని విడనాడుట నట్టేటఁ బుట్టి ముంచుటగాదా ? ఇంతకన్న
ద్రోహముండునా ? నీవు మాత్రము మెత్తువా ?”

‘కృష్ణా ! ధర్మనందనుఁడు సత్యసంధుడును జితేంద్రి
యుఁడు నగుట లోకవిదితము. నేను కుంతిదేవి మొదటికాన్పు
నగుట మాటమాత్రము తెలిసిన నీవన్నట్లుగా నతఁడు రాజ్య
మెల్ల నాయఱచేతనుంచుట నిజము. దానిని నేను దుర్యో
ధనువశంబొనర్తుగాని వేఱుగాదు. అది పాండవులకు మేలగు
నా ?’

కృష్ణా ! ప్రజాక్షయంబంటివి, దైవయోగంబట్లున్నది.
తప్పింప నేరితరము ? విధివిధానంబు వేఱగునేనిఁ గురుపాండవు
లకు నింతటివైషమ్యంబులు జనించియే యుండవు; నేను సూత
పుత్రుండనై యుండను ; రాజలోక జనప్రపంచములందు
నిష్కారణపరస్పరమత్సరంబు లంతతీవ్రముగాఁ బుట్టియుండవు.
ఇవియెల్లఁ జూడఁగా విధివిధానము వేఱనక తీరదు.’

‘కృష్ణా ! కీర్తియంటివి. భారతచరిత్ర నేటితో విస్మృతి
ప్రాయముగాదు. అది కలకాలముండును. ఇందలిగూఢంబు
లైన ధర్మసూక్ష్మంబులెన్నో గలవు. ధర్మసూక్ష్మతత్వంబుఁ
గఱపుటకుగా భారతయుద్ధము రచింపఁబడుచున్నదని తలంతు
ను. ఈకతయున్నంతకాలము మాపేర్లు నిశ్చియుండును.
దుర్యోధనునివదలి పాండవులఁ గూడుదునేని ద్రోహబుద్ధికి

నన్నే పేర్కొందురు. ఇది నాకుఁ గీర్తియో యపకీర్తియో నీవే యూహింపుము.'

‘ప్రాణంబులందువా ? అవి శాశ్వతములుగావు. పుట్టి నది గిట్టక మానదు. నేఁడో రేపోయింతేగాని వేఱుగాదు. దానికి వెఱవనేల ? కృష్ణా ! సందర్భములెల్ల వివరించితిని నామనంబు విచ్చి చెప్పితిని. వానిశ్చయంబును దెలిపితిని ఒండు తలంపవలదు. నాకునేఁడిట్టి యవకాశము గల్గినందు లకు నెంతయు సంతసింతు’ ననెను.

కృష్ణుఁడు వానిని విని ‘కర్ణా ! నీకు రాజ్యకాంక్షలేదంటివి. అట్లయినఁ బాండవవిజయము సిద్ధము. ఇక యుద్ధము తప్పదు. ఈమాసంబున భోజనపదార్థంబులు సమృద్ధంబులు; వనవాటలు పలభరితంబులై యున్నవి ; తటాకంబులు నిర్మల వారిపూర్ణంబులు ; కాలము సమశీతోష్ణము. నేటికి నేడవ నాఁడు యుద్ధము ప్రారంభమని కురువీరులకుఁ దెల్పు’ మనెను. నావుడు ‘కృష్ణా ! నీవు సర్వజ్ఞుండవు ; ప్రజాక్షయము ప్రత్యాసన్నమగుట నీకు విదితము. ఇది యెఱింగియు నాకు మనోవైకల్యంబును గలిగించుటయు నన్నుఁ బెడత్రోవఁ ద్రొక్కింప యత్నించుటయు నేల?’ యని కర్ణుఁడడిగెను. కృష్ణుఁడు వానిసందేహము నెఱింగి ‘కర్ణా ! దూతనై వచ్చితిని. నాధర్మంబును సమగ్రంబుగా నిర్వర్తింపవలయును. నీ మతంబు నాకు మున్నే స్పష్టము. నీయతస్సారంబును బ్రకటింపఁదలంచితిని. దానంజేసి యిట్లాడితిని. అతియేకాని నీవు నన్ను విందువనిగాదు. కర్మము దురత్యయమైన దైవంబేమి

సేయు ? ఇదే నిదర్శనము. ఒండుచో నాచుత్నము విఫలమగునా ?' యని బదులు చెప్పెను.

అంతఁ గర్ణుఁడు కృష్ణుని మహాప్రీతిపూర్వకంబుగాఁ గవుంగిటఁ గూర్చి 'కృష్ణా ! బ్రదీకియున్న నిన్నుమరలఁ జూతును ; చచ్చినఁ బరలోకమందుఁ గాంతు'నని వానిని వీడ్కొని హస్తినాపురమార్గము ద్రొక్కెను.

శ్రీకృష్ణదూత్య విమర్శము.

కృష్ణుని రాయబారమునుగూర్చి భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. కృష్ణుఁ డవతారమూర్తియేని సంకల్పమాత్రంబున విష్ణు వంబు సమసిపోదాయనియు, అట్లుచేయకుండుటకుఁ గారణమేమనియు, అట్లుగావింపనందున నతని యవతారతత్త్వము కల్గయో, లేక రాయబారమెల్లఁ గపటనాటకమో రెంటునొకటి యగుననియుఁ గొందఱు భావితురు. కృష్ణుఁడవతారమూర్తియగుట వానిమహిమలే చాటుచున్నవి. అతియగాదు. త్రికాలజ్ఞులైన మహర్షులెల్లరుఁ గృష్ణుని యవతారమూర్తిగా నంగీకరించిరి. కృష్ణుడు కపటనాటకంబును రచింపఁ గారణము లేదు. అట్లయినచో ఘోరప్రజాక్షయంబును గృష్ణుఁడు తప్పింపఁజేల ? యను ప్రశ్నవచ్చును.

లోకకళ్యాణమే పరమేశ్వర తాత్పర్యము. అట్లుకాదేని సృష్టివ్యాపారమే యనవసరంబగును. కళ్యాణము సాధారణధర్మము. ఆధర్మగతినే కర్మమందురు. కర్మగతి యథావిధి సాగునంతకాలము శుభమేయగును. దానికి నడ్డంకులు

గలిగినప్పుడు రథము తొట్టుపడుటయో నిలుచుటయో సంభవింతును. ఈయడ్డంకులఫలంబు నరిష్టమందురు.

అడ్డంకిని నివారించరాదాయనవచ్చును. నివారణంబును గోరుట కళ్యాణార్థమేగదా. అడ్డంకిబలంబు నరికట్టి నిల్పుట కన్న సదిసాగి స్వయముగావ్యయించి నశించుట యొక్కొకవేళ మేలుగావచ్చును. ఏవిధానము మేలో భగవంతుడే యెఱుంగును. లోకకళ్యాణమే భగవత్తాత్పర్యము గావునను ఏదిమేలో వానికి సృష్టము గావునను, కర్మగతివిధానము స్వల్పమతుల మైనమనకు విపరీతంబుగా ననర్థకారిగాఁ దోచినంతమాత్రాననే యదే పరమసత్యమని భావించి కుతర్కములకు దిగరాదు. ఆహారాది దోషసంక్రమంబున వ్యక్తికెట్లో యట్లే లోకంబు నకుఁగూడ నరిష్టరూపజాడ్యంబులు గలుగుచున్నవి. వైద్యుఁడు కొన్నింటి నప్పుడప్పుడే యరికట్టుచున్నాఁడు. కొన్నింటిని వానిబలంబుడుగువఱకు సాగనిచ్చి యనంతరము పాటునకుఁ దెచ్చుచున్నాఁడు. ఏది యెప్పుడెట్లుచేయవలయునో వైద్యుఁడెఱిగిచేయుచున్నాఁడు. వ్యక్తిని బాధపెట్టుటకుగా రోగంబును వైద్యుఁడు సాగనిచ్చుటగాదు. ఫలసాధనంబునకు నమ్మార్గం బనుకూలమగునప్పుడే యట్లుచేయును. అతమాత్రాననే వైద్యునకు నిదలు మూటకట్టుటలేదు. అదేవిధానంబు నృప్తియెల్లెడల వర్తించుచున్నది. కావున భారతయుద్ధ విషయమై యశక్తత్వ కపటత్వంబులు కృష్ణునెడ నారోహింప నవకాశము లేదు.

ఆరోగ్యమనఁగానేమి ? దోషాభావమే యారోగ్యము. దోషంబెట్లో వచ్చెను. దానినట్లేయించిన నారోగ్యము

చేకూఱదు. దోషంబు నున్నానింపవలయును. దానియున్నా
లనంబు బహువిధంబులనుండును. ఒక్కొక్కసారి తృటిమా
త్రంబున నయ్యది సమసిపోవును ; ఒక్కొక్కసారి యంగ
చ్ఛేదనాదు లవసరంబగును. ఛేదనాదులు బాహ్యదృష్టికి
ఘోరంబులుగాఁ గాన్పింపవచ్చును. ఘోరంబులైనను ఫల
సాధనంబునకు నవి యత్యవసరంబైనప్పుడు జంకరాదు. జంకి
నచో మొదటికే మోసమగును.

దోషము వ్యక్తిపరంబనియు, సంఘపరంబనియు గెండు
విధంబులు. దోషక్షయంబగుటకు దోషి తదోషనివారణార్థమై
యార్తిని బడయవలయును. అందాఁకఁ దన్నివారణార్థమైన
పరప్రయత్నంబుపయోగింపదు. ఆర్తిత్వంబునుబట్టి పరసహా
యంబుఁగలుగుటయు సదిఫలకారియగుటయు నుండును. సంఘ
మునకు నార్తియెప్పుడు గలుగునందురా ? దోషంబెప్పుడు
దుర్భరంబగునో యప్పుడార్తి గలుగును. దోషము దుర్భర
మయ్యెనని గ్రహించుటెట్లు ? వ్యక్తియందు దోషంబు దుర్భర
మైనప్పుడు ఏయేక్షణంబులు వానియందు గాన్పించునో యట్లే
సంఘమందును గాన్పించును. ఆలక్షణంబులనుబట్టి వ్యక్తి
యందువలె సంఘమందును దోషప్రకోపంబును గ్రహింప
నగును. ప్రకృతము సంఘమందట్టిలక్షణంబును గాన్పించెను.
దోషప్రకోపముతోడ బాధయెక్కువయయ్యెను. తన్నివార
ణార్థమై యార్తిజనించెను. ఆర్తిత్వమే దోషక్షయంబునకును
భగవదనుగ్రహంబునకును బీజమగును. భగవంతుఁడార్తత్రాణ
పరాయణుఁడు గావునఁ దదర్థము పూనెను.

కృష్ణుఁడు మాటమాత్రము రాజ్యకాంక్షవలదని పాం

డవులతోఁ జెప్పిన వారది యంగీకరించి యుందురనియు, యుద్ధ
మే సమసిపోయియుండుననియుఁ గొందఱు తలంతురు. కృష్ణు
నకు ధర్మస్థాపనంబు ప్రధానము. తదర్థము సామదాన
భేదంబులను మూటయత్నించెను. అవి ఫలకారులు గావయ్యె
ను. యుద్ధంబున తప్ప వేఱొకటి దోషనివారణంబును ధర్మ
స్థాపనంబుఁ గలుగవయ్యెను. కృష్ణుని ద్యూత్యమే యీరహ
స్యంబును దెలుపును.

యుద్ధమువలన ధర్మస్థాపనంబెట్లగు నందురా ? యుద్ధ
మందుఁ బాపతత్వంబు లొండొంటితోఁ బోరాడి స్వయముగా
నశించును. తన్నాశనంబున విశిష్టము నుఖపడును.

యుద్ధము హింసకాదాయనవచ్చును. హింసాతత్వము
కులభగ్రాహ్యము గాదు. మనోవాక్కాయంబులఁజేత నన్య
నకు నొప్పికలిగించుటయే హింసయని హింసాతత్వంబును స్థూ
లముగా నిర్వచించిరి. అంతమాత్రముతో హింసాతత్వము
తేటతెల్లముగాదు. అట్లునొప్పి కల్గించుట ఆత్మార్థమా ?
కాదా ? అనునది హింసాతత్వ నిర్ణయంబునకు సానరాయి
యగును. ఆత్మార్థమైనచో నట్టిది హింసయేయగును. ఆత్మార్థ
ము కానినాఁడది హింసకానేరదు.

భారతయుద్ధమువలనఁ గృష్ణుఁడు గోరంతఫలంబును
గూడ సావర్థము బడయలేదు. ఆసంగతి యాగ్రంథమే తెలుపు
చున్నది. కావునఁ గృష్ణుని కార్యంబు హింసాత్మకమగుటకు
వలనుగాదు. 'సూక్ష్మాగతిర్హి ధర్మస్య' అన్నట్లుగా ధర్మా
ధర్మంబుల తత్వము మహాసూక్ష్మము. వానితత్వంబునుఁ

ప్రాకృతదృష్టిమాత్రంబుననే నిశ్చయింపరాదు. వివిధంబులైన ధర్మరహస్యంబులకు భారతము పెద్దరత్నఖనిగానున్నది. అందలిరత్నంబుల విలువ నాటికి నేటికి నిర్ణయింపఁజాలకున్నారు. ఆరత్నములో సత్యము, అహింస అనునవి యనర్థములు. వానివాస్తవార్థంబును లోకమెల్ల నూహించెను. ఎవరెన్ని విధంబుల నూహించినను 'యద్భూతహితం తదేవసత్యమ్ ; తదేవధర్మ'మని భారతము చెప్పిన ముక్కకన్న మించినమాట సార్వతౌకికవాఙ్మయమందే గానరాదు. ఈవచనంబును నిదానంబుగా గ్రహించి కృష్ణచరిత్రను బరిశీలింపవలయును.

'ఒకచెంపఁగొట్టిన రెండవచెంపనిమ్ము' అని క్రీస్తువు చెప్పినవాక్యంబును అహింసానిర్వచనంబునకుఁ బ్రమాణంబుగా గొందఱువచింతురు. ఈవచనంబు సహనతత్త్వనిర్వచనంబునకుఁ బ్రమాణంబగు నేగాని అహింసాతత్త్వంబునకుఁ గానేరదు. హింసాహింసలఫలము పరవ్యాపకము ; సహనఫలంబాత్మీయము.

ధర్మాదులకు సామాన్యలక్షణంబులను విశేషలక్షణంబును గలవు. విశేషలక్షణంబులనే యపవాదములందురు. లోకకళ్యాణమే రెండింటి తాత్పర్యము. సామాన్యధర్మంబులవలన లోకకళ్యాణంబునకు నాపదగల్గునప్పుడు విశేషధర్మంబుల నాశ్రయింపుమనిరి. విశేషధర్మంబులు ప్రాకృతబుద్ధికి విపరీతంబులుగాఁ దోఁపవచ్చును. అంతమాత్రాననే యవి విపరీతంబులుగావు. ఎల్లధర్మంబులు సాధనమాత్రంబులేగాని వేఱుగాదు. సాధ్యమైన లోకమంగళంబునకు నదియెల్ల నుప

కరింపవలయును. ఏదియట్లుపకరించునో యదియే పరమధర్మంబగు. ఇదే సర్వధర్మశాస్త్రసారము.

కృష్ణాదుల వయోవిచారము.

ధర్మరాజు కృష్ణాదులకన్న నేఱాది పెద్దవాఁడు. భీమదుర్యోధనకృష్ణులు సమానవయస్కులు. భారతయుద్ధము నాటికి ధర్మరాజునకుఁ దొంబదియొక్కయేడును, కృష్ణాదులకు దొంబదియొడ్లునుండెనని వచింతురు. ధృతరాష్ట్రునకు నూట యిరువదియు, వాసికి దండ్రీవరుసయైన భీష్మునకు 150 సంవత్సరంబులైన నుండునందురు.

ఆయుష్కాలము.

కలియుగంబునఁ బురుషాయుష్కాలము 120 సంవత్సరంబులనియుఁ దత్పూర్వయుగంబులందు విశేషమనియు జెప్పిరి. ఆయుష్కాలనిర్ణయంబు శ్వాసపరిమాణంబునుబట్టి యుండును. ప్రతివ్యక్తియు వానిప్రారబ్ధకర్మానుభవంబునకుగా ఇన్ని శ్వాసలపర్యంత ముండునని నిశ్చయించిరి. ఈశ్వాసలనుబట్టియే జీవితకాలంబు నిర్ణయింపఁ బడుచున్నది.

శ్వాసగతిని మార్చినచో ఆయుష్కాలము వృద్ధియగును. దీనినే కుంభకయోగమందురు. రసాయనాదులవలనఁ గూడ నాయుష్కాలంబును వృద్ధిచేయవచ్చునని శాస్త్రము. మనపూర్వు లింతకాలము బ్రదికిరనుటకు నాశ్చర్యపడఁబనిలేదు. చీనాదేశములో 250 సంవత్సరంబులుగల పురుషుఁడు నేఁడునున్నాడని వినుచున్నాము.

భీష్ముడు—యుద్ధము.

యుద్ధము సమీపించెను. కౌరవసేనాధిపత్యమునకు భీష్ముని నియమించిరి. ఇరువాగులందు వీర్యసాహసోత్సాహంబులు రూపుదాల్చి తాండవంబాడసాగెను. ఏడక్షౌహిణుల బలంబుతోఁ బాండవులును బదునొకండక్షౌహిణులతోఁ గౌరవులును సమావేశమైరి.

భీష్ముడు సర్వధర్మసూక్షుపరిజ్ఞాతయై యెల్లరకు గురుభావపూజితుఁడునుగా నుండెను. ఎట్టిధర్మసంశయంబువచ్చినను వానివచనమే ప్రమాణంబుగా నుండెను. అంతటివాఁడు గావుననే ధర్మరాజునకు భీష్మునివలన వానియవసానకాలమందు సర్వధర్మంబులను గృష్ణభగవానుఁడు చెప్పించెను.

ఈయుద్ధమందు ధర్మము పాండవులవలననే యున్నదని భీష్ముడు పెక్కుసార్లు పలికెను. ఆసంగతి తెలిసియు ధర్మవేత్తయైన భీష్ముడు కౌరవపక్షంబునే యెట్లవలంబించెనను శంక గలుగక మానదు.

ఆత్మలాభార్థియై భీష్ముడట్లు వర్తించెనోయనుటకు రాజ్యాదులనేగాని సమస్తమును ద్యజించి యాయన మమకారరహితుఁడైనట్లు వానిచరిత్రయే చాటుచున్నది. అట్లుండియు భీష్ముడు కౌరవపక్షంబుననే యుండనేల ? అదిధర్మమా ?

ధర్మము స్వధర్మమనియు సార్వభౌమధర్మమనియు రెండువిధంబులు. స్వధర్మంబాత్మక శ్యాణార్థమగు. అందులకు నెల్లరు నర్హులు. రెండవది లోకక శ్యాణార్థమగు. అందు

లకు నెల్లరు నర్హులు, రెండవది లోకకల్యాణార్థమగు. అందు
లకు నెల్లరు నర్హులుగారు ; భగవంతుడొక్కరుడే యుక్తుడు.
భీష్ముడు భక్తుడుగాని జ్ఞానిగాడు. అందువలన ధర్మాధర్మ
విచారమును స్వధర్మపరిపాలనమును వానికి గర్తవ్యముల
యెను. జ్ఞానివిషయమన్ననో యతడు ధర్మాధర్మముకు నతీ
తుడు. వానిసంకల్పమే ధర్మబగును.

భీష్ముడు భక్తుడేయగుగాక ; స్వధర్మానుష్ఠానము
వానికి విధియగుగాక. క్షత్రవంశ్యుడుగాబట్టి యతనికి
యుద్ధము స్వధర్మమేయగుగాక. న్యాయాన్యాయవిచారము
వలదా ? యనిశంకింపవచ్చును.

దుర్యోధనుని పోషణముననున్నందున వాని యన్నంబి
న్నాభ్యుతిని నేడు వానిని ద్యజించుట ద్రోహమనితలంచి భీ
ష్ముడు వానిపక్షంబె యవలంబించెనందుమా ? అట్లయిన
న్యాయమును ద్యజించుటగూడ ద్రోహమేయగును. దుర్యో
ధనుని త్యజించుటవలనఁగలుగు ద్రోహదోషముకన్న న్యాయ
మును ద్యజించుటవలనఁగలుగు ద్రోహదోషము శతాధిక
మగును. ఆసంగతి భీష్మునకు స్పష్టము. కావున ద్రోహ
భీతి కారణముగానేరదు.

మైత్రివాత్సల్యాదులందుమా? దుర్యోధనునివలనకంటె
ధర్మరాజాదులవలన భీష్మునకు మైత్రియొండె వాత్సల్యంబొం
డె నధికమగుట దుర్యోధనుడే చెప్పెను.

రాజ్యకాంక్ష, ద్రోహచింతనము, మైత్ర్యాదులు.-ఇవి
యెల్లఁ గాదంటిమి. ఇఁకఁ గారణమేమి ?

‘భీష్ముఁడివియెల్ల విమర్శించి ‘సతాంహి సందేహపదేషు
వస్తుషు ప్రమాణమంతః ప్రవృత్తయః’ అను న్యాయంబు
ననుసరించెను. భీష్ముఁడు సత్పురుషుఁడగుట నిర్వివాదాంశము.
అతఁడు సత్పురుషుఁడు గావున వానియంతఃకరణంబు రాగద్వేష
రహితము. అట్టిచాసియందేభావము స్ఫురించునో యది ధర్మ
నిబద్ధమేయగును. కర్మంబెంత ధర్మనిబద్ధమైనను దానినంతో
యితో దోషంబంటియే యుండును. అది కర్మమునకు నైజము
కావుననే ‘సర్వారంభాహి దోషేణ గూమేనాగ్నిరివావృతాః’
అని భగవానుఁడు వచించెను. ఆదోషంబు ననుభవించియే
తీరవలయును. అదియెవ్వనికిఁ దప్పదు. భీష్ముఁడుగూడ వాని
యపరాధంబు నొప్పికొని తత్ఫలంబనుభవించితి ననెను. భీష్ముఁడు
దోషబలాబలంబులను విచారించి యాసందర్భములనుబట్టి దు
ర్యోధనుసేవకుంబవలంబించుటయే రెండుదోషంబులలో నల్ప
మని వానియంతఃకరణస్ఫురణంబు నాధారముచేసికొని యుద్ధ
మొనర్చెను. అధికదోషంబును ద్యజించి యల్పంబు ననుష్ఠిం
చుట ప్రాజ్ఞసంప్రదాయము’ అని కొందఱందరు.

‘పరిశుద్ధమైన భీష్ముని యంతఃకరణంబున నట్టిభావము
స్ఫురింపనేల ? యనవచ్చును. భీష్ముని జననంబునకు నేదికార
ణమో, కర్మనిమిత్తం బామహనీయుఁడవతరించెనో, ఏకర్మ
ము తానొనర్పసెనో, బాపానుబంధులు నశించుటయు లోక
కళ్యాణంబుచేకూఱుటయు సిద్ధింపవో, యాకర్మంబునకుఁ దాను
విముఖుఁడై యాత్మమంగళంబును మాత్రమే సంపాదించు
కొనుటకన్నఁ దత్కర్మంబునాచరించి లోకమంగళంబుఁగావిం
చుట మేలనియ, స్వార్థము లోకార్థము అనురెండింటిలో లో

కార్థమే యుత్తమధర్మంబనియు వాసికిస్ఫురించెను. సర్వభూత హితమేగదా యుత్తమధర్మము. 'సత్యంవద, ధర్మంచర' అని వేదాంతసారము. భీష్మునిమనోనిశ్చయంబు మహాగంధీరంబును సామాన్యదృష్టికి నగోచరంబునై సర్వధర్మసారముగా నున్నది. తంత్రికై యామరణ బ్రహ్మచర్యవ్రతంబును స్వీకరించినవాఁడును సత్యవతికై హస్తంగతరాజ్యంబును గవ్వనువలెఁ ద్యజించినవాఁడును, భూతహితమే ప్రధానంబుగా గ్రహించినవాఁడును, ధర్మాధర్మంబులయొక్క సూక్ష్మాతిసూక్ష్మ రహస్యంబుల జ్ఞానముచేతఁ బరిణతచిత్తవృత్తుఁడును గావున భీష్ముఁ డిట్లొనర్పఁజాలెను.' ఇదియొక మతము.

ఇవన్నియు యుక్తికినిలువవు. భీష్ముఁడు మహాధర్మజ్ఞుఁడైనను స్వతంత్రించి నిజమార్గంబును నిశ్చయింపక ధర్మాధర్మ విచారంబునువదలి యంతర్ముఖుఁడై భగవంతుని శరణుచొచ్చి తనకర్తవ్యంబునుఁ దెలుపఁగోరి యుండును. పరమభక్తులిట్లు చేయుట సహజము. ఈశ్వరేచ్ఛానుసారపర్యంతంబుతప్ప మఱియొండువారిచ్చగింపరు. భగవంతుఁడు అర్జునునకువలె భీష్మునకుఁగూడ 'యోగస్థకురుకళ్యాణి' అని తెలిపియుండును. భగవదిచ్చయట్టిదగుటజేసి యొండుతలంపుమాని భీష్ముఁడు యోగబుద్ధినాశ్రయించి యీశ్వరేచ్ఛ నడిపినట్లు నడిచియుండును. కర్తృత్వబుద్ధియున్నప్పుడే ధర్మాధర్మవిచికిత్స యుండును. అట్టి బుద్ధిలేనప్పుడు వానికార్యమెల్ల నీశ్వరప్రేరితమై పాపపుణ్య భావరహితమై యుండును. భీష్ముఁడు కౌరవులపక్షంబున యుద్ధమొనర్చుటకు నిదియేకారణము. భీష్ముఁడు వానినిర్యాణ

కాలమందు 'ఏదినాకుమేలో యదినీవేయూహింపు' మనిపేడె
ను. భీష్మునిజీవితమందెల్ల నిట్టిభావంబు గాన్పించుచున్నది.

ధర్మము.

ధర్మమనఁగానేమి? అని లోతునకుదిగి విచారించినచో
నన్నిఁటికి మూలమైనట్టి యేసత్వదార్థముగలదో దానిననుసరించి
వర్తించుటయే ధర్మమగు. ఈ క్రమమునే వేదాంతపరిభాష
లో సగుణపరంబుగాఁ జెప్పునప్పుడు 'ఈశ్వరేచ్ఛానుసారమైన
క్రమమే ధర్మ'మనిరి. ఈశ్వరేచ్ఛయనునది పారలౌకికము.
సర్వజనోపయోగార్థము తత్క్రమమును బెద్దలు వారిశుద్ధాం
తఃకరణంబులకు స్ఫురించినంత శాస్త్రీకరించిరి. శాస్త్రగతుంబు
లైనవే సర్వధర్మములు గావని గట్టిగా గ్రహింపవలయును.
దేశకాలపాత్రానుసారంబుగాఁ బెద్దలుకొన్నిఁటిని దెల్పిరి. ఎవ
రెన్ని తెల్పినను ఏదియీశ్వరేచ్ఛానుసారమో యదే ధర్మమగు
ను. ఈశ్వరేచ్ఛయేమో యీశ్వరునివలననే యెఱుంగవల
యును. శరణాగతియే యందులకుఁ బరమసాధనము. ఈ
భావంబునే 'సర్వధర్మాపరిత్యజ్య మామేకంశరణంప్రజ'అని
శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు బోధించెను. భీష్ముఁడాబోధప్రకార
మే వర్తించెను.

ఈశ్వరేచ్ఛానుసారవర్తనమే ధర్మముయొక్క పరమా
వధి. సర్వాత్మసమర్పణమే యందులకునుపాయము. సర్వ
శాస్త్రములు సర్వబోధనలు మనస్సునట్టిస్థితికి నడపించుటకే
గాని వేఱుగాదు. ఈస్థితి యొక్కసాకిగా నెల్లరకుఁ గలుగదు.
ఆదిక్రమక్రమముగా రావలయును. మనుష్యతత్త్వతార

తమ్యమునుబట్టియు దేశ కాలంబులఁబట్టియు సాధనంబులుండు. కర్మభేదనంబునకు నిదేశకారణము. తత్త్వాదులనుబట్టి కర్మమును గర్మమునుబట్టి ధర్మగతియు నుండుటనుజేసి మనకు కర్మ బహుత్వంబును ధర్మగతికి సూక్ష్మాతिसూక్ష్మభేదంబులును గలుగుచున్నవి. ఈయంతరాంతరభేదంబులు తప్పవ పరమార్థంబును మఱచి యీయంతరాంతరభేదంబులనుబట్టి యూఁగులాడుచు గుణదోషనిర్ణయంబు కళాదక్షతనుజూపుచు లోకముకాలమును నిత్యపుచ్చుచున్నది. ఈవిషయమై యెంతో గ్రంథమును వ్రాయవచ్చును. ఎంతగ్రంథమును వ్రాసినను ఫలితార్థము ఈశ్వరేశ్వానుసారవర్తనమే ధర్మము' అనునదే సారాంశము.

అట్టియంతఃకరణపరిణామంబు సిద్ధించుటకై కొన్నినియమంబుల నభ్యసింపవలయుననిరి. వానినే తాకికభాషయందు ధర్మంబులందును. అవి సామాన్యంబులనియు విశేషంబులనియు రెండువిధములు. అహింసాదులు సామాన్యంబులు. అచరగా నెల్లరు ననుష్ఠింపవలసిన ధర్మములు ; వర్ణాశ్రమములనుబట్టి యనుష్ఠింపవలసినవి విశేషధర్మంబులు. విశేషధర్మంబులకు సాంకర్యంబును గలిగించినచోఁ బతనము తప్పదు. కావున వానివిషయమై ప్రమాదపడవలదు. ఏవర్ణంబునకు నేమాశ్రమంబునకు నేధర్మంబుయుక్తమో దానిననుష్ఠించుట గుణమగునేగాని వర్ణాశ్రమాంతరధర్మంబుల ననుష్ఠించుట గుణముగాదు. అట్టి భ్రాంతిని వదలవలయును.

శ్రీ కృష్ణ చరితము.

గీ తా ఖం డము.

అష్టనునివిషాదము.

కురుపాండవ సైన్యంబులు సమరక్షోణిఁ గూడెను. కృష్ణుఁ
డబ్బనుని కోరిక ప్రకారము వానిరథసారథ్యంబును వహించెను.
ఇరుసేనలను జూచుతలంపు పార్థునకుఁ గలిగెను. వానియిష్ట
ప్రకారము కృష్ణుఁడు రథంబును దోలితెచ్చి యుభయసేనా
మధ్యంబున నిలిపెను. అప్పుడు రెండుపక్షంబులఁబరికించి
కృపావిష్టుఁడై 'కృష్ణా ! వీరిని జూచినంతనే నాకు భరింపరాని
దుఃఖమగుచున్నది. శరీరమెల్ల వడఁకెడు ; నోరెండువాఁడెడు ;
ధైర్యము సన్నగిల్లెను ; కన్నులు పచ్చనై కానరావు ; డిటవు
తప్పుచున్నది ; నిలువనోపకున్నాను. కటా ! ఇంద్రులు
జూపి వీరినెత్తుటమాగినముఁకిరాజ్యభోగంబుల సనుభవించుట
కన్న భిక్షమెత్తి జీవింపఁదగదా ? ఎవరికిగా రాజ్యాదికాంక్ష
గలిగెనో వారే ప్రాణభోగాద్యాపేక్ష మాని యిందుఁగూడిరి.
వీరు పోయిన తర్వాత రాజ్యమేల ? కామక్రోధవశులమై
రాజ్యవ్యామోహంబునకుఁ జక్కి బంధుమిత్రాది సమస్తస్వజన

హరణరూపమైన మహాపాతకంబునకు సాహసించితిమి. ఇంత కన్న ఘోరము గలదా ? ఈతప్పు నజ్ఞానవశంబునఁ దొలు దొల్ల గ్రహింపమైతిమి. ఇంతటకైనను మేల్కొనుట మేలు గదా. నైరులసంగతి యేమందువా ? వారు మమ్ము నటికినను నటుకుదురుగాక. వారినిఁ జెనకనోపను. అట్లుండుట యప కీర్తిగాదాయని శంకింతువా ? వీరినిఁజూపుటవలనఁ గల్గునపకీర్తి కన్న నది విశేషముగాదు. పిటికినై తినందువా ? పిటికినో గాదో లోకవిదితము. ఇది క్షత్రధర్మమా ? యనియడుగు దువా ? ధర్మము లోకోపకారార్థమగునేగాని తన్నాశనార్థము కాఁజాలదు. యుద్ధమువలన స్త్రీలెందరో యనాథలై గోడు గోడుమందురు. శిశువులెందఱో యల్లుడుదురు ; దేశమెల్ల దుఃఖమయమగును. వర్ణసాకర్యము సంభవించును. ఇన్ని వెతలకుఁ గారణమైన సేత యది ధర్మమగునా ? కృష్ణా ! ఎట్లువిచారించినను యుద్ధము తగదని తోచుచున్నది. నీవు సర్వజ్ఞుండవు ; ధర్మాధర్మంబులరహస్యంబెల్ల నీయటచేతిలో నున్నది. ఏదినాకు మేలో నీవే నిశ్చయించి చెప్పు' మని శస్త్రాస్త్రంబులను దిగవైచెను.

అర్జునుని మనస్తత్త్వంబు కృష్ణునకు నాశ్చర్యంబు నొన వించెను. పార్థుఁడు యుద్ధవిమనస్కుఁడైనచోఁ బాండవులు వానిదారిఁద్రొక్కుటయు, దత్ఫలముగా ధార్తరాష్ట్రవిజృంభణంబగుటయు, దత్ఫలంబుగా నధర్మంబునకు నాటవిడువగుట యు, గురుపాండవయుద్ధమూలకంబున ధర్మంబును స్థాపించుట కుగాఁ దానవతరించిన సుకల్పంబునకే భంగమగుటయుఁ గృష్ణుని హృదయదర్పంబునఁ బ్రతిఫలించెను.

అర్జునుని మరలించుటో యంగీకరించుటో రెంటునొకటిఁ గృష్ణునకుఁ దప్పనిసరియయ్యెను. అర్జునునకు శాస్త్రజ్ఞానము లోకజ్ఞానము వలసినంత గలదు ; అతఁడు మూఁడుఁడుగాఁడు. దానినిమరలించుట యంతఃసులభకార్యముగాదు. మఱియుఁ బార్థునివాదమును లోకసామాన్యమైన శాస్త్రమెల్ల నంగీకరించుచున్నది. యుద్ధమునందుఁ బ్రాణివధ తప్పదు. ప్రాణివధ హింసయనియు హింసాకార్యము మిక్కిలియధర్మమైనదనియు శాస్త్రమే పబ్బుచున్నది. మఱియు దానిని లోకమెల్ల నామోదించుచున్నది. అట్టిపని హింసయు నధర్మమును గాదని నిరూపించుటెట్లు ? నిరూపించినను లోకము విశ్వసించునా ? విశ్వసింపనిచో లోకము దానినాచరింపదుగదా. ఏమి చేయవలయు ?

గీతావతారము.

ఈమనోవ్యాధి సామాన్యచికిత్సలకుఁ గుదురునది కాదయ్యెను. దివ్యమూలికా ప్రయోగంబునఁగాని యది చక్కఁబడునట్లు గాన్పింపఁదయ్యెను. ఆమూలికయన్ననో పారతాకికము. అది యెల్లరకు సాధ్యముగాదు. ఎట్లయినను దానిని సాధించి ప్రయోగించుట యత్యవసరంబయ్యెను. దానినట్లే ప్రయోగింపరాదు. ఇందునట్టియనుపానంబుతోఁ గూర్చి దానిని ప్రయోగింపవలసియుండెను. ఇంతపనిచేయుటకు నొరులు చాలరైరి. కాబట్టి కృష్ణభగవానుఁడే యందులకుఁ గంకణము ధరించెను. ఆమూలికయే గీత ; దానిసారమే గీతామృతము ; రోగికినాషధంబిడుటకై గ్రహించిన యనుపానములే కర్మాదియోగములు. శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు పార్థుని

నిమిత్తముగాఁజేసి సర్వలోకవ్యాపకమైన యీమనోవ్యాధిని అనన్యోషధసాధ్యమైన దానిని నివారించుటకుగా గీతామృతం బును బారతాకికమైన దానిని గొనివచ్చి యనుగ్రహించెను. ఇదే గీతావతారము.

‘గీతావతారంబునుగూర్చి శ్రీ శంకరభగవత్పాదులవారిట్లు గీతాభాష్యములో వ్రాసిరి. ఎల్లప్రాణులకు శోకమోహాదులు గలుగుచుండును. ఆశోకమోహంబులే సంసారబీజభూతంబులైన దోషంబులగుచున్నవి. ఆదోషంబులెప్పుడు పైకొనునో యప్పుడే సర్వప్రాణులకును స్వధర్మత్యాగంబును బ్రతిషిద్ధధర్మసేవయు సహజంబు లగుచున్నవి.’

‘ఎవరోకొందఱు స్వధర్మప్రవృత్తులున్నను, వారివాఙ్మనఃకాయాదిప్రవృత్తి ఫలాభిసంధితో నహంకారంబుతోఁ గూడియుండును. ప్రవృత్తియట్లు అహంకారఫలాభిసంధితోఁ గూడినప్పుడు అదియు దోషమేయై సంసారహేతుభూతమగుచున్నది.’

‘స్వధర్మపరిత్యాగంబున ధర్మలోపంబును బ్రతిషిద్ధధర్మసేవనంబున అధర్మాభివృద్ధియు నగుచున్నది. ధర్మాధర్మంబుల వృద్ధింబట్టి ఋషానిష్టజన్మంబులును సుఖదుఃఖాదులును గలుగుచుండును. ధర్మాధర్మంబుల ఫలంబు ననుభవింపక తప్పుదు. తదర్థమై కలుగు జన్మపరంపరయే సంసారము.’

‘దీర్ఘముగా విచారించినచో సంసారంబునకు శోకమోహంబులు రెండును బీజభూతంబులుగా నున్నవి. సంసారనివృత్తి వలయునన్న శోకమోహంబులు పోషలయును. అవిపోవుటకు నాత్మజ్ఞానంబొక్కటియే శరణము. ఆత్మజ్ఞానము సర్వకర్మ సంన్యాసంబునఁగాని కలుగదు.’

‘ఈవరమరహస్యంబును సర్వలోకంబునకు నుపదేశించు
టకై శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు అర్జునుని నిమిత్తముగాఁజేసి గీతను
బోధించెను. ఇదే గీతావతారకారణము.’

సర్వకర్మసంన్యాసమనఁగా నేమో యుత్తరభాగంబున
వివరింపఁబడును.

గీతోపదేశదినము.

శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు గీతను మార్గశీర్ష మాస శుద్ధకా
దశినాఁడు అర్జునునకు నుపదేశించెనని కొందఱును, శుద్ధత్ర
యోదశినాఁడుపదేశించెనని కొందఱును, బహుళ విదియనాఁ
డుపదేశించెనని కొందఱును చారిత్రపరిశోధకులు తలంచుచు
న్నారు. అయినను శుద్ధికాదశియే సిద్ధాంతముగా దేశమెల్ల
సంగీకరించుచున్నది. శుద్ధికాదశి వైకుంఠకాదశి యగును.
గీతోపదేశము వైకుంఠ (మోక్ష) ద్వారము విచ్చుచున్నది.
కావున వైకుంఠకాదశియే గీతోపదేశదినమని గ్రహించుట
యెంతయు సమంజస మగుచున్నది.

గీతాప్రయోజనము.

గీతాగ్రంథము తత్త్వోపదేశంబునకు ననుకూలించునే
గాని లోకవ్యవహారంబునకు నుపయోగింపదని కొందఱుందురు.
లోకవ్యవహారంబునెల్లఁ దత్త్వజ్ఞానపూర్వకంబుగా జరుపవల
యునేగాని యథేచ్ఛానుసారంబుగా జరుపరాదనియు, లోక
వ్యవహారమార్గబోధకొఱకే గీతయుపదష్టమయ్యెననియు

‘గీతాశ్రయోఽహం తిష్ఠామి గీతా మే చోత్తమంగృహమ్’

గీతాజ్ఞానముపాశ్చిత్య త్రీల్లోకాఁ పాలయామ్యహమ్
అని భగవంతుఁడే ప్రకటించెను. ఇదేగీతాప్రయోజనము.
ప్రజావర్తనంబునుబట్టి లోకస్థితి యుండునుగదా.

గీతనుగూర్చిన మతాంతరములు.

గీత యెంతమాత్రముఁ గృష్ణోపదిష్టముగాదనియుఁ బ్ర
క్షీప్తమనియుఁ గొందఱు తలంతురు. గీతాభావంబులు మా
త్రము కృష్ణోపదిష్టంబులనియు గీతాగ్రంథము పరకృతమని
యు మఱికొందఱు భావింతురు.

గీతను గృష్ణుఁడుపదేశింపలేదనువారిలోఁ గృష్ణావతారమే
కల్లయనువారు గలరు. కృష్ణావతారము కల్లయో గాదో
యీగ్రంథాంతరమందు విచారింపఁబడియున్నది. ప్రక్షీప్తవా
దమును విచారితము.

గ్రంథములందుఁ బ్రక్షీప్తంబులు లేవనఁ జాలరు.
ప్రక్షీప్తంబునకు రెండు మార్గములు గలవు. పూర్వోత్తర
సందర్భములఁ జూచి నడుమ యిడికించుట యొకమార్గము.
ప్రక్షీప్తంబునకు ననుకూలంబుగాఁ బూర్వోత్తరంబులను సవ
రించుట యొకమార్గము. ప్రక్షీప్తంబు మూలగ్రంథప్ర
చారపూర్వమే కావలయునుగాని యనంతరమున జరుగదు.

భారతము పెక్కువ్రాతపతులఁబట్టి మెల్లరాష్ట్రములలో
ముద్రితమైయున్నది. అట్లు ముద్రితమైన గ్రంథములలో
కొకదానిలోనున్న కొన్నిభాగంబులు మఱియొకదానిలోఁ గాన
రావు గాని గీతమాత్రమెల్లగ్రంథములలో నున్నది. గీత ప్ర
క్షీప్తముకాదనుటకు నిదియొక ముఖ్యకారణము. గీత యొకవేళ

ప్రక్షిప్తమైనచో గీతకుననుకూలంబుగా భారతంబును సవరించిరా ? భారతసందర్భంబునకు ననుకూలంబుగా గీత నిజీకించిరా' యను ప్రశ్నవచ్చును. గీతకు ననుకూలంబుగా భారతంబును సవరించుట సాధ్యముగాదు. గీత భారతమందు ఆది శాంతి అనుగీతాపర్వములలో మొత్తముమీద నేడుచోట్లఁ బల్కరింపఁబడుచున్నది. గీతాభావంబులు భారతమందచ్చటచ్చట వెదఁజల్లబడియున్నది. గీతకును భారతంబునకును రచనా సాదృశ్యమెంతోగలదు. అంతయుగాదు. గీతలోని పదంబులు సమాసంబులు వాక్యంబులు నట్లుగానో యిచ్చుకమార్పుతోనో భారతమందుఁ బెక్కుచోట్లఁ గలవు. మఱియు గీతాశ్లోకంబులు యధారూపంబుననే భారతాంతరంబునఁ గలవు. ఇన్నికారణంబులనుబట్టి గీతాగ్రంథము ఏవిధమైన ప్రక్షిప్తముఁ గానైనదని గట్టిగాఁ జెప్పవచ్చును.

పైనఁజెప్పినదెల్ల బాహ్యపరీక్షయగు. ఇంక సంతకపరీక్షనుఁబట్టి చూతము. గీతావతారంబునకు భారతమందవకాశమున్నదా ? లేదా ? యనుట అంతరపరీక్షతో మొదటిదగును. గీతావతారంబునకు భారతమందు సంపూర్ణావకాశముగలదు గీతమే లేనచో భారతకీవమే నున్నయనవచ్చును. నానాధర్మసూక్ష్మంబులను బ్రబోధించుటకై భారతము రచింపఁబడెను. ఇంతయేల ? 'ఇందులేనిది మఱొందు నుండ'వని వ్యాసమహర్షి ప్రతినేసి భారతంబును రచించెను. అకారణంబుననే భారతంబును బంచమవేదమనిరి. ధర్మాధర్మంబులు కార్యాకార్యరూపంబులు. అవి మనోవాక్కాయపరములై యుండును. ధర్మముతో నెల్లప్పుడూహించి, సత్యము ఇవి ముఖ్య

ములు. వానింగూర్చి మనఋషులేగాక అన్యదేశపండితులు గూడ రచించిన వేనవేల గ్రంథములను బట్టి యవియెంత ముఖ్యములో యూహింపవచ్చును.

యుద్ధము హింసాత్మకము. హింస యధర్మమని స్పష్టము. అట్టిదే సంభవించెను. లోకకళ్యాణమెల్ల హింసాతత్వ నిర్ణయరూపమైన పట్టువోగునంటియుండునట్లుగా నేర్పడెను. అర్జునుడంతటివానికిఁ గూడ తద్విషయమున వేఱుతలంపు గలిగెను. యుద్ధము ధర్మమా? అధర్మమా? ధర్మమైనచో ఎప్పుడెట్లుచేసిన ధర్మమగును? అను నిర్ణాయకము విధియయ్యెను. దానిని వదలినచోఁ గథాపర్యవసానం బెట్లున్నను భారతంబువలన లోకోపకారము గలుగకపోవుటయే గాక జగంబునెల్ల సందేహసాగరంబున ముంచుటగును.

అన్యదేశసీతివేత్త లిట్టి క్లిష్టస్థితులను గల్పించి ప్రజోపకారార్థ మెన్నో సందేహంబులను దీర్చిరి. వ్యాసుడంతటివాఁడట్టి క్లిష్టపరిస్థితిని గల్పించి మిన్నకుండునా? ఈముడిని గీత విచ్చి వివరించుచున్నది. కాఁబట్టి గీతావతారంబునకు భారతమందెంతో యవకాశము గలదు. అంతరపరీక్షంబట్టిగూడ గీత ప్రక్షీప్తము కాదని దృఢముగా చెప్పవచ్చును.

గీతాగ్రంథము కృష్ణార్జునసంవాద యథారూపముగా దనునది మఱియొక వాదము గలదు. (1) సంవాదము వచన రూపంబుననుండఁ బోలునేగాని శ్లోకరూపంబున నుండఁబోలదనియు, (2) యుద్ధసమయంబున యుద్ధరంగమందు సంవాదంబుత విరివిగా నుండనేరదనియు, (3) వారిసంవాదం బెట్టిరూ

పంబున జరిగినను దానిని వ్యాసుడు స్వయముగా విని వ్రాయలేదనియు, (4) ఎవరేని వినివచ్చి చెప్పుగా రచించినట్లు వ్యాసుడెచ్చటను సూచింపలేదనియు, కాబట్టి వారిసంవాదము యథారూపంబున గ్రంథస్థమైనదని తలంచుటకు వలను పడదనియు నీవాద సారాంశము.

వీనికెల్ల మంగీకరించినను గీతాగ్రంథము కృష్ణార్జునసంవాదమనుటకు భంగము గలుగదు. వ్యాసుడు కృష్ణార్జునులకు సమకాలికుడు. వ్యాసుని విష్ణువేయనిది. వ్యాసుడు మహాయోగి గావున వానికిఁ ద్రికాలజ్ఞానము స్వతస్సిద్ధము. సంకల్ప మెవ్వనికైనను జనించినంతనే యది హృదయాకాశగతిమగును. ఆసంకల్పము శబ్దరూపంబున వెలువడినప్పుడు బహిరాకాశగతిమగు. అట్లకాశగతమైనదానికి నాశనము లేదు. ఈవిధానమునే చిత్రగుప్త రచనమందురు. యోగులు త్రికాలజ్ఞానులు గావున యోగదృష్టితోఁ జూచినప్పుడు పాడికి సమస్తము యథారూపంబున స్పష్టపడును. సృష్టార్థంబును వారు లోకానుగ్రహార్థము ప్రకటించును. వ్యాసమహర్షి యీవిధంబున గృష్ణార్జునసంవాదంబునేగాక భారతమంతయుఁ జూచి రచించెను.

ఈయద్భుతశక్తిని ఇదాంశీతన పాశ్చాత్యప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులు సయిత మంగీకరించిరి. ఎవరికి బుద్ధి యేకాగ్రమగునో వారికెల్ల నిట్టి శక్తి యంతో యంతో కలుగుచుండును. కవులును దీర్ఘాలోచనపరులను దీనినిఁ గొంతకుఁగొంత చవిచూపుదురు.

గీతయందలి భావంబులు కృష్ణునవిగాని వేఱుగాదు. ఆభావంబులను వ్యాసమహర్షి యమృతభాషలో రచించెను. భావసత్త్వమునకు భాషాసత్త్వముతోడృడి గీతను సజీవగ్రంథముగా సార్వకాలిక సార్వకాలికంబుగాఁ జేసెను. గీత యట్టి దగుటంజేసి యనుకరణాతీతమై యధ్యాత్మతత్వ తారామండలంబునకుఁ బూర్ణ చంద్రబింబమై విరాజిల్లుచున్నది. భావంబులు భగవంతునివనియు, భాషయు విబంధనంబును వ్యాసమహర్షివనియు శ్రీశంకరభగవత్పాదులవారు సయిత మంగీకరించిరి. 'చిదానందేన కృష్ణేన ప్రోక్తా స్వముఖితోఽర్జునమ్' 'షడ్భాయ ప్రతిభోధితాం భగవతా నారాయణేన స్వయమ్ ! వ్యాసేన గ్రథితాం పురాణమునినా మధ్యేమహాభారతమ్॥' అనువానిని స్మరింపనగును.

కృష్ణుఁడు కవికల్పితమూర్తియనిరి. కవికల్పితమూర్తులెందఱో గలరు. అట్లు కల్పించినకవులన్ననో దిగంతవిశ్రాంతకీర్తినిగాంచినవారుగాని యేతన్నాత్ములుగారు. అంతటివారు కల్పించినమూర్తులలో నెవ్వరైనను రామకృష్ణాద్యతారంబులు వలె ప్రజాహృదయంబుల నధిష్ఠించిరా ? జనులు వారికి గాఁజేయుభక్తిలో గోరంతయైన నట్టివారు పడయనోచిరా ? తుదకు వారిపేరైనఁ గలదా ?

అనలువస్తు వంతోయింతో హృదయస్థమైనగాని దానియెడ భావంబుకురింపదు. ఇది సర్వమత శాస్త్రసమ్మతము. వస్తువునందలి గుణాతిశయంబును బట్టి భావనావ్యవసాయము సాగుచుండును. కవి తానెంతటివాఁడైనను వస్తువు తమోత్తమ

మైనప్పుడే నాని భావనాశక్తి యధావిధి మనోహరగతి విహరించును. ఈనిదానంబునఁ బరిశీలించినను రామకృష్ణాద్యవతారంబులు కల్లలో కల్పితంబులో మహాన్నతంబులో విదితమగును.

గీతాశాస్త్రము.

దీనిని యోగశాస్త్రంబున వచింతురు. యోగమనఁగా సంకల్పవికల్ప రహితమైన మనస్థితి యనియు, మనోవృత్తి నిరోధంబనియు, జీవబ్రహ్మైక్య మనియు వచించిరి. కెంటి కలయికయందు యోగశబ్దంబును బ్రయోగించుట సహజముగానున్నది. జీవబ్రహ్మైక్యసిద్ధికి మనోవృత్తిలయంబును దానికి సంకల్పవికల్పనాశనంబును బూర్వాంగములగును.

యోగంబును మొట్టమొదట హిరణ్యగర్భుఁ డుపదేశించెననియు, వానియుపదేశంబులను దర్వాతివారి యుపదేశంబులను పతంజలమహర్షి కూర్చి సూత్రీకరించెననియుఁ జెప్పుదురు.

ఆర్యవేదాంతంబునకెల్ల ఉపనిషత్తులును బ్రహ్మసూత్రములు, గీతయు ముకుటప్రాయములు. ఆమూఁడింటిని ప్రస్థానత్రయమందురు. అందు గీతయనునది భగవంతుని ముఖంబున వెలువడుటంజేసి దానికి నధికప్రాముఖ్యత గలిగెను. ఆకారణంబుననే యది సార్వలౌకికంబును సార్వకాలికంబునై దేశదేశాంతరములఁ బ్రాకి నెట్టివారికినిఁ బూజ్యమగుచున్నది.

గీతలోని భావంబులు సర్వోపనిషత్సారములై యున్నవి అవి సత్యసంజీవితంబులుగావున శాశ్వతంబులగును. గీతాభావంబులెట్లో యట్లే యా భావప్రతిపాదకశబ్దంబులు గూడ

నమృతప్రాయంబులై చదువుకొలఁది తలపోయుకొలఁది నూ
తాశయంబులను గలిగించుచుండును. ఆకారణంబుచేతనే
గీతాతత్త్వంబునకు మేరయిదియని నేటికిని నిరూపితము కాకు
న్నది. ఇది యెంతపాటిదో యూహింపనగును.

గీతయందు మఱియొక విశేషము గలదు. అందలి ప్రతి
పదమును ముఖాముఖి సంభాషించునట్లుండును. అర్థము
తెలిసి చదువువారి యానందంబునకు మేరయే గలుగదు ; అర్థ
ము గోచరింపకున్నను అందలిశబ్దంబుల సోపానము చదువువానిని
వినువానిని లోకాంతరంబులకుఁ గొనిపోయి యందలి రహస్యం
బులను వారికి స్ఫురింపఁ జేయుచుండును. గీతయందింత మ
హాత్మ్యముండుట వలననే 'గేయం గీతా నామసహస్రం' అని
శ్రీయాచార్యస్వాములు పలికిరి.

గీతామే పరమా విద్యాబ్రహ్మరూపా నసంశయా, అర్థమాత్రా
క్షరా నిత్యా స్వానిర్వాచ్యసదాత్మకా॥' వేదత్రయీ పరానం
దా తత్త్వార్థజ్ఞాన సంయుతా॥ అను వచనంబే యీభావంబు
ను స్పష్టికరించును.

గీతోపదేశము.

ఇది తత్త్వభాగంబనియు సాధనభాగంబనియు ద్వివిధము.
తత్త్వభాగంబు పరమార్థంబును నిశ్చయించును. సాధనభాగ
ము తత్ప్రవృత్తిభాగంబును దెలుపును.

పరమార్థము.

ఏదినిత్యమో సనాతనమో, దృశ్యమెల్ల నశించినను ఏది
నిల్చియుండునో, ఏదిసర్వగతమో యేదిపూర్ణమో, యచలమో,

యేది నిర్వికారమో, ఏది బుద్ధికేగూడ నందదో, యదే పరమాత్మ యగును. (2-17, 24 ; 8-20)

పరమాత్మస్వరూపంబును శ్రీశంకరభగవత్పాదులవా రిట్లు వచించిరి.

‘ అస్తి కచ్చి తస్వయం నిత్య మహం ప్రత్యయలంబనః
అవస్థాత్రయసాక్షీ సకౌ పంచకోశవిలక్షణః.

యో విజానాతి సకలం జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిషు,
బుద్ధి తద్వృత్తిసద్భావ మభావ మహమిత్యయమ్.
యః పశ్యతి స్వయం సర్వం యన్నపశ్యతి కశ్చన,
యశ్చేతయతి బుద్ధ్యాది న తద్యం చేతయత్యయమ్.
యేన విశ్వమిదం వ్యాప్తం యన్నవ్యాప్నోతి కించన,
ఆభారూపమిదం సర్వం యం భాంతమనుభాత్యయమ్.
యస్య సన్నిధిమాత్రేన దేహేంద్రియమనోధియః,
విషయేషు స్వకీయేషు వర్తంతే ప్రేరితా ఇవ.
అహంకారాది దేహాంతా విషయాశ్చ సుఖాదయః,
వేద్యంతే ఘటవద్యేన నిత్యబోధస్వరూపిణా.

ఇందుఁ జెప్పఁబడిన నిత్యశాశ్వతాదులు అసలు వస్తువు పేర్లుగావు. దానివిశేషణమాత్రంబులగు. ఇట్టి విశేషణంబులనెల్లఁ గూర్చి నిగ్గుదీసి ‘సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ’ యనిరి. ఇదియు లక్షణంబులగునేగాని నామంబులుగావు. వీనిలో సత్యము, జ్ఞానము ఇవిరెండు స్వరూపలక్షణంబులనియు ‘అనంత’ మనునది వ్యతిరేక నిరసనస్వరూపలక్షణంబనియు, ‘బ్రహ్మము’ అనునది గూడ విశేషమే యనియు, ఏదిసత్యమో

ఏదిజ్ఞానమో ఏది అనంతమోయన్నప్పుడు, సత్యాదులు స్థితులగుననియు, అట్టిస్థితులను గలిగినదేదో యది బ్రహ్మమగుననియు, బ్రహ్మమనఁగాఁ బరిమాణములేనిదని భావమనియు, నేర్పడును. అనిర్వచనీయంబు నింతకు మిక్కిలిగా నిర్వచింప సాధ్యముగాదు.

తత్త్వవిచారము.

ఇది అగమమూలకంబనియు, యుక్తిమూలకంబనియు ద్వివిధము. ఋష్యాదులు ప్రాయశఃకంబుగా మొదటిమార్గము నే ద్రొక్కిరి. మాండవ్యమహర్షి రెండవమార్గమునుగూడఁ ద్రొక్కెను.

ఏది సచ్చిదానందస్వరూపమో, ఏది నిత్యశుద్ధసిద్ధబుద్ధముక్తస్వతంత్రమో, ఏది కర్తయు భోక్తయుఁ గాక సాక్షిమాత్రమైయుండునో, ఏది యఖండమగుటంజేసి సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదంబులొండె దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేదంబులొండెఁ గలుగక యేకరాశిగానుండునో యది పరమాత్మ యనిరి.

పరిచ్ఛేదము.

పసపు కాశ్మీరమందు దొరకును. ఢిల్లీయందు దొరకదు. ఇది దేశపరిచ్ఛేదము. మామిడిపండ్లు వైశాఖంబున దొరకును ; మార్గిశిరమందు దొరకవు. ఇది కాలపరిచ్ఛేదము. ఉప్పులో జక్కెరయుండదు ; చక్కెరలో నుప్పుండదు. ఇది వస్తుపరిచ్ఛేదము.

నిత్యపదార్థ విచారము.

దేనికిఁ బ్రాగభావ ప్రధ్వంసాభావ, అన్యోన్యాభావ అత్యంతాభావంబులు నాల్గును గలుగునో యది నిత్యమగును.

అభావము.

ఇది సంసర్గమనియు, అన్యోన్యమనియు రెండువిధములు: అమ సంసర్గము ప్రాగభావము, ప్రధ్వంసాభావము అంత్యాభావమని త్రివిధము. ఘటము తన్నిర్మాణపూర్వము గలుగదు. ఇది ప్రాగభావము. పగులగొట్టిన తర్వాత ఘటముండదు. ఇది ప్రధ్వంసాభావము. ఘటము తన్నిర్మాణంబునకుఁ బూర్వముగాని దానిసఁ బగులఁగొట్టినతర్వాత గాని లేనిదగుట స్పష్టము. ఈలేకుండుట యంతకాలమునుండి యని నిర్ణయింపఁ దరముగాదు ; అనఁగాఁ గాలనియతియేలేదు. దీనిని అంత్యాభావమనిరి.

కుండ గుడ్డకాదు. గుడ్డ కుండకాదనెడి భావము కుండలో నున్నది. కుండయు గుడ్డయు రెండునున్నంతకాలము కుండ గుడ్డకాదనియు గుడ్డ కుండకాదనియు అనఁగా భేదభావము కలదు. ఆరెంటిలోఁ గుండను బగులఁగొట్టినయెడలఁ గుండ గుడ్డ అనెడి రెండుపదార్థములు లేవు గావున భేదభావము నశించుచున్నది. రెండునున్నప్పుడు కలిగిన భేదభావము అవిరెండు నున్నంతకాలమేగాని యందేదినశించినను దానితో భేదభావము నశించుచున్నది. కావున నిట్టిభేదభావము నిత్యము కానేరదు. దీనిని అన్యోన్యాభావమందురు.

అగ్నియందుఁ జల్లఁదనంబెప్పుడును గలుగదు. ఇది యత్యంతాభావమగును. ఈయభావముగూడ నిత్యముగాదు. అగ్నిని జల్లార్చినప్పుడు అందలి వేడిమి బోవుచున్నది గదా.

సృష్టి.

సృష్టినిగూర్చి అజాతవాదమనియు, జాతవాదమనియు రెండు మతములు గలవు. ఏదో యొకయర్థమునుగోరి సృష్టి చుట లేదనియు, బ్రహ్మమే సర్వమనియు, సృష్టిని బ్రహ్మ భిన్నముగా గ్రహించుట యజ్ఞానమనియు, అజాతవాద సిద్ధాంతము. 'దేవస్య ఏషస్వభావః' అను సూత్రమే యీమత సిద్ధాంతము.

భగవంతుడు జగత్తును సృష్టించెననుట జాతవాద సిద్ధాంతము. ఈజాతవాదమందుఁ బెక్కుశాఖలు గలవు. దాని నొక్కొక్కదానిని పాఠకుల వినోదార్థము వివరింతును.

1. అసత్కారవాదము. కారణములేకయే కార్యమైన జగత్తు పుట్టుచున్నదని యీమతసిద్ధాంతము. కారణము లేకయే కార్యము పుట్టునన్నచో ఘటాదులు గూడ నట్లే కారణము లేకయే పుట్టవలయునుగదా యనియు, అది శాస్త్ర సమ్మతముగాని స్వానుభవసమ్మతముగాని కానేరదనియు, ఈవాదమందుఁ బ్రత్యక్ష విరోధరూపదోషమున్నదనియు దీనిని నిరసించురు.

2. అభావవాదము.-అభావమే సృష్టికిఁ గారణమని వీరందురు. అభావంబునుండి భావము కలుగనేరదు. ఈమతమును గీతగూడ 'నోభావోవిద్యతే' అనుచోట నిరసించెను. ఈ వాదమందుఁ గూడ ప్రత్యక్షవిరోధదోషము గలదు.

3. శూన్యవాదము.-శూన్యమునకు అభావమునకుఁ గొంత భేదము గలదు అభావమనునది అసత్కారము. అనఁగా

నిఃస్వరూపపదార్థము. శూన్యమనఁగా ఏమియు లేదని భావము. శూన్యమునుండి సృష్టివచ్చునేని బీజములేక యే ధాన్యముపుట్టుటగుననియు, ఈవాదమందు అసంభవ రూపదోషముగలదనియు దీనిని నిరసించుదురు.

శూన్యవాదంబును నాస్తివాదమనియు వచింతురు. వేద ప్రమాణంబు నంగీకరింపని మతము నాస్తికమతమని మతాంతరము గలదు.

నాస్తికులు.-మాధ్యమికుఁడనియు, యోగాచారుఁడనియు, పౌత్రాంతికుఁడనియు. వైభాషికుఁడనియు, చార్వాకుఁడనియు, దిగంబరుఁడనియు నాఁకు తెలింగులు.

మాధ్యమికుఁడు శూన్యవాదియగును. విజ్ఞానమే పరమ తత్త్వబంధియు, అది క్షణికంబనియు, సమస్తపదార్థంబులు విజ్ఞానమేగాని మఱొండుగాదనియు యోగాచారుని మతము. బాహ్యపదార్థజ్ఞానముచేత విజ్ఞానాకారం బేర్పడుచున్నదనియు, ఆకారణంబున బాహ్యపదార్థంబుల యనుమానంబునకు విజ్ఞానమే హేతువనుట స్పష్టమనియు, దానంజేసి బాహ్యపదార్థము అనుమానప్రమాణవిషయమేగాని ప్రత్యక్షమొకై స్థిరమొకడై గాదనియు బౌత్రాంతికునిమతము. చార్వాకుఁడు క్షణికంబు నంగీకరింపఁడు. దేహమే యాత్మగాని యాత్మపదార్థము వేఱుగా లేదనును. దేహమువేఱు ఆత్మవేఱనియు దేహమొతో యాత్మ యంతదిగానుండుననియు దిగంబరునిమతము.

4. పరమాణువాదము.-ఇది నైయాయికమతము. పరమాణువుల సంయోగంబున సృష్టియగుచున్నదని వీరిమతము.

పరమాణువులు నై యాయకమతప్రకారమే జడములును
 అవయవరహితములునై యున్నవి. అవయవంబులున్నఁ
 గాని యొండొంటికి సంయోగము గలుగనేరదు. ఎట్లో
 సంయోగము గలుగవచ్చునన్నచో, సంయోగమునకు నిచ్చ
 యుండవలయును. ఇచ్చయుండ వలయులన్నచో సజీవప
 దార్థమునకే యిచ్చయుండును గాని నిర్జీవపదార్థంబునకు
 నిచ్చయుండనేరదు. నై యాయకుల పరమాణువులు జడం
 బులని వారే యంగీకరించిరి. జడంబులకు నట్టిసంయోగము
 ఇచ్చాపూర్వకమైనది యెట్లుగలుగును ? ఈవాదమందు అ
 సంభావ్యదోషము గలదు గావున దీనిని నిరసించిరి.

5. కాలవాదము.-కాలమే సృష్టించుచున్నది. కాలమెల్లప్పు
 డు నుండునదే గావునఁ ద్రివిధమైన యభావదోషము దా
 నికి గలుగనేరదు. అకారణంబున నది సృష్టికేఁ గారణము
 కావచ్చును గాని కాలముచేత సకలకార్యోత్పత్తి గలుగుట
 లేదు. దానంజేసి కాలవాదమందు అకారణరూప దోష
 ముగలదని దానిని నిరసింతురు.

6. స్వభావము.-ఇది చార్వాకమతము. అజాత స్వభావవా
 దంబునకును జార్వాక స్వభావవాదంబునకును భేదము
 గలదు. అజాతవాదము బ్రహ్మము నంగీకరించుచున్నది.
 చార్వాకమతము బ్రహ్మము నంగీకరింపదు. చార్వాక
 స్వభావమే సృష్టికారణమగునేని స్త్రీజనస్వభావసిద్ధమైన
 గర్భధారణము గొడ్రాలునందేల వర్తింపదు. స్వభావంబొక
 చోట నొకవిధముగా మఱియొకచోట నింకొకవిధముగా

వర్తింపదుగదా ? కావున స్వభావవాదము యుక్తియుక్తముగాదని దానిని నిరసించుదు.

7. అదృష్టవాదము.-ఇది మీమాంసకమతము. అదృష్టమనునది జడము. జడమునకు నిశ్చయశక్తి గలుగదు. అందువలనఁ గారణకార్యసంబంధమే యుండనేరదు. అనఁగాఁ గారణంబొకటి యుద్దేశించినను గార్యంబొకటి యగుచుండును. దానంజేసి యీవాదము యుక్తికి నిలువదని దీనిని త్రోసివైచిరి.

8. యదృచ్ఛావాదము.-ఇది ప్రత్యక్షవాదిమతము. పృథివ్యాది పంచభూతముల యదృచ్ఛాసంయోగంబున సృష్టియేర్పడుచున్నదని యీమతము. యదృచ్ఛావ్యవహారము పిచ్చివానిచేతిరాయివలె నగునేగాని క్రమముగాని నిర్దేశ్యముగాని గలుగవు. సృష్టియన్ననో క్రమబద్ధమై నిర్దేశ్యపూర్వకమై యున్నది. కావున నిట్టివాదముగూడ నిర్వదని దీనిని నిరసించిరి.

9. ప్రత్యక్షప్రమాణవాదము.-యదృచ్ఛావాదమందు యదృచ్ఛయే కారణమగుచున్నది. ఈవాదమందుఁ బంచభూతములు కారణమగుచున్నవి. పంచభూతములు కార్యములగును గాని స్వకారణంబులు గాఁజాలవు. కావున నిట్టివాదము నిలువదు.

10. ప్రధానవాదము.-ఇది సాంఖ్యమతవాదము. ప్రధానము జడము. జడమువలనఁ జైతన్యరూపసృష్టి కలుగనేరదు. కావున నిట్టివాదము నిరస్తము. ఈమతప్రకారము

బ్రహ్మము అకర్తయు అకారయితయు అవికారుఁడు నిత్యుఁడు కేవలభోక్తయునైన పురుషుఁడగును. అట్టిపురుషుని సన్నిధి మాత్రునిగా నుంచుకొని ప్రధానము సృష్టించుచున్నదని యీమాతము.

అవికారుఁడైన పరమాత్ముకు భోక్తృత్వమున్నదన్నప్పుడు, భోక్తృత్వముగూడ నొకవికారమేయగును గావున బ్రహ్మము సవికారుఁడగుచున్నాఁడు. ఇది సాంఖ్యసిద్ధాంతమంగీకరింపదు. బ్రహ్మమెట్టివికారమొందకయే భోగించుట వానికి స్వభావమందురేని, భోగ్యార్థము బాహ్యపదార్థముండవలయును. అట్టిబాహ్యపదార్థంబు నెద్దానిని సాంఖ్యమంగీకరింపదు. కావున సాంఖ్యసిద్ధాంతము స్వమతఘాతమగుచున్నది.

11. యోగమతము..ఇది వైశేషికమతఛాయయగును. హిరణ్యగర్భాదిరూపుఁడైన యసంగపురుషుఁడు సృష్టికారణమని యీమాతము. అసంగుడు ఎద్దానియందుఁ దగులుకొనకయేకాకిగా నుండును. ఏదేనొక కోరికయున్నఁగాని యెవఁడు నెట్టికార్యమును జేయఁడు. సృష్టికర్తయైన పురుషుఁడు అసంగుఁడన్నంతనే వానియందుఁ గర్తృత్వాదు లభావము లగుచున్నవి. అట్టివానివలన సృష్టియెట్లు గలుగును ? కావున నిట్టివాదము యుక్తిబాహ్యమై నిరస్తమగుచున్నది.

12. కాలాదిసంయోగవాదము.-కాలాదులు జడంబులని వారే వచితురు. జడంబులవలనఁ జైతన్యస్వరూపసృష్టి కలుగనేరదు గావున నిట్టివాదము నిరస్తమగుచున్నది.

13. జీవవాదము.-జీవుఁడు బ్రహ్మపరిణామమనియు, ఆజీవుడే తనభోగ్యార్థము సృష్టినిఁ జేయుచున్నాఁడనియు యీమాత

సిద్ధాంతము. జీవుఁడు అల్పజ్ఞుఁడు, అల్పశక్తిమంతుఁడును బరాధీనుఁడగును. జీవునకు వాస్తవముగా నట్టివి లేకున్నను భ్రాంతివలన నతఁ డట్టివాఁడని భావించుకొనుచున్నాఁడు. సృష్టికి సర్వజ్ఞత్వము, సర్వశక్తి మత్వము స్వాతంత్ర్యమునుండవలయును. కావున సృష్టి జీవునికార్యము గాదనిరి.

14 బ్రహ్మవాదము.-బ్రహ్మము నిర్వికారియనిరి. కార్యము వికారమగును. వికారరూపమైన కార్యమునకు నిర్వికారి కారణము గాఁజాలఁడనిరి.

15. శైవమతము.-ఆత్మ (అనఁగా జీవుఁడు) అవిద్య, శివుఁడు ఈ మూఁడును సృష్టికిఁగారణమని యీమతము. అట్లుగనేని శివుఁడు పరమాత్మకన్న భిన్నవ్యక్తియు దృశ్యపదార్థంబునగును. దృశ్యము నశ్యమనుట నిర్వివాదాంశము. దానంజేసి శివుఁడు నాశస్వభావుఁడగునేగాని శాశ్వతుఁడు కానేరఁడు. అది యీమత సిద్ధాంతముగాదు. దానంజేసి యీమతమునకు స్వసిద్ధాంత ఘాతదోషము గలదు.

వైశేషికుల హిరణ్యగర్భుఁడే శైవులశివుఁడగును గావున శైవవైశేషికంబులకుఁ బేర్లుభేదములేప్ప వేఱు గానరాదు. వైశేషికమతప్రకారము హిరణ్యగర్భుఁడు ప్రథమజీవుఁడగుచు. శైవమతప్రకారము శివుఁడు ప్రథమజీవుఁడగును.

పరమాత్మ పూర్ణము అఖండము నిర్వికల్పము నగుట యేగాక యవాప్తసమస్తకామమునైనదని జాతవాదం బంగీకరించును. అవాప్తసమస్తకామమైన పరమాత్మకుఁ గోరదగినదే

యుండదనియు, అట్టిపరమాత్మ సృష్టించుచున్నదందురేని ఏకోరికతో సృష్టించుచున్నదనియు, గోరికయున్నచోఁ పరమాత్మ యెట్లు పూర్ణమగుననియు, సృష్టికిఁ గారణంబేమనియు అజాతస్వభావవాదులు జాతవాదుల నడుగుదురు. కారణం బగోచరంబును అనిర్వచనీయంబునని జాతవాదు లందులకు బదులాడుదురు. ఆమాట యుక్తికి నిల్వదనియు, యుక్తివిరోధమైనదానిని గ్రహింపరాదనియు జాతవాదంబును అజాతస్వభావవాదులు నిరసించుదురు.

అజాతస్వభావవాదము తత్త్వకుశలమతులకుఁ దక్కనన్యులకు నందదు. సృష్టిని గూర్చి సామాన్యబుద్ధికి యుక్తియుక్తమైన సమాధానమును జెప్పవలయును. అట్టి సమాధానమునకై వివర్తవాదము ప్రతిపాదితమయ్యెను.

మందాంధఃకారమందు రజ్జువును జూచి సర్పమని భ్రాంతిపడుదురు. అట్లు భ్రాంతిపడుటకుఁ గారణమేమో పరమాత్మను జగత్తుగా భావించుటకు నదేకారణమని వివర్తవాదము. మఱియు సృష్ట్యాదికథలు సామాన్యజనులకు విశ్వాసము గలిగించుటకై కల్పితంబులేగాని వేఱుగావనియు, అవి కల్పితంబులైనను వానివలన నేర్పడు భావముమాత్రము సత్యమే యనియు అజాతవాదులందురు.

అద్వైత—విశిష్టాద్వైతములు.

నిమ్మపండు సమిష్టిదృష్టికి నొక్కటిగానేయుండును. అనఁగాఁ దొశ్యకును లోపలిభాగంబునకును వేర్వేరుగాఁ గాన్పింపదు. వ్యష్టిదృష్టికి అనఁగాఁ జక్కగాఁ బరిశీలించినయెడల, దాని

చర్మంబును లోపలి ఫలంబును వేర్వేరుగా స్పృష్టపడును. అట్లే బ్రహ్మము సమష్టిదృష్టికి నేకము అద్వితీయముగాఁ దోచినను, బరిశీలించినచో బ్రహ్మమును దదీయమైన ప్రపంచంబును వేరుగానున్నవని విశిష్టాద్వైతము.

రాజు కేవలప్రజాప్రేమైకబుద్ధితోఁ బ్రజలమధ్యనుం జేయుఁ, బ్రజలకన్న వేరైయుండునట్లే పరబ్రహ్మముగూడ సృష్టియందంతర్యామియై యుండియు సృష్టికన్న వేరుగానే యుండునని యీమతతాత్పర్యము.

దీపంబునకునుఁ దత్కిరణంబులకు నెట్లో బ్రహ్మమునకును జీవులకు నట్టిసంబంధమే. అనఁగా జీవులు బ్రహ్మాంశతద్విభూతి తద్రూప తచ్ఛరీరులగుదురని యీమతము.

బ్రహ్మముయొక్క యేశక్తిని అద్వైతులు మాయయంచురో యాశక్తినే వీరు లక్ష్మీయందురు. మోక్షప్రాప్తికి మాయను దాటవలయునని అద్వైతులందురు. లక్ష్మీ సాశ్రయించి యామెమూలకంబునఁ బరబ్రహ్మనుగ్రహంబును బొందినఁగాని మోక్షసిద్ధిగలుగదని వీరందురు. అద్వైతుల బ్రహ్మము నిర్గుణము ; వీరిబ్రహ్మము సగుణము; మోక్షమునకు జ్ఞానమే సాధనమని యద్వైతులు ; భక్తియే సాధనమని విశిష్టాద్వైతులు.

చూచువాని యవస్థానభేదంబులఁబట్టి దృశ్యరూపభేదంబులు గానవచ్చుచనియు, విమానమెక్కి యంతరిక్షంబున మహోన్నతస్థానంబునకుఁ బోయి యుండుండి భూమిని జూచినచో భూమిమీదనుండి చూచినప్పుడు నింగియెట్లో యట్లే వలయా

కారముగా సర్వము గాన్పించుననియు, ఒక్కొక్కయంతరము
దిగివచ్చుకొలది గోళంబుగా శిఖరాదిమయంబుగాఁ దుట్టతుద
కు భూమిగాఁ గాన్పించుననియు, ఈభేదంబులెల్ల నవస్థానజన్య
భేదంబులేగాని యసలుపదార్థంబునఁ గలభేదంబులు గావని
యు, అట్లే జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తి తురీయావస్థలను బట్టి సృష్టి
దర్శనంబు భేదభేదాభేద విశిష్టభేదాభేదంబులుగా నున్నదని
యు, అజాతస్వభావవాదుల వాదము.

ఈవిషయమై గీత యేమియుపదేశించుచున్నదో చూతము.

‘అహం కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయస్తథా’ (7-6)

‘మత్తః పరతరం నాన్యత్కించి దస్తి, ధనంజయ !

మయి సర్వమిదం ప్రోతం సూత్రే మణి గణాదవ’ (7-7)

‘చరాచరాత్మకమైన సనుస్తగతుయొక్క యుత్పత్తి
లయంబులు నేనే ; నాకన్న వేతైనది గోరంతయును లేదు. దా
రమునందు మణులువలె నాయుదీసర్వముఁ గూర్చబడి
యున్నవి’ అని పైశ్లోకముల శబ్దార్థము. ఈవాక్యములవలన
జాతవాదమును దానియవాంతరభేదంబులును దూరీకృతము
లగుచున్నవి. అతియగాదు. అజాతమతము ప్రతిపాదిత
మగుచున్నది. మూడవపాదమందు అవస్థాదర్శనవిభేదము
సూచితమగుచున్నది. ఇది పారమార్థికసత్యము. బోధనార్థ
ము ఈమూడు పాదములకు వ్యావహారిక సత్యప్రతిపాదనంబు
గా నర్థముఁ జెప్పనగును. అట్లే చెప్పియు నున్నారు.

వ్యక్తావ్యక్తములు

పరమాత్మ అవ్యక్తమనియు సృష్టి వ్యక్తమనియు జాత

చాదులందును. ఈ రెంటిసంబంధము రాజరాష్ట్రసంబంధమా? మఱి యెట్టిసంబంధము? అను ప్రశ్న వచ్చును. సంబంధ భావమే వ్యావహారికమనియు, 'మయా తతమిదం సర్వం జగ దవ్యక్తమూర్తినా' (9-4) అనుటవలన అవినాభావ సంబంధ మనియు, గావున రెండింటినిఁ బ్రత్యేకింప సాధ్యమే గాదని యు స్పష్టమగుచున్నది.

పరిణామవివర్తాదులు.

'పరమాత్మ జగత్తును వ్యాపించియుండు'నని పైనఁ జెప్పఁబడెను. దానిభావమేమి? భగవత్స్వరూపము జగద్రూపముగా మారెనా? భగవంతుఁడట్లే కట్టుకదలకుండుచు జగత్తు ఏర్పడెనా? అను శంకలు గలుగును.

'మత్ స్థాని సర్వభూతాని నచాహం తే ష్వవస్థితః (9-4) సర్వభూతములు నాయుండేయున్నవి నేను 'భూతములందుండుట లేదు' అనుటవలనఁ బరిణామవాదము నిరస్తమగుచున్నది. 'నచమత్ స్థాని భూతాని పశ్యమే మోగ మైశ్వరమ్' (9-5) 'భూతములు నాయుండులేవు. ఈశ్వరసంబంధమైన నామహిమ యెట్టిదో చూడు' మనుటవలన వివర్తవాదనిరసము సూచి తమగుచున్నది.

జగత్తు పరమాత్మగాని తద్భిన్నముగాని రెండునుగా దన్నప్పుడు భావము సామాన్యలకు బుద్ధిగ్రాహ్యముగాదు. ఇది యంతనిగూఢమైన విషయము. అయినను దదృఢవంబేదో యొకవిధంబుగా బుద్ధిస్థమైనఁగాని విశ్వాసంబుచు శాంతియు గలుగవు. అందువలనఁ బరమాత్మకును జగత్తునకును సముద్ర

త తరంగన్యాయమును సామ్యముగా గ్రాహ్యర్థము చెప్పిరి.

తరంగంబులు సముద్రముగావు ; తద్భిన్నంబులును గావు. అట్లే జగత్తుగూడ భగవంతుఁడును గాదు, తద్భిన్నమునుగాదు ; రెండింటికి విశిష్టమైన అవినాభావము. దృష్టి దేనియందు పాఱునో అదిమాత్రమే గాన్పించును ; అప్పుడు రెండవది గాన్పింపదు. అనఁగా భావభేదంబున వస్తుభేదము గాన్పించుచున్నది. రెండింటి నొక్కటిగాఁ జూచుటయే అద్వైతభావము ; వానినివేఱుగాఁజూచుటయే ద్వైతభావము, తరంగంబులను సముద్రాంశముగా భావించునట్లే జగత్తును భగవదంశంబుగా భావించుట విశిష్టాద్వైతమగును.

పదార్థశోధము.

జడచైతన్యంబులకుఁ గలసంబంధ విచారము పదార్థశోధనమనఁబడును. ఈ సంబంధము కారణకార్యసంబంధమనియు, అధిష్టానాధ్యస్త సంబంధమనియు, ద్రష్టృదృశ్యసంబంధమనియు, సాక్షీసాక్ష్యసంబంధమనియు నాల్గువిధములు. విశిష్టచైతన్యంబునందుఁ గారణకార్యసంబంధంబును, శుద్ధచైతన్యంబునందు అధిష్టానాధ్యస్తసంబంధంబును, ఉపాధిపచైతన్యంబున మూడవదియు; సంభవించుచున్నవి.

ఈశ్వరుఁడు-జీవుఁడు.

జీవేశ్వరులకుఁ గలభేదాభేదంబులఁ గూర్చి (1) అవచ్ఛేదవాదము. (2) ఆభాసవాదము, (3) ప్రతిబింబవాదము అని మూఁడు వాదములు గలవు. మొదటి రెండువాదములప్రకారము జీవేశ్వరులకు ఉపాధిగతభేదమే గాని స్వగతభేదములేదు.

అందు అవచ్ఛేదవాదప్రకారము ఈశ్వరోపాధి మాయ
యనియు, జీవోపాధి అవిద్యయనియు, ఆభాసవాదప్రకారము
ఈశ్వరోపాధి ఆభాససహితమాయయనియు జీవోపాధి ఆభాస
సహితావిద్యయనియు నేర్పడుచున్నది. ప్రతిబింబవాదప్ర
కారము ఈశ్వరుడు బింబమును, జీవుడు అజ్ఞానమందలి చైత
న్యప్రతిబింబమనియుఁ జెప్పిరి. ఈమతప్రకారము జీవేశ్వరు
లకు నుపాధిగతభేదముగూడఁ గలుగదు. పైకిఁగానవచ్చు
భేదమెల్ల జీవత్వంబు నీశ్వరత్వంబును రెంటిని జైతన్య మందా
రోపించుట వలనఁ గలుగుచున్నది.

ఆరోపితవస్తువు అధిష్ఠానమునకన్న భిన్నముగాఁ గాన్పిం
పదు. అది అధిష్ఠానాభిన్నమై యాకారణంబున అధిష్ఠానస్వ
రూపంబును గప్పిపుచ్చి తాను ప్రతీతమగుచున్నది. అధిష్ఠా
నమైన రజ్జువును అధ్యస్తమైన సర్పము గప్పిపుచ్చి రజ్జుస్థానంబు
నఁ దాను నిల్చి ప్రతీతమగుచున్నది. అట్లే జీవుడును వానికి
అధిష్ఠానమైన యీశ్వరుని గప్పిపుచ్చి యాస్థానమునఁ దాను
ప్రతీతుఁడగుచున్నాఁడు.

కార్యకారణవిచారము.

ఈండనుఁ జేయుటకు మన్నును, జేయువాఁడును, గావల
యును. ఇందు మన్ను ఉపాదానకారణంబనియు, జేయునట్టి
కుమ్మరి నిమిత్తకారణంబనియు వేదాంతపరిభాషలోఁ జెప్పఁ
బడును. 'ప్రకృతిం స్వామవష్టభ్య విస్మజామి' (9-8) ;
'మయాఽధ్యక్షేణ ప్రకృతిస్సూయతే' (9-10) అనుటవలన
జగన్నిర్మాణంబునకు భగవంతుఁడే నిమిత్తకారణంబును ప్రకృ
తి ఉపాదానకారణంబునగును.

‘మత్తః పరతరం నాన్యత్కించదస్తి’ (7-7) అని భగవంతుఁడే ఘంటాపథంబుగాఁ జెప్పెను. భగవంతుని కన్న నన్యతరమైనది గోరంతయు లేదన్నప్పుడు, ఈ ప్రకృతి యెందుండి వచ్చెను ? అను శంకగలుగక మానదు. ప్రకృతి అనఁగా భగవన్నైసర్గికశక్తియేగాని వేటుపదార్థముగాదు. అందువలన భగవంతుఁడే నిమిత్తోపాదానకారణంబులు రెండు నగుచు న్నాఁడు. దీనినే ‘అభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణం’బని వేదాంత పరిభాషయందుఁ జెప్పుదురు. అనఁగా సర్వము భగవంతుఁడే యనియు ‘వాసుదేవస్సర్వ’మను వాక్యమే పరమార్థమనియు, కార్యకారణవాదమెల్ల సృష్టిచింతకులత్పత్తికేగాని వేటుగాదని యుఁ దాత్పర్యము.

‘ప్రకృతిం పురుషంచైవ విద్ధ్వనాదీ ఉభౌవపి’ (13-20) ప్రకృతిపురుషులు అనాదు ‘అనుటవలనఁ బ్రకృతి యనునది యొకటున్నదని గీతయే యంగీకరించుచున్నదనియు, ‘కార్యకరణకర్తృత్వే హేతుః ప్రకృతిరుచ్యతే’ (13-21) కార్యకరణకర్తృత్వంబులకుఁ బ్రకృతినే హేతువుగాఁ జెప్పుదు’ రనుట వలనఁ బ్రకృతి ఉపాదానకారణమగుచున్నదనియు దీనింజేసి జాతవాదము సూచితమగుచున్నదనియుఁ దలంతురు. ‘ప్రకృతిరుచ్యతే’ అనుటవలన అదియే సిద్ధాంతముగా గీత యంగీకరించెనాయని శంకింపవలసియున్నది. ‘ప్రకృతిః యాంతి మామికామ్’ (9-7) అనుటవలనఁ బ్రకృతియనునది భగవత్సంబంధమైనదేగాని తద్వశిష్టముగాదని స్పష్టము.

ప్రకృతి భగవన్నైజశక్తిగాని వేటుగాదు. శక్తికి శక్తిమంతునకు అభినాభాషము. శక్తిని శక్తిమంతుని వ్యప్తిగా

వచించునప్పుడు ప్రకృతి పురుషులందును. ప్రకృతి పురుషుల సమష్టితత్వమే పరమాత్మయగును. అట్టి సమష్టితత్వమునే సమగ్రబ్రహ్మమనియు, బురుషోత్తముడనియు వ్యవహరింతురు.

ప్రకృతికి లీనావస్థయు వ్యవహారావస్థయు, గలవనియు, సంకల్పముతోడ వ్యవహారావస్థయు నిస్సంకల్పస్థితియందు లీనావస్థయు నగుననియు, లీనావస్థయందు బ్రహ్మము నిర్వికల్పుడగుననియు, వ్యవహారావస్థకు సవికల్పకస్థితియని నామాంతరమనియు, సంకల్పము గుణాత్మికమనియు, గుణములు వ్యాపించుననియు, సంకల్పముదయించినను అది గుణాత్మికము గాక యుండునప్పుడు బ్రహ్మము నిర్గుణమగుననియు, అది గుణాత్మికమైనప్పుడు బ్రహ్మము సగుణమగుననియు, సంకల్పము గుణాత్మికమైనను గుణములు వ్యాపారముఖంబులుగానప్పుడు బ్రహ్మము సగుణ నిరాకారమగుననియు, గుణములు వ్యావారముఖమైనప్పుడు బ్రహ్మము సగుణసాకారమగుననియు, ఈసాకారత్వమే సృష్టియనియు, వచింతురు. ఈవిభాగమెల్లసృష్టిచింతకులు గ్రాహ్యార్థము కల్పించినదే గాని, పరమాత్మ యెల్లప్పుడు అనఁగా నిర్గుణ సగుణ నిరాకార సాకారస్థితులందు అనుస్మృతమైయుండును. ప్రకృతిదశలను బట్టి యీవిభాగంబును వచించిరి.

ప్రకృతిపురుషు లనాదులనుచు, బురుషునకు శంతము లేదనియు, బ్రకృతికిమాత్ర మంతముగలవనిరి. ఈభావంబును గీత యంగీకరింపదు. ప్రకృతికి అంతమున్నదనుచో, బ్రకృతిపురుషు లవినాభావులగుట యందర్థములేదు. ప్రకృ

తిఁ అంతములేదు కావుననే దానిని దాటుమనియే గీత చెప్పుచున్నది.

ప్ర.కృతికి అంతముచెప్పినప్పుడు స్వరూపనాశనము గాదనియు దానివ్యవహారంబునకు నంతముగలదని భావంబనియు, ప్రకృతికి స్వరూపనాశంబునుఁ జెప్పినచో పునస్సృష్టికిఁ బ్రకృతికారణము గావున పునస్సృష్టియే కల్లయగుననియు గ్రహింపవలయును. ప్రకృతినాశనమును జెప్పినప్పుడు గూడ 'ఎవడు ప్రకృతికి విముఖుఁడో వానికిఁ బ్రకృతి నశించినదే యగు' నను భావంబును గ్రహింపవలయును.

కేవలసమాధిస్థితియందుఁ బ్రకృతి దానివ్యవహారంబు లనెల్ల నుడిగి లీనమై యుండును. ఆస్థితిలో శ్వాసముగూడ నుండదు. ఆస్థితిని సమగ్రబ్రహ్మమనవచ్చును. అందుండి క్రిందిమెట్టునకు వచ్చినప్పుడు శ్వాసము ప్రాస్వరూపంబున నుండును. ప్రకృతివ్యాపారమెల్ల శ్వాసపూర్వకము. అయినను శ్వాసమప్పుడప్పుడే ప్రారంభమగుచున్నది గావునఁ బ్రకృతి యప్పుడు గుణాత్మికగాదు. ఆస్థితిని నిర్గుణబ్రహ్మమునకు సామ్యముచేయవచ్చును. వ్యుత్థానావస్థయందు శ్వాసంబును దానితోడ గుణవ్యవహారంబును గలుగును. ఆస్థితిని సగుణబ్రహ్మమునకు సామ్యము చేయవచ్చును. గుణవ్యవహారము ప్రారంభించినను సంకల్పము రూపునుదాల్పలేదు గావున ఆస్థితిని సగుణః సాకారబ్రహ్మమునకు సాటిచెప్పవచ్చును. సంకల్పము కార్యరూపమైనప్పుడు ఆస్థితిని సగుణసాకారబ్రహ్మమునకు సాటి చేయవచ్చును.

ప్రకృతి పురుషవిచారము సగుణవరమేయని గ్రహిం
వవలయును.

అనాదివిచారము.

బ్రహ్మము, అవిద్య, జీవుడు, ఈశ్వరుడు, భేదము,
సంబంధము, యియాతీంటిని అనాదులందురు. అందు బ్ర
హ్మము మాత్రము అనాదియేగాక యనంతమునగును. తక్కి
నవి అనాదులైనను సాంతములే యగును.

ఏలయందురా ? బ్రహ్మము త్రికాలాబాధ్యము గా
వున బ్రహ్మమునకు నంతమే గలుగదు. అవిద్యాదులు జ్ఞాన
బాధితంబులు గావున వానికి నంతము గలుగుచున్నది.

అనాది యనఁగా నుత్పత్తియే లేనివని భావము. బ్ర
హ్మము మొదలగు నాతీంటి యనాదిత్వ మెట్లందురా ? అన్ని
టికి బ్రహ్మమే యధిష్ఠానముగా నున్నది. బ్రహ్మమునకు
వేఱొక యధిష్ఠానము గానరాదు. కావున బ్రహ్మము అనా
దియగుచున్నది.

బ్రహ్మము నిర్వికారమనిరి. వికారమే యుత్పత్తి
యగును. నిర్వికారమైన బ్రహ్మము వికారమొందుట పాసఁ
గదు గావున బ్రహ్మమువలన అవిద్య పుట్టినేరదు. అవిద్యో
త్పత్తి యీశ్వరాదుల నాల్గింటఁ గారాదాయన్నచో యీశ్వ
రాదులు గూడ అవిద్యాఫలములే గావున వానిసిద్ధి యవిద్యా
సిద్ధినిబట్టి యున్నది. అనఁగా అవిద్య పుట్టినతర్వాత తత్ఫల
ముగా నీశ్వరాదులకు నునికిఁ గల్గుచున్నది. కావున నీశ్వరా
దులు తత్కర్వము జనించుచున్న యవిద్యకుఁ బుట్టినానంబులు

గానేరరు. అందువలన ఆవిద్యగూడ అనాదియగుచున్నది.

బ్రహ్మము, అవిద్య ఇవిరెండు అనాదులంటిమి. ఆ రెంటికీ దాదాత్మ్యసంబంధముగలదు. అనాదులసంబంధము అనాదియే యగును.

జీవేశ్వరుల వరన్పరభేదము స్వతస్సిద్ధము. అది బ్రహ్మమువలననొండె మాయవలననొండె, బ్రహ్మమునకును మాయకును గలభేదమువలననొండె గలిగినదిగాదు. కావున భేదము అనాదియగుచున్నది.

జీవేశ్వరులసిద్ధి తద్భేదమువలన గలుగలేదు. మతే మనిన అవిద్యాచైతన్యసంబంధమువలన గలుగుచున్నది. అట్టి సంబంధమునకుఁ బూర్వమే జీవేశ్వరసిద్ధిగలుగుఁగావున వారును అనాదులగుదురు.

బ్రహ్మము, అచలము. అచలముతో సంబంధమెట్లు దురా ? వృక్షము అచలము. దానిమీద పక్షి వ్రాలుచున్నది. ఆవిధముగా వృక్షపక్షులకు సంబంధమేర్పడుచున్నది. అట్లే బ్రహ్మవిద్యల సంబంధము. అదియుఁ గల్పితమేగాని వేఱుగాదు.

సంకల్పమెప్పుడుకలిగెను ?

సృష్టియెల్ల భగవత్సంకల్పఫలమనిరి. సంకల్పమెప్పుడుదయించెనను ప్రశ్నవచ్చును. 'యతఃప్రవృత్తిః ప్రసృతా పురాణీ' (15-4), అనుటవలన సృష్టియెల్లఁ బురాణమైనదేగాని నడుమవచ్చినదిగాదని స్పష్టము. సంకల్పమేలేనిచో సృష్టియేగలుగదు. సంకల్పముతోడ సృష్టికలిగెననిమాత్రము చెప్ప

వచ్చును. కావున సంకల్పము పూర్వము సృష్టివరమని చెప్ప
నగును. సంకల్పంబునకుఁ గాలసిద్ధయము సాధ్యముగాదు
గావున అనాదియని. సృష్టిగూడ నట్లే యనాదియగును.

సృష్టి యాదృచ్ఛికమా ?

విశ్వంబునెల్ల నొక్కసారి సింహవలోకనంబు గావించు
రేని, అది సంవిధానపూర్వకమేగాని యాదృచ్ఛికముగాదనియు,
సంఘటన బరమాణువు మొదలు సూర్యాదులవఱకు నొక్కొక్క
టియు నిబంధనసిబద్ధమై వర్తించుచున్నదనియు స్పష్టమగును.
ఇదేభావంబును 'యేమే మతమిదం నిత్యమను తిష్ఠతి మానవాః'
(3-31) 'యేత్వేత దభ్యసూయతో నానుతిష్ఠతి మేమతమ్'
(3-32) భగవంతుఁడు తెలిపి నియమంబుల నేర్పఱచి యానియ
మంబుల ప్రకారము వర్తింపవలసినదనియు, అట్లు వర్తింపని
వారు చెడుదురనియు శాసించెను. దీనింబట్టి సృష్టి యాదృ
చ్ఛికముకాదని స్పష్టము. సృష్టి యాదృచ్ఛికమైనచో గట్టు
దిట్టములేర్పఱచుట యుండనేరదు. కట్టుదిట్టములు లేనినాఁడు
సృష్టినిలుచుటకే యవకాశము లేదు. ధర్మాధర్మ నియతి
యు నుండదు.

ప్రయోజనమేమి ?

సృష్టి భగవదిచ్ఛామాత్రమని కొందఱును, కాలసిద్ధ
మని కొందఱును, క్రీడార్థమని కొందఱును, భోగార్థమని కొం
దఱు నూహించిరి. ఇవన్నియు నూహలేగాని యుక్తికి నిలువవు.

'స మే పాగ్ధాస్తి కర్తవ్యం త్రిషులోకే షు కించన,

నానవాప్త మవాప్తవ్యం వర్తనవచ కర్మణి' (3-22)

అర్జునా ! ముల్లోకములలో నాకు చేయవలసిన పని గిల్లంతయు ను లేదు. ఏలయందువా ? నేను పొందనిదిగాని పొందవలసినదిగాని యేమియు లేదు. అట్లయినచో నిట్టి కర్మపరతంత్ర మేలా ? యని యందువా ? అది నై జముసుమా ?' అనుట వలనఁ బైనచెప్పిన యిచ్చామాత్రాదు లైనయాహాలు నిలువవు.

సృష్టియెల్ల సత్యమనుచు అదేచోట నయ్యది మాయా కల్పితమని మఱికొందఱు వచింతురు. మాయ అసత్పదార్థమని వారే నిర్వచించిరి. అసత్తునుండి సత్పదార్థము కలుగదని గీతా చార్యుఁడు సర్వవేదాంతంబునకు బీజసూత్రముగా వచించెను. కావున మాయావాదము గూడ నిలువదు.

కాఁబట్టి సృష్టి నై జమేగాని యేదే ఫలాపేక్షతో సృజింపఁబడుట లేదనువాక్యమునే ప్రమాణంబుగా గ్రహింపవలసి యున్నది. ఇదేభావంబును 'దేవస్య ఏష స్వభావః' అను ముక్కగూడ సూచించును. సృష్టివిషయమై యంతకన్న యుక్తియుక్తముగాఁ జెప్ప సాధ్యముగాదు.

దైవస్వభావవర్తనంబెట్టి దందురా ? బ్రహ్మము చైతన్యాత్మకము. చైతన్యము శక్తిమంతము. శక్తినే మాయ యనియుఁ బ్రకృతియనియుఁ గూడ వచింతురు శక్తికిఁ జలన వ్యాపారము నై జము. ఈవ్యాపారమునే కర్మమందురు. కర్మమనఁగాఁ జేయుట అని భావము. కర్మమనంటి ఫలంబుద యించును. ఈఫలమే సృష్టియనఁబడుచున్నది. ఈవిధానము నిర్గుణ నిరంజన నిష్కల్ప బ్రహ్మము సగుణసవికల్పసాకార

బ్రహ్మమగుట యని వేదాంతపరిభాషలో నుడువుదురు. అట్లు కానేల ? యని యడుగుదురా ? బ్రహ్మము నిర్గుణాదిగా నుండుటయు సగుణాదిగా మాఱుటయు సృష్టిచింతకుల కల్పన మేగాని వాస్తవముగాదు. బ్రహ్మము త్రికాలాబాధితము గా బ్రహ్మముగానే యుండును. ఇది పరమార్థము. కల్పన లెల్ల వ్యావహారికములు. సృష్టివిచారంబెల్ల వ్యవహారార్థమే యనుభావంబుతో వర్తింపవలయును.

సృష్టిపరిపాలనము.

భగవంతుఁడు జగత్తును సృష్టించునన్నప్పుడు, సృష్టించిన వాఁడు దానిని బాలింపకతప్పదు. వానిపరిపాలనంబెట్టిది ? చక్రవర్తి యెచ్చటనో యుండి తాబేదార్లమూలకంబుగా దేశంబును బాలించునట్లుగా భగవంతుఁడు వైకుంఠములోనో కైలాసమందో యుండి యధికారిపరంపరగా దేవతలను నియమించి పరిపాలించుచున్నాఁడా ? అనుశంక యుదయింపక మానదు. భగవత్పరిపాలనము చక్రవర్తిపరిపాలనమువంటిదిగాదు. భగవంతుఁడు తానే సర్వమునైయున్నాఁడు. కావున భగవంతుఁడు సర్వగతుఁడై పరిపాలించును.

‘ఈశ్వర స్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి’ (18-61) భగవంతుఁడు ప్రతిభూతముయొక్క హృదయప్రీతి సధివసించియున్నా’ డనుటవలన భగవత్పరిపాలనము ప్రత్యక్ష మేగాని పరోక్షముగాదని యేర్పడుచున్నది. ఈరహస్యంబు నెఱుంగుటయే జ్ఞానము. ఎఱిగి వర్తించువారు జ్ఞానులగుదురు. ఎఱుగక వర్తించువారు మూఢులగుదురు. ఎఱింగియు

నెఱుంగనట్లు వర్తించువారు దుష్టులగుదురు. దుష్టులు లోకంబును వంచించుచున్నామనుకొందురు. అది కేవలము ప్రమాదము. వారు వారినే వంచించికొని చెడుచున్నారు.

భగవంతుఁడు హృదయదేశమందున్నాఁడను భావంబును జ్ఞప్తిలో నుంచుకొనుటయే ఉత్తమోత్తమ భగవద్భజనమగును. ఈవాక్యమును సువర్ణంబుల లిఖించి జపించుటకన్న మేలైనజపము గానరాదు.

భగవంతుఁడు శరీరమందెచ్చటనుండు ననువిషయంబున మతభేదములు గలవు. భగవంతుఁడు (పరమాత్మ) హృదయదేశమందే యుండునని గీతామతము. ఇదే భావంబును శ్రీ శంకరభగవత్పాదులవారు

‘ఆత్మైవ సత్వాత్మని ధీగుహయా,
మవ్యాకృతాకాశా ఉశత్ప్రకాశః,
ఆకాశా ఉచ్చైరవివ త్ప్రకాశతే,

స్వతేజసా విశ్వమిదం ప్రకాశయన్ ॥’ వి॥చూ॥32లో చెలిపిరి. స్థూలశరీరములోపల హృదయప్రదేశమందు అంతఃకరణముండును. ఆయంతఃకరణము దానివ్యాపారమునుబట్టి చిత్తము, మనస్సు, బుద్ధి, అహంకారము అని నాల్గువిధములు గా గ్రాహ్యార్థము విభజింపఁబడెను. అందు నిశ్చయాత్మక వ్యాపారమును చేయుదానిని బుద్ధియనిరి. ఈబుద్ధిలోపల అవ్యక్తమనెడి కారణశరీరముండును. తత్కారణశరీరములోపల ఆత్మ యుండును.

శరీరమునకు హస్తపాదాద్యవయవంబులు గలవు. వాని

నెల్ల ఛేదించినను జీవముండుట గలదు. హృదయదేశంబునకుఁ బ్రమాదముగల్గినంతనే జీవము పోవుచున్నది. దీనింబట్టి జీవ రూపంబుననున్న యాత్మకు హృదయమే స్థానమని గ్రహింప నగును.

హృదయస్థాని గ్రహింపరేల ?

భగవంతుఁ డంతసమీపవర్తియై యున్నను వానిని గ్రహింపరేల ? అని యడుగవచ్చును. భగవల్లక్షణంబులలో జ్ఞానమొకటిగాఁ జెప్పఁబడెను. ఎప్పుడు భగవంతుఁడు హృదయస్థుఁడనినో వానిలక్షణమైన జ్ఞానముగూడ హృదయస్థమే యని వేఱుగాఁ జెప్పనక్కఱలేదు. జ్ఞానమునకుఁ ప్రకాశము లక్షణము. దీపప్రకాశంబునవలె జ్ఞానప్రకాశంబున సర్వము నెఱుంగఁబడుచుండును. ఈజ్ఞానము అజ్ఞానముచేత నావృతమైనప్పుడు భ్రాంతి యుదయించి సత్యము స్ఫురింపకుండును. (5-15) దీపముపై ఘటంబును గప్పుటవలె జ్ఞానంబు నజ్ఞానమావరించినప్పుడగును. దీపప్రకాశమును నిరోధించినప్పుడు గృహంతరము చీకటిమయమై యందున్నవస్తువులు గానరాక యొకదాని నొకటిగా భావించునట్లుగా జ్ఞానప్రకాశము అజ్ఞానావృతమైనప్పుడు తత్త్వము యథాస్థితిఁ గానరాకుండును. ఆకారణంబున నొకటి మఱియొకటిగాఁ గాన్పించుచున్నది.

చీకటి యొకవస్తువుగాదు. వెలుతురు లేకపోవుటయే చీకటి ; అనఁగా అదియొక యవస్థయగునేగాని వేఱుగాదు. అట్లే జ్ఞానాభావావస్థయే అజ్ఞానము. అదియు నొక యవస్థయే యగును.

ఈజ్ఞానము పరోక్షము, అపరోక్షము అని రెండువిధంబులు. 'శ్రుత్వాన్వేభ్య ఉపాసతే' ఒకరివలన విని నమ్ముట పరోక్షజ్ఞానము. స్వానుభవసిద్ధము అపరోక్షజ్ఞానము. దీనినే ప్రత్యక్షజ్ఞానమనియుఁ జెప్పుదురు.

అజ్ఞానస్వరూపము.

అజ్ఞానము వస్తువుకానందున దానికి రూపమే లేదు. అది కామరూపి (31-39)యై వర్తించుచుండును. అనఁగా ఏ విధమైనకోరిక జనించునో యారూపంబును అజ్ఞానము వహించి వర్తించుచుండునని భావము.

అధిష్ఠానము.

అజ్ఞానము దశేంద్రియంబులను మనోబుద్ధులను నావరించియుండును. అజ్ఞానము మొట్టమొదట హితాహితవివేచన పూర్వకనిశ్చయాత్మకమైనబుద్ధిని గప్పివైచును. అప్పుడు బుద్ధి భ్రాంతిఁజెంది ఒకదానిని మఱియొకటిగా భావించి నిశ్చయించును. దాని నిశ్చయప్రకారము మనస్సు వర్తించును. మనస్సు ఎట్లాడించిన నట్లు సశేంద్రియంబులును వర్తించును.

తేజశ్చబ్దంబులు పుట్టినచోటనుండి యాకాశమనెడి ఉపాధి మూలకంబున వ్యాప్తిఁగాంచుచున్నవి. ఆకాశమే లేనిచో నవి పుట్టినచోటనే యుండకతప్పదు. అనఁగా వానికి వ్యాప్తియే గలుగదు. అంతియగాదు. ఏకారణంబుననైనను ఆకాశము కలిలమగునేని వానివ్యాప్తి యథాగతిఁ గాంచక మందమగును. నిస్తూత్రీవార్తా శాస్త్రాదులవలన మనకిప్పుడిరహస్యము స్పష్టము.

అట్లే జ్ఞానప్రకాశవ్యాప్తికి బుద్ధియనునట్టి యంతఃకరణంబు పాధిగానున్నది. అది మోహగ్రస్తమైనప్పుడు జ్ఞానప్రకాశవ్యాప్తి యథాగతినుండదు. తేజశ్శబ్దంబుల వ్యాప్తికి ఆకాశంబు నిర్మలంబుగా నుండుట యంతయావశ్యకమో జ్ఞానప్రకాశవ్యాప్తికి బుద్ధీంద్రియంబు నిర్మలంబుగానుండుట యంతయావశ్యకము.

కామోత్పత్తి.

కామము దేనివలనఁగలుగునందురేని, 'రజోగుణసముద్భవః' (3-37) రజోగుణంబునఁ బుట్టుచున్నది. రజస్సు ఎక్కడిదందురేని 'సత్త్వం రజస్తమ ఇతి గుణాః ప్రకృతీసంభవాః' (14-5) ప్రకృతివలనఁ గలుగుచున్నది. ప్రకృతి యనఁగా 'గుణమయి మమమాయా' (7-14) మాయయగును. మాయయనఁగా భగవచ్ఛక్తియే యని వివరింపఁబడినది. భగవచ్ఛక్తి వ్యవహారదశయందు మూఁడు గుణంబులై వర్తించుచున్నదని భావము.

సర్వానర్థంబులకుఁ గామమే మూలంబని గీతచెప్పుచున్నది. ఆవాక్యభావంబును గొంత విమర్శింపవలయును. కామము అనఁగా గోరిక. అది శుభమని, అశుభమని రెండు విధములు. పరాపకారంబును దలంచునది యశుభమగును. అది పూర్వవాసనాఫలంబుగా నంకురించినను, దానినిఁ గార్యరూపంబు దాల్పనీయకుండునట్లుగా నడచివేయవలయును. అంతతో నది సమసిపోవుచున్నది.

ఈప్రయత్నము అల్పమధ్యమ వాసనలప్రేరితమైన

కామమందే ఫలకారియగును. గాఢవాసనాప్రేరితమైనదాని నడంప మహత్తరప్రయత్నంబు వలయును. అంతసామర్థ్యము లేనినాఁడు అదికార్యరూపము దాల్చుటయు దుఃఖముగలిగించుటయు దప్పవు.

ఆర్తినివారణార్థమో, అర్థార్థమో, జిజ్ఞాసారూపమో యైన కోరిక శుభమగును. అయినను వానిలో మొదటిది యార్తితోలఁగుపర్యంతముండి నశించుచున్నది. రెండవది భావిఫలంబు నపేక్షించుచున్నది. తత్ఫలానుభవంబునకై పునర్జన్మాదులు తప్పవు. దానంజేసి రెండవది తాత్కాలికంబున మంచిదిగాఁ దోచినను భావిజన్మాదులకుఁ గారణమగుచున్నది. మూడవదానికి మోక్షప్రాప్తియే ఫలంబు గావునను మోక్షము పరమవాంఛనీయమే గావునను, అది యుత్తమోత్తమంబే యగును.

అర్థారమైన కామమే సర్వానర్థంబులకు మూలంబని పై గీతావచనభావము. ఇది చక్కగా గ్రహింపవలయును.

గుణశక్తి.

ఈ మూఁడుగుణంబులలోఁ దమోగుణంబునకు ఆవరణ శక్తియు, రజోగుణంబునకు విక్షేపశక్తియు, సత్త్వగుణంబునకుఁ బ్రకాశశక్తియుఁ గలదు.

మూఁడుగుణంబుల స్వరూపాదులు.

సత్త్వ రజస్తమస్సులను మూఁడు గుణంబులకు రూప, లక్షణ, వృత్తి, ఫల, రుచి, వ్యవహారగతులు ఔవ్వేలుగానున్నవి.

రూపములు.

సత్త్వగుణంబు నైర్మల్యరూపంబు ; రజస్సు రాగరూ
పంబు ; తమస్సు అజ్ఞానరూపంబు (గీ. అ. 14-6-7)

లక్షణములు.

సత్త్వంబునకుఁ బ్రకాశంబును, రజస్సునకు ణోభంబు
ను, తమస్సునకు అప్రకాశంబును లక్షణంబులు. (14-11-12)

వృత్తులు.

జీవాత్మకుఁ జుట్టియున్న యావదణంబును దొలంగించుట
సత్త్వగుణవృత్తిగాను, కర్మములందుఁ బ్రవేశపెట్టుట రజో
గుణవృత్తిగాను, మోహమును గలిగించుట తమోగుణవృత్తిగా
నున్నవి. (14-8)

ఫలము.

సత్త్వంబునకు జ్ఞానంబును, రజస్సునకుఁ బ్రవృత్తియు,
తమస్సునకుఁ బ్రమాదంబును ఫలంబులగును. (14-6-8)

రుచి—వ్యవహారాదులు.

ఆయుస్సు, సత్త్వము, బలము, ఆరోగ్యము, సుఖము,
ప్రీతి-వీనిని వృద్ధిచేయునట్టియు, రసవంతంబులును, స్నిగ్ధంబులు
ను సారవంతంబులును హృదయంబులును నైనట్టియుఁ బదార్థం
బులు సత్త్వగుణంబునకు రుచించును. (17-8). చేదుగాను,
పులుసుగాను, ఉప్పుగానుండునట్టియు, అత్యుష్ణముగా నుండు
పదార్థంబులు రజోగుణంబునకు రుచికరంబులగును. వీనివలన
దుఃఖము, శోకము, అనారోగ్యము సంభవించును. (17-9)
రుచితేనట్టియు, కుశ్చినట్టియు, అపరిశుద్ధములైనట్టియుఁ బదా
ర్థంబులు తమోగుణమునకు రుచిగానుండును. (17-10).

సత్త్వగుణవ్యవహారము ప్రతిఫలనిరపేక్షముగాఁ గర్తా-
ర్థము వ్యవహరించుటగా నుండును. రజోగుణవ్యవహారము
ప్రతిఫలాభిసంధితోఁ గూడి దంభపూర్వకంబుగా నుండును.
తమోగుణవ్యవహారము నీతినియమంబులు లేనిదై శ్రద్ధాహీన
మై యుండును. (17-11, 12, 13).

ఇంతియగాక ఈమూఁగుగుణంబులు కాయిక, వాచిక,
మానసికంబులనెడి త్రివధ తపోవ్రతమందేమి, దానమందేమి,
వేర్వేరుగా వ్యవహరించును. (17-14 to 22).

గతి.

సత్త్వగుణంబునకు ఊర్ధ్వగతి ; రజస్సునకు మధ్యగతి ;
తమస్సునకు అధోగతి (14-19).

పైనిఁజెప్పిన రూపాదులనుబట్టి ఏయేయుపాధియందు.
ఏయేగుణము ప్రధానముగా వర్తించుచున్నదో గ్రహింప
నగును.

గుణవృద్ధి కారకములు.

శాస్త్రము, జలము, జనులు, దేశము, కాలము, కర్మ-
ము, జన్మము, ధ్యానము, మంత్రము, సంస్కారము — ఈ
పదియు వ్యష్టిగానొండె సమిష్టిగానొండె గుణంబులను బెం-
పొందించుచున్నవిగానున్నవి. ఇవి సాత్త్వికంబులైనచో సత్త్వ-
గుణంబును రాజసికంబులగుచో రజోగుణంబును, తమఃప్రధా-
నంబులగుచోఁ దమోగుణంబును బెంపుసేయును. ఈవిషయ-
మును జక్కగా గ్రహించి వర్తింపవలయును.

వృద్ధిమార్గ ద్వయము.

ఈగుణవృద్ధికి అన్వయమార్గమనియు వ్యతిరేకమార్గ,

మనియు రెండు మార్గములు గలవు. ఏగుణంబుయొక్క వృద్ధినిగోరుదురో యాగుణవృద్ధికి ననుకూలంబులైన వానినే సేవించుట అన్వయమార్గంబనియుఁ బ్రతికూలంబులను వదలుట వ్యతిరేకమార్గంబనియుఁ జెప్పిరి.

సాత్వికగుణాభివృద్ధిని గోరుదురేని నివృత్తిమార్గబోధక శాస్త్రంబులును పవిత్రజలసేవనంబును, సజ్జనసాంగత్యంబును, ఏకాంతవాసంబును, నిశ్శబ్దసమయధ్యానంబును, నిరంతరపరోపకారకకర్మపరత్వంబును, సత్త్వగుణమూర్తులను ఆలంబనముగాఁ గొని సత్త్వమంత్రములచేత జపించుటయుఁ జేయవలయును. ఇది అన్వయమార్గము. సత్త్వగుణాభివృద్ధికి విరోధంబులగు ప్రకృతిబోధకశాస్త్రంబులను, వాసనద్రవ్యంబులతోఁగూడినజలంబులను, మద్యపదార్థంబులను, భోగపరులతోడిచెలిమియు, లౌకికవ్యవహారమగునైన దుష్టులసాంగత్యంబును, రచ్చలు ద్యూతగృహంబులు మున్నగుప్రదేశంబులను, శబ్దమయమై విఠ్ఠేపకారకంబులగు సమయంబులను, స్వార్థంబును ఘోరంబులునైన కర్మంబులను, పరోపద్రవకరమంత్రంబులను, భూతప్రేతపిశాచాడిఘోరదేవతలను, శారీరకర్మకఘోరతపంబులను వర్జింపవలయును. ఇది వ్యతిరేకమార్గంబగును. ఇట్లే తక్కిన గుణంబులవిషయంబునఁ గూడ నూహింపవలయును.

గుణములు—సృష్టివిభాగము.

గుణంబులనుబట్టి సృష్టియెల్ల రెండుగా విభజింపఁబడుచున్నది. సత్త్వగుణప్రధానమైనదానిని దైవసృష్టియనియు రజస్తమఃప్రధానమైన దానిని ఆసురసృష్టియనియుఁ బేర్కొ

నిరి. సృష్టియనఁగా నామరూపకల్పన మేగాని తత్పూర్వము లేని పదార్థము క్రొత్తగాఁ బుట్టించుట కాదు. ఈ ద్వివిధ సృష్టి వివరము 16-వ అధ్యాయంబునఁ గలదు.

సృష్టివైచిత్ర్యము.

సృష్టియెల్ల నానారూపగుణచరాచరంబులతోఁ గూడి చిత్రవిచిత్రముగా నున్నది. ఈవైచిత్ర్యము గారణంబులను బెక్కులూహింతురు. అన్నిటికి మూలకారణంబొకటి గలదు. దానినే కర్మమందురు.

ప్రతికర్మంబునకు ఫలంబును తద్విధవాసనయుఁ గలవు. ఫలము భుక్తమైగాని నశింపదు. దానిభోగార్థము తదనుకూల శరీరము గలుగును. ఆశరీరమందుఁ దత్ఫలానుమేయములైన వాసనలును జేరును. ఆవాసనల సముచ్చయంబునే స్వభావంబనిరి. ఆస్వభావంబునుఁబట్టి గుణంబులును, వానింబట్టి రుచులును, వానింబట్టి ప్రేరణంబులును, వానింబట్టి పునఃకర్మంబులును, వానింబట్టి ఫలంబులును, వానింబట్టి భోగాయతనశరీరంబులును గలుగుచుండును. ఇదియే సృష్టివైచిత్ర్యము మూలకారణము.

ఫలవిభాగము.

ప్రతికర్మంబునకు నేదోయొకవిధమైన ఫలము తప్పదు. ఆఫలంబులు ఇష్టంబులనియు, అనిష్టంబులనియు, మిశ్రమంబులనియు మూడువిధంబులు. ఇష్టఫలంబు సుఖరూపంబునను, అనిష్టఫలంబు దుఃఖరూపంబునను, మిశ్రఫలంబు సుఖదుఃఖాత్మికంబుగాఁ బ్రాప్తమగుచుండును.

ఈఫలప్రకరణంబెల్ల ఫలాభిసంధితోఁ గర్మములుచేయు
వారికే యన్వయించును. ఈఫలములు శాశ్వతంబులు గా
వనియు, మోక్షమొక్కటే శాశ్వతఫలంబనియు, ముక్తికాము
లెల్లరును ఫలాభిసంధిరహితంబుగా స్వధర్మాచుసారంబుగాఁ
గర్మంబులాచరింపవలయుననియు గీత ఘటాపథంబుగా బోధిం
చుచున్నది.

బంధము క్తులు.

బంధమనఁగానేమి ? ముక్తియనఁగానేమి ? అనుప్ర
శ్నలు ప్రతిబుద్ధికిఁ దగలకపోవు. భ్రాంతియే బంధమనియు
అభ్రాంతిపోవుటయే ముక్తియనియుఁ దెల్పిరి. ఒకదానిని
మఱియొకటిగా భావించుట భ్రాంతియగును. అశాశ్వతంబు
ను శాశ్వతంబుగా లోకము భావించుచుఁ దద్విధభ్రాంతికిఁ
జిక్కి యాయశాశ్వతమువెంటఁబడి ప్రాకులాడుచుఁ దుదఁగా
నకయున్నదనియు, అట్లు తాము వెంటఁబడుచు నది అశాశ్వత
మని దృఢముగా నెఱుంగుటయే ముక్తియనియుఁ బల్కిరి.
ఈబంధము క్తులురెండును కేవల భావనామాత్రంబులు.

భ్రమజ్ఞానము.

ఈభ్రమయు నొకవిధమైన జ్ఞానమే యగునుగాని సత్య
జ్ఞానముమాత్రముగాదు. ఈభ్రమజ్ఞానము సంశయము, అ
సంభావనము, విపరీతభావనము అని మూడు విధంబులు.
ఒక్క ధర్మమీదనే రెండుధర్మంబులారోపించి అదియా ఇది
యా యని సందేహించుట, అనఁగా రజ్జువునుజూచి, ఇదిసర్ప
మా ? రజ్జువా ? అని సందేహించుట సంశయమగును. లోక
సహజముగానగుదానిని అసంభావ్యముగాఁ దలంచుట, అనఁ

గా, రూపవంతులును గుణవంతులునైన తలిదండ్రులకుఁ గురూ
పియు దుష్టుఁడునైన పుత్రుఁడు జనించుట లోకసహజమైనను,
అట్టిపుట్టుక వారి పూర్వకర్మవిశేషమై యున్నను, దానిని మఱ
చి, ఆతలిదండ్రులకు నతఁడు పుట్టలేదనుట అసంభావమగును.
ఒకవస్తువుమీఁద దానికి సంబంధింపనట్టియు వేఱొకవస్తువునకు
సంబంధించినట్టియు ధర్మంబు నారోపించుట, అనఁగా ముతైపు
చిప్పను జూచి దానికి సంబంధింపనట్టియు వెండికిసంబంధించినట్టి
యు రజితధర్మంబును ఆముతైపుఁ జిప్పయందారోపించుట విప
రీతమగును. త్రివిధమైన యీ భ్రాంతి నశించుటయే ముక్తి
యగును.

జీవుఁడే బ్రహ్మమనుట పరమార్థసత్యము. వాస్తవ
స్థితియట్లున్నను జీవుఁడు వేఱనియు బ్రహ్మము వేఱనియు భా
వించుట లోకసహజమైయున్నది. ఈభావము భ్రాంతిజన్యము
గాని వేఱుగాదు. ఆభ్రాంతియన్ననో అజ్ఞానకారణంబున
అనఁగా నిజము తెలియకపోవుటవలనఁ గలుగుచున్నది. ఈ
భ్రాంతి తొలఁగి జీవబ్రహ్మములు అభేదమనెడి భావసిద్ధి కలు
గుటయే ముక్తియగును. ముక్తియన్నను మోక్షంబన్నను
ఒక్కటే యర్థమగును.

భావత్రయము.

భావసిద్ధిగలుగుటయే ముక్తియని పైనఁ జెప్పబడెను.
ఈభావము మానసికవ్యాపారము. అది సమానాధికరణం
బనియు. విశేషణవిశేష్యంబనియు, లక్ష్యలక్షణంబనియు మూఁ
డువిధములు. రాముఁడనువాని నెప్పుడో ఎచ్చటనో చూచి
యుందుము. అతఁడు మరల నిప్పుడు కాన్పించును. వానిని

జూచినంతనే ఆరాముడే, అనగా నాడెచ్చటనో చూచిన రాముడే యీరాముడను భావము గలుగును. ఇటు 'ఆ' 'ఈ' అనునవి రాముని రూపసమానత్వంబును దెల్పుచున్నవి. ఇట్లు రెంటికినిగల సమానత్వంబును దెల్పుభావంబును సమానాధికరణంబనిరి. 'తత్ త్వమసి' అనునది మహావాక్యము. 'తత్' అనగా బ్రహ్మము ! 'త్వమ్' అనగా జీవుడు. బ్రహ్మమే జీవుడని ఈమహావాక్య తాత్పర్యము. ఇందు తత్, త్వమ్ అనునవి బ్రహ్మమునకును జీవునకును సమానత్వంబును దెల్పును. కావున నిచట సమానాధికరణభావము గలదు.

ఆరాముడే ఈరాముడన్నప్పుడు, రాముడనువాని నెన్నడో యెచ్చటనో చూచినభావము ద్యోతమగును. రాముని మొదటఁ జూచి యుండుట భూతకాలికవిషయము. ఇప్పుడు వానిని మరలఁజూచుట వర్తమాన కాలికవిషయము. 'ఆ' అనునది భూతకాలంబును, 'ఈ' అనునది వర్తమానకాలంబును దెలుపుచున్నవి. ఇటు భూతకాలద్యోతకమైన 'ఆ' అనునది వర్తమానకాలద్యోతకమైన 'ఈ' అనుదానికి విశేషణంబగును. అట్లే 'తత్' అనునది 'త్వమ్' అనుదానికి విశేషణంబగును. కావున నిటు విశేషణవిశేష్య భావము గలదు.

రాముని మొట్టమొదటఁ జూచినప్పుడు అతఁడు కిరీటాదులులేక సామాన్యవస్త్రధారియై యుండవచ్చును. ఇప్పుడతఁడు కటకకిరీటాద్యలంకారసహితుడై యుండవచ్చును. ఇట్లు బాహ్యలక్షణంబులందు భేదము గల్గినను, వ్యక్తియొక్కఁడే యను భావమగుచున్నది. దీనిని లక్ష్యలక్షణభావమనిరి.

బ్రహ్మము నిరుపాధికముగానుండును. ఆ బ్రహ్మమే ఉపాధిగతమైనప్పుడు జీవుడనగును. అచ్చట ఉపాధిలేదు ; ఇచ్చట ఉపాధి కలదు. దానంజేసి బ్రహ్మమునకును జీవునకును బాహ్యలక్షణములందు భేదము గాన్పించుచున్నది. అతియగాని యయ్యిరువురకు నంత భేదము లేదు. బ్రహ్మము నందుగల లక్షణంబులకన్న భిన్నమైనలక్షణంబులు, అనఁగా ఉపాధిని బొందియుండుట, ఆయుపాధికిఁ దగిన ధర్మంబులాచరించుట, ఆభాసచైతన్యమాత్రమై యుండుట అనులక్షణంబులు జీవునందున్నను, ఈవిలక్షణంబులను వదిలి జీవబ్రహ్మములకుఁ గల సామాన్యలక్షణంబును అనఁగాఁ బరత్వంబును మాత్రమే గ్రహించుట లక్ష్యలక్షణభావంబగును. దీనినే జహదజహల్లక్షణభావంబనియు, భాగత్యాగలక్షణభావంబనియుఁ జెప్పుదురు. జీవబ్రహ్మములకు నైక్యంబును సాధించునప్పుడు మీఁదఁజెప్పిన మూఁడువిధములుగా భావంబును సాధింపవలయును.

బంధస్వరూపము.

‘బంధము’ అనుమాట వేదాంతశాస్త్రమందు సర్వసామాన్యముగా వాడఁబడుచున్నది. అయినను దానిస్వరూపంబును జక్కగా గ్రహింపవలయును ఒకదానిలోఁ జిక్కి కట్టుబడియుండుట బంధశబ్దమునకు నర్థము. వేదాంతశాస్త్రమందు ఈపదమును బ్రయోగించినప్పుడు ‘ఎవఁడు దేనిలోఁ జిక్కి కట్టుబడియున్నాఁడు?’ అనుప్రశ్న వచ్చును. జీవుఁడు ఉపాధియైన శరీరములోఁ జిక్కికొని యున్నాఁడు అని దానికి బదులు చెప్పుదురు. అంతమాత్రాననే బంధశబ్దభావము స్పష్ట

ముగాదు. జీవుఁడు పాధితోఁ జక్కికొనుట యనఁగా ఉపాధి
యే తానని జీవుఁడు భావించుటయని యర్థము. జీవుఁడు వాని
ప్రారబ్ధకర్మఫలమైన శరీరమందుఁ జేరి, తనస్వరూపంబును
మఱచి, ఉపాధిమాత్రుడనని తలంచుచు, అయ్యుపాధికిఁ
ప్రారబ్ధవశంబున సంప్రాప్తంబులగు సుఖదుఃఖంబులను దనవి
గా భావించుచు నుండుట బంధమనఁబడును.

బంధమోక్షము.

ఈబంధంబెట్లు తొలంగునను ప్రశ్న వెంటనే వచ్చును.
జీవుఁడు ఉపాధితోఁ దాదాత్మ్యంబునొందుటయే బంధమని చె
ప్పఁబడెను. అట్టి తాదాత్మ్యభావంబు పోవుటయే మోక్ష
మగును. అట్టిభావంబెట్లు పోవునందురా ? అట్టిభావంబు
గలుగుటకుఁ గారణమేమి ? అజ్ఞానమే కారణము. కావున
అజ్ఞానము నశించెనేని సత్యము స్పష్టమగును. దానితోడ
అజ్ఞానకార్యమైన భ్రాంతియుఁ దత్ఫలమైన తాదాత్మ్యభావం
బును దొలంగును. ఇదే మోక్షము

అజ్ఞానము.

అజ్ఞానమనఁగా జ్ఞానశూన్యముగాదు ; విపరీతజ్ఞానమని
భావము. ఈ అజ్ఞానమెట్లు వచ్చెనందురా ? దీనికి నునికియే
లేదు. సత్యజ్ఞానము మఱుఁగుపడినప్పుడు మాత్రమే యది
కాన్పించుచున్నది. జానోదయంబుతోడ నది కన్పించుచున్న
ది. కావున జ్ఞానావరణమే అజ్ఞానకారణమనిరి.

జ్ఞానావరణంబులు.

జ్ఞానము స్వతఃప్రకాశమానము. అది యెల్లప్పుడు

నేకరాశిగానే ప్రకాశించుచుండును. దానికి రాకపోకలు లేవు. అయినను దానిని రెండువిధములైన యావరణంబులు గప్పిపుచ్చుచున్నవి. ఆరెంటిని అసత్వాపాదకంబనియు, అభావాపాదకంబనియు, వచింతురు. ఏదికాదో యదేయనుభావంబును గలిగించునది అసత్వాపాదకావరణంబనియు అభావంబునకు భావరూపంబును గలిగించునది అభావాపాదకావరణంబనియు ఆరెంటికి లక్షణంబులు చెప్పిరి. ఈరెండునుండుట యనుభవసిద్ధము. ఇవియేల గలుగుచున్నవన్నచోఁ గారణము దురూహ్యము. భగవన్నాయయే యిందులకుఁ గారణంబనిరి.

ఆవరణభంగము.

ఇవిరెండును మధ్యవచ్చినవే గావున వీనిని దొలంగింపవచ్చును. పరోక్ష అపరోక్ష సాధారణ ప్రమాణజ్ఞానమాత్రంబున అసత్వాపాదకావరణంబు దొలంగుననియు, సాక్షాత్కారమొక్కటే రెండవదానిని దొలగించుటకు సమర్థమనియుఁ బలికిరి.

జ్ఞానాజ్ఞాన లక్షణంబులు.

ఆత్మయనునది పరమానందస్వరూపము. అట్టిపరమానందంబు ననుభవించుటయే జీవితావధి. పదార్థంబులవలనఁ గలుగునట్టి యానందంబు ఇంద్రియానందమేకాని వేఱుగాదు. దానంజేసి యది తాత్కాలికమగునేగాని శాశ్వతికంబు గానేరదు. ఈసంగతిని గ్రహించి దానిని స్వానుభవసిద్ధము చేసికొనుటయు, క్షణికంబులకైన గుంజలాటను వదలుటయు, శాశ్వతానందంబునకై యత్నించుటయు జ్ఞానలక్షణంబులు.

ఇంద్రియగోచరపదార్థంబులెల్ల జీవకోటియొక్క తత్త
త్వాగ్రబ్ధకర్మఫలభోగార్థము దాల్చిన యుపాధులుగాని వేఱు
గాదు. ఫలభోగంబుతోడ నుపాధి నశించుచున్నది. అది యు
పాధిస్వభావము అట్టిసర్వరంబులను శాశ్వతంబులుగా భా
వించుట అజ్ఞానప్రథమలక్షణము. అట్టి సర్వరపదార్థంబుల
వలన నానందముగల్గునని భావించి వానికై ప్రాకులాడుట
అజ్ఞాన ద్వితీయలక్షణము.

జ్ఞానసాధనములు.

జ్ఞానంబును బడయుటకు వివేకము, వైరాగ్యము, శ్ర
మాదిషట్కము, ముముక్షుత, శ్రవణము, మననము, నిది
ధ్యాసనము, తత్త్వంపదార్థశోధనము అని ఎనిమిదింటిని సాధ
నంబులుగాఁ జెప్పిరి. శమ, దమ, శ్రద్ధా, సమాధాన, ఉప
రతి, తితిక్షులు అనునాటింటిని శమాదిషట్కములోఁ జేర్చిరి.

(1) వివేకము—దానిఅంతరాయములు.

ఏది నిత్యమో, ఏది అనిత్యమో యెఱుంగుట వివేక
మగును. ఈవివేకంబునకు మలము, విక్షేపము, ఆవరణము
అనునట్టి యంతరాయములు మూఁడు గలవు.

మలము-జన్మాంతరపాపము మలమనఁబడును. అనఁగా
జన్మాంతరమందుఁ జేసిన యశుభకర్మములవాసనఁ బ్రారబ్ధ
జన్మంబున మలమగును. విక్షేపము-ఎందేనియు నొకచోట
నిల్కడలేక మనస్సు పరిపరివిధంబులఁ బ్రవ్రచుట విక్షేపమగు
ను. స్వరూపంబును దెలియలేమి యావరణంబగును.

వివేకాంతరాయ నివారణసాధనములు.

మలము అశుభవాసనారూపంబుని చెప్పఁబడెను. ఆ

వాసనలు ప్రార్థజన్మంబున వానియదనువచ్చినప్పుడు పరిశ్రమించి తద్రూపకర్మములకుఁ బ్రేరేచుచుండును కర్మము లెట్టివైనను నిష్కామబుద్ధిలో వాని నాచరింతురేని, అట్టి కర్మంబులకుఁ గలగు ఫలములుగాని అట్టిఫలవాసనలుగాని కర్తనంటనేరవు. అట్లు చేయుటవలనఁ బ్రార్థమలమువలనఁ బునర్మలాంకురంబులు జనింపనేరవు. ఇతియే మలసివారణసాధనము. అనఁగా నిష్కామకర్మము మలదోషనివారణంబునకు సాధనమగును. గంగాస్నానము, ఈశ్వరనామోచ్చారణము భూతదయ మున్నగునవి నిష్కామకర్మమందు అంతర్భూతములు.

ఉపాసనవలన విక్షేపము తొలంగును. ఈశ్వరధ్యానము, అజపాజపము, యోగము, గురుసేవ, వేదాంతప్రవేశము ఇవి యుపాసనయందంతర్భూతములు.

ఆవరణదోషము జ్ఞానమువలన నశించును. జ్ఞానమనఁగా అపరోక్షజ్ఞానంబని గ్రహింపవలయును.

ఈశ్వర నామోచ్చారణ మాహాత్మ్యము.

పైమలదోషహరణసాధనంబులలోనెల్ల ఈశ్వరనామోచ్చారణంబునకు నత్యధిక మాహాత్మ్యంబు గలదు. గంగాస్నానాదులొక్కొక్కమలదోషంబును మాత్రమే హరింపఁగలవు. ఈశ్వరనామోచ్చారణంబుననో సర్వమలదోషంబులను మూలమూట్ట హరించును. అంతియగాదు, అది మలదోషహరణ పూర్వకంబుగా నంతఃకుడిగావించి, బుద్ధి నేకాగ్రమొనర్చి జ్ఞానంబు నుదయింపఁజేసి మోక్షంబును జేకూర్చుచున్నది. అజామీలునిచరిత్రయే యందులకు నిదర్శనము.

శ్రీశుకమహర్షి యంతవాఁడు సయితము నామోఽచ్చారణప్రభా
వంబు నెంతయు నుగ్గడించెనన వేఱచెప్పవలయునా ?

జ్ఞానసౌధంబు నారోహించుటకు వివేకము మొదటి
మెట్టుగానున్నది. అది దృఢముగాకున్నచో, దక్కిన వైరా
గ్యాదిసాధనంబులు సఫలంబులుగావు. కావున నెల్లవిధంబులఁ
బునాదిమెట్టును గట్టిగాఁ గూర్చవలయును.

2. వైరాగ్యము.

మర్త్యలోకముమొదలు బ్రహ్మలోకము వఱకుఁ గల
సమస్తభోగ్యవస్తువులు పర్యవసానంబున దుఃఖరూపంబులేగాని
శాశ్వతసుఖదాయకంబులుగావని నిత్యానిత్యవస్తువివేకపరిజ్ఞా
నంబున నేర్పడుచున్నది. ఆభావము హృదయస్థమైన తర్వాత
వానిని గాకమలంబువలె వదలవలయుననెడి మనోవృత్తిగలు
గును. దానినే వైరాగ్యమనిరి. అనఁగా విషయభోగకాంక్ష
ను బరిత్యజించుట వైరాగ్యమగును. కాంక్షనువదలక వస్తు
వును మాత్రము త్యజించుట వైరాగ్యమెన్నడును గానేరదు.

వైరాగ్య భేదములు.

ఈవైరాగ్యము (1) బాధదృష్టివైరాగ్యమనియు, దోష
దృష్టివైరాగ్యమనియు, అపరోక్షమిథ్యాదృష్టివైరాగ్యమనియు,
మూఁడువిధములు. ప్రపంచమే లేదనుట బాధదృష్టివైరా
గ్యము. ఇంద్రియార్థభోగావేక్షయే సర్వదుఃఖంబులకు మూల
మనుట దోషదృష్టివైరాగ్యము. సృష్టియెల్ల మిథ్యారూప
మనుట అపరోక్షమిథ్యాదృష్టి వైరాగ్యము.

మొదటిరెండు వైరాగ్యంబులు సంపూర్ణజ్ఞానఫలంబులు

గావు గావున అవి యొకానొకప్పుడు సడలవచ్చును. మునుటు
గూడ నప్పుడప్పుడు స్త్రీవశులగుటయే యిందులకు నిదర్శనము.
అపరోక్షమిధ్యాదృష్టివైరాగ్యమన్న నో అదిసమగ్రజ్ఞానఫలము
గావున దానికిఁ జ్యోతియే గలుగనేరదు. మొదటిరెండువై
రాగ్యములు సాధనావస్థలగును. మూడవది మొదటిరెంటి
సాధనఫలమగును. ఇది జీవన్ముక్తానన్వయందు మాత్రమే
కలుగును.

3. శమాదిషట్కము.

జ్ఞానసాధనములలో శమాదిషట్కము మూడవదానిని
గా గ్రహించిరి. ఈషట్కములో నొక్కొక్కదానికి అంతరాం
తరసంబంధములు గలవు. వాని వివరము తెలియుట మేలు
గావున నొక్కొక్కదానిని సుంత వివరింతును.

(a) శమము.

మనస్సు నిరంతరము విషయములవేంటఁ బఱచుచుండు
ను. అది దానికి నైజము. విషయములందలి దోషములను
గ్రహించి వాని నుండి మనస్సును మఱలించుట శమమగును.
ఈమఱియుట దోషదృష్టిపూర్వకంబుగా నుండవలయును.

(b) దమము.

ఇంద్రియములను స్వాధీనము చేసికొనుట దమమగును.
స్వాధీనము చేసికొనువాఁడెవఁడు? మనస్సేగాని మఱియొకఁడు
గాఁడు. ఇంద్రియములనట్లు స్వాధీనపఱచుకొనుటకు మొట్ట
మొదట తాను కుదుటచేందవలయును. అనఁగా మనస్సు
మొదట శమమునంది తర్వాత ఇంద్రియములను స్వాధీనము

చేసికొనవలయును. అట్లుచేసినప్పుడే యింద్రియములు మన స్సుయొక్క యిచ్ఛానుసారముగా వర్తించును.

(c) శ్రద్ధ.

వేదశాస్త్రగురువచనములందు సంపూర్ణ భక్తివిశ్వాసములు గలిగియుండుట శ్రద్ధయనబడును. ఈ శ్రద్ధయనుజ్ఞానసాధనములన్నిటిలో ముఖ్యసాధనమగును. ఇది లేనిచో దక్కినవెల్ల నిష్ఫలములయగును. కావుననే శ్రీభగవానుడు 'శ్రద్ధావాన్ లభతే జ్ఞానమ్' అని శ్రద్ధాప్రభావమును నొక్కి పల్కెను.

(d) సమాధానము.

మనస్సును ఏకాగ్రముగా నుంచుకొనుట సమాధానమగును. ఈసమాధానవిషయమై మతాంతరములు గలవు. నిర్గుణబ్రహ్మమందుఁ జిత్తనివృత్తి సమాధానమని యొకరనిరి. నిర్గుణబ్రహ్మమందుఁ జిత్తలయము సమాధానమని యింకొకరు పల్కిరి. వీరిరువురును 'సర్వధా స్థాపనం బుద్ధేః శుద్ధే బ్రహ్మణి సర్వవా' అను వివేకచూడామణి వాక్యమునే పురస్కరించిరి. శుద్ధబ్రహ్మమనఁగా నిర్గుణబ్రహ్మమని వారిమతము.

శుద్ధబ్రహ్మము నిర్గుణబ్రహ్మమనుట ఆచార్యులవారి భావము కానేరదు. ఏలయందురా? నిర్గుణబ్రహ్మము జ్ఞేయమగునేగాని ధ్యేయము కానేరదు. జ్ఞేయము కేవల జ్ఞానగమ్యమగునే గాని చింతనాది సాధ్యముగాదు. సమాధానమన్నచో, చిత్తైకాగ్ర్యపూర్వక బ్రహ్మచింతనమగును. చింతనమనఁగా గుణచింతనమని భావము. నిర్గుణబ్రహ్మము

గుణరహితము. గుణరహితమైనదానిని గుణచింతనము సేయుటెట్లు ? కావున నిర్గుణచింతనమే పాసఁగదు.

మఱియు సమాధానసాధకుఁడు మూర్త్యాదిసాకారపదార్థములనుగాని, సత్యకామ సత్యసంకల్ప సర్వజ్ఞ త్వాదీశ్వరధర్మంబులనుగాని చింతన సేయరాదనియు, నిరాకారనిర్వికల్పబ్రహ్మమును జింతనసేయవలసినదనియు, ఆభావము స్పష్టమగుటకై 'శుద్ధ' అను శబ్దంబును ఆచార్యులవారు ప్రయోగించిరనియు గ్రహింపవలయును. అంతియగాని నిర్గుణ బ్రహ్మభావమునకే సమాధానసాధనమందవకాశము లేదు.

మఱియు సమాధానమందుఁ జిత్తనివృత్తియని యొకరును, చిత్తలయమని యొకరు నుడివిరి. నివృత్తికిని లయంబునకు నొత్తో తారతమ్యము గలదు. నివృత్తియనఁగా మఱిలుటయని యర్థము. మనస్సు ప్రపంచముఖమగుట ప్రవృత్తియనియు, అందుండి మఱిలుట నివృత్తియనియుఁ జెప్పిరి. బ్రహ్మము ప్రపంచము ఇవి వేర్వేరిని వ్యావహారికభావము. మనస్సు అట్టిభావంబుతోనుండుట ప్రవృత్తియగును. ఆభావము మాఱి ప్రపంచమే బ్రహ్మమనుభావము నొందుట నివృత్తియగును. ఎప్పుడు ప్రపంచ ప్రత్యేకభావము నశించెనో అప్పుడు బ్రహ్మముమాత్రమే శేషించును. మనస్సు బ్రహ్మముఖమగుటయే బ్రహ్మసాక్షాత్కారమగును. బ్రహ్మసాక్షాత్కారముతో సర్వము సమాప్తమగుచున్నది. తర్వాత సాధనములకే యవకాశములేదు. సమాధానము వలననే బ్రహ్మసాక్షాత్కారమగునేని తర్వాతసాధనములఁ జెప్పనేల ? కాబట్టి సమాధానమునకుఁ జిత్తనివృత్తి భావము గాదు.

ఇంకఁ జిత్తలయమును గూర్చి విచారించుదము. కారణమందుఁ గార్యము లయించుట శాస్త్రసమ్మతము. సృష్టికి బ్రహ్మము అధిష్ఠానమాత్రమనియు, మూలావిద్యయనునది కారణంబనియు వచించిరి. అనఁగా సృష్టియనునది యొకటి గలదందులేని, అప్పుడు సృష్టికి మూలావిద్య కారణంబగుననిరి. మూలావిద్యకారణమైనప్పుడు కార్యము దానియందే లయింప నేర్చునుగాని అభిష్ఠానమందు దానికిఁ గించన్నాత్రముగూడ నవకాశము గలుగదు. మూలావిద్యవలనఁ గార్యమగు ప్రపంచభావము మనస్సునకుఁ గలిగెను. ఈ ప్రపంచభావరూప కార్యము కారణమైన మూలావిద్యయందు లయింపనేర్చునేగాని సర్వాధిష్ఠానము వంకఁ గూడఁ జనఁజాలదు.

మఱియు సమాధానమందు మనోవృత్తియుండును. వృత్తితోనుండు మనస్సునకు వృత్తిహీనమైన నివృత్తిగాని, స్వరూపనాశనరూపమైన లయముగాని ఎట్లుసంభవించును ? సమాధానమందు మనస్సు ఏకాగ్రతను మాత్రము దాల్చి ఆవృత్తిలో నట్లే చలనరహితంబుగా నిల్చియుండును. ఈ భావము స్పష్టమగుకొఱకే శ్రీఆచార్యస్వాములు 'స్థాపన' మను శబ్దమును బ్రయోగించిరి.

ఆచార్యస్వామివారు 'స్థాపన' శబ్దముతోఁగూడ 'సర్వదా' యను పదమును గూడఁ బ్రయోగించిరి. అది కొందఱకు విపరీతముగాఁ దోచుచున్నది. సాపించుటఅనఁగా గట్టిగా నిల్పుట. ఈస్థాపనకార్యము ఒక్కసారిమాత్రమే సాధ్యమనియు, స్థాపించినదానిని మఱలస్థాపించుట యెట్లనియు వారి

భావము. స్థాపించుకార్యము ఒక్కసారిమాత్రమే సాధ్యమనుట నిర్వివాదాంశము. స్థాపించిన తర్వాత అది యేదేనొక కారణంబునఁ గదలుటగలదు. ఇది లోకానుభవసిద్ధము. అట్లు కదలినప్పుడెల్ల దానిని గట్టిచేయుచుండవలసినదనియు, ఒకసారి నాటినాముగదా యని దానిని పేక్షింపరాదనియు సూచించుటకై 'సర్వదా' శబ్దంబును వారు ప్రయోగించిరి.

చిత్తము శుద్ధబ్రహ్మమందు ఒకసారి యేకాగ్రమై నిల్చినను దానికి విక్షేపము గలుగవచ్చును. అట్లు విక్షేపము గలిగినప్పుడెల్ల నట్లే విడువక దానిని మరలమరల బ్రహ్మమందు నిల్పుప్రయత్నము చేయుచుండవలయునని సాధకులకు శ్రీస్వామివారు హెచ్చరిక గావించుచున్నారు.

(౬) ఉపరతి.

వైరాగ్యఫలముగా విషయభోగేచ్ఛాత్యాగము గలుగవచ్చును. అయినను ఎప్పుడేని ఏకారణముచేతనేని మరల భోగేచ్ఛ జనింపవచ్చును. అట్టియిచ్చ జనించినప్పుడు మరల విచారపూర్వకంబుగా దానిని నిరసించుట ఉపరతి యగును.

వైరాగ్యంబునకును ఉపరతికినిఁ గొంతభేదముగలదు. విషయభోగేచ్ఛకై వైరాగ్యము అవకాశమియక యుండవచ్చును. అనఁగా భోగపదార్థాబులను వైరాగ్యము కోరనీయకుండవచ్చును. అంతియగాని అప్రార్థితంబుగా సంప్రాప్తమగువానినెడ నది యంతగాఁ బనిచేయఁజాలదు. ఉపరతి యన్ననో యట్టివానిని గూడ నిరసింపఁజేయును. ఈరెంటికి నిట్టిసూక్ష్మభేదము గలదు. అందువలననే 'ఉపరతి'ని ప్రత్యేకముగా గ్రహించిరి.

‘ఉపరతి’ యందు సంన్యాసభావము గర్భితముగానున్నది. ఇట్టిసంన్యాసము గృహస్థునకుఁ గూడఁ బొటంపఁదగినదే యను భావంబును ‘కామ్యానాం కర్మణాం న్యాసం సంన్యాసం కవయో విదుః’ అనుచోట శ్రీకృష్ణభగవానులు సూచించిరి.

(f) తితిక్ష.

సుఖదుఃఖాది సమస్తవిధద్వంద్వంబులను సహించుట తితిక్షయగును. ప్రతీకారశక్తి లేకగాని, అయ్యో ! అని ఏడ్చుచుఁగాని సహించుట తితిక్షగాదు.

‘సహనం సర్వదుఃఖానా మప్రతీకార పూర్వకమ్,
చింతావిలాపరహితం సా తితిక్షా నిగద్యతే’ అని శ్రీఆచార్యస్వామివారు తితిక్షోశబ్దంబునకు వివరముగావించిరి.

‘మాత్రాస్పర్శాస్తు కౌంతేయ శీతోష్ణసుఖదుఃఖదా,
ఆగమాపాయినోఽనిత్యా స్తాంతితిక్షస్వ భారత॥’ (2-24)
అని శ్రీభగవవానుఁడు తితిక్షో తత్త్వంబును జెప్పెను.

(g) ముముక్షుత.

మోక్షమందలి యిచ్చ ముముక్షుత యనఁబడును. అనర్థముఁ దొలగుట, పరమానందము చేకూఱుట—ఈరెండును గూడి మోక్షస్వరూపమగును.

మోక్షేచ్ఛలేనివాఁడెట్టి జ్ఞానసాధనంబు నభ్యసింపఁడనియు, ఎల్లసాధనంబులనభ్యసించుటకుగా మోక్షేచ్ఛయే మూలమగుననియు, సంగతి యట్లుండఁగా మూలమైన మోక్షేచ్ఛను బ్రథమసాధనంబుగాఁ జెప్పక దానిని గడపట చెప్పుటల ?

అనియు శంకింపవచ్చును. మోక్షేచ్ఛలేనివాఁ డెట్టిసాధనంబులకుఁ బ్రయత్నింపఁడనుట సత్యమే. మోక్షేచ్ఛతోనే సాధకుఁడు సాధనాభ్యాసంబునకుఁ బ్రయత్నించును. అయినను ఈమోక్షేచ్ఛ తొలుదొల్త మందముగానుండి సాధకుని సాధనక్రమంబునకుఁ బురికొల్పును. ఒక్కొక్కసాధనసిద్ధి గలుగుకొలఁది ఆయిచ్చ తీవ్రమగుచుండును. అట్టితీవ్రముముతత కలిగినప్పుడు మాత్రమేసాధకుఁడు శ్రవణాదికమందు, అనఁగా, మోక్షమననేమి ? అధిష్టుఁ సిద్ధించును ? అను విచారణకుఁ దొడంగును. అందువలన శమాదిపంచకంబునకుఁ దర్వాతను శ్రవణాదులకుఁ బూర్వమును ముముక్షుత చెప్పఁబడెను. వివేకముమొదలు తితిక్షవఱకుఁ గల సాధనంబుల సిద్ధియైనఁ గాని మోక్షేచ్ఛ తీవ్రమగుదనియు, అప్పుడు మాత్రమే శ్రవణాదికము ఫలకారియగుననియు భావము.

వై రాగ్యము-శమము—ఈరెంటిభావము స్థూలదృష్టికి నొక్కటిగాఁ దోచినను వానికిఁ గొంతభేదము గలదు. అట్లే శమదమ సమాధానములందుఁ గూడ భేదముగలదు.

ఈశమాదులలో శమదమములు, శ్రద్ధాసమాధానములు, ఉపరతి తితిక్షలు, అనుజంటలు షరస్పరసాపేక్షకంబులు. శమము లేకున్న తమము చేకూఱదు ; దమము లేకున్న శమముగలుగదు. అట్లే తక్కినవి గూడ నని గ్రహింపవలయును.

4. ముముక్షుత.

దీనింగూర్చి పూర్వము చెప్పఁబడెను.

5. శ్రవణము.

వేదాంతవాక్యతాత్పర్యంబును నిశ్చయించుట శ్రవణ మందురు. ఈతాత్పర్యనిర్ణయంబునకు ఆఱువిధములైన యుక్తులు గలవు. వానినే షట్స్లింగములందురు. కేవలము వేదాంత వాక్యంబులను జదువుటగాని వినుటగాని ప్రథమశ్రవణంబగు ను. ఆవాక్యవిచారము ద్వితీయశ్రవణంబగును.

వేదాంతవాక్యము అవాంతరవాక్యమనియు, మహా వాక్యమనియు రెండువిధములు. మొదటిదానిశ్రవణము పరోక్షజ్ఞానంబునకును రెండవదానిశ్రవణము అపరోక్షజ్ఞానంబునకును హేతువగును. ప్రథమశ్రవణంబున జ్ఞానోదయంబుగావచ్చునుగాని అసంభావనావిపరీతభావంబులు దొలంగవు. అవి ద్వితీయశ్రవణంబున దొలంగును.

6. మననము.

శ్రవణమువలన గ్రహించినదానిని సాధకబాధకయుక్తులచేత నిశ్చయించి అట్లునిశ్చయించిన దానినిగూర్చి చింతనము చేయుట మననమగును. బ్రహ్మము సచ్చిదానందము ; జీవుఁడు నట్టివాఁడే ; కావున జీవబ్రహ్మములకు భేదములేదనుట సాధకయుక్తియగును. బ్రహ్మము ఉపాధిరహితము ; ఆ బ్రహ్మమే యుపాధిగతమై జీవుఁడనఁబడును. అంతమాత్రాననే జీవబ్రహ్మములకు స్వరూపభేదము గలుగదు. మహాకాశ ఘటాకాశంబులకు నెట్లో యట్లే బ్రహ్మమునకు జీవునకు అభేదమనుట బాధక యుక్తియగును.

ఈ ద్వివిధయుక్తులొక్కొక్కటియు (1) అనుమానప్రమా

ణంబులనియు, (2) ఉపమానప్రమాణంబులనియు, (3) అర్థాపత్తిప్రమాణంబులనియు ముత్తైఱుగులు. బాధకయుక్తులందు అనుపలబ్ధి ప్రమాణంబనునది నాల్గవది గూడఁగలదని కొందఱుందురు.

అనుమానప్రమాణయుక్తులకు (1) పక్షము, (2) సాధ్యము, (3) హేతువు, (4) ఉదాహరణము అనునవి యంగములగును.

ఈమననమునుగూర్చి మరియొక చోట వివరింపఁబడును.

7. నిదిధ్యాసనము.

మననంబునకుఁ బూర్వము మనోవృత్తి బహిర్ముఖమై అనఁగ్గా భోగపరమైయుండును. మననముచేత బహిఃప్రపంచంబువలన శాశ్వత సుఖము గలుగదని యేర్పడును. అప్పుడు మనోవృత్తి యంతర్ముఖమై బ్రహ్మకారమును దాల్చును. దీనినే నిదిధ్యాసనమందురు.

మనోవృత్తి బహిర్ముఖమై యున్నప్పుడు దానిని అనాత్మాకారవృత్తియనిరి. బహిర్ముఖమగుట మాని యది యంతర్ముఖమైనప్పుడు బ్రహ్మకారవృత్తి యగును. ఈమనోవృత్తి నిదిధ్యాసనమందు నిరంతరాయముగా నుండవలయును. నిదిధ్యాసనమందు మనోవృత్తి ప్రయత్నపూర్వకంబుగా బ్రహ్మకారమగును. సమాధియందది అప్రయత్నపూర్వకముగా నగును. కావున నిదిధ్యాసనము సమాధికిఁ బూర్వంగమగును. నిదిధ్యాసనమందు బ్రహ్మకారవృత్తికిఁ జ్యోతిగలుగవచ్చును. సమాధియందట్టి చ్యుతికే యవకాశములేదు.

మఱియు నిదిధ్యాసనమందు అంతోయింతో యావరణంబు శే
పించియుండును. సమాధియందది యుండదు. బ్రహ్మసాక్షో
త్కారము నిదిధ్యాసనమందు ఛాయామాత్రముగానుండును ;
సమాధియందది సంపూర్ణముగానుండును. సమాధిస్థుఁడు
బహిర్ముఖమైనప్పుడు గూడ బ్రహ్మసాక్షోత్కారమహానంద
ము మఱువఁడు. దానంజేసి వానికి లోకవ్యవహారము
సామాన్యులకు రుచించినట్లు రుచింపదు. కావున నతఁడు
బహిర్ముఖత్వంబునకుఁ బశ్చాత్తాపపడును. నిదిధ్యాసనవంతుఁ
డతఁగాఁ బశ్చాత్తాపపడదు.

8. పదార్థశోధనము.

జడచైతన్యవిభాగము పదార్థశోధనమగును. అనఁగా
దృశ్యమగు జడప్రపంచంబునకును దానికి నధిష్ఠానమైన చైత
న్యంబునకుఁగల సంబంధమేమి యన పరిశోధించుట యని తా
త్పర్యము.

ఈసంబంధము (1) కారణకార్యసంబంధమనియు, (2)
అధిష్ఠానాధ్యస్తసంబంధమనియు, (3) ద్రష్టృదృశ్యసంబంధమని
యు, (4) సాక్షీసాక్ష్యసంబంధమనియు శాస్త్రము చెప్పుచు
న్నది.

చైతన్యము ఉపాధితోఁ గూడకమున్న శుద్ధచైతన్య
మనియు, అది ఉపాధితోఁ గూడినప్పుడు ఉపాధిస్థచైతన్యమనియు
విభజించిరి. శుద్ధచైతన్యమందు అధిష్ఠానాధ్యస్తసంబంధము
తప్ప వేరొకటి గలుగదు. ఉపాధిస్థచైతన్యమందు అధిష్ఠానా
ధ్యక్ష సంబంధమేగాక, ద్రష్టృదృశ్య సాక్షీసాక్ష్య సంబంధములు.

గూడఁ గలుగును. కారణకార్యసంగంధమునకు నెందు నవ
కాశము గాన్పింపదు.

జ్ఞానభూమికలు.

శాస్త్రజ్ఞానము అనుభవసిద్ధమగుకొలఁది మనఃపరిణామ
ము గలుగుచుండును. అట్టిపరిమాణము ఎంతవఱకుఁగలిగిన
దో సూచించుహద్దులను భూమికలందురు. అట్టిభూమికలు—
శుభేచ్ఛ, సువిచారము, తనుమానసిత్వము, సత్వాపత్తి, అసం
సక్తి, పదార్థభావనము, తురీయము, అనియేడుగా నిర్ణయించిరి.

వైరాగ్యము పడసి మోక్షమందు నిచ్చుఁగలవాఁడై
యాత్మజ్ఞానసంపాదనార్థము శాస్త్రపఠన సాధుసాంగత్యములు
చేయుట శుభేచ్ఛయగును. గురువును సేవించి 'తత్త్వమసి'
మహావాక్యముయొక్క తాత్పర్యమును గ్రహించి దానిని మ
ననము చేయుట సువిచారమగును. ఈరెండు భూమికలు
స్వానుభవసిద్ధంబులైన తర్వాత మనస్సును పట్టుప్రోగువలె
సూక్ష్మముగాఁజేసి బ్రహ్మకారవృత్తితోనుండుట తనుమానసిక
త్వమగును. తత్ఫలముగాఁ గోరికలు నశించి తత్వజ్ఞానియై
సత్త్వగుణపూర్ణుడగుట సత్వాపత్తియగును. అంతఃకరణము
బ్రహ్మమందు లయించి సంకల్పసంస్కారరహితుఁడై యుండు
ట అసంసక్తియగును. బహిరంతర్వస్తుజ్ఞానము లేకుండుట,
అనఁగా అభావప్రతీతిలోనుండుట పదార్థభావనమగును. కే
వలము ఆత్మానందవశుఁడై యుండుట తురీయమగును. ఈ
జ్ఞానభూమికలనే నిర్వికల్పసమాధి భూమికలనియు వచింతురు.

జ్ఞానుల తరగతులు.

జ్ఞానులలో (1) బ్రహ్మవేత్త, (2) బ్రహ్మవిద్వర్యుడు.

(3) బ్రహ్మవిద్యరేణ్యుఁడు, (4) బ్రహ్మవిద్యరిష్టుఁడు అని నాల్గుతరగతులు గలవు. వారువారు అధిష్ఠించిన జ్ఞానభూమికలనుబట్టి యీతరగతులు గలుగుచున్నవి.

శుభేచ్ఛ మున్నగు మొదటిమూఁడు భూమికలనుదాటి నాల్గవభూమికకు వచ్చిన వానిని బ్రహ్మవేత్తయనియు, అయిదవ భూమికయైన అనంసక్తియనుస్థితికి వచ్చిన వానిని బ్రహ్మవిద్యర్యుఁడనియు, ఆఱవభూమికనున్నవానిని బ్రహ్మవిద్యరేణ్యుఁడనియు, ఏడవభూమికనున్నవానిని బ్రహ్మవిద్యరిష్టుఁడనియుఁ బేర్కొనిరి.

బ్రహ్మవేత్తకు ద్వైతభావము బాధితమైనను తత్ప్రతిభాస స్వప్నమునందువలె నుండును. బ్రహ్మవిద్యర్యునకు ద్వైతభావము నిద్రయందువలె భాసమాత్రము గూడ నుండదు. అయినను ఇతనికి నప్పడప్పుడు వికల్పము గల్గుచుండును. తత్ఫలముగా సితఁడు బాహ్యముఖుఁడగుచుండును. బ్రహ్మవిద్యరేణ్యునకు బహిర్ముఖత్వము పరప్రేరితమున నగునేగాని స్వయముగాఁ గాదు. బ్రహ్మవిద్యరిష్టునకు స్వయముగాఁగాని పరప్రేరణమునఁగాని జగత్ప్రతిభాసయే గలుగదు. జడభరతుఁ డీవర్గములోనివాఁడు.

జ్ఞాన-విజ్ఞాన-స్మృతిజ్ఞానంబులు.

ఇంద్రియములచేత విషయంబులను గ్రహించుటయు, అక్షణసామ్యమువలనఁ బదార్థములనూహించుటయు, పరోపదేశమూలకంబుగా విషయస్వర్ణయము చేయుటయు మున్నగువిజ్ఞానమగును. దీనినే లోకజ్ఞానమందురు. అట్టి జ్ఞానంబు కేవ

లము శ్రుతమాత్రమేగాక స్వానుభవసిద్ధమైనప్పుడు అది విజ్ఞానమగును. అనుభవసిద్ధమైన విజ్ఞానము దృఢసంస్కారరూపముదాల్చి చిత్తమందు నిల్చియుండి కాలాంతరమున సంకల్పరూపంబునఁ బ్రకటమగును. దానిని స్మృతిజ్ఞానమందురు.

జ్ఞానముగూడ మనోవృత్తియే యగును. పదార్థజ్ఞానమందు వృత్తివ్యాప్తియు ఫలవ్యాప్తియు రెండునుండును. బ్రహ్మజ్ఞానమందు వృత్తివ్యాప్తిమాత్రమే యుండును.

పదార్థజ్ఞానమందు మనోవృత్తి ఫలాకారతను జెందును. పదార్థంబునకు రూపంబుగలుగుటవలన దానినాశ్రయించిన మనోవృత్తిగూడఁ దద్రూపంబును జెందును. బ్రహ్మజ్ఞానమందన్ననో బ్రహ్మమునకు ఆకారమేలేదు గావున బ్రహ్మమునాశ్రయించిన మనోవృత్తిః ఫలాకారత గలుగనేరదు.

జ్ఞానివ్యవహారము-తత్ఫలము.

జ్ఞానివ్యవహారమెల్లఁ బరమేశ్వరేచ్ఛాప్రవర్తితమై స్వాభావికమైయుండును. అనఁగా 'నేను చేయుచున్నాను' అను అహంకారభావమే యుండదు. భగవంతుఁడెప్పుడెట్లు వాని హృదయమందు స్ఫురింపఁజేయునో యప్పుడట్లతని యింద్రియంబులు వ్యవహరించుచుండును. అనఁగా నేనిదికోరి యిట్లు చేయుచున్నాను అనెడి భావమే వానికిఁ గలుగదు. అట్లు పరమేశ్వరప్రేరితమైనను వానివ్యవహారమునకు ఫలము తప్పదు. అది కర్మకు నైజము. ఆఫలమేమగునందురా ? అది లోకకళ్యాణార్థమగును. ఆకారణంబుననే జ్ఞానులను లోకకళ్యాణప్రదమూర్తులందురు.

అజ్ఞానివ్యవహారము-తత్ఫలము.

అజ్ఞానివ్యవహారమెల్ల వానిప్రారబ్ధవాసనలచేతఁ బ్రేరితమగుచునుండును. వాసనలు శుభాశుభమిశ్రమంబులు గావున వానికార్యఫలంబులు నట్టివిగానే యుండును. అజ్ఞాని యెప్పుడును ఫలార్థియై వ్యవహరించును. కావునఁ దత్ఫలంబులు వానికిఁ జెందుచున్నవి. తత్ఫలభోగార్థము వానికి తత్తదుచితజన్మంబులు తప్పవు. అనఁగా వానికి జననమతణ రూప సంసారము తప్పదు.

గీతాతత్త్వభాగం బింతతోఁ బూర్తియగు ననవచ్చును.

2. సాధనభాగము.

నట్టి తత్త్వజ్ఞానమువలన ఫలములేదు. అది స్వానుభవసిద్ధము కావలయును. అట్లగుటకు నుపాయంబు తెలియవలెను. అట్టియుపాయంబును శ్రీభగవానుఁడు గీతలో నేదైనను బోధించెనా ? లేదా ? యను ప్రశ్నవచ్చును. భగవానుఁడు పరమకృపాళుఁడును జగన్మంగళప్రదుఁడును గావున నట్టితత్త్వమును మాత్రమే బోధించి మిన్నకుండలేదు. తత్త్వసాధనమునకు నుపాయంబునుగూడ బోధించెను. దానినే యోగమందురు.

యోగము.

యోగశబ్దంబునకు నానార్థంబులు గలవు. సంకల్పవికల్పరూపమైన మనోవృత్తి నశించి జీవబ్రహ్మైకసిద్ధిని సాధించుటయే యిచట యోగశబ్దభావము.

ఈ యోగము అనుష్ఠానభేదమునుబట్టి (1) కర్మము

(2) భక్తి, (3) జ్ఞానము అని మూడువిధములు. రాజ, ఉపాసన, మంత్రయోగంబులు గూడఁ గలవని కొందఱందురు. ఉపాసనమే భక్తియోగమనియు, మంత్రయోగము భగవన్నామస్మరణరూపమే గావున భక్తియందే యంతర్భావమగుననియు, రాజయోగము కర్మాదులమూఁటిలోనే యంతర్భావమగుననియు మొత్తముమీఁద యోగములు మూడే యనియు సిద్ధాంతమొనర్చిరి. భక్తియనునది కర్మజ్ఞానంబులకు రెంటికిఁ బ్రధానాంగమే గావున భక్తియోగమనునది ప్రత్యేకము గల్గదనియుఁ గర్మజ్ఞానములు రెండే 'యోగంబులనియుఁ గొందఱందురు.

యోగాంతరములు.

ఇవిగాక లయయోగము, హఠయోగము, త్రాటకయోగము మున్నగు యోగంబులు కొందఱమతానుసారంబుగాఁ గలవు గుండియలు నిరంతరము కొట్టుచుండును. అది వానిస్వభావము. ఆశబ్దమును అనాహతమని యోగపరిభాషలోఁ జెప్పిరి. ఆశబ్దమును అనుసంధానముచేయుట నాదానుసంధానలయయోగమగును. లయయోగమునకే కుండలినీ యోగంబను నామాంతరముగూడఁ గలదు. ప్రాణవాయువును నిరోధించుట, ఏకాసనంబునఁ జిరకాలంబట్లే నిశ్చలనంబుగానుండుట, అవయవబంధనంబొనర్చుట మున్నగునవి హఠయోగమగును. హఠపూర్వకంబుగా నట్లుచేయుదురుగావున దానికి నట్టిపేరు వచ్చెను. ఏదేనొక దానియందు దృష్టి నట్లే తెప్పవ్రాల్చక నిలుపుట త్రాటకయోగమగును.

యోగ ఫలము.

ఎల్ల యోగంబులను విమర్శింపగా వాసిఫలము మనో
లయమో మనోవిస్తృతియో రెంటనొకటిగాఁ దేలుచున్నది.
మనోలయమనఁగాఁ జక్కెరబిళ్ళ నీటియందువలె మనస్సు
బ్రహ్మమందు లయించుటయగును. మనోవిస్తృతి యనఁగా
మనస్సు దాని సహజసంకుచితభావంబును మాని సర్వమిదం
ఖలు బ్రహ్మ అనెడి బ్రాహ్మీభావంబునొందుట యగును.
మనోలయయోగమందు మనోవృత్తి సవాసనాపూర్వకంబుగా
నశించుచున్నది. బ్రాహ్మీయోగమందు మనోవృత్తి నిర్వి
కల్పకముగా నుండుచున్నది. గీతయన్ననో బ్రాహ్మీయోగంబు
నే బోధించుచున్నది. దీనింబట్టి చూడఁగా శ్రీభగవానుని
మతంబున బ్రాహ్మీయోగమే మేలని యూహింపనగును.

బ్రాహ్మీయోగ సాధనము.

‘నేను, నాది’ అను భావంబెల్లరకు సామాన్యముగా
నుండును. సంకుచిత మైన ఆభావము క్రమక్రమముగా మాటి
విస్తరిల్లి విశ్వాకారమునొంది తుదకు బ్రాహ్మీభూతమగుటయే
బ్రాహ్మీయోగము. విశ్వము బ్రహ్మస్వరూపజ్ఞానంబునకు
అపరిచ్ఛిన్న ప్రత్యక్షలింగమగును. అందువలన బ్రాహ్మీయో
గసాధకులు విశ్వాకారంబును బ్రహ్మప్రతీకంబుగా గ్రహిం
చి తమభావంబు తదాకారవృత్తిని ఐడయునట్లుగా సాధనము
చేయవలయును. ఇది సగుణసాకారబ్రహ్మరాధనంబునకు
ను త్తమోత్తమ మార్గంబగును. ఆభావంబునుగూడఁ గ్రమ
క్రమంబుగా విస్తరింపఁజేసి సగుణనిరాకారబ్రహ్మరాధనంబు
నకుఁ గడంగవలయును. ఆభావంబును గూడఁ గ్రమక్రమం

బుగా నిరాకారబ్రహ్మకారవృత్తికిఁ గొనిపోవలయును. ఇది యే బ్రాహ్మీయోగము.

బ్రాహ్మీయోగఫలము.

ఈబ్రాహ్మీస్థితియందు 'నేను, నాది' అనుభావము పోయి సర్వము బ్రహ్మమే యగును. అస్థితిలోని వ్యవహారమెల్ల నానందరూపమై యుండును. ప్రతివృత్తియు నిష్క్రిస్థితినిబడసి జీవితవ్యవహారంబును బ్రారబ్ధమైనదానిని నిర్వహింపవలసినదని గీతాశాస్త్రము ఘంటాపథంబుగా మహిమాపదేశమును గావించుచున్నది. ఈయోగమందెంతభావము గర్భితమైయున్నదో చక్కగా విమర్శించి గ్రహింపవలయును.

ఈబ్రాహ్మీయోగమందు ఫలాభిసంధి వాననామాత్రముగూడ నుండదు గావున దీనిని 'అసంగయోగమనియు' 'నిష్కామకర్మయోగమనియు'ఁ బేర్కొనిరి. గీతయందలి యీ విశేషంబునుబట్టియే అది సర్వలోక శరణ్యుగుచున్నది.

నైష్కర్మ్యంబనఁగా లోకమునువడలి అరణ్యగర్భములు దూఱి యవయవంబులను బిగించి భీష్మించి యెట్టిపనియుఁ జేయక మ్రోడువలెనుండుట గాదు. అట్లుండుటయు సాధ్యము గాదు. (3-5) ప్రారబ్ధకర్మంబును స్వధర్మంబనుభావంబుతో ఫలాశారహితముగా నాచరించుట నైష్కర్మ్యంబగును. ఈ రహస్యంబును శ్రీభగవానుఁడు (3-7) లోఁ దెలిపి, అట్టి యోగానుష్ఠానంబునకుఁ దానే మార్గదర్శనని (4-14) లోఁ బ్రకటించెను. భగవంతుఁడు స్వయముగా నాచరించి చూపిన మార్గమునకన్న మేలుమార్గము గలదా ?

కర్మసన్యాసము.

కర్మములనుజేయుచు వానిఫలములను గోరకుండుట సాధ్యముగాదనియు, కర్మమునే బొత్తుగావదలుట మేలుగదాయనియుఁ గొందఱు శంకితురు. కర్మము స్వభావసిద్ధము. శరీరము తోడ స్వభావము పుట్టుచున్నది. శరీరంబున్నంత కాలము దానిస్వభావంబుండక తప్పదు. అట్లు స్వభావసిద్ధమైనకర్మము తనంతట తానే జరుగుచుండును. దానిని నిలుపఁ దరముగాదు. అట్టిప్రయత్నంబులన్నియు వెట్టిసేతలేయగును. ఈసంగతిని శ్రీభగవానుఁడు (18-11 లో) పుష్టికరించెను. కావునఁ గర్మస్వరూపసన్యాసవాదంబునకు నెంతమాత్రబలము గలదో, అట్టిది ధర్మమగునో కాదో గ్రహింపనగును.

కర్మము—దోషము.

‘ఎంతమంచికర్మమైనను దానిని దోషంబంతో యింతో యంటియుండును. ఈసంగతిని శ్రీభగవానుఁడే(18-48)లో నంగీకరించెను. బురదద్రొక్కనేల ? కాలుగడుగనేల ? అన్నట్లు కర్మమును జేయనేల ? పాపంబొడికట్టనేల ? తత్పరిహారార్థము ప్రాయశ్చిత్తాదులొనర్పనేల ?’ అను వాదమొకటిగలదు.

దీర్ఘముగా విచారించినచో గుణదోషంబులు కర్మసంబంధములుగావు. అవి కర్తయొక్క బుద్ధిని బట్టియుండును. ఫలాభిసంధియే దోషము ; అదిలేకపోవుటయే గుణము. కోరినను గోరకున్నను కర్మమునకు ఫలము స్వతస్సిద్ధముగదాయని యందురా ? అమాట సత్యము. ఫలము స్వతస్సిద్ధమైనను గోరినప్పుడే యది కర్తకుఁ జెందును. కోరఁడేనిఁ గర్మఫలంబేమగునందురా ? అది పరార్థమగును. ఇదే నైష్కర్మ్య

సిద్ధాంతరహస్యము. జ్ఞానులెల్లరు నిట్టినిస్సంగబుద్ధితో వ్యవహరింతురు. ఈమార్గము యెల్లరకు సేవ్యముగును. ఈతత్త్వంబును శ్రీభగవానుడు (18-49 లో) దెలిపి, కర్మసన్యాసమునఁగా ఫలసన్యాసముగునేగాని స్వరూపసన్యాసముగాదని సూచించి, అట్టిసన్యాసులెల్లు వర్తించునది (5-8, 9 లలో) వివరించి, స్వభావవిరుద్ధకర్మము బాహ్యదృష్టికి నెంతమంచిదిగాఁ గాన్పించినను, అది శ్రేయోదాయకముగాని సేవ్యముగాని కానేరదుఅని (18-47లో) హెచ్చరించి, సహజకర్మము దోషదూషితంబుగాఁ దోచినను దానిని వదలరాదని (18-48 లో) స్పష్టికరించెను.

లోకకళ్యాణమును గోరుభగవానుడు దుష్టకర్మంబుల నంగీకరించునాయని శంకింపవలదు. కర్మముల గుణదోషంబులు బుద్ధినంటియుండును గావున బుద్ధిని జక్కచేసికొన్నచో గుణదోషంబులురెండును గర్తనంటవు. బుద్ధిని జక్కచేసికొనుట యనఁగా ఫలమునుగోరకుండుటయే యని భావము. బుద్ధి సంస్కారము ప్రధానమును భావంబుతో శ్రీభగవానుడట్లు చెప్పెను.

కర్మసన్యాసము—సమచ్ఛయవాదము—గీత.

సర్వకర్మంబులనువదలి కేవలత్తజ్ఞానంబు నాశ్రయించినప్పుడే కైవల్యప్రాప్తియగునని అద్వైతము చెప్పుచున్నదనియు, ఆమాట సరిగాదనియు, శ్రౌతస్మార్తకర్మములను వదలరాదనియు, అట్టికర్మములతోఁ గూడినజ్ఞానంబువలనఁ దక్క మఱియొంటఁ గైవల్యంబు గలుగదనియు, ఇదేభావంబును

గీతాచార్యుడు (2-32, 47 ; 4-15) లలో బోధించిననియు, వైదికకర్మములు ఒక్కొక్కవేళ హింసాత్మకములు గానున్నను వానిని వదలరాదనియు, దీర్ఘముగా నాలోచించినచో హింసాత్మకముకానట్టి కర్మమే గలుగదనియు, కర్మము హింసాత్మకముగాఁ దోచినను అదిస్వధర్మమగునేని దానినిఁ దప్పకచేయవలసినదేయనియు, స్వధర్మాచరణంబెన్నడును దోషముగాదనియు, ఏకారణముచేతనైనను స్వధర్మమును బరిత్యజించుట పాపంబగుననియు సముచ్చయవాదము.

ఈవాదమందలి ఒక్కొక్కవిషయమును జక్కగాఁ బరిశీలించవలయును. కర్మములను బొత్తిగావదలవలయునని అద్వైతమెచ్చటను జెప్పదు. మీఁదుమిక్కిలి కర్మాన్తస్థానముతో యద్వైతము బోధించుచున్నది. అట్లు కర్మములను జేయనప్పుడు ఫలాభిసంధినిమాత్రము వదలుమని యది గట్టిగాఁ జెప్పుచున్నది.

సముచ్చయవాదులకర్మయోగమునకన్న గీతాకర్మయోగము ఎంతో విరివియైయున్నది. గీతామతప్రకారము యజ్ఞాదులేగాక లోకవ్యవహారమెల్లఁ గర్మమేయగును. సముచ్చయవాదులు చెప్పనట్టి కర్మయోగము ఫలాభిసంధిపూర్వకమా? ఫలాభిసంధి రహితమా? రెండవపక్షమగునేని అద్వైతమునకును సముచ్చయమతమునకును భేదమే గలుగదు. అట్లుగాక మొదటిపక్షమగునేని, అందుజ్ఞానమునకు అవకాశమేమిగలదు? జ్ఞానయోగంబున ఆభిమానఫలాభిసంధులకే తావులేదు. అవిరెండునున్నచో అది జ్ఞానమే గాదు.

జ్ఞానయోగంబున అభిమానఫలాభిసంధులకు అవకాశం బేలలేదందురా ? జ్ఞానయోగంబున బుద్ధి ఏకాగ్రమైయుండును. ఒకవంక ఫలాభిసంధియు ఒకవంక ఫలాభిసంధిరహితమునొక్కనికే ఏకకాలమందే యెట్లుకలుగనేర్చును ? ఒకవేళ, గలుగవచ్చునన్నను, అప్పుడు బుద్ధి రెండుగాఁ జీలి వర్తింపవలసియున్నది. అట్లు వర్తించుట రెండుపడవలలో రెండుగాళ్ళుంచి యోడయాత్ర సేయుటగునుగదా. అంతియగాదు. అట్లుద్వివిధమైనబుద్ధికి ఏకాగ్రతయెట్లు గలుగును ? జ్ఞానమునకుఁ బ్రధానాంగమైన ఏకాగ్రతలేనిచో నది జ్ఞానమెట్లగును. అది జ్ఞానముకానిచోఁ గర్మపూర్వక జ్ఞానంబెట్లు కలుగును ? అద్దానఁగైవల్యంబెట్లు సిద్ధించును.

సన్యాసము.

ఇది నిరగ్నిసన్యాసమనియు, వివిదిషా సన్యాసమనియు, విద్వత్సన్యాసమనియు మూఁడువిధములు. మొదటిది అంతఃకరణశుద్ధికిని, రెండవది జ్ఞానప్రాప్తికిని, మూఁడవది జీవన్ముక్తికిని సాధనంబులగును.

హంస పరమహంసులు.

సన్యాసులలో హంసులనియుఁ పరమహంసులనియు రెండు తెగలుగలవు. హంసులు మరలఁ గుటీచకులనియు బహూదకులనియు రెండురకములు. తీర్థయాత్రలు చేసి చేసి డస్సిగాని, అవిచేయుటకు శక్తిలేకగాని ఒకచోట మఠమును నిర్మించుకొని యందుండువారు కుటీచకులగుదురు. తీర్థయాత్రాపరులు బహూదకు లనఁబడుదురు.

పరమహంసులలోఁగూడ వివిదిషులనియు విద్వాంసులనియు రెండుతెగలు గలవు. వైరాగ్యాదిసాధనసంపత్తిగలిగి జ్ఞానాపేక్షచేత సన్యసించినవారు వివిదిషులగుదురు. వీరి వైరాగ్యము దోషదృష్టిరూపకము. ఈరూపవైరాగ్యమేగాక అపరోక్షమిధ్యాదృష్టిరూపవైరాగ్యముగూడఁ గలిగి జ్ఞానియై జీవన్ముక్తి సుఖార్థము సన్యసించువారు విద్యత్సన్యాసులగుదురు.

యోగి--జ్ఞాని.

యోగికి మనోలయమేగాని మనోనాశనము గలుగదు. యోగిసమాధి యట్టిదగుటంజేసి, లయించిన మనస్సునకుఁ బునరావృత్తిగలదు. అందువలన నతఁడు బహిర్ముఖుడగును. అనఁగా వానికి ద్వంద్వజ్ఞానము కొంతకుఁగొంత శేషించి యుండును. మఱియు యోగికి ఫలసంకల్పము లేదుగాని కర్మసంకల్పముండును.

జ్ఞానికి మనోనాశనమైయుండునుగావున వానికి విక్షేపములేదు. అదియే వానిసమాధి ; అందుండియే యతఁడు వ్యవహరించు చుండును. మఱియు జ్ఞానికి ఫలసంకల్పములేదు ; కర్మసంకల్పమును లేదు.

గీతాజ్ఞాని--శంకర--తిలకులు.

గీతాజ్ఞాని ఎట్టివాఁడనువిషయమున శంకరులవారికిని బాలగంగాధరతిలకు గారికిని భావభేదము గాన్పించుచున్నది. శంకరులసతప్రకారము గీతాజ్ఞానికిఁ గర్మము విధ్యుక్తము గాదు ; కేవలము ఐచ్ఛికమై యుండును. తిలకుగారిమత ప్రకారము గీతాజ్ఞానికిఁ గర్మము లోకసంగ్రహార్థమై విధ్యుక్త

మగును. మఱియు శంకరమతప్రకారము గీతాజ్ఞానికి సంకల్పమే గలుగదు ; తిలకుమతప్రకారము గీతాజ్ఞానికి ఫలాభిసంధి గలుగదుగాని సంకల్పముమాత్రముండును.

కర్మయోగానుష్ఠాపవిధానము.

ఈ నిష్కామకర్మయోగం బొక్కనాటితోఁ దీరిదు. దానిని యావజ్జీవపర్యంతముఁ బాటింపనగును. ఈయన్తఱు సంబునకు అభ్యాసము, వైరాగ్యము అనునవి ముఖ్యాంగకంబులు. (6-35) అనుకూలంబుల నభ్యసించుట అభ్యాసయోగము ప్రతికూలంబులఁ ద్యజించుట వైరాగ్యయోగము. మత్కర్మకృత్ (11-55 ;) మన్మనాభవ (18-65); సర్వధర్మాన్ (18-66) అనుచోట్ల అభ్యాసయోగవిధానంబును, యత్కరోషి (9-27) చేతసా సర్వకర్మాణి (18-56) అనుచోట్ల వైరాగ్యయోగవిధానంబును బ్రతిపాదింపఁబడినవి.

యోగాంగములు—పానిఫలములు.

ఈయోగంబునకు 'యమ, నియమ, ఆసన, ప్రాణాయామ, ప్రత్యాహార, ధారణ, ధ్యాన, సమాధులు' అని ఎనిమిది యంగములు గలవు. యమము అనఁగా ఋజువర్తనము; నియమమనఁగాఁ బద్ధతి. ఈరెంటివలన అవయవ వ్యవహారశుద్ధి గలుగును. ప్రాణాయామము. ఇది వాయువును బీల్చుట, పూరించుట విడుచుటగా నుండును. వీనినే యోగపరిభాష యందు రేచక పూరక కుంభకంబులందురు. ప్రాణాయామము వలన నాడిశుద్ధియుఁ బ్రాణాయామకోశశుద్ధియుఁ గలుగును. ప్రత్యాహారమనఁగా ఇంద్రియములను బాహ్యవ్యా

పారంబులనుండి మరలించుట యగును. దీనివలన నింద్రియ వ్యాపారము అంతర్ముఖమగును. ధారణయనఁగా మనుస్సు నొక్కదానియందే నిలుపుట; దీనివలన బుద్ధిఏకాగ్రమగును. ధ్యానమనఁగా ఏకాగ్రమైనబుద్ధిని ధ్యేయమువంకఁ దైల ధారవలె నవిచ్ఛిన్నముగా పఱచుటయగును. దీనివలనఁ దదాకారవృత్తి కలుగును. సమాధియనఁగా ధ్యానగతమైనబుద్ధిని అందే నిలుపుట; దీనివలన శాంతి గలుగును. ఈయ మాదులను సక్రమముగా ననుష్ఠింపనివారికి యోగసిద్ధియే గలు గదు. కావునయోగసిద్ధిని గోరువారు వీనినెల్ల బహుశ్రద్ధాభ క్తులతో నాచరింపవలయును.

ధారణ—ఆలంబనములు.

ధారణయనఁగా మనుస్సును ఏదేనొకదానియందు నిలు పుట అని చెప్పబడెను.. అట్లు నిల్పుటకు నేదేనొకటి యుండవ లయును. దానినే ఆలంబనమని యోగపరిభాషలోఁ జెప్పిరి. అవి వారివారి రుచులంబట్టియు యోగ్యతలనుబట్టియునుండును.

ఈ యాలంబనంబులు అంతరంగములనియు బహిరంగ ములనియు రెండు విధములు. శరీరమందు మూల ప్రదేశము మొదలు శిరోభాగములోపల ఏడుస్థానములు గలవు. వానిని యోగపరిభాషలోఁ జక్రంబులనియుఁ గమలంబులనియు వచిం తురు. మూలాధారము, స్వాధిష్ఠానము, మణిపూరము, అ నాహతము, విశుద్ధము, ఆజ్ఞా, సహస్రారము అని వానికిఁ జేర్చుపెట్టిరి. ఆత్మశక్తి యాస్థానంబుల నుండును. ఆచోట్ల ను ఆలంబనముగాఁ గొని ధారణచేయుట అంతరంగ సాధన మగును.

శరీరబహిర్భాగంబున నుండునట్టి హరిహరదేవీమూర్తులను ఆధారముగా గ్రహించి ధారణచేయుట బహిరంగసాధనమగును. జ్యోతిరాదులను, త్రికూటిని, అనాహతధ్వనిని, ఓంకారంబును వీనినిగూడ నాలంబనంబులుగాఁ గొని ధారణచేయుట గలదు.

హఠయోగులు కొందఱు పట్చక్రంబులను ధారణచేయునప్పుడు ఆయాచక్రంబులను అధిష్ఠానదేవతలను ఆలంబనముగాఁగొని ధారణ చేయుట గలదు. మూలాధారంబునకు గణేశుఁడును, స్వాధిష్ఠానంబునకు బ్రహ్మయు, మణిపూరంబునకు విష్ణువును, అనాహతంబునకు రుద్రుఁడును, విశుద్ధంబునకు నీశ్వరుండును, ఆజ్ఞకు సదాశివుండును, సహస్రారంబునకుఁ బరబ్రహ్మము అధిదేవతలందురు. ధారణాయోగంబునకు నెల్లరును సమర్థులుగారనియు ఎవఁడు ప్రాణవాయు సంచారంబును కుంభకముచేత నిరోధింపఁగలఁడో యతఁడు మాత్రమే సమర్థుఁడనియు హఠయోగభావము. ధారణాశక్తిని మిక్కుటంబుగా సంపాదించుటకై కొందఱు ఖేచరీముద్రా యోగంబునభ్యసింతురు. చిఱునాల్కనుజీల్చి జిహ్వగ్రముచేత జిహ్వమూలరంధ్రంబును బిగించి వాయుప్రచారంబును నిరోధించుట ఖేచరీముద్రయగును.

ఎవని పూర్వసంస్కారంబులు మాలిన్యంబులో వానికి ధారణాశక్తి కష్టసాధ్యమగును. అవి శుద్ధములైనవానికి ధారణాశక్తి సులభసాధ్యమగును ; అవి దుష్టంబులైనచో వానికి ధారణాశక్తి సిద్ధింపనే సిద్ధింపదు.

వ్యవహారంబులను దగ్గించుటయు, మహానంబాచరించుటయు ధారణాశక్తికి వృద్ధికరములగును. ధారణాయోగమందు మనస్సునకు ఏకాగ్రవృత్తి మాత్రముండును ; తక్కినవృత్తులుండవు.

సమాధాన — నిదిధ్యాసన—ధారణలు.

ఈమూఁడింటికిగలభేదము మిక్కిలి సూక్ష్మముగా నున్నది. మూఁటియందు మనోవృత్తిగలుగును. అది ఏకాగ్రముగా నుండును.

ధ్యానము.

వైరాగ్యాదులఫలంబుగా మనస్సు అంతర్ముఖమై ఏకాగ్రముగా 'అహంబ్రహ్మాస్మి' అనెడి వృత్తితో నుండును. ఆవృత్తిని బ్రహ్మమందే నిలుపుట ధ్యానమగును.

సమాధి.

అట్లు మనస్సు ధ్యానగతమై బ్రహ్మమందే నిల్చినను, అప్పుడప్పుడు అది బహిర్ముఖమగుట గలదు. అట్లగుటను యోగపరిభాషలో వ్యుత్థానమనిరి. అట్టి విక్షేపంబును నిరోధించి ధ్యేయమందే నిరంతరముండుట సమాధి యగును.

ధారణ—ధ్యాన—సమాధులు.

ఈమూఁటియందును మనోవృత్తి గలదు. ధారణయందది ప్రవాహరూపంబునను, ధ్యానమందు వ్యుత్థాన నిరోధరూపంబునను, సమాధియందు ఏకాగ్రముగా స్థిరముగా నుండును. ఈఏకాగ్రతయనునది ధారణాధ్యానంబులందుఁ బ్రయత్నపూర్వకంబుగా నుండును ; సమాధియందది అప్రయత్న సిద్ధమగును.

సమాధి భేదములు.

సమాధియనునది అంతస్సమాధియనియు, బహిస్సమాధి అనియు రెండు విధములు. అందొక్కటొక్కటియు సాలంబనము నిరాలంబనము అని ద్వివిధము. ఈ సాలంబన నిరాలంబనంబు లొక్కొక్కటి మరల సవికల్పము నిర్వికల్పము అని రెండు రకములు. వీని యర్థము స్పష్టము.

సవికల్ప—నిర్వికల్పములు.

ఈ రెంటియందు ఆనందము గలుగును. అయినను సవికల్పమందలి యానందము జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయంబులనెడి త్రిపుటి యొక్క భావముతోఁ గూడియుండును. త్రిపుటి అనెడి ఉపాధి యందుఁ గలదు గావున దీనిని సోపాధికంబనిరి. నిర్వికల్పమందు త్రిపుటీభావమే గలుగదు. ఇందుఁ ద్రిపుటి అను ఉపాధి లేదు గావున దీనిని నిరుపాధికంబనిరి.

సవికల్పంబునకు సంప్రజ్ఞాతంబనియు, నిర్వికల్పంబునకు అసంప్రజ్ఞాతమనియు నామాంతరములు గలవు. త్రిపుటీజ్ఞానము ఉండుటంబట్టి సంప్రజ్ఞాతమనియు, అది లేమింజేసి అసంప్రజ్ఞాతమనియు వానినామాంబులు సార్థకములు.

సవికల్పసమాధికి త్రిపుటీజ్ఞానము ఆలంబనమగును ; మఱియు నందు వాసనలును వానివికల్పంబులు నంతోయంతో శేషించియుండును. దానంజేసి దానిని సబీజసమాధియనియు నందురు. నిర్వికల్పకము నిరాలంబము ; అందు వాసనలు దగ్ధ బీజప్రాయములై యుండును గావున మరల నంకురింపఁజాలవు. దానంజేసి వికల్పాదులకు నందు అవతాళమేలేదు. వాసనలు

దగ్ధబీజప్రాయంబులు గావున దానిని నిర్భీజసమాధి యనిరి.
ఈసమాధియందు జన్మరాహిత్యమనుటకు నిదియే, అనఁగా
వాసనలు మరల సంకురింపలేమియే కారణము.

అంతర్భేదములు.

సవికల్పము మరల సవితర్కము, నిర్వితర్కము సవి
చారము, నిర్విచారము, సానందము, అస్మిత అని యాఱు
తెఱుంగులు.

నిర్వికల్పము ఆంతరము బాహ్యము అని ద్వివిధము.
అదు ఆంతరము మరల అంతర్నిర్వికల్పకంబనియు, అంతర్దృ
శ్యానువిత్సవికల్పకంబనియు, అంతశ్శబ్దానువిత్సవికల్పకంబని
యు మూఁడువిధములు. బాహ్యముగూడ అట్లే బాహ్యనిర్వి
కల్పకంబనియు, బాహ్యదృశ్యానువిత్సవికల్పకంబనియు, బా
హ్యశబ్దానువిత్సవికల్పకంబనియు మూఁడు విధములు.

అంతర్నిర్వికల్పసమాధి మరల అసాక్షాత్కారమనియు
సాక్షాత్కారమనియు రెండువిధములు. అసాక్షాత్కారసమా
ధికి అద్వైతభావనారూపసమాధి యనియు, సాక్షాత్కార
సమాధికి అద్వైతావస్థారూపసమాధియనియు నామాంతరము
లు గలవు.

విచారపూర్వకంబుగా అద్వైతచింతనము గలిగినప్పుడు
తత్ఫలముగా బ్రహ్మము ఏకము అద్వితీయము అనునిశ్చయము
గలుగును. అయిన నయ్యది పరోక్షభావముగానే యుండును.
దానంజేసి అది అసాక్షాత్కారమనిరి. మహావాక్యంబును గు
రుముఖంబునవిని, యావిన్నది శ్రీ నణమననాది పూర్వకంబు

గా స్వానుభవసిద్ధమై బ్రహ్మత్వైక్యరూపమైన అపరోక్షజ్ఞానము గలిగినప్పుడు దానిని సాక్షాత్కారమనిరి. మొదటిదానియందు బ్రహ్మభావనయుండును; రెండవదానియందట్టి భావనయే యుండదు. అనఁగా మొదటిదానియందు అంతఃకరణవృత్తి భావనామాత్రముగానైన నుండును. రెండవదానియందు వృత్తియేయుండదు. ఈరెండవదే జ్ఞానభూమికలో నేడవదని కొందఱుందురు.

ఆఱువిధములైన యీసమాధుల ననుష్ఠించి నిర్వికల్ప సమాధినిష్ఠుడైన యోగిని గుణాతీతుఁడనియు, భగవద్భక్తుఁడనియు, అతివర్ణాశ్రమియనియు బ్రాహ్మణుండనియు వచింతురు. అంతటివాఁడుమాత్రమే వర్ణాశ్రమంబులను ద్యజింపనర్హుఁడగును గాని యన్యులుగారు.

* గీతయందచ్చటచ్చట సమాధి గుణాతీతశబ్దంబులు గలవుగావున వానినిందుఁ గొంతకుఁ గొంత వివరించుటయ్యెను.

యోగసమాధి—వేదాంతసమాధి.

సమాధివిషయంబున యోగమతంబునకును వేదాంతమతంబునకును గొంతభేదము గాన్పించుచున్నది. మనస్సు-ఆత్మ ఇవిరెండును బ్రత్యేకంబులనియు, మనోనిరోధముచేత సమాధి సిద్ధించుననియు, ఆనందానుభవమే సమాధిఫలంబనియు, యోగమతము చెప్పుచున్నది. సర్వము బ్రహ్మమే యనియు, ఆత్మయన్నను బ్రహ్మయన్నను ఒకటే యనియు సర్వము ఆత్మయేయన్నప్పుడు ఆత్మతప్ప మఱొక్కటియుండుటకే అవకాశము లేదనియు, ఆత్మవేఱు మనస్సువేఱు అన్నప్పుడు ఆత్మకన్నభిన్న

మైనది వేటొకటి గలదనుట సిద్ధాంతమగుననియు, ఆసిద్ధాంతము మూలసూత్రంబునకు అనగా 'సర్వమిదంఖలుబ్రహ్మ' అను దానికి విరుద్ధమగుననియు, ఈవిరుద్ధాంశము యుక్తికిగాని అనుభవంబునకుఁగాని నిలువదనియు, సర్వము బ్రహ్మమే యన్నప్పుడు మనస్సుగూడ బ్రహ్మమే యగుననియు, మనస్సు అను ప్రత్యేకపదార్థము కలదనిగాని దానికిఁ బ్రత్యేకావస్థయున్నదనిగాని భావించి, అట్టిమనఃప్రచారంబులందు దృగ్దృశ్యభేదంబులను జూచుట అజ్ఞానకార్యమేగాని వేఱుగాదనియు, యోగసమాధియందు మనోలయము గాఢనిద్రారూపంబగుననియు, అది సమాధిఫలము కానేరదనియు, అభిమానము వశించి అపరోక్షానుభూతి గలిగి శాంతినొంది దృశ్యమెల్ల బ్రహ్మమేగాని తద్భిన్నముగాఁదను భావంబుతో నుండుటయే సమాధిఫలంబనియు వేదాంతమతము చాటుచున్నది. అనఁగా బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానపూర్వకంబుగా వ్యవహరించుట సమాధిఫలంబగును గాని గాఢసుషుప్తి యందువలె మనోవృత్తిలయరూపసుఖంబు లనుభవించుట సమాధిఫలము గాదనియుఁ దా త్పర్యము. ఈభావంబునే శ్రీకృష్ణభగవానులు 'బ్రహ్మర్పణం' అను (4-24) లో బోధించెను.

సమాధి—వృత్తివిస్మరణము.

వేదాంతవిచారమువలనఁ గలిగిన 'అహంబ్రహ్మస్మి' అనెడి అంతఃకరణవృత్తి ఎల్లసాకారపదార్థంబులను వదలి యంతర్ముఖమై బ్రహ్మప్రకాశమందు లయించునేని అదిసమాధియగును. బ్రహ్మనందానుభవార్థము అంతఃకరణవృత్తి మహాత్కృతమై సమస్తసాకారనిరాకార పదార్థంబులను వదలి

యంతర్ముఖమైనను తర్వాత ఏమిసేయనగునో దోషక మూర్ఛి
ల్లినట్లు తటస్థస్థితినుండుట వృత్తివిస్మరణంబగును.

సమాధి—సుషుప్తి.

ఈ రెంటియందును బాహ్యవృత్తులుండవు. అంతర్వృత్తి
గూడ సుషుప్తి యందుండదు. సమాధియందు అది ధ్యేయపర
మై యుండును.

నిర్వికల్పసమాధి—నిదిధ్యాసనము.

మొదటిదానియందు మనోవృత్తి ఎప్పుడును బ్రహ్మ
కారమై యుండును. రెండవదానియందు అది బ్రహ్మభావ
నారూపంబున నుండును. అనగాఁ ద్రిపుటీరహిత సవికల్ప
సమాధిని నిదిధ్యాసనమనెయు, త్రిపుటీరహితమైనచానిని నిర్విక
ల్పసమాధి అనియుఁ జెప్పుదురు. పైకారణంబున నిదిధ్యాస
నవంతుఁడు బద్ధుఁడేయగును. బద్ధుఁడగుటంజేసి వానికిఁ బున
ర్జన్మముగలదు. రెండవవాఁడు ముక్తుఁడుగావునవానికి జన్మా
దులు లేవు. నిదిధ్యాసనమందు బ్రహ్మసాక్షాత్కారములేదు.
నిర్వికల్పసమాధినే సాక్షాత్కారమనిరి.

సాక్షాత్కారవంతుని లక్షణంబులు.

ఇతని లక్షణంబులను గూర్చి శ్రీభగవానుఁడు గీతలో
నిట్లు తెలిపెను.

‘యత్రోపరమతే చిత్తం నిరుద్ధం యోగసేవయా,
యత్రచైవాత్మనాత్మానం పశ్యన్నాత్మని తుష్యతి ॥
సుఖమాత్యంతికం యత్రో బుద్ధి గ్రాహ్య మతీంద్రియమ్,
వేత్తి యత్ర నచైవాయం స్థిత శ్చలతి తత్త్వతః ॥

యం లబ్ధ్వా నాపరంలాభం మస్య తే నాధికం తతః,
యస్మిన్ స్థితో న దుఃఖేన గురుణాపి విచాల్య తే ||
తం విద్యాదుఃఖ సంయోగవియోగం యోగసంజ్ఞితమ్,
స నిశ్చయేన యోక్తవ్యో యోగోఽనిర్విణ్ణ చేతసా ||

(6-20 to 23)

సుఖానుభవము—వేదాంతము.

సుఖమనఁగా నేమి ? అది యెట్లువచ్చును ? అని యడుగుట గలదు. అట్లడుగువారిదృశి యెట్టిదని విచారించినచో, భోగించువాఁడు భోగ్యవస్తువు ఇవిరెండునుగలవనియు వానికేఁబరస్పరసంబంధమున్నదనియు వారివిశ్వాసమైనట్లు స్పష్టపడును. భోక్తృభోగ్యవస్తుసంబంధమునే అద్వైతంబంగీకరింపదు. అట్టి వానికెల్ల ద్వైతమం దాశ్రయము గలదు. సారాంశమేమందురా ? విషయవిషయసంయోగసుఖంబు సుఖంబేగాదనియు, అది ప్రథమంబున సుఖాభౌసంబుగాఁ దోచిననుఁ దుదకు దుఃఖమేయని యనియు, వీనినిల్లవదలి ఆత్మానందంబనుభవించుటొక్కటే సుఖమనియు అద్వైతతాత్పర్యము. దానినిఁబడయు మార్గమునే గీతబోధించుచున్నది. గీతచెప్పినమార్గమునఁ దక్క మఱియొక్కట నది సిద్ధింపదు.

సమాధి—అంతరాయములు.

సమాధికై ప్రయత్నించునప్పుడు కొన్ని యంతరాయములు గలుగును. అవి (1) లయము. (2) విక్షేపము. (3) కషాయము. (4) రసాస్వాదనము అని నాల్గుగానున్నవనిరి. శ్రీభగవత్పాదులవారి మతప్రకారము 1. అనుసంధానభంగము. 2. అలస్యము. 3. భోగేచ్ఛ. 4. భయము. 5. నిద్ర.

6. కల్పన. 7. చిత్తచాంచల్యము. 8. శూన్యత అని ఎనిమిది అంతరాయములు గలవు.

అంతరాయ కారణంబులు—తన్నివృత్తిమాగ్నములు.

1. నిద్రవచ్చుట లయము. అజీర్ణము, భుక్త్యాపము, దీర్ఘప్రయాణము, జాగరణము - ఇవి నిద్రాకారణంబును వీనిని నివారించుకొనుటవలన లయరూపమైన యంతరాయము తొలగును.

2. వాసనల యొత్తిడిచేతఁ జిత్తము బాహ్యగతమగుట విక్షేపము. విచారశక్తివలన నిది తొలగును. ఈవిచారము బాధదృష్టి, దోషదృష్టి, మిథ్యాదృష్టి అని మూడువిధములు. బాహ్యప్రపంచమే లేదనుట బాధదృష్టిరూప విచారమగును. సరాన్వర్థంబులకు నింద్రియపర్వతమే మూలమనుట దోషదృష్టివిచారమగును. బాహ్యప్రపంచము గానవచ్చుచున్నను అది యసత్యమని భావించుట మిథ్యాదృష్టి విచారమగును.

3. లయవిక్షేపంబులను దాటిననుఁ జిత్తము గాఢధ్యానపరమగుటకుఁ దిరస్కరించుచుండును. దీనినిఁ గమాయమందురు. ఇంద్రియార్థములమీఁది రాగమే యిందులకుఁ గారణము. ఈరాగము అంతస్థమై యుండువాసనల ఫలము గాఁ గలుగుచున్నది. ఈస్థితిలోఁ జిత్తము ఏకాగ్రముగా నుండవచ్చును గాని దానిదృష్టియెల్ల రాగరూపమై యంద్రియార్థపరంబుగా నుండును. చిత్తము ఏకాగ్రమైనంతనే సమాధిగాదు సుమా.

ఈరాగము 1. మనోరజ్యరూపంబనియు, 2. బాహ్య

యాపంబనియు, 3. అంతరమనియు, మూడు విధములు. గొం
తెమ్మకోరికలతో సంతసించుచుండుట మనోరాజ్యరాగమగును.
భార్యాపుత్రాదిబాహ్యవస్తువులను భావించునేని అది బాహ్య
రాగమగును. అది గడచినవానింగూర్చియో రాబోవువానిం
గూర్చియో తలంపసాగునేని అంతరరాగమగును.

ఈయంతరాయమును దొలగించుకొనుటకై విశేషం
బునకుఁ జెప్పిన యుపాయంబులే సాధనములగును.

4. ఈమూఁటిని దాఁటినప్పుడు సవికల్పసమాధి అగు
ను. అందు ఆనందము గలిగినను, దానిని దాననుభవించు
చున్నాననెడి జ్ఞానముండును. దీనినే రసాస్వాదనమందురు.
ఈయంతరాయము తొలగుటకు నిర్వికల్పసమాధియే పరమసా
ధనము. నిర్వికల్పసమాధియందు రసాస్వాదనజ్ఞానమే యుం
డదు.

నిర్వికల్పసమాధి నొందుటకు ఏమమెట్లు గలవు. వానిని
భూమికలందురు. జ్ఞానభూమిక లే యాభూమికలు. వాని
గూర్చి యింతకుమున్నే వివరము గలదు.

ప్రాశ్నోత్థితి.

సవికల్పసమాధియందు గోరంతైసను సాత్వికాహంకార
ము శేషించి యుండును. జ్ఞానభూమికలలో నొక్కొక్కదా
నిని దాఁటుకొలఁది క్రమక్రమముగా నయ్యహంకారము సన్న
గిలిపోవును. ఏడవభూమికకు వచ్చినప్పుడు తుష్టిగలుగును.
తుష్టినే ఆప్తకామత్వంబనియు, ప్రాప్తిప్రాప్యంబనియు వచిం
చిరి. ఆస్థితియందుఁ బరమశాంతి చేకూరును. దానినే అనగా

నట్టి శాంతికోనుండుటయే బ్రాహ్మీస్థితి యనిరి. ఈభావంబునే
 'విహాయకామాన్ యః సర్వాన్ పుమాన్ చరతి నిః స్పృహః,
 నిర్మమో నిరహంకారః స శాంతిమధిగచ్ఛతి ||
 'ఏషా బ్రాహ్మీస్థితిః పార్థ నైసం ప్రాప్య విముహ్యతి,
 స్థిత్యాఽస్యామంతకాలేఽపి బ్రహ్మనిర్వాణమృచ్ఛతి' అని
 శ్రీభగవానుడు (2-71,72)లో వివరించెను.

ఈస్థితిలో వాసనాక్షయము మనోనాశనమునై ఆత్మ
 జ్ఞానము ప్రకాశించుచుండును. ఈమూడు నొండొంటి నా
 శ్రయించి యున్నవి గావున నవి ఏకకాలమందే సిద్ధించునుగాని
 ఒకదానివెంట మఱియొకటి గలుగుటలేదు.

వాసనలు-వానిక్షయము.

వాసనలు శుభములనియు అశుభములనియు రెండువిధ
 ములు. అవి వారివారిపూర్వకర్మములంబట్టి నచ్చును. అశుభవా
 సనలను దద్వ్యతిరేకవాసనలను వృద్ధిచేయుటవలన నశించును.
 శుభవాసనలు మేలుగూర్చునవే యైనను బ్రాహ్మీస్థితికి నెట్టి
 వాసనలుండరాదు గావున వానినిగూడఁ దొలఁగింపవలయును.
 వానిని దొలఁగించుటకు జ్ఞానమొక్కటే సాధనము.

మనస్సు.

మనస్సు అనఁగానేమి ? అనుప్రశ్నగలదు. జీవులు
 గర్మములను గావించుచుందురు. ఆకర్మములకు ఫలంబును
 ఫలానురూపమైనవాసనలును బుట్టుచుండును. ఇది కర్మము
 లకు నైజము. ఫలము భుక్తమైగాని నశింపదు. ఫలభోగార్థ
 ము శరీరము తప్పదు. శరీరముతోడ నయ్యది భోగింపవలసిన

ఫలవాసనలుగూడఁ జేరుచుండును. ఆవాసనల సముచ్ఛయంబునే అంతఃకరణంబనిరి. ఆయంతఃకరణము దానివ్యవహారంబునుబట్టి బుద్ధిమనియు, మనస్సు అనియుఁ జిత్తమనియు వ్యవహరింపఁబడుచున్నది.

మనోనాశనము.

మనోనాశనమనఁగా మనస్సు దానివ్యవహారంబును మానుట యని భావము. అది స్వరూపనాశనమనియు, అరూపనాశనమనియు రెండువిధములు. స్వరూపనాశనమందు రజస్తమస్సులు నశించి సత్యముమాత్రము శేషించియుండును. అందువలన సత్యగుణములైన మైత్రి, కరుణ మున్నగునవి దానికి నుండును. ఆసత్యముగూడ నశించునేని అరూపనాశనమగును.

ఎవనియందు రాగద్వేషములును అహంకారమమకారంబులును క్రోధమోహంబులును గలుగునో, ఎవని యింద్రియంబులు ఇంద్రియాగ్రవశముబుగావో వానికి మనోనాశనమైనట్లు గ్రహింపవలయును. ఈమనోనాశనమునుగూర్చి గీత (2-55 to 58) లలో వివరించుచున్నది.

మనోనాశనమైనందులకు ముఖ్యమైనగుర్తు ఏమనఁగా బాహ్యపదార్థములు సామాన్యలకువలె మనోనాశనమైన వానికిని గోచరించుచున్నను వానిఅంతఃకరణము తత్పదార్థాకారంబును దాల్చును. అనఁగా వానియంతఃకరణము వృత్తిరహితమైయుండును. సామాన్యలసంగతి యట్లుగాదు. పదార్థస్పర్శ తగిలినంతనే వారిమనోవృత్తి తత్పదార్థముయొక్క ఆకా

రమును దాల్చును. అట్లు మనస్సు పదార్థాకారంబును దాల్చి నప్పుడే యావస్తువు గోచరించుచున్నది.

మనోనాశనము—ముక్తి.

ముక్తి అనఁగానేమో వివరింపఁబడెను. ఈముక్తి విదేహముక్తియనియు, జీవన్ముక్తియనియు రెండువిధములు. మనస్సు అరూపనాశనమొందినప్పుడు విదేహముక్తియగునని కొందఱందురు. ఈవిషయమై మతాంతరములు గలవు. వాసనాక్షయమనోనాశనంబులు జీవన్ముక్తికి నవసరంబులుగావనియు, జీవన్ముక్తి సుఖంబును గోరువానికిమాత్రమే యవి యవసరంబులనియుఁ గొందఱు వచింతురు.

జపము.

జపమనఁగా నొకదానిని నిరంతరము స్మరించుటయని భావము. నిరంతరమనుట ఏలయందురా ? విస్మృతి గలుగకుండుటకే యని గ్రహింపవలయును. జపమునకు ఆలంబన వస్తువుండవలయును. అది వారివారి రుచులంబట్టియుండును.

ముక్తినిగోరువారు అందులకుఁదగినలక్ష్యమును గ్రహింపవలయును. ముక్తియనఁగా బ్రాహ్మీభావమేయగుటజేసి, అట్టిభావంబును పెంపొందించుటకు సామాన్య లక్ష్యములు చాలవు. ఆలక్ష్యము బ్రహ్మప్రతీకముగా నుండవలయును. అట్టిదానిని లక్ష్యముగాఁగొని జపించుచుండినగాని, అంతఃకరణము తదాకారంబు నొందదు. అట్లగుటకు బ్రణవము ఉత్తమోత్తమ లక్ష్యమగుననియు, అదియే బ్రహ్మప్రతీకమనియు వచింతురు.

ప్రణవతత్త్వము.

ప్రణవమనఁగా ఓంకారము. అది సర్వశబ్దంబులకును సర్వ భాషలకును దల్లిగానున్నది. పంచాక్షరాదిసమస్తమం త్రజాలము ప్రణవగర్భితంబులగును.

ప్రణవవైశిష్ట్యము.

పరబ్రహ్మమునకు రూపముగాని నామముగాని గలు గవు. ఏలయందురా? అది యిట్టిదనిచెప్పఁ దరముగాదు. ఏల యందురా? ఏది యింద్రియంబులకు గోచరమగునో దానిని జూచుటగాని దానికిఁ జేరుబెట్టుటగాని సాధ్యమగును. బ్ర హ్మము ఇంద్రియగోచరముగాదు గావున వానికి రూపనా మంబులు గలిగింప సాధ్యముగాదు. రూపనామంబులు లేనిది లక్ష్యముగానేరదు. ముక్తినిగోరువారు ఎట్లయినను బ్రహ్మ భావమును బడయక తప్పదయ్యెను.

ఇవియెల్లఁ బఠింపి బ్రహ్మభావసిద్ధికిఁ బ్రణవంబొక్క టే సమర్థమని నిశ్చయించి దానినే బ్రహ్మప్రతీకముగా గ్ర హించిరి.

‘ఓమ్’ అనునట్టి యీప్రణవాక్షరమందు, అకార, ఉ కార, మకారంబులును అర్థమాత్రయుఁ గలవు. అకారంబు స్థూలప్రపంచంబును, ఉకారము సూక్ష్మప్రపంచంబును, మకారము కారణప్రపంచంబును దెలుపును. ఈమూఁడు ప్రపంచంబుల సమిష్టిరూపము సాకారబ్రహ్మమగును. దా నికి అర్థమాత్రను చేర్చినచోఁ దురీయమగును. అదే నిరాకార నిర్గుణబ్రహ్మము. ఈభావంబుతోఁ బ్రణవజపంబును జేయ వలయును.

ఓంకారము పరబ్రహ్మనామంబగుట శ్రీభగవానుడు
సయితము 'ఓంతత్సత్' అను (17-23) చోట సూచించి యు
న్నాడు. మఱియు శివమహిమ్నములో

'త్రయ్యాం, త్రిస్తోవృత్తీ స్త్రీభువనమథో త్రీనపి సురాన్,
అకారాద్వైః వణైః త్రిభిరభిదధత్ తీర్ణవికృతి,

తురీయం తే ధామ ధ్వనిభి రవరుంధానమణుభిః,

సమస్తం వ్యస్తం ద్వాం శరణద గృణోత్యోమితి పదమ్' అను
శ్లోకమందుఁ బ్రణవమాహాత్మ్యంబు వివరింపఁబడియున్నది.

జపవిధానము.

జపమనఁగా మంత్రంబును జిలుకపలుకులవలె నుచ్చ
రించుటగాదు. ఆమంత్రమునకు లక్ష్యమైన వస్తువునందు బుద్ధి
ని నిలిపి తద్వస్తుగుణంబులను భావించుచు, ఆగుణంబులు తమ
యందు నిలుచునట్లు సంకల్పించుచు జపింపవలయును. బ్రహ్మ
మునకుఁ బ్రణవము ప్రతీకముగా గ్రహించినప్పుడు బ్రహ్మ
స్వరూపంబును అనఁగా అనంతత్వము, శుద్ధత్వము, పరిపూర్ణ
త్వము సచ్చిదానందత్వములు - వీనిని భావగతంబులొనర్చి
కొనుచు జపింపవలయును. అట్లు చేయుచు రాఁగా, జాపకుఁ
డు భ్రమరకీటన్యాయంబున లక్ష్యవస్తుస్వరూపంబును దాల్చు
ను. ఇదే జపవిధానమందలి రహస్యము. అట్లు చేసినప్పుడే
జపము ఫలకారియగును. ఇది చక్కగా గ్రహింపవలయును

ప్రణవోచ్ఛారణభేదములు.

ఈ యుచ్ఛారణము ఏకమాత్రకాలము, ద్విమాత్ర
కాలము, త్రిమాత్రకాలము అని మూఁడువిధములు. మొద

టిదానిని ప్రాస్వప్రణవంబనియు, రెండవదానిని దీర్ఘప్రణ
వంబనియు, మూడవదానిని ప్లుతప్రణవంబనియుఁ జెప్పిరి. ఆ
యుచ్చారణము పదునాఱుమాత్రలకాలమైనదగుచో అది
విరాట్ప్రణవంబగును.

ప్రణవశక్తులు.

ప్రాస్వప్రణవము కల్మషంబులనెల్ల హరించును ; దీ
ర్ఘము ముక్తినిచ్చును ; ప్లుతము సిద్ధుల నొసంగును.

ప్రణవ జపవిభాగములు.

ప్రణవజపంబు - సోహం జపమనియు, శివోహం జప
మనియు తత్త్వమసి జపంబనియు మూడు విధములు. మొ
త్తముమీఁద ఇవియెల్ల నొక్కటే యగును. ప్రణవజపంబు
ముక్తికి సాక్షాత్సాధనంబనియు, ఉపాసనానిష్కామకర్మాదులు
పరంపరాసాధనంబులనియుఁ జెప్పిరి.

జపకాలము.

ప్రాతఃకాలంబున 4-6 గంటలమధ్యను, రాత్రి 8-10
గంటలమధ్యను గల కాలము జపంబునకు నుత్తమంబనిరి. జప
మునకు గాలనియతిలేదనియు, ఎప్పుడు చిత్తసమాధానము గ
లుగునో అప్పుడెల్ల జపింపవచ్చుననియు మతాంతరము. మొ
త్తముమీఁద జపంబునకుఁ జిత్తసమాధానము ప్రధానము. వి
శ్లేషాదులు గలుగకుండుటయే చిత్తసమాధానమగును. పైనిఁ
జెప్పినకాలంబులురెండు సామాన్యంబుగా శబ్దరహితములై
యాకారణంబున శబ్దరూపవిశ్లేషంబును జిత్తమునకుఁ గలిగిం
పవు గావున, ఆరెండుకాలంబుల నుత్తమమనిరి. ఈకాలనియతి
యన్ననో సామాన్యలకేయని గ్రహింపవలయును.

చిత్తశుద్ధి.

చిత్తశుద్ధి గలుగకున్నచో జపము ఫలకారిగాదు. 'చిత్త శుద్ధిలేని శివపూజ' లను సామెత గలదుగదా. చిత్తశుద్ధి అనగానేమి? చిత్తమును అజ్ఞానావరణము తమశ్చక్తిఫలమైనది చుట్టియుండును. అది తొలంగుటయే చిత్తశుద్ధి యగును. అజ్ఞానావరణంబు తొలంగుటే తడవుగా జ్ఞానదీపిక యధాగతి ప్రకాశించును. తత్ఫలముగా వస్తువు స్పష్టమగును. చిత్తము ఆవస్తువునందు ఏకాగ్రవృత్తి నిల్చును. ఇచ్చట వస్తువనగా భగవంతుడే యని గ్రహింపవలయును. భగవంతుడప్పుడు తనవంక నేకాగ్రమతితోనున్న చిత్తమునకుఁ బ్రతిబంధకంబు లెవ్వయేని యన్నయెడల వానినెల్లఁ దొలగించును. (18-53) తత్ఫలముగా జీవుఁడు భగవచ్చింతా సంపూర్ణుఁడును నిరంతర ప్రసన్నాంతరంగుఁడును ఆశారహితుఁడునై, సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వంబులెల్లఁ బ్రార్థదేహాధర్మంబులగుటయు వానిని సహించి తీరివలసినది విధియగుటయు గ్రహించి, వానివంక బుద్ధిని మరలింపక ఉపేక్షాపరుడై, భగవంతుఁడు సర్వభూతాంతర్వర్తియగుట స్వానుభవపూర్వకంబుగా గ్రహించును. (18-54). దీనినే పరాభక్తి యందురు. పరాభక్తికి బ్రహ్మభూతస్థితి అవధియగును. అది వానికి సిద్ధించును. తత్ఫలముగా, భగవంతుడన నెట్టివాఁడో, భగవత్స్వరూపజ్ఞాన ఫలమేమో వానికి స్పష్టమగును. (18-55). తత్ఫలముగా వానికి భగవదైక్యము అనగా బ్రాహ్మీస్థితి గలుగును. దీనినే అద్వైతసిద్ధి యనిరి. (18-56). ఇదే సర్వవేదాంతసారము. ఇదే గీతామృతము.

ధ్యేయము.

పరాభక్తియననేమో పైని జెప్పబడెను. పరాభక్తి గుదురుటకుఁ బూర్వము సామాన్య భక్తి గలుగవలయును. భక్తియనఁగాఁ భగవంతునియెడఁ బరమప్రేమయని యొకరును, ఈశ్వరునియందుఁ బరానురక్తియని యొకరును, ఆత్మ తత్త్వానుసంధానమని యొకరును, స్వస్వరూపానుసంధానమని యొకరును నిర్వచించిరి.

మొత్తముమీఁద భక్తిసేయుటకు ఆలంబనంబొకటి యుండవలయుననుట సిద్ధము. అట్టియాలంబనంబునే ధ్యేయమందురు. ధ్యేయమనఁగా ధ్యానింపఁదగినదని భావము. ధ్యేయంబులు వ్యక్తంబులనియు, అవ్యక్తంబులనియు రెండువిధములు. అవ్యక్తంబునకు రూపనామంబులు గలుగవు. అందువలన నయ్యది యింద్రియగోచరముగాదు. ఇంద్రియగోచరముగాని వస్తువునందు సామాన్యలకు మనస్సు నిలువదు. కావున వ్యక్తమునే అనఁగా రూపనామంబులు గలదానినే సామాన్యముగా ధ్యేయమునకు గ్రహింతురు. అవ్యక్తనిష్ఠ కష్ట సాధ్యమనియు. వ్యక్తనిష్ఠ సులభమనియు, సామాన్యలకు వ్యక్తనిష్ఠయే శ్రేయస్కరమనియు శ్రీ భగవానులుగూడ (12-5)లో నుడివిరి.

ఏనిష్ఠకైనను భావము ప్రధానము. ఏభావముతో అవ్యక్తనిర్గుణనిష్ఠ జేయుదురో, అదేభావంబుతో వ్యక్తసగుణ నిష్ఠయగుఁడఁ జేయుదురేని పర్యవసానంబున ఫలంబొక్కటే యగును. నిర్గుణనిష్ఠను జేయునప్పుడు భగవంతుఁడు అపరిచ్ఛిన్నుఁడును సర్వవ్యాపియు నిత్యుఁడు అనుభావంబుండును. అదే

భావంబును సగుణనిష్ఠయందుఁగూడ నుంచవలయుననియు, సం
కోచభావంబులుండగాదనియు సారాంశము. ఏలయందురా ?
ధ్యానఫలమేమి ? ధ్యేయతత్త్వంబును బొందుటయేగదా. ధ్యే
యము పూర్ణమైనదిగానిచో, తన్నిష్ఠవలనఁ గలుగు ఫలంబును
అట్టిదేయగును. (7-23) మతియెంతో గతియంతేయన వినమా?
పూర్ణంబును అపూర్ణంబుగా భావించినంతసే పూర్ణమునకు
నెట్టిలోటు గలుగదుగాని ధ్యాతకుమాత్రము లోటు తప్పదు.

ద్వివిధబ్రహ్మము.

మోక్షార్థులకు నుత్తమోత్తమధ్యేయము పరబ్రహ్మ
మేయని చెప్పఁబడెను. ఆబ్రహ్మము జ్ఞేయబ్రహ్మమనియు,
ధ్యేయబ్రహ్మమనియు రెండువిధములు. జ్ఞేయబ్రహ్మము
నిర్గుణబ్రహ్మమగును ; ధ్యేయబ్రహ్మము సగుణబ్రహ్మమగు
ను. ఈసంగతి మున్నే సూచింపఁబడెను. నిర్గుణబ్రహ్మము
గుణములు లేమింజేసి జ్ఞానయోగ్యమగునేగాని ధ్యానయోగ్య
ముగాదు. అందువలన నిర్గుణబ్రహ్మధ్యానం బెవ్వనికిగాని
ఎవ్విధిచేతనైనను ఘటిల్లదు.

సగుణబ్రహ్మ ద్వైవిధ్యము.

సగుణబ్రహ్మము కారణబ్రహ్మమనియు, గార్యబ్రహ్మ
మనియు రెండువిధములు. కేవల మాయావిశిష్టబ్రహ్మము
కారణబ్రహ్మమనఁబడును. బ్రహ్మము వానికే క్షియైనమాయ
నధిష్ఠించి సృష్టికీ గారణం బగుచున్నాఁడను భావంబుతోఁ
జూచినప్పుడు కారణబ్రహ్మమగును. కారణబ్రహ్మమునే
ఈశ్వరుఁడనిరి. ఈకారణబ్రహ్మధ్యానము సామాన్యముగాఁ
గుదురదు. అనేకజన్మపుణ్యవిశేషంబునను భగవత్కృపవలన

నది గలుగఁబోలు. కావుననే కారణబ్రహ్మ ధ్యానాధికారి మిక్కిలి దుర్లభమనిరి.

ఎల్లరకును గార్యబ్రహ్మమే ధ్యేయముగానున్నది. ఈ కార్యబ్రహ్మమన్ననో కారణబ్రహ్మమైన యీశ్వరుని అవతారమేగాని యెందుగాదు. అందుచేతనే అవతారమూర్తులను వారివారి రుచిప్రకారము ఆలంబనముచేసి ధ్యానింతురు.

సుగుణబ్రహ్మధ్యానంబునకు విశ్వరూపము (లింగాకారము) ఉత్తమోత్తమధ్యేయాకారంబగును. ఏలయందురా? దానికి మొదలు తుదలు లేవు; కావున అఖండమును బూర్ణమునై యున్నది. అట్లుండియు దానికి రూపనామంబులు గలవు గావున నింద్రియగోచరమగుచున్నది. ఈ కారణంబులను బట్టి అది నిర్గుణబ్రహ్మమునకుఁ గేవలసామీప్యస్థితిలోనున్నది. అందువలన దానినుత్తమోత్తమ ధ్యేయమనిరి.

అందులకుఁ జాలనివారు భగవదవతారరూపంబులను గ్రహింపవచ్చును. అవతారరూపంబులుగూడ నెన్నడో యంత రించుటంజేసి యిప్పుడు కంటియెదుట నుండుట లేదనియు, గన్నార చూడనిరూపంబును భావించుటయు దానియందు మనస్సును నిలుపుటయు నెట్లు పొసగునని శంకింపవచ్చును. అట్లు గునేని ఆయ్యవతారముల ప్రతిమలను గ్రహింపవచ్చును. అది విగ్రహారాధనము గాదాయని యందురా? ధ్యానమునకు భావము మాత్రమే ప్రధానముగాని రూపము ప్రధానముగాదు. ఇదేధ్యానమందిలి పరమరహస్యము. ఇట్లుచేయవచ్చునని శ్రీభగవానుడు (12-9) లో సూచించియున్నాడు.

ఆలంబనమున్నంతకాలము మనోనాశనము గలుగదు. అది బీజమాత్రముగానైన నుండును. ఆమనోవృత్తి స్థూల మైనచో దానిగమ్యస్థానము స్వర్గలోకమే యగుననియు, దానిని మించిపోవుటకు దానికి శక్తిలేదనియు, స్వర్గలోకంబులకుఁ జిన్న వారికిఁ బునరావృత్తి గలదనియు శ్రీ బాదరాయణమహర్షి భావము.

ప్రతిమారాధనము.

ప్రతిమారాధనము భగవదపచారకార్యంబుగాఁ గొం దఱు భావించుచున్నారు. ఆకారణంబునఁ బ్రతిమారాధకు లెందఱో ఖండఖండాంతరంబులందు శిరచ్ఛేదనాదులకు సయిత ము పాలైరి. ప్రతిమారాధనతత్త్వమేమో, అది యెవరికిఁ చెప్పఁబడెనో యెఱుంగనేరక హ్రస్వబుద్ధులు పలుపోకలు పోవు ట యెంతయుఁ జింతాకరమగును.

ఈశ్వరత్వము.

ప్రకృతియన్నను మాయయన్నను ఒకటేయగును. మాయ యనగా నీశ్వరశక్తియని చెప్పబడెను. ఈమాయయనునది స త్వరజస్తమోగుణంబుల ముప్పిరి త్రాడుగానున్నది. మాయా కార్యమన్నప్పుడు ఈగుణముల వ్యవహారమేయగును. ఈగు ణములవ్యవహారమే కర్మమగును. ఆకర్మఫలమే సృష్టియనఁబ డును. ఈప్రణాళికను గీతబోధించుచున్నది. దీనింబట్టిచూ డఁగా సృష్టియొల్ల మాయకట్టుబాటునకుఁ జిక్కి, అదిగోచు గోటును దాటనలవిగాక యున్నదని స్పష్టమగును. అనఁగా సృ ష్టికి మాయయే రాజగును. ఆపక్షంబున నీశ్వరుఁడుండియు ఫ లమేమి? అధికారహీనుడైన యీశ్వరు నారాధించి ఫలమేమి?

అశక్తుడేమి మోక్షమీయగలడు? ప్రకృతిసే యారాధింపవల
దా? అని శంకింపవచ్చును.

ఈమాయ అనునది ఈశ్వరసంబంధమై తద్వశవర్తియై
నడిగా నున్నదేగాని తచ్చిన్నమై ప్రత్యేకవ్యక్తిగా లేదు. ఈ
శ్వరుడు మాయాత్మికమైన యీ ప్రకృతికి బహిరంతరంబుల
రెంటునున్నాడు. (13-10). ఈశ్వరసాన్నిధ్యంబునఁ బ్రకృతి
వ్యవహరించుచున్నది. దానికి స్వతంత్రశక్తి లేదు. (18-61).

ఈశ్వరుడనెడి విశ్వకర్మ ప్రకృతియనెడి యంత్రమును
నడుపుచుండును. ప్రకృతి యథాగతి నడుచునంతకాలము
దానిగమనమును ఈశ్వరుడు సాక్షిమాత్రుడై చూచుచుం
డును. ఆయంత్రము వక్రగతిఁ ద్రొక్కినప్పుడు దానిని మర
లించును; చెడినప్పుడు చక్కనేయును; అది చక్కఁబాటునకుఁ
గూడ సాధ్యముగానప్పుడు దానిని వదలివైచి మఱియొకయం
త్రము నధిష్ఠించి దానిని నడుపును. ఈభావము (16-19)
లో స్పష్టము. కావున నీశ్వరుడు సర్వస్వశంత్రుడు. వానినే
ఆరాధింపవలయును.

అవతారము.

ఈదిద్దుబాటునే ధర్మసంస్థాపనమనిరి. అట్లు ధర్మసం
స్థాపనార్థమై భగవంతుడు రూపముదాల్చి వచ్చినప్పుడు ఆరా
కను అవతారమనియు, అట్లు వచ్చినవ్యక్తిని అవతారమూర్తి
యనియు వచించిరి. అవతారమనఁగాఁ బై నుండి క్రిందికినచ్చుట
యని యర్థము. అనఁగా అవ్యక్తము వ్యక్తమగుట యని
తాత్పర్యము. ఈయవతారంబులును దేశకాలపాత్రాదులం

బట్టి అంశావతారమనియు అంశాంశావతారమనియు అవతారమనియు పేర్కొందురు. (4-7, 8).

యంత్రమెట్లో ప్రకృతియునట్లే యప్పుడప్పుడు పాటవము తప్పుచుండును. ప్రకృతియున్నంతకాలం బిది తప్పుదు. దానిని జక్కసేయుపనియు నీశ్వరునకుఁ దప్పదు. అందువలన నవతారంబులకు నంతముగాని వానికర్మమునకు విరతిగాని గలుగదు. (4-9).

సృష్టి స్థానికీ గారణము.

భగవచ్ఛక్తియొక్క కార్యమైనసృష్టికి స్థాని యెట్లుగా నోపునని శంకింపవచ్చును. జగత్తుయొక్క స్థితికిఁ బ్రవృత్తినివృత్తి ధర్మంబులు రెండును గారణంబులగుననియు, ఈధర్మంబుల రెంటిని వారివారి యోగ్యతలప్రకారం బన్ముసించునంతకాలము జగత్తు చక్కగా వర్తించుచుండుననియు, అట్లుగాక వానినుపేక్షించినచో జగత్స్థితికి హానివచ్చుననియు, అట్టి యుపేక్షకు అవివేకము అజ్ఞానంబును గారణంబులగుచున్నవనియు, ఎంతపదనుగలక తియ్యెనను గొంతకాలంబునకుఁ ద్రుప్పువట్టినట్లుగా, వివేకవిజ్ఞానంబులుగూడ దీర్ఘకాలంబునకు సన్నగిలుచుండుననియు, సృష్టికిఁ జ్యుతిగలుగుటకు నిదేకారణంబనియు శ్రీశంకరభగవత్పాదులవారు వారిగీతాభాష్యముయొక్క ఉపోద్ఘాతమందు వివరించిరి.

అవతారము—శుద్ధబ్రహ్మము.

అవతారమనఁగాఁ గ్రాంతగాఁ బుట్టివచ్చుటగాదు. చంద్రుఁడు తూర్పుదెస నుదయించుటవలె నవతారతత్త్వమని భాగ

వతఃబు ఈభావంబు నెంతో గంభీరముగా రమ్యముగా వచించెను. అవతారంబులకును శుద్ధబ్రహ్మమునకును ముఖ్యభేదములు గలవు. శుద్ధబ్రహ్మము నిరపేక్షవ్యాపకము ; అవతారము సాపేక్షవ్యాపకము. శుద్ధబ్రహ్మమునకు లక్షణంబులైన సర్వజ్ఞత్వ, సర్వశక్తిత్వ, స్వాతంత్ర్యాదులు వానియందు నిత్యసిద్ధములు. అవి అవతారములందు శీఘ్రరక్షణాద్యవసరంబులందు మాత్రమే వ్యక్తమగుచుండును.

అవతారపూరుషులు—సామాన్యపూరుషులు.

సామాన్యపూరుషులు వారివారి ప్రకృతి అనఁగా కర్మ విశేషంబునకు లోబడి పుట్టుచుఁ జచ్చుచు నుందురు. (18-40) అవతారపూరుషులు ప్రకృతినధిష్ఠించి, అనఁగాఁ గర్మబద్ధులు గాక స్వేచ్ఛానుసారులై వచ్చుచుఁ బోవుచు నుందురు. (4-6) సామాన్యుల శరీరంబులు వారిపుణ్యపాపంబులకు నధీనంబులును బింఛభూతకార్యంబులునై యున్నవి. అవతారపూరుషుల శరీరంబులు సామజనపుణ్యఫలంబుగా రచితంబులగుచున్నది. సామాన్యపూరుషులకు అవిద్యగలదు ; తత్ఫలంబుగా వారికి దేహదులైన యనాత్మపదార్థంబులందు నేను, నాది అనునట్టి యధ్యాసము గలుగుచున్నది. అవతారపూరుషులకు అవిద్యగాని యట్టియధ్యాసముగానిలేవు. సామాన్యపూరుషులకు వారిపుణ్యపాపకర్మఫలంబుగా నుత్తరజన్మంబులు గలుగుచున్నవి. అవతారపూరుషులకు నట్టికర్మములును లేవు ; ఉత్తరజన్మంబులును లేవు. సామాన్యపూరుషులశరీరంబులు పూర్వపుణ్యపాపఫలంబులు గావున వానికి సుఖదుఃఖములు తప్పవు. అవతారపూరుషుల శరీరంబు లట్టివిగావు గావున వానికి సుఖదుఃఖాదులు

గలుగవు. సామాన్యపూరుషుల జీవులకు అవిద్య ఉపాధిగా నున్నది ; అది మలినసత్త్వము గలదగును. అవతారపూరుషుల జీవులకు మాయ ఉపాధిగానున్నది ; అది శుద్ధసత్త్వము గలది. సామాన్యపూరుషుల జీవులకు అవిద్యాకృతభ్రాంతి గలదు ; అవతారపూరుషుల జీవులకు మాయాకృత సర్వజ్ఞత గలదు. సామాన్యపూరుషులయొక్క జీవులకుఁగల భ్రాంతి ఉపదేశజన్యజ్ఞానంబున నశించును. రెండవవారియెడ భ్రాంతియేలేదు గావున వారికి జ్ఞానాపేక్షయే గలుగదు.

భగవంతుఁడు—లోకజ్ఞానము.

భగవంతుఁడు లోకానుగ్రహార్థమై యవతరించి దుష్ట శిక్షణ శిష్టరక్షణములు గావించుచు లోకములో వర్తించుచున్నను లోకము అజ్ఞానకారణంబున వానిని గ్రహింపలేకున్నది. అహూ ! లోకమాధ్యం బెంతయనవలయునో గదా ! (9-11).

అజ్ఞానభూమికలు.

అజ్ఞానమనఁగా విపరీతజ్ఞానమని మున్నే చెప్పఁబడెను. ఈయజ్ఞానంబునకు ఏడు భూమికలు గలవు. వానిని బిందుజాగ్రత, జాగ్రత, మహాజాగ్రత, జాగ్రత్స్వప్నము, స్వప్నము, స్వప్నజాగ్రత, సుషుప్తి అని పేర్కొనిరి. బిందుజాగ్రతను బీజజాగ్రతయనియు నందురు.

ఈయేడు భూమికలు నొండొంటితోఁ గలసియుండును. సగుణబ్రహ్మమునుండి చిదాభాసచేతనము, అనఁగా జీవుఁడు కలుగుచున్నాఁడు. ఆజీవుఁడు మొదట బిందురూపంబున, అనగా

బీజరూపంబున నుండును. అట్లు బీజమైనజీవునియొక్క ప్ర
థమావస్థను బిందుజాగ్రతయనిరి. ఆజీవునకు నేను, నాది అను
భావంబులు వెనుపెంటనే సూక్ష్మంబుగా నంకురించుచున్నవి. ఆ
స్థితిని జాగ్రతయనిరి. నేను అనుభావంబును అహంకార
మనియు, నాది అనుభావంబును మమకారమనియుఁ బేర్కొనిరి.
ఆయహంకార మమకారంబులు జన్మంబులెత్తుకొలది దృఢ
మగుచుండును. ఆస్థితిని మహాజాగ్రతయనిరి. ఆజీవుఁడు
వానికిఁ దెలిసిన విషయంబులను గూర్చిగాని, దెలియని విషయం
బుల గూర్చిగాని గొంతెమకోరికలుగోరుచు మింటనిల్లుకట్టఁ
జూచును. ఆస్థితిని జాగ్రత్స్వప్నమనిరి. జీవుఁడు వాని నిద్రా
కాలంబున లక్షోపలక్షలవిషయంబులఁ గూర్చి కలువరించి మే
ల్కొంచినంతనే యాకలలను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొని దలంచును.
ఆస్థితిని స్వప్నమనిరి. ఎన్నడోగడచినవానిని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చి
కొనుట స్వప్నజాగ్రత యనిరి. స్వప్నవిషయంబులను జ్ఞప్తికిఁ
దెచ్చికొనుఁప్పుడు అవియెల్ల నిద్రావస్థలో జరిగినవనెడిభావము
జీవునకు నుండును. ఎన్నడో జరిగినదానిని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొను
నప్పుడిట్లే భావంబుండదు. స్వప్నమునకును జాగ్రత్స్వప్నంబు
నకు నిష్టితారతమ్యము గలదు. గాఢనిద్రావస్థను సుషుప్తి
యనిరి.

అజ్ఞానముఁ బోఁగొట్టుకొనుటకు శుశ్రూష ముఖ్యము.

అజ్ఞానము తొలంగుటకుఁ బెక్కు మార్గంబులు గలవు.
ఆమార్గములలో నెవరికేదియుక్తమో సులభముగా నిశ్చయింప
రాదు. కాదని మూర్ఖించి తోచినదారి త్రొక్కుదురేని
ఆదారిలోనున్న మిట్టవల్లంబులు తెలియక పడి చెడుదురు.

కావున నెవనికి నేమార్గంబు యుక్తమో గ్రహించి యాచరించుట ముఖ్యము. అట్లు యుక్తాయుక్తంబులఁ దెలిసి తగుమార్గంబును జూపువానిని గురువందురు. అతను చెప్పినమార్గంబున నడచుటయే శుశ్రూషయగును. ఈభావంబును శ్రీభగవానుఁడు (4-34) లో నుపదేశించెను.

గురుభులు.

గురుపదవికి నెల్లరుఁ దగరు. కావునఁ గన్నవిన్నవారి నెల్ల నాశ్రయింపరాదు. గురువు సాక్షాత్పరబ్రహ్మచుఁతటి వాఁడుగా నుండవలయు. ఈభావంబును 'గురుర్బ్రహ్మ' అనునది సూచించును. ఎవఁడు శిష్యుని యజ్ఞానకారణంబును గ్రహించి దానినిఁ బోకార్చి వానికి జ్ఞానోత్పత్తియగుపర్యంతము శ్రమించునో, శిష్యునిమేలే తనమేలుగా నెవఁడు భావించునో, అట్టి సర్వజ్ఞుఁడును బరమకారిణికుఁడునైనవాఁడే గురుపదవికి నర్హుఁడని శ్రీభగవానులు (18-72) లో గట్టిగాఁ దెలిపిరి. గురువువిషయమై శ్రీశంకరభగవత్పాదులవారుగూడ 'శ్రోత్రియోఽవృజిన్-కామమాతో యో బ్రహ్మవిత్తమః॥ బ్రహ్మణ్యపరతః శాంతో నిరంధన ఇవానలః, అహేతుకదయాసింధు ర్బంధురానమాతాం సతామ్' అని తెలిపిరి. ఇన్నిగుణంబులుగలవాఁడే నిక్కమైన గురువగును. అట్టివాని శుశ్రూషయే ఫలకారి యగును.

ఈగురువులు బ్రహ్మశ్రోతలనియు, బ్రహ్మగ్రంథులనియు ద్వివిధము. వినికిడినలనఁగాని శాస్త్రపఠనమువలనఁగాని బ్రహ్మత్వంబును గ్రహించినవాఁడు బ్రహ్మశ్రోతయగును.

వానిజ్ఞానము పరోక్షజ్ఞానమగును. అతఁడు బ్రహ్మమును గూర్చి శాస్త్రార్థమునుమాత్రమే తెలుపనేర్చును. బ్రహ్మ తత్త్వంబును స్వానుభవసిద్ధముచేసికొనినవాఁడు అనఁగా అపరోక్షజ్ఞాని బ్రహ్మానిష్ఠుఁడగును. అతఁడు బ్రహ్మమునుగూర్చి స్వానుభవంబును బోధించును.

శాస్త్రము.

అట్టి గురువు కోరినప్పుడెల్ల లభించుట దుస్తరము గావు న నంతటివాఁడు దొరకువఱకు మిన్నకుండవలయునా ? అను శంక గలుగవచ్చును. అట్టి గురువు దొరకనినాఁడు వారు లోకోపకారార్థము స్వానుభవంబును వ్రాసి వెల్లడించియుందురు. దానినే శాస్త్రమందురు. అట్టి శాస్త్రంబును బఠించి తత్త్వమును గ్రహింపవచ్చును. ఆశాస్త్రము గురువుమొక్క పరోక్షమైన యుపదేశమేగదా. గురుజనప్రాప్తి గలుగువఱకు శాస్త్రమును బ్రమాణముగాఁ గొని యందుచెప్పినట్లు వర్తిపవలయునని శ్రీభగవానుఁడు గూడ (6-24) బోధించుచున్నాఁడు.

ప్రమాణము.

ప్రమాణములు. 1. ప్రత్యక్షము. 2. అర్థాపత్తి 3, ఉపమానము. 4. శబ్దము, 5. అనుమానము, అని పంచవిధములు. ప్రతిశరీరమందు నొక్కొక్కయాత్మకలదనియు, ఆ కారణంబుననే నీవు, నేను అనుభేదము ప్రసిద్ధమనియుఁ బలుకుదురు. దీనినే ప్రత్యక్షప్రమాణమందురు. నీవు, నేను అనుభేదవచనంబులు శరీరభేదంబును సూచించునేగాని శరీరాంతరమైన యాత్మ భేదమును సూచింపవు. అట్లుగాక యావచనం

బులు ఆత్మభేదంబును సూచించునందురేని, నేనుబాలుడను, నేనుతరుణుడను, నేను వృద్ధుడను అని యొక్కవ్యక్తిని గూర్చి చెప్పినప్పుడు, ఆవ్యక్తికి బాల్యమందొక యాత్మయు, దారుణ్యమందొక యాత్మయు, వార్ధక్యంబున నొకయాత్మయు నుండి నట్లొగీకరింపవలయునుగదా? ఇది యెవరికి సంగీకారముగాదు. నేనుబాలుడను మున్నగునవి యవస్థారూపమైన విశేషణభేదంబులను దెల్పుచు, సకలవస్థలందు నున్నది ఒక్కయాత్మయే గాని భిన్నభిన్నంబులైన యాత్మలుగావని తెల్పునట్లుగా, నీవు నేను అన్నప్పుడుగూడ అవి శరీరభేదంబును దెల్పునేగాని యాత్మభేదంబును దెల్పుటగాదు. భిన్నభిన్నావస్థలందు ఆత్మగూడ వేఱు వేఱగునేని ఒకయవస్థయందలి వ్యవహారముయొక్కస్మృతి మఱి యొక యవస్థయందు గలుగనేరదు. అనుభవంబట్లుగాదు. కాబట్టి ఆత్మ యనేకమనుటకుఁ బ్రత్యక్షప్రమాణమే లేదు.

ఆత్మవేఱుగానిచో నీవు నేనను వ్యవహారమే సిద్ధిపదనియు నీవు నేనను భేదవ్యవహారముండుటవలన ఆత్మభేదము సంగీకరింపవలయుననియుఁ జెప్పుదురు. దీనిని అర్థాపత్తిప్రమాణమందురు. ఒక్కశరీరమందే తల, మొలమున్నగునట్టి యవయవభేదవ్యవహారము గలదు. అంతమాత్రాననే శరీరంబులు పెక్కులగునా? కావున నీవు నేననెడి వ్యవహారసిద్ధిని నమ్మి యాత్మకు ననేకత్వంబును సాధింపఁ దరముగాదు. కాబట్టి యాత్మభేదవిషయంబున అర్థాపత్తి ప్రమాణము సాగదు.

శరీరంబులు వేర్వేఱుగాఁ గానవచ్చుచున్నవనియు, ప్రతిశరీరమందును నేను, నేను అను ప్రతీతిగలదనియు, దీనిఁ

బట్టి యాత్మ యనేకమని యూహింపవచ్చుననియుఁ బల్కుదురు. దీనిని ఉపమానప్రమాణమందురు. రూపభేదమును బట్టి శరీరంబులకు నానాత్వము గలుగుచున్నది. అంతమాత్రాననే శరీరాంతరమైన యాత్మకుఁ గూడ నానాత్వము గలుగదు. శరీరనానాత్వంబునుబట్టి యాత్మనానాత్వంబును సాధింతురేని, ఒక్కశరీరమందే స్థూలసూక్ష్మకారణ శరీరంబులు గలవు. అప్పుడు స్థూలశరీరమందలి యాత్మవేఱనియు సూక్ష్మశరీరమందలి యాత్మ వేఱనియుఁ జెప్పవలసివచ్చును. ఇది యంగీకరింపరు. కాఁబట్టి ఆత్మనానాత్వసాధనంబునకు ఉపమానప్రమాణము పోసఁగదు.

ఆత్మ ఒక్కటేయైనచో ఎల్లయుపాధులలోనుండునది అయ్యాత్మమేయైనచో ఒక్కనికి సుఖమోదుఃఖమో గల్గినప్పుడు ఎల్లరకు నొక్కసారిగా సుఖమో దుఃఖమో గలుగవలదాయనియు, ఒక్కఁడు జ్ఞాసియైనచో ఎల్లరును జ్ఞానులే కావలదాయనియు, ఇది యనుభవవిపరీతమనియు, దీనింజేసి యాత్మ నానాత్వము సిద్ధించుచున్నదనియు వచింతురు. దీనిని అనుమానప్రమాణమందురు.

సుఖదుఃఖాదులు శరీరసంబంధములేగాని యాత్మసంబంధములు గావు. ప్రారబ్ధవశంబున నవి యాయాశరీరంబునకు నాయాకాలంబులందు దత్తద్వీవిధంబునఁ గలుగుచుండును. శరీరంబులు భిన్నంబులనియే యంగీకరించితిమి. శరీరంబులు భిన్నంబులైనప్పుడు ఒకశరీరంబునకుఁ గలుగు సుఖదుఃఖాదులు వేఱొకశరీరంబునకుఁ గలుగనేరవు.

జ్ఞానము బుద్ధికార్యము, బుద్ధియన్ననో యుపాధిని బట్టి యుండును ; ఉపాధియో ప్రారబ్ధకర్మఫలంబగును. ఉపాధిని బట్టి బుద్ధియు, బుద్ధినిబట్టి దానివృత్తియు నుండుటంజేసి, ఉపాధి భేదంబున బుద్ధిభేదంబును, దానిభేదంబునఁ దద్వృత్తిభేదంబును దప్పవు. ఈకారణంబున జ్ఞానంబొక్కరూపమైనదైనను ఎల్ల బుద్ధులందు నేకవిధంబునఁ బ్రకాశింపనేరదు. కాఁబట్టి అనుమానప్రమాణబలంబున ఆత్మనానాత్వమును సాధింపఁదరము గాదు.

దేవగంధర్వ మనుష్యాదిభేదంబులను శ్రుతిపురాణాదులు దెల్పుచున్నవనియు, శ్రుతులంబట్టి ఆత్మయనేకమని సిద్ధించుచున్నదనియు వచింతురు. దీనిని శబ్దప్రమాణమందురు. దేవగంధర్వాదిభేదములు ఉపాధిభేదములేగాని అందున్నయాత్మభేదములు గావు. కావున శబ్దప్రమాణంబున ఆత్మనానాత్వము సిద్ధింపదు.

ఆచారము.

‘శాస్త్రపఠనంబునకుఁ దగిన విద్యాబుద్ధులుండవలయును. అవి యెల్లరకును గలుగవు. ఒక వేళ విద్యాబుద్ధులున్నను శాస్త్రంబులు ఒకరీతిగాఁ బలుకుటలేదు. శాస్త్రంబులందలి పరస్పరభేదంబులు పాఠకులకు సందేహంబులనేగాక విపరీతజ్ఞానంబునుగూడఁ గలిగించుటగలదు. అట్టిస్థితిలో నేమిచేయవలయును ?’ అను శంక గలుగవచ్చును అట్టి శంకకు నవకాశంబుండరాదనియు, ఎల్లరకు సులభమైనత్రోవఁ జూడవలయుననియు భావించి, పెద్దలత్రోవను ద్రొక్కినడువునుని (3-31) బోధించెను. అట్లునడుచుటే ఆచారమగును.

ఆత్మార్పణము.

ఎవరు పెద్దలో, ఎవరు కారో తెలిసికొనుట కష్టమనియు, వారివీరినడవడిని నమ్మి యదే యాచారముగా నాచరించుట యందుఁ బ్రమాదమున్నదనియు, మందబుద్ధులకు నిట్టిచిక్కు త్రోవలు దగవనియు, ఏదేనొక మార్గంబును బరమసౌకర్య మైన దానినొకటి భగవంతుఁ డుపదేశింపరాదా అనియు శంకించువారు గలరు. అట్టిశంకగూడ దీటుటకై మహాసౌకర్యమును సారభూతమునైన మార్గంబును గీతాసారంబునెల్ల నొడిచి శ్రీభగవానుఁడు (18-65) లో నుపదేశించెను. ఆత్మార్పణమే ఆయుపదేశము. ఎన్నియోగంబులభ్యసించినను, ఎన్ని జపంబులుచేసినను దుదకు ఆత్మార్పణము చేయకున్నచో మోక్షము సిద్ధింపదు. ఆశ్లోకంబు జ్ఞాపకార్థమిచట నుదహరింపఁ బడుచున్నది. వాని నెన్నడును మఱవరాదు.

‘మన్మనాభవ, మద్భక్తో, మద్యాజీ, మాం నమస్కరు,
మామేవైష్యసి సత్యం తే ప్రతిజానే ప్రియోఽసిమే॥ (18-65)
ఈభావంబును శ్రీభగవానుఁడు బాసచేసి చెప్పుచున్నాఁడు. దీనిమహిమ యెంతో యూహింపనగును.

అట్లు సర్వాత్మార్పణముచేసినఁ జాలునా ? స్వధర్మాదుల నాచరింపవలదాయను శంక గలుగవచ్చును. అట్టిశంకను నివారించుటకై

సర్వధర్మాః పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ,
అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాశుచ ॥
(18-60) అని భగవానుఁడు సర్వలోకంబులకు ఘంటాపథంబుగాఁ జూపెను. ఇంక సందేహంబులేల ?

ధర్మంబులను వదలుమన్నప్పుడు విపరీతాభిప్రాయము చేయరాదు. ధర్మాధర్మంబులెల్ల మనఃకల్పితంబు లనియు, వానియునికి మనోవ్యాపారమున్నంతవఱకే యనియు, ఎప్పుడు మనస్సు భగవద్బిత్తంబగునో అప్పుడు దానివ్యాపారంబులెల్ల భగవత్ప్రేరితంబులై యుండునే గాని స్వేచ్ఛాధీనంబులు గానే రవనియు, అస్థితిలో మనస్సునిల్చి యుండుటయే బ్రాహ్మీస్థితి యనియు, అస్థితిలోనివారి వ్యాపారంబులెల్ల ధర్మనిబద్ధములై లోకకల్యాణార్థముగా నుండుననియు భగవంతుని భావము.

ఉష్కృతులు.

‘అంతోయంతో సుకృతమున్నఁగాని భగవంతునియెడ నాసక్తియు, దానితోడ భగవంతునివంక బుద్ధిమగలి వాని తత్త్వంబును గ్రహించుతలంపును, దానితోడఁ బెద్దలసేవ మున్నగునవి గలుగవు. లోకములో దుష్కృతులెందఱోగలరు. వారిగతియేమి ? అనుశంక గలుగవచ్చును. ఎంతపాపాత్ములైనను వారియందు గోరంతయేని సుకృతము తెలిసియో తెలియకయో చేసినది గలుగకమానదు. అట్లుగాదేని వారికి నరజన్మమేగలుగదు. అట్టి సుకృతము దానిఫలకాలమందు వారి చిత్తంబును భగవంతునివంకకు నించుక సేపు త్రిపుకమానదు. అది యవకాశముగా భగవంతుఁడు వారి నాకర్షించి వారికి మంచిమార్గము చూపుచున్నాఁడు. నమస్కరించినవారియెడ కన్న తిరస్కరించినవారియెడ భగవంతునకుఁ బ్రేమ యెక్కువగా నుండును. భగవద్వాల్లభ్యం బట్టిదిగానున్నది. ఈ భావంబును భగవానుఁడు (9-30)లో తెలిపి లోకంబునకెల్ల నభయమిచ్చియున్నాఁడు.

మఱియు భగవంతుని సేవించుటకుఁ గులగోత్రాది వివక్షగాని, స్త్రీపురుషభేదముగాని గలుగదు. ఎవరైనను ఎప్పుడైనను యథామతి భగవంతుని సేవింపవచ్చును. ఎంతపాపాత్ముడైనను నయముననొండె భయముననొండె ఒక్కపరి స్వామి! అన్నంతమాత్రాననే వాఁడు ఆమాటతోడనే కొంతపునీతుడై భగవదనుగ్రహంబునకుఁ బాత్రుడగుచున్నాఁడు. అంతమాత్రము భక్తిసేసినను వానిని తప్పక గ్రహించి వానియందు ధర్మబుద్ధిని బెంపొందించి వానికిఁ దుదకుఁ బరమశాంతిని గూర్చుచున్నాననియు, నాభక్తునకు నెన్నటికిని నాశనము లేదనియు భగవంతుఁడే ప్రతిజ్ఞాపూర్వకంబుగాఁ బల్కుచున్నాఁడు. (9-31). ఇదేభావంబును రుక్మిణీదేవిగూడ 'నమ్మినవారికెన్నటికి నాశములేదుగడమ్మ యీశ్వరీ' అనుచోటఁ దెలిపెను.

మఱియు అయ్యత్కార్యణమందు మఱియొక విశేషము గలదు. ఎవఁడట్లు ఆత్కార్యణము చేయునో వానికి మఱియొక చింతయే యక్కఱలేదు. అతఁడు కన్నులుమూసికొని వర్తింపవచ్చును. ఇదిమిట్ట ఇదిపల్లము అనెడి భయముగాని, ఇది ధర్మము ఇది అధర్మము అనెడి వివక్షగాని వానికెంతమాత్రము నవసరము లేదు. ఆభారంబునెల్ల భగవంతుఁడే మోయుచున్నాఁడు. అర్థులనెందఱనైన వహింపవచ్చుననియు, ఆత్కార్యణముచేసిన వానిని ఒక్కనైనను భరించుట మహాకష్టకార్యమనియు భగవంతుఁడే చెప్పియున్నాఁడు.

భజనము.

భజనమనఁగా భగవంతుని గుణంబులను గీర్తించుటయు వానినామంబులను స్మరించుటయు నని యర్థము. కీర్తించుటకు

గుణజ్ఞానంబును, స్మరించుటకు నామంబు నుండవలయును. అవిరెండును లేనినాఁడు భజనమునకే అవకాశము గలుగదు. భగవంతుఁడు నిర్గుణుఁడు గావున వానికి గుణములులేవు. ఆ కారణంబున వానిగుణజ్ఞానంబునకు నెడము గలుగదు. వానికి రూపమే లేదుగావున నామముగలుగదు. నామములేనినాఁడు స్మరించుటయెట్లు ? ఇట్టిశంక గలుగవచ్చును.

భగవంతునకు గుణరూపంబులులేవనుట సత్యమే యైనను ఆయన లోకోపకారార్థము లీలావిభూతులను గ్రహించుచున్నాఁడు. ఆవిభూతుల గుణకీర్తనంబును, దన్నామస్మరణంబును భజనమగును. కావున భగవద్భజనంబునకు నెంతోయవకాశముగలదు.

భగవద్విభూతులు సాత్త్విక రాజస తామసికంబులని మూఁడువిధములు. అందు రాజసతామసవిభూతులభజనంబున భోగైశ్వర్య బలపరాక్రమాదులు మాత్రమే గలుగును. ముక్తికి సాత్త్వికమే యోగ్యమగును. ఈయర్థంబును 'యేయథా మాం ప్రపద్యంతే' అనుచోట భగవంతుఁడే సూచించెను. అట్లగుటయేల యందుగా ? అన్నిటికిని భావము ప్రధానము. రజస్తమస్సులుగలవారికి అష్టియర్థంబులందే రుచియుండును. వారిరుచిప్రకారము ధ్యేయంబులను వారు గ్రహింతురు. భజనఫలంబుగా వారిధ్యేయ తత్త్వంబు వారి యందు నిల్చును. అందువలననే 'ఎవరేది కోరుదురో వారికి దానినిచ్చుచున్నాననియు, గుణగుణంబులకుఁ గోరువారే కర్తలనియు' భగవంతుఁడు స్పష్టముగాఁ దెలిపెను.

ఆత్మస్వాతంత్ర్యము.

భగవంతుఁడు ప్రతివ్యక్తియొక్క హృదయమందుఁజేరి నడిపించుచుండునని చెప్పబడెను. భగవంతుఁడు సర్వస్వతంత్ర మూర్తియని యుగ్గడింపఁబడెను. భగవంతుఁడు శరీరగతుఁడైనప్పుడు వానిని జీవాత్మయందురనిరి. అనఁగా భగవంతుఁడే జీవాత్మయగుచున్నాఁడు. జీవాత్మగూడ సర్వస్వతంత్రుఁడే కావలయును. అట్టిసర్వస్వతంత్రమూర్తి లోపలనుండియు వ్యక్తులిట్లు పరిపరిరుచులతోఁ బరిపరివిధంబులుగా వర్తించుటఁ జూడఁగా, ఆత్మకు స్వాతంత్ర్యము లేదనియు అది కర్మబద్ధమై వర్తించుననియు నూహింపవలసియున్నది.

దీర్ఘముగా నాలోచించినచో 'ఆత్మస్వాతంత్ర్య' మను పదముయొక్క భావాబును జక్కగా గ్రహింపనికారణంబున నిట్టియూహలు గలుగుచున్నవని స్పష్టమగును. ఆత్మ ఎల్లప్పుడు స్వతంత్రమేగాని పరతంత్రముగాదు. దాని స్వాతంత్ర్య మెట్టిదందురా ? అది సర్వకాలసర్వావస్థలందు ఏకరీతిగా స్వయంప్రకాశమానముగా నుండుటయే దాని స్వాతంత్ర్యము. అనఁగా అది మఱియొకదానివలనఁ బ్రకాశితమై ప్రకాశించునది గాదని భావము. ఆత్మ స్వాతంత్ర్యమునకు మర్త్యుల రుచ్యాదులకును సంబంధము లేదు. ఇవి వారివారి పురాకృత కర్మఫలంబులై యుండును. ఈకర్మములుగాని వానిఫలంబులుగాని ఆత్మప్రకాశంబును దగ్గింపఁజాలవు. ఆత్మ యట్లుచుఁగాతిఁ బ్రకాశించుచున్నను ఈకర్మముల శుభాశుభకారణంబునఁ దత్ప్రకాశముయొక్క వ్యాప్తి స్వచ్ఛముగానో మందముగానో బహిర్గతమగుచుండును. లూదరులోని దీపము యథా

గతి ప్రకాశించుచున్నను దానినిగప్పియున్న చిమ్మియొక్క
శుభ్రతాశుభ్రతలనుబట్టి లోని దీపకాంతియెట్లు బహిర్భాగం
బును వెలిగించునో యట్లే యాత్మయునని గ్రహింపవలయును.
ఆత్మస్వాతంత్ర్యతత్వమును సమగ్రముగాఁ జెలియకోరువారు
శ్రీతిలకుగారి గీతారహస్యమందలి 'ఆత్మస్వాతంత్ర్యప్రకరణ
మును జూడనగును.

స్వభావము.

ఆత్మకును స్వభావమునకును చుడిపెట్టిరాదు. పూర్వ
కర్మవాసనల సముచ్చయము ప్రారబ్ధజన్మంబున లోపలఁజేరి
ఆవృత్తిని వర్తింపఁజేయుచుండును. ఆవాసనాసముచ్చయము
స్వభావమనిరి. ఆత్మవేటనుటకు నిదర్శనమేమందురా ? ఈ
స్వభావము చేయించుపనులనెల్ల ఆత్మ కేవలము సాక్షిభూతమై
చూచుచుండుట కొంచెము నిదానముగా సంతర్ముఖమై పరిశీ
లించినచో స్పష్టమగుచుండును.

స్వధర్మము.

ఈస్వభావముయొక్క వ్యాపారము స్వధర్మమగును.
స్వభావము మాతినఁగాని ధర్మముగూడ మాటదు. స్వభావ
మును మార్పుట అంత సులభముగాదు. అయిన నది య
సాధ్యము మాత్రము గానేరదు. చిత్తశుద్ధియే స్వభావశుద్ధి
యగును. చిత్తశుద్ధికిఁ జెప్పిన సాధనములే స్వభావశుద్ధి పరి
కరంబులగును.

స్వభావకార్యము స్వధర్మమని చెప్పఁబడెను. స్వ
భావం బెల్లరకును మంచిదిగానే యుండునను నియతిలేదు.
అది దుష్టమైనదిగానున్నప్పుడు దానికార్యముగూడ విగుణమే

యగును. విగుణమైనను స్వధర్మంబును వదలరాదని శ్రీభగవానుఁడు (18-60)లో చెప్పెను. ఇది సరియగునా ? అను శంక గలుగక మానదు.

విగుణమును జేయవలసినదని భగవంతుని భావముగాదు. ధర్మమూర్తియు ధర్మస్థాపనార్థంబవతరించినవాఁడు నట్లు చెప్పనా ? స్వభావము మాటునందాక స్వధర్మంబు మాటదనియు, ఆధర్మంబెట్టిదైనను దానినడ్డగింపఁదరముగాదనియు, ప్రాప్తధర్మంబు నాచరించుచుఁ గ్రమక్రమముగా స్వభావము మాటుటకై యత్నింపవలసినదనియు, ఎప్పుడు స్వభావముమాటునో అప్పుడే స్వధర్మముగూడ మాటుననియు భగవంతుని భావము. అంతియగాని దుష్టస్వభావంబునట్లే మన్నించి పోషింపుమని భగవంతుఁడెచ్చటను జెప్పలేదు. భగవంతుని భావంబదే యగునేని చిత్తశుద్ధికరమైన కర్మకాండంబు నింతగా వివరించియుండదు.

ప్రారబ్ధము—జ్ఞాని.

ప్రారబ్ధము భుక్తమైగాని నశింపదనియు, దానిననుభవించి తీరవలసినదేయనియు శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. భగవానుఁడుగూడ నదేభావంబును దెలిపెను. దీనింబట్టి జ్ఞానులకుగూడఁ బ్రారబ్ధము తప్పదని తేలుచున్నది. సంగతి యట్లుండగా జ్ఞానికిఁ బ్రారబ్ధము నశించినదేయగు'నని శ్రీశంకరభగవద్పాదులు వచించిరి. వారిమతము ఋషిజనభగవన్నతంబులకు విరుద్ధముగానున్నదని కొందఱు శంకింతురు.

శంకరులవారి తాత్పర్యము శ్రుతిమతమునకు విగద్ధము

గాదు. దేహభావంబున్నంతకాలమే ప్రారబ్ధఫలభోగజ్ఞానంబుం
డుననియు, అట్టిజ్ఞానము భేదజ్ఞానమగుననియు, జ్ఞానికి భేదజ్ఞా
నంబుగాని దానికి సంబంధించిన దేహభావంబుగాని యుండనేర
దనియు, దేహభావంబుననున్నదేదో యదేహంబనుభవించు
సుఖదుఃఖాది భావంబుగూడ వానికిఁగలుగవనియు, అట్టిభావం
బులెప్పుడులేదో తత్కారణమైన ప్రారబ్ధము వానికి నష్టప్రాయ
మేయగుననియు, 'ఉపాధి తాదాత్మరూపజ్ఞానములేక కేవల
బ్రహ్మాత్మగుడ్డితోనున్న వానికిఁ బ్రారబ్ధము కలదనుట స్వ
ప్నార్థము జాగ్రదవస్థయందువలె నగు' ననియు శంకరుల తా
త్పర్యము. ఇది శ్రుతిమతంబునకు విపరీతంబెట్లుగును ? మఱి
యు జ్ఞానిదృష్టికి సర్వము బ్రహ్మమేయగును. సర్వమన్న
ప్పుడు బ్రహ్మరూపమైన శరీరముగూడ నందులోనే చేరును.
బ్రహ్మమునకుఁ బ్రారబ్ధంబెక్కడిది ? బ్రహ్మమునకు లేని
నాఁడు శరీరంబునకుమాత్ర మెక్కడిది ?

జ్ఞాని—అనువృత్తి జానము.

స్వప్నావస్థలోఁజూచిన పదార్థముల జ్ఞానము మేల్కొ
న్నప్పుడు కొంతకుఁగొంతయుండును. అట్టిజ్ఞానమును అను
వృత్తి జ్ఞానమందురు. అనువృత్తి జ్ఞానమున్నంతకాలము అది
సంపూర్ణజాగ్రదవస్థకానేరదు. అట్లే దేహభావంబు అను
వృత్తిమాత్రమున్నను అదిసంపూర్ణజ్ఞానము కానేరదు. కా
వున జ్ఞానికి భాసమాత్రముగూడ దేహభావంబుండరాదని
తాత్పర్యము.

దేహంబు నొకవంక మోయుచు దానిజ్ఞానముండకుం
డుట యెట్లు ? అని శంకింపవచ్చును. దేహజ్ఞానమనఁగానేమి?

దేహమనునది ఒకబొంతయున్నదా ? లేదా ? అనుజ్ఞానము గాదు. దేహము బ్రహ్మభిన్నమనెడి భేదజ్ఞానంబిచట తాత్పర్యము. అట్టిభేదజ్ఞానంబు జ్ఞానికినుండదని యర్థము. ఏలయుండదందురా ? సర్వమును బ్రహ్మచును భావంబు సర్వకాలసర్వావస్థలందెవనికిఁ గలదో యతఁడే జ్ఞానియగును. అట్టివానిదృష్టికి శరీరముగూడ బ్రహ్మత్వకంబగునేగాని వేఱుగాదు. కావున జ్ఞానికి దేహభావంబు బ్రహ్మభిన్నంబుగా నుండదని గ్రహింపవలయును.

పురుషకారము.

జ్ఞానులు సయితము వారిస్వభావానుగుణంబుగా వర్తింతురనియు, స్వభావంబును నిగ్రహింపఁ దరముగాదనియు శ్రీభగవానుఁడు (31-32) లో వచించెను జ్ఞానులకుఁగూడఁ దరముగానిదానిని సామాన్యులు సాధింపలేరనుట నిర్వివాదాంశము. స్వభావము మాతినఁగాని తదనుగుణములైన కర్మములు మాత్రపు. లోకమందు దుష్టస్వభావము మిక్కుటముగాఁ గాన్పించుచున్నది. దుష్టస్వభావము మారదు గావున దానికై ప్రయత్నమే జరుగదు. ఒకవేళ ప్రయత్నము జరిగినను అది ఫలకారికాఁజాలదు. కావునఁ బురుషకారంబునకే యవకాశము లేదనియు, ఆకారణంబున దుష్టుఁడు శిష్టుఁడగుటకే వలనులేదనియు, వానిగతి యంతేయనియుఁ దేలుచున్నది. భగవానుని మతంబిదేనా ? అనుశంక గలుగవచ్చును

భగవానుఁడు చెప్పినవాక్యంబునకు నిది తాత్పర్యముగాదు. స్వభావమునకు లోఁబడియున్నంతకాలము తద్వ్యతిరీక్తముగా వర్తింప నెవ్వోకిని సాధ్యముగాదను భావంబును

మాత్రమే భగవంతుడఁడఁచోట వెల్లడించెను గాని, స్వభావంబును మార్పుటకే సాధ్యముగాదని భగవంతుడఁడఁచోటనుఁ జెప్పలేదు. స్వభావంబును మార్పుటకే వీలులేనియెడల, 'అది చేయుము, ఇదిచేయుము; నన్ను శరణొందుము, నీకుమేలుగలుగు' నని భగవంతుడు సారెసారెకు బోధించునా ; అట్టిబోధయొక్క భావమేమి ? కాబట్టి పురుషకారంబునకు నవకాశమున్నదనియు, పురుషకారఫలంబుగా స్వభావంబు మార్పుఁ జెందుననియు, పురుషకారంబును సర్వవిధముల నాశ్రయింపవలసినదే యనియు భగవంతుని భావము.

పురుషకారవిషయమైనసంశయము నేడు క్రొత్తఁగాఁ బుట్టినదిగాదు. 'భగవన్ ! పరమేశాన ! భక్తిరవ్యభిచారిణీ! ప్రారబ్ధం భుజ్యమానస్య కథం భవతి హే ప్రభో !' (స్వామీ ! ప్రారబ్ధఫలంబుగా స్వభావంబుండును ; స్వభావానుసారంబుగా బుద్ధియుఁ దత్కార్యంబులు నుండును. శుభస్వభావవంతుని సంగతి యట్లుండనిమ్ము. అశుభస్వభావవంతుని స్వభావంబు మాఱుటయు, వానికి బుద్ధికుదురుటయు, నీకు భక్తిసేయుటయు నెట్లు పొసఁగును ?) అని పార్వతీదేవి పరమేశ్వరుని నాడే ప్రశ్నించెను. ప్రారబ్ధంబనుభవించుచున్నను గీతాభ్యాసరతుడైనచోఁ బ్రారబ్ధము చక్కబడుననియు వానికి ముక్తిగలుగుననియుఁ బరమేశ్వరుడు బదులు చెప్పెను. దీనింబట్టి స్వభావంబును మార్చుకొనుటకు, అనఁగాఁ బురుషకారంబునకు నవకాశంబు గలదని యేర్పడుచున్నది. 'ఉద్ధరే దాత్మనాత్మాన' మనుచోటఁ బురుషకారంబునకు నవకాశము గలదని భగవానుడుగూడ సూచించెను. 'రోగాదులవిముక్తిః

వలె భవబంధవిముక్తికిఁగూడ స్వయముగాఁ బ్రయత్నింప
వలయు' నని శ్రీశంకరభగవత్పాదులవారుగూడ వివేకచూడా
మణి (66)లో దెలిపిరి. ఫలము ప్రయత్నాధీనమనియు ఉ
త్తమోత్తమము అనన్యసాధ్యమునైన ముక్తిగూడఁ బ్రయత్న
ఫలమేయనియు యోగవాసిష్ఠము స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నది.
ముక్తి యంతటిది ప్రయత్నసాధ్యమైనప్పుడు తక్కినవానిని
లెక్కింపవలయునా ? అట్లుకానినాఁడు లోకమునకెల్ల అనిర్వో
క్షత్వము సంభవించునుగదా.

పురుషకారంబునకు అవకాశంబెప్పుడుగలుగునందురా?
స్వభావమనఁగా శ్రాద్ధకర్మఫలములవాసనా సముచ్ఛయమని
చెప్పఁబడెను. ఈవాసనలన్నియు మలినంబులుగానే యుండవు.
అంతోయింతో శుభవాసన గూడనుండును. అశుభవాసన పరిమ
ళించుతఱి బుద్ధికొంచెము వికాసముఁజెందును అత్తఱి తద్వాస
నాకార్యము అంతోయింతో జరుగును. దానికిఁదగిన శుభఫలం
బును దద్రూప శుభవాసనయు జనించును. అట్లు శుభవాసనలు
హెచ్చుకొలఁది మలినవాసనలు త్తయించుచుండును. శుభవాస
నలు పరిమళించుతఱి ఆత్మదీప్తి మఱికొంత హెచ్చుగా బుద్ధియం
దుఁబ్రసరించును. ఏలయందురా ? బుద్ధి మఱికొంత శుద్ధమై
దీప్తికి నవరోధంబును గలిగింపలేకుండుటయే కారణము. ఆత్మ
దీప్తితోడ అజ్ఞానంబు కొంత శమించును; దానితోడ జ్ఞానంబు
సుంత యంకురించును. జానప్రకాశమందుఁ దత్త్వము సుం
తగోచరించును. అట్లు గోచరించినదానినిఁ బడయుటకై ప్ర
యత్నము సాగును. ఇది లోకసహజము. ఈవిధముగాఁ
బురుషప్రయత్నంబునకు నవకాశము గలుగుచున్నది.

ముక్తి.

లోకవాసనలు నశించుటయే ముక్తియనిరి. ఈముక్తి
యనునది నిర్గుణసగుణములైన ఉపాసనల భేదమును బట్టి నిర్గుణ
నిష్ఠాముక్తియనియు సగుణనిష్ఠాముక్తియనియు రెండువిధములు.
నిర్గుణనిష్ఠాముక్తిని సద్యోముక్తియనియు, సగుణనిష్ఠాముక్తిని
క్రమముక్తియనియుఁ జెప్పిరి. ఫలప్రాప్తియొక్క కాలభేద
మునుబట్టి యీ భేదము గలుగుచున్నది. సద్యోముక్తియను
నది జీవితకాలమధ్యనో జీవితకాలాంతమునో గలుగును. క్రమ
ముక్తియనునది జీవుఁడు వానిశరీరమును వదిలి బ్రహ్మలోక
మునకుఁ బోయి అచ్చట కొంతకాలంబుండి బ్రహ్మముతోఁ
గూడి ముక్తుఁడగును. ఈకాలభేదంబును బట్టి వానికి నట్టి
సార్థకనామంబులు గలిగెను. బ్రహ్మలోకమందలి జీవునకు
బ్రహ్మకుఁగల జగన్నిర్మాణశక్తియు ఈశ్వరత్వంబును గలు
గవుగాని, ఇచ్ఛార్పూపశక్తియు ఇచ్ఛామాత్రశక్తియుఁ గలు
గును.

సద్యోముక్తి మరల జీవన్ముక్తి యనియు విదేహముక్తి
యనియు రెండువిధములు. పూర్వకర్మసుకృతవిశేషంబున
జీవితకాలము మధ్యలోనే ఎప్పుడోయొకప్పుడు అహంకారము
కారరాహిత్యంబును బ్రాహ్మీభావంబును గలుగవచ్చును.
అట్టిభావము కలిగినవెంటనే వానిని సద్యోముక్తుఁడందురు.
వానికి శరీరపతనకాలమింకను శేషించియుండును. ఏలయం
దురా? వానిశరీరము ఇంకఁ గొంతకాలము ద్వంద్వముల నను
భవింపవలసియుండుటయే కారణము. శరీరంబట్లనుభవించుచు
న్నను ఆసంగతి వానికిఁ దెలియనే తెలియకుండును. భేదభావము

లేకుండుటయే యిందులకుఁ గారణము. శరీర పతనసమ
యంబునఁ గొందఱకుఁ జైనఁజెప్పినక్రమము గలుగును. దా
నిని విదేహముక్తి యనిరి. గీతలో రెండవ అధ్యాయము
55 to 68 వఱకు స్థితప్రజ్ఞునిగూర్చి చెప్పఁబడినదే నిర్గుణనిష్ఠా
ముక్తికిఁగూడ నన్వయించును. జీవన్ముక్తునిగూర్చి శంకరుల
వారు వివేకచూడామణిలో 425 వ శ్లోకము మొదలుకొని
ప్రశంసించియున్నారు.

జీవునియీత్ర.

నిర్గుణనిష్ఠాముక్తునిజీవుఁడు జీవితకాలములోనే వాని
జీవత్వభావంబును వదలి పరత్వభావంబును వహించెను గావున
వానికిఁ బరలోకాదులకుఁ జనవలసిన కారణములేదు. సగుణ
నిష్ఠాముక్తునిసంగతి యట్లుగాదు. వానికి భేదభావము భాస
మాత్రమైననుండును. అదియు నశింపవలయును. అది పోవు
టకుఁ గొంతకాలము వలయును. అతఁడు మరల శరీరధారణ
చేయుటకు జన్మకారణఫలవాసనలు వానియందు సంపూర్ణము
గా నశించెను. కావున వానికి నిహలోకయోగ్యమైన యు
పాధి గలుగదు. పరలోకమే వానికి నివాసయోగ్యము. అ
చ్చటకుఁ బోవలయును. ఈపోవుటనే జీవునియీత్రయనిరి.

శరీరమందు స్థూలము సూక్ష్మము కారణము అనుభాగ
ములు మూఁడుగలవు. పంచభూతంబుల కలయికయందలి
స్థౌల్యాదులను బట్టి యీవిభాగము గలుగుచున్నది. ప్రా
బ్ధకర్మము భుక్తమైనంతనే స్థూలశరీరము పడిపోవుచున్నది.
జీవునకు నప్పుడు సూక్ష్మకారణ శరీరంబులుండును. సూక్ష్మ
శరీరముగూడ కొంతదూరము పోగలుగునేగాని తర్వాత చన

నేరదు. అచ్చటి వాతావరణము నడి సహింపలేమియే కారణము. తర్వాత జీవుడు కారణశరీరుడై లోకాంతరములకుఁ బోయి అటనుండి వానివాని యోగ్యతలబ్రకారము మీఁదికోక్రిందికో వచ్చుచున్నాఁడు. పంచభూతములయొక్క తన్నాత్రలచేతమాత్రమే కూడి జన్మాంతరశరీరబీజంబులను గలిగియుండుటంజేసి దీనికి కారణశరీరమనిరి.

మరణానంతరము స్థూలశరీరమునుండి సూక్ష్మశరీరము లేచుట మున్నగువిషయంబులను ఇటీవల అమెరికాశాస్త్రజ్ఞులు పరిశీలించి ప్రతిబింబములను గూడఁ దీసి యీవిధానంబును ససాక్ష్యముగా ఋజువుచేసి మనశాస్త్రంబు నుద్ధరించిరి. కావునఁ బైవిషయంబులు కల్పితంబులని భావింపవలదు. ఉపాధికిని వాతావరణమునకును గల సంబంధము, అనఁగా ఏయపాధికి ఎంతదూరము మింటఁబోవుశక్తి కలదో యనువిషయము ఛాయామాత్రముగా రామాయణములో గూడఁగలదు.

సగుణనిష్ఠజీవుడు—సామాన్యజీవుడు.

మొదటివాని జీవము, అవసానకాలంబున సుషుమ్ననాశముగుండ వెడలుచున్నది. రెండవవాని జీవము నేత్రాదినాశములగుండ వెడలుచున్నది. మొదటివాని జీవము దేవయానమునుబట్టి సూర్యకిరణములద్వారా బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోవుచున్నది. రెండవవాని జీవము పితృయానమునుబట్టి పితృలోకమునకుఁ జేరుచున్నది. మొదటివాని జీవంబట్లు బ్రహ్మలోకముఁజేరి, అట జ్ఞానపరిసమాప్తిని గాంచి బ్రహ్మతోడముక్తిఁ గాంచును. వానికిఁ బునరావృత్తి లేదు. రెండవ

వాని జీవము పితృలోకమందు భోగ్యకర్మఫలంబుల ననుభవించి
మరల జన్మించుచున్నది.

అకాలమరణము.

‘గహనా కర్మణోగతిః’ అని గీతాచార్యుఁడు చెప్పెను.
కర్మగతి యిట్లని నిశ్చయింపరాదు. కొందఱు మహాఘోర
కర్మంబు లొనర్తురు. ఆకర్మముల ఫలంబును వారు వివిధదే
హంబులతో ననుభవింపవలసినదిగా నుండును. అట్టివారికి
స్థూలదేహము ముందుగాఁ బతనమగును. సూక్ష్మదేహంబు
తో ననుభవింపవలసిన కర్మము శేషించియుండును. అట్టి
కర్మంబుల సట్టిదేహముతో ననుభవించి పిదప కారణదేహము
తోఁ బితృలోకమునకుఁ జనవలసియున్నది. ఈసూక్ష్మదేహ
ము భూలోకంబునకుఁగాని పితృలోకంబునకుఁగాని రెంటికి
యోగ్యముగాదు. దానంజేసి వారీరెంటిమధ్య నురియాడుచుఁ
బిశాచాదియాపంబున నుందురు. అట్టివారి స్థూలదేహమునకు
అకాలమరణంబునీరి. సూక్ష్మదేహముగూడఁ బతనమైనప్పుడు
వారికి గాలమరణము గలుగుచున్నది. ఈరహస్యంబును మన
జ్యోతిశ్శాస్త్రంబు గొంతకుఁగొంత సూచించుచున్నది.

ముక్తి—మతాంతరములు.

ముక్తియనఁగా అంతఃకరణస్థితియేగాని వేటొండుగాద
నియు, శరీరంబున్నప్పుడు జీవన్ముక్తియనియు, అదిచన్నతర్వాత
విదేహముక్తియు ననుట యుక్తియుక్తము గాదనియు, ముక్తికి
మనోనాశనము ప్రధానమనియు, అది స్వరూపనాశనము వృత్తి
నాశనము అని ద్వీవిధమనియు, స్వరూపనాశనము విదేహ
ముక్తునకును, వృత్తినాశనము జీవన్ముక్తునకును లక్షణంబు

లనియు, విదేహముక్తుఁడు తురీయాతీతుఁడనియు, జీవన్ముక్తుఁడు
తురీయస్థుఁడనియు, పైకారణంబునంజేసి విదేహముక్తునకుఁ
గాలజ్ఞానమే యుండదనియు, జీవన్ముక్తునకుఁ ద్రికాలజ్ఞానం
బుండుననియు మతాంతరము గలదు.

ఆగర్భముక్తులు.

ఆగర్భముక్తులనఁగా బుట్టువుతోడనే బ్రాహ్మభావము
గలవారని భావము. వారిజననాదులు కర్మాధీనములుగావు.
వారు లోకోపకారార్థంబవతరించి తదర్థము కర్మములు చేయు
దురు. వారికర్మంబులు ప్రతిఫలాపేక్షారహితంబులుగావున
అవి కర్మములేగావు. వారిని ఆధికారపూరుషులనియు అం
శావతారంబులనియు వచితురు.

ముక్తి — అభేదదర్శనము.

భేదభావము నశించుటే ముక్తిగాదు. అట్లగునేని సు
షుక్తియందును మూర్ఖకాలమందు నెట్టిభేదభావమేయుండదు
గావున వారెల్లరు ముక్తులే కావలయును. బ్రహ్మజ్ఞానము
వలననే ముక్తిగాని వేఱుగాదు. అభేదదర్శనము దానికిఁ
బూర్వాంగమగును.

విశ్వరూపదర్శనము.

శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు తత్త్వసారంబెల్ల బోధించినను
అర్జునునకు నిశ్చయాత్మకబుద్ధి జనింపదయ్యెను. భగవానుఁ
డది గ్రహించి అట్టయోచించి తన విశ్వరూపంబును వానికిఁ
జూపెను. అది చూచినంతనే యర్జునుని నెంజలి పలాపంచ
లయ్యెను. వానికి బుద్ధినిశ్చయము గలిగెను. అతఁడు దాసో

హమ్మనుచు వానికర్తవ్యంబునకుఁ దొడఁగెను. శిష్యుని యజ్ఞానంబును మాన్పుటకు గురువెంతటివాఁడుగానుండవలయు నో దీనింబట్టి యూహింపనగును.

శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు విశ్వరూపంబును యశోదా దుర్యోధనులకు ముగ్గురకుఁ జూపెను. యశోదాదుర్యోధనాదులకుఁ జూపిన విశ్వరూపంబునకన్న అర్జునునకుఁజూపిన విశ్వరూపము విశిష్టమైయున్నది. యశోద పుత్రులాలసతోఁ బెనఁగులాడుచుండెను. దానినిబాపుటకై యామెకు నాఁడు తావన్నాత్రము విశ్వరూపంబును జూపెను. దుర్యోధనుఁడు గర్వాంధకారుఁడై వర్తింపసాగెను. వానిగర్వంబడంచుటకుగాఁ దావన్నాత్రము విశ్వరూపంబును జూపెను. అర్జునునివిషయంబట్టిదిగాదు. అతఁడు ధర్మాధర్మవిషయిక విపరీతజ్ఞానాంధుఁడై యుండెను. వానియజ్ఞానాంధకారంబును బాపుట కృష్ణభగవానులకు విధియయ్యెను. అట్లుచేయనిచో ధర్మమే లోపించునట్లుగాఁ దోఁచెను. అందునిమిత్తము పార్థుని ముందుగా హెచ్చరించి వానిని సంసిద్ధునిగాఁజేసి, సామాన్యదృష్టి చాలమింజేసి దివ్యదృష్టినిచ్చి సాకల్యంబుగాఁ జూడుమని పలికి విశ్వరూపంబును జూపి, చక్కకాఁ జూచితివా ? అని మఱి మఱి యడిగి, ఇకఁజాలునని వానినోటనే పలికించి తర్వాత దాని నుప సంహరించెను. యశోదాదులకుఁ జూపిన విశ్వరూపము కేవలాకస్మిక సంకల్పఫలము. ఇది బుద్ధిపూర్వకము. ఈవిశ్వరూపదర్శనము విశిష్టమగుట శ్రీభగవానుఁడే (9-52) లోఁ దెలిపెను.

గీతోపదేశము—అనుభూతి.

గీతోపదేశము అనుభవసిద్ధమా? యను ప్రశ్నగలదు. గీతోపదేశము ఉపనిషద్భావమేగాని కల్పితముగాదు. ఉపనిషత్తులన్ననో మహర్షుల యనుభూతి వివరంబులేగాని వేఱగావు. కావున గీతోపదేశము అనుభవసిద్ధమగుట స్పష్టము.

అంతమాత్రాన లోకము తృప్తిచెందదు. అది ప్రత్యక్షప్రమాణంబును గోరును. ప్రకృతము సజీవులైయున్న శ్రీరమణమహర్షి గారిని లోకమునకుఁ జూపవచ్చును. వారి యనుభూతి యెట్టిదందురా? వారియనుభూతిసారంబు 'రమణ గీత' అనుపేరఁ బ్రకటితమైయున్నది. దానింగాంచి తృప్తి చెందనగును.

రమణ గీత సారము.

జీవితావధియేమి? అనుప్రశ్న యెప్పుడోయొకప్పుడేదోవిధమునఁ బ్రతిమానవునకునుఁ దోఁపకమానదు. ఈ జీవితావధింగూర్చి పెక్కురు పెక్కువిధంబులఁ బల్కిరి. అయినను సారాంశంబొక్కటే యగును. సారాంశమేమందురా? ఆనందమే సారాంశము. ఆనందమునే సుఖంబనియుఁ దృప్తియనియు బహువిధంబులఁ బేర్కొందురు.

ఈయానందము గ్రంథపఠనాది శ్రమము శతకోటివర్షంబులు గావించినను సిద్ధింపదు. అది కేవలము స్వానుభవసిద్ధమాత్రమగును. అది యెట్టిదందురా? అది యిట్టిదనిచెప్పుటకు సాధ్యముగాదు. ఏలయందురా? చూచుట చెప్పుట ఇవి యింద్రియ కార్యములు. ఆనందము అతీంద్రియ పదార్థము.

ఆనందము శాశ్వతికమా ? మణికమా ? అని కొంద
అడుగుదురు. వారడుగునట్టియానందము ఆత్మసంబంధమా ?
ఇంద్రియసంబంధమా ? అని వారినే మరల నడుగవలయును.
ఇంద్రియసంబంధమందురా? ఇంద్రియములకు స్వాతంత్ర్యము
లేదు. వానికి స్వాతంత్ర్యముగలదేని గాఢసుషుప్తియందుఁ
గూడ నవి వ్యవహరింపవలయునుగదా. అనఁగా నింద్రియం
బులే అశాశ్వతంబులు. అవియిచ్చునట్టి యానందము శాశ్వ
తంబెట్లుగును ?

ఆత్మ శాశ్వతము. అదియిచ్చునట్టి యానందముగూడ
శాశ్వతమైనదేయగును. పేయేల ? ఆనందమన్నను, బ్రహ్మ
మన్నను, ఆత్మయన్న నొక్కటేయగును.

ఆత్మకు నానందము నై జము గావునను, ఆత్మలేని ప్రాణి
గలుగదుగావుననుఁ బ్రాణికోటికెల్ల నానందము సహజసిద్ధమే
యగునుగాని దానినిఁ గ్రొత్తగాసాధింప నవసరములేదు.
ఆనందంబట్టిదైనను జ్ఞానవశంబునఁ దద్రహస్యంబునెఱుంగక
దానినెందుండియో సంపాదింప యత్నించుచు దుఃఖభాగులగు
చున్నారు.

ఆనందము ఆంతరంగికస్థితియగునేగాని బాహ్యపదార్థం
బులవలనఁ బడయనైనదిగాదు. ఆనందంబట్లు సహజమై అంత
స్థితమైయున్నను దానిననుభవించుటకు కామము, భయము
అనెడిశత్రువులిద్ద అడ్డుపడుచుఁ జేతిలోనిదానినిగూడ నపహ
రించుచు నుందురు. ఆశత్రువులదాడి తొలఁగవలయును.
దవ్వుచనినను వారువదలరు. వారిని జయించియే తీరవల
యును.

ఈవైరులను జయించుటకై అసంగబుద్ధి, సర్వాత్మబుద్ధి, ప్రపంచమిథ్యాబుద్ధి, సమదర్శనబుద్ధి అనునట్టి సాధనములు నాల్గుగలవు. ఆత్మ యెల్లప్పుడు అసంగుడనియు, అట్టివానికి బాహ్యప్రపంచముతో సంబంధము గలిగించుట యుక్తికిగాని ఆనుభవంబునకుఁగాని సరిపడదనియు భావించుట అసంగబుద్ధి యగును. దీనివలన ఆత్మస్వరూపము బోధపడును. సర్వము ఆత్మయే యనియు అట్టియాత్మలోపలఁ బ్రపంచంబు సముద్రమందు బుడుకవలె, గాన్పించుచు నంతరించుచుండుననియు, భావించుట సర్వాత్మబుద్ధియగును. దీనివలన విశ్వము ఆత్మాభిన్నమని బోధపడును. ప్రపంచము బాహ్యదృష్టికిఁ బ్రత్యేకముగాఁ దోచుచున్నను దానికి వాస్తవముగాఁ బ్రత్యేకమైనస్థితిలేదనియు, రజ్జువునందు సర్పభ్రాంతివలె నాత్మయందుఁ బ్రపంచభ్రాంతి గలుగుచున్నదనియు భావించుట మూఁడవది యగును. దీనివలనఁ బ్రపంచము నామరూపాత్మకబ్రహ్మమేగాని వేఱుగాదని బోధపడును. సమస్తద్వంద్వములు కేవల భావరూపంబులనియు, జీవుడు వానిస్వరూపంబును గ్రహింపనంతకాలంబవి వానికి నుండుననియు, జీవుడు తానే బ్రహ్మమగుట గ్రహించినంతనే ద్వంద్వకోలాహలము చల్లారుననియు సమదర్శనబుద్ధి బోధించుచున్నది. ఈనాల్గును ద్వైత భావంబులను లయింపఁజేయును గావున వీనిని లయమార్గము లనిరి.

ఆత్మయనెడి మహాకాశములో విశ్వమనెడి ఘటంబున్నదని భావించుట అన్వయమార్గమగును. దీనింబట్టి, ప్రపంచము ఆత్మాభిన్నముగాదనియు, అది యాత్మలోనే పుట్టిపెరిగి

అయ్యుచుచున్నదనియు, అది దానికి స్వాభావికంబనియు స్పష్టమగును.

అష్టావక్రమతము.

ఆత్మకు బంధముక్తులు రెండును లేవనియు, అట్టియాత్మకు జీవన్ముక్తియనియు విదేహముక్తియనియుఁ జెప్పట సరిగాదనియు, అట్లుచెప్పినచో ఆత్మకుఁ దత్సార్వము బంధమున్నట్లు తేలుననియు,

‘క్వ ప్రారబ్ధాని కర్మాణి ? జీవన్ముక్తిరపి క్వవా ?

క్వ తద్విదేహకై వల్యం ? నిత్యశేషస్య సర్వదా ||’ అని అష్టావక్రగీతలోఁ జెప్పిరి. మరియు,

‘క్వచాస్తి క్వచ నాస్తి క్వాస్తి చైకం క్వచద్వయమ్ ?

బహునాత్ర కిముక్తేన కించిన్నోత్తిష్ఠతే మమ ||’ అను శ్లోకములో అద్వైతసిద్ధాంతసారంబులెల్ల నిమిడ్చిరి. ఉన్నదనుట, లేదనుట ఇవిరెండును మనఃకార్యములు. ఆత్మయన్న నో మనస్సునకు నందునదికాదు. తనకు నందనిదియు ఆకారణంబునఁ దెలియరానిదియునైన యాత్మనుగూర్చి కలదులేదు అనిచెప్పటకు మనస్సునకు నేమి యధికారము గలదు ? దానిమాటలెట్లు విశ్వసనీయములగును ? కావున మనఃకల్పనములను నమ్మి వర్తింపవలదని పైశ్లోకతాత్పర్యము.

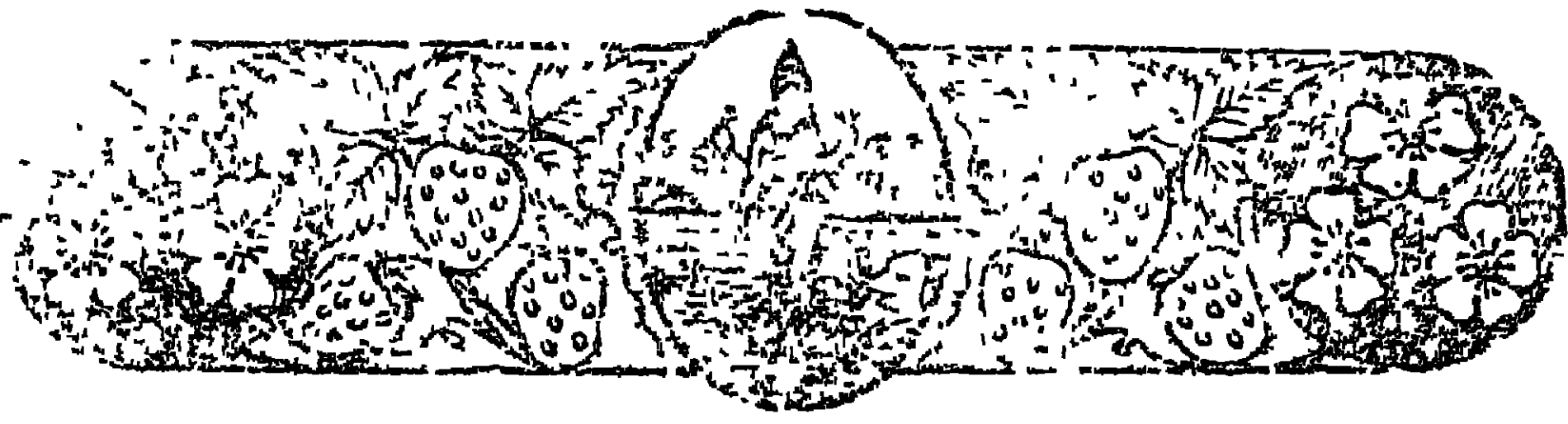
అష్టావక్రలవారుగూడ మాండుక్యమహర్షి వలె అజాతవాదమునే స్థిరపఱచుచున్నారు. సర్వకాలసర్వావస్థలందు ఏకరాశిగానుండుదానికి ఉత్పత్తిస్థితిలయంబు లెట్లుగలుగును ? ఎట్లు భావించుట అజ్ఞానమంటిమా ? అజ్ఞానమును అజాత

వాదమే యంగీకరింపదు. ఏలయందుతా ? అజ్ఞానమున్నదన్నచో
 ఆత్మకన్న వేతైన మతియొకటి కలదని యంగీకరించుటగును.
 అట్లగునేని యిట్టిభావంబెట్లు గలుగుచున్నదని యడుగవచ్చును.
 దానిః శ్రీ శంకరభగవత్పాదులవారు చెప్పిన సమాధానమే
 సమాధానము.

గీతాఖండము సంపూర్ణము.

—

శ్రీకృష్ణచరితము.

ధర్మస్థాపనఖండము.

యౌగ్యమగ్యాదలు.

శ్రీకృష్ణభగవానుడు సూచించినట్లుగా ఏడవనాఁ డిరు
సైన్యంబులు యుద్ధసన్నద్ధమై రణరంగంబునఁ దీరెను. నాటి
కాలంబున యుద్ధసిబ్బంధనంబులు కొన్నిగలవు. అసమాన
యుద్ధము తగదు. ఒక్కఁజొక్కనితోనే పోరవలయును. ఇ
రువురొక్కసిపయిఁ గవియరాదు. ముఖాముఖ నిల్చి పోరవల
యనేగాని దాగిపోరరాదు. రణరంగంబును విడిచినవానిని
దాగినవానిని, భయగ్రస్తుని, ఖడ్గము తునిగినవానిని, విల్లు
వీరిగినవానిని, కవచము వ్రీలినవానిని జెనకరాదు. రథికుఁడు
రథికునితో హస్తీకుఁడు హస్తీకునితో, బదాతిపదాతితో,
బోరవలయును. సంకులయుద్ధము కూడదు. యుద్ధసామగ్రిని
శస్త్రాస్త్రములను గొనివచ్చుశకటాదులను దాకరాదు. భేరి
భాంకారక శంఖారావకులను జీర్ణకులను ముట్టరాదు. ఈ
నియమంబులను సేనానాయకులు వారివారి సైన్యంబులకుఁ
బ్రకటించిరి. (నాటియుద్ధమగ్యాదలకును నేటియుద్ధమగ్యాద
లకును గలభేదంబు నూహింపవచ్చును. అట్టిమగ్యాదానిబద్ధం
బులగుటవలననే నాటియుద్ధంబులను ధర్మయుద్ధంబులనిరి.)

అట్లు యుద్ధమర్యాదలను బ్రకటించి కౌరవసేనాముఖులను భీష్మును బాండవసేనాముఖులను ధృష్టద్యుమ్నభీములను నిల్పిరి. సింహగర్జనంబులతో భేదీనదంబులతో శంఖారావంబులతో యుద్ధంబు ప్రారంభించెను. భీష్ముని విజృంభంబునకు మేరగాన్బింపదయ్యెను వానిదాడికిఁ బాండవ సైన్యం బోర్వదయ్యెను. అతఁడు జీవించియున్నంత కాలము పాండవవిజయంబు కల్గయని దోచెను. పాండవసేన దిశరినంబునకు సన్నగిలి దైన్యగ్రస్తము కాసాగెను. కౌరవ సైన్యము ధైర్యోత్సాహపూరితమై చెలరేగెను. ఏమిచేయదమాయని పాండవసేనానాయకులు మినుకరింపసాగిరి.

పాండవ సైన్యమందలి హతశేషులు భీష్మపరాక్రమంబునకు వెఱచి పటవనైరి. సాత్యకి ధైర్యోత్సాహవచనంబులు వారిని నిలుపలేవయ్యెను. అధర్మవిజయంబు భీష్ముని కారణంబున నిశ్చయంబని తోచెను. అర్జునుఁడు భీష్మునియందలి భక్తికౌరవంబులఁజేసి వానితోడి యుద్ధంబును దప్పించుచునో తనసామర్థ్యంబును దాచుచునో కాలము పుచ్చసాగెను.

శ్రీకృష్ణపరాక్రమము.

కృష్ణుఁడదిగాంచి 'సాత్యకి ! పిఠికిపదలకై యటచు తేల ? వారివెంటఁ దక్కుంగలవారినిగూడఁ జననిమ్ము. ఇదిగో నేనే భీష్మద్రోణుల మట్టుపెట్టుదు' నని పలికి చేతినున్న వాగెలు వదలివైచి చక్రాయుధంబుఁబట్టి రథంబునుండి దుమికి

మ॥ ధరణీచక్రము గ్రక్కునంగదల దిగ్దంతావలిశ్రేణికిఁ

ధరమర్ మ్రొగ్గబడక దిశావలయ ముత్కంఠంబుగా నీబలం

బురులంబాటఁగ భీష్ముపైఁగవిసె రాద్రోద్రేకముంజూచి భే

చరలోకంబును సంచలింప హరి చంచద్బాహు ఘోరాకృతిక ॥

కృష్ణుడట్లు చక్రంబుఁబూనివచ్చుట భీష్ముఁడు చూచి తన రథంబునుండి లేచి నీలిచి 'రారమ్ము ; దేవదేవా ! జగన్నివా నా ! గదాచక్రధరా ! ఇదే నమస్కారము నీచేతి చావుకన్న మేలుగలదా ?' యనెను.

అంతలో నర్జునుఁడు రథంబునుండి దుమికి కృష్ణునిపాదంబులను గవుంగిట గట్టిగాఁగూర్చి 'కృష్ణా ! నీయురవడిమానుము నీవిట్లుచేయుట నాకుఁ దలవంపగును. నీభావంబును గ్రహించితిని. నాయుపేక్షాభావంబునకు శిక్షగా నిట్లువిక్రమించితివి. నామొఱ యాలకింపుము. కౌరవులయంతంబుఁ జూచునందాక గాండీవంబును దింపను.' అని ప్రతిజ్ఞాపూర్వకంబుగాఁ బ్రార్థించెను. కృష్ణుఁడు కొంతశాంతము దాల్చి సారథ్యము నహించి పాంచజన్యంబును బూరించెను. ఆధ్వనితోడ జయలక్ష్మీ కౌరవపక్షంబునుండి పాండవపక్షంబునకు మరలెను.

భీష్మపతనము.

అర్జునుఁడంతట భీష్ముని దలపడెను. ఇరువురకు ఘోర ఘోరయుద్ధ మొదలెను. భీష్మునిశరీరంబు పార్థబాణతూణీరమోయన నయ్యెను. కురుపితామహుఁడట్లు నిశితశరవిద్యుఁడై జల్లెడనుబోని శరీరంబుతో నాటిసాయంకాలంబునకు సొమ్మసిలివ్రాలెను. కౌరవులు మహాదుఃఖభయగ్రస్తులైరి.

అప్పుడు దక్షిణాయనము ప్రవర్తిల్లుటంజేసి లోకమర్యాదనుబట్టి యది ప్రాణోత్క్రమంబునకు శుభకరముగాదని తలంచి స్వచ్ఛందమరణశీలి గావున భీష్ముఁడు శరతల్పగతుఁడై యుత్తరాయణపుణ్యకాలంబును బ్రతీక్షించుచు జీవంబుల నిలిపియుంచెను.

కృష్ణవిక్రమవిహ్వలు.

ఆయుధంబునుఁ జేరిఁ పట్టనని కృష్ణుఁడు నాఁడు దుర్యోధ
నార్జునుల మ్రోల ఘంటాపథంబుగాఁ బల్కెను. అట్టివాఁడు
చక్రంబును బూనుట భీష్ముఁడగు నురుకుట తగునా ? ఇది
మాటతప్పుటకాదా ?' మసియుఁ గృష్ణుఁడు భగవంతుఁడో
భగవదవతారమోయగునేని మాట తప్పునా ? యనియు, అట్టి
ఆయుధర్థన ర్తియేడ ? ధర్మసంస్థాపనంబేడ ? యనియు శంకింప
వచ్చును.

ఈశంకకు సమాధానంబును భీష్ముఁడే చెప్పెను. ఎట్లు
దురా ? 'కృష్ణా ! ఆయుధంబునఁగై దువు పట్టనని శపథంబా
నర్చితివి. నీచేతనాఆయుధంబును బట్టితునని నేను ప్రతిజ్ఞ
చేసితిని. నా ప్రతిజ్ఞకై నీశపథంబును దిగవైచితివి ; ఆయు
ధంబుఁబట్టితివి ; నాపయినరవణించితివి. సంకల్పమాత్రం
బున ముల్లోకంబుల నీలుగావిపనేర్తువు. ఈవరాటునకై
చక్రంబును బూనఁబసిలేదు. నీకు భక్తులెంతయుఁ బ్రియులు
గావునను, వారికై యెంతయేఁనియుఁ ద్యజెంతవుగావునను నీ
వట్టునర్చి నీభక్తవాత్సల్యంబును బ్రకటించితివేగాని వేఱు
గాదు. భక్తులయెడ నీయనురాగంబెంతో యీనీసేతయే
లోకప్రచారము చేయు' నని భీష్ముఁడు చెప్పెను.

'నాభక్తులలోఁ బరాభక్తుఁడు తమోత్తముఁడు. అతఁ
డు నన్నేమియుఁ గోరఁడు. వానికి నేనిచ్చునదేమియు లేదు.
వానికి భృత్యుఁడనై యుండు' నని భగవానుఁడు గీతలోఁజెప్పిన
వాక్యంబునకు నిదే నిదర్శనము. భగవత్ప్రేమాభియండు
నప్పుడప్పుడు నిట్టియత్తుంగంతరంగంబులు లేచి లోకదృష్టి నాక

ర్పించి భక్తకోటికి నపారవిశ్వాసంబును నిభృతానందంబును
గూర్చి వారిభక్తి ననుచుడించుచుండును. ఇట్టి యత్యద్భుత
నిదర్శనంబు లప్పుడప్పుడు గానవచ్చుటవలననే మర్త్యభక్తి
ఋతిచగచలుబై నది కొంతకుఁగొంత నిలువనొర్రెను.

ద్రోణప్రతిజ్ఞ.

ధీష్ణుఁడు వ్రాలినంతట ద్రోణాచార్యునకుఁ గౌరవ
సేవాపత్యంబును గట్టిరి. అతఁడు మఱుసటి సాయంత్రము
గోపం ధర్మనందనునిఁబట్టి తెచ్చియిత్తునని దుర్యోధనునకు
బాస చేసెను. ఆసంగతి రెండుశిబిరంబులందుఁ బటచెను.
కౌరవసేనయందు హర్ష నాదంబు లుప్పొంగెను. పాండవబలం
బును దైన్యమాక్రమించెను.

ద్రోణునెదిరించు ధీరుఁడు పాశ్చాత్యులకు నన్యులు
పాండవపక్షంబునఁ గలుగరు. అర్జునుఁడు ద్రోణునెదుర్కొ
న్నచో యుధిష్ఠిరునిఁబట్టుట యెవ్వరికిని సాధ్యముగాదని కౌర
వులకు స్పష్టము. ద్రోణునిప్రతిజ్ఞ చెల్లదేని యతఁడు ప్రా
ణంబులను ద్యజించును. యుధిష్ఠిరుని జిక్కించుకొనుటకన్న
ద్రోణుని దక్కించుకొనుట కౌరవులకుఁ బ్రధానమయ్యెను.
కురువీరులు సాయంబు వెదకిరి. అర్జునునితో నాఁజెల్లఁ బోరు
వారుండినఁగాని ద్రోణుఁడు ధర్మనందనునితోఁ బోరుట వానిని
జిక్కించుకొనుట సాధ్యముగాదని వారు నిశ్చయించిరి. అతటి
వాఁడు వారిబలగంబున నెవ్వరును గానరాఁరెరి. అట్లువారు
పెద్దయుందడవు తలపోసి యెట్టుకేలకు సంశ్లప్తగోపబలంబు
నర్జునునితో మోటింప నిశ్చయించిరి. సంశ్లప్తులు కృష్ణశిష్య

తులై దణశౌండిరులనియు నజేయులనియు లోకవిఖ్యాతిఁ గాంచిరి. ఆబలంబు నర్జునునితో డీకొల్పిరి.

దుర్యోధనుఁడు పన్నిన యీకపటోపాయంబునఁ జేసి యర్జునుఁడు నాఁడు ధర్మజునకు దవ్వయి యన్యులతోఁ బోగుటయ్యెను. సంశ్చక్తులన్ననో యొక్కరొక్కఁడే గాండీవిఁ సాటియన నుండిరి. అంతటి వీఁగాతివీరులను జయించి యర్జునుఁడు యుధిష్ఠిరునిఁ జేరుట సులభకార్యముగాదని పాండవులకు స్పష్టము. ఎదిరించి నిల్చిన సంశ్చక్తులను గాదని మరలుట వీరధర్మముగాదు. ఇన్నిధర్మసంకంటబులకుఁ జిక్కి మార్గాంతరంబుగానక యర్జునుఁడు సారధిద్వితీయుఁడై సంశ్చక్తులను దాఁకెను.

సంశ్చక్తులు కృష్ణార్జునులను వారిప్రేమదేవతలనుగా బూజింతురు. అట్టివారిని బాలతోమాటుగా వాడితూపులతో నారాధించుట సంశ్చక్తులకు విధియయ్యెను. అంతటి ప్రీయజనంబును దయాదాక్షిణ్యరహితంబుగాఁ జంపవలసినట్లు పార్థునకు సంప్రాప్తమయ్యెను.

కృష్ణునిసంగతియందుమా ? ఎవరు తనకై స్వప్రాణంబుల నాబాల్యంబుగా నర్పించియుండిరో, ఎవరిని దాను స్వయముగా శిక్షించి రణకౌశల్యంబునఁ దనకు సాటివారినిగాఁ జేసెనో, ఎవరు తనకు మూలబలంబగుటవలన రణరంగంబులందు జయశ్రీ తన్ను వరించుటయ్యెనో, వారినే తనకన్నుల మ్రోలనే తనమిత్రుఁడే చీల్చిచెండాడుటచూచుచు నుండవలసినకాలము కృష్ణునకుఁ దటస్థించెను. అహా ! విధివిలాసము దురూ

హ్యమనుటకు వేఱు నిదర్శనంబు వలయునా ? పండితుఁడు చచ్చినవారికై గాని చాపనున్నవారికై గాని శోకింపఁడని కృష్ణ భగవానుఁడు బోధించిన సూత్రార్థమును స్వనుష్ఠానపూర్వకంబుగా నిట్లు ప్రకటించెఁ గాఁజూతు.

అట ద్రోణుఁ డభేద్యమైన సేనావ్యూహంబును రచించెను. ఆవ్యూహంబునఁ బాండవసేన చిక్కెను. దానినిఁ గురుముఖ్యులు బారిగొనసాగిరి. ధర్మజుని బలంబు వేలకొలంది చచ్చి నేలఁబడిచెను. మిగిలినవారికి బ్రదుకులు కల్లగా నయ్యెను. వారు నోరప్పళించి మినుకరింపసాగిరి.

ఆవ్యూహరచనావిధానంబును దత్త్రేవేశనిర్గమనతహస్యంబులను ద్రోణుఁడు పార్థునకొక్కని కిమాత్రమే గఱపెను. అర్జునునివలన వానిపుత్రుఁడు అభిమన్యుఁడు వ్యూహప్రవేశ రహస్యంబులనుమాత్రమే తుప్పటికి నేర్చియుండెను. అర్జునుఁడు సంశయకులపోరులోఁ జిక్కియుండెను. పాండవ సైన్యంబును రక్షించువారెవ్వరుఁ గలుగరైరి.

అభిమన్యుఁడు.

అభిమన్యుఁ డప్పటికిఁ బదునాఱువర్షంబుల వాఁడుగా నుండెను. నాటి పాండవసేనారక్షణార్థం బంతకన్న దిక్కులేరైరి. పసిబాలుని బడబాగ్ని నుఱుకుమనుటెట్లు ? మిన్నకుండుటెట్లు ? కాదని యెవరైనను జెప్పినను ధర్మచందనుఁ డాబాలునిఁబంప సమ్మతించునా ? అర్జునుఁడియ్యకొనునా ? ఏమి సేయనగు ?

పాండవసైన్యార్థిధ్వనులు శూణ్యంబునకుఁ బెచ్చు

ఁజేరి వివరాకుండెను. నిమిషంబు నిదానించిన సేవాస్థిత
విషమించుటగానయ్యెను. పాండవముఖ్యులు గణ్యతరము
గానక ధర్మజనోద్దకుఁబోయి చేతులు చాచి కన్నులు తెల్లవైచి
నిలచిరి. యుధిష్ఠిరుని ధైర్యము తారెను ; వానియూహ
యరలెను. పాండవాగ్రజుఁ డితిక ర్తవ్యతామూఢుడై సంగతి
నభిమన్యునకుఁ దెలుపుమని సూచించెను.

వారల్లే యొనర్చిరి. ఆశూరాగ్రణి మాటతోడ లేచి
యేకాకిగాఁ దరలి త్రికోణాకారంబుననున్న సూర్యూహంబు
నొక్కకోణమందు భేదించి లోనికిఁ జొచ్చెను. వానిననుగ
మింప భీమాదులుద్యమించిరి. వారికి జనుద్ర ధాదు లడ్డు
పడిరి. అభిమన్యుఁ డొక్కరుఁడే కురువ్యాఘ్రఁ బులమధ్యఁ
జిక్కెను. వానినిఁ కౌరవులు చుట్టకొనిరి.

అభిమన్యుఁడు తనయొంటరితనంబును దలంపక పరాక్ర
మించెను. వానియద్ధతి దుస్సహమయ్యెను. కౌరవసైన్యాంబు
తుత్తునియలై కూలసాగెను. ఒక్కరుగా వానినెన్వయు నడి
రింప లేరైరి. ముప్పదప్పు వెలుపు దోపదయ్యెను. కౌరవ
వీరులు భయాక్రాంతులై సీతనియమంబులను దయాదాక్షి
ణ్యంబులను మఱచి యద్ధమయ్యనలఁ దప్పుద్రోచి, బాలుం
డనియు నొంటరియనియుఁ దలంపక పెక్కురొక్కుమ్మడి నలు
ప్రక్కల వానిని గవసి యుక్కుమిఱి శరవర్షంబును గురి
పించిరి. అభిమన్యుని శౌర్యపరాక్రమంబులు చెలరేగెను.
వానియెదుట కౌరవులట్లు గుమిగూడియు నిలువఁజాలరైరి.

కురుముఖ్యులంతట మంతనంబులు గావించి ధర్మాధర్మ

బులకు నెలవిచ్చిరి. ద్రోణుడు కర్ణుడు మున్నగువారు వీ
రాతివీరు లేడ్డురొక్కసారిగా వానిని గవసిరి. ఒక్కడు వాని
రథాశ్వంబులను ద్రుంచెను ; ఒక్కడు వానిసార్థిని వైచెను ;
ఒక్కడు వానివింటిని విఱిచెను ; ఒక్కడు వానికవచంబును
జీల్చెను. అట్లయ్యు నభిమన్యుడు వారికెల్ల యుద్ధంబొసంగె
ను. వాని ధైర్యసాహసంబులును వానిశస్త్రాస్త్రకౌశలంబు
ను నెల్లరు శ్లాఘించిరి. నాటి యుద్ధంబునకు నాటియైనయు
ద్ధంబు భారతసంగ్రామమందే లేదనిరి.

అభిమన్యుని నిలువెల్ల జల్లెడక్రంతలామెను. రథంబు
విఱిగినను గవచంబు ప్రీలినను ఖడ్గచాపంబులు దునిగినను
వైరిశరగాఘ్నులు జడిగొని కురిసికాల్చుచున్నను, ఆపాండుసింహ
కిశోరంబు ఆవీరశిఖామణి తుండ్రరాకను నిరీక్షించుచు మోము
మరలింపడయ్యెను. వానితెంపునకుఁ గర్ణుడు నోరప్పళించెను ;
వానిబాణప్రయోగకౌశల్యంబునకు ద్రోణుడు తలవ్రాల్చె
ను ; వానివిక్రమంబునకుఁ దక్కినవారు వక్రముఖులైరి.

అభిమన్యుడట్టి దురవస్థనుండఁగా దురాత్ముడు సైంధ
వుడు దయాదాక్షిణ్యంబులు వదలి సాపభీతికి వెఱవక నిలు
వున వానితలద్రుంచెను.

“సీ॥ జగములన్నియును దేజంబున వెలిగించి
యపరాధి నేరిన తపనుమాడ్కిఁ
దఱచైనకానలు దరిశొనినివులుగాఁ
జేసియాతిన దవిశిఖవిధమున
గగనంబుతోరాయు కరదులుగలజలం
చివుగఁబాతినమహార్ణవముకరణి
నున్నతగతి నెడి యుర్విపైఁ గడు
విన్ననైపడియున్న సుధాంశుభంగి.

తే॥ చీరమునఁ దమవారికిఁ జెంపొనర్చి
యరుల సమయించివసమతీ యనువు దప్పి
తెగియుఁ జూడ్కికిఁజాల ప్రేరగుమఁ బొలిచె
మహితమూర్తి శోభితుఁ డభిమన్యుఁడవుడు.

ఆకొరవార్తకుఁ బాండవసాగరంబు ప్రలయకాలసం
క్షోభంబు నందెను. హా ! ఉత్తరా ! హా ! సుభద్రా ! అను
రోదనంబులు పెల్లురేగెను. ఆయన్యాయంబునకుఁ బాండవ
బలంబు క్రోధమూర్ఛితయయ్యెను. అర్జునుఁడేడి ? అని పాం
డవసేనాదృష్టి పార్థదేసఁ జూడసాగెను.

అర్జునప్రతిజ్ఞ.

అర్జునుఁడు సంశ్చక్తసైన్యంబును దెగటార్చి శిబిరంబు
నకు మరలెను. అంతలోన సూర్యుఁడు పశ్చిమాంబోధిఁ
గ్రుంకెను. ఇరువాగులు యుద్ధంబు విరమించెను. కౌరవ
శిబిరంబునుండి ప్రమోదధ్వనులు వానికి వినవచ్చెను.

అర్జునుఁ డాహర్షధ్వనులకు వింతపడుచుఁ దనశిబిరంబు
నకు వచ్చి యది మాటుమణిఁగినట్లుండుటకు దైన్యమంది
‘కృష్ణా ! సంశ్చోషపటహంబులు మనశిబిరాన మ్రోయవు.
నన్నుఁ జూచినంతనే పైఁబడివచ్చి నాటి తమ సాహసవిక్రమం
బులను దెలుపుచుండు మనవీరులెవ్వరును నేఁడు గానరారు.
ఏలనో మనవారు నన్నుఁగాంచి దవ్వుదవ్వునఁ దొలఁగి తొలం
గి పోవుచున్నారు. కృష్ణా ! నాచిత్తము సంవిత్తముగా
కున్నది. నాసోదరులు సుఖముందురుగదా. పాంచాలవిరా
టులు సేమమేగదా. నాసుతుఁడభిమన్యుఁడు సహోదరుల
తోడ నన్నెదుర్కొనరాఁడేల?’ అనుచుఁ దహతహపడసాగెను.

సంగతియెల్ల నెట్లో పార్థనకుఁ దెలిపిరి. అతఁడు పిడు
గడఁచి గుండియలుప్రీ లినట్లుగాఁ గూలెను. ఎవ్వరును వానిని
జాయ నోడిరి ; సేద తేర్చువారై నను గలుగరైరి. కృష్ణుఁడు
మహాగాంభీర్యము వహించి తనహస్తంబులతో వానికి సకల
పచారంబులు గావించి యతనిని దేర్చి ‘అర్జునా ! నీదైర్యమే
మాయెను ? ఇంతబేలవని యెన్నడును దలంపనైతిని. ‘విపది
దైర్య’ మనిరి. విపత్తునకు రాని దైర్యము నొక దైర్యమా ?
శూరులకు వీరస్వర్గము స్వతస్సిద్ధము. అభిమన్యుఁడు వీరస్వ
ర్గంబు నారోహించెను. ఇంతకన్న మేలు మగఁటిమిగలవారికిఁ
గలదా ? తనువులు శాశ్వతంబులుగావు. ఈసంగతి నీకుఁ
జెవినిల్లుగట్టి చెప్పితిని. నాయుపదేశంబెల్ల వ్యర్థమేనా ?
అయ్యో ! నీకై పగతురు నవ్వుచున్నారు. ఇఁకఁ జాలులెమ్ము.
నీసోదరులను దుఃఖసాగరంబున మునిగినవారి నుద్ధరింపు’మని
యోదార్పులు పలికెను.

అర్జునుఁడు కొంతవడికిఁ దేటి క్రోధపరీతాత్ముఁడై ‘అ!
దురాత్మా ! సైంధవా ! ఇంకను జీవించియున్నావా ?

“చ॥ అనిమిషదైర్య కింపుయమలాదిగ నెవ్వరువచ్చి కాచినం
దునుముదు నెల్లి సైంధవునిఁ దోయజమిత్రుఁడు క్రుంకకుండు మా,
న్న సరవరేణ్య ! యిత్రైలుఁగు నాకొనరింపఁగ రాకయున్న నే
ననలము సొచ్చువాఁడ నృపులందఱుఁజూడఁగ గాఁడివలయుతోక॥”

అ॥ తె॥ ఇట్లునేయనెతి నేని గురుద్రోహి
గతికి బ్రహ్మహూతిగతికి మద్య
పానరతునిగతికి మానార్హజనపరి
వాదిగతికిఁ జోవువాఁడ నధిప !”

అని కఠోర ప్రతిజ్ఞ చేసెను. ఆశపథంబునకుఁ బాండవ
పై న్యంబు సింహనాదంబులు గావించెను.

కృష్ణుని మనస్తాపము.

అర్జునుని తీవ్రశపథంబునకుఁ గృష్ణుఁడు వెలవెలనై
'కదా ! ఇతఁడు ఘోరశపథంబుఁ గావించెను. ఇది కౌరవులు
వినకిమానరు జయద్రథునిరక్షణార్థము వారురేపు సర్వ
ప్రయత్నంబులొనర్తురు. పార్థుఁడు నిజప్రతిజ్ఞానుసారంబుగా
'పటిసూర్యాస్తమయంబులోన జయద్రథునిఁ బరిమార్చుట
సులభకార్యము గాదు. ప్రతిజ్ఞ విఫలమైన సితఁడన్నంత
చేయును. వీనిని నిమిత్తముచేసి ధర్మస్థాపనకార్యమున్నది.
ఇతఁడు నన్ను నమ్మి యుద్ధంబునకుఁ గడంగెను' అని తలపోసి
'దారుకా ! అర్జునుఁడు పుత్రశోకార్తుఁడై తనయూరినిఁ గ
ఠోరప్రతిజ్ఞాపూర్వకంబుగా వెల్లడించెను. ఇతని ప్రతిజ్ఞా
ప్రతిహతార్థము దుర్యోధనుఁడు సర్వశక్తుల వినియోగించును.
అర్జునుని ప్రాణంబులకు మహాసందిగ్ధావస్థ సంభవించెను. వా
నిని రక్షింపకతీరుదు. నారథంబును సమస్తాయుధంబులతోడ
సిద్ధపఱచి వేచియుండుము. నాశంభారావము చేవీఁబడినంత
నే దానిని గొనిరమ్ము' అని సారథికి దిట్టపఱచెను.

కృష్ణనిశ్చయవిమర్శము.

పైవాక్యంబులఁబట్టి కృష్ణుఁడు యుద్ధసన్నద్ధుఁడనక తీరు
దు. భీష్మార్జునులయుద్ధమప్పు డేశంకగలిగెనో యాశంక లే
యిప్పుడును గలుగును. భీష్మునివలె నర్జునుఁడును భక్తుఁడే
గావున భీష్మోదితమైన సమాధానమే యిచ్చుటఁగూడ నన్వ
యించును.

పాపార్థంబును గోరినను భగవంతుఁ డిచ్చునా ? అట్టి చ్చుట నానికీ విధియగునా ? యని శంకింపవచ్చును. ఎవరే యర్థంబును గోరినను భగవంతుఁ డిచ్చును. అట్లుకానినాఁడు లోకోపకారమునకు దుష్టుల చేయు తపంబులకు ఫలంబులు చేకూఱరాదు. రావణాదులే యిందులకు నిదర్శనము. భగవంతునిగూర్చి రాగద్వేషంబులు గలుగవు. కనుక యాయనకోరిన నాఁడీ గోరినదిచ్చుట తప్పుగాదు. శుభాశుభంబులకుఁ గోరినవారే పాత్రులు. అట్లుగాక భగవంతునిపయి భరన్యాసంబు చినచో భగవంతుఁడప్పు డేది మేలో యదే యిచ్చును. ఫలార్థతపోవ్రతాదులకును భరన్యాసంబునకు నెంతో తారతమ్యము గలదు.

కోరికలెల్ల గుణకార్యంబులు. కావున గుణంబును బట్టి సంకల్పంబులుదయించుచుండును. సంకల్పము రూపుతాల్పక మానదు. సిద్ధికాలము సంకల్పవేగంబును బట్టి యుండును. సత్వగుణసంకల్పంబులు శుభకరంబులు. తక్కినరెంటిసంకల్పంబులు కర్మకుఁ దాత్కాలిక తుష్టిని గలిగించునే గాని పరిణామంబున నెఱ్ఱులకే యగును.

కాఁబట్టి కోరికలను భగవంతుఁడు కూర్చుననుట గౌణార్థమేగాని సత్యముగాదు. గుణంబులును వానిసంకల్పంబులును దత్ఫలంబులును స్వతస్సిద్ధంబులై వర్తించుచుండును. సీగుభాగులకు నెవనికివాఁడే కర్తయగును. ఇదేభావంబును గీత 'అత్యైవహ్యత్మనోబంధు' అనుచోట స్పష్టపఱచెను. శాస్త్రము గురూపదేశము స్వన సాంగత్యము సహకారులగును. సిద్ధి యత్నాధీనము.

యుద్ధము రాజ్యార్థమై తుగుపాండివులకుఁ బొసఁగెను. జయద్రథునితోఁ గృష్ణుఁడు పోరఁడటఁ బలు భక్తుని ప్రతిజ్ఞా రక్షణార్థమేగాని కౌరవరాజ్యార్థము గాదు. కావున కృష్ణుఁడు జయద్రథునితో యుద్ధమొనర్చినను గానతప్పుటకానేరదు. ఈధర్మసూక్ష్మంబును మఱవరాదు.

కృష్ణుఁడట్లు సారథికి నాజ్ఞాపించి పుత్రశోకార్తయై యున్న సుభద్రకడకుజని 'సోదరీ! లోకంబెల్లఁ గాలవశమై యున్నది. కాలమైననాఁడు నిలువనెప్పుడికిఁ దరముగాదు. ఈసంగతి యెఱింగియు నీవు మూఢులవలె శోకానలంబునఁ గూలనేల ? సోదరీ ! బ్రహ్మచర్యతపోచానాదులవలనఁ బడయనైన యుత్తమగతికన్న సౌఖ్యకారిణిమైన గతిని నీసుతుఁడు వడసెను. ఇంకఁ గుందనేల ? అమ్మా ! వీరపుత్రివై జనించితివి ; మహావీరపత్నివై వెలసితివి ; వీరమాతవై రాజిల్లితివి. అట్టి నీవు వీరస్వర్గముఁ జూఱఁగొన్న పుత్రునకుఁగా వగవనగు నా ? శోకముమాని కోడలి నోదార్పు'మని మామెకు దుఃఖ ప్రశమనోక్తులు పలికెను.

సైంధవవధ.

సూర్యోదయంబుతోడ యుద్ధమారంభమయ్యెను. కౌరవులు పార్థప్రతిజ్ఞావచనంబులను విని తమలో నాటిలేతిన వారిఁ గూర్చి 'ద్వాదశగవ్యూతిదీర్ఘంబును బంచగవ్యూతి విస్తృతంబునుగా శకటవ్యూహంబు నమర్చి, దానికిఁ బశ్చిమా ర్థంబున గర్భవ్యూహంబుగాఁ బద్మవ్యూహంబును బన్నించి, తన్మధ్యంబు మొదలుకొనియోపినసేనాముఖంబు దెసకుంజాలి నిగుడునట్లుగా సూచీవ్యూహంబును గావించి, చానిముఖంబునఁ

గృతవర్మయు నటఁ బిలువదం గాంభోజరాజును మఱియు బిలువన
జయద్రథుండును నిలుచునట్లుగా నొనర్చిరి. ద్రోణాచార్యుం
డభేద్యమైన యాశకటవ్యూహంబు ముఖంబున యుద్ధండుకోదం
దుడై నిలిచెను.

వ్యూహంబట్లు రచించుటంజేసి కౌరవసేననల్లఁ దదీయ
ముఖ్యులతోడఁ జంపిగాని జయద్రథుని జెనకుటకు సాధ్యము
గాదయ్యెను. అది యమానుషిక కార్యంబుగా నెల్లరును భా
వించిరి. జయద్రథగణుణంబునకన్నఁ బార్థప్రతిజ్ఞాభంగము
కౌరవులకు ముఖ్యముగాఁదోచి కృష్ణుడుతలంచినట్లు వారు
సర్వశక్తుల సమకూర్చిరి.

అర్జునుఁడు రణరంగము సొచ్చెను. యుద్ధంబు మహా
ఘోరంబును భయంకరంబునై పాటిలెను. దుర్ధర్షుఁడు
దొల్లెను ; దుశ్శాసనుండు పార్థునిఢీకొని కొంతవడి పోరి భయ
గ్రస్తుడై పాటసాగెను. వానిని గిరీటీవెంబడించెను. అతఁడు
పటచి ద్రోణుని చాటున దాగెను. ద్రోణుఁడర్జునుని నెదు
ర్కొనెను. గాంధీవి గురవునకు నమస్కరించి యనుజ్ఞాతుఁ
డై వానితో ననికీ దొడఁగెను.

అర్జునుఁడట్లు కొంతవడి ద్రోణునితోఁబోరి వానినతిక్ర
మించి శ్రుతాయుధప్రముఖకౌరవమహారథికులను జంపి వి
దానువిందులను బరిమార్చి దుర్యోధనుని దలపడి కర్ణుని ఢీకొని
యతనిని దర్బహీనునిగాఁ జేసి సైంధవుని గదిసెను. అంతలోనఁ
గృపాచార్యుఁడు నశ్వత్థామయు శల్యుఁడు వృషసేనుఁడు నొ
క్కటిగాఁ గిరీటికి నడ్డుపడిరి. ప్రొద్దుక్రంకనుండెను. అర్జునుఁ

డదిగాంచి తన ప్రతిష్ఠను స్మరించి రెట్టించినపట్టుదలతో వారి నెల్ల సతిక్రమించి జయద్రధునివంక మరలెను.

సూర్యుడస్తమింపకుండుట కృష్ణుడుగాంచి యర్జునుని ప్రతిష్ఠాభంగంబును శంకించి చక్రంబును వదలెను. మాయా తిమిరంబులు మింటఁ గ్రమ్మి రవిమండలంబును మఱుగుపఱచెను. సూర్యుడస్తమించెనని కౌరవసైన్యంబుప్పొంగి జయధ్వనులు గావించెను. సైంధవుడు చావుతప్పెనని తలంచి తలయెత్తించుచు. పార్థుడు వానిమస్తకంబును దునిమెను. అంతలోనఁ దిమిరంబులు విడిసి సూర్యుడు కంటికిఁ గాన్పించి పశ్చిమాంబోధి వ్రాలెను. నాటికి యుద్ధము ముగిసెను.

సైంధవవధయందు గృష్ణుడుగావించిన కపటోపాయంబును గూర్చి నానావిమర్శనంబులుగలవు. సంకల్పమాత్రంబునఁ జరాచరసమస్తసృష్టిని బుట్టించి పెంచి హరింపసమర్థుడైన భగవంతుడు మర్త్యమాత్ర సంహారార్థము కపటోపాయంబును బన్ననేలనో యూహింపరాదనియు, అట్లు పన్నెననుట నమ్మరాదనియు, బ్రాణులను వారికర్థమే హరించుననియు, కర్మగతి దురూహ్యంబనియు, సైంధవుని కర్మగతి యట్లు పరిణమించి మింటమబ్బులు వ్రేల్చి వానిని నమ్మించి హరించెననియుఁ గొందఱు భావింతురు.

అట్లగునేని వ్యాసమహర్షి యట్లురచించునాయనియు, గృష్ణునిచర్యలెల్ల నిట్టి సందిగ్ధాంశంబులై యుక్తిమించి లోకంబును భ్రాంతి పఱచుచున్నవనియు, మహర్షి వచనంబులును ద్రోసిపుచ్చి విపరీతవ్యాఖ్యలు చేయుటకన్న యథారీతి

గ్రహించి భగవద్గీతల రహస్యంబులు దురూహ్యములని మిన్న
కుండుట మేలనియు మఱికొందఱు తెలుతురు.

ద్రోణపతఃము.

మఱునాఁడు యుద్ధమారంభమయ్యెను. ఆఱునాళ్ళు
గా ద్రోణుఁడు వాసినాయకత్వముక్రిందఁ గౌరవయుద్ధము జరి
పెను. ఆయాఱుదినంబులు కౌరవులు జయశ్రీని బడయా
కున్నను నోటమి నొందరైరి. ద్రోణునిశక్తి సన్నగిల్లెను. అతఁ
డంతట శరచాపంబులను సన్యసించి ముకుందపాదారవిందంబు
లాదు మది నిల్చి ధ్యానస్థితుడయ్యెను. అత్తటి ధృష్టద్యు
మ్నుఁడు వానిశిరంబుఁ గునిమెను. కౌరవులు భయవిహ్వలు
లై దుఃఖారావంబులతోడ వారిశిబిరంబుఁ జొచ్చిరి. ఒంటరి
గాఁ జక్కినబాలుని నభిమన్యుని మందలయుండి చేసేతలఁ జం
పించిన పాపంబు ద్రోణునకు నట్టిగతి నే కూర్చెనని పాండవనై
న్యంబు సంతసించెను.

ద్రోణునిజంపుట పాండవులకు సాధ్యముగాదనియు,
అతఁడున్నంతకాలము పాండవులకు జయము చేకూరదనియు,
ద్రోణుని ముఖాముఖి యెదిరించి చంపఁజాలరనియుఁ గృష్ణుఁ
డు తెలిపిరి. యుపాయాంతరంబున వానిని దెగటార్చ నిశ్చ
యించి, తత్సూర్యము భీముఁడు చంపియున్న యశ్వత్థామయను
కుంజరంబును నిమిత్తముగాఁగొని, యేతన్నాత్మలమాట ద్రో
ణుఁడు నమ్ముఁడుగావున ధర్మనందనుని నోట 'అశ్వత్థామహతః
కుంజర' అని బలవంతముగాఁ బల్కించె ననియు, బుత్త్రుతో
కంబున ద్రోణుఁడు శస్త్రసన్యాసంబు గావించెననియు
భారతము.

ద్రోణవశానూనూనూ భారతమందు అనుక్రమణికాధ్యాయముందును స్వయంభూతాధ్యాయముందును ద్రోణపర్వముందును అశ్వమేధవిధానమును బ్రహ్మనిశమైయున్నదనియు, ఎచ్చోటను గాన శ్రుతసన్యాసాబునకుఁ గుంజరకథ చెప్పఁబడదనియు నో యుద్ధశాస్త్రమునై శరచాపంబులు వదలి భగవత్పురుషుని జత్తంబు పల్కెనని స్పష్టముగా భాసించినది యుద్ధమునను, ద్రోణశ్రుతసన్యాసాబునకు ఋషిశాపం గుణినుకూషణంబును యుద్ధశాస్త్రాంశియుఁ గారణంబులన భాగము మేల్కొనఁ నుచ్చదనియు, భ్రాహ్మణజన్మమెత్తి యుద్ధాభిషేకమునొది సర్వజనసంభావితఁ గానుండియు సర్వయోగవతియై పేసవేలుగా జనులను యుద్ధంబున ద్రోణుఁడు చంపుఁ బుష్కలముగాచి వానినేవగించి శపించిరనియు, భీముఁ డుగ్రణంబుగానే ద్రోణుని వానికట్టెదుట మహాపరుషంబుగా నిరంజననియు, ఏకామములేక యాఱునాభ్యుపోరుట నన నాఁకి ముదిరికి గోకగా నలసట మిక్కుటంబయ్యెననియు, అశ్వత్థామ మహాఘోరతపఃఫలంబుగాఁ జిరజీవత్సంబును సాధించుట ద్రోణునకు సృష్టంబనియు, తపోమహిమంబును వసప్రభావంబునఁజింగిన ద్రోణుఁడు అశ్వత్థామ చావుచు గూర్చి యెనఁడుకొప్పినను నమ్మనా యనియు, ఎవరేనిఁ జెప్పినను విచారింపఁడాయనియు, ఈగుంజరకథాకల్పవంబుగూడఁ జాలఁజేలవంబు వ్యాసమేధాశక్తికి మచ్చఁగూర్చునేగాని యన్యముగాదనియు, భారత బునందెల్లఁ బాత్రైచితి నంతగాఁ బోషించిన మహనీయుఁ డీయనొచిత్వంబును నేరఁడాయనియు, ఎట్లుఁజూచినను గుంజరకథ బ్రక్షిప్తమేగాని వ్యాసప్రకృతముగాదనియుఁ గొందఱు నాదింతురు.

ఏసంగతియైనను సందర్భోచితంబుగాఁ జెప్పఁబడునినియు, అనుక్రమశికాదులందు ద్రోణశస్త్రసన్యాసకథనంబునకు నవకాశములేదనియు. రణగతింబున వీరులపరస్పరమాషణాబులును, బ్రగల్భంబులును సహజంబులే యనియు, భీమునికన్న వేయంతలుగా ద్రోణుండతో మాసిగెయిండగా వానినెల్ల సహించినవాఁడు భీముని పిల్లశాపంబులకు వెఱచి శస్త్రసన్యాసంబొనర్చిననుట యసంభావితమనియు, ఋషిశాపంబుననో వారుశపించిన తర్వాతఁగూడ ద్రోణుఁడు యుద్ధమొనర్చి యెండఱనో చంపెననియు యుద్ధశ్రాంతివలన భారతవీరుఁడెవ్వఁడును శస్త్రసన్యాసంబుగావించినట్లుగా నచ్చటను గానరాదనియు, పుత్రశోకంబుననే యతఁడు శస్త్రసన్యాసమొనర్చిననియు, తపోబలాదు లెఱింగియున్నను సత్యసంధుఁడని పేరుగాంచిన ధర్మనందనుఁడంతటివాఁడు చెప్పినమాట ద్రోణుఁడు విశ్వసించుట వింతగాదనియు, మిన్నలుమీదవ్రాలినను గురువునకు ధర్మజుఁడు బొంకఁడను విశ్వాసము ద్రోణునకు నుండుటఁజేసి యతఁడు వానిని నమ్మెననియు, బైకారణంబులఁబట్టి కుంజరకథ కల్పితంబుగాదనియు ప్రతివాదము చేయుదురు.

కృష్ణుఁడట్లు బోధింపనగునా ? ధర్మజుఁడట్లు పల్కదగునా ? యనువిషయంబులు వేఱు. కృష్ణుఁడట్లు చెప్పించెనా ? లేదా ? అనునది ప్రస్తావననిషయము. ధర్మనందనునిరథము భూమిమీద జానెడెత్తునఁ జరించుచుండినది అసత్యవచనఫలంబుగా నేలదాకి చరించుటయ్యెననియు, వానికి నరకసందర్శనంబు గూడఁ గల్గెననియు భారతమే చెప్పుచున్నది. ఎవఁడు నాఁడు జరాసంధుని భీమునిచేత నట్లు చంపించెనో, అభిమన్యుని

దుర్మరణంబెఱింగియు నెవఁడు ప్రతీకారము తలంపఁడో యట్టి కృష్ణుఁడు ధర్మజునోట నట్లుచెప్పించుట వింతగాదు. కారణమందురా ? అదికృష్ణునకే గోచరము. ఇది ధర్మమా యని యందుఁజేసి ధర్మాధర్మబులతత్త్వము తాకికద్మస్తికి సమగ్రంబుగా బోధపడవు. భగవంతునిచర్యలెల్లఁ బారతాకికధర్మసిబద్ధబులై యుండును. తత్త్వము గోచరింపవంతమాత్రాన నే యీశ్వరేచ్ఛను నిందింపరాదు.

హింస—అసత్యము.

హింసయు నసత్యము నెవ్వరికి నేవేళను గూడదని శాస్త్రంబులు ఘోషించుచున్నవి. అనుభవాబుగూడ నదేభావంబును రూఢిచేయుచున్నది. అట్లుగనేని శ్రీకృష్ణభగవానుఁడే మందలనుండి పదు క్షోమిదియక్షోహినులనెట్లు చంపించెననియు, ధర్మరాజునోట నెట్లు బొంకించెననియు శిక్షింపనగును.

అశాస్త్రీయ ప్రాణిఁడ హింసయగుననియు, అట్టిదానిని స్వయముగాఁజేసినను, ఒకరుచేసినదాని ననుమోదించినను రెండునొకటేయనియు శాస్త్రము. పరప్రాణి మనోవాక్కాయ కరణంబులలో నెద్దానికైనను నొప్పిఁగలిగించుట హింసయగుననియు, విన్నదానినిగాని కన్నదానినిగాని యథారూపంబుగా నచివక గోరంతపొల్లుగావించినను అదియసత్యమనియు సామాన్యభావము. ఈభావంబునకు నపవాదము కలదా? లేదా?

ఆత్మార్థముగా నన్యలకు నొప్పికలిగించినప్పుడే యది హింసయగుననియు, ఆత్మార్థముగానినాఁడది యెంతమాత్రమును హింసకానేరదనియు, సత్యాసత్యసిర్ణయంబునకుఁగూడ

నదే పగమసూత్రమనియు శ్రీకృష్ణభగవానుడే హింసా
సత్యము, పగమతత్త్వమును గీతలోనే నిశ్చయించి, వీనివిష
యమైన సామాన్యభావమునకు నపవాదమును దెలిపెను.
ముగ్ధులుగూడ నేతద్భావమునే యంగీకరించి 'సూక్ష్మ
గర్హిణి' యనిరి. కావుననే అవధ్యహింసానుబంధి య
భావ భావమునుగూడ నన్యతమందే గ్రహించిరి.

కర్మఫలము సంకల్పమునుబట్టి యుండును. సంకల్ప
నిహస్యాదును దత్కర్మఫలమునుబట్టి నిశ్చయింపవలయును.
నీతిని తగిలించునది యదే సత్యమనియు నదే యహింసయనియు
నత్యు-మారులవారు నుడివిరి. ఆభావమునే శుకనారదాది
మహర్షులు హర్షించిరి. ఈసూత్రమును నిదానముగా
గ్రహించి శ్రీకృష్ణభగవానుని చేయదుబుల తత్త్వమును నిశ్చ
యింపవలయును. కేవలబాహ్యదృష్టితో సూక్ష్మార్థములను
నిశ్చయించుట యెంతయుఁ బ్రమాదకరంబగును. ఈయర్థం
మును బోధించుటకే 'బ్రహ్మణవ్యాధసంవాదంబు' భారతమం
దు రచింపఁబడెను.

ఇట్టి గ్రంథులను విచ్చి తత్త్వబోధచేయుటయందు భార
తమునకు సాటిగలుగదు. ఇట్టి ముడులకు భారతము చెప్పిన
సమాధానముకంటె నుపపన్నంబులైనవి యీదేశమందుఁగాని
దేశాంతరఖండాంతరంబులందుఁగాని నాటికినేటికిఁ గానరావు.

ఇట్లే వారిని యుక్తిమూలకంబుగా నిశ్చయింపరాదు.
ఇవి యింద్రియాతీతములు. యుక్తియన్నచో యింద్రియ
కారముగను. మఱియెట్లందురా ? మహాత్ములకు మోహ

రహితంబును సమాధిస్థితియైనదితో నేమిస్ఫురించునో
యదే గ్రాహ్యము. అది యింద్రియకార్యముగాదు ; ఆత్మ
స్ఫురణంబు. అదే యథార్థము. దానికి సేగియేలేదు.

శ్రీకృష్ణుడు.

భీష్మద్రోణులపతనముతోడఁ గౌరవబలంబునకుఁ బ్రా
పు తొలంగెను. దుర్యోధనుఁ దుఃఖము పైకొనెను. అయి
నను జయకాంక్ష వానిని నిలువనీయదు. అరునుని నోడింపఁ
గలవాఁడు కర్ణుఁడుదక్క నన్యులు లేరని నాసికి స్పష్టము.
వాని యాసలెల్ల రాధేయునగుదు మూర్తీభరించి నిలిచెను.
అట్టి తలంపుతో దుర్యోధనుఁడు కర్ణుని సర్వసేనాధిపతినిగాఁ
జేసెను.

అరునునకుఁ గర్ణుఁడాగర్భశత్రువు. కర్ణసంహారము
వానికిఁ జరచీక్షయై యుండెను. కర్ణుఁడుగూడ సర్జనుని నా
గర్భశత్రువుగాఁ దలంచి తత్సంహారదీక్షతో నుండెను. 'కర్ణుఁ
డో యర్జునుఁడో యొక్కఁడు నీకు శేషించు'నని కర్ణుఁడు కుం
తితోఁ బల్కినపల్కులచేతనే కర్ణార్జునులవైరం బెట్టిదో విదిత
మగుచున్నది. వారిమత్సరంబు నూహింపవగునేగాని పచింపఁ
దరముగాదు. మత్స్యయంత్రమునాటినుండి వారియెడలలో
రగులుచుండిన క్రోధాగ్ని యట్లేయుండెను. వారిరువురలో
మేటియెవఁడో లోకము గ్రహించుతఱి యాయెను.

ఇరుమొనలు దలపడెను. పిడుగులుబోని బాణంబు
లు కర్ణకాగ్నికనిర్ముక్తంబులై పర్షించెను. పాంచాలురు కూలి
రి ; పాండవసేన చెల్లాచెదరయ్యెను. సేనాపతులు వెలవెలనై

నిల్చి యుద్ధిగూడు రిణరంగ బునుండి యోసరిల్లెను ; భీ
ముడు సంక్షోభముచు 'అగునా ! పాండవే ద్రుని రక్షించు
కొనుము' ననునవాగెను.

అగునుండంతట గగ్గూనిదలపడెను. కర్ణుడు యుద్ధ
శ్రాంతియై యున్నను గవ్వడి గానవచ్చినంతనే లేడిపయి పులి
వలె నెరిగి నాగపయి నుంకెను ఇరువీరులు హఠాఠా
హఠాఠా బోధగా సాగిరి. కర్ణునిరథచక్రంబు రుధిరసి కమైన
బుడవలొక గుంగెను. అతఁడు రథంబునుండి దునికి 'అరు
నా ! తునున సదాశివుము ; ఇదే రథంబును లేవనెత్తినత్తు'
యర్థమునప్పుడు సీమ దెలియనివి కావు ; వానినతిక్రమించి
నది బాపము' ననెను.

కర్ణుడు హఠాఠాఠా విని 'కర్ణా ! ధర్మము నేడు నీకు జ్ఞ
ప్రీతికావచ్చును ? దుర్యోధనునకు దుర్బుద్ధిగఱపి లాక్షగృహం
బును నిర్మించి యందుఁబాడవులను బ్రవేశపెట్టి వారుసూపు
లైయు డగగా నయ్యిరికికి సిప్పుపెట్టించిననాఁడు నీధర్మబుద్ధి
యేమా యెను ? శకుని మాయాదురోదరంబున ధర్మరాజునో
డించి పాండవరాజ్యంబును హరించి వారిని గుట్టలకుఁ దోలిన
నాఁడు నీధర్మబుద్ధి యేమాయెను ? ఏకవస్త్రయు మహాపతి
వ్రతయునైన పాలచాలిని సిగఁబట్టియీడ్చి నిండుసభలోఁ ద
త్పతులక శ్చేదుట నామెవలువ నొలుచుటకు దుర్యోధనదుశ్శాస
నులుఁ బ్రేరేపించిననాఁడు నీధర్మబుద్ధి యేమాయెను ? పదు
నాలుగేండ్లబాలుని వీరాతివీరుని నభిషేచ్యుని నొంటరిగానున్న
వానిని మీశేడ్డును బెబ్బులులనలె నొక్కుమ్మడి గ్రమ్మి
చంపినప్పుడు నీధర్మబుద్ధి యేమాయెను ? తెలిసి తెలిసి యాద్యం

తంబు నధర్మంబునాచరించి యిప్పుడు ధర్మంబును బలుక సిగ్గు
గాదా ? కర్ణా ! ఎవరు ధర్మంబును బోషింతురో వానినే ధర్మ
ము రక్షించును. మమ్ములు కౌరవులు ధర్మంబును నిరసించి.
తత్ఫలముగా వారెల్లరును ధర్మపరిత్యక్తులై పాండవులచేత
సపుత్రమిత్రబాంధవంబుగాఁ జావక తప్పదనెను.

కఱకుటమ్ములవోని యానిదావచనంబులకుఁ గర్ణుడు
మాఱాడనేరక చక్రంబునెత్తి రథంబారోహించి శరసంధాన
మొనర్చెను. ఇరువీరులు మరలఁ బోరఁదొడంగిరి. శస్త్ర
స్త్రవిద్యలకు నాటవిడుపోయనఁ దోచెను. నభోభాగంబు
బాణౌఘనిబిడీకృతమై రవికీరణప్రసారంబునకు సందుగానరా
కుండెను ; అకాలపుఁజీకట్లు గప్పెను ? ఎట్టకేలకుఁ గర్ణుడు
రథంబుపయి నొరిగెను. వానికిఁ గౌరవసైన్యంబు వెఱచి
పఱచెను.

దుర్యోధనుడు.

కర్ణునితోడ దుర్యోధనుని యడియాసలుడిగెను. అతఁ
డెంతయు నంతస్తాపపరిదగ్ధుడు కాసాగెను. అతఁజేఁ గృపా
చార్యుడు వచ్చి 'దుర్యోధనా ! ఇంతటనైనను బాండవులతో
సఖ్యమొనర్చి సుఖముండు'మని యెంతో బతిమాలెను వాని
యహంభావంబునకుఁ గృపుని హితంబు రుచింపదయ్యెను.
దుర్యోధనుడు వెక్కసము గ్రక్కుచు 'గెలపోచావో రెంట
నొకటి తప్పదు ; ఒండుమాటలే'దనెను.

శల్యునకు సేనాధిపత్యముఁ గట్టిరి. అతఁడు నాటి
మధ్యాహ్నము లోపలనే యుద్ధిష్ఠిరునిచేత మడిసెను. ఏకా
దశాక్షౌహిణీసైన్యము వేలసంఖ్యకు వచ్చెను. హతశేషులు

జేసలుపట్టిరి. వారిని నిలుపువారును లేరైరి. నాటికిఁ బాండవుల యేడక్షాహిణీ నైస్యమందు రెండువేలు రథకులు నేడు వందలు హస్తీకులును నైదువేలు సాదులును బదివేలు కదాతులును మిగిలియుండిరి.

దుర్యోధనుడు నిజసైన్యస్థితికి వెలవెలనై పిటికిగొని రణరంగంబు వదలి గుట్టమెక్కి యేకాకిగాఁ బటచెను. పాంచాలురు వానిని వెన్నంటి తఱిమి కౌరవశిబిరంబును జయధ్వనులతోడ వశపఱచికొనిరి.

దుర్యోధనుడట్లు పఱచి యొకానొకవనము సొచ్చి గుట్టమును విడిచి కాల్పడతోఁజని జలస్తంభనయోగంబు నాశ్రయించి ద్వైపాయనంబును తటాకంబు నుదకంబులలో దాగి లోకంబునకు మోముచూపనని నిశ్చయించుకొనెను.

జల స్తంభనయోగప్రభావంబున సంవత్సరంబులవర్యంతము జలాంతరమందుండవచ్చును. అట్లే భూస్తంభనయోగప్రభావంబున నేండ్లు పూండ్లు నుండవచ్చును. అట్లే వాయుస్తంభనాదియోగంబులు గలవు. ఈయోగంబుల నిటీవలవఱకు నవ్వుచుండిరి. కొండలు యోగులిట్టియోగంబులప్రభావంబును బాశ్చాత్యదేశంబులందుఁ గొమ్ములుతిరిగిన శాస్త్రజ్ఞులమ్రోలఁ బ్రదర్శించి వారివలనఁ జిరపరిక్షితులై సన్మానంబులంది యోగవిద్యయెడఁగల యవిశ్వాసంబును దొలఁగించిరి.

దుర్యోధనజలాంతరయోగంబును గూర్చి యాధునిక గ్రంథకర్తయొకఁడు పరిహసించెను. అతీంద్రియరహస్యంబులను యుక్తినాశ్రయించి నిరసించుట యిప్పటివారికి సాచార

ముగానున్నది. యోగమహిమలకు సంతముగలుగదు. వానిలోఁ గొన్ని నిన్ననేఁడు మనకు సాక్షాత్కరించుచున్నవి. రామాయణమునాటి పుష్పకవిమానంబును భారతమునాటి సౌభక విమానంబును గల్పితంబులని గ్రేచేసిన మనమే యిప్పుడు లక్షోపలక్షలవిమానంబులఁ గన్నారఁ జూచుటలేదా ? వాని దుర్వినియోగంబున లోకంబునకు నాపాదించినకీడునకుగావెఱచి ప్రాణంబుల నఱచేతనుంచి మినుకరించుచుండుటలేదా ?

కనని వినని రహస్యంబులెన్నో సృష్టిలోఁగలవు. అందుఁగొన్నింటిని మాత్రమే యోగులు సాధింపఁగల్గిరి. వానిని బ్రచురింపరేలా ? యననచ్చును. ఏవిద్యయైనను మేలునకు ను గీడునకును రెంఱికిఁ గొఱయగును. అది పాత్రనుబట్టి యుండును. అపాత్రగతనవిద్య యెగ్గుసేయకమానదు. అందువలన మహర్షులట్టి విద్యలను రహస్యంబుగానుంచి పాత్రులకే యొసంగుచుండిరి. ఆకారణంబునఁ బరమవిద్యలు బహుమందులుగావయ్యెను. విద్వాదానవిధానంబును గూర్చి 'ఇదంతే నాతపస్కాయ నాభక్తాయ కదాచన, నచాశుశ్రూషవే వాచ్యం నచమాం యోభ్యనూయతే" అని శ్రీకృష్ణ భగవానుఁడు గూడ మర్యాదగావించెను. భగవద్భక్తిగల వానికే విద్యనుపదేశింపవలయును. ఎప్పుడు భగవద్భక్తిగలదో యప్పుడే వానియందు భూతదమాపశ్చాత్తాపంబులుండును. అట్టివాఁడు విద్యను సామాన్యముగా దుర్వినియోగము చేయఁడు ; వాని విద్య లోకంబు నపకరింపదు.

పాండవులు దుర్యోధనుని వెన్నాడి చని వనమెల్ల వెదక సాగిరి. వారికి వేటరియొకఁడగునై దుర్యోధనుఁడు చన్న

మార్గంబును సూచించెను. అంతట వారు పొదలెల్ల దూటి వృక్షంబులెల్ల వెదకి వేసారిరి. ధర్మజుఁడొక యున్నతప్రదేశంబున నిల్చి 'దుర్యోధనా ! కౌరవవంశంబునకు మచ్చతెచ్చితివా ; వీరాతివీరలవంశంబున జనించియు యుద్ధభీరుండవై పఱచి దాగితివా ? ఇదితగునా ? మానమేదినఁ బ్రాణమేల ? లేచిరమ్ము ; యుద్ధమిమ్ము ; చావునకు భయమువలదు. అది సర్వప్రాణిసహజము. కీర్తియో అపకీర్తియో నిలుచును. అపకీర్తిపాలయి చిరకాలంబుండుటకన్నఁ గీర్తివంతుఁడై ముహూర్తముండుట మేలు. మాకువెఱచి పఱచితివా ? అట్లయిన మాలో నీయిచ్చవచ్చిన యొక్కనితోఁ బోరనగును. వానిని జయింతువేని రాజ్యమెల్ల నీకేయిచ్చి మేము వనాంతరము నాశ్రయితుము. జయించి రాజ్యశ్రీనో మరణించి వీరస్వర్గశ్రీనో వరింపు'మని యెలుగెత్తి యఱచెను.

దుర్యోధనుఁడంతటఁ దటాకాంతరంబునుండి వెడలివచ్చి 'యుధిష్ఠిరా ! రాజ్యార్థమైన పోరువదలితిని. భీష్మద్రోణకర్ణదులను మోరుచంపినపగ నన్నేర్చుచున్నది. ఆపగతీలుటకై పోరుదును. రాజ్యంబును నీకుఁబ్రదానమిచ్చితిని గ్రహింపుము. పాడుపడ్డరాజ్యంబును నీయట్టివాఁడాసించునేగాని దుర్యోధనుఁడాసింపఁడ'నెను. నావుడు 'దుర్యోధనా ! నీవలన ధర్మజుఁడు రాజ్యప్రదానంబు గ్రహింపఁడు. మాలోనొక్కని జయించి నీ రాజ్యంబును బొందుము. తక్కినవారము గహనాంతరంబు నాశ్రయింతుమని పాండవాగ్రజుఁడు బదులాడెను. ఆమాటను దుర్యోధనుఁడు విని 'రాజ్యార్థముగాదు ; యుద్ధార్థమే యుద్ధమొనర్తును. గదాయుద్ధపటిమను గొంతఁ జవి

చూపుదును. అసమానయుద్ధము తగదుగావున నీవు నర్జునుఁడు నాకు దీటుగారు. కొంతకుఁగొంత భీముఁడు చా'లు' ననెను.

భీమద్యుర్యోధనులు గదలంబుని మత్తగజంబులట్లు తలపడిరి. యుద్ధంబొంతకును ముగియకుండెను. కృష్ణుఁడర్జునుని బిలిచి 'పార్థా ! దుర్యోధనుని సక్రమమార్గంబున జయింపరాదు. అతనిప్రాణంబులు వానియూరువులనున్నవి. ఆసంగతి సంజ్ఞారూపంబున భీమునకుఁ దెలుపు'మనెను. అర్జునుఁడు తనతొడఁదట్టి భీమునకు సన్నచేసెను. ఆభావంబును భీముఁడు గ్రహించి దుర్యోధనునితొడలపై గదతోమోదెను. అతఁడు తొడలుతెగి గూలెను. భీముఁడు వానియంతఃక్రోధంబు తీఱునట్లుగా దుర్యోధనుని తలఁదన్నచు నాటిపాంచాలీపరిభవంబును దెప్పసాగెను.

యుధిష్ఠిరుఁడడ్డుపడి 'భీమా ! దుర్యోధనుఁడు రాజుగాని సామాన్యుఁడుగాఁడు. రాజుతలఁదన్నరాదు. మఱియు వివశుని జెనకరా'దని యతనిని వారించెను. పాంచాలురు నోటి తీటవోవ నప్పడినవానిని దిట్టిరి.

నాభిప్రదేశంబునకుఁ గ్రిందభాగంబున వైరిని గొట్టరాదని యుద్ధశాస్త్రమర్యాదయైనను, ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణకాలంబున నేయూరువును దుర్యోధనుఁడామెకుఁ జూపి యందుఁ గూర్చుండుమనెనో యాయూరువునే విఱుతునని నాఁడే భీముఁడు ప్రతిజ్ఞచేసెననియు, ఆమాటను భీముఁడు చెల్లించెననియు, కృష్ణుఁడప్పుడు సూచించుటకు భీముఁడట్లుచేయుటకు నవకాశమే లేదనియు, అధర్మంబువలదనిపాటపాడుచున్న కృష్ణుఁడట్లు బోధించునా యనియు, కృష్ణుఁడు బోధించినను బార్థుఁడు యుద్ధ

ధర్మంబుల నక్షరాక్షరంబులఁ బాటించినవాఁడట్లుచేయునా ?
యనియు, దుశ్శాసనుని వేడిరక్తంబులఁ గ్రోలుదునని ప్రతిన
చేసి యట్లేగావించిన భీముఁడు ద్రాపదీవస్త్రాపనారణంబునాటి
తనశపథంబును మఱచునా? యనియు, ఇన్నిసందర్భములఁబట్టి
భారతమందీభాగము ప్రక్షిప్తమగుననియుఁ గొందఱందురు.

అశ్వత్థామ.

దుర్యోధనుఁ డంతట నశ్వత్థామను కౌరవసైన్యశేషంబు
నకు నాయకునిగా నియమించి ప్రాణంబులు విడిచెను. కౌరవ
సైన్యంబెల్ల నుత్క్రమించియో క్రమించియోయున్నందున
వానిని వెంబడించువారే లేరైరి. అశ్వత్థామ సేనానాయకత్వ
ము గంధర్వనగరపట్టాభిషేకమయ్యెను.

రాత్రియయ్యెను. పాండవశిబిరంబెల్ల యుద్ధశ్రాంతిం
జేసి మైమఱచి నిద్రించెను. అర్ధరాత్రంబున నశ్వత్థామ రహ
స్యంబుగాఁ బాండవశిబిరంబుఁజొచ్చి యుపపాండవులను ధృష్ట
ద్యుమ్నుని శిఖండిని మఱికొందఱను జంపెను. పాండవు లది
యెఱింగి క్రోధమూర్ఛితులై వానిని వెన్నాడిరి. అతఁడు
ప్రాణభయమంది తప్పించుకొనుటకు నుపాయంబును గానక
అపాండవంబగునట్లుగా బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రంబు నభిమం
త్రించి విడిచి పఱచెను. ఆయస్త్రము పాండవులజోలికిఁ బోఁ
జాలక చూలుతోనున్న యుత్తరాగర్భముచొచ్చి తద్గర్భస్థ
శిశువును జెనకరామి తత్ప్రసవకాలంబును వేచియుండెను.

భారతయుద్ధంబట్లు పరిసమాప్తమయ్యెను. పాండవులు
వ్యాసమహర్షి వలన నిర్దిష్టులై ఒండుశవంబులకు నగ్నిసంస్కా

రంబు గావించువారయి కౌరవకాంతలను గాంధారీధృతరాష్ట్ర
పురస్సరంబుగాఁ దత్ప్రదేశంబునకుఁ దరలించిరి. కృష్ణుఁడును
వారివెంటఁ జనెను.

కౌరవకాంతలట్లు రణభూమికివచ్చి గుణపంబులై యందుఁ
బడియున్న పతులను సోదరులను బుత్రపౌత్రులను బంధుమిత్ర
లను జూచి దుఃఖోపహతులై కొందఱు నేలవ్రాలిరి; కొందఱు
వావిడిచి యేడువఁజొచ్చిరి ; కొందఱు పిచ్చియై తియోయన
జడలువిరియం దిరుగసాగిరి ; కొందఱు పేర్కొని యగ్గించిరి ;
కొందఱు తలలును మోములును మోదుకొనిరి.

గాంధారీకాపవచనము.

గాంధారి వారిదుఃఖంబుఁ జూడనోపక కృష్ణుని జెంతకుఁ
బిలిచి 'కృష్ణా ! ధృతరాష్ట్రుని కోడండ్రగతిఁ జూచితివా ?
కటా ! వీరిగతి వైరులకుఁ గనుపాడువయ్యెఁగాఁబోలు. అ
య్యో ! పతులదేహంబులపయిఁ గాకులు వ్రాలిపొడుచుచున్న
ను వానిని దఱుముటకుఁగూడ వీరిచేతులాడకున్నవి' అని యొ
క్కొక్కనిఁ జూపుచుఁ బెల్లువలపించుచు 'కటా ! వీరిదురవస్థను
జూచుటకుగా మొండికట్టియనై జీవించితిని. నాగుండియలు
ప్రీలకున్న' వనుచు వ్యసనవ్యగ్రాంతచిత్తయై 'కృష్ణా ! ఉత్తమ
జ్ఞాతులెల్లరు నంతఃకలహంబునఁ జేసి తమలోన నశింపఁజేసితివి.
తత్ఫలముగా నీవారును నీవును నదేవిధంబున నేటికి ముప్పు
దాటవయ్యెఁడు వచ్చినంతనే దిక్కులేనిచావు చత్తురుగాక.
కౌరవకాంతలట్లు మీషధూజనంబును బతిసుతబంధుమిత్రాదుల
కై వసలివనలి యేడ్చుదురుగాక. నేను పతివ్రతనగుదునేని
నామాట తప్ప'దని శపించెను.

కృష్ణుడు గాగధారికి నవ్వి 'యదవులకు మునిశాపంబు గలదు. నీశాపంబు చర్చితచర్వణంబయ్యెను. ఇంకఁబోదము రమ్ము. అగ్నికార్యంబునకు జాగువలదు. అమ్మా ! ఇదంత యు నీతనయుని దుర్నయఫలంబనుట యెఱింగియు సుతన్నేహంబున నిట్లందువు. నేనును నీవును భీష్మకృపాచార్యాదులును వానిమనముఁ ద్రిపులేమగుట మఱచితివా ? తండ్రికిఁగూడ నతఁడు వెగడించుట తలంపవా ? మీయపరాధంబున వచ్చిన కీడునకుఁగా నన్ను నొవ్వఁబల్కనేల ? యని వచించి కౌరవులకు సంస్కారంబులు యథోచితగతి గావింపఁజేసెను.

ధర్మరాజపట్టాభిషేకము.

భారతయుద్ధపరిసమాప్తిఫలంబుగా రాజ్యము పాండవ వశమయ్యెను. రాజులేకున్నచో ధేశంబెల్ల నరాజకదోష దుష్టంబగునుగావున ధర్మజనకుఁ బట్టముఁగట్టి నిశ్చయించిరి. పదునెనిమిది దినంబులలో హస్తినాపురరాజ్యంబు నిర్మానుష్యమై యెడారగామాటుట ధర్మజుఁడు తలంచి దుఃఖాశ్రువులు సించుచు 'కటా ! నిత్యకళ్యాణము పచ్చతోరణంబుగానున్న నాపైతృకరాజ్యంబునకు నాబుద్ధిజాడ్యంబెంత చేటానరించె'నని దురపిల్లి తమ్ములను జీరి దుఃఖారావమయమైన యీరాజ్యమందు నివసించుటకన్న వనవాసినై జీవితశేషంబును గడుపుదుఁగాక. పాడుపడ్డదీనినేలుటకన్న భిక్షాటపువృత్తితో జీవించుట మే'లని రోదనంబు జేయసాగెను.

వానిని భీమార్జునులును ద్రౌపదియు వేటువేట యెఱిగి యోదార్చిరి. ఎందును వానియంతస్తాపము చల్లారదయ్యెను. అంతఁగూడ గృష్ణునివంకఁ జూచిరి. కృష్ణుడప్పుడేకఁ

దగినట్లుగాఁబలికి పట్టాభిషేకంబునకు ధర్మజునొడవఱచెను. అ
కార్యము యథాక్రమము జరిగెను.

భీష్మధ్యానము.

అట భీష్ముఁడు శరతల్పగతుఁడై తనుత్యాగంబునకు నుత్త
రాయణపుణ్యకాలంబును బ్రతీక్షించుచు జిత్తంబును బరమా
త్మయందు లయింపఁజేసి ధ్యానగతుఁడయ్యెను. ఆధ్యానవేగ
ము నానాటికిఁ దీవ్రమై కృష్ణుని చాఁకెను. యోగీశ్వరేశ్వ
రుఁడు సమాధియోగస్థితుఁడై భీష్మునకు ననుసంధానభాగ్యం
బుఁ జేకూర్పసాగెను.

అత్తఱి ధర్మజుఁడటకు వచ్చి కృష్ణునిస్థితిగాంచి వింతపడి
యాయన బహిర్ముఖుఁడగునంచాఁక వేచియుండి 'కృష్ణా ! భ
గవదవతారంబగు నీకును సమాధియోగమా ? ఏదేనిగాఢఁబు
గాఁ దలంతువా ?' యని యడిగెను. కృష్ణుఁడు వానిని విసి
యుధిష్ఠిరా ! భీష్ముఁడు శరతల్పగతుఁడై నన్ను ధ్యాసించెను.
వానియొద్దకుంజని యుంటిని. అతని యవసానకాలము సమీ
పించుచున్నది. ఆమహాత్ముఁడిక నలువదిదినములుమాత్రమే
యుండును. భూదేవి తనపుత్రరత్నంబును గోల్పోవుచున్నది.
భీష్మునితోడ శౌర్యంబు నపారవిద్యాధనంబును మనోవాక్కా
యశుద్ధియు నుత్తమోత్తమజ్ఞానంబును బృథ్వీతలంబునుండి త
రలనున్నవి. ఆయోగిచంద్రుఁ డుత్తరాయణపుణ్యకాలంబు
ను బ్రతీక్షించుచున్నాఁడు. ధర్మజా ! కురుపాండవయుద్ధ
ధర్మాధర్మంబు లింకను నిన్నుఁ గలంచునేయున్నది. భీష్ముని
వలనఁగాని నీసంశయంబులు తీఱవు. సమస్తధర్మంబులు
వానివలనవిని నీవు మనశ్శాంతిని బడయుటొప్పును. ధరా

ధర్మసిశ్చయార్థంబున నంతటివాఁడు గలుగఁడు. నానియొద్దకుఁ జనుద' మనెను. అనవుడు 'కృష్ణా ! సర్వజ్ఞుండవును బరమ శాంతిదాయకుండవునైన నీవుండ నన్యులఁ గోరనేల? అయినను నీయిచ్చచేయుదు' నని ధర్మజుఁడు పలికి ప్రయాణోన్ముఖుఁ డయ్యెను.

ధ్యాన గ్రహణరహస్యము.

ఆకాశము సర్వవ్యాపిగావున నది జీవుల బహిరంతరంబుల వ్యాపించియుండును. అంతరాకాశంబును దహరాకాశంబనియు బహిరాకాశంబును మహాకాశమనియు నందురు.

సంకల్పంబుజనించినంతనే యది దహరాకాశంబును జొచ్చును. దహరాకాశంబునకు మహాకాశంబునకు నవిచ్ఛిన్నంబుగావున నది మహాకాశమును బ్రవేశించును. మహాకాశముతోడ సంకల్పము గూడ సర్వవ్యాప్తిగాంచును.

సంకల్పముగూడ నొకవిధమైన శబ్దమేయగును. శబ్దవ్యాపక గ్రహణంబులకు నుపాధియు నుపకరణంబును వలయుట మనకిప్పుడు శేడియోమూలకంబున స్వానుభవసిద్ధము. అట్లే సంకల్పవ్యాపకంబునకు మహాకాశంబుపాధిగా, తద్గ్రహణంబునకు నంతఃకరణమే యుపకరణంబుగా నగును.

ఎల్లయుపకరణంబులు శబ్దగ్రహణయోగ్యంబులుకాన ట్లే యెల్లరయంతఃకరణంబులు నట్టిశబ్దంబును గ్రహింపఁజాలవు. ఎవనియంతఃకరణంబు యోగశక్తితోఁ గూడికొనియుండునో యదిమాత్రమే యాకాశగతసంకల్పంబును గ్రహింపఁ గలుగును.

సంకల్పతత్వము.

సంకల్పంబును భావనమునియు నందురు. అది రూపముగల పదార్థమే యగును. సూక్ష్మప్రాణశరంగంబులు మనః పదార్థంబునకు చాకుటవలన భావనాపదార్థమేర్పడుచున్నది. అది యొకపేధమైన శక్తి. దానికి గమనాదులు గలవు. దాని గమనవేగం బింతనరాదు.

భావనాశక్తి యన్యులనునస్తవ్యంబు మార్పజాలును. అందువలననే దృఢభావనాశక్తిగలవానికి పేంకొలది జనులే గాక మృగంబులుసయితము లోబడి వర్తించుచుండును.

భావనాశక్తి సాత్త్వికమో రాజసమో తామసికమో కానచ్చును. అది వాని గుణంబులబట్టి యుండను. అందు సాత్త్వికశక్తి సిరముగానుండను. ఈశక్తి వెంపు ఉహారంబును బట్టియుండను. సాత్త్వికశక్తి వృద్ధిపఱుపఁగోరువారు సాత్త్వికాహారంబునే భుజింపవలయును.

భావనచేయు సాధనంబును అంతఃకరణమందును.

సంకల్పంబులెల్ల యోగులకుఁ దెలిసియుండునా? మనః శంకింపనచ్చును. ఇంటియందు రేడియోయంత్రమున్నను శబ్దగ్రహణోత్సాహముగలిగి మరను ద్రిష్టికప్పుడే శబ్దము శ్రుతిపథమగుచున్నది. అట్లే యోగులకు నాకాశగతశబ్దగ్రహణశక్తి స్వతస్సిద్ధమైనను వాచికట్టిభావము గలిగి వారు అంతర్ముఖులైనప్పుడే యది వారికిఁ దెలియవచ్చుచుండును.

సంకల్పంబునకు భ్యానము వేగంబునుగూర్చును. ఒక చోటనుండి యొకచోటికి వార్తనుబంపుటను ముందుగా

సోచ్ఛరికి గాఁ దుష్ట వార్తానిఁబయంబులందెట్లు గంటకొట్టు దురో, అట్లే ధ్యాన కేగిము ధ్యేయఁబనుడట్టి సుముఖుని గాఁ జేయును.

మార్తె వణంబువలె దూరదర్శనంబుగూడ యోగసిద్ధి నేయగును. ఇదియు నేఁడు నేఁడు యంత్రరూపంబున మన యనుభవంబునకు వచ్చుచున్నది.

స్తవరాజము.

కృష్ణుఁడును బాండవులును భీష్మునొద్దకుఁ దరలిరి. ఆ సంగతివిని దేవదూలును బ్రహ్మదూలును వచ్చిరి. ధర్మజుఁడు తమ్ములతోను గంధుమిత్రులతోను భీష్మునిచరణంబులకు మ్రొక్కెను. కురుపితామహుఁడు వారినొక్కొక్కసిగాఁ దనహస్త తలంబున నివిరి దీవించెను. ఎల్లరు వాసిని బట్టి కూర్చుండిరి.

కృష్ణుఁడలెట భీష్ముని సమీపించి 'కురుచంద్రమా ! నీవెఱుంగని శాస్త్రంబులు గలుగవు. నీబుద్ధి యనుభవపరిణదమై సందేహశూన్యమై యెంతయు విరాజిల్లును. మనో వాక్కాయకర్మంబుల నీవు నిత్యపూతుడవు ఆజన్మంబుగా నిన్నెట్టిదోషంబును జెనకదు. యుధిష్ఠిరుఁడు కురుపాండవ సంగ్రామధర్మాధర్మవిలోలుడై యున్నాఁడు. ఎవరెంతచెప్పినను వానికి సందేహంబులు తీఱవు. సమస్తధర్మంబులు వానికి బోధింపుము. నీబోధ లోకానుగ్రహంబగు' ననెను.

భీష్ముఁడామాటవిని 'స్వామీ ! నిత్యసర్వజ్ఞుండవును సమస్తధర్మకర్మంబులకు మూలపురుషుండవును నైన నీవే యుధిష్ఠిరునకు నెఱుంగనైన ధర్మంబుల నుపదేశింపవేడుదును.

కంఠగత ప్రాణుండనైతిని. భవద్దర్శనమహాభాగ్యార్థము జీవంబుల నిలిపితిని. నాయీప్సితంబు ననుగ్రహించితివి. నాజన్మము సాఫల్యమయ్యె' నని పలికి భగవంతుని స్తుతించెను.

ఆస్తోత్రమును స్తవరాజమనిరి. అది నిక్క-ముగా నట్టిదే యగును. అందు ధ్యానమూర్తి విశ్వరూపుడు. సగుణధ్యానంబునకు నుత్తమోత్తమధ్యేయకారము విశ్వరూపంబేయని గీతాద్వాదశాధ్యాయంబులో సూచించిన దానికి నిది వ్యాఖ్యయగును.

ఈ స్తవమందు మఱియొక విశేషముగలదు. చిత్తము వాసనాప్రచలితంబై యొకచోట నిలువక లోకలోకాంతరంబులకుఁ బరుచుచుండును. ఎందుఁజన్నను భగవంతుని విభూతులే యని యీ స్తవము ప్రతిపాదించుటఁజేసి చిత్తమిందున్నను భగవంతునే గాంచుచు అది దానిపర్యటనంబును మాని కుదుట పడుటకు నిదియెంతయుఁ దోడ్పడును.

సర్వతత్వవేత్తయు ఆజన్మబ్రహ్మచర్యావ్రతీయు భక్తాగ్రేసరుఁడనైన భీష్ముఁడు వానిచరమదశయందు వివిధానుభవపరిణతంబును వికల్పరహితంబునైన యేకాగ్రవృత్తినున్న యంతఃకరణంబుతోఁ గావించిన స్తవము గావున నిది ప్రతిభావంబును నమృతప్రాయమై యుజ్జీవకరమై హృదయంబు నట్లే కొనిపోయి భగవద్వ్యక్తకారంబునకుఁ బరమావధియైన తత్త్వమందు లీనమొనర్చి యవ్యక్తసంస్పర్శఁగలిగించి యద్భుతానందంబును గూర్చి ప్రశాంతినొదవించును.

వాంఛాత్మికప్రార్థనంబులెల్ల వ్యర్థంబులనియు, హితమును గూర్చుభారంబును భగవంతునిమీఁదనేచేచి భక్తిచేయుట

మాత్రమే భక్తునిధర్మంబనియు, భీష్ముడు భక్తిసిద్ధాంతంబు నిందుఁ బ్రతిపాదించెను. దీనినే భరన్యాసమందును. భీష్ముడు కర్మభక్తిజ్ఞానంబుల సారంబును బిండి స్వానుభవంబును మేలి వస్త్రంబున నొడియఁగట్టి నిగ్గుతీసి యేకాగ్ర భావమందు మూస బోసి తీర్చిన దివ్యరూపమోయన నీస్తనరాజము పౌరాణిక స్తవ తారామండలంబునకుఁ బూర్ణ చంద్ర బింబమై విరాజిల్లుచున్నది.

శరణాగతి.

భక్తికి శరణాగతి పరమావధియగును. శరణాగతినిఁ బ్రపత్తియనియు నందురు. ఈభక్తి సప్తవిధంబులని కొందఱును దశవిధంబులని కొందఱును వివరించిరి. అందు మధుర భక్తి, గురుభక్తి, వాత్సల్యభక్తి యను మూఁడు ముఖ్యములు. నీవునావాడవనుట మధురభక్తి. గోపికాభక్తి యిందులకు నిదర్శనము. నేనునీవాడననుట గురుభక్తి. భీష్మాదులభక్తి యిందులకుఁ చార్కాణము. నేను నీవేయనుట వాత్సల్య భక్తి. నారదభక్తి యిందులకు దృష్టాంతము.

శరణాగతియందు సవ్యాజకము నిర్వ్యాజకము నని రెండు తరగతులు గలవు. విభీషణుడును భీష్ముడు నిద్రఱుఁ బరమభక్తులుగాని యేతస్మాత్తులుగారు. అయినను విభీషణుడు గృహస్థు గావున నతఁడు ఈషణత్రయబద్ధుడనక తప్పదు. భీష్ముడాజన్మబ్రహ్మచారియు నస్థలితహృదయుఁడు గావున నమ్ముఁటికి నతఁడతీతుడనక తీఱదు. విభీషణుడు సామాన్యధర్మజ్ఞుఁడు ; భీష్ముడు సర్వధర్మమర్మజ్ఞుఁడు. విభీషణుడు రావణత్యక్తుఁడై యార్తుఁడై రామునాశ్రయించెను

గావున వానిశరణాగతి సవ్యాజకమగును ; భీష్ముడు స్వచ్ఛాస
ఫలంబుగా భగవంతునకు నప్పించుకొనెను గావున వానిశరణా
గతి నిర్వాజకమగును. విభీషణునకు భోగకాంక్ష గలదు.
అతడు లంకారాజ్యంబు నంగీకరించుటచేసి నిదర్శనము. కా
బట్టి వానిభక్తి ప్రత్యాశాపూర్వకయగును. భీష్ముడు భోగ
ములనే గాక కోరికలను గూడఁ ద్యజించెను. కాబట్టి వాని
భక్తి ప్రేమైకపూర్వకయగును. అత్తపూర్వకము ఫలాభిసంధి
సహితమునైన విభీషణుని శరణాగతిఁ న్న జ్ఞానపూర్వకము ప్రే
మైకమాత్రమునైన భీష్ముని శరణాగతి యుత్తమమగును.
అట్టి పరమభక్తులవిషయమై,

‘తేషాం జ్ఞానీ నిత్యయుక్త ఏకభక్తి ద్విభిష్యతే,
ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థ మహం సచ మహాప్రియః’
(7-17)

అనన్యా శ్చింతయంతో మాం యజనాః పర్యుపాసతే,
తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్.
|| (8-22)

అని భగవంతుడే తెలిపెను. అట్టిభక్తునకు భగవంతుడను
చరుడై వానిభారమెల్ల మోయుచుండునని పయిశ్లోకముల
తాత్పర్యము.

భీష్ముడట్లు కృష్ణుని స్తుతించి వానియాదేశ ప్రకారము
ధర్మజునకు వైదికధర్మంబులను రాజధర్మంబులను గార్హస్థ్య
ధర్మంబులను దదితరంబులను సూక్ష్మధర్మంబులతోడ విపులంబు
గా బోధించెను. ఆధర్మంబులే శాంతి అనుశాసనిక పర్యం

బులై పర్వచున్నవి. అట్లు సమస్తధర్మములు గలుగుటంజేసి భారతము పంచమ వేదమయ్యెను.

అంతలోన నుత్తరానుశాసనకాలంబు ప్రవేశించెను. భీష్మరాజు శ్రీకృష్ణపరమాత్మమందు సంతాకరణంబు నిల్పి సమాధియొగింపఁజేసి ప్రాణంబులను వదలెను.

కామగీత.

భీష్ముని నిర్యాణంబునకు ధర్మజుని దుఃఖంబు మితిమీరెను. అతఁడు భీష్మునిపాదంబుల వ్రాలి విలపింపసాగెను. బ్రహ్మర్షులను దేవర్షులను నానావిధంబుల వాసికి నుపశమనోక్తులు పల్కిరి. ఎదిసెను వాసికి నోదార్పు కలుగదయ్యెను. యుధిష్ఠిరరాజు తప్తప్రాయశ్చిత్తార్థము రాజ్యాదులను ద్యజించి గహనాశ్రమంబుల నీవిత జీవించును బుచ్చ నుద్యుక్తుడయ్యెను.

శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు వానిమనస్తత్వంబును గ్రహించి 'పాండవాగ్రణీ ! అజాతశత్రుఁడవని నీన్నట్లగు బల్కుదురు. ఇది నిజమేనీ నీకు శత్రువే యుండరాదు. నీస్థితిని జూడఁగా నీచట్టివాఁడవని దోషదు. ఎట్లందుగా ? అహంకారమనెడి మహాశత్రువు నీలోనే దాగి నిరంతరము నీతోబోరాడుచున్నది. ఆకారణంబున నీమనస్తాపంబునకు విరతి గాన్పింపదు. ఆశత్రువున్నంతకాలము నీవజాతశత్రుండవెట్లగుదువు ? శాంతి నీకెట్లుగలుగును ? ఇంకనైన నీయంతశ్శత్రువును జయింపఁగడంగుము. ఉపాయమేమందువా ? నీయట్టివాఁడట్టి శత్రువును విరోధింబున జయింపఁజాలకు. అనఁగా నిట్టిశత్రుజయంబునకు

దండోపాయము కూడదు. మైత్రీ సిట్టిశత్రువుల సులభము గాఁ గైవసమగుదురు. వారితోమైత్రీ యెట్లందువా ? ఈ శత్రువులు కోర్కెలతోఁ గొల్లపోవుచుందురు. ప్రతిఫలనిరపేక్షముగా వారికోర్కెలఁ గూర్చుము. అంతతో వారు శృవులై నీకు దాసానుదాసులగుదురు.'

'నీయంతశృత్రువు రజోవర్తియై యున్నాఁడు. రజస్సు కర్మసంగియగును. కావున నతఁడు నిన్ను కర్మాచరణంబునకుఁ బ్రేరేచుచున్నాఁడు. కర్మంబులఁగాని వానికిఁ దృప్తి జనింపదు. నీవు కర్మసన్యాసంబును సంకల్పించితివి. అది యతఁడు సహింపఁడు. కావున నీవు హయమేధాది కర్మంబులాచరించి వానికిఁ దృప్తిచేయుము. నిష్ఠామబుద్ధితోఁ దత్కర్మంబుల నొనర్చుము. నీకుఁ జిత్తశుద్ధియగును. శుద్ధచిత్తంబు సత్వప్రధానంబు గావున నందు రజశృత్రువు నిలువఁడు. అతఁడు తనంత తానే వలసవోవును. నీయీశత్రుజయంబునకు నిదే యుపాయము.' అని బోధించెను. ఈబోధనే కామగీతయసిరి.

ఈబోధయందెంతో భావము గర్భితమై యున్నది. ఎల్లయనర్థంబులకు నహంకారము బీజమైయుండును. దానివ్యవహారము మమకారరూపంబున నుండును. మమకారంబునకుఁ గ్రోధమోహమాత్సర్యంబులు పరివారమై యుండును. ఈ పటాలంబు పరద్రవ్యసంగ్రహంబుతక్క- రెండవది యెఱుంగదు. అవితెచ్చిన పరద్రవ్యంబును మమకారము భోగయోగ్యముగా నహంకారంబునకు నందిచ్చును. అది దానిని భోగించుచు నదే యచ్యుతసామ్రాజ్యంబుగా నుండును. ఆ

ద్రవ్యము భుక్తమైనంతనే భోగ్యవస్తువునకై యహంకారము దురపిల్లును. ఇదే దుఃఖము.

తెచ్చియిచ్చు పటాలంబుండఁగా భోగ్యవస్తువులకుఁ గొడువయుండునా యని తలంపవలదు. అవి తెచ్చియిచ్చున వెల్ల నశాశ్వతంబులును భుక్తములై నశించునవేగాని యొందు గాదు. అందువలన భోగ్యవస్తుకాంతయుఁ దన్నూలక దుఃఖంబును దప్పవు.

అహంకారమునకు భోగ్యవస్తువు కొడువపడనట్టిది వలయును గావునఁ గొడువపడని పదార్థంబును గూర్తురేని యది తద్బోగములోఁబడి యన్యభిలాషమాని సుఖముండును. అట్టి ఐస్తువేదందువా ? ఆనందమే యాపదార్థము. దానిని గూర్తురేని అహంకారము తద్బోగపరాయణమై యుండును. ఇదే సుఖము.

‘నేనునేను’ అనుభావమే యహంకారము. సుఖము చేకూఱవలయునన్న దానిని హరించుటో తృప్తిపఱచుటో రెంటునొకటి తప్పదు. జ్ఞానంబువలన నది నశించునుగాని యది యెల్లరకు సాధ్యముగాదు. రెండవమార్గము సులభ సాధ్యము. దీనినే నిష్కామకర్మయోగమందురు.

అనుగీత.

ధర్మజుఁడు కొంతయాటట చెందిన తర్వాత కృష్ణార్జునులు పుణ్యక్షేత్రదర్శనార్థము దరలి నదీనదక్షేత్రంబులను సేవించి ఖాండవప్రస్థంబునకు వచ్చి మయనిర్మితసాధంబున నుండిరి. అర్జునుఁడు కొండొకనాఁడు ‘కృష్ణా ! నాఁడు రణ

రంగంబున నీవుచేసిన యుపదేశంబును గొంతమఱచితిని. మఱల వచింపు' మనెను. కృష్ణుడు వానికి నెంతయు ఖిన్నుడై 'అర్జునా ! ఆత్మసమాధిస్థుడనై తత్త్వసారంబును నాఁడుపదేశించితిని. ఆస్థితియన్నప్పుడెల్లఁ గలుగదు. అది దేశకాలపరిస్థితులఁ బట్టి గలుగుచుండును. నాటి నీమనోగతిని బట్టియుఁ దేశకాలస్థితినిబట్టియు నీకు రణమధ్యంబున విపరీతభావంబుదయించుటం బట్టియు, తద్భావంబు మరలుటకు నన్యంబులు గొఱగామింబట్టియు, నాకు సమాధియోగంబు ప్రయత్నముగాఁ గలిగెను. అట్టి సందర్భంబులు నేఁడు గలుగవుగావున నట్టియోగంబుగాని యాభావంబులుగాని యాభావగాని యాయుచ్ఛారణవైఖరిగాని యిప్పుడు ప్రయత్నించినను సిద్ధింపవు. ఇట్టిది నీకును స్వానుభవసిద్ధమే యని యూహింతును. ఎట్లందువా ? భీష్మద్రోణులతో యుద్ధముచేసిననాటి మనస్థితియిప్పుడు రమ్మన్నను నీకుఁగలుగునా ? కాబట్టి నీకోరినది యదేవిధంబున నిప్పుడు చెప్పుటకు నాకును దరముగాదు. దానిసారంబును దెలుపుదు'నని గీతాసారంబును జెప్పెను.

అదిగీతకు ననుసారి గావున దానిని అనుగీతయనిరి. ఆత్మశాంతికి మనోజయము ప్రధానంబనియు అందులకు బహిస్సాధనంబులెవ్వియు నుపయోగింపవనియు, దానికి యోగంబొక్కటియే సాధనంబనియు 'అనుగీత' బోధించును.

బ్రహ్మగీతాద్యు.

శ్రీకృష్ణభగవానుడు సందర్భానుసారంబుగా సనత్కుగీత బ్రహ్మగీతలను బోధించెను. అవియెల్లఁ బ్రక్షిప్తము

లని కొందఱమతము. ఎట్టివైనను గీతకు నవియెల్ల నొకవిధ మైన వివరణంబు లేయగునుగాన జిజ్ఞాసువులు వానిని గూడఁ బరిశీలింపనగును.

కృష్ణుఁడట్లు ధర్మజనకు మనశ్శాంతిమార్గముఁదెలిపి యర్జునుతోడఁ దీర్థయాత్ర వెడలివచ్చి పుత్రకోకా ర్తయెయున్న చెలియలిని సుభద్రను దోడ్కొని ద్వారకకుఁ జనియెను.

హయమేధయాగము.

ధర్మనందనుఁడు కృష్ణుని యుపదేశము ప్రకారము హయమేధయాగంబును సంకల్పించి బంధుమిత్రాదులకు సందేశంబులఁ బంపెను. అప్పటికి జీవించియున్న వారెల్లరు వచ్చిరి. కృష్ణుఁడును బంధుమిత్రయుతుఁడై సుభద్రను వెంటఁగొని యరుదెంచెను.

పరిక్షిత్వాగ్రదానము.

అంతలోన నుత్తరకు నొప్పులు గానిపించెను. ఏశిశువుపుట్టునో యని యెల్లరు మహాతురముతో నుండిరి. మగ శిశువుదయించెను. పూరువంశాంకురంబు గలిగెనని సంతసించిరి. అంతలోనఁ బ్రసూతిగృహంబున రోదనధ్వనులువృథిలైనను. ఎల్లరు వెలవెలనైరి. పాండవులకుఁ బ్రాణంబులెగచెను. కుంతీద్రాపదీసుభద్రలు విషాదవేదనాయత్తచిత్తంబులతో హుటాహుటి వచ్చి కృష్ణా ! కృష్ణా ! ఇంకేమున్నది ! ఉత్తరాగర్భము మృతజాతుని గాంచెను. అశ్వత్థామ కోర్కికొనసాగెను. పాండవవంశంబును నిలుపవా ? అట్లుచేయవేనిఁ బాండవులను మఱచిపోమ్మ'నుచు దీనాతిదీనస్వరంబునఁ బ్రార్థించిరి.

కృష్ణుడు వారినోదార్చి ప్రసూతిగృహంబునకుఁ బోయెను. కృష్ణుడు వచ్చుట ద్రౌపదివలన నుత్తరవిని లేచి బాలశవంబును దోయిటనిడికొనివచ్చి 'నీమేనల్లునియెడ నీకుఁ బ్రీతికలదేని వానిపుత్రునకు నిట్టిగతిగల్గువా ? వాని భార్య పతిహీనయుఁ బుత్రిహీనయు నగునా ?

‘ఉ॥ నందనుచావు నిక్కమయినం జనుటప్పడకల్లు దేవకీ
నందన ! యెల్లభంగి నరనందనుపాలికి నాజికేచి పో
వం దనతోడితెంపునకు వారకయిచ్చిన బాసతప్పె నిం
కం దనుఁగన్నఁదెప్పు నొడికాడని కొంకెదఁగాని, యద్యతా ! ॥

యని యంతస్తాపంబును వెలపుచ్చి శిశువును జూచుచు,

‘అ॥ తాతలోకగురుఁడు దామోదరుఁడు వచ్చి,
యండ లేచి మ్రొక్కవృజ్జ్వలాంగ !
ధర్మవేదియైన తండ్రికిఁ బుట్టి య
ధర్మపరుడ వగుట తగునె నీకు ?’

నాయనా ! ఇదిగో నీయవ్వకుంటిదేవి, కనువిచ్చిచూడు;
తండ్రి ! అదిగో ద్రుపదరాజతనయ, చూడుము ; పట్టి ! ఇది
గో నీజనకునితల్లి సుభద్ర, ఈమెను జూడుము. తనయా !
నిన్నుఁగన్నతల్లిని దీనురాలిని జూడు’మనుచు వలవలనేడ్చి మూ
ర్ఖాగతయయ్యెను.

కొరవాంగనలు సబాష్పనయనులును బాదఱుమోము
లునై వగవసాగిరి. ఆవగపు పగవారికిఁ గూడ మిగులయ్యెను.

కృష్ణుఁడెంతయు జాలిగొని ‘పాదప్రక్షాళనోపస్థర్శనం
బు లొనరించి యశ్వత్థామ ప్రయుక్త బ్రహ్మశిరోనామకా
స్త్రంబు నుపసంహరించి యబ్బాలశవంబును శయ్యాతలం

ఋనఁ బెట్టంబనిచి యెల్లవారలఁ గలయం గనుంగొని,

సీ॥ జతలకల్ల వెల్లినై చనుచునుండుదు నేని

పగఱకై నను గల్లఁ బలుక నేని,

నిత్యధర్మవ్రతనిష్ఠుడ నగుదేని

బ్రహ్మచర్యము నన్నఁ బాయదేని,

పృథ్వీసురులయెడఁ బ్రియమునాకగు నేని

కంసాదులవధ యహింసయేని,

నరునెడ నాకు నెన్నడుఁబగలేదేని

గణమున పెన్ను మరల్ప నేని.

ఉపనిషత్తులు నాదగు నూర్పులేని

నగ్వ శాస్త్రాగ్రమై గీత పర్వ నేని

నాకు సంకల్పసంసిద్ధి నైజమేని

పంచితుడగు నీబిడ్డ జీవించుఁగాక !

అని యేకభావంబుతో నేకస్వరంబుతోఁ బలికి యేక
దృష్టితో నబ్బుడుతను జూచెను. బాలశవము కదలి కనులిచ్చి
కుయ్యడెను. కుంతియున్నగువారు నిర్భరానందబాష్పంబులను
వర్షించిరి. ఎల్లరును సంతోషపరవశులైరి. ఉత్తర యాశిశు
వునెత్తికొని కృష్ణునియడుగులనుంచి నేల నెన్నుదురుసోక
వాసికి మ్రొక్కెను. కృష్ణభగవానుఁ డామెను దీవించి
పుచ్చెను. భగవంతునిచేతఁ బరిక్షితుడగుటజేసి యాబా
లునిఁ బరిక్షిత్తునిరి.

అంతట హయమేధయాగంబు యధావిధి సాగెను.
కృష్ణుడట్లు పాండవసంతానంబును నిల్పి యాగాంతమువఱకు
నుండి యుధిష్ఠిరాదులను వీడ్కొని ద్వారకకుఁ జనియెను.

ధర్మసాపనఖండము సంపూర్ణము.

శ్రీ కృష్ణ చ రి త ము.

ఉ ప దే శ ఖ ం డ ము.

శ్రీకృష్ణనారద సమావేశము.

శ్రీమన్నారాయణుడు బ్రహ్మాదుల, ప్రార్థనంబు నం
గీకరించి యాదవవంశంబునఁ గృష్ణుడనుపేర నవతరించి, భూ
దేవీదుఃఖకారకులైన గాక్షసులను గంసాదిప్రకటాకారులను
గొందఱును దానుహరించియుఁ గొందఱును బలరామునిచేతఁ
జంపించియు యాదవకులనుండే బాంధవరూపంబుననున్న
ప్రచ్ఛన్నాసురులను యాదవులవలననే యేదేనొకనిమిత్తం
బున రూపుమాపించి, దుర్యోధనుని దుర్బుద్ధిఫలంబుగాఁ గలి
గినవిషప్రయోగ లాటౌగృహదహన కపటద్యూతహేళన ద్రౌ
పదీకచగ్రహణ సస్త్రాపహరణాదులకారణంబున జనించి ప్ర
జ్వరిల్లిన క్రోధాగ్ని కారణంబుగాఁ బదునెనిమిదియక్షౌహిణుల
ను బూదిచేసి భూభారంబు నుడిపి ద్వారకకుఁ జేరెను.

అప్పటికి శ్రీకృష్ణభగవానునకుఁ దొంబదిరెండుసంవత్స
రంబులు గడచెను. కృష్ణుడు ద్వారకకు వచ్చి లోకసంగ్రహ
ర్థము హయమేధపుత్రోపలాలన ద్వాదశాబ్దప్రాయశ్చిత్తరూ
పంబులైన ముఖ్యపుణ్యకర్మంబులను బరపాపహరంబులైనట్టి
యు నిజకీర్తిప్రచారకంబులైనట్టియు మంగళంబుల నాచరిం

చుచు ముప్పదియైదు వర్షంబులు గడపెను.

ముప్పదియాటవయేడు వచ్చినంతనే వడిగండ్లనానలు కురియుట, సుడిగాలులు వీచుట, ఉదయకాలంబున సూర్యబింబంబు బలసితోచుట, మింటమబ్బులు ప్రేలకయే పిడుగులు రాలుట, పరివేషంబులు రవిసంద్రబింబంబులఁ జట్టుట, నీలపింగళదేహంబుతో యముఁడు సంచరించుట, చిలుకలు రాత్రిలందు గూబయెలుంగునఁ గూయుట మున్నగు నుత్పాతంబులు ద్వారకానగరమందుఁ గానవచ్చెను. కృష్ణుఁడాయుత్పాతంబులఁ జూచి, ఋషులును గాంధారియనొసంగిన శాపంబులఁ దలంచి, యాదవవివాశంబునకుఁ దటియయ్యెనని భావించెను.

శ్రీకృష్ణబ్రహ్మల సమావేశము.

అంతలోన నొకనాఁడు బ్రహ్మదేవుఁడు సురమునివర పురస్సరంబుగా ద్వారకకు వచ్చి కృష్ణుని సందర్శించి వానిని బ్రస్తుతించి 'లోకేశ్వరా ! మాప్రాగ్ధనంబు సంగీకరించి యవతరించి భూభారంబును దీర్చితివి. నీవవతరించి నేటికీ నూట యిరువదియేడేండ్లయ్యెను. వైకుంఠంబు భవద్దర్శనార్థము ను విఘ్నోరుచున్నది. మఱియు యదుకులంబు శాపవినష్టంబగు కాలంబును సమీపించెను. స్వధామంబునకు దయచేయవేడుదు' మనిరి. కృష్ణుఁడు వారినాలకించి 'పితామహా ! ఈయర్థంబునే చింతించుచున్నాను. లోకసంగ్రహార్థము సురలు తమయంశంబుల యాదవకులంబున జనించిరి. వారుమరల స్వస్థానంబునకుఁ బోవ ఋష్యాదులశాపంబులునిమిత్తంబులయ్యెను. ఆశాపంబులను నివారింపనోచియు యాదవులు స్వస్థానగతులగుటకు నవితోడ్పడుచున్న కారణంబున మిన్నకుంటిని. వారిని

వారితావులకుఁ దరలించి నీయిచ్చచేయుదు' నని చెప్పి బ్రహ్మాదులను ఋచ్చెను.

పితామహాదులట్లు చన్నంతటఁ గృష్ణుఁడు యాదవముఖ్యులను జేర్చి 'మహాత్మాతంబులను జూతురుగదా. ఇక నిచ్చటనుంట మేలుగాదు. ప్రభాసక్షేత్రంబునకుఁ జనియందునీరాడి దేవపితృతర్పణంబులను గావించి యుత్తమదానంబులిచ్చి బ్రాహ్మణసంతర్పణంబులు జరిపి పాపంబులనుండి తరించుట యుక్త'మనెను. ఎల్లరును వల్లెయని ప్రయాణసన్నాహంబులకుఁ దొడంగిరి.

ఉద్ధవుఁడు.

కృష్ణుఁడు పరమేష్ఠితోఁ చెప్పినసంగతి యుద్ధవుఁడు విని యేకాంతంబునఁ గృష్ణుని డాయఁబోయి ప్రాంజలియై 'దేవా ! ఈలోకంబును వదల సంకల్పించితివని విందు. నీపాదవద్దంబులను వదలి తుణంబైనను నిలువనోపని యీవరాటుని నేమి చేయఁ దలంచితివి ? ఈదీనునిగూడ నీవెంటఁగొని పోమ్మ'ని వేడెను.

కృష్ణుఁడు వానినెంతయుఁ గనికరించి 'ఉద్ధవా! నీవిన్నది సజము. నావచ్చినకార్యము సమాప్తమయ్యెను. ఇక నాకిటఁబనిలేదు. యాదవకులంబు శాపగ్రస్తమగుట నీకు తెలిసి యేయున్నది. శాపఫలంబుగా వారు పరస్పరము కలహించి కొట్లాడి నశింతురు. మఱియు నేటికి నేడవనాఁడు సముద్రము పొంగి ద్వారకాపురంబును ముంచివేయును. నేను చన్నంతనే కలి యీలోకంబునఁ గాలూనును. వానిప్రేరణ

బున నధర్మంబు వర్ధిల్లును. కావున నీవు సయిత మిందుండ వలదు.'

ఉద్ధవా ! స్వజనబంధుస్నేహంబును ద్యజించి సమస్తము విడనాడి నీమనస్సును నామందు నిలిపి సమదర్శనుండవై భూ సంచారంబుఁ గావింపుము.' అని చెప్పెను.

ఉద్ధవుఁడు — స్వామీ ! లోకమెల్ల గుణదోషంబులతో నిండి యున్నది. ఒకప్రక్క గుణదోషంబులఁ జూచుచు సమ బుద్ధితో నుండుటెట్లు ?

కృష్ణుఁడు — ఉద్ధవా ! మనోవిక్షేపమువలన నానాత్వము గా న్నించుచుండును. ఏదేది మనస్సుచేతఁ దలంపఁబడునో, ఏదేది కంటికిఁ గాన్పించునో, ఏదేది చెవికి వినవచ్చునో, వేయేల ? ఏదేది యంద్రియగోచరమో యదియెల్ల నశించు నదేగాని స్థిరముగా నుండునదిగాదు. అట్టివి సత్యంబులట్లు అనఁగా నాశనంబులులేనివిగాఁ గాన్పించుచుండును. ఏల యందువా ? అవియెల్ల మనఃకల్పితంబులై మనస్సుచేతనే గ్రహింపఁబడుచునుండుటయే కారణము. ఉద్ధవా ? దృశ్యమెల్ల మనోమయమై యున్నది. మనస్సుండునంతకాలము తత్కల్పితంబులుగాదును. ఎప్పుడు మనస్సు నశించునో దానితోడఁ దత్కల్పితంబులును నశించును. దీనినే మాయయందురు.

ఉద్ధవా ! ఈమాయవలన నానాత్వము తోచుచు న్నవి. నానాత్వమనఁగా ఇదివేలు అదివేలు అనెడిభావము. అక్షిభావంబునంటి నుంచిచెడుగులకడి గుణదోషబుద్ధియు, ౯౧

చేయఁదగును, ఇదిచేయరాదనెడి హితాహితవివేకంబును, బుణ్యపాపంబుల విచికిత్సయు గలుగుచుండును.

ఈతలంపులెల్ల నజ్ఞానజనితభ్రమలుగాని యొందుగావు. ఈభ్రమలోనున్నంతకాలము శాంతిగలుగదు. శాంతిగలుగవలయునన్న సిట్టిభ్రమనుండి తొలంగవలయును. అదియెట్లుండువా ? ఇంద్రియంబులెల్ల మనోవశములై వర్తించుచుండును. నీమనస్సును మొట్టమొదట బంధించి యింద్రియపరాజ్ఞుఖ మొనర్చి దానిని నీయాత్మపరము చేయుము. శాసించువాఁడు లేమిం చేసి యింద్రియంబులెల్లఁ బరప్రేరితవ్యాపారంబు నుడుగును. మఱియు మనస్సు వైముఖ్యమగుటవలన బాహ్య ప్రపంచమే నీకుఁ దెలియకుండును. అది నీకు శూన్యమట్లు గును. అప్పుడు సృష్టియెల్ల మనఃకల్పితంబగుట నీకే స్పష్టమగును. దీనినే సత్యస్ఫురణంబందురు. అఁగా సర్వము ఆత్మమే యనియు వేఱొండులేదనియు నీకే యనుభవసిద్ధమగును. ఇట్టిజ్ఞానంబెప్పుడు స్థిరంబగునో యప్పుడు ఆత్మభూతుఁడవగుదువు. ఆత్మభూతుఁడైనవానికి నేను నీవు అను భేదభావంబుండదు. ఎప్పుడు భేదభావములేదో యప్పుడే సర్వము నొక్కటే యగును. అట్టివానికి ఇతఁడుహితుఁడు ఇతఁడు శత్రువు ననెడి వ్యవస్థయే లేదుగావున సతఁడొకరిని నొప్పించుటగాని యొకరివలన నొప్పిపఁబడుటగాని యుండవు.

* ఇవి విజ్ఞానిలక్షణంబులు. ఇట్టిస్థితికి వచ్చునందాఁక విహితధర్మంబులను జేయుచునే యుండవలయుననియు, అట్టిధర్మంబుల నాచరించుటవలననే క్రమక్రమంబుగా నిట్టిస్థితి గలుగుననియు గ్రహింపవలయును.

ఎవఁడట్టిస్థితికివచ్చునో యతఁడు గుణదోషాతీతుఁడగును. వానిచర్యలెల్ల నర్భకునిచర్యలవలె సంకల్పరహితములై లీలామాత్రంబులుగా నుండును. సామాన్యుల వ్యవహారంబులెల్ల సంకల్పఫలాభిసంధులతోఁ గూడియుండును. స్థితప్రజ్ఞానివ్యవహారంబులు తద్రహితంబులై యుండును.

మనుష్యులు వారివారి ప్రార్థనాసనలప్రేరణంబు ప్రకారము వర్తించురు. ఈవాసనలనే సంస్కారంబులందురు. సంస్కారంబులు శుభాశుభమిశ్రమంబులు. ఇవి సంకల్పవికల్పరూపంబులఁబుట్టుచు నిచ్చారూపంబునఁ బరిణమించుచు వ్యవహారరూపంబునఁ బర్యవసించుచు నుండును. ఈసంస్కారసముదాయమునే మనస్సు అందురు.

మనస్సు వాసనాత్మకంబుగావున వాసనలునశించెనేని మనస్సు నశించుటేయగును. వాసనలు నశించుటెట్లాదువా? ప్రతికూలవాసనల వృద్ధివలన మొదటివాసనలు బలమటి దగ్గరటన్యాయంబుననుండును. అట్లు మొదటివాసనలు నశించిన తర్వాతఁ దన్నాశనార్థము పెంచిన ప్రతికూలవాసనలఁగూడఁ ద్యజింపవలయు'న నెను.

* ముల్లు గ్రుచ్చినప్పుడు వేఱొకముల్లుతెచ్చి గ్రుచ్చిన ముల్లును తీసివేసి తర్వాత రెండవదానినిగూడఁ బాటవేయునట్లే యశుభవాసనలను ప్రతికూలవాసనలచే యాపుమాపి తర్వాత వానినిగూడఁ ద్యజింపనగునని శ్రీరామకృష్ణపరమహంసగారుపదేశించిరి.

ఉద్ధృఁడామాటలు సాంతంబుగా విని 'స్వామి ! మీ

యుపదేశ మెల్ల సర్వసంకల్పపరిత్యాగరూపమైన సన్యాసంబగు
ను. విషయవాసనలకు వశమై కోరికలతోనిండి భక్తినేనియు
నిండారుగా నీకుఁజేయఁదీఱకుండునట్టివారికి నీవచించుమార్గం
బెంతమాత్రమును సాధ్యముగాదని తలంతును. నేనుగూడ
నట్టివాడనేగాని వేఱుగాదు. ఏలందువా ? దేశభిమానం
బింకను నన్ను వదలదు. అందువలన భేదబుద్ధి యంటియే
యున్నది. ఇట్టిమూఢుఁడెక్కడ ? నీయుపదేశంబెక్కడ ?
నీచెప్పినదారి త్రొక్కుట మాంబోట్లకు నందనిమ్రానిపండ్లకై
యట్టునాచుటగును. ఈజడమునకు సాధ్యమైన ద్రోవఁ
జూపుము. సర్వజ్ఞుఁడవు గావున నెవరి కేదిమేలో నిశ్చయించి
తెలుప నీవే తగుదువు బ్రహ్మాదులు గలుగరాయని యం
దువా ? వారు సర్వజ్ఞులుగాను. అందువలన శిష్యత త్వం
బెఱిగి బోధించుశక్తి వారికిఁ గలుగదు. మఱియు బ్రహ్మా
దులుగూడ మావలెనే నీమామకుఁజిక్కి దృశ్యమును సత్య
ముగా విశ్వసించియున్నారు. తమ్ముద్ధరించుకొననేరనివారు
మమ్ముద్ధరింపనేర్తురా ? స్వామీ ! అనవద్యుండవును అనాతుం
డవును సర్వజ్ఞుండవును బ్రహ్మాదులకుఁగూడ మూలంబవునైన
నారాయణుని సర్వోత్తరునినిన్ను పాపసంతృప్తుడైన యాయు
ద్ధవుడు గత్యంతరంబుగ నక శరణిల్లెను. ఇతఃపరంబు నాకు
శరణంబుగలుగదు. అనుగ్రహింపుమని ప్రార్థించెను.

కృష్ణుడు చిరునవ్వు దాల్చి 'ఉద్ధవా ! ఇంతకన్న వెఱ్ఱి
గలదా ? ఎవనిని వాడే యుద్ధరించుకొననగుఁగాని యొకసి
నొకఁడుద్ధరించుట యెన్నడును గలుగదు. (గీ: 6-6) దాచిచూప
వలదాయని యందువా ? దాచిచూపుటకు లోకమేయున్నది.

అంతకు మించినగురువే గలుగఁడు. లోకమందలి చరాచరంబుల తత్త్వంబును బరిశీలించి యుక్తాయుక్తంబులను గాంచి యుక్తంబుల ననుసరించుచు నయుక్తంబులఁ బరిహరించుచుఁ గ్రమక్రమంబుగా సిద్ధిపొందనగును.

ఉద్ధవా ! విషయము మనస్సునకు స్ఫుటము కావలయును. అప్పుడు దానియందు నమ్మిక జనించును. అందాఁత దానిని గ్రహింపరు. విషయము మదికి స్ఫుటమగుటయెట్లందువా ? ప్రత్యక్షంబుగాఁ జూచుటవలన నయ్యది మదికెక్కును. కొన్నింటి ననుమానప్రమాణంబునఁగూడ గ్రహించుటగలదు. అనుమానప్రమాణంబున నెట్టిదందువా ? దూరమునఁ బొగగానవచ్చును. నిప్పులేకున్నఁ బొగజనింపదు. పొగను జూచి యచ్చట నగ్నియున్నదని నిశ్చయించుట యనుమానప్రమాణంబగును. ఇవిరెంటి నెవనికి వాఁడేచేయవలయును. అన్యులు చూచినను ఊహించినను ఫలములేదు. ఈరెండును మనఃకార్యంబులగును. కావున నెవనిసతఁడే యుద్ధరించుకోవలయునని చెప్పితిని. గురువు సంగతిఅన్ననో అతఁడు ఇదియని బోధింపఁగలఁడేగాని వేఱుగాదు. ఎంతబోధించినను స్వానుభవంబునకు సాటిగాదు గదా.'

ఉద్ధవుఁడు—స్వామీ ! మనస్సు జడమందురు. జడంబునకు గ్రహణబోధనశక్తు లెట్లుగలుగును ?

కృష్ణుఁడు—ఉద్ధవా ! ప్రారబ్ధకర్మవాసనల సముచ్చయంబు మనస్సు అని మున్నే చెప్పితిని. మనస్సు జడమనుట నిజము. అది జడమైనను శుద్ధమగునేని, శుద్ధదర్పణంబున

సూర్యరశ్మింజేసి వస్తువు ప్రతిబింబించునట్లు, దానియందు సత్యము ఆత్మసాన్నిధ్యంబునఁజేసి స్వతముగా స్ఫురించును. కావున మనశ్శుద్ధిగలవారికి సత్యము గోచరించును.

ఉద్ధవుఁడు— స్వామీ ! లోకమునకన్నమించిన గురువులేడంటి వి. లోకమునఁగానేమి ?

కృష్ణుఁడు— ఉద్ధవా ! చరాచరాత్మకమైన సమస్తసృష్టిని లోకమందురు. సృష్టి నెల్లఁ బరమాత్మనైన నేను తేనెయందుఁ దీపివలె నవినాభావంబుగా వ్యాపించియుండును. సృష్టి యెట్లేర్పడుచున్నదందువా ? పంచభూతముల కలయికవలన నేర్పడుచున్నది. పంచభూతంబు లెక్కడివందువా ? నేనే పంచభూతాత్మికుండ నగుదును.

ఉద్ధవుఁడు— పరమాత్మ యేకము, అద్వితీయము నందురు. ఏకమునుండివచ్చిన సృష్టియందు నానాత్వ మెట్లుగలిగెను?

కృష్ణుఁడు— జీవుల ప్రారబ్ధకర్మము నానాత్వంబుగా నుండును. నానాత్వమైన యాకర్మముల ఫలంబు ననుభవించుటకు నానావిధములైన యుపాధులు గలుగుచున్నవి. నానావిధ కర్మఫలానుభవంబునకు నేకదూపమైన యుపాధి తగదు. ఉపాధుల వివిధత్వంబునఁజేసి సృష్టియందు నానాత్వము గలుగుచున్నది. ఉపాధులు పంచభూతసమ్మేళనంబునఁ గలుగుచున్నది. ఉపాధితారతమ్యంబునుబట్టి పంచభూత సమ్మేళనంబగుచుండును.

ఎల్లయుపాధులలో మనుష్యునియుపాధి యుత్తమోత్తమము. ఏలయందువా ? మనుష్యోపాధియందు మాత్రమే

యాత్మదీప్తి సులభముగాఁ బ్రకాశించును. ప్రారబ్ధకర్మ ఫలంబుగా నయ్యుపాధి యట్టిదగుచున్నది. కుండమొదలు దర్పణమువఱకు మంటితోనేచేయుదురు. అయినను దర్పణంబు నందువలెఁ గుండపెంకునందు బింబము ప్రతిఫలింపదు. ఏల? దర్పణనిర్మాణంబునకునైన కర్మఫలంబట్టిదిగానుండుటయే కారణము. మనుష్యోపాధియందు నాత్మదీప్తియట్లు ప్రతిఫలించుటంజేసి వారు తక్కిన జంతువులవలె తుత్విపాసలతోనే తృప్తిచెందక, యుక్తాయుక్తవివేకము ఆత్మకళ్యాణజ్ఞానముఁ దన్నార్గాన్వేషణంబు మున్నగునవిగలిగి మోక్షంబును సాధింపఁజాలి యున్నారు.'

ఉద్ధవా ! ఉపాధులు ఏకపాదులు ద్విపాదులు త్రిపాదులు చతుష్పాదులు బహుపాదులుగని నానావిధంబుల నుండును. వానిలో మనుష్యునియుపాధి నాకుఁ బ్రీతినిలయమై యుండును.

ఉద్ధవుఁడు:-స్వామీ ! పరమాత్మవైన నీవు చరాచరసృష్టి నెల్ల వ్యాపించి యుందునంటివి. నీరూపంబును దెలిసికొనుటెట్లు?

కృష్ణుఁడు:-ఉద్ధవా ! నారూపంబు స్థూలదృష్టికి నందదు. ధానిని జ్ఞాననేత్రంబుచేత చూడనగును. ఏలయందువా? స్థూలదృష్టికి నేత్రము సాధనంబగును. నన్ను చూచు శక్తి దానికిఁ జాలదు; అంతకన్న శక్తివంతమైన సాధనంబు వలయును. అంతటిశక్తి బుద్ధీంద్రియంబునకుఁ గలదు. దానిని సాధనంబుగా గ్రహించి నన్నుఁ జూడనగును. బుద్ధీంద్రియాలు జడంబనియు దానికి గ్రహణశక్తియుండ

డదనియు శంకింపవలదు. సాధనంబులెల్ల జడంబులే యగును. వానికి స్వతంత్ర శక్తిలేదు. అయినను సాధకుఁడు వానిసహాయ్యంబుననే కార్యసిద్ధిఁ బడయుచున్నాఁడు. అదే న్యాయమిందును వర్తించును. ఇచ్చట సాధకుఁడెవడందువా ? నీలోనున్న యాత్మయే సాధకుఁడు. ఆత్మ మూలమందునిలిచి బుద్ధీంద్రియసాధన మూలకంబునఁ దపస్థితి నెఱుఁగుచుండును. సాధనంబెంతపరిశుద్ధముగానుండునో వస్తుస్థితియంత విస్పష్టంబగుచుండును.

అవధూత యదు సంవాదము.

ఉద్ధవా ! లోకంబెట్లుతమోత్తమగురువో బోధించునితిహాసముగలదు. దాని నవధూత యదుసంవాదంబందురు. అది చెప్పెన వినుము నా పూర్వులైన యదువంశరాజులలో నహుషుడనురాజు మహాపరాక్రమశాలి యుండెను. వానికి యమాతీయు వానికి యదువును జనించెను. యదువు రాజయి పరిపాలించు చుండఁగా నొక యవధూత యటకు వచ్చెను. వానిస్థితిగతులు యదురాజునకుఁ బరమాశ్చర్యంబును గలిగించెను. ఆ తేఁమ వానిని సందర్శించి 'మహాత్మా! నీవర్తనంబు నాకెంతయు వింతగానున్నది. మానవులు ప్రాయశఃకంబుగా ధర్మార్థకామంబులను గోరి తదగ్రము వ్యవహరింతురు. కొందఱు దీర్ఘాయువును గోరియుఁ గొందఱైశ్వర్యంబును గోరియుఁ గొందఱు కీర్తిని గోరియు నొకానొకరు జ్ఞానంబును గోరియుఁ బరిశ్రమించుట గలదు. ఎవరెన్నివిధంబులఁ బరిశ్రమించినమా వారియంతరమందునే దేహక కోర్కె కదలియాడుచుండును.

అకోర్కెకు ననుసారముగా వారిబాహ్య వ్యవహారముండును. వారు నిమిషంబుగూడ రిత్తపుచ్చక నిరంతరంబు నేదే నొకటి తలంచుచునో చేయుచునో యుందురు. నీసంగతి విపరీతంబుగా నున్నది. నీవు పసిబాలుఁడువలె సంచరింతువే గాని యేదేనర్థంబును బడయగోరి వ్యవహరించు లక్షణమే నీయందుఁ గానరాదు. వెట్టివోయనుటకు నట్టిచిహ్నమే నీయెడ లేదు; బలహీనుఁడవో యనుటకు నీవు మహాబలశాలివగుట నీదేహమే తెలుపుచున్నది. వ్రజ్ఞ లేదా యనుటకు నీముఖకళయే జ్ఞానవిభవంబును జాటుచున్నది. జడుఁడవో యున్నత్తుడవో పిశాచగ్రస్తుడవో యనుటకు నట్టిలక్షణంబులే నీయెడఁగానరావు. లోకంబు నెల్లదహించుచుండు కామలోభదవాగ్ని నీచేతకుఁగూడ వచ్చినట్లు తోఁపదు. గంగాజలంబుల మునిగి తత్సృకంబుననుభవించుచు సోయిగా నుండు గజరాజంబువలె నీవు నిరంతరసంతోషమగ్నుండవని నీ ముఖలక్షణంబులు తెలుపుచున్నవి. నీయీమహానందంబునకుఁ గారణంబేమో, దానినెట్లు పడసితివో, విషయస్పర్శ నుండి యెట్లు తప్పించుకొనఁ గల్గితివో యూహింప రాదు. ఈ రహస్యంబును దెలుపవేడుదు' ననిను. వారికిట్లు సంచాదము జరిగెను.'

అవధూతః— రాజా! ఎట్లుజీవితంబును గడుపనగునో యెరుంగుటకై యెంతో శ్రమించితిని. తుట్టతుదికు లోకమే యుత్తమ గురువని గ్రహించి దానిని శుశ్రూషించితిని. నా శుశ్రూషాఫలంబుగా నిట్టిసిద్ధి నాకు లభించెను. నాగురువు ల్వోరో, ఎవరివలన నేమి నేర్చితివో చెప్పెద నినుము.

1. భూమి—క్షమాపరార్థజీవికలు.

మొట్టమొదట భూతత్వంబును బరిశీలించితిని. భూమిని బలువిధంబుల ప్రక్కలించుచుందురు. ఆబాధయెల్ల భూమి యోర్పుచున్నది. అంతియగాదు. తన్ను బాధించినవారికి యది ప్రతిక్రియనెన్నడుఁ దలంపదు; మీఁదుమిక్కిలి తనహృదయ మందే నానావృక్షసంస్కారదులను బెంచి తనయపకారులనే యది యుపకరించుచున్నది. ఈభూమి పర్యతరూపంబునను వృక్ష రూపంబున నుండును. అందు వృక్షంబులను నిలువున గొడ్డట నఱకుదురు. జనులట్లుచేయుచున్న ను వృక్షంబులు కిమ్మనక మిఱలఁ గొమ్మలను బెంచి వర్షాతపమహాదృతి నవియే భరించుచు వానినాశ్రయించినవారికిఁ జల్లసినీడలను దివ్యఫలంబుల నొసంగుచున్నవి ప్రతిఫలంబినుమూతైన నవి యపేక్షించుట లేదు. పర్యత బులు వృక్షగుల్మలతాత్మకంబులను బెంచుచు నదీనదంబులఁ బాఱించుచు సర్వము లోకంబునకిచ్చుచున్నవి. వీనిజూచి బుద్ధిమంతుఁడు సర్వసహన శీలియుఁ బరార్థజీవియు నై యుండవలయునని నేర్చితిని.

2. వాయువు—జీవితనిర్వాహకత్వము-ఆత్మనిస్సంగత్వము.

వాయువు ప్రాణవాయువనియు బాహ్యవాయువనియు రెండువిధంబులు. అందుఁ బ్రాణవాయువు ఆహారాదిమాత్రంబుననుండును; లోక మెల్ల నిండియున్నను జీవవార్ధమొదతవలయు నోయంతే దానిని గ్రహింతురు. అట్లే బుద్ధిమంతుఁడు ప్రాణ రక్షణార్థ మొదతవలయునో యంతతోనఁ దృప్తిపడవలయు నని యు జిహ్వాచాపల్యంబునఁ గన్నదెల్లఁ దినరాదనియుఁ దిన్నను

ఫలములేదనియుఁ బ్రాణవాయువువలన గ్రహించితిని. మఱియు వాయువు శీతోష్ణాది నానావిషయధర్మంబుతోఁ గూడి వీచుచున్నను వాయువునకు వానితో గూడిక గలుగదు. ఇదిచూచి నిస్సంగత్వవిధానము నేర్చితిని.

గాలి యెల్లెడల వీచుచున్నను దానికి సువాసనలుగాని దుర్వాసలుగాని యంటుటలేదు. అట్లే యాత్మ సర్వాంతర్యామియై వివిధపార్థివదేహంబులతో సంస్కర్మంబును బొందుచున్నను దద్దేహ శుద్ధాశుద్ధతలు నాత్మకు సోకవని వాయువువలన గ్రహించితిని.

3. ఆకాశము—అత్మాపరిచ్ఛేద్యము.

ఆకాశము లేనిచోటలేదు. అది ఘటంబునను ఘటంబునను రెంటునున్నది. అట్లు వేర్వేరులైన యుపాధులందున్నను దానియేకత్వంబునకు భంగంబు గలుగదు. అట్లే యాత్మ భిన్నభిన్నోపాధిగతమైనను అది యపరిచ్ఛేద్యము ఏకము అని యాకాశమువలన గ్రహించితిని.

4 జలము—సహజస్నిగ్ధ నిగ్మల స్వభావము.

జలము స్వాభావికంబుగా స్వచ్ఛంబును స్నిగ్ధంబును మధఃకున్నైతన్ను సేవించిరవారి నెల్లఁ బునీతులఁ జేయుచున్నది. అట్లే మర్త్యుఁడు సహజస్నిగ్ధనిగ్మలస్వభావము గలిగి యెల్లరకుఁ బ్రియుఁడై నిజసాధర్మనపంభాషణ సంస్కర్మాదులచేత నన్యులను బవిత్రీకృతులఁ జేయుచు నుండవలయునని జలంబులవలన నేర్చితిని.

5. అగ్ని—నిస్కర్మ ప్రకాశాదులు.

అగ్నినిస్కర్మ, కాశవంతమై చెనకరాక యొకపటి నివులు

గప్పియు నొకపటి ప్రజ్వరిల్లుచు నాశ్రయించినవారికి నుఖంబుఁ గూర్చుచు నెవరేమి వ్రేల్చినను గ్రహించుచు హఠాతలపూర్వపరపాపంబులను హరించుచున్నది. అట్లే మర్త్యుఁడు తపస్తేజోవంతుఁడను దుర్ధర్షుఁడనై నిజమహిమను బ్రకటించు కొనక యెవరేమి యిచ్చినను గ్రహించుచుఁ దన్నుఁజేరినవారికి మేలుకూర్చుచు సేవించినవారి పాపంబులను హరించుచు వారికి నుత్తమగతిని జూపుచుండనలయునని యగ్నివలన నేర్పితిని.

మఱియు నగ్ని దానిమంటయందువై చు పుడకలనుబట్టి వృద్ధిక్షయంబు లందుచున్నను వహ్నిమాత్రము యథారీతి నేకరాశిగానుండును. మంట యగ్నిగాదు; పుడకలకాంతి మంటయగును పుడకలు కొంతకాలంబునకు బూదియగును. అట్లే భూతంబులకుఁ గాలవశంబున జననలయంబులు గలుగుచుండుననియు, అవి యుపాధిసంబంధములేగాని దానియంతర్వర్తియైన యాత్మకు సంబంధించినవి గావనియు, ఆత్మకుఁ జావు పుట్టునలు లేవనియు, ఉపాధులకు జననమరణాంబులు సహజంబులనియు, జననమరణవశమైన యుపాధి యెన్నడును శాశ్వతము గావనియు నగ్నివలన గ్రహించితిని.

అగ్నికి రూపమేలేదు. ఏయేపదార్థంబు నది దహించునో యాయాపదార్థాకారంబును దాల్చుచున్నది. మఱియు నగ్ని పరేచ్ఛవలననే హవిస్సును గ్రహించుచున్నదిగాని తాను కొరిగ్రహించుటలేదు. అట్లే మునిగూడ పరేచ్ఛప్రేరితుఁడై యన్నాదులను గ్రహింపవలయునేగాని తాను స్వయముగాఁ దత్కాంతతోనుండరాదు.

6. చంద్రుడు — అత్యున్యకారత్వము.

కాలగతింబట్టి చంద్రునందు వృద్ధిక్షయరూపంబులైన
అకారంబులు గలుగుచుండునట్లుగా మనమఁ గానవచ్చును.
సకలము విచారించితిమేని యీ వృద్ధిక్షయంబులు చంద్రకళ
లకేగాని చంద్రమండలంబునకుఁగావు. అట్లే కాలవశంబున
షడ్భావవికారంబులు పుట్టుట పెరుగుట తఱుగుట నశించుట
మున్నగునవి యుపాధులకు గలుగుచున్నవేగాని యుపాధిగత
మైన యాత్మకుఁ గావని చంద్రునివలన గ్రహించితిని.

* ఆపోమండలస్థుడైన చంద్రుఁడును తేజోమండల
స్థుడైన సూర్యుఁడును ఏకనక్షత్రమునకు వచ్చినప్పుడు సమ
దేశస్థితమైన సూర్యమండలంబువలన మనచూపు కప్పుబడు
చున్నది. అకారణంబునఁ జాద్రుఁడు మనకుఁగానరాకుండును.
ఆ సమయంబును అమావాస్యయాదురు ఏకనక్షత్రంబు
నుండి మఱియొక నక్షత్రంబునకుఁ బోవుటకుఁ జాద్రునకు
అరువది గడియలకాలంబును సూర్యునకుఁ బదమూడవఱా
రాత్రంబుల కాలంబును బట్టును. విషమస్థితమైయున్న సూ
ర్యమండలంబుయొక్క పదునేనవభాగము ప్రథమము మొద
లు దినంబునకు నొక్కొక్కభాగము వంతున ఆపోమండల
మందుఁ బ్రతిబింబించుచు వచ్చును. అట్లు ప్రతిబింబించిన
భాగములను కళలందురు. పదునేనవనాటికి, బదుమూడు
నక్షత్రంబుల యంతరము చంద్రసూర్యులకుఁ గలుగుచున్నది.
రాశిచక్రమందు ఇరువది మేఘ నక్షత్రంబులుగలవు. వాని
నడుమ చంద్రాదిత్యులున్నప్పుడు భూచ్ఛాయాలాంఛితమైన
సంపూర్ణ ప్రతిబింబంబు గానవచ్చుచున్నది. ఆసమయంబును

నౌర్య మాస్యయందురు. మరల ప్రథమము మొదలు రెండు మండలంబులకు విషమభావము గలుగుచున్నది. ఆకారణంబునఁ గళలు తగ్గుచుండును. ఇది జ్యోతిశ్శాస్త్ర సంప్రదాయము.

7 సూర్యుడు—అత్య ఏకము శుద్ధము.

సూర్యుఁడొక్కరుఁడే యేకరాశిగాఁ బ్రకాశించుచున్నను వానిబింబము పెక్కుజాతయములందుఁ బ్రతిబింబించినప్పుడు ఒక్కొక్కదానియందు నొక్కొక్కసూర్యబింబము గావనచ్చును మఱియు జలతత్త్వంబునుబట్టి యాప్రతి బింబము స్వచ్ఛముగానో మార్పుచెందినదిగానో తోచును. దీనింబట్టి యాత్య ఏకము అద్వితీయంబు స్వచ్ఛంబునైయున్నను ఉపాధులనుబట్టియు వానిగుణంబులనుబట్టియు భిన్నంబులు గాను శుద్ధాశుద్ధమిశ్రంబుగాను దోచుచున్నదని గ్రహించితిని.

8. పావురములు—మమకారము పతనద్వారము.

ఒకయడవిలో నొకచెట్టుమీదఁ బావురములజంట గూడుకట్టికొని నివసించుచుఁ బరస్పరముఁ బ్రేమానుబంధబంధితంబులై నొండొంటితోడిదే లోకంబుగా భావించుచు నాహారవిహార శయనాసనసమయంబులందు నెన్నడు నెడఁబాయక యుండెను. పెంటిపక్షి యేదికోరినను మగపక్షి తన ప్రాణంబులనైనఁ గుదువపెట్టి తెచ్చియిచ్చి దానిని దనుపుచుండెను. అడుపక్షి కొన్నాళ్ళకు గ్రుడ్లుపెట్టి పొదివి పిల్లలుచేసెను. పెద్దపక్షులు పిల్లలమధ్యకూతలకు నానందించుచు వానిని గారాములతోఁ జెరుగుచుండెను.

౨-౨

౬/౧

ఒకనాడు బెద్దపక్షులు పిల్లలయాహారార్థంబు జంటగా
సనాంతరంబుకుఁ బోయియుండగా బోయెయొకడాచెట్టునొద్దకు
వచ్చి గూటిలో నెగుయుచున్న పిల్లలను జూచి వలపన్ని వానిని
బట్టుకొనెను. అంతలోనఁ బెద్దపక్షు లాహారంబును సేకరిం
చికొని వచ్చెను. ఆదుపక్షి మున్నాడి గూటిలో దూఱి
పిల్లలను గానక చెట్టుక్రిందనున్న బోయను వానివలలోఁజిక్కి
యున్న తనపిల్లలను జూచి కడంగడు దుఃఖించుచుఁ గ్రోశిం
చుచు వ్యసనవివశయై పనవుచుఁ బోయి యావలలోఁజిక్కినను.
మగపక్షి పెంటికై వగచుచు 'కటా! ఎంతయల్పపుణ్యంబొనర్చి
తినోగదా! గృహమేధులకు ధర్మార్థకామంబులు మూడును
గరస్థంబులందురు. ఆమూటిని దనివారఁబడయకమున్నే నా
గృహము (భార్య) చనెను. ఎవతె తనమురిపెంబులకు నన్నే
యిల్లుగాఁజేసెనో, ఎవతె నన్నుఁబరదై సత బుగా మన్నించునో,
యానాప్రియురాలు ప్రాణపుఁజ్రాణంబు నన్ను విడనాడి
బిడ్డలతో దివికేగుటఁ గన్నారఁజూచుచు జీవచ్ఛనంబునై
యీమొండికట్టియ యుండనేల? ఈశూన్యగృహము నా కేల?
భార్యపుత్రులఁ గోల్పోయి దుఃఖదీన జీవినైన నాబ్రదుకేల?'
అని పెల్లుదుఃఖించి యావలలోనేపడెను. బోయ నాడు
తనపంట పండినందులకు సంతసించుచు వానినిగొని యింటికిఁ
బోయెను.

రాజా కుటుంబలోలుఁ డాపక్షులయట్లు వివిధమమకా
రంబులకుఁ జిక్కి కలిమి లేములు మున్నగుద్వంద్వంబులతోఁ
బెనఁగులాడుచుఁ దుదకు సానుబంధముగా నశించుచున్నాడని
యు, ము కిదాగమెన నరజన్మబె త్తియు నిం ద్వియాసక్తుఁ

దేహానికిగాఁ ద్రవ్యవిక్రయమును దుదకు నధఃపతనంబు తప్పదనియు
తమై స్వాతంత్ర్యంబునెరిసి.

ననే అడుబొమ్మనై నను—యథా ప్రాప్త సంతృప్తి.
గజము పాటుంగొంచి విలొ ఇటుదలపాముండెను—అది
మరనియు స్త్రీలను పసఱి కలిదప్పులకుఁ గూడ నడుగెత్తి పెట్టక
యగ్రహియదృచ్ఛముగా నేది యెప్పుడు తననోటియొద్దకు
కొనిని మ్రింగి జీవించుచుండెను.

దానినిఁ జిరకాలము పరీక్షించి, దేహికి సుఖదుఃఖం
బు ప్రారబ్ధకర్మఫలంబులై యుండుననియుఁ బ్రాప్తంబు లెందు
నను దప్పననియు, అవి భుక్తంబులై నశింపవలయునేగాని
మృదసి ద్రోసినను దొలంగివనియు, ఏది యెప్పు డెంత యెట్లు
ప్రాప్తమో దానితోఁ దృప్తిబడుచుండవలయు ననియు, అధికం
బునకై ప్రాకులాడుట వృథాయాసమేగాని వేటుగాదనియు
గ్రహించి మనస్సును సమస్తముగా నెరిపియుండనగునని
అభిగరము వలన నేర్చిరి.

10 సముద్రము—నిర్వికల్పస్థితి.

రాజా! సముద్రము నిస్తరంగముఁ బ్రసన్నగభీరమునై
చోటరాక దాటఁగూడక తుదితెలియక యక్షోభ్యమైయుం
డును. ఆట్లే మర్త్యుడు ప్రసన్నచిత్తుఁడును నిశ్చలమానసుఁ గు
డును. జ్ఞానవశంబునఁ దనయపరిచ్ఛిన్నత్వము నెఱింగి రాగద్వేషాదు
పక్షమునకై యక్షోభ్యుఁడుగా నుండవలయుననియు, నా హ్వం
ద్రవిక్రీలమును బుట్టగాని యదిలేనప్పుడు తగులముది
గా ద్రియంబు బలవత్తరమై నుండును. అట్లే ముది
లఁ మియగుకొలది పెరుగునదిగా నున్నది. తక్కిన యింద్రియం

నేకరూపంబున నారాయణపరచితుడై నిరర్థంబు జగటగానై
యుననియు సముద్రమువలన గ్రహించుకడాచెట్టినొద్దకు

11. శలభము — సంసారక్షాచి వలపన్ని వాసిని
మిమత వెలుతురుగాంచి హారంబును సేకరిం
యదుబడి నశించుచున్నది. అట్లే గుహ్యలోకాదు
దేవమాయానిర్మితమైన స్త్రీయనెడి మంటచుగాంచి జీకి
వభావంబులకులోనై యది సుబదాయి యసి భిం
యఘాతమైన సంసారరూపంబునబడి నశించుచున్నాడని
భంబువలన నేర్చితిని.

12. మధుకరము — గుణప్రహణము;

మధుకరము.

తమైద మొకపువ్వందే తగిలియుండుకయుఁ గొద్దిగ
ప్పలసి చూడకయుఁ బ్రతిపుష్పంబునుగడి దానికి సేగికాకు
డునట్లు కొంచెకొంచెముగా మధుకరందంబును సేకరించునట్లుగా
యోగి యొక్కసినే యాశ్రయించి యొడక మధుకరవృక్ష
బూని భాగ్యవంతుడొండె బీదమొదె నొక్కక్కయిం
నొక్కక్కకబళంబును మాత్రము గ్రహించుచు జీవితంబును
గడుపవలయుననియు శాస్త్రము గొప్పదనిగాని చిన్నదనిగా
యనక యెందెందు గుణముగలదో దానిని గ్రహింపవలం
బొ ననియుఁ దుమ్మెదవలన నేర్చితిని.

13. గజము.

మగయేనుఁగును బట్టుటకై యావృద్ధులతో
బెనఁగి యుండుచుండుదకు సానుబంధముగా నశించుచున్నాడని
యు, ముక్తిద్యోగమైన నరజన్మబెత్తియు నిందియాసక్తుఁ

వానికిగాఁ ద్రవ్యవిప్రయంచినగోతిలో లెటాలునఁబడి బంధ
తమై స్వాతంత్ర్యంబును గోల్పోయి చిక్కుచున్నది. కావు
ననే ఆడుబొమ్మనైనను గాలితోఁగూడ భీతువు తాకరాదనిరి.
గజము పొయ్యిగొంచి స్త్రీలు ప్రాణాలకు నాత్మమృత్యువులగుదు
రనియు స్త్రీలనుపసర్పించినవానికి గజముగతి తప్పదనియు
గ్రహించితిని.

14. మధుహరి.

తుమ్మెద పడరానిపాట్లుపడుచు నెందెందో సంచరించి
కుడువకి యియ్యక సేకరించిన మకిరందంబును హతాత్తుగా
నెసఁడోనచ్చి ఘోరించుచున్నాఁడు. అట్లేతినక పెట్టక దాచిన
ధనముల్లఁ దాదకుఁ ఁరులపాలేయనయు భ్రమరంబువలన
గ్రహించితిని.

15. వృక్షము—ఇంద్రియవశత్వము.

జింకలకు గానఁబడు మహాప్రీతియగుటఁజేసి యార
హస్యఁజెఱిఁగి వాసిని బట్టువారు శ్రవణసుఖంబుగాఁ గ్రోవి
బాడుదురు. అలాపగతికి జింకలు మైమఱచియుండును. అ
ప్పుడు వాసిని బట్టుదురు. ఇంద్రియవశుఁడు కురంగ
మత్స్యంబులవలె నశించునని గ్రహించితిని.

* గానము కామోదేకపరమైనప్పుడే యనర్థకారియగు
ను గాని భగవద్భక్తిపరమైనప్పుడు కీడుసేయదు. మీఁదు
మిక్కిలి మేలునే చేయును. ఇంద్రియంబులలోనెల్ల జహ్వం
ద్రియంబు బలవత్తరమై సులభంబుగా జయింపరానిదై ముది
మియగుకొలఁది పెరుగువదిగానున్నది. తక్కిన యింద్రియం

బులకు ముదిమివలనఁ బటిమ నశించుచున్నది. రసనేంద్రియంబును గెలిచినవానికిఁ దక్కిన యింద్రియంబులు లెక్కగావు. నిరసనవ్రతాదులవలన రసనేంద్రియంబును గెలువరాదా యనవచ్చును. ఆమాటకల్ల.

భోజనము జీవనార్థమనియు జిహ్వతోషార్థమనియు రెండువిధంబులు. జీవనార్థభోజి యాకలితీఱుటనే చూచును. అంతోయింతో తిన్నంతనే యాకలి తీఱుచున్నది. అంతతో నతఁడు తృప్తుడగుచున్నాఁడు. జిహ్వచాపల్యంబెన్నడును తీఱదు ; భుజించు కొలఁది చాపల్యంబు పెఱుగుచునే యుండును. అట్లు తినుటవలనఁ బెక్కువ్యాధులు గలుగుటయేగాక యెంతసంపాదించినను జాలకుండును. చాలని నాడు అక్రమంబులు చేయుటయుఁ నత్యా-రణంబునఁ గ్లేశంబులపాలగుటయు లోకవిదితము. ఈసంగతి నెల్లరు జ్ఞాపియం దుంచుకొనవలయును.

కలిమి భోగార్థమనియు నందులకుఁగానికలిమి కలిమియే గాదనియుఁ గలిమినట్లు వినియోగింపనివారు పినినారులై యిహపరంబులకు రెంటికిఁ జెడుదురనియు నుపదేశించు మతంబొకటి కలదు. ఈ మతము నానాటికి వ్యాప్తిగాంచుట చేతనే సకలపదార్థభూయిష్టమైన మనదేశము ప్రాణిపోషణంబునకుఁ జాలక తనబిడ్డలను దేశాంతరముపాలుచేసి యెన్నికష్టములఁ గుడుచుచున్నదో యీనాటిస్థితులే బోధించుచున్నవి. జిహ్వచాపల్యఫలమైన భోగతృప్తి యధ్యాత్మికాధిభౌతికంబులకు రెంటికి దూరముచేయుచున్నది. కావున రసాసక్తిని

పదలి ప్రాణధారణ నిమిత్తమై యశావధవిధంబున భుజింప
వలయును.

16. మత్స్యము - ఆశాపరత్వము.

జిహ్వోద్భవము నింతనరాదు దానికి వశుడగునేని
యెట్టలకై మీనురీతి చావుతప్పదు. ఇది మత్స్యగతింజూచి
గ్రహించితిని.

17. పింగళ — నైరాశ్యము.

రాజా! విదర్భనగరంబునఁ బింగళయనుపేరి వేశ్యయుం
డెను. అది దాని కులాచారప్రకారము ధనమునకు నమ్ము
డువోవుచు ద్రవ్యార్జనమే జీవితావధిగాఁ జేసి యుండెను. ఒక
నాటి సాయంకాల మావడుపుగత్తె సింగారించుకొని యింటి
వాకిట నిలిచి యామూర్ఖంబున వచ్చుచుబోవుచున్న ధనవం
తులను గ్రీఁగంటిచూపులఁ బిలచుచుఁ దెచ్చికొలుమరులు
చూపుచు హఠాయలు చదురులెల్ల బ్రకటించుచునుండెను.
అర్థరాత్రమయ్యెను. ఎవ్వఁడును నాఁడు దానివలలోఁబడ
డయ్యెను. దాని కన్నులు చూచిచూచి గాసిచెందెను; నిదు
రలేమి దానిమోమువాడెను; ఆసకొనసాగమి దానికి విసువు
నేవగింపు జనించెను.

పింగళ యట్లు భగ్నమనోరథయయి 'కటా! ఇంటి
కూటికి దారికూటికి రెంటికి దూరమైతిని. నిద్రాసుఖము
వోయెను; ధనలాభసంతోషము కల్లయయ్యెను. కటా,
అర్థంబువలన సుఖింబగుననెడి పేరాసతో శరీరంబును విశ్రాంతి
యించికొంటిని ; పడరానిపాట్లు పడితిని ; కుడువరానికుడువులు
కుడిచితిని. ఇంతకన్న వెట్టియందునా ?'

ధనకాంక్షయేల ? సుఖముకొరకుగదా ? సుఖమునఁగా
నేమి ? తినుట కట్టుట ఇదిసుఖమగునా ? ఇవియే సుఖమని
తలంచితిని. అవి ధనసాధ్యంబులని భావించితిని ; ధనసంపా
దనమే జీవితావధిగా నెంచితిని. ధనసాధ్యంబులెల్ల భోగంబు
లగును. భోగించునదియేది ? తనువుభోగించుచున్నది. ధనా
ర్థము తనువునే విక్రయించితిని. విక్రేతనైన తనువునకు స్వా
తంత్ర్యములేదు. అదిలేసినాఁడు దానిభోగము భోగమగునా ?

భోగమే సౌఖ్యమని తలంతుమా? అట్లయినను శరీరము
శాశ్వతముగాదు. శాశ్వతముగానదానికై యిన్నికష్టము
లేల ? ఒకవేళ శరీరము శాశ్వతమైనను దానిభోగమే సుఖ
మన్నను, అది మాకాశ్చర్యబుద్ధులై యున్న యీనీచమానస్సుల
వలనఁ జేకూఱునా ? కటా! ఎవరు తమసుఖంబునకై మమ్మా
శ్రయింతురో వారివలన నేను సుఖముఁగొనితిని. ఎంతవెట్టి
ఎంతవెట్టి!

సుఖంబు సనుభవించునది గోవింద? దేహమందుమా ?
దేహము జడప్రాయము; దానికి జ్ఞానములేదు; జ్ఞానములేని
నాఁడు సుఖదుఃఖవివేకము గలుగదు. శరీరంబునకు సుఖ
దుఃఖంబులు గలవా? మఱియు దేహము రక్తమాంసాస్థిమయి
మై హేయరూప మూత్రపురీషాదులతో నిండియున్నది.
ఎంత శుద్ధిపఱచినను, పైపూతలెన్ని పూసినను దానినై జమా
నిన్యము తొలగదు. ఒక్కనాఁడు నిరాడకున్న నెవనిదేహం
బు వానికే దుస్సహమగుచున్నది. ఇట్టిదేహము సుఖమను
భవించుచున్నదను భ్రాంతితో దానికై జీవితమెల్ల వెతచేసికొని.
అహో! ఎంత యవివేకము!

ఈ భ్రాంతికిఁ గారణమేమి? ఇది మానసికకార్యముగాని వేఱుగాదు. మనస్సునకు నిట్టితలంపు లెట్లు గలుగుచున్నవి? ఆశాప్రేరణంబున గలుగుచున్నవి. కావున నాశయే వీనికెల్ల మూలముగానున్నది. దీనికి నంతము గలదా? అంతమున్నచో లోకమెల్ల నావలెనే మరుమరీచికల మోటనంటి పరుగెత్తుచు నొకనాటికిని దరిగానక పరితపించుటేల? కాబట్టి యాసకు మేరలేదు; వేనవేల యెండ్లకై నను గోరికలు తీఱుట యుఁ నృప్తి గలుగుటయుఁ గానరాదు.

ఇక గత్యంతరమేమి? దారిచూపువారెరు? ఒకరినడుగనేల? నాయంతరాత్మనే యడుగుదుఁగాక. కటా! నాయంతరాత్మ నాదురాశలకు నగుచు నాపోకలకు వగచుచు నా పాట్లకు జాలిపడుచు నాకు బుద్ధిగఱపుచున్నది. నాయాత్మకన్న నాకుహితఁడు గలుగఁడు. ఇంతకాలము మదమోహగర్వితనై నాయంతరాత్మోపదేశంబును వినక యెండమావుల వెంటఁబఱచి వేసారితిని. ఇక నైనఁ దెలివితో వర్తింతును గాక.

ఇందాఁక నాకోరిన సుఖంబులెల్ల నింద్రియపరంబులనియు, నింద్రియసుఖంబులు తుణికంబులేగాక దుఃఖాంతంబులనియు, నాయంతరాత్మ చెప్పుచున్నది. నాయనుభవంబుఁ గూడ నట్టిదే యయ్యెను.

మఱియు సుఖంబును గోరుదువేని శాశ్వత సుఖంబునకై యత్నింపుమని నాయంతరాత్మ బోధించుచున్నది. దానిని బడయుటెట్లు? మర్త్యులవలనఁ బడయరాదని నాకు

స్వానుభవసిద్ధమయ్యెను. దేవతల నాశ్రయింతునా ? వారును నుర్ములవలెనే యాద్యంతంబులు గలిగి కాలంబునకుఁ గట్టువడి యున్నారు. అట్టి యశాశ్వతులు శాశ్వతసుఖంబు నీయఁ గలరా ? ఇక నెవని నాశ్రయింపవలయును ? శాశ్వతునే యాశ్రయింపవలయును.

శాశ్వతుఁడెవఁడు ? 'ఎవఁడు కాలాతీతుడో, ఎవఁడు చరాచర సమస్తంబునకుఁ గర్తయుఁ బాలకుఁడు నగునో, ఎవఁడు నిరవధికాఖండసుఖసారమో యతఁడే శాశ్వతుఁడగును. అట్టివాఁడు భగవంతుఁడు దక్క నన్యులుగారు. భగవంతుఁడు శాశ్వతుఁడేగాక నిరవధికాఖండసుఖస్వరూపుఁడు గావున వాని నర్థించిన నాకోరిన శాశ్వతసుఖంబు గలుగును. కావున భగవంతునే యాశ్రయింతుఁగాక.

అహో ! నీనెంత భాగ్యవతిని పూర్వమెన్నడో పరమేశ్వరుని నేదేనొక శ్రుణ్మకర్మ రూపంబున నారాధించితిని. తత్ఫలంబుగఁ నాకిప్పుడిట్టి బుద్ధి జనించెను. నిర్వేద హేతువులైన యీయనుబంధంబులకుఁ జిక్కి పరితపించుచు నాకు నింత మాత్రపుదారి నేఁడు గలుగుటకుఁ గారణాంతరము గానరాదు.

నాయంతరాత్మ బోధ మే యీశ్వరాజ్ఞ గాఁ దలఁదాల్చి గ్రామ్యసుఖంబులఁ ద్యజించి దురాశాపిశాచంబును తరిమివైచి యీశ్వరుని శరణిల్లుదుఁగాక. భక్తియనెడి పుష్పంబుతో భగవంతు నారాధించుచుఁ బ్రాప్తంబుననునదే పదివేలని తృప్తి చెందుచు నాత్మరామునితో రమించుచునుండుఁగాక. ఇదే శాశ్వతసుఖము.

ఇంద్రియంబులు దారిద్ర్యపుడు పగటిదా
వానిచేతిలోఁ జిక్కి జ్ఞానధనంబును గోల్పోయి కాలసర్వస్వము
మగుచు సంసారకూపంబునఁ బడి తల్లడిల్లుచున్న యీజీష్టే సీ
నప్పరమాత్మ తప్ప నన్యులుద్ధరించు సమర్థులు గలుగరు.
ఏవంకఁజూచినను జగమెల్లఁ గాలాహివక్త్రగతమై యల్లాడు
చున్నది. అట్టిలోకంబన్యుల నుద్ధరింపఁగలదా ? ఇది కేవల
భ్రాంతియగును. ఎవరిని వారే యుద్ధరించుకొనవలయు' నని
పెద్దయుం దడవు విచారించి కృతనిశ్చయమై దురాశను విడిచి
శాంతినొంది పాన్పుఁజేరి హాయిగా నిద్రించెను.

రాజా! దుఃఖంబులలో నెల్ల నాశాదుఃఖంబు కాలసర్వ
మువంటిదనియు, ఆశాజయమే సమస్తసుఖ బీజమనియుఁ బింగ
ళవలన గ్రహించితిని.

18. కురరము—మమకారము దుఃఖబీజము.

రాజా! కురరమొకటి (లకుముకిపిట్ట) మాంసఖండంబు
నెట్లో సంపాదించుకొనెను. అదిగాంచి లకుముకిపిట్టలు సహిం
పలేక దానిని వెంబడించి తరుమసాగెను. ఆపిట్ట తనమాంస
ఖండంబును దక్కించుకొనుటకై కన్నతావునకెల్లఁ బరుచెత్తుచు
ఏమేమోయూపాయంబులు పన్నెను. కురరంబులు దానిని
వదలవయ్యెను. ఎట్టకేలకు నయ్యది గత్యంతరము గానక
యామాంసఖండంబును జాతివిడిచెను. కురరంబులు ఆఖండంబు
ను గొనిపోయెను. ఆపిట్ట ప్రాణము దక్కెను.

రాజా! జనులు ప్రియంబులని తమకుఁదోచు పదా

ర్థంబులను సర్వప్రయత్నంబులొనర్చి కూర్తురు; అనఁగా మమ
కారణశులై వర్తింతురు, మమకారము తుదకు దుఃఖింబునకే
యగుచున్నదనియు దానిని వదలినఁగాని యనంతసుఖము
- లభింపదనియుఁ గురరంబువలన నేర్పితిని.

19. పసిబాలుఁడు — పరమానందము.

రాజా! లోకములో నిక్కముగా సుఖంబునుభవించు
వా రెవరో యనివిచారించితిమేని పసిబాలుఁడును గుణాతీతుడై
నయోగియు వీరిద్దఱే కానవచ్చుచున్నాఁడు. కారణమేమో
యూహించితిని. బాలునకు లోకజ్ఞానమేగలుగదు. అఁడు
వలన వానిని లోకంబాకిర్పింపఁజాలదు. లోకమే శూన్యమ
గుటజేసి బాలుఁడు చింతయెట్టిదో యెఱుంగుకొందును.
చింతయెప్పుడు లేదో యదే పరమ సుఖము.

వయోవంతులందు గుణత్రయము వ్యవహరించుచుం
డును. గుణంబులు విషిధభావంబులఁబుట్టించుచుఁ బెంచుచు
బాహ్యర్థంబులవెంటఁ దలుముచు బహువిధమనఃకల్లోలంబును
గావించుచుండును. మర్త్యుఁడాసుడిలోఁబడి దరిగానక పరితపిం
చుచున్నాఁడేగాని యతఁడు వాంఛించిన సుఖంబును బడయునే
రఁడు. ఆసుఖము నానాటికి వానికి దూరమగుచునేయున్నది.
బాలునియందు గుణవ్యవహారము కామప్రేరితంబుగాదు
గావున వానికట్టిపరితాపమేగలుగదు. ఇరువురకుఁగల తార
తమ్యమిదేయని గ్రహింపనగును.

గుణాతీతుడైనయోగిమ్రొల గుణంబుల చదురులు
సాగవు. బాలకుఁకివలెనే వానికిని లోకము శూన్యప్రాయ

మగును. ఎప్పుడు లోకము శూన్యప్రాయమగునో యప్పుడు పరమాత్మమాత్రమే శేషించును. పరమాత్మ యన్ననో నిరవధికానందసుఖముకావునఁ దల్లించుఁడైన యోగి తత్సుఖాంబుధియును మునిగియండును.

రాజా! పరమానంద సుఖాంబును గోరువాఁడు గుణాతీతుఁడు కావలయునని పసిబాలునినలన గ్రహించితిని.

20. కన్య—వివిక్తసేవత్వము.

రాజా! ఒకయూరిలో స్త్రీపురుషులిద్దఱు పేదవారుండిరి. వారికొక పుత్రికయుండెను. ఆబాలికనువివాహార్థముకోరి యెందఱోవచ్చుచుఁ బోవుచునుండిరి. ఒకనాఁడు తలిదండ్రులిద్దఱుఁ గార్యాంతరమునంజేసి యెటకోబోయి యుండగా నెవరో కొందఱాబాలికకై యాయింటికివచ్చిరి. ఆబిడ్డ యప్పుడు వడ్లు దంచుచుండెను. ఆమె చేతిగాజులు గల్లుగల్లుమని చప్పుడుచేయుచుండెను. గాజుల చప్పుడు తమదారిద్ర్యంబును వచ్చినవారికిఁ దెలుపునని యాబాలికశంకించి యొక్కొక్కచేతికి రెండురెండు గాజులనుంచి తక్కినవి పగులఁగొట్టివెచి వడ్లు దంపసాగెను. ఆరెండు గాజులును గొంత చప్పుడుగావించెను. ఆబాలికయొక్కొక్కగాజునే చేతికినుంచి తక్కినదానిని బగులఁగొట్టి యథాప్రకారము వడ్లుదండెను. గాజుల చప్పుడు చల్లారి యామె యేమిచేయుచున్నది అన్యులకుఁ దెలియరాదయ్యెను.

రాజా! పదుగురున్నచోటఁ గలహంబు తప్పదనియు, నిద్దఱున్న వాడోపవాదంబులుండుననియు, ఏకాగ్రభావంబు

నభ్యసింహనెంచువాఁడు ఏకాకిగానుండవలయు ననియు నబ్బాలి
కవలన నేర్పితిని.

21. విలువిద్యాభ్యాసకుఁడు - యోగాభ్యాసక్రమము

రాజా! ఒకానొకఁడు బాణవిద్యాభ్యాసంబునకు సమ
కట్టి యొకచోట స్థిరముగా నిలిచి శ్వాసనిరోధించి గుఱియం
దేచూపునిలిపి మనస్సును బంధించి బాణమును వదిలెను. అ
ది తప్పక గుఱిదాకెను.

ఏకాగ్రబుద్ధికై యత్నించుయోగి యట్లు చేయవలయు
నని యా బాణవిద్యాభ్యాసకునివలన నేర్పితిని.

* ఇదేభావంబు గీతలో 6-10-15 జెప్పఁబడియున్నది.
మనశ్చించల్యంబు విషయమైగూడ గీత 6-34-35 లలో
మార్గంబు నిట్లే తెలుపుచున్నది.

మనస్సు నిలుకడచేందుట యనఁగా మనస్సునందుఁ
బుట్టునట్టి యసంభావనావిపరీతభావంబు లుడుగుటయే యని
గ్రహింపవలయును. రజోగుణ వృద్ధివలన నిట్టివి గలుగుచు
న్నవి. రజస్సు నడచినచో నవి పోవుచున్నవి. రజోగు
ణంబు నడచుటతోడ సత్త్వగుణము వృద్ధియగును. అదిక్ర
మక్రమముగా శుద్ధసత్త్వమగును. అప్పుడు బాహ్యప్రపం
చజ్ఞానముగాని అంతః ప్రపంచ జ్ఞానముగాని, అనఁగా సుఖ
దుఃఖాది ద్వంద్వజ్ఞానభావంబుండదు. ద్వంద్వజ్ఞానంబు నశిం
చుట తోడనే మనస్సు ఆత్మనిష్ఠయందు నిలుచును.

ఈవిధానంబునే యోగపరిభాషయందు ఆసనజయమా,
శ్వాసజయము, మనోజయంబు నందురు. మనోవిక్షేపల
యంబులు విషయవాసనలవలనఁ గలుగు చున్నదనియు, వాస
నలున్నంతకాలము తత్ఫలంబులైన విక్షేపలయంబులు తప్పవని
యు శంకింపవచ్చును. మఃస్సు పరానందరూపమైన భగ
వంతునందు నిల్పికంటనే వాసనలు నశించుచున్నవి. సుషుప్తి
యందుగూడఁ గర్మవాసనలు నశించుచున్నవనియు అప్పుడు
మనస్సులయమగుచున్న దేగాని భగవంతునందు నిల్చుటలేదని
యు అట్లే వాసనానాశనంబున మనోలయంబేలకలుగరాదనియు
శంకింపవచ్చును. రజస్సు విక్షేపంబునకును దమస్సు లయంబు
నకును హేతువులగును. రజస్తవస్సులతోడ వానికార్యం
బులుగూడ నశించును. అట్లు వృత్తిశూన్యమగుటంజేసి మన
స్సు బ్రహ్మకారత నొందుచున్నది. దీనినే సంప్రజ్ఞాతన
మాధియందును.

(ఈవిషయమై పూర్వము చెప్పఁబడియే యున్నది.
అయినను మూలగ్రంథాంతరభాగంబును మరల వివరించుట
యోగము.

22 సర్పము - అనికేతాప్రమత్తదాదులు.

రాజా! సర్పంబెప్పుడు రెండవదానితోఁ గలయక యొం
టిగా మహాజాగరూకతతోఁ సంపరించుచుండును. మెలకువ
యందు సర్పజాగ్రతయను నానుడియఁ గలదు. మఱియు
దానికి స్థిలేలేదు; ఎచ్చట బొటియ గానవచ్చిన నందుదూ
ఱును. దాని సంచారంతిరహస్యమును నిశ్చబ్దవంతమునై
యందును.

అట్లే మునియైనవాఁడేనచారియు అని కేతనుండును ఆ ప్రమత్తుండును నిజమహిమంబులఁ బ్రకటింపని వాఁడు అల్ప భాషియు నిరాడంబరమూర్తియు నై వాని యాచారింబుల నుబట్టి కూడ నతడు మునియో కాదో ఊహింపరాని వాఁడుగా నుండవలయుననియు తుణభంగురమైన దేహంబునకుఁ గా వ్యయప్రయాసలోర్చి నగర్భి నిర్మింపచవసరము లేదనియు, నీడగలచోటఁ దలఁచూర్చి కాలము గడుపనచ్చుననియు సర్వఁ బువలన నేర్చితిని.

23. ఉద్వనాభము - శృష్టి స్థితిలయములు.

రాజా! నా చెప్పఁబోవు విషయంబు మిక్కిలీ ముఖ్యమైనదిగా నున్నది. దీనిచలన స్థితి సంకేతములు తీరును. కావున సావధానుడవై వినుము.

సాలెపురువు నెఱుంగుదువుగదా! అది దాసికి నిచ్చవచ్చినప్పుడు తంతువు నోటిగుఱ్ఱా విడుచుచు నుంచుచు మరల లోనికిఁ దీసికొనుచు నున్నది. అది తంతువును విడుచునప్పుడు తఱుగుటగాని దాసిని మరల లోనికి గ్రహించినప్పుడు పెరుగుటగాని లేదు. తంతువు సాలెపురువుగాఁగ. తద్భిన్నమును గాదు. తంతువును విడచి సాలెపురువును, దాసిని విడిచి తంతువు నుండదు.

అట్లే సృష్టియెల్ల భగవంతునివలనఁ బుట్టుచు మరల వానియందే లయించుచున్నదనియు, సృష్టి భగవంతుఁడుగాని తద్భిన్నముగాని కాదనియు, సృష్టిలయంబులెల్ల నీశ్వరేచ్ఛా

నుసారంబులై యున్నవనియు, ఇచ్చాకారణం బనిర్వచనీయం
బనియు, భగవంతుడే సమస్తసృష్టికి నాధారంబు నాధేయంబు
కెండునై యున్నాడనియు. సృష్టియెల్ల భగవచ్ఛక్తికార్యంబు
నియు, శక్తికి శక్తిమంతునకు నగ్నికిఁ దద్దహనగుణంబునకువలె
నవినాభావంబనియు, చానంజేసి భగవంతుని విడనాడి సృష్టి
యు సృష్టిని విడనాడి భగవంతుడను పృథగ్భూతంబుగా
నుండుటలేదనియు, సృష్టిలయంబునలన భగవంతునకు క్షయ
వృద్ధులు గలుగవనియు సాలెపురువునలన గ్రహించితిని.

(* ఇదేభావము గీతలో 9 10; 6-7-; 9-4 లలోఁ జెప్పఁ
బడియున్నది,)

‘ సద్బ్రహ్మకార్యం సకలం సదేవం
తస్మాత్త్రమేతన్న తతోఽన్యదస్తి
అస్తితి యో వక్తి న తస్య మోహా
వన్దిత్తో సత్త్రితవ త్ప్రజల్పః.’ వి. చూ.

వాటియు సాలెపురుగుండటవలన చానినుండి తంతువు
జెడలుచున్నట్లే భగవంతుడైనది యాధారంబునుండి సృష్టి వ్యు
త్పన్నంబగుచున్నదనియు, నిరాధారంబునుండి సృష్టి కలుగుచు
న్నదను మతంబు నిరాధారమే యనియు, సాలెపురుగునుండి-
వల, ఎప్పుడు, ఎట్లు తంతువు పుట్టునది చెప్పుట యెట్లు సాధ్య
ముగానో యట్లే భగవంతునినుండి మేల? ఎప్పుడు? ఎట్లు?
సృష్టికలుగునది చెప్పసాధ్యంబుగాదనియు, తంతువు సాలెపురు
వుయొక్క వికారంబుగాని పరిణామంబుగాని యెట్లుకాదో,
యట్లే సృష్టిగూడ భగవంతుని వికారంబుగాని పరిణామంబు

గాని కాదనియు, సాలెపురుగునునుండి తంతువు వెడలుట, కొంత
కాలంబుండుట, మరల దానిలోనికి పోవుట యది యెట్లుచూ
చుచుండునో భగవంతుఁడగుఁడఁ దననుండి కలుగుచున్న స్వ
ప్తిసితిలయంబులకు సాక్షిమాత్రుఁడై యున్నాఁడనియు ఊర్ణ
నాభము వలన నే గ్రహించితిని.

సాలెపురుగునుండి తంతువు వెలువడి పురువును దోత
వును రెండు మనకంటికి గోచరించుచున్నంత కాలము రెండును
సత్యంబులేయనియు, తంతువు మరల లోనికిఁబోయి పురువు
మాత్రమే శేషించుచున్నదగునఁ దంతువు తాత్కాలికసత్యం
బనియు, బురువు పరమసత్యంబనియు మనము గ్రహించునట్లే
భగవంతుఁడును సృష్టియు పేర్వేరుగాఁ జూచినప్పుడు రెండును
సత్యంబులేయనియు, సృష్టిలయనైన భగవంతుఁడుమాత్రమే
శేషించుచున్నాఁడు గావున భగవంతుఁడు పరమసత్యంబనియు
సృష్టి తాత్కాలికసత్యంబనియుఁగూడ గ్రహించితిని.

భగవంతుఁడు సృష్టించుటకగా నేమి? వానియందున్న
శక్తిని విస్తరింపజేయుటయే సృష్టియనఁబడును. 'ప్రపంచ'
శబ్దమును, 'సృష్టి' శబ్దంబును ఈ భావంబును బెల్లడించు
చున్నవి. అట్లు సృష్టించుట దేల? అని యడుగవచ్చును.
'నైకోరమతే' యను బృహదారణ్యకోపనిషత్తులోని వా
క్యంబును సాకల్యంబుగా విమర్శించినచో సృష్టికారణము బా
ధపడును.

* సృష్టియెల్లఁ దాత్కాలికమాత్రసత్యంబుగావున
దానిని నమ్మి వ్యవహరించువారికిఁ దాత్కాలికమాత్రసుఖమే

యగుననియు, సుఖంబట్లు తాత్కాలికమైనప్పుడు, అనఁ
భంగము స్వతస్సిద్ధమనియు, సుఖచిత్తేషముతోడ దుఃఖం, క్షరూ
దనియు, సుఖసంపాదనంబు సర్వమతసారంబుగావునఁ జే
త్కాలికవస్తువును నమ్మి తాత్కాలికసుఖంబును బడయుటక
న్న సార్వకాలికవస్తువునే నమ్మి సార్వకాలిక సుఖంబును బడ
యుట మేలుగదా యనియు అద్వైతము బోధించును.

* ఇద్దఱకొలువెవ్వరికిఁ దగదందురు. కాదని పూనిన
ను రెంటఁజెడిన రేనఁడుగతి యగును. అట్లే భగవంతుని
సృష్టినివేఱుపఱచి రెంటినొక్కఁడే యేకపర్యాయమే నేవింపఁ
బూసినచో ఇహపరంబులకు రెంటికిఁజెడును. కావున రెంట
నొక్కటే నేవింపనగును. అట్లు నేవింపఁదలంచినప్పుడు ఏది
గుణవత్తరమో దానినే నేవించుటమేలు. రెండింటిలో భగ
వంతుఁడే గుణవత్తరుండని పైనఁజూపఁబడెను. కావున భగ
వత్సేవయే యుత్తమంబని గ్రహింపనగును.

‘ అంతవంతం ఫలం తేషాం తద్భవత్యల్పమేధసామ్ ’
(7-23) అనుటవలన, సృష్టిని సంపూర్ణంబుగా నిరసింపవలయు
నా ? అని ప్రశ్నింపవచ్చును. సృష్టిని నిరసించుటనఁగానే
మి ? సృష్టిని వదలి యావలికిఁ బోవుటో సృష్టిలోనేయుండి
దానితో జోక్యము కలిగించుకొనకుండుటో రెంట నొకటి
యగును. సృష్టినివదలి యావలికిఁ బోవుదమన్నచో సృష్టి
లేనిచోటే లేదు. కావున నది సాధ్యముగాదు. సృష్టితో
జోక్యము వదలుదుమాయనినచో దానివ్యవహారము చరా
చరభూతకొటి నావరించి నిరంతరము జరుగుచున్నది. కావున

గాని కాదని సాధ్యముగాదు. సృష్టివ్యపహారము ప్రవాహ
కాలంబున్నది. ఆ ప్రవాహంబులోఁబడి లోకంబెల్ల మును
చు మఁదేలుచునున్నది. దానిని దప్పించుకొను మార్గఁ
లేదు. గత్యంతరమేమందురా? తామరాకుమీఁది నీటిబి
ద్రువువలె సృష్టియందు మర్త్యుఁడు వర్తింపవలయును. అట్ల
వర్తించువారే జ్ఞానులు. ఆవర్తనరహస్యంబు నెఱుంగుటరే
జ్ఞానము.

జ్ఞానులవర్తనంబు బాహ్యదృష్టికి లోకంబు నాశ్రయి
చి యున్నట్లే కాన్పించినను వారిచిత్తంబు భగవంతునం
యుండును గావున వారి వ్యాపారంబు లీలామాత్రంబుగ
నుండును. (గీత. 4.19 to 21).

రాజా! భగవంతుని రూపంబెట్టిదందువా? భగవంత
నకు రూపమేగలుగదు. రూపంబు గలుగుటకు నుపాధియు
డవలయును. ఎల్లయుపాధులకు భగవంతుఁడే యుపాధియై
యుండును. వానికి నుపాధియేలేదు. కావున భగవంతుని
రూపంబిట్టిదని చెప్పసాధ్యముగాదు. (గీత 2-25; 3-13).

అట్లగునేని భగవంతుఁడెఱుంగుట యెట్లనియు, భగవంతుఁ
డిట్టివాఁడని యెఱుంగనిదే భజించుట యెట్లనియు నడుగుద
వా? అగ్నికి రూపంబు లేదనియు, ఏవస్తువునది యాశ్రయించి
ప్రకాశించునో తద్వస్తురూపంబు నగ్నియందారోపించి చూ
చుచున్నామనియు మున్నే తెలిపితిని. భగవంతుఁడు స్వయము
గా నిరాకారుఁడైనను వాని యవ్యక్తమూర్తిచేత సృష్టి నెల్ల
వ్యాపించి యున్నాఁడుగావున విశ్వమే భగవదాకారంబని సా

ధనావస్థయును బుద్ధిగ్రాహ్యార్థము గ్రహింపనగును. అనఁగా విశ్వమే భగవద్వ్యక్తరూపంబగును. వానియన్యవ్యక్తరూపంబన్ననో యది కేవలాఖండానందాత్మకమై యనుభవేక్షవేద్యమాత్రమై యున్నది. దానిననుభవించినవారుగాని యనుభవించుచున్నవారుగాని యది యిట్టిదని చెప్పరా? యనిన నది వాక్కునకు బుద్ధికేగూడ నందుటలేదు. అట్టిదానిని నిర్వచించుట యెట్లు? నిర్వచించినను గ్రహించుటెట్లు? ఏలయందువా? గ్రహించుట చెప్పట ఇవి యింద్రియకార్యంబులు. అతీంద్రియవిషయంబును ఇంద్రియంబులు గ్రహించుట చెప్పట యెట్లు సాధ్యమగును? అందువలననే భగవద్రూపంబు అవాఙ్మానసగోచరంబనిరి. ఇదేభావముగీతలో (2-29) లోఁ జెప్పఁబడియున్నది.

24. కీటము—తత్సారూప్యము.

రాజా! భ్రమరము పురువునుదెచ్చి తనగూటిలోనుంచి దానిచుట్టుఁ దిరుగుచుండును. ఆపురువు భయంబునఁ జేసి యాభ్రమరమందే దానిదృష్టిని నిరంతరము నిలిపియుండును. అట్లుకొన్నాళ్ళుచనఁగా దదేకధారణంజేసి యాకీటముగూడ భ్రమరమై యెగిసిపోవుచున్నది.

కావున మనస్సు దేనియందు నిర్వికల్పసమాధి నొందునో దానిరూపంబును బొందుచున్నది. (8-6). అందువలన నుత్తమమైనదానిని గూర్చి ధారణచేయువారు ఉత్తమస్థితిని నీచమైనదానినిగూర్చి ధారణచేయువారు నీచస్థితిని జెందుచున్నారు. కాబట్టి యుత్తమగతిని గోరువారు ఉత్తమవస్తువునందే మనస్సును నిలుపవలయునని కీటకము వలన నేర్చితిని.

ఈస్మరణాదిబంతకాలమందుఁ గూడ నుండవలయును. అదిముఖ్యముఁ. ఏలయందువా ? అంత కాలంబున బుద్ధి దేని యందు సెల్చునో యాస్థితి మరుజన్మంబున గలుగును. అంత కాలమందుఁగూడఁ తత్స్మరణంబుండవలయునన్నచో యావ జీవము నభ్యాసము చేయవలయును. (8-7)

ఈధారణ స్నేహంబుననొండె భయంబుననొండె ద్వేషంబుననొండెఁ గలుగవచ్చును. ఋష్యశృంగుఁడు గజేంద్రుఁడు శిశుపాలుఁడు పైమూటికిఁ గ్రమంబుగా నిదర్శనాబు. ధారణయే ప్రధానముగాని తత్తారణంబు ప్రధానముగాదు.

రాజా! పైనఁజెప్పినగుగువుల నాశ్రయించి యొక్కొక్కరివలన నొక్కొక్క-సంగతి క్రమించితిని

స్వదేహము—ప్రబోధితజ్ఞానము.

రాజా! దేహంబులెల్ల జననమరణవశంబులగుటవలన శాశ్వతంబులు గావు. దధక్షిరఘృతంబులచేతఁ బోషించిననుఁ దుదకు నవి మృగపక్షులపాలగుచున్నవి ఇది యెఱిగి యెఱిగి దేహ ప్రీతికై ధనమును భార్యాపుత్ర బంధుమిత్రాదులును గృహపశుసేవకాదులను గూర్చుటకై పడరాని పాట్లు పడుచు న్నారు. ఎంతధనంబున్నను బంధుమిత్రాదు లెందఱున్నను దేహపతనంబును దప్పింపలేరు. అంతియగాదు. ప్రాణము చన్నంతనే కి శేబరంబు నొక్క-నిమిషముగూడ నింటనిలువరు.

దేహము తుణికమే యగుఁగాక. అదియున్నంతవఱకు జీవితం బేక రాశిగాఁ గడచునాయనిన నదియుఁ గానరాదు; సగ్గిస్తతగానేని యుండఁనా యనిన నదియు లేదు. జిహ్వామొక

పంకకుఁ దృష్టయొక ప్రక్కకుఁ దక్కినయ్యుద్రియంబు లొక్కొక్కటి యొక్కొక్కపలనునకు దానినీళ్ళుచున్నవి. కర్మశక్తియన్ననో దానిని గొనిపోయి యెందోమిన్నులుపడ్డచోటఁ బ్రోయుచున్నది. దేహంబట్లు దశేంద్రియంబులకుఁ దక్కి పదుగురుభార్యలచేతఁ బడినవానిగతి ననుభవించుచున్నది.

అట్లని దానిని విసర్జించుదమాయనినఁ దత్త్వవిచారంబునకుఁ దశ్యులమైన బ్రహ్మనందంబునొందుటకు దేహము తప్పనన్యసాధనంబు గనరాదు. తన్నిమిత్తము దేహంబత్యవసరంబుగావున దానినిఁ గాపాడవలసియున్నది.

రాజు! దేహములలో నెల్ల మనుష్యదేహంబు తమోత్తమము. ఎలయందువా? భగవత్త్వబెఱిగి భక్తిచేయుటకు మున్మునకుఁ దక్కి నన్యులకుఁదరముగాదు. భగవంతుఁడు ప్రేమరూపుఁడనియు వానియెడఁ దనకృతజ్ఞతారూపప్రతిప్రేమ యిట్టివనియు గ్రహించు వివేకంబును, దద్విధజ్ఞానపూర్వకప్రతిప్రేమను భగవంతునెడ నెఱపుశక్తియు మనుష్యునకునొక్కనికే గలదు. దానొజ్జేసి మనుష్యుఁడు సృష్టికి మకుటప్రాయుఁడగుచున్నాఁడు.

భగవంతుఁడు భక్తికివశమైనట్లుగా మఱియొకదానికి వశ్యుఁడు గాఁడు. మనుష్యులు భగవంతునకుఁ బ్రతిప్రేమరూపమైన భక్తినిఁ జూపుటకై వానికి ననన్యమైన వివేకంబునొసంగెను. వారట్లుచేయనినాఁడు మహాకృతఘ్నులగుదురు. భక్తిమే పూజగాని పుష్పాదినమర్పణంబు పూజగాదు (6-67; 9-26).

ఈస్మరణంబంతకాలమందుఁ గూడ నుండవలయును. అదిముఖ్యముః ఏలయందువా ? అంతకాలమున బుద్ధి దేని యందు నెల్పునో యాస్థితి మరుజన్మంబున గలుగును. అంత కాలమందుఁగూడఁ తత్స్మరణంబుండవలయునన్నచో యావ జ్జీవము నభ్యాసము చేయవలయును. (8-7)

ఈధారణ స్నేహంబుననొండె భయంబుననొండె ద్వేషంబుననొండెఁ గలుగవచ్చును. ఋష్యశృంగుఁడు గిజేన్ద్రుఁడు శిశుపాలుఁడు పైమూటికిఁ గ్రమంబుగా నిదర్శనంబు. ధారణయే ప్రధానముగాని తత్తారణంబు ప్రధానముగాదు.

రాజా! పైనఁజెప్పినగుగువుల నాశ్రయించి యొక్కొక్కరివలన నొక్కొక్క-సంగతి క్రహించితిని.

స్వదేహము—ప్రబోధితజ్ఞానము.

రాజా! దేహంబులెల్ల జననమరణవశంబులగుటవలన శాశ్వతంబులుగావు. దధక్షీరఘృతంబులచేతఁ బోషించిననుఁ దుదకు నవి మృగపక్షులపాలగుచున్నవి ఇది యోకిఁగి యెఱింగి దేహ ప్రీతికై ధనమును భార్యాపుత్ర బంధుమిత్రాదులును గృహపశుసేవకాదులను గూర్చుటకై పడరాని పాట్లు పడుచు న్నారు. ఎంతధనంబున్నను బంధుమిత్రాదు లెందఱున్నను దేహపతనంబును దప్పి పలేరు. అంతియగాదు. ప్రాణము చన్నంతనే క శేబరంబు నొక్క-నిమిషముగూడ నింటసిలుపరు.

దేహము తుణికమే యగుఁగాక. అదియున్నంతవఱకు జీవితం బేక రాశిగాఁ గడచునాయనిన నదియుఁ గానరాదు; సగిస్తతగానేని యుండఁనా యనిన నదియు లేదు. జిహ్వామౌక

పంకకుఁ దృష్టమొక ప్రక్కకుఁ దక్కినయ్యుద్రియంబు లొక్కొక్కటి యొక్కొక్కవలనునకు దానినీళ్ళుచున్నవి. కర్మశక్తియన్ననో దానిని గొనిపోయి యెందోమిన్నులుపడ్డచోటఁ ద్రోయుచున్నది. దేహంబట్లు దశేంద్రియంబులకుఁ దక్కి పదుగురుభౌర్యులచేతఁ బడినవానిగతి ననుభవించుచున్నది.

అట్లని దానిని విసర్జించువమాయనినఁ దత్త్వవిచారంబునకుఁ దశ్యులమైన బ్రహ్మానందంబునొందుటకు దేహము తప్పనన్యసాధనంబు గానరాదు. తన్నిమిత్తము దేహంబత్యవ సరంబుగావున దానినిఁ గాపాడవలసియున్నది.

రాజు! దేహములలో నెల్ల మనుష్యదేహంబు తమోతమము. ఏలయందువా? భగవత్తత్త్వబెఱిగి భక్తిచేయుటకు మర్త్యునకుఁ దక్కి నన్యులకుఁదరముగాదు. భగవంతుఁడు ప్రేమరూపుఁడనియు వానియెడఁ దనకృతజ్ఞతారూప ప్రతిప్రేమ నిట్టివనియు గ్రహించు వివేకంబును, దద్విధజ్ఞానపూర్వకప్రతిప్రేమను భగవంతునెడ నెఱపుశక్తియు మనుష్యునకునొక్కనికే గలదు. దానొజేసి మనుష్యుఁడు స్పృహకి మకుటప్రాయుఁడగుచున్నాఁడు.

భగవంతుఁడు భక్తివశమైనట్లుగా మఱియొకదానికి వశ్యుఁడు గాఁడు. మనుష్యులు భగవంతునకుఁ బ్రతిప్రేమరూపమైన భక్తినిఁ జూపుటకై వానికి ననర్థమైన వివేకంబు నొసంగెను. వారట్లుచేయసినాఁడు మహాకృతిఘ్నులగుదురు. భక్తియే పూజగాని పుష్పాదినమర్పణంబు పూజగాదు (6-67; 9-20).

రాజా! దేహము శాశ్వతంబుగాదు గావునను, అది యెప్పుడు రాలిపోవునో ముందుగాఁ దెలియదుగావునను, దీపమున్నప్పుడే వెదుకవలయునన్నట్లుగా దేహమున్నప్పుడే మోక్షమును సాధింపవలయును. ఇంద్రియసుఖంబులు ప్రాణికోటికెల్లసహజంబులు. తద్భ్రమై యచూల్యమైన నరదేహంబే యవసరములేదు. మనుష్యదేహంబు బహుజన్మపుణ్యపరిపాకంబుగాఁగలుగుచున్నది మనుష్యునకు మాత్రమే మోక్షౌసక్తిగలదు. ఈవిషయంబును బట్టిగూడ నరజన్మంబు నెట్లుపయోగింపవలసినది స్పష్టమగును.

రాజా! నావచించిన విధంబున నైరాగ్యవిజ్ఞానంబులను సంపాదించి యహంకారమును వదిలి ముక్తసంగుడనై యాత్మసంస్థిని బొంది జగమెల్లఁ గ్రమ్ముదును. ముక్తసంగుడను గావున నాకు జేసియందును బ్రీతిగలుగదు. అహంకారిరహితుడనుగావున నెందును నాకు ద్వేషములేదు. ఆత్మసంస్థితుడనుగావున నభేదబుద్ధితోనుండును (5-18).

రాజా! ఇంద్రులు గురువులను సేవింపనేల యనియందువా? మర్త్యసూత్రులకుఁ బరపూర్ణజ్ఞాన మెవ్వనికీ గలుగదు. జ్ఞానంబును మధుకరవృత్తి లోకంబునుండి సంపాదింపనగును. దానివలనఁ జిత్తశుద్ధియు దానివలన నేకాగ్రబుద్ధియు జనించును. అట్టిబుద్ధితో భగవంతుని సేవించుచువారికి నమ్మహనీయుడే పూర్ణాస్థ ననుగ్రహించుచున్నాఁడు. (10-10,11).

ఉద్ధవా! ఆయన సూత యదురాజునకు నిట్లు బోధించి

దానిని వివృతముగా చూచుచును. యదురాజును అవధూత యువ
చేతానుసారముగా వైరాగ్యాభ్యాసములచేత సమచిత్తుడై
శాంతిసుఖమును బడసెను. ఇందుఁజెప్పఁబడిన 24 లక్ష
ణములు అవధూతముఖ్యలక్షణములగును.

* ఇంద్రోత్సవమునాఁడు గోపకులకు నిష్పాదుద్ధవునకుఁ
బ్రకృతీసమారాధనమును శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు బోధించెను.
ప్రకృతిరంజనమే వితావధిగా శ్రీరామఁడు గావించెను.
దీసింబట్టి ప్రకృతియనగానేమో, దానికిని భగవంతునకును గ
లసంబంధమేమో, ఆరాధ్యములలో నెల్లఁ బ్రకృతి యేలయు
త్తమోత్తమమో, యీయుపదేశముదెంతభావము గర్భితమై
యున్నదో యూహింపనగునేగాని వచింపఁదరముగాదు.

భగవత్ప్రపత్తి.

ఉద్ధవా భగవంతునాశ్రయించుటనఁగాఁ దత్ప్రతిపాది
తధర్మములను వర్ణాశ్రమప్రకారము ఫలాభిసంధిరహితముగా
నాచరించుటగును. (18-65) స్వధర్మాచరణము మొట్టమొ
దటి ధర్మమగును. (3-35; 18-47). ఈధర్మమును బరి
శుద్ధబుద్ధితో బ్రతిఫలనిరపేక్షముగాఁ చేయవలయును. అట్లు
గాక యింద్రియతృప్తికై చేయునాఁడు తుదకు మోసపోవు
చున్నాఁడు. (3-16).

ఉద్ధవా! మర్త్యులేమేమో కోరికలు కోరుచు వానికై
యావజ్జీవము బ్రాకులాడదురు. అంతమాత్రాననే వా
నికి సిద్ధసిద్ధి కలుగుచున్నదా యని నొక్కడికిని గలుగుట
లేదు. ఏలయిందావా? లాభాలాభములును సిద్ధ్యసిద్ధులును

ఇప్పటి ప్రయత్నాధీనంబులు గావు. అవి వారివారి ప్రాంత
భక్తర్మఫలంబులై యదినువచ్చినప్పుడు గలుగుచుండును. అనఁ
గా నీజన్మమందలి సుఖదుఃఖాదిద్వంద్వంబు లీజన్మకిర్మఫలంబులు
గావనియు నవియెల్లఁ బూర్వజన్మకిర్మఫలంబు లీజన్మంబున
ననుభవార్థము కలుగుచున్నవనియు వానిని దప్పించ సాధ్యము
గాదనియు, వానిని చాటుమాటుచేయు ప్రయత్నంబులెల్ల వ్యర్థ
ర్థంబులనియు గ్రహించి అట్టితలంపులను యత్నంబులను
మావి యెప్పటికేదివచ్చినను సహించుచు మనస్సును భగవం
తునియందు నిలిపి తదాత్మనుసారంబుగా స్వధర్మంబుల నాచ
రింపనగును. స్వధర్మంబు చక్కగా జరుగుచున్నచోలేన
యనుతలంపు తప్ప వేరొందు తలంపే యుండఁగూడదు.

సత్యసత్య వివేకము.

ఉద్ధవా! నిద్రలో నెన్నోచిత్రంబులను చూచుచు న
ప్పుడవియెల్ల సత్యంబు లేయని భ్రావించును. అస్థితిలో నొకప్పు
డు సంతోషింతును; ఒకప్పుడు దుఃఖింతును; మేల్కొంచి
నప్పుడవియెల్లఁ గల్గిలసియెఱిగి తానెప్పుడు పడసిన సుఖదుః
ఖాదులకై సిగ్గుపడి నవ్వుటయుఁ గలదు. స్వప్నస్థలోఁ
జూచిన దృశ్యంబులెల్లు సత్యంబులుగావో యట్లే యుద్రియ
గోచరంబులగు పదార్థంబులెల్ల సత్యంబులుగావనియు, మర్త్య
లజీవితంబెల్ల దివాస్వప్నమనియు గ్రహింపుము.

అట్లయినచో సత్యమేదందువా? ఏది ముక్కలంబుల
నబాధితమై యథాస్థితినుండునో యది యొక్కటే సత్యంబగును.
సత్యంబులు కావనుటవలన వానికీ నునికియే లేదని భావంబు

గాదు. దృశ్యపదార్థంబులెల్ల తూక్షణంబునకు మార్పుచెందుచుండుననియు, అట్టిమార్పులకులోనైయున్న పదార్థంబుల వలనఁ గలుగు ఫలముగూడ నిల్కడలేక మారుచునేయుండుననియు భావము. తాత్కాలికంబును సార్వకాలికంబుగా భావించి దానికై జీవితంబును వృథసేయుచున్నారు. అది తటాలున మార్పుచెందినప్పుడు ఆశాభంగమగుచున్నది. అదే దుఃఖము. కావున సార్వకాలికమైనదేదో తెలిసికొని దానికైయత్నింపుము. ఆశాభంగము గాని తత్ఫలమైన దుఃఖంబుగాని గలుగవు.

కర్మము.

ఉద్ధవా! సృష్టించువ్యాపారమును గర్మమునందు. (8-3). ఈకర్మము బ్రహ్మమునుండియే మొట్టమొదట ప్రారంభమయ్యెను. (3-15). ఎప్పుడుప్రారంభమయ్యెనందువా? సంకల్పంబుతోడఁ గర్మము ప్రారంభమయ్యెను. సంకల్పంబేప్పుడు కలిగెనో చెప్పనాధ్యముగాదు.

ఈవ్యాపారము ప్రవృత్తిపరమైనప్పుడు జగనమంతయు పాపసంసారము ఫలమగుచున్నది; నివృత్తిపరమైనపుడు మోక్షము ఫలమగుచున్నది. ఈవ్యాపారంబును బ్రవృత్తిపరమునుండి నివృత్తిపరముచేయుటకు జ్ఞానమేసాధనము. సకామ వ్యాపారము ప్రవృత్తిపరమును నిష్కామవ్యాపారంబు నివృత్తిపరంబునగును. ఈమార్పును గ్రమక్రమముగాఁ జేయవలయును. కర్మమును బూర్ణముగామానుటకు ఎవనికీని సాధ్యముగాదు. (18-11) జగచ్చక్రబెల్లఁ గర్మమువలననే నడుచుచున్నది. (3-16).

కర్మము ప్రాణికోటికెల్ల నై జసిద్ధము. కావునఁ బ్రాణులెల్ల నై జకర్మసిబద్ధములై యున్నవి. (18-60) నై జంబునకు విరుద్ధంబుగా వర్తింపఁదరముగాదు. కాదనియత్నించినను స్వభావము కదలనీయదు. (18-59) స్వభావజమైన కర్మమే స్వధర్మమగును. కర్మమెట్టిదైననుదోషయుక్తమేనై యుండును (18-48). అట్లని దానిని త్యజింపవలదు (18-47). దోషము కర్మమందులేదు; బుద్ధియందున్నది. ఎప్పుడు కర్మము ఫలాభిసంధితోఁ గూడునో యప్పుడది దోషయుక్తమగుచున్నది. ఫలాభిసంధిని వదిలి సహజమైన కర్మమును బాహ్యద్వైపికీఁ గ్రూరముగానొండె దోషముగానొండెఁ గాన్పించినను దానిని జేయవలయును. అట్లుచేసినప్పుడు దోషమే గలుగదు. దీనినే నైష్కర్మ్యసిద్ధియందురు (18.49). అసక్తబుద్ధితోఁ జేయుటయే కర్మాచరణనుండలి పరమరహస్యము.

నైష్కర్మ్యసిద్ధికి సాధనక్రమముగలదు. ఈవిషయము గీతలో (18-51 to 53) పఠకు బోధింపబడియున్నది. ఏకర్మమొనర్చినను భగవదర్పణంబుగాఁ జేయుము (18-56).

స్వభావము.

స్వభావము ప్రార్థకిర్మఫలానుసారముగా శుద్ధాశుద్ధ మిశ్రమంబుగా నుండుననియు స్వభావప్రకారము ప్రాణివర్తించుననియు జెప్పఁబడెను. అట్లుగనెని ప్రాణికి స్వాతంత్ర్యమే లేసిదగునుగదాయని శంకింపవచ్చును. శుద్ధస్వభావము స్వయముగానే నైష్కర్మ్యోద్ధికిఁ బ్రేరేపించును. మిశ్రస్వభావము సంగతియన్ననో యామిశ్రమములొ శుద్ధతత్త్వ

ము విశేషించియున్న యెడల బుద్ధియు తద్విధమై నైష్కర్మ్యసిద్ధి
సాధనంబులైన కర్మంబులకుఁ బ్రేరేపించును. అప్పుడు శాస్త్ర
జ్ఞానము గుహాపదేశము సజ్జనసాంగత్యము దానికేదోడ్పడి
బలమొసంగును. కావున మిశ్రస్వభావంబునకు నొకప్పుడై
నను సత్కర్మాచరణంబునకు నవకాశము గలదు.

అశుద్ధస్వభావముసంగతి దేమందువా? అశుద్ధస్వ
భావమన్నప్పుడు అదిసంపూర్ణముగా నశుద్ధమేయని భావింప
వలదు. అట్టిదెప్పుడు మనుష్యప్రకృతియందే గలుగదు.
అశుద్ధస్వభావంబునఁగా శుద్ధమునకన్న అశుద్ధముపెక్కు రెట్లు
విశేషించియుండునదని గ్రహింపుము. అట్టిస్వభావమందు
శుద్ధభావము అశుద్ధభావమువలె నెప్పుడోయొకప్పుడు దానిత
గుణము వచ్చినప్పుడు పరిశీలించును. అదితెప్పదు. అట్టి
తఱి బుద్ధి యంతోయితో భగవంతుని వంకమరలును.
అదికారణంబుగా భగవంతుఁడు వానిని గ్రమక్రమంబుగా
నుద్ధరించుచున్నాఁడు (9-30, 31, 32).

భక్తిలక్షణంబులు.

ఉద్ధవా! నాకు భక్తి చేయువాకి గర్వముగాని మా
త్సర్యంబుగాని యుండరాదు; అతడు కార్యదక్షుఁడుగా నుండు
వలయును; ఫలాభిసంధి యెంతమాత్రము నుండరాదు; వాని
హృదయమందుఁ బ్రేమరసంబు నిరంతరము బొంగిపొరలు
చుండ వలయును; వేగిరపాటు తగదు; తత్త్వార్థజ్ఞాన సంపాదన
మందు మహాతురత యుండవలయును; అసూయకు నతడెడమీ
యకూడదు; వ్యర్థాలాపంబులతోఁ గాలము పుచ్చరాదు.

ఏయాత్మ తనయందున్నదో యదే యాత్మ భార్యపుత్రాదులం
దును జరాచరసమస్తప్రపంచమందు నున్నదనియు, ఉపాధి
భేదంబునఁజేసి యాత్మభేదంబును భావింపరాదనియు గ్రహిం
చి యెల్లరియెడ సమదర్శియై యుదాసీనబుద్ధితో వత్తింపవల
యును (2-55, 56, 57).

మాయ.

ఉద్ధవా! మాయయిట్టిదని యింతవఱకు నెవ్వరు నెఱుం
గరు. మాయయనఁగా నాశక్తియేగాని వేరుగాదు. 'సర్వ
జ్ఞేశ్వరస్య ఆత్మభూతే ఇవా విద్యాకల్పితే నామిహాపే తత్త్వా
న్యత్వాభ్యామనిర్వచనీయే సంసారప్రపంచబీజభూతే సర్వజ్ఞే
శ్వరస్య 'మాయా' శక్తిః' అని శ్రీ శంకరభగవత్పాదులు.
'అన్యక్తనామ్నీ పరమేశశక్తి రనాద్యవిద్యా త్రిగుణాత్మికా
పరా కార్యానుమేయా సుధిన్యైవ మాయా, యయా జగత్స
ర్వమిదం ప్రసూయతే' ||వి||చూ|| భగవాతుఁడనైన నేను నా
మాయాశక్తి నధిస్థించి కాలరూపుఁడనై, జీవాత్ముఁడనై,
లోకస్వరూపుఁడనై, స్వభావుఁడనై, ధర్మాత్ముఁడనై నానావి
ధంబులఁ గాన్పించుచుందును. కాలరూపుఁడనై సుఖదుఃఖాదుల
పరిమితిని నిర్ణయించుచున్నాను; జీవరూపుఁడనై సుఖదుఃఖభో
క్తనుగాఁ దోచుచున్నాను; స్వభావరూపుఁడనై దేవత్వాదులను
గలిగించుచున్నాను; ధర్మరూపుఁడనై పూర్వరచిత పుణ్య
కర్మంబులకు ఫలంబుగా స్వర్గాదినివాసంబు నిచ్చుచున్నాను.

నామాయనుదాటుట యంతసులభ కార్యము గాదు.
ఎవగు నాకుఁ బ్రపత్తిచేయుదురో వాకుమాత్రమే నామా

యను దాటనేర్తురు. నామాయను దాటుటకు నిదే సులభో
పాయము (7-14). అదియెట్లుండువా! అట్టివారిహృదయమం
దు జ్ఞానదీపికను వెలిగింతును. దీపమును వెలిగించుటతోన
వారిలోనున్న తమోరూపమైన యజ్ఞానము పటాపంచలగును
(10-11). జ్ఞానోదయంబుతోడ మాయాలీలలును దత్ఫల
మైనలోకంబును స్వస్వరూపంబునఁ గానఁబడును. అనఁగా
మాయయుఁ దత్ఫలమైనలోకంబును రెండును మిథ్యలేయని
సృష్టమగును. మిథ్యలనఁగాఁ గుండేటికొమ్మువంటివని
గ్రహింపవలదు; మఱియేమనిన నాకన్న భిన్నంబులైనవిగావని
యెఱుంగుము. మాయ అనునది యనాదియనిరి. ఏలయుం
దువా? దానికిఁ గాగణంబునూహింపలేరైరి. దేనికిఁ గార
ణంబునూహింపరాదో యది యనాది యనక తప్పదు. మా
యనునది యొకటిగలదనియు అది యనాది యనియుఁ
జెప్పుట యెల్ల వ్యావహారికమేగాని పారమార్థికముగాదు.
పారమార్థికదృష్టికి మాయయనునదేలేదు. మాయయనునది
మద్వ్యతిరీకమైనది గల్గునేని పరమాత్మ ఏకము అద్వితీయము,
అఖండము, పూర్ణముగానేరదు.

జ్ఞానకార్యంబంతమాత్రమే యగును. ఆవల జ్ఞానము
గూడ 'జలం కతక రేణువతో' అను న్యాయంబు ననుసరిం
చును. కతక రేణువును జలంబులోనై చినప్పుడు జలమందలి
ముడికిని నశింపఁజేసి తానుగూడ నశించుచున్నది. అట్లే జ్ఞాన
మగూడ నజ్ఞానంబును బాపి తానుగూడ నశించుచున్నది.

మాయ - అవిద్య.

మాయ యనునది శుద్ధసత్వము; అవిద్యయనునది రజస్తమస్సులతోఁ గూడినందున మలినసత్వమగును. అవిద్య జీవునకు నుపాధియగుచున్నది. మాయ యన్ననో బ్రహ్మముచేత నధిష్ఠితమై యున్నది. అందువలన జీవుఁడు సోపాధి కుఁడనియు, బ్రహ్మము నిరుపాధికమనియు వచింతురు.

అవిద్య - మూలావిద్యయనియు, తూలావిద్యయనియు రెండువిధములు. శుద్ధచైతన్యంబును గప్పియుండునది మూలావిద్యయనఁబడును. ఉపాధిగతచైతన్యంబును గప్పియుండునది తూలావిద్య యనఁబడును.

మూలావిద్య మరలఁగారణరూపమనియుఁ గార్యరూపమనియు ద్వివిధము. ఆవరణవిత్తేపశక్తులు గలిగి యనాది భావరూపమైనది కారణరూపావిద్యయనియు, ఒకవస్తువునందు అన్యరూపబుద్ధిగలది కార్యరూపావిద్యయనియుఁ జెప్పిరి.

కార్యరూపమూలావిద్య మరల ఆత్మబుద్ధి, నిత్యబుద్ధి, సుఖబుద్ధి, శుచిబుద్ధి అని నాల్గు విధములు. అనాత్మయందు ఆత్మబుద్ధి, అనిత్యమైన యాకాశాదులందు నిత్యబుద్ధి, దుఃఖరూపమైన ద్రవ్యమందు సుఖబుద్ధి, అశుచియైన స్త్రీముఖచుంబనాదులందు శుచిబుద్ధి ఇవి క్రమముగాఁ బైనాన్గింటికి నుదాహరణంబులు.

చార్వాక మతము.

ఉద్ధవా ! బ్రహ్మమొక్కడే సత్యంబనియు, నానాత్వం

బెల్ల మిథ్యయనియు, మాయవలన నట్లు తోచుచున్నదనియుఁ జెప్పితిని.

జీవులు వేర్వేరుగా నున్నారనియు, వారికర్మంబులును వేర్వేరుగననియు, జీవులు వారికర్మఫలంబులైన సుఖదుఃఖంబులను వేర్వేరుగా ననుభవించుచున్నారనియు, దానంజేసి కొందఱు సుఖవంతులుగాఁ గొందఱుదుఃఖజీవులుగా నున్నారనియు బ్రహ్మము (ఆత్మ) ఏకమై అద్వితీయంబునైనచో నెల్లకోశంబులందుండునది యొక్కయాత్మయే యైనచో నిట్టిభేదంబులుండ నేలయనియు, భగవంతుఁడొక్కఁడే యిన్నివిధంబుల నాడుచున్నాఁడనుమాట తర్కంబునకేగాక యనుభవంబునకుఁ గూడ విరుద్ధముగా నున్నదనియు, భగవంతుఁడే లేడనియు, సర్వము స్వాభావికమనియు వాదించుమతము గలదు. (16-8)

ఈమతప్రకారము సుఖమే పరమతాత్పర్యమగుచున్నది. సుఖానుభవంబునకు స్వాతంత్ర్యము మూలాధారమగుట సిద్ధివాదాంశము. దేహంబులకు నుత్పత్తి స్థితిలయంబులు తప్పవనుట వారుగూడఁ నంగీకరింతురు. అట్టిదేహంబునకు స్వాతంత్ర్యమేలేదని స్పష్టము. స్వాతంత్ర్యమే లేనినాఁడు స్వాతంత్ర్యఫలమైన సుఖంబెట్లు గలుగును ?

సుఖవిచారము.

సుఖమనఁగా నేమి ? ఇచ్చనచ్చినట్లు తినుట విహరించుట పరమసుఖంబని మీమాంసకాలభావము. అట్లేల్ల సింద్రియసుఖమగును. అదియు నవిచ్ఛిన్నంబుగా గలుగదు. ఏలయఁదువా ? దేహమున్నంతకాలమే యింద్రియంబులును

వానివ్యాపారంబులు నుండును దేహమునకుఁ జావుగలదు, చావుతోడ వారువచ్చించు సుఖముగూడ నశించుచున్నది.

ఆసుఖము సార్వకాలికము కాకపోయినను ఉన్నంతకాలము ఏకరాశిగా నుండునాయనిన నదియులేదు. మృత్యువు నోరుతెరిచి యెట్టెదుట నిల్చి, కసాయివాఁడు గొట్టెను గంజి భానుకువలె నీడ్చుచుండఁగా భయకంపంబులకుఁ జిక్కి తల్లడించువానిస్థితి దుఃఖమగునేగాని సుఖంబుగానేర్చునా ?

ఏది త్రికాలాబాధితమై యుండునో యదే వాస్తవసుఖము. అట్టిది మృత్యువును జయించినఁగాని సిద్ధింపదు. మృత్యుజయంబెట్లందువా ? మృత్యువు దేనికిఁ గలుగుచున్నది ? దేహంబునకుఁ గలుగుచున్నది. అంతియగాని దేహస్థుఁడైన యాత్మకుఁ గలుగుటలేదు. ఆరహస్యంబు నెఱుంగుటయే మృత్యుజయము. జీవునకు మృత్యువేల కలుగదాదువా ? జీవుఁడు పరమాత్మాంశమేగాని వేఱుగాదు. (2-20) పరమాత్మకుఁ జావుపుట్టువులు లేవు గావునఁ దదంశమైన జీవునకుఁగూడఁ జావుపుట్టువులు లేవు.

ఉద్ధవా ? ఇహలోకసుఖంబట్టిదైనను స్వర్గలోకసుఖంబు శాశ్వతముగదాయని యుందువుగాఁబోలు. అదియుఁ గర్మ ఫలంబేయగును. కర్మఫలంబెందైనను అశాశ్వతమేగాని శాశ్వతము గానేరదు.

ఉద్ధవా ! ఇంద్రియంబులు జడంబులంటిని. జడంబులు వ్యవహరించుట ఫలంబుపుట్టుట యెట్లందువా ? సూదంటు రాయిసాన్నిధ్యంబున అయఃఖంశంబువలె జీవాత్మసాన్నిధ్యంబున

జడంబులైన యింద్రియంబులు వ్యవహరించుచున్నవి. వ్యవహారముతోడ ఫలంబుదయించుచున్నది.

బంధము క్రిత తత్త్వవిచారము.

శ్రీకృష్ణభగవానుని యుపదేశంబు నెల్ల నుద్ధవుడు విని 'స్వామీ ! దేహంబున్నంతకాలము తద్గతంబులైన గుణంబులుండను. గుణంబులున్నంతకాలము దేహస్థుడైన జీవుడు గుణబద్ధుడు గాక దప్పదు గదా! జీవుడట్లు గుణబద్ధుడైనప్పుడు గుణకార్యముల నుడియుఁ దత్ఫలంబులైన సుఖదుఃఖంబులనుండియుఁ దప్పించికొని మనుటెట్లు ? స్వామీ ! మీవచనంబులను వినఁగా జీవులెల్లరును బద్ధులుగా నే తోచుచుచున్నారు. ముక్తులును గలరందువేని ముక్తులకు బద్ధులకు భేదమేమి ? ముక్తులెట్లు లోకవ్యవహారంబున వర్తింతురు ? వారేమి భుజింతురు ? ఎట్లు భుజింతురు ? దేహకృత్యంబుల నెట్లు నిర్వర్తింతురు ? వారు కూర్చుండుటయుఁ బరుండుటయు నడచుటయు నెట్లుండును ? ఈవిషయంబులందు బద్ధులెట్లు వర్తింతురు ? స్వామీ ? బద్ధులయొక్కయు ముక్తులయొక్కయు బాహ్యవర్తనంబునందు సామాన్యదృష్టికి భేదము గాన్పింపనందున నిట్టి శంకగలుగుచున్నది.'

స్వామీ ! ఆత్మయేకము నద్వితీయంబు నని తెలిపితివి. అట్టియీత్మ యొకయుపాధియందు నిత్యబద్ధమగుటయు మఱొక్కయుపాధియందు నిత్యము క్తమగుటయు నెట్లు సంభవించును? ఈరహస్యంబులను గ్రహింపఁజాలక నాబుద్ధియెంతయు భ్రమఁజెందుచున్నది. నాయీతలంపుచిక్కును భవదన్యులు తీర్పఁజాల'రని ప్రార్థించెను.

శ్రీకృష్ణభగవానుఁ డుద్ధవునివిని 'మిత్రమా ! జీవునకు గుణంబులనుబట్టి బంధముక్తులు చెప్పుదురేగాని వాస్తవముగా వానికి బంధముగాని ముక్తిగాని రెండును లేవు. గుణంబులు మాయామూలకంబులని దెల్పితిని. మాయయన్ననో మిథ్యగాని వేఱుగాదు. మిథ్యయైనమాయవలన నేర్పడిన గుణంబులుగూడ మిథ్యలేయగును. గుణంబులు మిథ్యలైనప్పుడు తత్కార్యంబులని చెప్పఁబడు బంధముక్తులుగూడ మిథ్యలేయగును.'

'కావున జీవునిబంధముక్తులు కేవల వ్యవహారికంబులనియు, వ్యవహారంబంతయు నజ్ఞానజనితంబనియు, అట్టియజ్ఞానమున్నంతకాలము జీవుఁడు బద్ధుడుగానే తానుభావించుననియు, అజ్ఞానంబు జ్ఞానోదయంబున నశించినంతనే యజ్ఞానజనితభ్రమపోయి జీవుఁడు వాసిజస్వరూపంబును అనఁగాఁ దాను నిరంతరముక్తుఁడగుట గ్రహించుననియు నెఱుంగుము.'

ఈజ్ఞానాజ్ఞానంబులుగూడ మాయాకార్యంబులైన స్థితులేగాని వేఱుగాదు. మాయయనఁగాఁ బరమేశ్వరుని యనిర్వచనీయశక్తి యని తెలిపితిని. పరమేశ్వరునకు నాద్యంతంబులులేవు. మాయకుమాత్రం బంతము గలదు.

పరమేశ్వరునకు నంతములేనప్పుడు వాసిశక్తియైన మాయకు మాత్రంబంతం బెట్లుండునందువా ? పరమేశ్వరుఁడు షడ్భావవికారరహితుఁడు. వాసిశక్తి బహిర్గతమై ప్రాపంచికరూపంబును వహించినప్పుడు సర్వవికారసహితమగుచున్నది. వికారంబులు నశ్వరంబులు కావున మాయకు నంతముగలదం

టిని. మాయకు నంతముగలదనఁగాఁ దద్వికారంబులకు నంతముగలదని యెఱుంగుము. (13-20, 21, 22.)

ఉద్ధవా ! పరమాత్మకును జీవాత్మకును స్వగతభేదము లేదు. సూర్యుఁడొక్కఁడయ్యు బెక్కుజలాశ ముంబులందుఁ బ్రతిఫలించుచందానఁ బరమాత్మ యొక్కటయ్యు వివిధోపాధులందుఁ బ్రతిఫలించుచున్నది. (13-34.) జలాశయ మందలి నీరు కదలినప్పుడు నందుఁ బ్రతిబింబించిన సూర్య బింబంబుగూడఁ గదలియాడుచున్నట్లు దోచును. వాస్తవముగా సూర్యుఁడు చలించుటయేలేదు. మఱియు జలమాలిన్యంబు తద్గతరవిబింబ స్వప్రకాశంబును గొంత గప్పిపుచ్చుచున్నది. అట్లే యాత్మ యుపాధిగతమై నప్పు డాయుపాధి కార్యంబులను దానుచేయుచున్నట్లుగా భావించును. ఉపాధి మాలిన్యంబు తదంతర్గతమైన యాత్మయొక్క ప్రకాశంబునకు నడ్డుపడుచున్నది. అంతియేగాని యాత్మకంటుటలేదు. (13-32 ; 33.)

ఉద్ధవా ! నూఱునీటిపాత్రల నొకచోటనుంచినచో నూఱుపాత్రలలోను సూర్యబింబంబు ప్రతిఫలించుచున్నది. అందొకపాత్ర భిన్నమైనచో తత్పాత్రయందే సూర్య ప్రతిబింబంబు అదృశ్యంబగునుగాని తక్కినపాత్రలందు నదృశ్యము గాదు. అట్లే యాత్మ వివిధోపాధులలోనుండినను ఏయుపాధి నశించునో యాయుపాధియందు మాత్రమే యాత్మప్రకాశం బదృశ్యమగుచున్నది. అంతియేగాని యెల్లయుపాధులందు నదృశ్యమగుటలేదు. అనఁగా ఆత్మకు స్వపరభేదములేదు.

సూర్యుని వానిప్రతిబింబంబులనుఁ బరమాత్మకు జీవాత్ములకు సామ్యముచేయుట అద్వైతసాంప్రదాయము. సూర్యునిఁ దత్కిరణంబులనుఁ బరమాత్మకు జీవాత్ములకు సామ్యముచేయుట ద్వైతసాంప్రదాయము. సూర్యుఁడొక్కఁడేయైనను వాని కిరణంబులెల్ల నొక్కచోటునుండియే బొడముచున్నను పెక్కుఋగాఁ జీలి పరస్పరసంబంధంబులు లేనివై ప్రకాశించుచు నిరోధాదులు దేనికిఁ గలుగునో యదిమాత్రమే వానిని పొందుచున్నదనియు, అట్లే పరమాత్మయొక్కఁడే యైనను వాని యంశయంబులైన జీవాత్ములు పెక్కులుగా జీలి పరస్పరసంబంధంబులులేక దేనిసుఖదుఃఖంబు లదేయనుభవించుచున్నదనియు ద్వైతమతభావము. ఈవిధముగా ద్వైతులు జీవాత్మలబహుత్వంబును గగ్మానుభవవైచిత్రిని సాధింతురు.

ఉద్ధవా! బద్ధముక్తుల జీవితవిధానంబు నడిగితివి. పరస్పర స్నేహముగల పక్షులు రెండొకవృక్షమందే నివసించుచుండెను. అందొక పక్షి యావృక్షఫలంబులఁ దినుచు మంచిపండ్లు దొరకినప్పుడు సంతోషించుచుఁ బండ్లు దొరకనినాఁడు దుఃఖించుచు నుండెను. రెండవది యేఫలంబునుముట్టక సాక్షిమాత్రమై యుండెను. ఫలకాంత వానికి లేమింజేసి ఫలగుణగుణంబులఁగూర్చిగాని భావాభావంబులఁగూర్చిగాని దానికెట్టిచింతయుఁ గలుగదు. చింతలేమింజేసి యది యథాసుఖముండెను. మొదటిది బద్ధాత్మనకును రెండవది ముక్తాత్మనకును సామ్యమగును.

ఉద్ధవా! విశ్వమే మహావృక్షము. జీవులే పక్షులు. ఫలాభిసాధిగల జీవుఁడు బద్ధుడై సుఖదుఃఖంబుల ననుభవించు

చున్నాఁడు. ఫలాభిలాష లేని జీవుఁడు ముక్తుఁడై చిర సుఖంబు నొందుచున్నాఁడు.

ఉపాధులు కర్మఫలభోగాయతనంబులు గావున భోగ్య కర్మభేదమును బట్టి యుపాధిభేదము గలుగుచున్నది. ఉపాధులటు భిన్నభిన్నంబులైనను దదంతర్గతుఁడైన జీవుఁడొక్కరుఁడే గాని భిన్నభిన్నమూర్తులుగాను. అనఁగా ఒద్ధునియుపాధిలోని జీవునకును ముక్తునియుపాధిలోని జీవునకును స్వగతభేదములేదు.

బంధముక్తుల భావభేదము.

బంధము ముక్తి యనునవి భావములగునేగాని వేఱు గావు. అనఁగా నవి మానసికస్థితులుగా నున్నవి. ఎవ్వఁడు సర్వము తానే చేయుచున్నాననియు ఫలంబు ననుభవించుచున్నాననియుఁ దలంచునో యతఁడే ఒద్ధుఁడనఁబడును. ఎవఁడట్లు తలంపక యింద్రియంబులు వానివానివ్యాపారంబులు చేయుచున్నవనియు దాను సాక్షిమాత్రుఁడై చూచుచున్నాననియుఁ దలంచునో యతఁడే ముక్తుఁడనఁబడును. (3-27, 28.)

బద్ధముక్తుల బాహ్యలక్షణంబులు.

ముక్తునకు శరీరాభిమానంబుండదు గావున నతఁడు నానిశరీరంబునకుఁ గలుగునట్టి పూజగాని తిరస్కారముగాని యెఱుంగనే యెఱుంగఁడు. ఒద్ధునకు శరీరాభిమానంబు గలదు గావున శరీరంబునకుఁ గలుగుచుండు సుఖదుఃఖంబులకు నతఁడు సంశోష శోకంబులఁ బొందుచుండును.

ముక్త్యవస్థాద్వయము.

ముక్తులకు సమాధ్యవస్థయనియు స్ర్యతానావస్థయనియు

రెండవస్థలు గలవు. సమాధ్యవస్థయందుఁ బ్రపంచజ్ఞానమే యుండదు. వారు నిరంతరము నాత్మారాములై యుందురు. (2-55) వ్యుత్థానావస్థయందుఁ బ్రపంచజ్ఞానము ఛాయా మాత్రంబుగా నుండును. వారికి రాగభయక్రోధాదులుండవు గావున దేనినిఁగోరరు. అందువలన సుఖసంతోషంబులు గాని దుఃఖద్వేషంబులుగాని వారికే గలుగనేరవు. (2-56, 57.)

ముక్తుల లోకవర్తనంబు తామరాకుమీఁది నీటిబిందువువలె నుండును. అనఁగా మనస్సు ఇంద్రియముఖమైనప్పుడే ఇంద్రియకార్యఫలంబులైన సుఖదుఃఖములు దెలియవచ్చుచుండను; ముక్తుల మనస్సు ఇంద్రియ విసుఖముగావున వారికి నింద్రియ వ్యాపారఫలంబులే తెలియరావని భావము. ఎప్పుడేది యప్రార్థితంబుగా లభించునో దానితోడనే ముక్తుఁడు తృప్తిచె. దును. ఏదియు దొరకనినాఁడు దానికై చింతపడఁడు (4-22). ముక్తునకు గోరిక యేలేదు గావున దేనినిచ్చినను గ్రహింపఁడు. వానిచర్యలు బాహ్యదృష్టికిఁ బిచ్చివానిచర్యలుగాఁ దోచును. ముక్తునకు ఫలకాంక్షయేలేదు గావున నతఁడు చేయవలసినపనిగాని పొందవలసిన ఫలంబుగాని గలుగదు. అతఁడెప్పుడైనను నీదేనిఁ జేసినట్లు గాన్పించునేని యాపని యీశ్వరప్రేరితమైనట్టి లోకసంగ్రహార్థముగా నుండునేగాని వాంఛాప్రేరితమై యాత్మార్థముగానుండదు.

అనుష్ఠాన సాధనము.

ఉద్ధవా ! ఈవిషయంబులెల్ల లోకోపకారార్థము వేడములందు విశదీకరింపఁబడెను; అట్లని వేదములవల్లించినంతనే

ఫలములేదు. వేదప్రతిపాదితంబుల తత్త్వమును గ్రహించి యెవని కేది యన్వయించునో యెఱింగి దాని ననుష్ఠించి స్వానుభవసిద్ధము చేసికొనవలయును. ఈ క్రమమునే యనుష్ఠానమందురు. పాలుపిడుకనిగోవును, అసతియైనభార్యయు, పరాధీనమైన శరీరంబును, దుర్మార్గుడైన పుత్రుడను, పాత్రుల కీయని ధనంబు నెట్లు దుఃఖకరములో యట్లే యనుష్ఠాతగాని వాని వేదాధ్యయనంబు దుఃఖప్రదమగును.

శ్రవణము.

అనుష్ఠానంబునకు శ్రవణము ప్రథమాంగము. మననము ద్వితీయాంగము. దేనినిఁ దెలిసికొనదలంతురో దాని తాత్పర్యంబును బెద్దలవలన వినుటవలనో, శాస్త్రపరిచయంబున నో నిశ్చయించుట శ్రవణంబగును.

మననము.

ఇది ద్వితీయాంగము. విన్నదాని సత్యాసత్యంబులను సాధక బాధక యుక్తులచేత విమర్శించుట మననమగును. ముముక్షువునకు జీవాత్మపరమాత్మల నెఱుంగుట ముఖ్యాంశము. జీవాత్మయనఁగానేమి ? అది యెందుడును ? అను విచారమే యిందువిషయము.

జీవాత్మయనఁగా నేదందువా ? ఏది మనశరీరాంతరంబుననుండి బాహ్యంతరవిషయంబుల నెల్లఁ జూచుచున్నదో యదే జీవాత్మయని గ్రహింపుము. చూచునది కన్నుగదా యని శంకింపవచ్చును. నీమనస్సు వేఱొకమార్గమున నున్నప్పుడు నీకంటియెదుటనున్న వస్తువుగూడ నీకుఁ గానరాకున్నది.

గదా. చూచునది కన్నేయైనప్పుడు అవస్తువు కానరానికారణ మేమి ? కావునఁ గన్ను సాధనమాత్రమేగాని చూచునది వేరని నీకు స్పష్టమగుచున్నది. చూచునది కన్నుగానిచో నేదందువా ? మనస్సు ఎందుండనో యందలివస్తువు నీకుఁ గా న్నించుచున్నందునఁ జూచునది మనస్సు అని తాత్కాలికము నకు నీకే విదితమగుచున్నది.

చూచునది మనస్సుగునేని, నిద్రావస్థలో మనస్సు దాని వ్యాపారంబును జాలించియుండుట నిర్వివాదాశ్చయము గావున అప్పుడు మనస్సు చూచుటలేమింజేసి దేదియు మనకుఁ దెలియ రాకుండవలయును. అట్లుగుటలేదు. నిద్రింపకపూర్వము, నిద్రా సమయంబున, మేల్కొంచినప్పుడు ఈమూఁడుకాలములందును మనస్సుయొక్క యవస్థ మనకుఁ దెలియవచ్చుచునేయున్నది. అందువలననే ‘నేను ఇన్నిగంటలకుఁ బరుంటిని ; ఇంత కాలముగాఢముగా నిద్రించితిని ఇన్నిగంటలకు మేల్కొంచితిని. గాఢనిద్రలో నాకేమియుఁ దెలియలేదు.’ అను సంగతులు, అరఁగా ఈమూఁడుకాలంబులందు మనస్సునకుఁ గలిగిన యవస్థాభేదములు తెలియచున్నవి. కాఁబట్టి చూచు నది మనస్సుకాదనియు వేరొకటి కలదనియు యూహగలుగు చున్నది.

అదియేది యని విచారించుచుఁ బోఁగా నన్నిటికి నవ్వల నేదోయొకటియుండి సమస్తమును జూచుచున్నదని స్పష్టమగు ను. దానినే జీవాత్మయందును.

ఈజీవాత్మ కేవలము దృక్కేగాక మైనఁజెప్పినవిధంబునఁ

ద్రీకాలజ్ఞానము గలిగియున్నది. దేనికిఁ ద్రీకాలజ్ఞానము గలదో దానికి జననమరణంబులు గలుగనేరవు. అందువలన జీవాత్మ కేవలము ద్రష్టయేగాక యవినాశియు నగును. ఈ జీవాత్మను జిదాత్మయనియుఁ జిత్తనియు ఆత్మయనియుఁగూడఁ జెప్పుదురు. ఉపాధిగతమగుటంజేసి వ్యవహారార్థము పరమాత్మకును చానికిని భేదముఁజూపు నిమిత్తంబట్లనిరి. ఈయాత్మస్వయంప్రకాశమానమై స్వప్రకాశంబుననన్యంబుల సూర్యుఁడట్లు ప్రకాశింపఁజేయుచున్నది.

ఈజీవాత్మ నావరించి యంతఃకరణంబొకటిగలదు. అది యాయాసందర్భములలోఁ జేయు పనులనుబట్టి బుద్ధియనియు మనస్సు అనియుఁ జిత్తంబనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నది. ఈయంతఃకరణము జడముగానున్నది. జడమనఁగా నేమందువా? చైతన్యశక్తిలేనిదనిభావము. చైతన్యశక్తికి లక్షణంబేమందువా? స్వయంప్రకాశమానత్వమే లక్షణము. ఏది స్వయంప్రకాశమానముగాదో, యేది యన్యంబువలనఁ దెలియఁబడుచున్నదో యది జడమని తాత్పర్యము.

ఈయంతఃకరణము మంచిచెడుగులను విమర్శించి నిశ్చయించునప్పుడు దానిని బుద్ధియనిరి. అది కర్తృత్వము వహించినప్పుడు అనగా నేను చేయుచున్నాను అని యది భావించునప్పుడు దానిని అహంకారమనిరి. అది పూర్వవిషయంబులను జ్ఞప్తిచేయునప్పుడు దానిని స్మృతియనిరి. అది సంకల్పవికల్పాత్మకమైనప్పుడు దానినే మనస్సుఅనిరి. అది కార్యమునకుఁ బ్రేరేచునప్పుడు దానినిఁ జిత్తమనిరి.

అంతఃకరణంబునకు నిట్టిగుణంబులెల్ల స్వతస్సిద్ధంబులు గావు. అవి చిదాత్మయొక్క భాసవలనఁ గలుగుచున్నవి. ఈచిద్యాస సోకనియెడల నయ్యది యాపనులుచేయఁజాలదు. ఈచిద్యాసయు నంతఃకరణంబును వహ్నితప్తమైన యయఃపిండంబును దత్ప్రకాశంబునట్లు అవినాభావంబుననుండును.

చిత్తును అహంకారంబును గలసియున్నప్పుడు అనఁగాఁ జిద్యాసయహంకారమందుఁ బ్రకాశితమై రెండును గలసి యున్నప్పుడు దానిని జీవమందురు. జీవమనఁగా జడరూపమైన యహంకారమనెడి యుపాధితోఁ గూడి వేఱుచేయరాక యున్న చిత్తే యనిభావము. ఈచిత్సంబంధము కలిగినప్పుడే జడరూపమైన దేహంబు అంతఃకరణంబు మొదలు అద్యంతము చైతన్యశక్తిని బడసి వ్యవహరించుచున్నది. అనఁగాఁ జైతన్య సాన్నిధ్యంబుననే యీజడదేహంబునకు సూదాటురాయిసాన్నిధ్యంబున అయఃఖండంబునకు వలెఁ శక్తిగలుగుచున్నది. ఈ రహస్యంబు నెఱుంగక దేహవ్యవహారంబును జూచి దేహమే జైతన్యమని భావించుచున్నాఁడు. ఈభావమే యజ్ఞానంబనఁబడును. ఏదినిజముకాదో దానినే నిజమని నమ్ముట యజ్ఞానశబ్దతాత్పర్యము. ఈయజ్ఞానంబునకు నధ్యాసయే కారణము. అది తర్వాత వివరించెదను.

ఈ యహంకారంబునకుఁ బైనచెప్పినవిధంబునఁ జిచ్ఛాయతోను దన్ములకంబుగా సాక్షిచైతన్యంబుతోను దేహంబుతోను తాదాత్మ్యంబు గలుగుచున్నది. తాదాత్మ్యమనఁగా ఏకీభావము. ఈ తాదాత్మ్యంబు సహజాబనియుఁ గర్మజా

ఎప్పుడు చిచ్చాయయు సహంకారంబును దాదాత్మ్యంబు నొంది యాచిచ్చాయాశక్తివలన నయ్యహంకారంబువర్తించు నో యప్పుడు దానిని సహజతాదాత్మ్యంబనిరి. అట్టి తాదాత్మ్యఫలంబుగా 'నేను ఎఱుంగుదును.' అనుభావం బనుభవసిద్ధమగుచున్నది. ఇదే దానికి లక్షణంబు. 'నేనుఎఱుంగుదును' అన్నప్పుడు 'ఎఱుంగుటకు నేను' అనునది కర్తయగుచున్నది. అనఁగా అహంకారము కర్తృత్వభావంబును వహించుచున్నది. కర్తృత్వభావంబును వహించిన యహంకారంబునకును దద్భావకారణమైన జిచ్చాయకును గలుగునట్టి తాదాత్మ్యంబు సహజంబని తాత్పర్యము.

అహంకారము పూర్వకర్మసిద్ధంబును శుభాశుభరూపంబు నగునుపాధితోఁ గూడి వర్తించునప్పుడు దానినిఁ గర్మజమందురు. అప్పుడది 'నేనుమనుష్యుండను' అనఁగా మనుష్యోపాధితానుగానే భావించును. ఇదేదానికి లక్షణంబు. ఇదిగాక ఒకదానినిజూచి మఱియొకటిగాభావించునట్టి యహంకారంబును భ్రాంతిజన్యమందురు.

భక్తుల విభజనము.

ఉద్ధవా ! పైనఁ జెప్పిన విషయంబనుభవసిద్ధమగుటకుఁగాఁ గృషిచేయుదురు. ఆకృషినే భక్తియందుగు. అట్లుచేయువారు పరాభక్తులనియు అపరాభక్తులనియు రెండు తరగతులుందురు. పరాభక్తునే జ్ఞానియనియునందురు. అపరాభక్తులు జ్ఞానమిశ్రభక్తులనియు శుద్ధభక్తులనియు మరల రెండువిధంబులు.

అద్వైతమతప్రకారము భక్తియనఁగా స్వస్వరూపాను

సంధానంబగును. భక్తియనఁగా నొకదానియందలి పర
ప్రేమ యని నారదుఁడును, ఈశ్వరునియందుఁ బరానురక్తి
యని శాండిల్యుఁడును వచించిరి. ఈయిరువురభక్తియందు
ద్వైతభావము గలదు.

‘మోక్షసాధనసామగ్ర్యం భక్తికేవ గరీయసీ |
స్వస్వరూపానుసంధానం భక్తిరిత్యభిధీయతే ||
స్వాత్మతత్త్వానుసంధానం భక్తిరిత్యవరేజగుః || వి-చూ.

ఈద్వైతభావంబు (1) అంశాంశిభావరూపంబనియు
(2) వికారివికారభావరూపంబనియు (3) కారణకార్యభావ
రూపంబనియు, (4) ఉపాస్యోపాసకభావరూపంబనియు నాల్గు
విధములు.

పరాభక్తుఁడు

పరాభక్తుఁడు తమోత్తముఁడు (7-17) పరాభక్తుఁడే
జ్ఞానియునగును. వానికిని నాకును భేదమేలేదు. ఏలయుదు
వా ? భక్తియనఁగా ప్రేమఫలంబగును. ప్రేమించుటకుఁ
ప్రేమించువాఁడును ప్రేమింపఁబడువాఁడు నిద్దఱుండవలయును.
అనఁగా ద్వైతవాసనయుండవలయును. పరాభక్తునిభక్తి
కేవలము జ్ఞానరూపమైయుండును. ఎప్పుడు జ్ఞానియగునో
యప్పుడే ‘సర్వమేక’ మనుభావంబు తప్ప రెండవది యుండనేర
దు. అనఁగా వానికి ద్వైతభావము వాసనామాత్రముగా
నేని యుండదు. దానంజేసియతఁడు నాతోనై క్యానుసంధా
నుఁడై యుండును. ఏక్యమైనప్పుడు భక్తికేయవకాశంబు లే
దనియుఁ అట్టివానినిఁ బరాభక్తుఁడననేలయనియు శంకింతువా ?

పరాభక్తియెచ్చటంతమగునో యచ్చట జ్ఞానంబుదయించుచు
న్నది. ఆరెండింటికి నవస్థాభేదము కల్పింపసాధ్యముగాదు.
భక్తితత్త్వంబును బోధించుటకై దానినిఁ బరాభక్తియంటినే
గాని వేఱుగాదు. పరాభక్తుడే జ్ఞానియనియు, జ్ఞానియే
పరాభక్తుడనియు గ్రహింపుము.

జ్ఞానమిశ్ర భక్తుడు.

ఎవఁడు నాత త్వజ్ఞానంబును గొంతకుఁ గొంతకలిగి నాకు
భక్తిచేయునో వానిని జ్ఞానమిశ్ర భక్తుడందురు. జ్ఞానమిశ్ర
భక్తులను సాధువులనియుఁ బేర్కొందురు. వారిలక్షణంబు
లేవందువా ? వారు పరమకృపాశువులుగా నుందురు. చలి
చీమకుఁ గూడ ద్రోహమొసర్పఁజాలరు. మఱియు వారు
సహనమూర్తులై సత్యమే ప్రాణంబుగా భావించి యనవద్య
చిత్తులును సర్వసములును సర్వోపకారకులునై కామస్పర్శలేని
బుద్ధియు దాంతంబును మార్దవంబును శుచిత్వంబును అకించన
త్వంబును గలిగి మితాహారవ్యవహారులై నన్నే శరణుగొని
పాతాళాదిదే మననంబుగా నుందురు. ఆకలిదప్పులు వారిని
గలంపనేరవు. వారు గుణదోషజ్ఞులై మొట్టమొదటవర్తించి
నను గ్రమక్రమంబుగా నంతఃకరణపరిపక్వానుసారంబుగా
శాస్త్రసిబద్ధధర్మంబులనుగూడ వర్జించుచుఁ దుదకుఁ బరాభక్తి
నధిస్థింతురు.

పరాభక్తిని రాగానుగభక్తియనియుఁ బేర్కొందురు.
ఆస్థితిలోని యానందంబు వారికిఁ బ్రియతరమైయుండును.
వారికి ద్వైతవాసన రహితయుండును. అందువలన వారికి

ద్వంద్వజ్ఞానం బంతో యంతో శేషించి యుండును. అయినను జ్ఞానముగలదు గావున వారట్టి ద్వైతవాసనకు లోనుగాకయుండురు. (16-1 to 3). గీతలోఁ బదురెండవయధ్యాయములో 13 to 19 వఱకుఁ జెప్పఁబడిన దైవసంపల్లక్షణంబులెల్ల జ్ఞానమిశ్రభక్తునకు నన్వయించును.

శుద్ధభక్తుఁడు.

ఉద్ధవా ! శుద్ధభక్తుఁడు నాతత్త్వవిచారమేచేయఁడు. అతఁడనన్యభావంబుతో మనోవాక్కాయకర్మముల నన్నారాధించుచు నావిభూతులను నాభక్తులను సందర్శించుచు బూజించుచు సేవించుచు స్తుతించుచు నాయొనర్చిన కార్యంబులను శ్లాఘించుచు నాకథలను శ్రద్ధతో వినుచు నన్ను ధ్యానించుచు సర్వము నాకే సమర్పించుచు నాకుదాస్యమొనర్చుచు మదర్చితచిత్తుఁడై నాయవతారచరిత్రలనుఁ జెప్పుచు నాపర్వదినంబులందు సయమవ్రతుఁడై యుండుచు నాదేవాలంబులందు నాకు నుత్సవాదులు జనుపుచు దివ్యతీర్థక్షేత్రయాత్రలు సలుపుచు నాపేరదానాదులిచ్చుచు వైదికతాంత్రికదీక్షల సలుపుచు నావిగ్రహంబులను బ్రతిష్ఠించుచు నాకైస్వయముగానో పరసాహాయ్యంబుననో యుద్యానోపవనంబులనుఁ గ్రీడాస్థానంబులను దేవాలయంబులను నిర్మించుచు వానియందలి కార్యక్రమంబు ద్రోహబుద్ధిలేక విచారించుచు నైచ్యభావంబు నభిమానంబును వదలి నాయాలయంబులందు నాకు నూడిగంబులు చేయుచు శిథిలంబులైన వానిని బునర్నిర్మాణంబొనర్చుచు నిరంతరము నాకార్యంబులందే నిమగ్నుఁడై యుండును.

శుద్ధభక్తునకు నభిమానంబుగాని గర్వంబుగాని యా

పరిబరంబుగాని యాత్మ ప్రకటనంబుగాని యుండవు. నాకు
నచ్చించినదానిని దృఢమాత్రంబైనను స్వార్థబుద్ధి గ్రహిం
పడు. ఏదేది లోకులకు నిష్కలమమో ఏదేది తనకుఁబ్రయ
తమమో దానినెల్ల నాకే యతఁడు సమర్పించుచుండును.

ధ్యేయా కారణము.

ఉద్ధవా ! ధ్యేయాకారంబునకు బహిష్కానంబనియు
అంతస్థానంబనియు రెండు స్థానంబులుగలవు. సాధన ప్రథమా
వస్థయందు ధ్యేయాకారంబును గన్నులయెదుటనుంచి ధ్యానిం
తురు. దీనినే బహిష్కానమందురు. సాధన సిద్ధులు ధ్యేయాకా
రంబును వాఙ్మౌనయస్థానంబుననుంచి ధ్యానింతురు. దీనినే
యంతస్థానమందురు. వీక్షణముగాఁ బరీక్షించినచో మౌనయ
స్థానమే యుత్తమంబగును. ఏలయందువా ? పరమాత్మ సర్వ
భూతమౌనయంబుల నధిష్ఠించియుండును గావున నచ్చట ధ్యే
యంబును నిల్చి ధ్యానించుట భగవత్సాన్నిధ్యంబున ధ్యానించు
టగును. (18-61, 62).

ఉద్ధవా ! శరీరమందు సుషుమ్నమనునాడిగలదు. దాని
యెడమభాగంబు నంటికొని నాభి ప్రదేశంబునకుఁ బదు రెండొ
గుళంబులకుఁ బై భాగంబున మౌనయంబు తామర మొగ్గను
బోలి యుండును. తామర మొగ్గను బోలుటంజేసి మౌనయం
బును మౌనయకమలమనిరి. ఆమౌనయకమలంబు నాళము
మీఁదికిని ముఖము క్రిందికిని నుండును.

దానికి నెనిమిదిదళంబులును గర్జికయుఁ (మద్దు) గలవ్రం
గమునకు నెనిమిదిదళంబులును నూర్జ్వముఖంబుగా నధో

నాశంబుగాను దానికర్ణికిమీఁద సూర్యుఁడును వానిలోపలఁ జంద్రుఁడును వానిలోపల నగ్నియు నున్నట్లును, ఆయగ్నిలో పల ధ్యేయమూర్తి యున్నట్లును భావించి ధ్యానింపవలయును.

ధ్యావపూర్వాంగము.

ఉద్ధవా ! ధ్యానము స్థూలము సూక్ష్మము అని రెండువిధములు. సాకారంబునుగూర్చి ధ్యానించుట స్థూలము. దయాది గుణంబులగూర్చి ధ్యానించుట సూక్ష్మము. ధ్యానంబునకు మనోనిశ్చలత్వము ముఖ్యము. అది ప్రాణాయామంబున సిద్ధించుచున్నది. దానికి నాసనంబు ప్రధానంబు. ఆసనంబులు పెక్కువిధంబులు. ఎవని కేది సుఖాసనంబగునో దానిని గ్రహింపనగును.

ధ్యానించునప్పుడు శరీరంబు భూమికిఁ దగిలినయెడల శరీర తేజస్సు భూగతమై ధ్యానసిద్ధికి నంతరాయంబు గలుగును గావున ధ్యాత సమోన్నతమైన పీఠమందుఁ గూర్చుండి ధ్యానింపవలయును. భూసమాకర్షణంబు నింకను నిరోధించుటకై యాపీఠముమీఁద దర్భలును వానిమీదఁ గృష్ణాజనంబును దానిపయి వస్త్రంబును బుట్టురు. ఇందొక్కటొక్కటియు భూసమాకర్షణంబును నిరోధించునవిగా నున్నవి.

అట్లు కూర్చుండి శరీరము శిరస్సు కంఠనాశము ఇవి మూఁడు వంకర లేనట్లుగా సమమైయుండునట్లుగాఁ జేసి, తొడల పయి హస్తాలంబులుంచి, దృష్టిని నాసికాగ్రమందుంచి ధ్యానింపవలయును. అట్లుచేయుటవలన నేకాగ్రత సులభసిద్ధమగును.

అట్లు దృష్టిని నిలిపి పూరకకుంభకరేచక పూర్వకంబుగా అనులోమవిలోమక్రమంబుగా నాడీశోధనంబును క్రమక్రమంబుగా మెల్లమెల్లఁగాఁ జేయవలయును. దీనినే ప్రాణాయామమందురు. (6-10 to 14).

మనుష్యాదులు లోనికిఁ బీల్చుచు విడుచుచు నుండు వాయువునే ప్రాణమని కొందఱందురు. అది నిజముకాదు. శరీరమందొకవిధమైన యంతశ్శక్తిగలదు. అది కరీరావయవంబులను వానివానివ్యాపారంబులందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయుచుండును. ఆశక్తియే ప్రాణమనఁబడును. అది ప్రవాహసరణిఁ బఱచుచుండును. దాని గమనంబునకు వాయువు తోడ్పడుచున్నది. ప్రాణంబునకుఁ దోడ్పడుచున్నందున దానిని ప్రాణ వాయువనిరి.

ప్రాణరూపమైన యాశక్తి హేచ్ఛతగ్గులులేక సక్రమగతిఁ బ్రవర్తిల్లునట్లు చేయుటయే ప్రాణాయామఫలము. ప్రాణాయామంబు చేయునప్పు డప్రాణంబు నఖిశిఖపర్యంతము సక్రమగతినీ వర్తింపఁజేయుచున్నానని సాధకుఁడు భావించుచుఁ దద్గతివెంట వానిమనస్సును బంపుచుండవలయును. అట్లు చేయుటనలన శరీరం బాద్యంతము జాడ్యరహితమై వశవర్తియై యుండును. అభ్యాసంబున ఇందలిరహస్యంబులు సాధకునకు స్పష్టమగుచుండును.

ప్రత్యాహారము.

ప్రాణాయామసాధనకాలమందు మనస్సు చలింపకుండునట్లు చేయుటయే ప్రత్యాహారమగును. మనచ్ఛాంచల్య

నిరోధము హఠాత్తుగా నుండరాదు. మెలమెల్లగా దానిని సాధింపవలయును. (6-25, 26)

వాయువును విడుచుట రేచకమనఁబడును. అట్లు చేయునప్పుడు 'ఓం' అని మొదలుపెట్టి యాప్రణవంబుతోడ వాయువును మూలాధారంబునుండి హృదయస్థానంబునకుఁ గొనిరావలయును ఓంకారస్వరము సన్నఘంటానాదంబువలె నుండును. ఆనాదంబు మూలాధారంబునుండి సుషుమ్ననాళంబుగుండా సన్నని పట్టుపోగువలెఁ బయికిఁ బ్రాకివచ్చును. ఈ నాదంబును అనాహతిమందురు. యోగంబునభ్యసించుకొలఁది యీనాదము విసవచ్చుచుండును.

ప్రణవయుక్తంబుగాఁ బ్రతిదినము మూఁడుసంధ్యలందుఁ బ్రాణాయామంబుఁ జేయవలయును. ఒక్కొక్కసంధ్య నుందుఁ బదిప్రాణాయామంబులు చేసినఁజాలును. అష్టాశ్కమాసము నిర్విఘ్నంబుగాఁ బ్రాణాయామంబొనర్చినచోఁ దత్పిత్తిగలుగును.

* దీనిని గురుమూలకంబుగా నభ్యసించవలయును. స్వతంత్రించి చేసినయెడల విపరీతంబులు గలుగవచ్చును.

ధ్యానావస్థలు.

ఉద్ధవా ! సాధకుఁడు వానిదృష్టిని ధ్యాన ప్రారంభదశ యందు బాహ్యాపదార్థంబులనుండి మరలించి నాసర్వాంగస్వరూపమందు నిలుపవలయును. అట్లుచేయుటకు వానిమనోబుద్ధులే సాధకంబులుగాని వేఱుగలుగవు. ఇదియే ధ్యాన ప్రథమావస్థయగును. తర్వాత దృష్టి నందుండి మరలించి

సుస్మితాయతమైన నాముఖారవిందమందు నిలుపవలయును. ఇది ద్వితీయావస్థ యగును. తర్వాత దానిని నావిశ్వరూప మందుఁ జేర్చవలయును. ఇది తృతీయావస్థయగును. ఇంత వఱకు సగుణధ్యానంబగును. తర్వాత దానిని నానిర్గుణబ్రహ్మ తత్త్వమందు లయింపఁజేయవలయును. ఇది తురీయావస్థ యగును. దీనినే సమాధియనియు వచింతురు. ఈయవస్థయందు జీవాత్మ పరమాత్మనైన నాయందును నేను జీవాత్మయందును జ్యోతి జ్యోతిలోవలె లయింతుము. ఇదే మద్వైతసిద్ధి. ఈసితికి వచ్చినప్పుడు ద్రవ్యజ్ఞానక్రియా భ్రమలెల్ల నశించును. అదే నిర్వాణము. (15-4.)

సత్సంగత్యము

ఉద్ధవా ! సంసారసాగరంబును దరించుటకు భక్తిమార్గంబునకు మించిన సాధనంబుగలుగదు. ఆమార్గంబెల్లరకు సులభ సాధ్యమైనదగుటంజేసి దానికి నంత ప్రాశస్త్యంబు గలిగెను. భక్తికి సత్సంగత్యంబు పువ్వునకుఁ నెత్తావివలెనగును. ఉద్ధవా ! నీవు నాకుఁ బరమభృత్యుఁడవేగాక సఖుండవును సుహృత్తువును గావున నీకు గోప్యాతిగోప్యమైన రహస్యంబునుగూడ విప్పి చెప్పితిని. (18-64).

ఉద్ధవా ! యోగంబుగాని సాంఖ్యంబుగాని ధర్మంబుగాని స్వాధ్యాయంబుగాని తపంబుగాని త్యాగంబుగాని యిష్టాపూర్తంబుగాని దానవ్రత యజ్ఞంబులుగాని మంత్రంబుగాని తీర్థయాత్రగాని యమనియమంబులుగాని తదన్యంబులుగాని వ్యష్టిగానొండె సమష్టిగానొండె సాధుసాంగత్యంబునకు సాటిరావు. ఏలయందువా ? నన్నుఁ జేరుటకు సర్వసంగపరిత్యా

గము ముఖ్యాతిముఖ్యము. అది యోగాదులవలనఁ గాల
క్రమంబుగా బహుకాలంబునకు సిద్ధించును. సాధుసాగ
త్యంబన్ననో వెనువెంటనే లోలోపలనే యగ్ని లోహంబును
వలెఁ దత్త్వంబును శుద్ధిపఱచి సర్వసంగపరిత్యాగబుద్ధిని గలిగిం
చును. సత్సాంగత్యంబున రాజసకతామసిక తత్త్వంబులుసయి
తము మాటి నన్నుబొందినందులకు నిదర్శనంబు లెన్నోగలవు.

నిదర్శనంబులు.

వృత్రాసురుఁడు తొలిజన్మంబున నారదాంగిరసుల
సాంగత్యంబును బడసిన కారణంబున మఱుజన్మంబున సులభ
ముగాఁ గడతేరనోచెను. ప్రహ్లాదుఁడు రాక్షసునకు జనిం
చియు గర్భస్థుఁడై యుండగా నారదోపదేశంబుచు విన్న కారణం
బునఁ బరమభక్తుఁడై సిద్ధిఁగాంచెను. వృషపర్వుఁడు సాధు
జనపోషణంబుఁ గన్న కారణంబునఁ దరించెను. బలిచక్రవ
ర్తి రాక్షసుఁడయ్యు వానితాతయైన ప్రహ్లాదుని సాంగత్యంబు
నఁజేసి కళ్యాణంబుఁ బడసెను. బలిచక్రవర్తి జ్యేష్ఠపుత్రుఁ
డైన బాణుఁడు పరమశివుని సాంగత్యంబు కల్మివలన శుభం
బుదెను. మయుఁ డింద్రప్రస్థపురంబును నిర్మించునప్పుడు
వానికిఁ బాండవులతోడి సాంగత్యంబు చేకూడిన కారణంబున
మేలుగాంచెను. విభీషణసుగ్రీవులు హనుమత్సాంగత్యం
బున శ్రేయోభాగ్యంబు నందిరి. హనుమజ్జాబవంతులు
శ్రీరాముని సాంగత్యంబునను నాసాంగత్యంబునను గృతకృత్యు
లైరి.

ఉద్ధవా! శౌపవశంబున గజేంద్రుఁడు గజంబుగాను
వాని వైరి నక్రంబుగాఁబుట్టి హోరాహోరిఁబోరిరి. గజేం

దుండ్రు లావుదక్కి చిక్కెను. వానికి గత్యంతరము దోపఁ
దయ్యెను. అట్టితటి వానిపూర్వజన్మ సాధుసాంగత్యఫలంబు
పరిమళించెను వానిబుద్ధి నావకకుఁ బఱచెను. నేను వా
నికి బంధము క్రిఁగావించితిని.

జటాయువు గరుడనియొక్కయు, దశరథునియొక్కయు
సాంగత్యఫలంబుగా ముక్తికి నర్హుడయ్యెను. తుంభా
రుడు శూద్రుడైనను నారదసాంగత్యఫలంబుగాఁ బరంబు
నొందెను. ధర్మవ్యాధుడు నీచవృత్తితో జీవించుచున్నను
దదీయ పూర్వజన్మంబున వానికిని వైష్ణవుండైన కొండొక
రాజునకును గలిగిన సాంగత్యఫలంబుగా సిద్ధి నొందెను. గోపి
కలును మునిపత్నులును నాసాంగత్యంబునఁ గృతార్థులైరి.

ఉద్ధవా! గోపికలెట్టిచదువులును జదువరు. ఆశ్రమ
వాసుల సేవలెట్టివో యొలుంగరు. ఎట్టితపస్సులును జేయ
రైరి. వారెల్లరు సత్సంగఫలంబుగా నన్ను జేరనోచుట నీవు
కిన్నారఁజూచితిని. స్త్రీలును సహజచూఢులునైన గోపికలే
సత్సాంగత్యంబున నట్టివారుగాఁగా జ్ఞానుల సంగతి చెప్పవల
యువా? మనుష్యులే యెవ్వరే? గోవులును మృగంబులును
సర్పంబులును దుదకు వృక్షంబులు సముద్రము వేనవేలుగా
సత్సాంగత్య ఫలంబుగా నాయెడఁ బ్రేమరూపగాఢభక్తిని
నెఱపి సిద్ధిఁగాంచెను.

ఉద్ధవా ! నన్ను జేరుటకై కొందఱు సాంఖ్యయోగం
బునాశ్రయింతురు ; కొందఱు తపోవ్రతంబులొచరింతురు ;
కొందఱు చాననిష్ఠనుగ్రహింతురు ; కొందఱు స్వాధ్యాయం

బును గొందఱు సంన్యాసంబు నవలంబింతురు. వీరికెల్లరకు నేండ్లకుఁబొండ్లకుఁగూడ నేది సాధ్యముకాదో యదిభక్తికి సులభసాధ్యమగుచున్నది. (11-53, 54.)

భక్తిరహస్యము.

ఉద్ధవా ! భక్తివిషయంబునఁ బరమరహస్యంబుగలదు. దానిని సోదాహరణంబుగా భవదర్థము వివరింతు వినుము. కంఠుఁడు నన్నును బలరామునిని జంపనిశ్చయించి పూహము పన్ని మాయరువురను బృందావనంబునుండి శ్వఫల్కునిపుత్రుఁడైన యక్రూరుని మూలంబున మధురకు రప్పించుట నీకుఁ దెలిసిన సంగతియేగదా. మేము తరలునప్పుడు గోపికలు మద్వియోగంబునకై పడినతల్లడంబు మఱచినచు మఱపునకురాదు. వారు నావలన నేయర్థంబునుగోరరు. నాప్రీతికై వారు ప్రాణంబులిమ్మన్నను సంసిద్ధులుగానుందురు. కొందఱు పుత్ర భావంబునను, గొందఱు సోదర భావంబునను, గొందఱు సఖ భావంబునను వారు నిజేచ్ఛానుసారంబుగా నాయెడఁ బ్రేమ రసంబును గ్రుమ్మరింతురు. వారు మఱేదియైనను సహింతురు గాని నావియోగంబునుమాత్రము సహింపరు. సర్వకాల సర్వావస్థలందు నాతోడనుండుటయే వారికిఁ బరమానందంబగును. తల్లులు వలదన్నను తండ్రులు కూడదన్నను. సోదరు లడ్డగించినను, ఎవ రేమిచేసినను నన్నుఁజూడని దినంబు వారికి దుర్దినంబగును. నన్ను సందర్శించుట నాతోడ సల్లాపించుట నాకుఁ బ్రియంబుఁగూర్చుట యివితప్ప అన్యకార్యంబులు వారికిఁ గలుగవు. వారిచిత్తంబులట్లు ప్రేమాయత్తంబులై నాయందే లీనమగుటంజేసి వారు స్వకీయులనేగాక స్వశరీరంబు

అసుగూడ మఱచిరి. యోగులు సమాధ్యవస్థయందెట్లు నామ
రూపజ్ఞానహీనులై యుందురో, నదులు సముద్రంబును జొచ్చి
నప్పుడెట్లు సామరూపరహితంబులగునో యట్లే గోపికలు మ
త్సరచిత్తలై బాహ్యజ్ఞానశూన్యలై యుందురు.

ఉద్ధవా ! గోపికలకు విద్యాజ్ఞానంబులేదు ; వారెట్టిశు
శ్రూషలు నెఱుంగరు ; ఉపదేశభాగ్యంబును వారికిఁగలుగదు.
అట్లుండియు వారు నాయెడ నట్లువర్తింతురు. ఇదంతయు
సాధుసాంగత్యప్రభావంబుగాని వేఱుగాదు.

ఉద్ధవా ! నీకు విద్యాసంపదగలదు ; గురువులను నీవు
సేవించితివి ; పెద్దలను విడిచి ; సాధువులతో మంటివి. ఇం
తటిభాగ్యంబుండియు నిఱుపేదవలె దిగులువడనేల ? ఉద్ధవా !
'వేయుమాటలేల ? ధర్మాశర్మంబులను వర్జించి ప్రవృత్తి
నివృత్తిమార్గభేదంబులను మఱచి, జ్ఞానాజ్ఞానవిచారము మాని,
పాకు సర్వాత్మసమర్పణపూర్వకమైన భక్తిచేయుము. ఎల్ల
భయంబులుడిగి సుఖముండువు. (18-66.)

ఉప ప్రవేశము.

శ్రీకృష్ణభగవానుని ఉద్ధవుఁడు సాకల్యంబుగా విని
'స్వామీ ! నాకింకను గొన్ని సంతయంబులుగలవు. పరమాత్మ
సర్వవ్యాపియైయుండి శరీరంబునందెట్లు ప్రవేశించి జీవాత్మ
యగునో వివరింప వేఁడుదు'ననెను. నావును భగవానుఁ
డెట్లనియెను.

ఉద్ధవా ! పరమాత్మ తనప్రకృతి నధిష్ఠించి విశ్వరూ
పంబును దాల్చును. పరమాత్మయొక్క ప్రకృతి పరాప్ర

కృత్యనియు అపరాప్రకృతియైయు రెండువిధంబులు. జీవ భూతసృష్టియెల్లఁ పరాప్రకృతియు జడసృష్టియెల్ల అపరాప్రకృతియు నగును. పరాప్రకృతిని ఆక్షరంబనియు అపరాప్రకృతిని తేరంబనియు నందురు. పరాప్రకృతివలన సమస్త జగంబు ధరింపఁబడుచున్నది. పరమాత్మ తనరెండు ప్రకృతుల నధిష్టించియు వానికన్నను త్తముఁడై పురుషోత్తమాఖ్యంబరగుచుండును. జగద్ధారణకారణంబునఁ బరమాత్మ నీశ్వరుండనియు వచింతురు. (7-4, 5, 7 ; 15-16, 17.)

పరమాత్మ సృష్టిని అట్లు కల్పించి యందుఁ బ్రవేశించెను. ఏరూపంబునఁ బ్రవేశించెనాదువా ? ప్రాణరూపంబునఁ బ్రవేశించెను. ఆప్రాణంబునే జీవుఁడందురు. ప్రాణంబు ప్రవేశ కాలంబున సూక్ష్మాతిసూక్ష్మనాదరూపంబున నుండును.

వెన్నెముకనంటి సుషుమ్నమనెడి నాళియు గలదు. దానిపొడవున నందందు నాఱుకమలంబులు గలవు కమలంబునఁగా నిలయస్థానంబని గ్రహింపనగును. ప్రథమకమలంబు మూలాధారంబున నుండును. గుదస్థానంబునకుఁ బైభాగంబును మూలాధారంబందురు. పరమాత్మ తొలుదొల్లఁ నమ్మూలాధారకమలంబునాదుఁ ప్రాణరూపంబునఁ బ్రవేశించును.

ప్రాణంబు సూక్ష్మాతిసూక్ష్మనాదరూపంబని తెలిపితిని. ఆనాదంబు మూలాధారంబునుండి సుషుమ్ననాళిద్వారంబునఁ గ్రమక్రమంబుగా నెగఁ బ్రాకి నాభిప్రదేశమందున్న మణిపూరకమలంబును జేరును. అప్పుడు ప్రాణరూపనాదంబు సుంతడిటవై పశ్యంతి యనఁబడును. అది మణికోంతడిటవు

చెంది యందుండి తరలి యానాశద్వారంబుననే హృదయస్థాన
మందలి యనాహతకమలంబునుఁ జేరును. అప్పుడాపశ్యంతినే
మధ్యమమందును. మధ్యమంబు మఱికొంతదిటవుగాంచి వై
ఖరియనఁ బడుచున్నది.

వైఖరీనాదంబు మొట్టమొదట మాత్రారూపంబుగా
నుండి స్వరరూపంబునొంది తుదకు వర్ణరూపంబును దాల్చును.
మాత్రారూపనాదంబు ప్రాస్వదీర్ఘంబులై న యచ్చులుగాను,
స్వరరూపనాదంబు ఉదాత్తానుదాత్తస్వరితంబులుగాను, వర్ణ
రూపనాదంబు కఖమున్నగు నక్షరంబులుగాను శ్రుతమగును.
ఈవర్ణసముదాయోచ్ఛారణమే వాక్కనఁబడును దీనింబట్టి
ప్రాణంబునకు వాక్కు ప్రధానలక్షణంబగుచున్నది.

ఉద్ధవా ! అట్లు నేను పరారూపంబున శరీరంబును బ్ర
వేశించి వాగ్రూపంబున వ్యక్తమగుదును. ఈత్రివిధనాదం
బులలోఁ బశ్యంతీనాదంబు ప్రాణసంబంధమై మధ్యమనాదంబు
మనస్సంబంధమై వైఖరీనాదంబు బుద్ధిసంబంధమై యుండును.
దారువువందు స్వతస్సిద్ధంబుగా నడఁగియుండునగ్నిఁ బ్రాణ
నాదంబును, దారువును దఱచఁగా బుట్టిప నిప్పురవకుఁ బశ్యం
తీనాదంబును, దృశ్యమగుమంటకు వైఖరీనాదంబును సరిపోల్ప
వచ్చును.

చీవలక్షణంబులు.

ఉద్ధవా ! నేను శరీరగతుఁడనై యుండుట యెట్లుతెలియ
నగునందువా ? నేను శరీరస్థుఁడనై యుండుటచేతనే కర్మేంద్రి
యంబులు వాక్కర్మగతి విసర్జనరూపంబులైన వానివ్యాపా

రంబులను, జ్ఞానేంద్రియంబులు దర్శనస్పర్శన శ్రవణరసన
 స్పృశరూపంబులైన వానికార్యంబులను, మనస్సు సంకల్ప
 రూపమైన తనవ్యాపారంబును బుద్ధిచిత్తంబులు విజ్ఞానరూపమైన
 వ్యాపారంబును, అహంకారంబు అభిమానరూపమైన తనవ్యా
 పారంబును సూత్రాత్మ గుణత్రయవ్యాపారంబును సాగించు
 చున్నవి. నేను శరీరగతుడనని యెఱుంగుటకుఁ బైనజెప్పినవి
 లక్షణంబులగును. ఇంద్రేయంబు గానవచ్చినను నేను
 తదుపాధియందున్నానని గ్రహింపనగును.

సూత్రాత్మ.

సూత్రాత్మ నాప్రకృతివలనఁ గలుగుచున్నది. నా
 ప్రకృతిని బ్రధానమనియు వచితురు. సూత్రాత్మకు బ్రా
 ణంబనియు హిరణ్యగర్భుండనియు మహత్తనియు వాయువని
 యు నామాంతరంబులుగలవు సూత్రాత్మను బౌరాణిక
 భాషలో బ్రహ్మయందురు. ఈ బ్రహ్మయే సృష్టికర్తయగు
 చున్నాఁడు. సూత్రాత్మనుండి మనస్సు (matter) కలుగు
 చున్నది.

జీవుడనఁగా సమస్తంబును జీవింపఁజేయువాడని యర్థ
 ము. పైనఁజెప్పినవిధంబునఁ బరమాత్మయైన జీవుడు మొట్ట
 మొదట నవ్వక్తుడు నేకుఁడునై యుండి తనవిశిష్టశక్తియైనప్ర
 కృతి నధిష్ఠించి కాలక్రమంబున బహురూపంబులుదాల్చును.
 ఈరూపబహుత్వంబునే సమిష్టిన విశ్వమందురు.

విశ్వవృక్షము.

విశ్వంబును మహావృక్షంబునకుఁ బోల్చినచున్నను. ఈ

విశ్వవృక్షము నిరంతరకర్మాత్మకమైయుండును. దానికి ధర్మా ధర్మంబులను రెండుబీజంబులు గలవు. ఈవృక్షంబు కోరిక లనెడి వేదులయాధారంబున నిలిచి గుణత్రయంబనెడి మూలం బుఁగలిగి పంచభూతంబులనెడి శాఖలతోను గర్జ్మేంద్రియంబు లనెడి ఉపశాఖలతోఁ బంచేంద్రియంబులనెడి నాళంబులతో నొప్పుచు సుఖదుఃఖంబులనెడి ఫలంబులఁ గాయుచుండును. పరమాత్మ జీవాత్మలనెడి పక్షులురెండును దానియందుఁ గా పురముండును.

ఈవిశ్వవృక్షంబు సూర్యమండలంబువలెను వ్యాపించి యుండును ఆవల దానికి వ్యాప్తి గలుగదు. జీవుఁడు భూ మండలగతుఁడై సకామకర్మంబు లాచరించుచుండునంతకాల ముఁ దత్కర్మఫలంబుల భోగించుచు నందే పర్యటనమొనర్చు చుండుననియు, అతఁడు సత్కర్మాచరణాదులవలన మహాపుణ్యం బును సంపాదించెనేని భూమండలంబును వదలి సూర్యమండ లంబునకుఁ బోవుననియుఁ అటకుఁ బోయిన జీవునకుఁ బునరా వృత్తిలేదనియు భావము. (15-1, 2.)

ఉద్ధవా ! జీవుని బంధము క్రితత్వంబును విచారించు టనఁగా నావచించిన పక్షులరెంటియొక్క అనఁగా జీవాత్మ పరమాత్మలయొక్క విచారమేయగును. జీవుఁడు గుణబద్ధుఁ డైనచోఁ దత్ఫలంబుగా వానికిఁ గాంక్షయుఁ దత్ఫలంబుగా నింద్రియవశత్వమును దప్పవు. ఇంద్రియవశుఁడు తనకర్మల ఫలంబులైన సుఖదుఃఖంబుల ననుభవించుచు జననమరణరూప సంసారి యగుచున్నాఁడు. పరమాత్మయన్ననో యావృక్ష

మందే యన్నను దానిఫలంబులూరించుచున్నను నిష్కాముఁ
డును జితేంద్రియుండును గావున ఫలాశలేక సుఖమున్నాఁడు.

కాంక్షానీజము.

ఉద్ధవా ! నిఖిలాపదలకుఁ గాంక్ష మే బీజంబని యెఱి
గియు మర్త్యులు కాంక్షౌవశనరులై విషయంబులమెటఁ గుక్క
లువలెఁ బరుగిడుట చూతువుగదా. కారణంబేమందువా ?
అజ్ఞానమే కారణము. అజ్ఞానమనఁగా నేమందువా ? ఏది
పర్యవసానంబునఁ దనకుమేలుగాదో యదే తప్పకమేలని భ్ర
మించుట యజ్ఞానంబగును. అట్టి విపరీతజ్ఞానంబునకుఁ గార
ణంబేమందువా ? మమకారమే కారణము. దానికిఁ గారణ
మేమందువా ? మనస్సే కారణము. మనస్సనఁగాఁ బ్రారబ్ధ
కర్మవాసనా సముచ్చయంబనియు, వాసనలు శుద్ధాశుద్ధమిశ్ర
మంబులై త్రిగుణవ్యాపారఫలంబులై యుగవననియు, మన
స్సు దానివ్యవహార విశేషంబులనుబట్టి బుద్ధ్యాదినామంబులఁ
బరఁగుననియు, బుద్ధ్యానుల వ్యవహారంబులెట్టివైనదియు ము
న్నే వివరించితిని.

బుద్ధికి హితాహితసిశ్చయశక్తి సహజము. బుద్ధియట్లు
నిశ్చయించుచున్నను మలినవాసనలు మిక్కుటంబుగానున్నప్పు
డు వానిమ్రోల బుద్ధిబోధ వినరాకుండును. మర్త్యఁజాకార
ణంబున మలినవాసనాప్రేరణంబునే యనుసరించి చెడుచు
న్నాఁడు. బుద్ధిబోధ ఘంటాపథంబుగా వినరావలయునన్న
దానికినుపబలంబును జేమూర్పనలయును. అట్టిది శాస్త్రజ్ఞాన
స్వనసాంగత్యోపసంబంధ సిద్ధించును. శాస్త్రజ్ఞానాదులు రజ

స్మృయోక్క యుద్ధతినిఁ దగ్గించుచు సత్వంబును వృద్ధిపఱచును. తత్ఫలంబుగా బుద్ధిశక్తిలవడును. అప్పుడదిగట్టిగాఁ జెవినిల్లు గట్టి బోధించును. ఆబోధను సులభంబుగా నవ్వలఁ ద్రోయఁ జాలరు. (14-7 ; 2-61,63.)

ఉద్ధవా ! ఎల్లరకు మనస్సుగలదంటిని ; అది త్రిగుణాత్మికయఁటిని ; గుణంబులు వానికార్యంబులను జేయుచునే యుండునంటిని. దానింబట్టి లోకంబెల్ల గుణబద్ధమై వర్తించు నేగాని వేఱుమార్గంబుఁ ద్రొక్క సాధ్యంబుగాదనియు, లోక మెల్ల నట్టిదేయైనప్పుడు కొందఱు గుణబద్ధులును గొందఱు గుణాతీతులు నగుట యెట్లు పొసఁగుననియు శంకింతువా ? ఈగుణంబులు వివేకినిగూడ నాకర్షించుచునే యుండును. (3-37,39.) అయినను వివేకిశక్తి శాస్త్రజ్ఞానసజ్జనసంగత్యాదులవలన వృద్ధి గాంచియుండును గావున నది యంత సులభంబుగా రజస్తమః కార్యంబులకు లోఁబడి వర్తింపదు. ఒకవేళ ప్రమాదవశంబునఁ జక్కినను వెచువెంటనే మేల్కొని సవరించుకొనును. రజస్తమస్సుల యుద్ధతినిఁ దగ్గించుటకుఁ బ్రాణాయామబైంథ యు నుపకరించును. ప్రతిదినము త్రిసంధ్యలందుఁ బ్రాణాయామంబుఁ జేయుచుఁ గ్రమక్రమంబుగా నేకాగ్రత నలవరచుకొని మనస్సును నాపరంబు గావించినయెడల రజోగుణంబు సన్నగిలి సత్వగుణంబు వృద్ధియగును. (4-40 to 43).

ఉద్ధవా! ఈ యోగంబును నేను మొట్టమొదట సనకాదులకు బోధించితిని. వారు దాని నాశ్రయించి శుభము దిరి. (4-1) ఎప్పుడెట్లు బోధించితివందుచా ? (4-4). అది చెప్పెద వినుచు.

హంసోపదేశము.

ఉద్ధవా ! సనకాదులు బ్రహ్మమానసపుత్రులు. వారు బ్రహ్మయోగము వచ్చి 'తండ్రి ! ఇంద్రియములు లింద్రియార్థములవంకఁ బఱచుచుండును. ఇంద్రియాత్మాభిర్యోగము లింద్రియముల నాకర్షించుచుండును. అవియుట్లు పరస్పరసమాకర్షణ పరంబులై నిరంతరము వర్తించుటవలన మర్త్యునకు స్వాతంత్ర్యమే గానరాకున్నది. ఈమల్లయుద్ధము మానుటయెట్లు ? మర్త్యుఁడు వానినుండి ముక్తుఁడగుట యెట్లు ?' అని అడిగిరి. సర్వస్వస్థి కర్తయైన బ్రహ్మకుఁగూడ జవాబుతోఁపడయ్యెను. ఎంతయోచించినను బ్రహ్మ బీజమే వానికి గోచరంపకుండెను. ఏలయందువా ? వానిమనస్సుగూడ ప్రవృత్తిపరమైయుండుటే కారణము. తత్త్వరహస్యంబేదైనను బోధపడవలయునన్నచో మనస్సు ప్రవృత్తిపరాజ్ఞుఁడై యేకాంతస్థితిని జాల్పవలయును.

అంతట బ్రహ్మ నన్ను స్మరించెను. నేను హంసరూపంబుఁదాల్చి ప్రత్యక్షమైతిని. సనకాదులు బ్రహ్మపురస్సరంబుగా నాకు నమస్కరించి 'నీవెవర'ని యడిగిరి. వాఁకిట్లు చెప్పితిని.

'మునులారా ! 'నీవు' అన్నమాటకు నర్థమేమి ? 'నీవు' అని నాయాత్మనుగూర్చి పల్కితిరో నాదేహంబును గూర్చి పల్కితిరో యూహింపరాదు. ఆత్మనుగూర్చి పల్కితిమందులేని, ఆత్మ ఏకము అద్వితీయము అపరిచ్ఛేద్యంబు గావున 'నీవు, నేను' అని దానిని వేర్వేరుచేసి పల్కుటకే వలనుపడదు.

దేహంబును గూర్చి పల్కితిమందురేని, యది పంచభూతాత్మికంబగును. పంచభూతంబులనుగూడ నాత్మవలెనే వేటుచేయరానివని మీకేస్పష్టము. ఎట్లందువా ? మీదేహంబులోని పంచభూతంబులు నాదేహంబులోని పంచభూతంబులు వేటుగాలేవుగదా ? కావున మీప్రశ్నకు నాత్మదేహంబులకు రెంటునవకాశమేలేదు.

మునులారా ! సృష్టియెల్ల బ్రహ్మము ప్రకృతి యీ రెండింటి సమ్మేళనఫలంబుగానున్నది. ప్రకృతిని మనస్సుని యునందురు. మనస్సు (ప్రకృతి) చక్షురాదులైన నింద్రియంబుల ద్వారకంబున వ్యవహరించుచున్నది. ఇంద్రియంబులు దేనినిజూచినను దేనినివిన్నను మాట్లాడినను నన్నేయనఁగా బ్రహ్మమునే చూచుట వినుట మాట్లాడుట యగును. ఏలయందువా ? నాకన్న నితఃపరంబు గలుగదు. సర్వము నేనే యైనప్పుడు రెండవది యేముండును ? అజ్ఞానవశంబున నీ రహస్యంబును తెలియక వేటొందుకలదని మనస్సు భావించినంతనే నాపరతత్త్వంబునకు భంగము గలుగదు.

మునులారా ! మనస్సునకు నింద్రియార్థంబులకు నెడబాటుగలుగదు. మనస్సే జీవుడగునేని జీవునకు నింద్రియార్థంబులకు నెడబాటులేదని చెప్పకతప్పదు. అనఁగా నింద్రియార్థంబులతోనైన దేహంబు జీవునకు దేహంబగును. అప్పుడు జీవునకును దేహంబునకును వియోగంబు లేనిదగును. తత్ఫలముగా దేహమే జీవుడు, జీవుడే దేహంబునగును. అనఁగా జీవదేహంబులకు నవినాభావము సిద్ధించును. జీవుడనఁగా బరమాత్మనైన నేనేయని తెల్పితిని. కావున దేహమే పర

మాత్మయగుచున్నది. దీనినే దేశోత్పన్నబుద్ధియందురు. ఇది యెంత ప్రమాదజనితమో యూహింపుడు.

ఈభావంబెట్లు గలుగుచున్నదందురా ? అధ్యాసము వలనఁ గలుగుచున్నది. అధ్యాసమనఁగా నేమందురా ? ఒక దానియందు మఱొకదానితత్త్వంబు నారోపించుట అధ్యాసమనఁబడును. అధ్యాసమునకుఁ గారణమేమందురా ? మనస్సే కారణము. ఎట్లందురా ? మనస్సు నిరంతరము గుణపరమై యుండుటం జేసి గుణకార్యంబులైన యింద్రియార్థంబులందు నది తగిలియుండును. అట్లు తగులుకొని తదేకస్థితిలోనుండుట వలన గుణకార్యంబులెల్లఁ దనకార్యంబులనుభావము మనస్సునకు నైజమగుచున్నది. ఈస్వభావంబు వృద్ధియగుకొలఁది మనోభాగంబులలో నొకటియైన యహంకారము తలయెత్తి కర్తృత్వ భోక్తృత్వంబులకెల్లఁ దానే యధికారినని సిద్ధియించుచున్నది.

ఈ యహంకారంబు గూఢంబు జ్యోతిసివలె భీష నావరించి యుండును. ఆకారణంబున జీవాత్మ ప్రకాశంబు మఱగించుచున్నది. దీప్తప్రకాశంబు సోకినిచోటఁ జీకటియెట్లుండునో యట్లే యాత్మ ప్రకాశంబు అహంకారరూపావరణకారణంబునఁ జక్కగా సోకనందున మనస్సు అజ్ఞానరూపతమస్సులోఁబడి యాత్మముఖముగాక యింద్రియముఖమై వర్తించుచున్నది.

రాజు మంత్రి సేవకుఁడు వీరిని ముగ్గురను ఆత్మకు సహంకారంబునకు మనస్సునకు సామ్యము చేయవచ్చును.

రాజాజ్ఞలను మంత్రి పడసి సేవకునకుఁ దెలుపును. ఇది లోకసహజము. రాజగట్టివాఁడైనచో వానియాజ్ఞలను మంత్రి యధారూపంబున సేవకునకుఁ దెలుపును. వాఁడు తన దృష్టిని రాజునందే నిలిపి యెప్పుడేమి ప్రమాదంబుగల్గునో యనుభయంబుతో రాజాజ్ఞల నిర్వర్తించుచుండును. అట్లుగాక రాజునకన్న మంత్రిగట్టివాఁడైనచో సేవకుఁడు వాని దృష్టిని మంత్రియందే నిలిపి వర్తించునుగాని రాజునంతగా లెక్కచేయఁడు. అట్లే యహంకారావరణంబు స్వల్పంబగు నేని యాత్మదీప్తి నిరాతంకంబుగా మనస్సువలకు వ్యాపించును; మనస్సు ఆత్మముఖమగును. అట్లుగాక యహంకారావరణంబు దట్టమగునేని యాత్మదీప్తి మనస్సువలకు వ్యాపింపకుండును. మనస్సు తనపై వెనువెంటనే యుండునట్టి యధికారియైన యహంకారముచెప్పినట్లు వర్తించును.

మునులారా ! మనస్సు జడంబనియు, మనస్సుయొక్క యంతర్భాగంబని చెప్పఁదగిన యహంకారంబుగూడ జడంబే యగుననియు, జడంబులకు స్వశక్తిలేదు గావున నవి స్వతంత్రించి వర్తించుటయు నారోపణామలొనర్చుటయు నెట్లు సాధ్యంబనియు శంకింతురా ? అయఃఖండంబునకు స్వశక్తిలేదు. ఎచ్చటవైచిన నచ్చటనే యది పడియుండును. సూదంటు రాయి సాన్నిధ్యంబు దానికిఁ గలిగినప్పుడది స్వతంత్రశక్తి గల దానివలెనే వర్తించుచున్నది. ఇది మీకు స్వానుభవసిద్ధమే గదా. అట్లే మనస్సును దత్సంబంధములైన యహంకారాదులును నిస్సర్గజడంబులైనను ఆత్మసాన్నిధ్యంబునఁ జేసి శక్తిమంతులట్లు వర్తించుచున్నవి. సూదంటురాతికిని నయఃఖండంబు

నకు మధ్య నేదేనియునున్నచో దానిసాన్నిధ్యబలంబు చక్కగా నయఃఖండంబునకు సోకదు. మధ్యనున్న యావస్తువు దట్టమైనదగుచో నయఃఖండంబు కదలనే కదలదు. అది సన్న పాటిదైనచో సూదంటురాయిశక్తి యొకపాటిగానేని సోకి యాయయఃఖండంబు కొంచెమైనను జలింపనేర్చును. అనఁగా అయఃఖండంబుయొక్క చలనాచలనంబులు మధ్యనున్న వస్తువు నుబట్టి యున్నవి. అట్లే మనఃకార్యంబుగూడ దానికి నాత్మకు నడుమ నడ్డముగానున్న యహంకారంబుయొక్క బలాబలంబు లనుబట్టి యుండును.

మునులారా ! సృష్టియెల్ల మనఃకల్పితమై కేవలవిభ్రమ మాత్రమై నిమిషనిమిషంబునకు మాఱుచు నిలుకడ లేకున్నది. అట్లుండియు గొరవిని జక్రాకారంబుగా మహావేగంబుతోఁ ద్రిప్పినప్పుడు దానిమంట యవిచ్ఛిన్నంబుగాఁ గాన్పించునట్లే సృష్టిగూడ దానివిభ్రమవేగంబునఁజేసి యవిచ్ఛిన్నంబుగాఁ గాన్పించును. ఈరహస్యంబు నెఱుంగక సృష్టిశాశ్వతమని భావించురు.

మునులారా ! జగత్తు మిథ్యయైనప్పుడు అందలివ్యవహారముగూడ మిథ్యయేయగును గదాయనియు, జగన్నిధ్యాభావము నిరంతరము హృదయస్థమై యుండునా, జగత్తునందలి వ్యక్తికొఱకుగాని సంఘముకొఱకుగాని పడునట్టిపాటు మిథ్యా మాత్రమేయగుననియు, మిథ్యామూర్తి మిథ్యాజగత్తునందు మిథ్యావ్యవహారము సలుపుటగాదాయనియు శంకి పవటదు. మునులారా ! మిథ్యయనఁగా అభావమనిగాని శూన్యమని గాని తలంపవలదు. అదై నిజమొక్క భాషాభావ, ప్రపంచం

బులందు శూన్యాభావములే గలుగవు. బ్రహ్మమువేఱనియు
 బ్రపంచము తద్భిన్నమనియు ద్వైతి వ్యవహరించును. బ్ర
 హ్మమే ప్రపంచమని యద్వైతి వ్యవహరించును. అనఁగా
 రూపనామంబులు సత్యమని ద్వైతిభావించును. రూపనా
 మంబులకు మార్పుగలదు గావున నదితాత్కాలికసత్యములగు
 నేగాని పారమార్థికసత్యములు గావనియు, రూపనామంబులకు
 నధిష్ఠాసమేదో యది యొక్కటే సత్యమనియు నద్వైతి భావిం
 చును. అద్వైతము భేదభావంబునుమాత్రమే నిషేధించును
 గాని లోకవ్యవహారంబును నిషేధింపదు.

ద్వైతికివలె నద్వైతికిఁగూడ యుత్పిపాసలు జాగ్రన్ని
 ద్రలు దయాదాక్షిణ్యంబులు గలవు. అయినను ద్వైతివ్యవ
 హారము వానియాత్మసంగ్రహార్థమగును. అద్వైతివ్యవహా
 రము లోకకళ్యాణార్థమగును.

మునులారా ! సంగతియెల్ల వింటిరిగదా. అద్భుతం
 బును మాయామయంబునైన సృష్టివంకనుండి మర్త్యులు వారి
 దృష్టిని మరలించి యాత్మపరంబొనర్చి, యాసలనెడి యెండ
 మావుల వెనువెంటఁదగిలి స్రుక్కక చిరసుఖానుభవంబునకై
 యత్నింపవలయును. దృష్టివల్లాత్మపరంబొనర్చిననుఁ బూర్వ
 వాసన లంతర్గతమై మనోరూపంబుననున్నవి. దానినప్పుడ
 ప్పడు బాహ్యముఖంబునకు లాగుచుండును. అయినను స్థిత
 ప్రజ్ఞుఁడు వానిప్రయత్నంబుల నప్పుడప్పుడే త్రోసిపుచ్చు
 చుండును.

మునులారా ! ప్రపంచస్ఫురణంబు స్థితప్రజ్ఞులకుఁ

గొందఱకు జీవితమధ్యకాలంబుననే పూర్తిగా నంతరించును ;
 కొందఱకు జీవితాంతంబువఱకు స్మృతిమాత్రంబుగా నుండును.
 మొదటివారిని జీవన్ముక్తులనియు రెండవవారిని విదేహముక్తు
 లనియు వచింతురు. ప్రపంచస్ఫురణంబనఁగా నేచుందువా?
 దేహభిమానమే యనిగ్రహింపుము. అది స్మృతిరూపంబున
 నుండును. జీవన్ముక్తులకు నట్టిస్మృతిగూడ లేనందున మదిరా
 మదోన్మత్తులకుఁ గట్టుగుడ్డయుండునది లేనిది యెట్లు తెలియకుఁ
 దునో యట్లే జీవన్ముక్తులకు వారిదేహంబుండునది పోయినది
 తెలియకుండును. విదేహముక్తులకు దేహస్మృతి దేహపాతము
 వఱకు నుండును. దేహపాతంబుతోడ నట్టిస్మృతిపోవుచున్న
 ది. వారును సంపూర్ణ ముక్తులగుచున్నారు.

మునులారా ! దేహపాతంబు వారికెప్పుడగునందురా ?
 ప్రారబ్ధకర్మఫలభోగార్థము దేహంబులెల్ల ప్రాణులకుఁగలుగు
 చున్నవి. తత్కర్మఫలంబుసంపూర్ణంబుగా భుక్తమగువఱకు
 నెల్లప్రాణులకు దేహంబులుండును. ఫలభోగంబు సంపూర్ణ
 యైన నిమిషంబుననే దేహము పతనమగుచున్నది. ఈమర్యాద
 ముక్తులకుఁగూడ నన్వయించును. దేహపతనమువఱకు సుఖ
 దుఃఖాది ద్వంద్వంబులు సమస్తదేహంబులకుఁ గలుగుచునే
 యుండును. అవితప్పవు. దేహభిమానము గలవా రా ద్వంద్వ
 ద్వంబులను దామనుభవించుచున్నామని తలంతురు. కారణ
 మేమందురా ? దేహమే యాత్మ యని వారు భావించుటచేత
 దేహసంబంధంబు లెల్ల నాత్మసంబంధంబులుగా వారికిఁ దోచు
 చుండును. ముక్తులన్ననో దేహధర్మంబు లెల్ల జరుగుచుండు
 నను భ్రాంతిగో దేహమువలననే వారు మనస్సు మరలించు

గావున దేహంబునకుఁ గలుగుపట్లు వారికిఁ దెలియకయే వర్తిం చుచుండును.

మునులారా ! సాంఖ్యరహస్యంబును గర్మయోగరహస్యంబును రెంటినిఁ దెలిపితిని. ఆత్మానాత్మవివేకంబును గూర్చి తెలుపునది సాంఖ్యమగును. అట్టివివేకంబును సాధనంబుగాఁ బడసి ముక్తినిసాధించు మార్గము యోగమగును. ముక్తి వట్టిమాటలతో సిద్ధిపదు. జీవితంబునెల్ల సాంఖ్యప్రకారంబనుష్ఠానసిద్ధ మొనర్చినప్పుడే ముక్తిగలుగును. ముక్తియనఁగా నేమోయని భావింపవలదు. అదియొకవిధమైన యంతఃకరణ స్థితియని యెఱుంగుము. మునులారా ! ఈపరమార్థంబును మీకుబోధించుటకై విష్ణువునైన నేను హంసరూపంబున వచ్చితిని' అని పలికి వారిసంశయంబులు దీర్చి నేను స్వధామంబునకుఁ బోయితిని. ఉద్ధవా ! సనకాదులకెప్పుడేరూపంబునఁ దత్త్వబోధచేసితిని? గ్రహించితివా ?

ఉద్ధవుఁడాయుపదేశంబును సవిస్తరంబుగా విని 'స్వామీ! బ్రహ్మముమాత్రమే సత్యంబనియు, దదన్యంబెల్ల నసత్యంబనియు, అసత్యంబధ్యాసమువలన సత్యంబుగాఁ దోచుచున్నదనియు హంసోపదేశమందు సూచించితివి. అధ్యాసమనఁగా నేమో ? అదియెట్లు కలుగుచున్నదో? దానికిఁ గారణమేమో యెఱుంగఁగోరుదు' ననెను. నావుఁడు భగవానుఁడు విని ఉద్ధవా ; ఈవిషయమై గురుశిష్యసంవాదంబుగా జెప్పెద విను' మని యిట్లనియెను.

అధ్యాసము.

గురువు:-శిష్యా ! ఆనస్తువువందు ఒకదానిధర్మంబును

మఱియొక దానియందారోపించుట యధ్యాసమనఁబడును. ఉదాహరణము వినుము. రాత్రిపూటఁ ద్రాటిని జూచి యది సర్పంబని భావించుట గలదు. త్రాఁడెన్నడును సర్పము గా నేరదు. ఆయినను ద్రాటియందు సర్పధర్మంబు నారోపించి త్రాటిని సర్పంబుగా భావించురు. ఈభావమే యధ్యాసమనఁబడును.

అధ్యాసము. అర్థాధ్యాసమనియు జ్ఞానాధ్యాసమనియు రెండువిధంబులు. అందు అర్థాధ్యాసము మరల స్వరూపాధ్యాసమనియు, సంసర్గాధ్యాసమనియు రెండువిధంబులు. ఆ రెంటిలో స్వరూపాధ్యాసము కేవల ధర్మాధ్యాసమనియు, ధర్మసహిత ధర్మధ్యాసమనియు, అన్యపరాధ్యాసమనియు, సంబంధసహిత సంబంధ్యధ్యాసమనియు నాల్గువిధములు. సంసర్గాధ్యాసము కేవల సంబంధాధ్యాసమనియు, అన్యోన్యాధ్యాసమనియు మరల రెండు విధంబులు.

అధ్యాసమునకు మిథ్యావస్తువును భ్రాంతిజ్ఞానంబును రెండు నుండవలయును. ఆరెండును లేనప్పుడు అధ్యాసము గలుగనేరదు. రజ్జువును సర్పముగా భావించుట మిథ్యాజ్ఞానంబగును. సర్పముగాఁ ద్రి రజ్జువు అట్టిమిథ్యాజ్ఞానమువలన సర్పమగుట మిథ్యావస్తువగును.

అందు మిథ్యావస్తువు అర్థాధ్యాసమనియు, భ్రాంతిజ్ఞానంబు జ్ఞానాధ్యాసమనియు వచించిరి. అర్థము అనఁగాఁ బదార్థము. దానికి సంబంధమైనది అర్థాధ్యాసమనిరి. జ్ఞానంబునకు సంబంధించినదగుట దానిని జ్ఞానాధ్యాసమనిరి.

రజ్జువును జూచి సర్పమనిభావించినప్పుడు రజ్జువునం దని
ర్వచనీయమైన స్వరూపము పుట్టుచున్నది. అందువలన చా
నిని స్వరూపాధ్యాసమనిరి. ఎట్టిసంబంధంబును లేనట్టి రెండు
పదార్థంబులకు సంసర్గము గలుగుటవలన అనిర్వచనీయమైన
మూఁడవపదార్థము పుట్టుచున్నది. దర్పణము-ముఖము వీని
కెట్టిసంబంధమునులేదు. వానికి సంబంధమును గలిగించినప్పు
డు అందు ముఖము ప్రతిబింబించుచున్నది. సంబంధముచేగా
సంసర్గము. అట్టి సంసర్గకారణంబున అనిర్వచనీయమైనట్టి
ప్రతిబింబము గలుగుచున్నది. అట్లు సంసర్గంబున గలుగుట
జేసి దానిని సంసర్గాధ్యాసమనిరి.

ఒకవస్తువు యొక్క ధర్మాబునుమాత్రమే మఱియొక
వస్తువునందారోపించుట కేవలధర్మాగ్యాసమగును. చూచుట
వినుట మొదలగునవి యింద్రియ ధర్మాబులు. అట్టి యింద్రి
యధర్మాబులను ఆత్మధర్మాబులుగా భావించుటగలదు. ఇచ్చట
యింద్రియధర్మాబులను మాత్రమే యాత్మయందారోపించు
చున్నాడు గాని యింద్రియములను స్వరూపముతోడ నారో
పించుటలేదు. ధర్మమును మాత్రమే యారోపించుటజేసి
యిది కేవలధర్మాధ్యాసమగును. అట్లుగాక ధర్మాబును దధ
ర్మాబునకు నాశ్రయమైన వస్తువును రెంటి నారోపించుట ధర్మ
సహిత ధర్మాధ్యాసమగును. ఎట్లందురా ? అంతఃకరణంబు
నకుఁ గర్తృత్వాది ధర్మాబులుగలవు. అధర్మాబులతోడ నం
తఃకరణంబును గ్రహించి యాత్మయందారోపించి యాత్మయే
కర్తృమని దలంచినప్పుడు ధర్మసహిత ధర్మాధ్యాసమగును.

ఆయఃపిండము అగ్ని ఇవిరెండును వేర్వేరై నపదార్థంబులు. అగ్నియందాపిండంబును గాల్చినప్పుడు అగ్నిపిండంబుగాఁ గాన్పించుచున్నది. వానికిఁ బ్రత్యేకావస్థ గలుగదు. అనఁగా నవి యొకదానియందొకటి యధ్యస్తములగుచున్నది. దీనిని అన్యోన్యాధ్యాసమందురు.

రెండు పదార్థంబులలో నొకటి యధ్యస్తమునకు సాధ్యమేగాకుండుటయు రెండవది సాధ్యమైనదిగానుండుటయుఁ గలదు. అధ్యస్తమునకు సాధ్యముగానిదానియందు అధ్యాససాధ్యమైనదాని నారోపించుట అన్యతరాధ్యాసమగును. ఎట్లందురా ? ఆత్మ-అహంకారము ఈరెంటిలో ఆత్మకు రూపమేలేదు. గావునను రూపములేనిదాని నారోపింప సాధ్యముగాదు గావునను దానిని అహంకారమం దారోపింప సాధ్యముగాదు. అహంకారమన్ననో యది యారోపణ సాధ్యముగానున్నది. చానంజేసి అహంకారంబు నాత్మయందారోపించి యహంకారంబునే యాత్మగా భావించును. ఇది అన్యతరాధ్యాసమగును.

ఆత్మయందు అనాత్మవస్తువుయొక్క సంబంధస్వరూపంబుల రెంటిని ఆరోపించుట సంబంధసహసంబంధ్యాధ్యాసమగును. ధర్మసహితధర్మ్యాధ్యాసమందు ధర్మంబు నారోపించును ; ఇందు సంబంధి సంబంధంబునారోపించును. వీనిరెంటికి నెట్లు భేదము గలదు.

కేవల సంబంధంబునుమాత్రమే యారోపించుట కేవలసంబంధాధ్యాసమగును. కేవలధర్మాధ్యాసంబునకు దీనికిఁ గల భేదంబును గ్రహింపవలయును,

పంబంధసహసంబంధ్యధ్యాసము సంసర్గాధ్యాససహిత
స్వరూపాధ్యాసంబునకును అన్యోన్యాధ్యాసము సంసర్గస్వరూ
పాధ్యాసంబునకును అంతర్భూతములుగా నున్నవి.

అధ్యాససామగ్రి.

అధ్యాసమునకు (1) సత్యవస్తుజ్ఞానజన్యసంస్కారము
(2) ప్రమాతృదోషము. (3) ప్రమాణదోషము. (4) ప్ర
మేయదోషము. (5) అధిష్ఠానసామాన్యరూపజ్ఞానము. (6)
అధిష్ఠానవిశేషరూపజ్ఞానము. ఈయాఱును గారణంబులగును.

(1) రజ్జువునందు సర్పభ్రాంతిగలుగుటకు సర్పజ్ఞానము
తత్పూర్వమే యుండవలయును. ఎన్నడుగాని సర్పంబును
జూచిగాని వినిగాని యుండనిచో రజ్జువును జూచినప్పుడు సర్ప
భ్రాంతికలుగుటకే యవకాశములేదు. సత్యసర్పజ్ఞానమున్నం
దైన అట్టిజ్ఞానజన్యసంస్కారము రజ్జుదర్శనకాలంబున స్మృతి
రూపంబునఁ బ్రతీతమై అధ్యాసము గలిగించుచున్నది. అట్టి
యధ్యాసకాఠమందు సర్పము అధ్యస్తమగుటలేదనియు సర్ప
జ్ఞానజన్య సంస్కారము మాత్రమే అధ్యస్తమగుచున్నదనియు
గ్రహింపవలయును.

(2) ప్రమాతయనఁగాఁ జూచువాఁడు. వానియందు
భయాదులు గలుగుట ప్రమాతృదోషమగును.

(3) చూచుటమొదలగువానికి సాధనంబులైన నేత్రా
దీప్తియంబులందు పిత్తకామలాదులు గలుగుట ప్రమాణ
దోషమగును.

(4) ప్రమాజ్ఞానంబునకు విషయమైనది ప్రమేయమగును. ఎట్లందురా? సర్వభ్రాంతికి రజ్జువు అధిష్ఠానమగుచున్నది. రజ్జువే లేకున్నచో సర్వభ్రాంతికే యవకాశము లేదు. కాబట్టి భ్రాంతికి రజ్జువు విషయమగును. విషయమైన అనఁగా అధిష్ఠానమైన రజ్జువునకును అధ్యస్తమైన సర్పంబునకును సాదృశ్యముండవలయును. సాదృశ్యమేలేనిచో అధ్యాసమేగలుగదు. అట్టిసాదృశ్యము ప్రమేయదోషమగును.

(5) ఏది భ్రాంతికాలమందు తోచునో, ఏది తోపకున్న భ్రాంతియే గలుగదో యది అధిష్ఠానసామాన్యరూపజ్ఞానమగును.

(6) ఏది భ్రాంతికాలమందుఁ గలుగదో, ఏదికలుగుటవలన భ్రాంతితొలఁగుచున్నదో అది అధిష్ఠానవిశేషరూపజ్ఞానమగును.

సామాన్య రూపజ్ఞానమును విశేషరూపజ్ఞానంబును ఇవిరెండును గలుగనిచో అధ్యాసమేగలుగదు.

అధ్యాసమునకు సత్యవస్తు జ్ఞానజన్యసంస్కారము హేతువన్నప్పుడు, జ్ఞానముగాక జ్ఞానజన్యసంస్కారము ప్రధానమగుచున్నది. వస్తువు సత్యమైనదిగానే యుండవలయుననునియతిలేదు. అది మిథ్యావస్తువుగా నుండిన నుండవచ్చును. అది సజాతీయవస్తువుగా నుండవలయును ; అది విజాతీయమైనచో అధ్యాసము గలుగనేరదు. సర్వభ్రాంతి కలిగినప్పుడు తత్పూర్వము సత్యమైన సర్వమునే చూచియుండ ననసరములేదు. సర్వమును బోధింప-చూపింప-చూచి సర్వనిష్క్లంభనను

జ్ఞానసంస్కారముండినఁజాలును. ఆసంస్కారము అవ్యవహితముగానే యుండవలయును. వ్యవహితమై విస్మృతి ప్రాయమైనచో అధ్యాసము గలుగను.

శిష్యుఁడు:-స్వామీ ! ఈభావంబునకుఁ గారణమేమి ?

గు :-అవిద్యయే కారణము. అది యెప్పుడు గల్గెనందువా ? అది యనాదినుండి యున్నదిగావున దానిపుట్టుక యప్పుడిప్పుడనరాదు. అది యెందుండి వచ్చెనందువా ? దానికి ఉనికి చోటే గానరాదు. కావున నది యందుండి యిందుండి వచ్చెనని చెప్పసాధ్యముగాదు.

శి :-స్వామీ ! అవిద్యాకార్యమేమి ?

గు :-ఏకమైన బ్రహ్మమందు నానాత్వంబు నారోపించి యట్లు భావింపఁజేయుటయే అవిద్యాకార్యము. ఈయవిద్యాకారణంబుననే జీవుఁడేకము నద్వితీయుఁడు నయ్యుఁ దన యందధ్యస్తమైన . యుపాధితో నైక్యభావంబును బొందుచు న్నాఁడు. తద్భావఫలంబుగా నుపాధికార్యమైన కర్మత్వ భోక్తృత్వాదులు దనవిగాఁ దలంచుచున్నాఁడు. దానిఫలంబుగా జీవునకు సంసారిత్వంబును సుఖదుఃఖాది భోక్తృత్వంబును గలుగుచున్నవి. జీవుఁడు బద్ధుఁడనఁగా నిదే తాత్పర్యము

శి :-స్వామీ ! అవిద్యకు మాయకు భేదమేమి ?

గు :-వత్సా ! అవిద్యనే మాయయనిరి. మాయ యొకవస్తువుగాదు. కావున మాయయనునదిట్టిదని నిరూపింప సాధ్యముగాదు. అట్లని మాయ బొత్తుగా లేదని యందుమా ?

యనిన మాయాకార్యమైన భ్రాంతి కలుగుచునే యున్నది. మాయ సత్యమేని యది త్రికాలంబులందు నుండవలయును. ఎప్పుడు సత్యజ్ఞానంబుదయించునో యాక్షణమే మాయ మాయమగుచున్నది. కావున మాయకు సార్వకాలికస్థితి లేదని స్పష్టము. మాయ యట్లున్నదనిగాని లేదనిగాని చెప్పఁదరము గాకున్నది గావున దాని ననిర్వచనీయమనిరి. అట్టి యనిర్వచనీయస్థితినే మిథ్యయందురు. మిథ్యయనఁగా భావాభావనిరూపణ సాధ్యముగానిదని యర్థమేగాని శూన్యమని గాదు.

శి :-స్వామీ ! ఏది త్రికాలాబాధితమో యదిమాత్రమే సత్యమంటిరి. అట్టిది బ్రహ్మాంబుదక్క మఱొక్కటి లేదంటిరి. మాయగూడ కాలాబాధితమై నశించును గావున మిథ్యయంటిరి. మిథ్యాత్మకమైన యీమాయ బ్రహ్మమందారోపితమై నానాత్వభావంబును గలిగించుచున్నదంటిరి. మిథ్యాసత్యంబులకుఁ జీకటికి వెలుతురునకువలె బొత్తుగాఁ బొత్తు కుదురదుగదా. అట్టివానికి సంబంధంబెట్లు గలుగనేర్చును ? అట్లు సంబంధంబుగలిగెనేని సత్యత్వంబునకు భంగంబువాటిల్లదా ?

గు :-వత్సా ! నీవన్న సంబంధంబు వ్యావహారికమేగాని పారమార్థికముగాదు. రజ్జువునందు సర్పత్వంబు నారోపించినప్పుడు రజ్జుధర్మంబునకు భంగంబెల్లకలుగదో యట్లే బ్రహ్మమందు మాయాత్వంబు నారోపించినప్పుడు బ్రహ్మాత్వంబునకు భంగంబు గలుగనేరదు.

శి :-స్వామీ ! ఈయధ్యాసము నశించుటెట్లు ?

గు :-వత్సా ! రజ్జువును జూచి సర్పమని భావించితివి. వీపంబును దెచ్చిరి. దాని ప్రకాశములోనది సర్పంబుగాదని యు రజ్జువనియు నేర్పడెను. ఆపెటనే నీకు మొదటఁగల్గిన సర్పభ్రాంతి నశించెను. అట్లే సత్యజ్ఞానోదయంబున మిథ్యా భ్రాంతియైన యథ్యాసము నశించుచున్నది.

శి :-సత్యజ్ఞానంబు గలుగుటెట్లు ? తీర్థయాత్రాదులవలనఁ గలుగునా ?

గు :-తీర్థయాత్రాదులు జితశుద్ధిజనకంబులై జ్ఞానోదయంబునకు సహకారులగును. అతియగాని యవి జ్ఞానజనకంబులు గానేరవు. జ్ఞానము స్వతస్సిద్ధము. అది పూర్వము లేకుండి క్రొత్తగాఁబుట్టివచ్చునది గాదు. జ్ఞానోత్పత్తియనఁగా జ్ఞానంబునావరించి దాని ప్రకాశంబును మందగించియున్న యహంకారమమకారరూపమాలిన్యంబులను రాగద్వేషజనితంబులైన వానిని దొలగించుటయే యని గ్రహింపుము. ఆమాలిన్యంబులు తొలగినంతనే జ్ఞానంబు యథాగతి ప్రకాశించును ; సత్యము స్పష్టమగును. జ్ఞానంబును జుట్టియున్న మాలిన్యావరణంబు దొలంగుటను వేదాంతపరిభాషయందు ముక్తియనిరి. ముక్తియన్నను మోక్షమన్న నొక్కటే యగును.

శి :-స్వామీ ! ఒకవస్తుగుణంబును వాటియొక వస్తువు నందారోపించుట యథ్యాసమంటిరి. అథ్యాసమునకు రెండు వస్తువు లుండవలయునని పైవాక్యమువలన స్పష్టము. రజ్జు సర్పవిషయంబున రెండువస్తువులుగలవు గావున మీరన్నట్లథ్యా

సమునకు నవకాశము గలిగెను ; సర్వధర్మమును రజ్జవునందారోపించిరి. బ్రహ్మము జగత్తు-ఈరెండింటియందు జగత్తు బ్రహ్మమందారోపింపఁబడుచున్నదా ? బ్రహ్మము జగమందారోపింపఁ బడుచున్నదా ?

గు : శిష్యా ! రజ్జుసర్పవిదర్శనమందు సర్వధర్మమును రజ్జవునందారోపించిరి. తర్వాత సర్పము మిథ్యయని యేర్పడెను. అట్లే బ్రహ్మమును జగత్తునందారోపించిరందుమేని, తర్వాత బ్రహ్మము సర్పమువలె మిథ్యయగును. బ్రహ్మము సత్యమనిరి. కావున బ్రహ్మత్వమును జగత్త్వమున నారోపించుట కానేరదు. జగత్త్వమును బ్రహ్మత్వమందారోపించిరందుమేని, బ్రహ్మము ఇంద్రియాతీతము. ఇంద్రియాతీతమందు నింద్రియగోచరకార్యము పొసఁగదు. కావున రెండవ యూహయు నిలువదు.

శి : - రజ్జుసర్పవిదర్శనమును బట్టి యధ్యాసమునకు రెండు వస్తువులు వేరువేరుగా నుండవలయునని తేలుచున్నది. (1) బ్రహ్మము జగత్తు-ఈరెండును వేరువేరుపదార్థముమా ? మఱియు రెండుపదార్థములును సత్యములైనప్పుడే యధ్యాసమునకు నవకాశముగలదు. (2) కావున బ్రహ్మము జగత్తు రెండును సత్యములేనా ? (3) జగత్తు మిథ్యయనిరి. మిథ్యకుఁ బ్రత్యేకావస్థయే గలుగనేరదు. జగత్తు మిథ్యయైనచో యధ్యాసమునకు రెండవవస్తువే లేనిదగునుగదా ? (4) మఱియు నారోపణమునకు నది దీనియందారోపిత మగుచున్నదని తెలిసికొనువాఁడుండవలయును. ఆవ్యక్తి యెవఁడు ? (5) జీవుఁడే యందులేని, బ్రహ్మమే జీవుఁడనుటవలన బ్రహ్మమే తెలిసికొను

పాఠగుచున్నాఁడు. బ్రహ్మము కేవల జ్ఞానస్వరూపమనిరి. బ్రహ్మమే జీవుఁడు కావున జీవుఁడును కేవల జ్ఞానస్వరూపియగును. జ్ఞానమనఁగా సమస్తమును దెలిసికొను శక్తియనిరి. అట్టిశక్తి తనయందుఁ దానే యధ్యాసముజేసి ప్రమాదమందునా ? (6) పూర్వదృష్టమైన వస్తువుయొక్క సామ్యము జ్ఞాపికేవచ్చుటవలన నధ్యాసము గలుగుచున్నదనిరి. రజ్జు సర్ప విషయంబున సర్పజ్ఞానము పూర్వమే యుండుటవలన రజ్జువును జూచినప్పుడు సర్పధర్మము స్ఫురించి యాకారణంబున నధ్యాసము గలుగుచున్నది. బ్రహ్మము జగత్తు దీనివిషయంబున దేసిజ్ఞానము పూర్వము ? దేసిజ్ఞానము పరము ? జగత్తుయొక్క జ్ఞానము పూర్వమందుమేని జగత్తు బ్రహ్మమునకన్నఁ బూర్వమైవదిగా నేర్పడును. బ్రహ్మమే యాది యనిరి. కావున జగత్సంబంధజ్ఞానము పూర్వము గానేరదు. జగత్సంబంధజ్ఞానంబు పరంబందుమేని పరజ్ఞానంబు అధ్యాసమునకు నవకాశమియదు. అధ్యాసమునకుఁ బూర్వజ్ఞానమే కావలయును.

గు :-వత్సా' జగత్తు మిశ్యయన్నప్పుడు మిథ్యాశబ్దంబునకు శూన్యమను అర్థమును భావింపవలదు. ఏది భూతవర్తమానభవిష్యత్కాలంబుల మూడింట మధ్యవవికారంబులఁ జెందునో దానిని మిశ్యయనిరి. అట్లగుటవలన మిథ్యాశబ్ద సూచితవస్తువునకు తాత్కాలిక సత్యత్వంబుగలదు. దానినే వ్యావహారిక సత్యమందురు. ఎప్పుడు అధ్యాసము జరుగుచున్నదో యప్పుడావస్తువు సత్యమనెడి భావంబుతోనే యధ్యాసవ్యవహారము జరుగుచున్నది. ఈమర్మంబును మదినిడికొని నీప్రశ్నలకుఁగా నావచ్చించు గమాధానంబులను గ్రహింపుము.

(1) బ్రహ్మము-జగత్తు వేఱుపదార్థములా ? యనునది నీమొదటి ప్రశ్న. అధ్యాసకాలమందు రెండును వేఱుపదార్థములుగానే భావింపఁబడుచున్నది.

(2) బ్రహ్మము-జగత్తు రెండును సత్యములేనాయను నది నీరెండవ ప్రశ్న. బ్రహ్మమునకుఁ బారమార్థికసత్యత్వంబును జగత్తునకు తాత్కాలిక సత్యత్వంబును జెప్పఁబడెను. కావున సాధ్యాసకాలమందు రెండును సత్యములే యనుభావము తప్పదు.

(3) జగన్నిధ్యాత్వంబు చివరకునేర్పడుచున్నది. అధ్యాసకాలమందట్టి భావమే లేదు. కావున జగత్తునకు అధ్యాససమయంబునఁ బ్రత్యేకావస్థయు ద్వితీయత్వము రెండును గలుగుచున్నది.

(4) వేఱువేఱుపదార్థంబుల నొక్కొక్కప్పు డజ్ఞానవశంబున నొక్కటిగానే భావించుచుందుము. ఇదియెల్లరకు ననుభవసిద్ధమైన విషయమేగాని వేఱుగాదు. ఉదాహరణము వినుము. 'నాదేహము' అన్నప్పుడు 'నేను' అనిడి ఆత్మయు దేహమును రెండు వేర్వేరునవి జ్ఞానికి స్పష్టము. అజ్ఞానియట్లు తలంపక తానే దేహము, దేహమే తాను అని విశ్వసించి వర్తించుచున్నాఁడు. ఆత్మ యొకవస్తువుకాదు ; దానికి నవయవంబులు లేవు. అయినను 'నాదేహము' అన్నప్పుడు దేహలక్షణంబుల నాత్మయందారోపించుచున్నారు. కారణమేమందువా ? అజ్ఞానమే కారణము. అది యనాదిసిద్ధమై యనిర్వచనీయమైనదిగానున్నది. అట్లు దేహదులాత్మ యందారోపితంబు

లైనప్పుడు ఆయాత్మ తానుగర్తగా భోక్తగా నవయవంబులు గలదిగాభావించి వస్తువగుచున్నది. అధ్యాసకాలమందు ఆత్మ యట్టిదిగా భావించుటవలన దానియందు దేహోరోపణంబునకు నవకాశము గలుగుచున్నది.

వత్సా ! నిక్కమువిచారించినచో ఆత్మయెన్నడును జ్ఞేయపదార్థము కానేరదు. ఆత్మజ్ఞానమన్నప్పుడు ఉపాధిలోఁ గూడిన యాత్మయొక్క జ్ఞానమని తాత్పర్యము. అట్టిస్థితిలోనే యదిసాధ్యమగును. ఆత్మ వస్తువుగాదంటిమి. వస్తువైనఁగాని ఆరోపణంబునకు నవకాశంబు లేదంటిమి. ఆత్మయందు దేహం బారోపితమగుచున్నదంటిమి. ఈవాక్యంబులు పరస్పరబాధ కంబులై బుద్ధినిఁదప్పక చాటుమాటు చేయుచు విత్తుముందా చెట్టుముందా అను నానుడిని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచుండును. విత్తు వలనఁ జెట్టుగలుగును. ఆచెట్టువలన మరల విత్తుగలుగును. ఆవిత్తు మరల చెట్టునకుఁ గారణమగును. ఇందు మొదటిది విత్తా లేకచెట్టా ? యన్నఁ జెప్పసాధ్యముగాదు. ఒక్కటి మాత్రము స్పష్టము. ఉపాధికారణంబున నాత్మకుఁ గర్తృత్వంబును గర్మమునకువస్తుత్వంబును రెండునొక్కసారిగాఁ గలుగుచున్నది.

అజ్ఞానంబున నధ్యాసముగలుగుచున్నదని చెప్పితిని. కాఁబట్టి యారోపింపఁ దలంచినపదార్థముయొక్క జ్ఞానము సత్యజ్ఞానంబుగా నుండవలసిన యవసరములేదు. ఆపదార్థ సంబంధమైన జ్ఞానమేదో యొకవిధమైనదుండినఁ జాలును. అది మిథ్యాజ్ఞానమే యగుఁగాక. ఆత్మ కలదని మనయనుభవ

జ్ఞానమే తెలుపుచున్నది. అట్టిజ్ఞానమే లేనిచో అనఁగా ఆత్మ
యున్నదనుజ్ఞానమే లేనిచో నిఁకఁ దెలిసికొనుట యనునదే
ప్రపంచంబునఁ గలుగదు. దేనిని మనముదెలిసికొనుచున్న
ను ఆత్మమూలకంబుననే తెలిసికొనుచున్నాము. ఆత్మలేకున్న
ననుభవజ్ఞానమేయుండదు. ఆత్మయున్నదనుటకుఁ దాక్కాణ
మేమందువా ? నన్నీప్రశ్నలడుగుచున్న నీవు ఉన్నావా ?
లేవా ? ఉన్నానందువేని, యున్నదేదో యదే యాత్మయగును.

వత్సా ! దేనియందారోపింపఁ దలంచితివో యది మన
కంటియెదుట నుండవలదా ? యంటిని. అట్టి యవసరము
లేదు. ఏలయందువా ? ఆకాశము కంటికిఁ గాన్పించుచున్న
దా ? అది కంటికిఁ గాన్పించునది గాకున్నను, దానియందు
నీలత్వంబును వట్టు వతనంబును ఆరోపించి యాకాశము నల్లగా
వలయాకారంబుగానున్నదనుట లేదా ?

వత్సా ! ప్రపంచనానాత్వంబు ప్రత్యక్షసిద్ధమనియు,
ప్రత్యక్షసిద్ధజ్ఞానంబును గాదని జెప్ప వలనుపడదనియుఁ జెప్పి
తివి. ప్రత్యక్షజ్ఞానమనఁగా నేమి ? ఇంద్రియజ్ఞానమేగదా ?
ఇంద్రియజ్ఞానమే పరమజ్ఞానముగాదు. ఇంద్రియంబుల సా
మర్థ్యమెంతో యంతవఱకే వానినిఁ బ్రమాణంబుగా నంగీక
రింపఁదగును గాని యంతకుమించిన విలువ వానికి నీయరాదు.
పగటిపూట నక్షత్రంబులు గంటికిఁ గోచరింపవు. భూతదర్ప
ణంబునఁ జూచినచోఁ బగటిపూటఁగూడ నక్షత్రంబులు గాన
వచ్చుచున్నవి. కాఁబట్టి నయనేంద్రియంబునే నమ్మి పగటి
పూట నక్షత్రంబులు లేవనవచ్చునా ?

అధ్యాసమునకుఁ బూర్వవస్తుజ్ఞానముండవలయుననుట నిజము. అయిన నొక్కటి మరవవలదు. అధ్యాస్యమానమగు నది యాపూర్వవస్తువుగాదు. తాదృశత్వం బారోపితమగు చున్నది. కాబట్టి యధ్యాసమునకు వాస్తవపదార్థం బక్క అలేదనియు దానిజ్ఞానము చాలుననియు గ్రహింపుము. ఆ యనుభవంబు భూతకాలికమైనదిగా నుండవలయును. దీనిం బట్టి యేమియేర్పడుచున్నది? ఆరోపింపఁబడుచున్నది మిథ్యయే గాని సత్యముగాదని యేర్పడుచున్నది. ఒక్కటిమాత్రము నిజము. అది దేనియందారోపితమగుచున్నదో యాయాధారముమాత్రము సత్యమైనదిగా నుండవలయును. అధ్యాస్య మానవస్తుజ్ఞానము స్మృతిమాత్రముండినఁ జాలును. అధ్యాసకాలంబునఁ బూర్వదృష్టవస్తువు స్వస్వరూపంబున మన మ్రోల నిలుచుటలేదు. అవస్తువుయొక్క జ్ఞాపకముమాత్రమే అనఁగా సంస్కారము మాత్రమే వ్యవహరించుచున్నది.

మిమాంసక మతము.

స్వామీ ! మిథ్యయైనవస్తువు అనుభవయోగ్యపదార్థము గాదనియు, వివిధజ్ఞానమైనను సత్యజ్ఞానమేయగునుగాని మిథ్యాజ్ఞానము కానేరదనియు, మిథ్యాజ్ఞానమని సత్యజ్ఞానమని రెండుజ్ఞానంబులుండవనియు, ఎట్టిజ్ఞానమైనను మనలో నిశ్చయాత్మకబుద్ధిని గలిగించుచున్నదనియు, అట్టిదానిని గూర్చి శంకించుటయే గలుగదనియు, అట్లుగానిచో మనము నిరంతరశంకావశులమై నిశ్చయంబునకు రాలేకయుందుమనియు, జ్ఞానమన్నది తాత్కాలికమగుఁగాక సార్వకాలికమగుఁగాక తర్వాత

యసత్యమైననగుఁగాక యది యప్పుడు సత్యమే యగునని మీ మాంసకులు వచింతురు. దీనింగూర్చి మీమతమేమి ?

గు :- అనుభవమాత్రంబుననే పదార్థము సత్యము గాఁ జాలదనియు, అసత్యమైన పదార్థంబునుగూర్చిగూడ యనుభవ జ్ఞానంబుగలుగుచున్నదనియుఁ బైన వివరించితిని. కావున మీమాంసకవాదము యుక్తికి నిలువదు.

ప్రభాకరమతము.

శి :- స్వామీ! అసత్యమనుదానికి నునికియే లేదనియు, సత్యముతోఁ బోల్చి సత్యముకానిదాని నసత్యమందులేగాని వేఱుగాదనియు, అసత్యపదార్థమెన్నడుగాని యనుభవజ్ఞానంబును గలిగించునట్టిది కానేరదనియు, కాఁబట్టి జగత్తు మిథ్యయైనచో, దత్సంబంధజ్ఞానంబెట్లు కలుగనేర్చుననియుఁ బ్రభాకరమతము వాదించుచున్నది. దీనిసంగతియేమి ?

గు :- ఎండమావును నిదర్శనంబుగా గ్రహించి ప్రభాకర సిద్ధాంతంబును విమర్శించుదము. సూర్యకిరణంబులు వాయు మండలంబులందు విలోమప్రతిబింబితంబులగుటంజేసి మరీచిక గాన్పించుచున్నది. మరీచిక యన్నప్పుడు జలవ్యతిరిక్తవిషయమని వారి మతప్రకారమే సిద్ధించుచున్నది. కాఁబట్టి మనము మరీచికను జూచినప్పుడు అది జలముగాదని స్పష్టముగా ననుభవమగుచున్నది. అట్లున్నను మరీచికను గాంచినప్పుడు జలభావంబుదయించుచున్నదిగదా. మరీచికాజలంబు సత్యమనుటకుఁగాని యసత్యంబనుటకుఁగాని యవకాశములేదు. సత్యమనుటకు నది జలముగాదు ; అసత్యమనుటకు నందు జల

భావంబుదయించుచున్నది. అట్టిస్ఫురణమునకుఁ గారణమేమందురా ? అది యనిర్వచనీయము. అనఁగా మనబుద్ధికిఁ గోచరించువిషయముగాదు.

పదార్థస్వభావము సత్యంబనియు అసత్యంబనియు రెండువిధంబులు. సత్యమైన పదార్థము స్వభావముచేతనే సత్యంబగును ; దాని సత్యత్వంబు నత్యంబులసాహాయంబున సాధింపఁబనిలేదు. రెండవదాని సంగతి యట్టిదిగాదు. దాని నిరూపణంబునకు అన్యపదార్థసాహాయం బత్యవసరంబగుచున్నది.

నిదర్శనము చెప్పెదనినుము. మరీచికావిషయంబున సూర్యకిరణంబులు సత్యంబు ; ఏలయందువా ? సూర్యకిరణంబులవలననే మరీచికయేర్పడుచున్నది. అవిలేనిచో మరీచికయే కలుగదు. ఆకిరణంబులు జలంబువలెఁ గానవచ్చుట మాత్రంబసత్యము. అట్లుగానవచ్చుట మఱియొకదానినిఁ బట్టి అనఁగా నంతకుమున్నే యెచ్చటనో జలంబును జూచుటవలనఁ గలిగిన సంస్కారంబును బట్టి యేర్పడుచున్నది. జలంబులను జూచియే యుండనిచో మరీచికనుజూచినప్పుడు జలభావమే యుంకురింపనేరదు. మరీచికయండట్లు జలభావంబు గలిగినను దగ్గఱకుఁ బోయి పరిశీలింపఁగా నందుజలమేలేదనియు, మనకు జలభావంబు గలుగుట సంస్కారజనితభ్రాంతియే యనియు నేర్పడుచున్నది. దీనింబట్టి సత్యములైన సూర్యకిరణంబు లెప్పుడును సత్యములుగానే యున్నవనియు, సత్యంబులైనవానిని నసత్యంబుగా అనఁగా జలంబుగా భావించినప్పుడట్లు భావితంబైన యసత్యహాపజలంబు తుదివఱకు నిలువక మార్పుచెందుచున్నదనియు నేర్పడుచున్నది.

అట్లే సత్యమైన బ్రహ్మమెప్పుడును సత్యముగానే యున్నది. దానికి నట్టి మాధ్వులును గలుగవు. మాయయు మాయాకార్యఫలంబు నివిరెండను బ్రహ్మమందారోపితమై సత్యంబులుగా తలంపఁబడుచున్నను అవి సత్యంబులుగావు. ఏల యందువా ? వానికి నిమిషనిమిషంబునకు మాధ్వుగలుగుచున్నది. అట్లు మాఱుచుండునవి సత్యంబులు కానేరవు. అట్లున్నను అవి మనకు ననుభావితంబులేయగుచున్నవి. కాఁబట్టి జగత్తు సత్యంబునుగాదు ; అసత్యంబునుగాదు ; సత్యాసత్యంబునుగాదు. దాని నిట్టిదని చెప్ప సాధ్యముగాదు. కావున ననిర్వచనీయమనిరి.

బౌద్ధమతము.

శి :- ప్వామీ ! ఆత్మయనునదే లేదనియు, రజ్జువుచుగాంచి సర్పమని తలంచునప్పుడు చూచువాని విజ్ఞానంబు సర్పరూపముదాల్చి యట్లు కాన్పించుచున్నదనియు బౌద్ధులు వచింతురు. ఇది యుక్తియుక్తమా ?

గు :- వత్సా ! విజ్ఞానంబే సర్పరూపంబునుదాల్చునేని, రజ్జువునుజూచి సర్పభ్రాంతి గలుగుచున్నప్పుడు 'ఇదిపాము' అనుభావమే కలుగనేరదనియు, విజ్ఞానమెప్పుడు సర్పరూపంబునుదాల్చెనో యప్పుడే 'నేను పామును' అనిగాని 'నాపాము' అనిగాని యేర్పడుననియు, దేనిపై నారోపింతురో దానికిని దేని నారోపింతురో దానికినిఁగల సహజభేదంబును గ్రహింపలేక పోవుచుచేత నిట్టిప్రమాదంబు గలుగుచున్నదనియు ప్రభాకరమతము బౌద్ధమతంబు నిర్విషయంబున నిరసించుచున్నది.

నైయ్యాయికచతుః.

శి :-స్వామీ ! నైయ్యాయికమతతత్త్వమేమి ?

గు :-వస్తుద్వయ తారతమ్య జ్ఞానాభావంబు కార్యంబు నకుఁ బ్రేరేపింపఁ జాలదనియు, ముత్యపుచిప్పకు జూచి వెండి అని భావించునప్పుడు, ఆవెండిని గ్రహించుదమను తలంపు వెనువెంటనే జనించుటయు, దానిని గ్రహింప యత్నించుటయు లోకసహజంబులనియు, సుషుప్తిలో జ్ఞానంబుండదు గావుననే యెట్టి వ్యాపారంబును జరుగుట లేదనియు, సుషుప్తిలో జ్ఞాన ములేకున్నను జ్ఞప్తియుండును గావున నదిచాలదాయన్న జ్ఞప్తి యెన్నడును వ్యాపారప్రేరకంబు గాదనియు, ముత్యపుచిప్ప నుజూచి వెండిగాఁదలంచినప్పుడు వెండివిషయమైన జ్ఞప్తిమాత్ర మే గాక వెండియనెడి సత్యజ్ఞానంబుగూడఁ గల్గుచున్నదనియు, గావున నొకదానియందు లేని లక్షణంబుల నున్నట్లు నమ్ముట యే యధ్యాసమనియు, అనఁగాఁ గంటికి గోచరించుపదార్థంబు నకును ఎచ్చటనో యెన్నడో చూడఁబడిన సత్యమైవ పదార్థం బునకును సంయోగంబుగలుగుటయే యధ్యాసమనియు, అ ధ్యాసకాలమందు రజితజ్ఞానంబుమాత్ర మే వ్యవహరించుటగా దనియు, అది సత్యముగా రజితమేయనెడి నిశ్చయజ్ఞానంబు వ్యవహరించుచున్నదనియు, బూర్వదృష్టమై పరోక్షంబుననున్న వెండికినిఁ బ్రత్యక్షముగానున్న ముత్యపుచిప్పకును గలుగు చున్న యీసంయోగంబునే మాయయాదురనియు, ఇట్టియను భవంబంతయు సత్యమేగాని మిథ్యగాదనియు, ఇంద్రియంబు లకును నింద్రియార్థంబులకును సంయోగమైనప్పుడే పదార్థజ్ఞానంబు గలుగుననియు, ముత్యపుచిప్పనుజూచి వెండిగాభావించు

నప్పుడు వెండి యప్పుడు సమీపంబున లేనికారణంబున నే
 త్రరజితసంయోగంబు లేదుగావున రజతజ్ఞానంబునకు సవకాశ
 మే లేదనియు, అతొకకజ్ఞానలక్షణసన్నికర్షణంబున నింద్రియం
 బులకు నింద్రియార్థంబులకు సంయోగంబు కలిగి జ్ఞానోత్పత్తి
 యగునందులేని ధూమంబును గాంచి యగ్ని నూహించునప్పు
 డు పైలక్షణంబేల యన్వయింపఁదనియు, అది యన్వయించునేని
 యనుమానముగూడఁ బ్రమాణమేయగుఁగదా యనియు, అ
 నుమానప్రమాణంబును నిరసించుటేలయనియు, ముత్యపు
 చిప్పరు జూచి వెండిగా భావించునప్పుడు అనిర్వచనీయమైనట్టి
 యుఁ దాత్కాలికసత్యమైనట్టియుఁ రజతంబు సద్యఃకల్పితమై
 యింద్రియగోచరంబై రజతజ్ఞానంబును గలిగించుచున్నదనియు,
 ఆరజతంబెచ్చటనో యూడి యప్పుడట్లు కాన్పించుట గాదనియు,
 తత్కాలమందే యది మన యెదుటనే తోచుచున్నదనియు,
 అట్లు కాన్పించురజతంబు అభావము కాఁజాలదనియు, అభావ
 మైనచో నింద్రియగోచరమే కాఁజాలదనియు, ముత్యపుచిప్ప
 యందే రజతలక్షణంబు స్వతస్సిద్ధమై యున్నదందువేసి రజత
 సిత్యజ్ఞానంబు గలిగిన తర్వాత స్వతస్సిద్ధలక్షణంబు నాశనమ
 గుటకు వీలులేదనియు, ప్రకృతవిషయంబున నది ముత్యపుచిప్ప
 యని తెలిసిన తర్వాత వెండియను భావమునశించుచున్నది గా
 వున ముత్యపుచిప్పయందు రజతలక్షణం బారోపితమేగాని స్వత
 స్సిద్ధంబు కానేరదనియు, ముత్యపుచిప్పయందలి రజత త్వంబున
 కు ద్రికాలాబాధితమైన వాస్తవస్థితిలేకున్నను తాత్కాలికమా
 త్రసత్యత్వంబు గలదనియు, అట్లుకలుగుటకుఁ గారణంబనిర్వచ
 నీయమనియు నై య్యాయకులు తమమతమును స్థాపించుచుఁ
 బ్రభాకరమతంబును నిరసించుచున్నారు.

వేదాంతము—అన్యమతములు

శి :-స్వామీ ! ప్రపంచమందెన్నో మతములుగలవు. ప్రతిమతము తనమాటయే పరమ సత్యమనుచున్నది. ఈ మతముల ప్రతిపాదనంబు లొకదానికి నొకటి కేవల విరుద్ధము గానున్నది. దీనివలన బుద్ధి కలవరము చెందునేగాని సత్య మిదియని గ్రహింపఁజాలకున్నది. గత్యంతరమేమి ?

గు :-వత్సా ! సత్యమొక్కటే యగునుగాని పెక్కులు గావు. సత్యమునకు జాతిమతలింగభక్తివిశ్వాసాది భేదంబులు లేవు. ఏది సమస్తలోకంబునకు హితమో యదే సత్యమతము. తక్కినవెల్ల దానికి ఛాయామాత్రంబులో యంశ మాత్రంబులో యగును. మతకర్తలకు వారివారి యంతః కరణపరిణతింబట్టి సత్యము స్ఫురించును. వారికి స్ఫురించినంత వఱకు నవి సత్యమేయగును గాని పూర్ణ సత్యముగానేరదు.

శి :-స్వామీ ! ఇది సత్యమని నిశ్చయించుటెట్లు ?

గు :-వత్సా ! ఏది పూర్ణమో యదే సత్యము. తన్ని ర్ణయంబునకు యుక్తియే పరమసాధనము. ఏది సర్వసత్వంబు లకు నిందే సుఖంబును హితంబును గూర్చునో యదే సత్యము. అదే పరమార్థము. ఈసత్యస్వరూపంబు సర్వపరిత్యాగంబునఁ గాని కలుగదు. ఐహికాముష్మికసుఖత్యాగముగూడఁ జాలదు. అభిమానత్యాగంబుచేత సర్వత్యాగమగును. అందులకు ధీరుఁడొక్కఁడే చాలునుగాని యెల్లరుఁజాలరు. దానంజేసి సత్యము ధీరునకు నొక్కనికే సమగ్రవర్ణనమిచ్చుచున్నది. అతఁడే కృతకృత్యుఁడు. వానిమతమే సత్యమతము. అదే వేదాంతము.

శి :-స్వామీ; వేదాంతము కేవలాదర్శప్రాయమేగాని
యనుష్ఠానయోగ్యముగాదనియు, అది మిథ్యామతమనియు,
గొందఱభావము. భావములు మాత్రమే సత్యమనియు,
బాహ్యపదార్థంబులెల్ల ద్వైతబుద్ధి ప్రతిపాదితంబులేగాని స
త్యములు గావనియు మఱికొందఱుందురు. భావములు సత్యము
లైనను వానికిఁగూడ జనన లయంబులు గలవనియు, ఆకారణం
బున దుఃఖలక్షణంబులు భావంబులనంటియే యున్నవనియు
నిఁకఁగొందఱుందురు. సార్వతౌకికమైన యఖండమనబే భగ
వంతుఁడని వేటొకఱు అందురు. ఇందేదిగ్రాహ్యము ?

గు :-వత్సా ! బ్రహ్మమొక్కటే సత్యము. సర్వము
బ్రహ్మమే యగును. బ్రహ్మవ్యతిరక్తమే గలుగదు.

శి :-జీవుని సంగతి యేమి ?

గు :-వత్సా ! బ్రహ్మవ్యతిరక్తమైన యుపాధి నొకటి
యూహించిరి. ఆయుపాధియందు బ్రహ్మంశంబును జొన్నిరి.
ఆజీవునకు జననమరణంబులు కల్పించిరి. జీవుఁడు తన స్వస్థా
నమైన బ్రహ్మమును జేరుటకు నుపాయములు చూపిరి. ఇవి
యెల్లఁ బామరజనులు యజ్ఞానంబునుఁ దొలఁగించుటకై
న యుపాయంబులేగాని వేఱుగాదు. సత్పదార్థస్వభావా
జ్ఞానకారణంబున విపరీతజ్ఞానమొదవుచున్నది. తన్నివారణా
ర్థము శాఖాచంద్రన్యాయము నాశ్రయించిరి.

శి :-స్వామీ ! వేదాంతసిద్ధాంతంబునకు మూలసూ
త్రంబులేవి ?

గు :-వత్సా ! ‘అయమాత్మాబ్రహ్మ’ ‘సర్వంఖల్విదం
బ్రహ్మ’ అనునవే మూలసూత్రములు. మొదటిసూత్రము
‘ఆత్మయే బ్రహ్మ’మనెను. రెండవసూత్రము ‘ఇదం’ అనఁగా
దృశ్యము బ్రహ్మమనెను. మొదటిసూత్రములోని ‘ఆత్మ’
ను రెండవదానిలోని దృశ్యమును లుప్తముచేసినప్పుడు ‘బ్ర
హ్మమాత్ర మే శేషించును. అట్లుశేషించినది ఏకము. అద్వి
తీయము అని స్పష్టము. ఆత్మ బ్రహ్మము, దృశ్యమును బ్ర
హ్మమే యన్నప్పుడు బ్రహ్మభిన్నమైనది వేటొందు లేదనుట
యే గాక, ఆత్మయు దృశ్యమును బ్రహ్మమునకుఁ బర్యాయ
పరములే యగుచున్నది. అనఁగా నొక్కపదార్థమే బ్రహ్మ
మనియు నాత్మయనియుఁ బ్రపంచమనియు మూడుపేర్లుఁ బ
రఁగుచున్నది. ఇదే వేదాంతసిద్ధాంతము.

అధ్యాసము—అవిద్య.

గు :-వత్సా ! అధ్యాసము కారణంబు అవిద్య కార్య
మునగును అవిద్యయనఁగా విపరీతజ్ఞానంబనియు జ్ఞానాభావంబు
గాదనియు గ్రహింపపలయును. ఈవిపరీతజ్ఞానంబు యధార్థ
జ్ఞానోదయంబుతో నశించుచున్నది. యధార్థజ్ఞానంబు యమ
నియమాదులచేతను శ్రవణమనన నిదిధ్యాసాదులచేతను గలు
గుచున్నది.

అధ్యాసకారణంబున అశ్యస్తవస్తువుయొక్కగాని అధి
ష్ఠానవస్తువుయొక్కగాని సదసద్గుణంబులు బాధితంబులు గానే
రవు. అవి యధాస్థితినే యుండును. అందువలన సత్యజ్ఞా
నంబున నశించినయవిద్యకు అనఁగా విపరీతజ్ఞానంబునకుఁ బున

రావృత్తి లేదు. అనఁగా నేవిషయమై మొదట విపరీతజ్ఞానంబు గలిగెనో యది సత్యజ్ఞానంబున నశించిన తర్వాత మరల నట్టి విపరీతజ్ఞానంబు గలుగదని తాత్పర్యము. ముత్యపుచిప్పనుజూచి నప్పుడు మొట్టమొదట వెండియనెడి విపరీతజ్ఞానంబు గలిగెను. నిజము తెలిసిన తర్వాత నది వెండిగాదని యేర్పడెను. వెండి గాదను నిశ్చయజ్ఞానంబొకసారి గలిగిన తర్వాత మరల నది వెండియే యను విపరీతజ్ఞానం బుండదని భావము. ఆరోపితంబులైన యనాత్మలక్షణంబులచేతఁ (వెండిలక్షణంబుచేత) అధిష్ఠానమైన ఆత్మలక్షణంబుఁ (ముత్యపుచిప్పలక్షణంబు) బాధితమై యున్నచో నాత్మయందు అనాత్మలక్షణంబులలో గొన్నియైనను వ్యాపించును. ఆనాత్మలక్షణవ్యాప్తి కారణంబున నవిద్య (విపరీతజ్ఞానము) తఁ సూపకమానదు. అవిద్య యొకసారి నశించిన తర్వాత మరలఁగాన్పించుటలేదు. అనగా నశించిన యవిద్యకుఁ బునరావృత్తిలేదు.

అవిద్యాకార్యమైన యాయధ్యాసమువలన జ్ఞానజ్ఞేయ జ్ఞాతృభేదంబులును వానింబట్టి కర్మజ్ఞానశాస్త్రభేదంబులును గలుగుచున్నవి. అనుభవంబెల్లెడల దేహాత్మబుద్ధితో నారంభ మగుచున్నది. అట్టి బుద్ధి ప్రమాదఫలంబగుటచేతనేఁ దత్ప్రమాదాపనోదనంబునకును (ప్రోవుటకును) తదర్థప్రయత్నంబునకును నవకాశముగలుగుచున్నది. అట్టి బుద్ధిప్రమాదమే లేనిచో శుద్ధాత్మ యెల్లప్పుడు జ్ఞానస్వరూపమై యుండును. జ్ఞాతయే గలుగడు. అనఁగాఁ దప్పున్నప్పుడే యదితప్పుని యెఱుంగుటయు నెఱుంగువాఁడు నుండును. తప్పే లేనప్పుడట్టి వానికి నవకాశమేలేదు. జ్ఞాత (తప్పును దెలిసికొనువాఁడు)

లేనప్పుడు యథార్థజ్ఞానసాధనంబులగు శాస్త్రాదులకే యవకాశము లేదు.

సారాంశ మేమందువా ? శాస్త్రసాధనాదులెల్ల నవిద్యా నిరసనార్థంబులగును. అనగా శాస్త్రాదులు అజ్ఞానికేగాని జ్ఞానికొఱకుఁగావు. పరమసత్యంబెందాక స్వానుభవసిద్ధము గాదో యందాక శాస్త్రాదులుపయోగించును.

కావున శాస్త్రజన్యజ్ఞానంబు నిక్కముగా జ్ఞానమే గాదు ; అవిద్యయే యగును. అట్లని శాస్త్రజన్యజ్ఞానంబు నిరుపయోగంబని తలంపవలదు. శాస్త్రాదులవలన నొకవిధ మైన వివేకసంచలనంబు గలుగుచున్నది. తత్ఫలంబుగా మంచి చెడుగులు తెలియఁచున్నవి. తత్ఫలముగా మంచిని గ్రహించుట చెడుగును నిరసించుట యగును.

ఈవివేకము మర్త్యులకే గాక చతుష్పాది సర్వప్రాణులకు సహజమేయనియు, అట్టివివేకసంపద కలుగుటంజేసియే గోవు దండధరునిజూచి పాటిపోవుటయు గడ్డివేయువానిని జూచి డగ్గఱుటయున్నగునవి గలుగుచున్నవనియు నందువా ? ఆమాటనిజము. తొకవిషయంబులందు మర్త్యులకుఁ బశ్వాదులకు వివేకవ్యత్యాసముగానరాకున్నను అధ్యాత్మవిషయంబున వ్యత్యాసముగలదు. ఎట్లందువా ? పశ్వాదులకు దేహాత్మబుద్ధి తప్ప వేఱులేదు. శాస్త్రజ్ఞానజనితవివేకచలనంబున దేహము వేఱనియు నాత్మవేఱనియు మర్త్యులందొకభావంబుదయించుచున్నది. అట్టిభావంబుగలుగుటంజేసి దేహమిందేపడిపోయినను లోకాంతరంబులకుఁ దానుపోయి సుఖమనుభవించుభాగ్యంబు గలదను విశ్వాసంబుతో యజ్ఞదులొనర్చుచున్నాఁడు.

ఇట్టివారిజ్ఞానంబు తావన్నాత్ర మేయగును ; వేదాంత ప్రతిపాదితమైన యాత్మజ్ఞానము కానేరదు. యజ్ఞదులొనర్చువారికి వేదాంతజ్ఞానంబు విషమించును. ఎట్లందువా ? ఆత్మకర్తగాని భోక్తగాని కాదని వేదాంతజ్ఞానము చెప్పుచున్నది. యజ్ఞముచేయువాఁడు ఆత్మయే కర్తయని భోక్తయని భావించి యాబుద్ధితో వానినొనర్చును. వేదాంతజ్ఞానంబట్టి బుద్ధికి భంగకరమగును.

కర్మకాండంబువలె జ్ఞానకాండంబుగూడ నజ్ఞానికేగాని జ్ఞానికేఁగాదు. ఏలయందువా ? వేదాంతంబెల్ల ద్వంద్వభావనాశనార్థమై యున్నది. ద్వంద్వవాసనలు అజ్ఞానికేగాని జ్ఞానికేఁగావు. దానంజేసి జ్ఞానకాండం బజ్ఞానికే యనిచెప్పితిని.

కర్మఫలంబెల్ల స్వర్గాదిభోగసంబంధమై యాకారణంబున నవిద్యాప్రాపంచిక సంబంధమైనదిగా నున్నది. జ్ఞానఫలమన్ననో స్వరూపమును గ్రమక్రమంబుగా గ్రహింపఁజేసి తుదకు నజ్ఞానంబును నశింపఁజేయునదిగా నున్నది.

అజ్ఞానంబున జానోత్పత్తియగుననుట వింతగాఁ దోఁపవచ్చును. చేతిలో ముల్లు గ్రుచ్చినప్పుడు వేటొకముల్లుతో దానిని తీసివైచి పిదప రెంటిని బాటవైతురు. అట్లే వ్యాపహారికశాస్త్రజ్ఞానం బజ్ఞానమే యైనను సహజజ్ఞానంబును బోగొట్టి దానితోడఁ దానుగూడఁ బోవుచున్నది. అనఁగాఁ బరమార్థజ్ఞానంబు గల్గిన తర్వాత జ్ఞానాజ్ఞానంబులు రెండును నశించును. అందాక శాస్త్రజ్ఞానంబు ప్రమాణమే యగును.

వత్సా ! అధ్యాసరహస్యంబును సవిమర్శనంబుగా వివరించితిని. దానిభావంబును సమాధానచిత్తంబుతో గ్రహించి తత్త్వార్థంబు నెఱింగి వర్తింపుము.

ఉద్ధవా ! నీయడిగినయర్థంబును గురుశిష్యసంవాదరూపంబునఁ దెలిపితిని. ఇంకను సందేహంబున్నయెడల నడుగుమనెను.

ఉద్ధవుఁడు వానినివిని 'స్వామీ ! ముక్తిసంపాదనంబునకుఁ బెక్కుమార్గంబులను బ్రహ్మవేత్తలుపపాదించిరి. అన్ని మార్గంబులు ముఖ్యంబులా ? అందేదైన నొక్కటిచాలునా ? నీవు భక్తినే ప్రశంసించితివి. కావున నన్యంబులెల్ల ననపేక్షితుంబులా ? ఏదియు నిశ్చయింపఁ జాలకున్నాను. ఏమార్గంబున మనస్సు ఇంద్రియవిముఖమై నీరసంబగునో దానిని నిశ్చయించి చెప్పు'మనెను. (3 : 2.)

నావుడు శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు పర్యాలోచించి 'ఉద్ధవా ! ముక్తికి అనఁగా నపరోక్షానుభూతికి అనఁగా భగవత్సాక్షాత్కారంబునకు భక్తిమార్గమే యుత్తమోత్తమసాధనంబు; తక్కినవెల్ల నానుషంగికంబులగును. ఈసంగతిని నేనే తెలిపితిని. నా తెలిపిన విషయమే వేదము. అది ప్రళయకాలంబున నష్టమయ్యెను. మఱుకల్పారంభమందు దానిని బ్రహ్మకుమరల నుపదేశించితిని. బ్రహ్మవలన వానిపుత్రుఁడు మనువును, వానివలన మరీచ్యాదులును, వారివలనఁ దత్సంతానమైన దేవాసురసిద్ధచారణగంధర్వ గుహ్యక విద్యాధర కిన్నర కింపురుష యక్ష నాగ మర్త్యాదులును గ్రహించిరి.

ఇన్ని తెగలెల్లార్పడెనందువా ? స్వభావభేదంబునుబట్టి
చరాచరకోటియందుఁ దెగలేర్పడుచున్నవి. స్వభావమనఁగాఁ
బ్రకృతియనియుఁ బ్రకృతి గుణత్రయరూపంబున వ్యవహా
రించుచున్నదనియు, గుణసమ్మేళనంబు అంశాంశతారతమ్యంబు
తోఁ జిత్రచిత్రంబుగా నగుచుండుననియు మున్నే తెలిపితిని.
అట్టిసమ్మేళన తారతమ్యంబును బట్టి యుపాధులేర్పడుచున్నవి.
ఉపాధినిబట్టి మనోవృత్తియు బుద్ధిశక్తియు నుండును.

ఉద్ధవా ! నావచించినవేదంబునకు భిన్నార్థంబులు చెప్పు
దురనియు నట్లుచెప్పటకుఁ గారణమేమనియు నందువా ? బు
ద్ధినిబట్టి యూహలుండును. బుద్ధిభేదంబునకుఁ గారణంబులఁ
జెప్పితిని. అందువలన వేదంబును వారివారిబుద్ధికిఁ దగినట్లు
హింతురు. వారిభావంబులు శిష్యప్రశిష్యప్రచారంబున
మఱికొంత కల్పనంబునకులోనై మాన్పుఁజెందుచున్నవి.

ఉద్ధవా ! బుద్ధినిబట్టి రుచియుండును. ఏది యెవనికి
రుచికరమో యదేపరమార్థముగా వానికిఁ దోచుచుండును.
రుచిభేదంబునఁజేసి మార్గభేదంబులు తోచుచుండును. ఉదా
హరణంబు వినుము. జీవికి ధర్మమే యుత్తమమార్గంబని మీ
మాంసకులు వచించిరి ; యశఃకామంబులే ప్రధానంబులని
నైయ్యాయుకులును వాత్సల్యయనాదులును బల్కిరి ; శమ
దిమసత్యంబులు శ్రేష్ఠంబులని యోగులు చెప్పిరి ; యథాసం
తుష్టసుఖమే పరమప్రాప్యంబని చార్వాకులు నుడివిరి ; యజ్ఞ
తపోదానంబులు ముఖ్యంబులని కర్మకులు బోధించిరి.

ఉద్ధవా ! వీరిట్లు పలువిధంబుల బోధించినను వారి
బోధయందు సూక్ష్మార్థబోకటిగలదు. అది యేదందువా ?

వారిమార్గంబులన్నియుఁ గర్మసాధ్యంబులగుచు. కర్మసాధ్య
ఫలంబెంత యనర్థమైనదైనను అది యాద్యంతవంతమై నశ్వర
మే యగును. నశ్వరసుఖంబు తాత్కాలికమగునేగాని శా
శ్వతముగాదు. సుఖమును గోరునప్పుడు శాశ్వతసుఖమునే
కోరరాదా ? అది విషయబుద్ధికి లభింపదు. ఏలయందువా?
విషయబుద్ధి కర్మపరమగును. కావునఁ గర్మఫలంబున శాశ్వ
తసుఖంబు గలుగనేరదని తెలిపితిని.

ఉద్ధవా ! శాశ్వతసుఖంబును గోరువాఁడు విషయార్థం
బుల ఉపేక్షించి మద్గతచిత్తుఁడు కావలయును. నాయందుఁ
జిత్తంబును నిల్పినవానికి సార్వభౌమపదవియైనను దేవేంద్ర
పదవియైనను దుదకు బ్రహ్మపదవియైనను రుచింపదు. అతఁ
డు పునరావృత్తిరాహిత్యంబునుగూడఁ బెద్దచేయఁడు.

ఉద్ధవా ! మర్త్య లేదోయొకయర్థంబును గోరి దానిని
బడయుటకై నాకు భక్తిసేయుదురు. మద్గతచిత్తుఁడన్ననో
యేదియును గోరఁడు ; అతఁడు కేవల ప్రేమార్థంబు నన్నుఁ
ప్రేమించునుగాని ప్రతిఫలార్థంబుగాదు. ఇట్టిప్రేమనే పరా
భక్తియందురు. అట్టిభక్తుఁడు బ్రహ్మకన్నను శివునికన్ననుఁ
దుదకు లక్ష్మీకన్నను నాకుఁ బ్రియతముండగును. నేను
వానిని ప్రేమించునంతగా నన్నుఁగూడఁ ప్రేమించుకొనను.
వాని పాదగూళి నావయి సోకిన నెంతో పవిత్రుఁడనగుదునను
తలంపుతో నెప్పుడు వానియడుగులమోట నుందును. నిఖిల
జీవవత్సలుండును, నిష్కాముఁడును మదనురక్తచిత్తుఁడనైన

యట్టిభక్తుఁడు అనుభవించునట్టి యానందంబిట్టిదని చెప్పుటకు మాటలు చాలవు. ఇంద్రియపరులైనను నాకుభక్తిచేసి యెంతో సుఖమందుదురనఁగా బరాభక్తుని సంగతి చెప్పనేల ?

ఉద్ధవా ! అగ్ని యంధనఁబులనువలె నాభక్తి సర్వ పాపంబులను భస్మీకరించును. నేను స్థిరభక్తికి సాధ్యుండ నైనంత సులభంబుగా సాంఖ్యయోగధర్మాదులకు సాధ్యుండ గాను. నన్నుఁ జేరుటకు శ్రద్ధాపూర్వకభక్తికన్న సులభ మార్గంబు లేదు. నాయెడ నిష్ఠాభక్తి గలిగెనేని యుపాధి తననైసర్గిక మాలిన్యమును బాసి యగ్నితప్తతోహంబువలె విశుద్ధమగును. అందువలననే మలినోపాధులుగల శ్వపాకులు గూడ నాకు భక్తిచేసి పరిశుద్ధులై కడఁజేరుచున్నారు.

ఉద్ధవా ! శుద్ధియనఁగాఁ జిత్తశుద్ధియని గ్రహింపుము. చిత్తశుద్ధి దయాసత్యధర్మన గ్రహణమువలనఁ గలుగునని కొందఱును, విద్యా తపస్సులవలన సిద్ధించునని కొందఱును వచింతురు. చిత్తంబు నాభక్తివలన నెంతస్వీరగా సులువుగాఁ బూర్ణంబుగా శుద్ధమగునో యంతత్వీరగా సులువుగాఁ బూర్ణంబుగా నన్యంబులవలన శుద్ధాబు గానేరదు. నాభక్తిచేత శుద్ధమైన చిత్తంబునకును బరసాధనంబులచేత శుద్ధమైన జిత్తంబునకు నెంతో తారతమ్యంబు గలదు. నాభక్తిచేత శుద్ధమైన జిత్తంబు శరీరకుసుమంబునకన్న మృదువై శరచ్ఛూద్రికకన్నఁ జల్లనై ప్రేమామృతంబును గురియుచుండును. అట్టి నాభక్తుని నిలువెల్ల నామాటచెప్పినంతనే హర్షపులకాంకితంబగును ; వాసినయ నంబులు నిర్భరానందాస్రవులను నర్పించును.

అన్యసాధనంబులచేత శుద్ధమైనచి త్తంబన్న నో యింకినకొలనువలె
రసహీనమై యెండిన మ్రానువలె బల్లవపుష్పరహితమై యుం
డును.

ఉద్ధవా ! వేదజ్ఞులకుమాత్రమే ముక్తి సాధ్యంబను
భ్రాంతివలదు. విద్యావంతుఁడొండె విద్యాహీనుఁడొండె,
భాగ్యవంతుఁడొండె బీదయొండె, బురుషుఁడొండె స్త్రీయొండె
నెవరైనఁగాని నన్నాశ్రయించినవారికే ముక్తి సాధ్యమగును
గాని వట్టితర్కంబులకు నాడంబరంబులకు వేషధారణంబులకు
నదిసాధ్యముగాదు. నన్నుఁ గన్ను మొటింగి గిల్లొంతపనిగూడఁ
జేయఁజాలరు. ఎవరేపని యేభావంబుతోఁ జేయుదురో
యది యప్పుడే వారిహృదయస్థులైన నాకు స్పష్టమగు
చుండును.

ఉద్ధవా ! అర్జునునకుఁ గర్మయోగంబునే ప్రధానము
చేసి యుపదేశించితిని. నీకు భక్తియోగంబును ప్రధానము
చేసి యుపదేశించితిని. కారణమేమందువా ? గురువు శిష్యుని
మనస్తత్త్వంబునుబట్టి యుపదేశింపవలయును. వారికి బుద్ధిభే
దంబును గలిగింపరాదు. (3-2.) అర్జునునియందు సత్త్వ
గుణంబునకన్న రజోగుణంబు ప్రధానంబుగానుండెను. ఆ
కారణంబునఁ బార్థుఁడప్పుడప్పుడు స్వాతంత్ర్యంబును వహించి
నాతో వాదప్రతివాదంబులు గావించుటయేగాక నాయుక్తుల
నెల్ల తాకికదృష్టితో నిరసించి 'నీవేమైనను జెప్పుదువుగాక ;
నేనెంతమాత్రము యుద్ధము చేయ'నని తిరుగబాటుచూపి శర
వాపంబులను దిగవై చెను. ఈలక్షణంబులెల్ల రజోగుణ

ప్రవృద్ధిని జూపును. రజస్సు శమించి సత్త్వము వృద్ధియైనఁగాని
తత్త్వరహస్యంబు బుద్ధిస్థమై యనుష్ఠానంబునకు రాదు. ని
ష్కామకర్మంబువలనఁగాని రజస్సు నశింపదు. అందువలన
వానికి జ్ఞానంబును బరమావధిగాఁజూపి, జ్ఞానసిద్ధికి భక్తిసాధ
నంబగునని తెలిపి, భక్తికుదురుటకుఁ జిత్తశుద్ధి గలుగవలయు
నని బోధించి, చిత్తశుద్ధికి నిష్కామకర్మ యోగమే పరమో
పాయంబని వినరించి కర్మయోగంబును సరహస్యంబుగా నుప
దేశించితిని.

ఉదవా ! నీతత్త్వము సత్త్వప్రధానంబుగానున్నది.
అందువలననే నాకు మొట్టమొదటనే దాసోహమ్మంటివి ; నా
యుపదేశవాక్యంబులను గిమ్మనక తలఁదాల్చితివి. ఆకారణం
బున నీతత్త్వంబునకు సరియైన భక్తిమార్గంబును నీకు బోధిం
చితిని. భక్తి ముక్తికిఁ బరమసాధనంబగును.

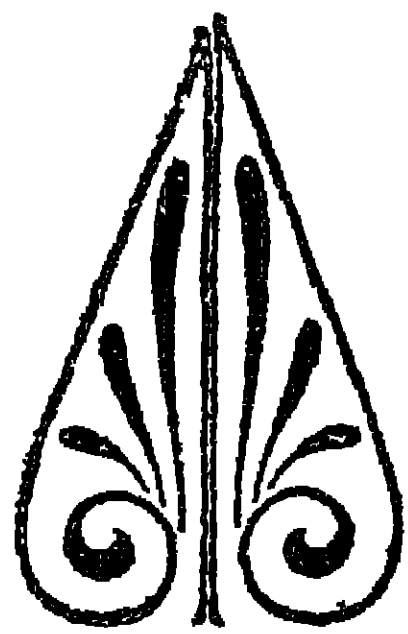
ఉద్ధవుఁడు బదరికాశ్రమంబునకుఁ బోవుట.

ఉద్ధవుఁడట్లు శ్రీకృష్ణభగవానుని యుపదేశంబునెల్ల స
మగ్రంబుగా నాలకించి యానందాశ్రువులు నించుచు వానికిఁ
బునఃపునస్సాష్టాంగంబులొనర్చి కృతాంజలియై 'స్వామీ !
మీయనుగ్రహంబునఁ జేసి నామోహంధకారంబు తొలంగె
ను. మీపాదారవిందంబులందు నాభక్తి యవిచ్ఛిన్నంబుగా
నుండుమాడ్కి నాకుఁ గృపసేయు' మని ప్రార్థించెను. భగ
వానుఁడు చిఱునవ్వుదాల్చి 'ఉద్ధవా ! ఎవఁడు నన్ను నమ్మి
నాకుఁ దనయాత్మ నర్పించునో వానికెన్నడును సేగిలేదు. నీ

విక బల్లరికాశ్రమంబునకుఁ జని యందు సమాహితచిత్తుండ
వై నాయుపదిష్టార్థంబును స్వానుభవసిద్ధంబుగా నొనర్చుకొను
ము. మేలగు' ననెను. ఉద్ధవుఁడట్లే బదరికాశ్రమంబునకుఁ
దరలెను.

ఉద్ధవుఁడు పోవుటఁ జూచి బలరాముఁడు నట్టిభౌవంబు
నే సూచించెను. కృష్ణుఁడు వానినిఁ గూడ సాగనంపెను.

ఉపదేశఖండము సమాప్తము.

శ్రీ కృష్ణ చరితము.

నిర్యాణ ఖండము.

ప్రభాసక్షేత్రము.

తెల్లవాటిసంతట యాదవులు పయనమై పడవలమీద
 సముద్రముదాటి ప్రభాసక్షేత్రముచేరి గంధపుష్పాక్షతల
 యాదోనాథునిఁ బూజించి వివిధహృద్య పదార్థములు నివే
 దించి సర్వశ్రేయః ప్రదానములైన కార్యములనెల్ల భక్తితో
 నాచరించిరి. అంతలోన వారికిఁ గాలవశంబుననోయన మద్య
 పానాపేక్ష యొదవెను. వారు హరిసన్నిధానంబును గూడ
 లెక్కసేయక యాసవంబులు గ్రోలి కై పెక్కి మైమఱచి
 యొండొరుఁ బరిహసించుచు నున్నారవ రనులైరి. కృతవర్ణ
 సాత్యకితోఁ గిరీటచంపిన సోమదత్తునిఁ దలనఱికిన నీదియు నొక
 మగతనవగా ?' యని యెత్తిపొడిచెను. వారికినట్లు వాగ్వా
 దంబు ప్రారంభమై యదిమితిమీఱి కలహదూషంబుగా మా
 టెను. సాత్యకి కృతవర్ణను దలనఱిగెను. ఆయకార్యంబు
 నకు భోజాంధకరీరులు క్రోధమూర్ఛితులై సాగరతీరంబున
 నున్న ముయ్యంచుల తుంగమ బెఱికి తలపడిరి. వృష్ణివీరులు
 వారిని ఢీకొనిరి. తండ్రియనక పుత్రుండు నన్నయనక

తమ్ముండు నొండొరులఁదాకి గాలికిఁదెగిన మ్రాకులవలెఁ గూలి
నిరవశేషంబుగా మడసిరి.

కృష్ణుఁడదియెల్లఁ గన్నారఁజూచుచు శాత్రుభావంబు
నకు నాశ్చర్యపడసాగెను. అంతలోన దారుకుఁడును బభ్రుఁ
డును వచ్చి వానికి వివరంబుఁ దెలిపి బలరాముఁడున్నయెడకుఁ
బోవుదమనిరి. కృష్ణుఁడు వల్లెయని వారివెంటఁజని యొకా
నొక వృక్షమూలంబుననున్న బలరామునిఁజేరి 'దారుకా !
నీవు చని పాండవులకు సంగతిఁదెలిపి యరునుని దోడ్కొని
రమ్మ' నెను. అతఁడు రథమెక్కి హుటాహుటీఁ బోయెను.

అంతఁ గృష్ణుఁడు బభ్రువుని జీరి యాదవస్త్రీబృందం
బును బురికిఁ జేప్పుమనెను. అతఁడట్లేయని పోవుచుండఁగా
బోయయొకఁడు వానినేసెను. కృష్ణుఁడది గాంచి 'అన్నా !
బలరామా ! నేను పోయి యాదవస్త్రీలను బురిఁజేర్చి వచ్చెద
నీవిందేయుండు'మని చెప్పి వారిని దోడ్కొని ద్వారకకుఁ
బోయి వసుదేవునకు సంగతియెల్లఁ దెలిపి 'నాఁడు కౌరవకుల
క్షయంబును నేఁడు సకల యాదవనాశంబును గంటిని. నిఖిల
బాంధవహీనమైన యిందుండనొల్ల. నాయన్న తపోవ్రతియై
కాననంబున నున్నవాఁడు. నేను గూడఁ దపంబుసేయఁ జనె
ద. ఎల్లవిషయంబులు మీరలయారసికొండు. మీపంపు
సేయుటకై యరునుఁడు నేఁడో రేపో వచ్చు'నని పలికి వాని
పాదంబులకు మ్రొక్కి తరలనుండెను. వసుదేవుండును యా
దవస్త్రీలును గృష్ణుని జట్టి యేడవసాగిరి. కృష్ణుఁడు వారి
నూరాచ్చి బలరామునొద్దకుఁ బోయెను. కృష్ణుఁడు వచ్చుటే

తడవుగా బలరాముడు యోగబలంబున ననువులు తొఱంగెను.

శ్రీకృష్ణనిర్యాణము.

శ్రీ కృష్ణభగవానుడు తనయవతార కార్యంబు పరిస
మాప్తంబగుటంచేసి తమత్యాగంబును సంకల్పించి యొకవట
వృక్షంబునీడఁ గూర్చుండి కుడితొడపై నెడమపాదంబునుంచి
యోగనిష్ఠఁబూసెను. అత్తటి జరుడను బోయ వేటకై వచ్చి
యుండి యావటవృక్షచ్ఛాయనున్నది మృగంబని తలంచి యే
సెను. ఆ బాణంబు కృష్ణుని యెడమకాలివ్రేలు తగిలెను.

జరుడంతట సమీపించి తనప్రమాదంబును గ్రహిం
చి కృష్ణుని పాదంబులవ్రాలి రక్షింపుమని ప్రార్థించెను. కృ
ష్ణుడు వానియెడఁ బ్రసాదవీక్షణంబును సారించి 'జరుడా!
వెఱవవలదు. ఇందు నీదోసంబేమియు లేదు. కర్మఫలంబె
తటివారికిని దప్పదు. తొల్లి శ్రీరామావతారమందు నేను
చెట్టుచాటుననుండి వాలినేసితిని. ఆవాలి నీవయిపుట్టితివి.
నాటి నాకర్మఫలంబుగా నేడు నీవలన నిట్లు వ్రేటుపడితిని.
మఱియు యాదవులకు బ్రాహ్మణశాపంబు గలదు. తత్ఫలం
బుగా ముసలంబు యాదవకులహరణంబుగాఁ బుట్టెను. దానిని
బాడిచేసి నీటఁగలపిరి. ఆపొడి జ్ఞెల్లయు మొలచెను. దానితో
నొండొరు పోరి యాదవులు నశించిరి. ఆముసలంబునందు
నొకతునుక శేషించెను. దానిని బాటవైచిరి. అది యెట్టి
కేలకు నీబాణాగ్రమయ్యెను. నేనుగూడ యాదవుడనేగావు
నను నాకుఁగూడ బ్రాహ్మణశాపంబు దప్పదు గావునను నీ
బాణాగ్రము' నాకుఁ దగులుటయ్యెను. జరుడా! నీమనో

వృధ తీతుటకై యీరహస్యంబు చెలిపితని. స్వస్థచిత్తుండవై
చనుము. శుభమగునని వానిని బంపివై చెను.

* శ్రీరామావతారమందు రాముడైన వాలి యీ
కృష్ణావతారమందు జరుగై జనించి యట్లుగావించె ననియుఁ
గర్మఫలంబెంతటి వానికై నను దప్పదనుటకు నిదే నిదర్శనంబని
యు నచితురు.

అంతలోన సుమవృష్టి కురిసెను ; దేవదూందుభులు మొ
రసెను. శ్రీ కృష్ణుడు సమాధియోగస్థితుడై నిర్యాణ
మొందెను.

శ్రీ కృష్ణుడిప్పటికి 5047 సంవత్సరంబుల క్రిందట
బహుధాన్య సంవత్సర ఫాల్గుణ బహుళమందు 'ఆమావాస్య'
గురువారంబున నిర్యాణమొందెను. అదినమున సూర్యగ్ర
హణంబు సంభవించెను. నాటికిఁ గృష్ణునకు 126 సంవత్సరం
బుల యేడునెలల యెనిమిదిదినంబులు సిండెను. కృష్ణనిర్యా
ణంబుతోడ ద్వాపరం బంతమయ్యెను.

శ్రీ కృష్ణభగవానుడు లీలామానుషవిగ్రహముతో
126 సంవత్సరములు 7 నెలలు 8½ దినములుండి కలియుగ
ప్రారంభసంవత్సరమైన ప్రమాది సంవత్సరంబునఁ జైత్ర శుద్ధ
ప్రతిపత్తునాఁడు మానుషవిగ్రహంబును బరిత్యజించెనని మఱి
యొక మతము. ఈపక్షమున శ్రీకృష్ణనిర్యాణదినంబున సూ
ర్యోపరాగంబునకు నవకాశము లేదు.

ఈరెండుపక్షంబులకు నొక్కదినము మాత్రము భేద
ము గలదు.

శ్రీకృష్ణుడట్లు మర్త్యశరీరంబును బాసి నైకుంఠంబు
 చేరినంతనే బ్రహ్మాదులు వచ్చి యాగమోక్షుల వానిని బ్ర
 స్తుతించిరి. ఆపురుషోత్తముడు వారియెడఁ గరుణార్ద్రప్రీక్షణం
 బు నెఱపి పితామహా ! దేవతులారా ! మీకోరికనుదీర్చి
 యానందబోధానిరంజనామేయంబైన నాపదంబును బరమ మం
 గళానుభూతి నంగీకరించితిని. మీరెల్లరు సుకృతులరైతిరి.
 సుఖముండుమనెను. అజాదులెల్లరు వానికి మ్రొక్కి సెల
 వొంది తమతావులకుఁ జనిరి.

నిర్యాణఖండము సమాప్తము.

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

సమస్తుభ్యం భగవతే నిర్గుణాయ గుణాత్మనే,
 కేవలాయాద్వితీయాయ గురవే బ్రహ్మరూపిణే.

నమస్త్రీమూర్తయే తుభ్యం ప్రాకృప్తేః కేవలాత్మనే.
 గుణత్రయ విభాగాయ పశ్చాద్భేదముపేయుషే.

అసతో మా సద్గమయ,

తమసో మా జ్యోతిర్గమయ,

మృత్యోర్మా అమృతం గమయ.

ఓం తత్సత్.

